

J. REYNAERT

CATALOGUS
VAN DE MIDDELNEDERLANDSE HANDSCHRIFTEN
IN DE BIBLIOTHEEK
VAN DE UNIVERSITEIT TE GENT

II/1
DE HANDSCHRIFTEN VERWORVEN NA 1852
(DEEL 1)

UNIVERSITEIT GENT

WERKEN UITGEGEVEN DOOR DE FACULTEIT VAN DE
LETTEREN EN WIJSBEGEERTE
182^e AFLEVERING

J. REYNAERT

CATALOGUS VAN DE
MIDDELNEDERLANDSE
HANDSCHRIFTEN
IN DE BIBLIOTHEEK
VAN DE UNIVERSITEIT
TE GENT

II/1

DE HANDSCHRIFTEN VERWORVEN NA 1852
(DEEL 1)

GENT
1996

VAN DIT WERK WERDEN GEDRUKT OP DE PERSEN
VAN DRUKKERIJ UNIVERSA TE WETTEREN,
400 EXEMPLAREN
GENUMMERD VAN 1 TOT 400

DIT IS NUMMER

35

© J. REYNAERT

Editorship : Blandijnberg 2, B-9000 Gent
Administration (orders) : Uitgeverij Universa,
Hoenderstraat 24, B-9230 Wetteren

D/1996/0051/02

INLEIDING

De geschiedenis van de handschriftencollectie van de Gentse Universiteitsbibliotheek in de tweede helft van de negentiende eeuw is bijzonder moeilijk te reconstrueren. Evenals dat voor de vroegste, in het eerste deel van deze catalogus behandelde periode het geval was, bieden ook hier immers, zoals dadelijk zal blijken, de huidige signaturen weinig of geen houvast. En daar ons verder, met uitzondering van de allervroegste aanwinsten na de publikatie van J. de Saint-Genois' *Catalogue méthodique et raisonné de la Bibliothèque de la Ville et de l'Université de Gand* (1849-52), ook geen andere systematische nummering uit die tijd bekend is, lijkt alles erop te wijzen dat onder het conservatorschap van F. Vanderhaeghen (1830-1913) een tijdlang manuscripten werden verworven en zonder catalografische verwerking opgeborgen, totdat, misschien niet vroeger dan omstreeks de eeuwwisseling of zelfs niet voor het aantreden van W. de Vreese als hoofdbibliothecaris (1911), een grote inhaalbeweging werd uitgevoerd waarbij aan een aantal ongenummerd gebleven handschriften geheel onafhankelijk van hun tijdstip van inkomst een *Ms.*-signatuur werd toegekend.

We zijn dus voor de chronologie van de aangroei ook voor dit deel van de collectie op andere indicaties aangewezen. Een eerste belangrijk hulpmiddel is het 'handexemplaar' dat J. de Saint-Genois van zijn catalogus liet vervaardigen (tussen elke twee bladen van de eigenlijke catalogus werd telkens één blanco blad bijgebonden) waarin hijzelf de nieuwe aanwinsten registreerde en, wellicht met het oog op een vervolg op of een tweede editie van de *Catalogue méthodique et raisonné*, kort beschreef (¹). Uit de aanvulling bij de 'concordance' achterin dit handexemplaar blijkt dat onder De Saint-Genois zelf nog 47 handschriften de verzameling kwamen verrijken. De nummers 643 tot 689 in de 'concordance', duidelijk in de hand van De Saint-Genois zelf, verwijzen naar a-, b-, c-, enz.-items bij naar de inhoud vergelijkbare nummers in de oorspronkelijke catalogus, waar dan, op de tegenoverliggende blanco-bladzijde, de betreffende beschrijving is terug te vinden. F. Vanderhaeghen, wiens hand zowel in de concordantie als in de

(1) Boeknummer : Gent U.B., G. 24333 (Hsn. Z. K 93).

beschrijvingen zelf (overigens veel korter dan die van zijn voorganger) te herkennen is, zette het systeem nog enige tijd op zijn manier voort, maar gaf er na een dertigtal nieuwe nummers de brui aan. Bij de nummers 690 tot 721 in de handgeschreven aanvulling bij de concordantietabel wordt niet langer naar a-, b-, enz.-nummers bij de bestaande catalogus-items verwezen, maar wel naar de *bladzijde* waarnaast de nieuwe vermeldingen, ditmaal onder hun eigen nummer (nr. 690 enz.), zijn opgetekend.

Voor het overige zijn we, afgezien van de gegevens in veilingcatalogi, in de vakliteratuur en van de sporen van bezit in de handschriften zelf, voor de historiek van de verzameling in de tweede helft van de negentiende eeuw aangewezen op het (vanaf oktober 1845 bewaarde) inschrijvingsregister van de bibliotheek, waarin de uitgaven voor nieuw verworven handschriften — tussen alle andere kosten voor boeken, tijdschriften en logistieke benodigheden door — boekhoudkundig werden verantwoord. Dit inschrijvingsregister bevestigt de indruk die we hierboven formuleerden : dat, hoewel de collectie zelf gestadig toenam, vanaf een bepaald moment de nummering niet meer werd voortgezet en pas later in een grote inhaaloperatie weer werd bijgewerkt.

De eerste eigenlijke Middelnederlandse handschriften die we hierna beschrijven — de in 1862 uit de veiling Van Duyse (†1859) verworven hss. 663 en 668 — vormen hierop nog een uitzondering : ze behoren immers tot de manuscripten die nog in het handexemplaar van Saint-Genois' *Catalogue* zijn ingeschreven. Voor het overige valt er tussen de datum van registratie van de inkomende manuscripten en de volgorde van nummering slechts een heel vaag verband te bespeuren. De eerste van de hierna beschreven handschriften die we, na de aankoop-Van Duyse, in het inschrijvingsregister aantreffen zijn de huidige nummers 946, 1035 en 1369. Ze zijn respectievelijk ingeschreven in april 1870, mei en september 1872 : in de met de signaturen overeenkomende volgorde dus weliswaar, maar met tussen die signaturen intervallen van zo'n omvang dat hier van een organisch meegroeiende nummering geen sprake kan zijn. Tussen de nummers 1035 en 1369 treffen we bijvoorbeeld niet minder dan 39 andere Middelnederlandse handschriften aan : die kunnen vanzelfsprekend niet alle tussen mei en september 1872 aangekocht zijn en ze duiken in die periode van de registratie dan ook nergens op. Voor zeer veel van die nummers is de datum van inkomst overigens bekend. Een enkele keer gaat het dan om een *vroegere* verwerving — Hs. 1049 is bijvoorbeeld samen met 946 door F. Vanderhaeghen in april 1870 aan de bibliotheek geschonken — meestal betreft het pas later (na september 1872) of véél later ingekomen manuscripten.

Wat de omvang betreft, vormt in deze groeifase van de handschriftenverzameling de nalatenschap van F. A. Snellaert (1809-1872) de grootste aan-

winst. In wat hier beschreven wordt (tot signatuur 1374), tref ik niet minder dan een veertiental Middelnederlandse handschriften (2) aan die, met wisselende zekerheid, aan Snellaert kunnen worden toegeschreven, nl. de handschriften 1017, 1029, 1038, 1171, 1250, 1267, 1268, 1272, 1273, 1301, 1305, 1350, 1351 en 1355 (zie de betreffende beschrijvingen). De aankoop van Snellaerts bibliotheek, in totaal een 9500 boekdelen voor een bedrag van 24.900 fr., werd in het inschrijvingsregister in één keer als 'don du gouvernement' (en uiteraard zonder detaillering) geacteerd in mei 1873 (3).

Van de in kwalitatief opzicht heel wat belangrijkere aankoop van een aantal manuscripten uit de nalatenschap van C. P. Serrure (1805-1872) enkele jaren later hebben we in het inschrijvingsregister geen enkel spoor (dus ook niet een globale vermelding) teruggevonden. Het ging ook hier — en wellicht verklaart dit tevens het voorbijgaan door de boekhouding — om een schenking, in dit geval van de staat én de stad, in gelijke mate. Van de uiteindelijk overeengekomen aankoopssom van 12.000 fr. voor twintig manuscripten — zoon C. A. Serrure (1835-1898) had aanvankelijk zijn prijs op 20.000 fr. gesteld — werd door staat en stad telkens 6.000 fr. betaald. De peripetieën van deze aankoop kunnen in een in de handschriftenafdeling bewaard 'Dossier Serrure' (4) bijna dag op dag worden gevolgd. Pas in 1879 blijkt de zaak definitief te zijn afgerond, nadat (onder veel andere vertragende incidenten) Vanderhaeghen zelf een deel van de voor die tijd niet geringe aankoopssom uit zijn privé-vermogen had moeten voorschieten.

De handschriften waarover het in deze transactie ging, kunnen (met één enkele uitzondering) gemakkelijk worden geïdentificeerd aan de hand van een drukwerkje op een dubbelblad in folio, getiteld *Manuscrits relatifs à notre histoire littéraire délaissés par feu M. Serrure* (5), waarvan twee exem-

(2) Er zijn daarnaast nl. ook nog de door Snellaert zelf geschreven manuscripten, als Hs. 989, 990, 1290, 1296, 1314 en de handschriften vanaf de 17de eeuw en later, als Hs. 1258. Het met het oog op de aankoop van Snellaerts bibliotheek door F. Vanderhaeghen en J. F. J. Heremans opgemaakt rapport spreekt van een honderdtal handschriften van 'prosateurs' en van een twintigtal oude manuscripten op het gebied van de geneeskunde (A. DEPREZ, "De bibliotheek van dr. F. A. Snellaert. Rondom de verwerving door de U.B. Gent 1872-1874", *K.M.K.V.A.*, 1985, p. 343-381, m.n. p. 356). De manuscripten die we hierna aan Snellaert toeschrijven — en dat zijn er toch al enkele meer dan tot nog toe bekend stond — vormen dus nog steeds een onvolledige identificatie van wat de Universiteitsbibliotheek uit Snellaerts bezit aan handschriften heeft verworven. Wel moet er rekening mee gehouden worden dat niet alle handschriften in het Middelnederlands waren en dat bovendien sommige Middelnederlandse manuscripten ook in andere fondsen (als b.v. de *Gandavensia*) een onderkomen kunnen hebben gevonden.

(3) Zie voor de details van deze verwerving : A. DEPREZ, *A.W.*

(4) Hs. 2457 (= Hsn. Z. K 132).

(5) Gedrukt door Impr. judiciaire F. Larcier, 3, place du Palais de Justice.

plaren in het 'Dossier Serrure' worden bewaard. Van de twintig manuscripten die hier vrij uitvoerig worden beschreven, zijn er vier in het Frans (te identificeren als de huidige nummers 701, 905¹, 920 en 2178), zestien in het Nederlands. Een achttal van deze laatste behoren tot de zestiende eeuw of later : zeven daarvan vinden we in het bezit van de universiteitsbibliotheek terug onder de signaturen Hs. 897, 899, 900, 900¹, 901, 901¹ en G. 14588 ; van het achtste ontbreekt in de catalogi van de bibliotheek elk spoor ⁽⁶⁾. Weer acht andere manuscripten ten slotte kunnen als echt Middelnederlandse handschriften worden beschouwd : het gaat om de in het hierna volgende deel van de catalogus beschreven nummers 693, 697, 902, 904, 908, 941, 942 en 1374.

Naast het pakket van twintig waarvan deze handschriften deel uitmaakten werden in 1879 nog eens drie andere Middelnederlandse handschriften uit C. P. Serrures nalatenschap van C. A. Serrure gekocht : de huidige handschriften met signatuur Hs. 895, 896 en 1330. Ook hierover zijn in het 'Dossier Serrure' gegevens bewaard ⁽⁷⁾.

Ten slotte hebben een aantal manuscripten uit het bezit van C. P. Serrure onrechtstreeks, nadat ze bijvoorbeeld door derden uit de in 1872-73 te koop aangeboden collectie waren verworven, de universiteitsbibliotheek bereikt ⁽⁸⁾. Zo met name Hs. 1353, dat zoals onder meer blijkt uit de veiling-catalogus van 1872-73 aan C. P. Serrure heeft toebehoord, maar waarvan de (inmiddels verwijderde) band ook het ex libris draagt van J. F. J. Heremans. Dit manuscript kan, zoals Hs. 1339, dat eveneens dit ex libris vertoont, deel hebben uitgemaakt van de donatie door mevrouw wed. Heremans van 5252 boekdelen, waarvan het inschrijvingsregister, alweer zonder detaillering, melding maakt op 9 september 1884.

Ten slotte mag in dit bondige overzicht van de historiek van de handschriftenafdeling in de voor dit deel van de catalogus relevante periode de inbreng van F. Vanderhaeghen zelf niet onvermeld blijven. Vanderhaeghen heeft bij de verwerving van heel wat van de belangrijkste handschriften van

(6) Nr. XX : "*Gedachtenis boeck van het gheslachte van Jean Lambrechts ... sone van Guillelmus*, geboren in de prochie van Pollinchove, 1 april 1626 — in4 manuscrit sur papier, velin à compart. / Livre mémorial du poète flamand Jean Lambrechts [lees : Lambrecht], l'ami de Cats ; il contient l'autobiographie du poète, l'époque de ses diverses publications, des renseignements curieux sur ses rapports avec Charles II, roi d'Angleterre, enfin un certain nombre de poésies restées inédites".

(7) Hsn. Z. K 132, nrs. 30 en 50.

(8) Een korte bijdrage over het boekenbezit van C. P. Serrure door J. DESCHAMPS verscheen in het *Jaarboek van de Kon. Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 1979, p. 110-111 en in de *Verslagen en Mededelingen*, 1981, afl. 3, p. 370-371 en p. 436-437. J. Deschamps heeft over dit boekenbezit en over de verspreiding ervan meer in voorbereiding.

de Gentse collectie — met name uit de erfenissen van F. A. Snellaert en C. P. Serrure — vaak een doorslaggevende rol gespeeld, een enkele keer zelfs ten koste van zijn eigen financieel comfort. Hij heeft, zo blijkt op talrijke plaatsen in het inschrijvingregister, ook zelf een aantal handschriften rechtstreeks aan de bibliotheek geschonken. Voorzover we hebben kunnen nagaan is dat in wat hierna beschreven wordt ten minste voor vier handschriften het geval, namelijk voor de nrs. 705, 946, 1049 en 1369. We hebben echter de indruk dat Vanderhaeghen zijn schenkingen, zoals trouwens ook de overige aanwinsten die in de bibliotheek binnenkwamen, zodra dat ook maar enigszins te verantwoorden was, bij voorkeur in de collectie van de *Gandavensia* heeft laten onderbrengen. Een aantal handschriften is zodoende pas in tweede instantie, na een verblijf tussen de *Gandavensia* (signaturen beginnend met G), in de eigenlijke handschriftencollectie terechtgekomen. Voor Hs. 705 (olim G.15617) valt daar bijvoorbeeld, doordat de oude G-signatuur in het handschrift bewaard is, nog gemakkelijk achter te komen. Maar ook andere handschriften waar dat op geen enkele wijze nog blijkt, kunnen voordat ze een *Ms.*- of (vanaf 1916) *Hs.*-signatuur kregen, in de *Gandavensia* een eerste standplaats hebben gehad.

Een duidelijke periodisering kan, kortom, in de hier beschouwde groeifase van de handschriftencollectie niet worden aangebracht. Dat de in het hierna volgende deel van de catalogus beschreven reeks handschriften eindigt met Hs. 1374, is dan ook een vrij willekeurige, veeleer door praktische overwegingen ingegeven beslissing van mijnentwege. Ze heeft alvast het voordeel dat alle Middelnederlandse handschriften die rechtstreeks uit het bezit van C. P. Serrure werden verworven daardoor in deze aflevering bij elkaar staan, samen met een groot deel, zo niet de totaliteit, van wat uit het Middelnederlandse bezit van F. A. Snellaert afkomstig is. Zo vormt dit tweede deel van de catalogus alvast een welsprekende getuigenis van wat de Gentse bibliotheek aan deze baanbrekers van de medioneerlandistiek verschuldigd is.

Voor waardevolle adviezen bij de codicologische beschrijvingen en/of bij het identificeren van teksten wil ik hier mijn welgemeende dank betuigen aan Prof. Dr. A. Derolez, Prof. Dr. D. Coigneau, Prof. Dr. W. Waterschoot, Dr. M. Boone, Dr. J. Oosterman en Mevr. Ann Kelders.

Prof. Dr. W. Prevenier, Prof. Dr. W. Waterschoot en Mevr. Dr. Martine De Reu hebben met veel aandacht de kopij met het oog op de uitgave in de reeks van de faculteit kritisch gekeurd. Hun correcties en suggesties hebben tot de kwaliteit van het eindprodukt nog heel wat bijgedragen. Ik dank hen daarvoor van harte.

Gent, 18 juni 1995

AFKORTINGEN

We maken verder gebruik van de in het eerste deel van deze catalogus aangewende afkortingen voor vaker geciteerde literatuur (zie aldaar p. 13-14). Daaraan moet met het oog op wat volgt nog worden toegevoegd :

B.N.M.	Bibliotheca Neerlandica Manuscripta (Documentatiecentrum Universiteitsbibliotheek Leiden)
<i>Catalogus Gent</i> , dl. 1	J. REYNAERT, <i>Catalogus van de Middelnederlandse handschriften in de Bibliotheek van de Rijksuniversiteit te Gent. I. De handschriften verworven vóór 1852</i> , Gent, 1984.
C.S.S.N.	Corpus Sacrae Scripturae Neerlandicae medii aevi, Leiden, 1970 e.v.
Derolez, <i>Census</i>	A. DEROLEZ, <i>Census van de handschriften</i> , 6de Afl., Gent, 1964.
Hendrickx	F. HENDRICKX, "De Middelnederlandse handschriften van het Ruusbroecgenootschap te Antwerpen", in : <i>Miscellanea Neerlandica (Opstellen voor Dr. Jan Deschamps)</i> , red. E. COCKX-INDESTEGE en F. HENDRICKX, Leuven, 1987, dl. 1, p. 63-103.
<i>Pretiosa Neerlandica</i>	J. REYNAERT, "Middeleeuwen", in : <i>Pretiosa Neerlandica. Schatten uit de Nederlandse Taal- en Letterkunde in de Gentse Universiteit</i> , Gent, 1988, p. 29-76.
Van den Gheyn, <i>Catalogus</i>	J. VAN DEN GHEYN & F. LYN, <i>Catalogue des manuscrits de la bibliothèque royale de Belgique</i> , 13 dln, Bruxelles, 1901-1948.
Van de Ven	J. M. M. VAN DE VEN, <i>Over Brabant geschreven. Handschriften en archivalische bronnen in de Tilburgse Universiteitsbibliotheek</i> , dl. 1, Middeleeuwse handschriften en fragmenten, Leuven, 1994.

BESCHRIJVING DER HANDSCHRIFTEN

Hs. 29 I (olim G 14000)

Spel van den somer ende van den winter (fragment)

1 folio, papier, ca. 405 × 290 mm, ca. 1430

Het blad is boven- en onderaan en aan de rechterzijde met tekstverlies besnoeid. Drie kolommen van 70 à 75 r. Geen sporen van prikken, aflijning of liniëring. Het blad vertoont heel wat gaten, scheuren, wormsteken en vlekken.

Watermerk : V. MOŠIN, *Anchor Watermarks*, Amsterdam, 1973, nr. 57 (1428) (= Briquet 373 (1428-1432)) of nr. 152 (1428).

Eén hand : gotisch cursief. Geen decoratie.

Het blad was vroeger ingenaaid in de band van het renteboek van 'den Heleghen Gheest' in de St.-Jacobskerk te Gent (archief van de St.-Jacobskerk, nr. 69). Het werd geschreven door een Gents beroepsschrijver, Gheert van Woelbosch, die ook het renteboek zou hebben gekopieerd en gebonden. Kort na 1900 werd het blad met het fragment uit het *Spel van den somer ende van den winter* door het kerkbestuur aan de universiteitsbibliotheek geschonken.

Literatuur : W. DE VREESE, "Geeraard van Woelbosch. Een Gentsch 'scrifer' en boekbinder uit de 15de eeuw", *Tijdschrift voor Boek- en Bibliotheekwezen*, jg. 1 (1903), p. 223-228 — P. LEENDERTZ, *Middelnederlandsche dramatische poëzie*, Leiden (1907), p. LXI-LXIII — P. DE KEYSER, "Het renteboek van den 'Heleghen Gheest' van St.-Jacobskerk te Gent (1436)", *Het Boek*, jg. 17 (1928), p. 257-264 — *Bouwstoffen* nr. 1187, p. 426 — *Pretiosa Neerlandica*, p. 76.

INHOUD

r^o : [Fragment van een *Spel van den somer ende van den winter*] (1)

Inc. Wat hou wat hou waer willen [alle] (2) dese liede / Wat hou wat hou waer
willen [alle] (2) dese liede / salmen hier yet gaen ghebieden / vanden heere
oft vander wet ...

(1) Uitgegeven door P. LEENDERTZ, *Middelnederlandsche dramatische poëzie*, p. 436 e.v. In tegenstelling tot De Vreese meent Leendertz (p. CXL e.v.) niet dat Gheert van Woelbosch ook de auteur van dit stuk kan zijn.

(2) Doorstreept.

Expl. ghi onthout v wel wat men v bit / niement en gheeft ic rade v dit /
want wij hebbent nv goet singhen / wij liede die ghemalen bringhen / hebben
ramp diet benien

v^o : [Klad van een rekwest van Gheert van Woelbosch aan de "heeren vander
wet' te Gent] (3)

Inc. Dese vanden gheschille wesende tusschen clause den scriuere an deen side
Ende gheerde van woelbosch an dander zide [doen te] (4) / verstane aldus
in aldeser manieren ...

Expl. dat hem andre persone van gheliken / woerden wachte Ende de vorseide
gheerd sal gode gherne voer v lieden bidden

Hs. 650

Latijnse sequenties

Papier en perkament, 254 bldn, 145 × 100 mm, 16de eeuw

Op drie plaatsen zijn in de bovenmarges met rode inkt de betreffende rubrieken
in het Nederlands weergegeven :

fol. 187v^o-188r^o : *Aschen* // *Wonsdach*

fol. 190r^o : *Palem sondach*

fol. 206r^o : *Almen die autieren wast*

Hs. 663

Leven van Jezus

Papier, 199 bldn, 213 × 145 mm, 1474 (13 juni)

8 IV (64) + (IV-1)(71) + 16 IV [199] (5). In het negende katern is achteraan
zonder tekstverlies één blad uitgesneden. Reclamen aan het einde van elk katern,
soms gedeeltelijk weggesneden. De katernen waren telkens op de eerste vier folio's
gesigneerd (op veel plaatsen weggesneden) : een letter voor het katern (a, b, c, ...),
een Romeins cijfer (I, II, III, IIII) voor het blad. Afschrijving met loodstift tot

(3) Uitgegeven door W. DE VREESE, *Tijdschrift voor Boek- en Bibliotheekwezen*, jg. 1
(1903), p. 224 e.v.

(4) Papier aan de rand van het blad bekleet.

(5) Gefolieerd 198, want bij het nummeren werd 88 tweemaal gebruikt.

fol. 175v°, met inkt vanaf fol. 176r° : ca. 138 × 98 mm, twee kolommen met ca. 9 mm tussenruimte. Liniëring met loodstift : 26 r. Prikken met het oog op de aflijning overal bewaard. Moderne foliëring met potlood van 1 tot 198 : het folio volgend op 88 werd genummerd 88 bis ; daarna is de telling weer regelmatig.

Watermerken : 1. in de eerste 24 katernen : een viertal ankers, telkens onder de vouw en dus moeilijk te identificeren : er is gelijkenis met resp. MOSIN, *Anchor Watermarks*, nr. 162 (1470), Briquet 357 (1466), Briquet 393 (1479) en Briquet 400 (1464) ; 2. in het laatste katern : een monogram met lelie en kroon, niet in Briquet.

Eén hand : littera textualis. Rubrieken, rubricering, rode onderstreping. Enkele rode paragraaftekens. Een versierde blauwe initiaal van 3 r. hoog op fol. 1r° ; versierde rode initialen van 2 r. hoog bij het begin van elk kapittel.

Oorspronkelijke kalfslederen band op houten borden. Op voor- en achterplat een rechthoek van ca. 153 × 100 mm, waarbinnen een andere van ca. 128 × 73 mm, beide in driedubbele filet ; in de kleine rechthoek diagonalen in dubbele filet. Op het snijpunt van de diagonalen en op de hoeken van de binnenste rechthoek zijn noppen aangebracht van ca. 10 mm doorsnede (vroeger wellicht grotere, zoals blijkt uit sporen op het leer) waarvan op het voorplat de onderste twee verdwenen zijn. Rug los en gedeeltelijk afgescheurd. Vijf ribben : tussen de eerste en de tweede bovenaan is een stukje perkament gekleefd met de volgende tekst : *Ihesus leuen* (oorspronkelijke gotische littera textualis ; daaronder later (18de e. ?) toegevoegd :) - *HS - / 1474* ; het stukje perkament is vermoedelijk afkomstig van het voorplat, waar zes spijkergaatjes de afmetingen van de fenestra nog aangeven⁽⁶⁾. Sporen van twee sloten. Voor- en achteraan telkens vier schutbladen, waarvan eerste en vierde van papier, tweede en derde van perkament. Op het laatste schutblad r° met potlood : *196f* ; op het dekblad achteraan, eveneens met potlood en nog nauwelijks zichtbaar : *couflat 4fr* ; daaronder met inkt : *1847* (7).

De kopiïste maakt zich bekend in een colofon op fol. 198 v° : *Dit booc hoert toten regulaerissen tot sinte agnieten binnen delf int oost eynde inden dalle van iospht. Dit booc heeft ghescreuen suster machtelt gherijts dochter. ende si begheert een aue maria om die mynne gods Ende het wort gheeyndet int iaer ons heren dusent vierhondert ende vier en tseuentich des daghes na odulf* [St. Odulf = 12 juni] (8). Een gelijkaardige mededeling omtrent eerste bezitters en datum van beëindiging op het vierde schutblad vooraan. Op het binnenplat vooraan het eigendomsmerk van Prudens van Duyse, van wie ook, bijgekleefd op het eerste schutblad, een lijst met woorden en uitdrukkingen uit de tekst. Mogelijk verwierf Van Duyse het hand-

(6) Bij een restauratie in 1987 werd de fenestra met de inscriptie op het voorplat hersteld ; de doppen waarvan hoger sprake werden verwijderd.

(7) Beide laatste inscripties volgens De Vreese (B.N.M.) in de hand van Van Duyse.

(8) Zuster Mechtelt Gherijts dochter was ook de kopiïste van Hs. London, British Library Egerton 675 : vgl. C. LINGIER (ter perse).

schrift van Couflat in 1847⁽⁹⁾. Het werd door de bibliotheek aangekocht op de veiling Van Duyse in 1862⁽¹⁰⁾.

Literatuur: [K. VAN ACKER] *Census van de handschriften*, Gent, 1955 e.v., hs. 663

INHOUD

fol. 1r^oa-184r^oa : *Dit is dat leuen ons heren Ihesu cristi* [*Vita Jesu Christi* in het Middelnederlands] ⁽¹¹⁾

Inc. EEn ander fundament en mach nyement setten dan dat geset is. dat is christus ihesus. als die apostel scrijft Ende als augustinus seit. Want god bouen al mogende is. ...

Expl. daer du dijn werken ende dijn sinnen in onthouden moechste dat si niet en veruulen ende of si veruult sijn daer duse weder mede ghenesen moechste amen. *Hier eyndet dat leuen ons heren ihesu cristi*

fol. 184r^oa-195r^oa : *Dit is vander beden die onse lieue vrouwe dede teghens haren lieuen soen ihesus des woensdaghes voer paesschen*

Inc. DOe onse lieue heer ihesus christus xxxij. iaer out was doe ghinc hi van galyleen tot iherusalem waert. Ende doet nakede den tijt sijnre passien die hem sijn vader gheset hadde Doe quam ihesus ...

Expl. ende dat ons nymmer meer so wel noch so wee en moet worden dat wy sijns vergheten. dat gunne ons god amen.

(9) Vgl. de inscripties op het dekblad achteraan : van een veiling Couflat is niets terug te vinden in F. VANDENHOLE, *Inventaris van veilingcatalogi 1615-1914*, Gent, 1987.

(10) *Catalogue des livres composant la bibliothèque de feu Mr. Prudent Van Duyse*, Gand [19 mei e.v. 1862], p. 2, nr. 33.

(11) Het zgn. *Pseudo-Bonaventura-Ludolphiaanse Leven van Jezus* ; naar twee Leidse handschriften uitgegeven door C. C. DE BRUIN, *Tleven ons heren Ihesu Cristi*, Leiden, 1980 (CSSN Miscellanea, Vol. II). De opvatting dat het Latijnse model van de Middelnederlandse tekst een omstreeks 1400 ontstane samensmelting zou zijn van pseudo-Bonaventura, *Meditationes vitae Christi* en Ludolfus van Saksen, *Vita Jesu Christi* blijkt volgens de laatste stand van het onderzoek voorbijgestreefd. De bron zou een veertiende-eeuwse *Vita domini nostri Ihesu Christi* zijn, die wel van pseudo-Bonaventura gebruik heeft gemaakt, maar in de tijd voorafgaat aan Ludolfus' *Vita*. Er wordt dan ook voor gepleit om voor de Middelnederlandse vertaling de eenvoudiger titel *Tleven ons heren Ihesu Cristi* (van De Bruins editie) te gebruiken : J. J. VAN MOOLENBROEK, "De gevarieerde overlevering van een vijftiende-eeuws proza-verhaal over het lijden van Christus en de mirakelen na zijn dood" *O.G.E.*, jg. 68 (1994), p. 30-75 (p. 45). Voor een overzicht van de handschriften, zie J. A. A. M. BIEMANS, *Middelnederlandse bijbelhandschriften*, Leiden, 1984 (CSSN, Catalogus), p. 297-303 en verder K.-E. GEITH, "Die Leben-Jesu-Übersetzung der Schwester Regula aus Lichtenthal" *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, jg. 119 (1990), p. 22-37 (p. 26 e.v.). Zie ook de hss. 1017, 1080 en 1171 van de Gentse universiteitsbibliotheek.

fol. 195r^oa-197v^ob : *Hoe dat die vrienden gods ons heren graf bescreyden ende aanbeden*

Inc. Die historien der ewangelien bewisen ons claerliken dat die vrienden ons heren op sijn heylighe graf hem iammerliken beclaechden ende droeffelic bescreyden. al waren daer veel lieue vrienden gods ...

Expl. sonder eten sonder slapen ende sonder spreken sonder enighe mensschelike troest. tent dat haer soen glorioselic voer haer stont verresen vander doot

fol. 197v^ob-198v^oa : [Exempel]

Inc. Een geestelic persoen begheerde van gode te weten wat een verdienen soude denckende van die menscheit ons heren ende van sijnre passien Ende wat hi verdienen soude scouwende die godheit ...

Expl. Ende ist dat in alsulken reden yet scadelicx op riset dat sel ic vergheuen wanttet om my. ende tot stichticheit des naesten was begonnen

Hs. 668

Gebedenboek

Perkament en papier, 229 bldn, ca. 131 × 95 mm, midden 16de eeuw

2 V (20) + VI (32) + III (38) + I (40) + 3 V (70) + IV (78) + 9 V (168) + IV (176) + 5 V (226) + I (228) + 1 (229). Van perkament zijn alleen de bladen 1 en 10, m.a.w. het buitenste bifolium van het eerste katern. Geen reclamen noch signaturen. Afschrijving en liniëring met inkt : ca. 88 × 70 mm ; 18 r. waarvan de eerste telkens boven de afschrijving ; op fol. 227-229, waar trouwens aflijning en liniëring ontbreken, is het aantal regels wisselend (17 tot 21). Geen prikken bewaard. Moderne foliëring met potlood van 1 tot 229.

Watermerk : een of meer wapenschilden (steeds onder de vouw bovenaan en grotendeels weggesneden), wellicht o.m. Briquet 2141 (1539-1553).

Twee handen : 1. fol. 1-227v^o ; 2. fol. 227v^o-229v^o (latere toevoeging) ; beide littera hybrida, de tweede heel wat minder 'gevormd' dan de eerste. Rubrieken, rubricering, onderstreping met rode inkt. Talrijke rode lombarden van 1 en 2, soms 3 en 4 r. hoog. Versierde blauwe initialen op fol. 1r^o (9 r. hoog) en fol. 122v^o (5 r. hoog) ; bij de eerste ook omraming, gebladerte en penwerk in de marge.

19de-eeuwse perkamenten band, met vier ribben op de rug. Tussen eerste en tweede rib een bruin schildje met in goudstempeling de aanduiding : *GHEBEDEN BOEC. / HS.* ; daaronder op een zwart schildje : *XVI EEUWE*. Vooraan een oud schutblad met het eigendomsmerk *Pr. van Duyse 1849* en verdere nota's van Van Duyse ; voor- en achteraan telkens ook twee moderne schutbladen. Op het eerste vooraan v^o : *Provient de la vente Van Duyse, Catal. N 101* ; op het tweede r^o :

Biblioth. Gandav. / Codd. Mss. / N 668 / Catal. imprimé suppt N 513b ⁽¹²⁾ (beide nota's in inkt, 19de e.). Daaronder, met potlood, het inschrijvingsnummer in het register : R 7784.

Het handschrift is dus in het bezit geweest van Prudens van Duyse, uit wiens nalatenschap het in 1862 door de bibliotheek aangekocht moet zijn ⁽¹³⁾. Volgens een nota van Van Duyse op het oude schutblad werd dit handschrift "Geschreven omtrent het midden der XVIe eeuw, en denkelyk naer aanleiding van 't HS *collatien van Pater Joris vander Salen*, als 't deze geschreven in 1554 door Zuster Joanna Braem, in 't Godshuis (van St Jan te Gent)". Wat Van Duyse hiermee precies bedoeld heeft en waarop hij zijn beweringen baseert is niet duidelijk : het handschrift met de "collatien van Joris van der Salen" (hs. Gent, U.B. 664) is van een andere hand dan het hier beschreven manuscript, dat overigens geen enkele concrete aanwijzing bevat omtrent zijn plaats van ontstaan. Wel komt b.v. op fol. 212r° een bijzondere relatie tot de H. Augustinus tot uitdrukking : *ons weerdighen heilighen vaders Sce Augustinus*. De taal vertoont noordoostelijke eigenaardigheden.

Literatuur : [K. VAN ACKER] *Census van de handschriften*, Gent, 1955 e.v., hs. 668

INHOUD

fol. 1r°-22v° : *Hier beghynnen deuoete gebede op die xxxv vallen ons lieuen heren ihesu christe* ⁽¹⁴⁾

Inc. *Des sonnendachs pater noster* Lieue here ihesu christe ic danck dy des mynlicken vals den du vielste op ten berch van olyueten O lieue here nu bid ic dy om die baernende mynne dijns herten ...

Expl. Ende en laet sy oeck nummer meer gestilt werden sij en hebben my genade ende barmherticheit verworuen Amen

(12) Verwijzing naar het handexemplaar van Saint-Genois' *Catalogue* : zie onze inleiding.

(13) *Catalogue des livres composant la bibliothèque de feu Mr. Prudent Van Duyse*, Gand [19 mei e.v. 1862], p. 7, nr. 101. Volgens een nota in de Bibliotheca Neerlandica Manuscripta te Leiden (B.N.M.) moet dit handschrift hetzelfde zijn als nr. 125 in de veilingcatalogus *Catalogue d'une très-belle collection de livres ... dont la vente publique aura lieu sous la direction de Fd. Verhulst ... à Gand Lundi 12 novembre 1849 et jours suivants...*, p. 7 : "Geschreven getijdeboek, manuscrit sur parchemin bien conservé et enfermé dans un étui". Nog steeds volgens de B.N.M. betreft het hier de bibliotheek "van den ouden De Busscher, archivaris van Gent, met Van Duyse" m.a.w. Edmond de Busscher, in 1860 Van Duysses opvolger als stadsarchivaris. De Busscher, die al vanaf 1847 in stadsdienst was, overleed in 1882 (A. SIRET, "Edmond De Busscher" in *Annuaire de l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique*, jg. 49 (1883), p. 389-399). De datum van de veiling is alvast in overeenstemming met Van Duysses inscriptie op het schutblad vooraan. Maar voor het overige lijkt er geen dwingende reden te zijn waarom het hier over hetzelfde handschrift zou moeten gaan : Hs. 668 is veeleer een *gebeden-* dan wel een *getijdenboek* en van perkament is het slechts zeer gedeeltelijk.

(14) Vgl. ACHTEN-KNAUS, pp. 306, 323 en 324.

fol. 22v°-36r° : *Die croen ons heren* ⁽¹⁵⁾

Inc. SOe wie dese nae beschreuen bedinge alle sonnendage leset ter eeren der dornen cronen ons lieuen heren ihesu christe ende der pijnen die hy in sijn ghebenedide hoeft geleden heeft ...

Expl. Ende geuet mij arme sondighe mensche v gotlicke gracie dat ic v dijt gebet des naesten sonnendachs ynnichlicker leesen moet Amen

fol. 36 r°-37v° : *Dijt ghebet salmen leesen des sonnendachs myt v pater noster voer die vrienden*

Inc. HEer almachtich Ic beuel my ende alle mijn lieue vrienden in desen viij dage ende viij nachten in die hoede dijnre lieuer moeder ...

fol. 37v°-39v° : *Dese iij pater noster ende ghebede salmen leesen voer onse vrienden*

Inc. O Ghebenedide heer ihesu christe een afgront alre salicheit ende een leuen alre menschen Ic beuel dy dese sake of dijnren dienre in die beuelinge Daer du dijn lieue moeder ...

fol. 39v°-41v° : *Die paus Clemens heeft dijt gebet gemaect ... Ende is guet gelesen voer die pestelencie ende voer alle lijden*

Inc. GOd die vader die alle dingen geschapen heeft van niet Die benedie my Godt die soen die den verclaren mensche myt sijnre eygenen bloede verloest heeft Die moet my gebenedien ...

fol. 41v°-43r° : *Een gebet tot onsen lieuen heer ihesu christe* [eigenlijk een soort litanie met aanroeping van verscheidene heiligen]

Inc. O Alre bermhertichste god een troester der bedroefder die bedinge moete tottij coemen die in lijden ende in tribulacien tottij geroepen werden ende dijn ontfermhertighe hulpe ...

fol. 43r°-44v° : *Dese benedixcie seynde die paus Leo der conyngynnen van cypers ende is guet gelesen voer al lijden*

Inc. Die vrede ons heren ihesu christe Die verdienste ende cracht sijnre heiliger passien + Die gehelheit der saliger maget maria + Dat teiken des heilighen cruces ...

fol. 44v°-45v° : *Dese segeninge heeft sinte Augustinus gemaect ende hij plach hem seluen daer mede te segenen des morgens*

Inc. Mijtter moegender hant ons heren ihesu christe moet ic huyden gesegent sijn Mijten ogen ons lieuen heren ihesu christe moet ic huden aengesien sijn

...

(15) Vgl. MEERTENS, dl. 2, p. 61 e.v. en de literatuur aldaar ; ACHTEN-KNAUS, pp. 264, 273, 307, 309, 329.

fol. 45v°-46r° : *Dese benedixcie is seer guet gelesen voer alle lijden ende oeck ist guet diese hoeren lesen*

Inc. Cruijs gads sij myt my + Cruijs gads is mijn toeuerlaet + Cruis gads is dat ic alle tijt aenbede + Cruis gads is een gewaer heil ...

fol. 46v°-50r° : *Soe wie deuoetelick leest dese vij bloetstortinge ...Ende men machse leesen voer alle saken voer orloge voer duer tijt ende voer swaer siecte voer lijden* ⁽¹⁶⁾

Inc. HEre ontferme dy onser christe ontferme dy onser Heer ontfermt dy onser O Lieve heer dijt pater noster offer ic dy ter eren des weerdigen heilighen bloets ...

fol. 50r°-50v° : *Soe wie dit ghebet deuoetelicken leest die en sal god niet onghetroest laeten*

Inc. VAder mijn ist moegelick soe ouervuert desen kelck der martelien van my pater noster Vader nochtant niet als ic wil mer als du wilste pater noster ...

fol. 50v°-51v° : *offeringe*

Inc. O Here ihesu christe schoenheit des hemels coninck der engelen Ende een toeuerlaet der onghetroester ontfanckt dijt ghebet in die eer des doetlicken strijts ...

fol. 51v°-56v° : *[Gebed op de zeven blijdschappen van Maria]* ^(16a)

Inc. O Maria suete moeder gads ende conyngynne Ic vermaen v der groeter oueruloedigher vrouwen die du in ziel ende in licham ontfiengeste opten heilighen dertiendach ...

fol. 56v°-57v° : *Een be(de)dinge [15 Ave Maria's]*

Inc. Soe wie onser lieuer vrouwen dese xv Aue maria op sijn knyen leest voer een / / saeck daer hij in gedruet is die en twiuelte daer aen hij en sal ...

fol. 57v°-58v° : *Een bedinge*

Inc. SOe wye maria onser zueter vrouwen beden wil die engelsche bedinghe Die sal spreken enentachtentich Aue maria Men sal ten iersten neder knyelen ende spreken ix *Aue maria*

fol. 58v°-59r° : *Soe wie dijt gebet deuoetelick leest ix dage die sal onse lieue vrouwe vertroesten in sijnre noet*

Inc. IC gruet v bloeyende lelye ende onbeulecte rose coningyne ioncfrouwe maria Du biste van aenbeghijn vanden vader der gotheit vercaeren gheweest ...

(16) Vgl. de verwijzingen ACHTEN-KNAUS, p. 398 sub *Blutstürze* en de literatuur p. 54 aldaar.

(16a) Vgl. hierna hs. 1354, 140v° en 144r°.

fol. 59r°-59v° : *Soe wie dijt ynnichlick leest die sal onse lieue vrouwe vertroesten*

Inc. IC gruet v alre suetste maria Een opgewassen rose ende lely der reynicheit
Ic gruet v alre goedertierenste maria een fyoele der waerre oetmoedicheit ...

fol. 59v°-65r° : *SOe wie dijt gebet alle dage leest voer onser lieuer vrouwen beelt vanden enen saterdach totten anderen ...* (17)

Inc. IC bidde dy heilighe ioncfrouwe suete maria doer die groete genade die dy god ge//geuen heuet Ende doer alle die wonderen die got doer dy heuet ghedaen myt sijnre edelre goetheit ...

fol. 65r°-69r° : *Hier begijnt der eerweerdigher edelre moeder sancta Anna croenken dat hoer alte aengenaem* [sic]

Inc. O Eerwerdige vrouwe sancte anna O edel stamme gebenedijt moet sijn god van israhel Die soe wonderlicke dingen doer dy ende alle dijn gheslechte gedaen heeft ...

fol. 69r°-69v° : *Van sancte Anna*

Inc. O Heilighe alders Joachym ende Anna ic arme sundersche bid v oetmoedelijcken dat ghij onsen lieuen heer voer my bidden wijlt Ende voer alle bedructe herten ...

fol. 69v°-70v° : *Een schoen gebet van sancta Anna der heiligher moeder*

Inc. O Heilighe moeder sancta Anna die edel stamme Ende voert brenster der glorioser Joncfrouwen ende maget maria der alre heilichster moeder ons lieuen heren ...

fol. fol. 70v°-71r° : *Een gebet van sancta Anna*

O Heilighe moeder sancta Anna Weest ons een ewich troest ende toeuerlaet in Alle onsen noeden Ende duet ons op die poert des hemels Amen

fol. 71r° : *Van sancta Anna der heiliger moeder*

O Anna heilighe vrouwe moeder bidt voer ons Ende wilt ons helpen in alre noet Ende verblijden ons nv ende inder vren onser doot Amen

fol. 71r°-74v° : *Hier beghijnnen vij deuoete gebede ende gueten totter weerder moeder sancte Anna op die vij bloemen ...* (18)

Inc. GOd gruet v edel rose angelier bloem vol bijstu der genaeden O heilighe vrouwe ende moeder sancte anna du helpste mennighe mensche wt sijnre noet ...

fol. 74v°-75r° : *Een schoen Exempel van maria*

Inc. SOe wye eens inder weken op dien dach dat die engel gabriel maria die baetschap bracht Leest dese drie psalmen wt sente bernardus psalter ...

(17) Vgl. het incipit ACHTEN-KNAUS, p. 353 en de literatuur aldaar p. 99 (fol. 208v°).

(18) Vgl. MEERTENS, dl. 6, p. 171.

fol. 75r°-77r° : [Drie psalmen ter ere van Maria (uit St. Bernardus' psalter) (19)]

Inc. Die hemelen wtspreken dijn // glorie O maghet maria ende die edel roecke
dijnre saluen is onder den volcke gestroyt Ghij verlaren sonderen ...

fol. 77r° : *ghebet* [tot Maria]

Glorie sy die alre gemynste dochter des vaders een guedertieren moeder des soens
Ende een alre weerdichste bruyt des heilighen geestes Alst was inden begheyn
ende nv ende altoes ende ewelijcken sonder eynde Amen

fol. 77r°-78r° : *Collecta* [tot Maria]

Inc. O Alre heilichste maget maria Dit gebet offer ic v inder eeren alle der
blijtschappen die ghij hadt Doe v die hoege hemelsche baede die archangel
gabriel ...

fol. 78r°-v° : *Soe wie Dijt gebet alle daghe leset op sijn knijen die sal onse
lieue vrouwe sijen drie daghe voer sijnre doot*

Inc. COemt ader der genaden Coem weech dijns corten leuens O suete maria
fonteyne der glorien Coem gueder tieren keyserynne staet ons bij ...

fol. 78v° : *van maria* (20)

Inc. Ghegruet sijtstu coningyne der hemelen Ghegruet sijtstu heilighe wortel daer
der werlt een licht wt ghespraten is verblijde dy gloriosa ...

fol. 79r°-81r° : [Rubriek en aanhef ontbreken : gebed op de Passie]

Inc. ... spraeckt vader ist moegelick soe neemt desen kelck der martelien van
my Nochtant niet mijn wil mer die v gheschie in allen dingen Die geest is
bereit mer dat vleysche is cranck ...

Expl. Ende dat aen ons behalden moet werden dijn bitter lijden ende dijnen
duerbaren doot Amen

fol. 81r°-84r° : *Soe wie dijt ghebet ynnichlick leest voer hem seluen of voer
sijn vrienden die sal got vertroesten ...* [gebed op de Passie] (21)

Inc. O Lieue hemelsche vader doer dat heilighe gebet dat dijn lieue soen dede
op den berch van olyueten in groeten arbeit ende anxt sijns herten ...

fol. 84r°-84v° : *Dijt gebet sal een bedruct mensche leesen voer een crucifix
myt deuocien*

Inc. O Lieue heer siet aen mijn armoede ende bangicheit ende tribulacie daer
ic mede beuangen bin Ic bid dy lieue heer inden geest oetmoedicheit ...

(19) Te vergelijken met ACHTEN-KNAUS, p. 112 (fol. 105r°).

(20) Vgl. Catalogus Gent, dl. I, p. 67 (fol. 182r°) en de verwijzing aldaar.

(21) Vgl. het incipit met ACHTEN-KNAUS, p. 231 (fol. 53v°).

fol. 84v°-86r° : *Men sal leesen ter eren des lijdens ende der ghebenedider passien ons heren ...* [50 *Pater Nosters*]

Inc. Die ierste v pater noster salmen gaende lesen in die eer dat die ghebenedide ihesus got ende mensche opstont vanden heiligen auontmael ...

fol. 86r°-87r° : *Exempel* [Inleiding tot de 100 *Ave Maria's*] ⁽²²⁾

Inc. HET was een ioffrouwe in een cloester ghegaen ende hadde hoeren magdom god ghelaeft des waren hoer vrienden toernich Doe apenbaerden hoer die enghel gabriel ...

fol. 87r°-88v° : [100 *Ave Maria's*, eerste deel] ⁽²³⁾

Inc. O Maria suete maget ic vermaen v der groeter eren die onse lieue heer v heeft gedaen bouen alle creatueren in hemel ende inder eerden ...

Expl. Doe du dijn enighe lief kint sonder wee baerste der vroef[...]

fol. 89r°-90v° : *Een schoen ghebet vanden leuen ende lijden ons lieuen heren ihesu christi ...* [Inleiding]

Inc. Salich sijn die zielen den dijt ghebet myt aendacht ende myt gansen herten gesproken woert want alle gebet datmen den gelouigen zielen doet dat is onsen heer te mael begerlic ...

fol. 90v°-122v° : [Gebeden op het Leven en de Passie van Christus] ⁽²⁴⁾

Inc. Lieue minlike here ihesu christe ic bidde dy doer alle dijn mijnne ende liefde die du allen menschen ghe-toent hebste vanden daghe dattu van dijne lieuer moeder der reyne maget geboren wordeste ...

Expl. Heer gheeft hem die ewighe rust ende dat ewighe licht moet hem luchten Sy moeten rust [sic] in vreden Amen

fol. 122v°-158r° : *Hier beghijnen die vij psalmen voer die doden ende is seer guet gele[sen]* [met een aantal andere gebeden en een litanie] ⁽²⁵⁾

Inc. INder eren ende enicheit der vijf wonden ende dijns duerbaeren bloets : Dattu wt ghestortet heuest voer die verloesinge des mensheliken gheslechtes O here ihesu christe die daer niet en versmaetste ...

Expl. Die daer leuet ende regniert myt gade den vader in enicheit des heiligen gheestes een got ewelicken sonder eynde Amen

fol. 158r°-166v° : *Hier beghijnt een corte commendacie voer die zielen ende is seer guet gelesen*

(22) Vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 105 (fol. 219v°).

(23) Vgl. A. STRACKE, "Bijdrage tot de Middelnederlandse devotie : de vreugden en weeën van Maria" *O.G.E.*, jg. 26 (1952), p. 7-22 (p. 16-17) ; ACHTEN-KNAUS, p. 99 en de literatuur aldaar.

(24) Een vergelijkbaar incipit bij LIEFTINCK, p. 156.

(25) Vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 398, sub *Bußpsalmen* en de literatuur aldaar p. 33-34.

Inc. IC bidde dy here hemelsche vader doer den name dijnre hoechster // ghewalt
ende dijnre vaderliker ghenaden Ic bidde dy heere doer dijn enighen soen

...

Expl. Here ghijf hem die ewighe rust Ende dat ewighe licht moet hem luchten
Sy moeten rusten in vreden Amen

fol. 166v°-171v° : *Een ghebet voer die zielen*

Inc. O lieue here ihesu christe om groete mijn ende heite die du ghehadt heuest
altoes totten menschen Daer du lieue heer om neder quamest wtte schoet
des hemelschen vaders ...

fol. 171v°-173v° : *Hier bidt onse lieue vrouwe voer die zielen*

Inc. O Alre heilichte moeder gads maria onse enighe hape ende troest naest
gade ic onweerdighe sundige mensche come tot v om die ouerulodicheit uwer
ghenaden ...

fol. 173v°-176v° : *Dese drie ghebede sal // men lesen ouer crancke sieken
in hoeren leesten*

Inc. HHere ontferme dy onser christe ontferme dy onser Heer ontferme dy onser
Ghesontmaker der werlt behalde ons die ouermyts den cruce ende dijn
bloede ons verloest hebste ...

fol. 176v°-181r° : *Hier beginnen die vij bloetstortinghe ons heren* (26)

Inc. O Alre ghenaedische heere ihesu christe in vereninghe der hoegher mynnen
Daer // du dijn ionghe bloet alsoe vroe in wtstorten om onsen wil in dijnre
besnydinghe ...

fol. 181r°-185r° : *Onse lieue heer sprack tot enen mensche soe wie my dese
verscrickinghe vermaent al waer hi inden vegeuuer ...*

Inc. O Mijn lieue ghetrouwe here ihesu christe Ick vermaen dy des verscrickens
die dijn Edel sarte menscheit ontflenck doe du inden spiegel dijnre gotheit
al dien onder hoer oghen sages ...

fol. 185r°-187v° : *hier mede waert een ziel verloest die durent ier int vege-
uuer was gewijst ...* (27)

Inc. O Hemelsche vader lof ende danck soe moetti hebben al des ghebenediden
guets dat ghij ons gedaen hebt Ende bouen al moetti lof ende danck hebben
des groeten guets ...

fol. 187v°-191v° : *Dijt naeuolgende gebet hebben iij pausen toe gegeuen xxx
iaer aflaets ...* [voor een ziel in het vagevuur]

Inc. O Heer Ihesu Christe soen des leuendighen gads Ic vermaen ende bidde

(26) Vgl. fol. 46v° en de verwijzingen aldaar.

(27) Een gelijkaardig incipit ACHTEN-KNAUS, p. 203 (fol. 183r)); zie ook MEERTENS,
dl. 6, p. 38 en de verwijzingen aldaar.

dy dattu Op doetste myn hert ende storte daer in dijn bitter passie op dat sy doer gae mijn hert ...

fol. 191v°-193v° : *Item alsoe duek als een mensche dijt gebet leset myt xv aue maria ... soe verdient hi waerachtigen aflaet van allen sunden ende voert quijscheldijnghe ...*

Inc. Lof eer ende weerdicheit ende dancberheit sy v weerdighe gloriose heilighe drieuoldicheit ende der menscheit christi dijns soens ende der reijnre maget ...

fol. 193v°-197v° : *Dijt naeghescreuen gebet salmen lesen den zielen ende is van weerdicheit geheiten dat gulden gebet ...* [voor zielen in het vagevuur] ⁽²⁸⁾

Inc. O Ontfruchtende ende verscriclike god den die engelen ontfruchten Ende die archengelen aenbeden O god want du woldes mensche werden om te verloessen ...

fol. 197v°-199v° : *Dese vijf deprofundis salstu lesen als ons liefs heren licham geboert is onder myssen ...* [voor een ziel in het vagevuur] ⁽²⁹⁾

Inc. O Lieue here ick beuele dy desen deprofundis dijnen gebenediden hoefde ende der doernen cronen die dij daer op gesat waert ende der pijnen ...

fol. 199v°-213r° : *Hier begynnen die deuoete letanien*

Inc. OP een tijt quam die suete ihesus tot eenre ioncfrouwen geheiten magdaleena Ende apenbaerden hoer ende sprack leese my die letanien van mynen lijden soe salstu mijn wonden ...

Expl. Ende vergijf ons al ons mysdaet Ende geuet ons te volherden in allen gueden werken Ouermits onsen heer ihesum christum Amen

fol. 213r°-216v° : *dese gebede salmen lesen vij sonnendach sonderlinghe inden vasten opten kerckhof dan verloestmen een ziel*

Inc. DAt ierste pater noster offer ic dy lieue heer ter eren dijns heilighen leuens Ende // wuer[sic] heiligher wanderynghe die ghij ghehadt hebt op eertrike ...

fol. 216v°-220v° : *Dijt is een schoen Collecta*

Inc. O alre baermhertichste god hemelsche vader ic arme sundighe // mensche bidde ende aen sye dijn hoege moegentheit voer mijnre alderen zielen ende vrenden zielen ...

fol. 220v°-221v° : *ONse lieue heer seecht Soe wie ghedenckt der negen leydinge soe ic gebonden ende gheleyt waert ...* ⁽³⁰⁾

(28) MEERTENS, dl. 6, p. 38 ; LIEFTINCK, p. 153.

(29) Vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 204 en de verwijzingen aldaar.

(30) Vgl. MEERTENS, dl. 2, p. 98 e.v.

Inc. Die ierste leydinge was Dat ic gebonden ende gheleyt waert Vanden berch van olyueten tot Annas huys daer ic den kynenback slach ont/ / fijnck vandes bysscops kneecht ...

fol. 221v°-222r° : *Dijt gebet leest negen mael voer een roemse vaert voer die zielen*

Inc. O Heer ihesu christe ic bid v doer die smert alle uwer heiligher / / wonden ende doer die vergietinghe uwes duerbaren bloets Ende doer die cracht uwes bitteren doots ...

fol. 222r°-223r° : *Een schoen gebet ende is seer guet gelesen voer zielen*

Inc. O Heilighe duerbaer bloet / / mijn lieuen heren ihesu christi O serighe smaert O oueruloedighe verdienten der wonden christe reynighe ende bescherme ...

fol. 223r°-226r° : *Dijt sijn deuoete ghebede op die xij wtreckinge ons lieuen heren ihesu christi*

Inc. WEest gegruet o lieue heer ihesu christe alre edelste morch des vaderliken herten Ic bid v doer v grondelose bermherticheit Doer v bitter lijden ende doer v pijnlicke wtreckinge ...

fol. 226r°-226v° : *Dijt sijn die iij vren die onse lieue heer Ihesus Christus aenden Cruce hienck ende sijn seer guet gelesen* [onvolledig]

Inc. O Alre bermhertichste god diemen myt genen sonden onuersuoendelijcken vertoern en mach Weset my arme sunder genadich Doer die groete pijn

...
Expl. Ende behuet mijn ogen voer allet geen daer ic v in vertornen mach Alre gueder [...]

fol. 227r°-v° : [Slot van een gebed tot Maria : negen groetenissen ']

Inc. ... ic dy dese ix engelsche grueten Ende ic bid dy doer dijn vroude ende genoechte die du hadste Doe du onsen lieuen heer ihesum christum ix maenden droechste ...

Expl. Ende in mijnen sonden noch quader doot nummeermeer[sic] steruen en moet Ende mytty inder ewicheit verblijden moet Amen

fol. 227v°-229v° : *Hier begijnnen die gulden vridagen Die die paus clemens vant inden boeck der apostelen ...* ⁽³¹⁾

Inc. Den vrijdach in die quateremper in die vasten Dan leest drie pater noster ende aue maria ter eren ...

Expl. ter eren der xv teijkenen die god sal laten gheschijen voer dat ordel Amen

(31) Te vergelijken met Lievens, p. 111 fol. 24b ?

Jacob van Maerlant, Historie van Troyen (fragment)

Perkament, één strook van ca. 60-65 × 310 mm, 14de eeuw

De strook wordt gevormd door het bovenste, ook aan de zijkanten besneden gedeelte van een bifolium, waarop als codicologische sporen alleen op fol. 1v° en 2r° de liniëringen (loodstift) nog zichtbaar zijn. Per blad twee kolommen van ca. 70 mm breedte.

Eén hand : littera textualis. Twee rode lombarden, resp. 3 (fol. 1r°b) en 2 (fol. 1v°b) r. hoog, met representanten. De beginhoofdletters van de bovenste regels van elke kolom zijn iets groter getekend (2 à 3 maal de gewone hoogte) en op eenvoudige wijze versierd.

Het fragment is gemonteerd in een modern cahier van een aantal onbeschreven bladen, waarbij ook een nota van W. de Vreese (gedateerd 3 oktober 1915) met de identificatie van de tekstgedeelten en met de opmerking dat het fragment blijkbaar behoort heeft tot een handschrift met kolommen van 50 regels.

Het fragment is sinds ten laatste 1915 in het bezit van de bibliotheek ⁽³²⁾; over zijn herkomst is verder niets bekend.

Literatuur : A. VAN ELSLANDER, "De fragmenten van de Istory van Troyen", *De Gulden Passer*, jg. 25 (1947), p. 102-125 — [K. VAN ACKER] *Census van de handschriften*, Gent, 1955 e.v., hs. 691 — A. VAN ELSLANDER en J. DESCHAMPS, "De handschriften van de 'Historie van Troyen' van Jacob van Maerlant", in : *Huldealbum Prof. dr. Marcel Hoebeke*, red. H. RYCKEBOER, J. TAELEMAN en V. F. VANACKER, Gent, 1985, p. 413-425 — A. VAN ELSLANDER, "Drie onuitgegeven fragmenten van de Historie van Troyen van Jacob van Maerlant", in : *Miscellanea Neerlandica. Opstellen voor Dr. Jan Deschamps*, red. E. COCKX-INDESTEGE & F. HENDRICKX, dl. 2, Leuven, 1987, p. 175-197 — H. KIENHORST, *De handschriften van de Middelnederlandse ridderepiek*, dl. 1, Deventer, 1988, p. 205-207.

INHOUD

Afgezien van de verzen die in de 'Wissense codex' ontbreken en hier wél aanwezig zijn, komt de tekst op het fragment als volgt overeen met de editie De Pauw-Gailliard ⁽³³⁾ :

(32) Vgl. A. VAN ELSLANDER in *De Gulden Passer*, 1947 (vgl. Literatuur), p. 110.

(33) N. DE PAUW en E. GAILLIARD, *Dit es die Istory van Troyen van Jacob van Maerlant*, Gent 1889-1892 (4 dln, waarvan het laatste echter onvoltooid). De tekst van het hier beschreven fragment is uitgegeven door A. VAN ELSLANDER in *De Gulden Passer*, 1947, p. 113-116.

fol. 1r° : v. 18590-18592 ; 18600-18611
fol. 1v° : v. 18650-18659 ; 18696-18704
fol. 2r° : v. 19916-19925 ; 19966-19975
fol. 2v° : v. 20016-20023 ; 20064-20073

Hs. 693

Jan van Ruusbroec, Werken

Papier en perkament, 397 bldn, ca. 290 × 200 mm, 1480 (20 april)

2 I (4) + (I+VI)(17) + 19 V (207) + VI (219) + 6 V (279) + (V-I) (288) + III (294) + VI (306) + V (316) + (V+I)(327) + 7 V (397). Van perkament zijn : het eerste bifolium ; een blad, met miniatuur op verso-zijde, ingevoegd vooraan in het derde katern (fol. 5) ; de buitenste bifolia van de sexternen die fungeren als 3de en als 32ste katern, waar telkens een nieuw boek-deel begint ; de binnenste bifolia van alle katernen, met uitzondering van het ternio fol. 289-294. Het katern fol. 280-288 is een quinio waarvan het achtste blad zonder tekstverlies is uitgesneden. Aan het quinio dat het 34ste katern vormt werd achteraan een blad toegevoegd (fol. 327). Het quintern fol. 188-197 heeft als derde bifolium twee bijeengevoegde folio's : hieltjes vóór fol. 190 en 195. Reclamen zijn te zien onderaan rechts op fol. 207v°, 219v°, 337v°, 347v°, 367v° en 387v°. Geen signaturen. Twee kolommen van ca. 205 × 63 mm met ca. 14 mm tussenruimte, afgelijnd met inkt. Op fol. 290 tot en met 293 bedraagt de hoogte van de kolommen slechts ca. 185 mm ; fol. 327 heeft daarentegen ruimere kolommen : 222 × 75 mm, met slechts 10 mm tussenruimte. 36 à 40 r. per kolom, met uitzondering van de *prologhe* en de inhoudsopgave fol. 2r°-4r° en 327r°-v° : daar ca. 50 r. Prikken met het oog op de afschrijving in alle marges bewaard. Koptitels in rood in de bovenmarges. Moderne foliëring met potlood van 1 tot 397 ; oorspronkelijke gotische foliëring in inkt vanaf fol. 6 : van 1 (fol. 6) tot cccxc (fol. 395), met enige onregelmatigheden : tussen fol. 75 en 76 springt de nummering over van lxx op lxxiii, tussen fol. 88 en 89 keert ze terug van lxxxv naar lxxxij, maar gaat op fol. 90 'correct' verder met lxxxvij ; fol. 294, vooraan blank en met op de verso-zijde alleen een inhoudsopgave, wordt niet meegeteld, zodat fol. 295 het nr. ccxci krijgt ; ditzelfde getal heeft per vergissing ook fol. 296, waarna weer 'correct' ccxciii op fol. 297 ; fol. 327, inhoudsopgave, is overgeslagen, zodat fol. 328 nr. cccxxiii heeft. Een moderne hand heeft het overgeslagen blad fol. 327 als 322a gefolieerd en verder ook op fol. 396, waar de gotische foliëring ophoudt, de nummering 391 aangevuld.

Watermerken : de kruik Briquet 12.476 (1471) en variant, met uitzondering van fol. 3-4 en 327 waar een andere papiersoort is gebruikt, met evenwel moeilijk te determineren watermerk.

Grotendeels één hand, gotisch cursief, die zich op fol. 396 identificeert als zuster Martine van Woelputte van het Dal van Josaphat te Bergen(-op-Zoom) : *Dit boec was vol eynt Jnt jaer ons heeren dusent vier hondert ende .lxxx. opten xxsten dach in april van suster martine van woelputte procuratarsse te berghen int besloeten cloester sinte margrieten int dal van josaphat*. Een tweede hand, littera textualis, schreef fol. 2r°-4r°, de inhoudsopgaven fol. 204v°b, 294v°, 326v°b-327v°b, de rubrieken, de koptitels en de oude foliëring.

Rubricering, rubrieken, paragraaftekens, onderstreping met rode inkt. Rode en blauwe lombarden van meestal 2 r. hoog. Versierde initialen met penwerk in de marges op fol. 6r° (9 r. hoog) en 295r° (8 r.). Bladgrote miniatuur op fol. 5v° : Ruusbroec schijvend onder een boom ⁽³⁴⁾.

Oorspronkelijke kalfslederen band op houten borden van ca. 305 × 205 mm. Op voor- en achterplat versiering met rolstempels in de vorm van een grote en daarbinnen een kleinere rechthoek (resp. 290 × 180 en 183 × 85 mm) waarvan de overeenkomstige hoeken door dezelfde rolstempel met elkaar verbonden zijn. Rug gerestaureerd ; vier ribben. In het tweede veld, op een opgekleefde strook perkament : *J. Ruysbroeck / Wercken*. In het onderste vak op een groenlederen strookje in gouddruk : *HS. 693*. Twee koperen sloten, sluithaken ontbreken.

Eigendomsmerken : fol. 1v° : *Dit boeck hoert toe den susteren te berghen opten zoom int besloten cloester tsinte margrieten int dal van jozaphat* (tweede hand van het handschrift) ; achterkant voorplat : *N° 17 N. de Handres* (potlood), *C.P. Serrure, 1839 / van den H. J. Barrois te Parys / in ruiling* (inkt) ⁽³⁵⁾.

Na de opheffing van het klooster te Bergen-op-Zoom "behoorde het handschrift toe aan N. de Handres, vervolgens aan Jean-Baptiste, Joseph Barrois (1780-1855), eerst woonachtig te Rijsel daarna te Parijs. In 1839 kwam het door ruil in het bezit van C. Ph. Serrure (1805-1872) (...). In 1873 werd het te Brussel geveild, maar opgehouden. In 1878 werd het door C. A. Serrure, zoon van C. Ph. Serrure, samen met andere handschriften uit de bibliotheek van zijn vader, aan de Universiteitsbibliotheek te Gent verkocht" ⁽³⁶⁾.

Literatuur : W. DE VREESE, *De handschriften van Jan van Ruusbroec's werken*, Gent, 1900-1902, p. 55-70 — [K. VAN ACKER] *Census van de handschriften*, Gent, 1955 e.v., hs. 693 — [J. DESCHAMPS], *Jan van Ruusbroec 1293-1381. Tentoon-*

(34) Kopie van de gelijkaardige afbeelding in Hs. Brussel, K.B. 19295-97, echter met talrijke afwijkingen in de details : vgl. hierover W. DE VREESE, *De handschriften...*, p. 67-68.

(35) J. F. Willems en C. P. Serrure hadden het handschrift in 1833 op het buitengoed van Barrois te Beernem ter inzage gekregen : J. F. WILLEMS, "Iets over en van den gelukzaligen Jan van Ruysbroeck", *Belgisch Museum*, jg. 9 (1845), p. 159-163 (p. 161).

(36) J. DESCHAMPS in *Jan van Ruusbroec 1293-1381. Tentoonstellingscatalogus*, Brussel, 1981, p. 146. Het handschrift wordt als nr. 2062 vermeld in de *Catalogue de la bibliothèque de M. C. P. Serrure*, II, Bruxelles, 1873, p. 23 ; zie ook *Manuscripts relatifs à notre histoire littéraire, délaissés par feu M. Serrure* (Brussel, 1872), p. 3, nr. XI.

stellingscatalogus, Brussel, 1981, p. 143-146, nr. 45 (lit.) — R. JANSSEN-SIEBEN, *Repertorium van de Middelnederlandse artes-literatuur*, Utrecht (1989), p. 302.

INHOUD

fol. 2r^oa-3r^ob : *Dit is die prologe heer gherarts die wilen prioer was in die ordene van chatrousen ende die dese boecken vergaderde*

Inc. DAT licht der gracen gods en mach niet verborghen bliuen het en moet scinen vten mensche daert in es. in wercken ochte in woerden ...

Expl. so heeft hi volmaectelijc sine artikelen ende sine woerde ende sine sentencien ende sine boeke volscreuen ende volbracht \ Hier eyndet dit prologhe op die nauolghende .v. boeke

fol. 3r^ob-4r^oa : *Dit es die tafele vanden derden boeke* [Inhoudstafel op *Vanden gheesteliken tabernakel*]

Inc. Dese expositie vanden tabernakele es ghedeylt in vij. principalen punten
Dat eerste principale point beschrijft die figure ...

Expl. Dat seuende principale beschrijft vaste ghestadecht te sine in gode ende in alle doeghde. cxxxviii / Hier eyndet die tafele van desen derden boecke

fol. 4r^ob : [Inhoudsopgave]

Inc. Item dese boecken die hier in staen en staen niet vervolghens soe hoert gescreuen / Item deerste boeck is rijcke der gelieue ccxii

Expl. Item die xii beghinen — cc.x

Item een onderwijs — cc.xix.

fol. 4r^ob-141r^oa : *Hier begint die expositie vanden tabernakele des orconscaps ende van datter toe behoort* ⁽³⁷⁾

fol. 5v^o : miniatuur (zie hierboven).

Inc. (fol. 6r^oa) : Loept alsoe dat ghi begripen mogt. dit sijn sinte pauwels woerde tote dien lieden van corincien en oec tot ons allen ...

Expl. Dat god moet ons allen geuen. Amen. Hier eyndet die expositie des boecs vanden ghesteliken tabernakel / Die ghene die dit heeft ghescreuen / hi begheert doer cristus leuen / Dat ghi voer hem onsen here / Wilt van minnen bidden seer / Dat hi vervolghde dese leere / Ende sijns selfs vertie in lanc so mere / Nader hoechter [sic] minnen keere / Ende altoes gode loue ende eere

fol. 141r^ob-173r^oa : *Hier begint dat spiegel der ewigher salicheit ende heuet gemaect Heer ian van Ruysbroeck dierste prior vanden cloester Doen hi monick geworden was* ⁽³⁸⁾

(37) *Vanden gheesteliken tabernakel* : Jan van Ruysbroec, *Werken*, uitgegeven door het Ruysbroec-genootschap te Antwerpen, Tielt, 1944-1948, dl. 2.

(38) Jan van Ruysbroec, *Werken*, dl. 3, p. 127-219.

Inc. Dit boec mach wel .j. spiegel wesen Daermen waerlijc in in [sic] mach
lesen Gode alle doechde ende ewich leuen ...
Expl. Ende altoes ghebrukene vinden. Sprect Amen fiat fiat. Amen. *Explicit
speculum salutis eterne*

fol. 173r° a-189v° b : *Dit es van .vij. trappen in den graed der gheesteliker
minnen* ⁽³⁹⁾

Inc. Gracie ende de heilige vrese ons heeren si met ons allen Al dat wt gode
gheboeren es verwindt de werelt. ...

Expl. Hier indt dboec van den vij. trappen in den hemelschen graed der godliker
minnen. ghedicht van her Janne rusbroec Den iersten prioer van Gruenendale

fol. 190r° a-204v° b : *hier beghint dat boeck vanden heilighen sacramente
of van vii sloten* ... ⁽⁴⁰⁾

Inc. Lieve suster bouen alle dinc Si god ghemeint ende ghemint Ende sedt v
in de nederstat ...

Expl. Dat wi dit alle moten bevinden / Dat verleene ons god sonder miswinden.
/ AMEN amen. / *Hier endet dat boeckscen van den seuen sloten*

fol. 204v° b : *Dit es de tafele vanden vijfsten boeke dat daer heet die hoechste
waerheit*

Inc. IN dit boeckscen der verclaringhe staet eerst vanden verworpenen coninc
saul ...

Expl. vander eninghen sonder differentie Hier eyndet die tafele vanden .v. boeke.

fol. 204v° b-212v° a : *Dit es dit boeckscen der verclaringhen van hoghen
woerden die inden vore ghescreuene .iiij. boeke gheset sijn* ⁽⁴¹⁾.

Inc. Die prophete samuel die beweende den coninc saulle Nochtan dat hi wel
wiste dattene god versmaedt ende verworpen hadde ...

Expl. Dat verleene ons allen Ihesus christus de leuende gods sone Amen / *Hier
endet dat vijfste boeck dat heer ian ruysbroeck maecte.*

(39) Jan van Ruusbroec, *Werken*, dl. 3, p. 221-272.

(40) Jan van Ruusbroec, *Van seven sloten*, ed. G. DE BAERE (*Opera omnia* II), Tielt-Leiden (1981), nu ook als deel van het *Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis* CII, Tielt-Turnhout, 1989 ; Jan van Ruusbroec, *Werken*, dl. 3, p. 79-126. Voor een opsomming en een korte beschrijving van de handschriften waarin dit traktaat bewaard is, zie de editie DE BAERE, p. 69-73.

(41) Jan van Ruusbroec, *Boeckscen der verclaringhe*, ed. G. DE BAERE (*Opera omnia* I), Tielt-Leiden (1981) ; nu ook als deel CI van *Corpus Christianorum. Continuatio mediaevalis* (CCCM), Tielt-Turnhout (1989) ; Jan van Ruusbroec, *Werken*, dl. 3, p. 273-298. Voor een opsomming en een korte beschrijving van de parallelle handschriften, zie de editie DE BAERE, p. 91-100.

fol. 212v°b-221v°b : *Dit boec heet vanden xij. beghinen ende heuet gemaect heer ian ruysbroeck na dat hi moenick was worden* ⁽⁴²⁾

Inc. Het saten .xij. beghinen Ende spraken om her ihesus den finen Jeghelijc in haer ghedachte ...

Expl. een ghewarich god in .iij. persoenen die onse loen es ende onse croene amen amen amen / *hier gaen die xii beginen wte*

fol. 221v°b-293r°a : *Hier beghint een onderwijs* ⁽⁴³⁾

Inc. Die ewighe wijsheit gods ihesus christus god ende mensche heuet ons gheleert in sinte matheeus ewangelie ...

Expl. sinen dissipulen die sine regule houden die hi leefde ende leerde ende daer hi in ghestoruen ende op verstaen es in die glorie sijns vader Amen

fol. 294v°a-b : *Dit es die tafele vanden eersten boecke dat rike der ghelieuen*

Inc. Dat eerste principael poent spreekt van gods heerlicheit ...

Expl. van dat die goede mensche sal sijn ene ghemeyn mensche ccc.xxii. Hier eyndet die tafele vanden eersten boeke. dat es vanden rike der ghelieue

fol. 294v°b-326v°b : *Hier beghint dat rike der ghelieue* ⁽⁴⁴⁾

Inc. Iustum deduxit dominus per vias rectas et ostendit illi regnum dei. Die heere heuet weder leidet den gherechten ...

Expl. Dies helpe ons de heilighe drieuuldicheit. Amen / Hier eyndet t boec Dat rike der ghelieue.

fol. 326v°b-327v°b : *Dit is die tafele vanden anderen boecke ende op die geestelike brulocht* ...

Inc. VAn eere gheesteliker brulocht tusschen gode ende onse natuere. dat soect op Siet die brudegom comt cccxxiii

Expl. Van enen godleken ontmoete dat gheoeffent wert in die verborghentheit ons gheests dat soect op Alse de ynneghe. cccxviii

fol. 328r°a-373v°a : *Die geestelike bruloft* ⁽⁴⁵⁾

Inc. Siet die brudegoem comt gaet vte hem te ontmoete. Dese woerde beschriuet sinte matheus de ewangeliste ende christus spracse ...

Expl. besitten moeten die weselike enicheit ende eenheit claerlike bescouwen in drieheit dat gheue ons godlike minne die en ghene bedeleere en ontseet Amen

(42) *Vanden XII beghinen*, eerste deel : Jan van Ruusbroec, *Werken*, dl. 4, p. 1-35.

(43) *Vanden XII beghinen*, tweede deel : Jan van Ruusbroec, *Werken*, dl. 4, p. 37-224.

(44) Jan van Ruusbroec, *Werken*, dl. 1, p. 1-100.

(45) De "niet-gewijzigde" redactie van Ruusbroecs *Brulocht* : vgl. J. ALAERTS, "Invloed van Geert Grote op de tekstoverlevering van Ruusbroecs *Die geestelike brulocht*", *O.G.E.*, jg. 59 (1985), p. 142-153. Jan van Ruusbroec, *Die geestelike brulocht*, ed. J. ALAERTS (*Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis* CIII), Tielt-Turnhout (1988) ; Jan van Ruusbroec, *Werken*, dl. 1, p. 101-249.

fol. 373v° a-385v° a [*Vanden blinckenden steen* ⁽⁴⁶⁾]

Inc. Die mensche die leuen wilt inden volcomensten staet der heiligher kerken
hi moet sijn .j. ernstachtich goet mensche ...

Expl. ende in hem een werden ghelikerwijs dat ic v gheseghet hebbe. Dat ons
allen dit ghescie dies hulpe ons god A m e n

fol. 385v° b-390v° a : *Hier begint dat boeck vanden vier becoringhen dat
heer jan ruysbroeck gemaect heuet* ⁽⁴⁷⁾.

Inc. Die oeren heeft te hoerne hi hoere wat de gheest gods spreect den kerken.
dat es alle der heiliger karstenheit ...

Expl. met sinen preciosen bloede Ende dat selen wi onghehendert met hem ende
in hem besitten in der ewicheit.

fol. 390v° a-395v° b : *Hier begint dat boeck vanden kerstenen gheloue dat
her ian ruysbroeck gemaect heuet eer hi moninck wert* ⁽⁴⁸⁾

Inc. SOe wie behouden wilt sijn ende comen in dat ewighe leuen hem es van
noede noet ...

Expl. dat v bereet es van beghenne der werelt. Dat verleene ons de vader ende
de sone ende de heilige gheest A.M.E.N. / *Dese boeck ghenoeft vanden
gloeue maecte heer jan ruysbroeck noch weerlijc priester wesende*

fol. 396r° a : *Exemplum* ⁽⁴⁹⁾

Inc. Het waren .iij. gulseghe moneke op ghenen rijen die altoes besiden vanden
conuente aten ...

Expl. Ende diet mi seide hi hadde daer monec gheweest ende was worden
predikeer

fol. 396r° a : [Colofon]

Dit boec was vol eynt jnt jaer ons heeren dusent vier hondert ende .lxxx.
opten xxsten dach in april van suster martine van woelputte procuratarsse
te berghen int besloeten cloester sinte margrieten jnt dal van josaphat

(46) Jan van Ruusbroec, *Opera omnia*, dl. 10 (*Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis CX*), ed. G. DE BAERE e.a., Tilt-Turnhout (1991), p. 5 e.v. ; Jan van Ruusbroec, *Werken*, dl. 3, p. 1-41. Voor de verdere overlevering van deze tekst, zie : H. NOË, "Een droom wordt langzaam waar! De nieuwe kritische uitgave van Ruusbroecs 'Steen' en 'Becoringen'" *O.G.E.*, jg. 59 (1985), p. 560-573 (p. 561-566).

(47) Jan van Ruusbroec, *Opera omnia*, dl. 10 (*Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis CX*), ed. G. DE BAERE e.a., Tilt-Turnhout (1991), p. 217 e.v. ; Jan van Ruusbroec, *Werken*, dl. 3, p. 43-58. Verder voor de overlevering : H. NOË, *A.W.*, p. 566-571.

(48) Jan van Ruusbroec, *Opera omnia*, dl. 10 (*Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis CX*), ed. G. DE BAERE e.a., Tilt-Turnhout (1991), p. 341 e.v. ; Jan van Ruusbroec, *Werken*, dl. 3, p. 59-78.

(49) Een passage uit *Vanden kerstenen gheloue* die bij het kopiëren van die werk op fol. 395r° werd overgeslagen : Jan van Ruusbroec, *Werken*, dl. 3, p. 76.

Hs. 697

Prognosticaties, geneeskundige en andere recepten

Papier, 63 bldn, ca. 303 × 112 mm, omstreeks midden 15de eeuw

3 VI (36) + (IV-3)(41) + III (47) + VIII (63). Alle katernen zijn met een stukje perkament onder het bindtouw verstevigd. In het vierde katern zijn achteraan zonder tekstverlies drie bladen weggesneden. Geen custoden, reclamen of signatures. Sporen van afschrijving met stift. Geen liniëring. Aantal regels sterk wisselend : van 42 tot 56. Moderne foliëring met zwarte inkt van 1 tot 63 in de rechterbovenhoek van elke rectozijde.

Watermerken : 1. in de eerste drie katernen : de letter P, Briquet 8590 (1450) en een andere gotische P, niet geïdentificeerd ; 2. in het vierde katern : het anker, Briquet 380 (1450) ; 3. in het vijfde katern : de meermin Briquet 13857 (1456-1472) ; 4. in het laatste katern : de tweekoppige arend Briquet 230 (1429-1460).

Vier 15de-eeuwse handen : 1. fol. 1r°-36v°, 42v°-43v°, 45v°-47v° (gotisch boekcursief) ; 2. fol. 37r°-41v° (gotisch boekcursief) ; 3. fol. 48r°-58r° (littera textualis) ; 4. fol. 58v°-60v° (cursiva). Het laatste recept op fol. 60v° is een toevoeging uit de 17de eeuw (cursiva currens). Beginletters van de verzen met een doorlopende verticale rode streep gerubriceerd ; rubricering van hoofdletters op fol. 55r°-58r°. Van fol. 48r° tot 58r° rode onderstrepingen. Eenvoudige lombarden op fol. 37r°-41v° (gewone schrijfkint met rode aanstrepingen) en fol. 48r°-57v° (rood).

Varkenslederen band (ca. 295 × 110 mm) met twee stroken perkament als versteviging aan de binnenzijde van de rug ; geen versiering. Op de binnenkant van het voorplat enkele inscripties : de spreuk *ghebonden zekerst twee maal, 1509* en het eigendomsmerk : *vanden doeren (°) heyndric*. De band steekt in een 19de-eeuwse kartonnen en linnen kaft, die op de rug een papieren etiket draagt met de inscriptie (inkt) : *Serrure N° 14* ; op de binnenkant van het voorplat (inkt) : *du fd Serrure N° 14* ; op de binnenkant van het achterplat een etiket met (gedrukt) het getal : 122.50.

Te oordelen naar de watermerken en de schriftsoorten vormt fol. 48r°-58r° het oudste gedeelte van het handschrift (tweede kwart 15de eeuw). Het katern waarop dit deel geschreven was, werd ca. 1450 of later met de overige katernen samengevoegd en door een andere hand verder beschreven. Over zijn verdere geschiedenis geeft het handschrift weinig prijs (50). Pas in de eerste helft van de 19de eeuw duikt zijn

(50) Benevens *heinric vanden doeren* op het voorplat ontcijfert W. BRAEKMAN, *V.M.K.V.A.*, 1963, p. 284, nog een tweetal, evenwel onzekere bezittersmerken op resp. fol. 44r° (... *denijs*) en 63v° (*smet*).

spoor weer op, nl. in het bezit van C. P. Serrure ⁽⁵¹⁾, uit wiens nalatenschap het door de Bibliotheek werd aangekocht.

Literatuur : N. DE PAUW, *Middelnederlandsche gedichten en fragmenten*, Gent (1893-1897), p. 703-704 — *Bouwstoffen*, pp. 342 (nr. 680) en 472 (nr. 1464) — [K. VAN ACKER] *Census van de handschriften*, Gent, 1955 e.v., hs. 697 — W. BRAEKMAN, "Middelnederlandse zegeningen, bezweringsformulieren en toverplanten", *V.M.K.V.A.* 1963, p. 281-287 — R. JANSEN-SIEBEN, *Repertorium van de Middelnederlandse artes-literatuur*, Utrecht (1989), p. 303.

INHOUD

fol. 1r°-5v° : Almenac gheduerende xxviii Jaeren beghinnende anno xxxv ende hendende anno lxiij ⁽⁵²⁾

Inc.	anno. xxxv	dach	huere	m.
	laumaent	xxviii	0	xxxv
	sporkele	xxvii	xviii	l
	marte	xxix	xj	j
Expl.	nouember	xxj	0	xvj
	december	xix	xiiij	xxxix

fol. 5v°-36v° [Geneeskundige en andere recepten en bezweringen ⁽⁵³⁾]

Inc. Met asschen van hoye maectmen zwart was Botten van popelieren daer in ghedaen versche botere ende nasscade ende donder baere dat es goede zalue

Expl. ende noten musscaten elc euen vele ghestampt te gader in een mortier ende ghedaen in den ketel ende men macht oec hanghen in de kanne of int vat metten mede in een

fol. 37r°-41v° : [Lunarium ; berijmd] ⁽⁵⁴⁾

(51) *Manuscripts relatifs à notre histoire littéraire, délaissés par feu M. Serrure* (Brussel, 1872), nr. XIV ; *Catalogue de la bibliothèque de M. C. P. Serrure*, II, Bruxelles, 1873, p. 100, nr. 2580. Het handschrift vertoont op een aantal plaatsen de ronde stempel met de letters C S van vader Serrure.

(52) De begindatum van de almanak blijkt hier als absoluut dateringsgegeven niet bruikbaar : vgl. W. BRAEKMAN in *V.M.K.V.A.* 1963, p. 283. De tekst van de almanak is uitgegeven door W. DE VREESE in : *Middelnederlandsche geneeskundige recepten & tractaten, zegeningen en tooverformules*, afl. 1, Gent, 1894, p. 3-16, waar tevens een aantal later op dezelfde folio's toegevoegde recepten worden meegedeeld (p. 17-18) ; zie ook BRAEKMAN, *A.W.*, p. 288.

(53) De recepten uit deze afdeling werden uitgegeven door W. DE VREESE, *A.W.*, p. 19-102 ; de overige teksten door W. BRAEKMAN, *A.W.*, p. 288-304 ; voor verdere partiële edities, zie R. JANSEN-SIEBEN, *Repertorium van de Middelnederlandse artes-literatuur*, Utrecht (1989), p. 303.

(54) Uitgegeven door N. DE PAUW, *Middelnederlandsche gedichten en fragmenten*, p. 219-233. Over het genre in de Middelnederlandse overlevering, zie Chr. Weisser, "Ein mittel-

Inc. prieme / Alse de mane es van eenen daghe / dan es die tijt harde ghelaghe
/ Ende doet goet alle dijnc bestaen / die in siecheden wert beuaen / hets
lanc eer hi mach ghenesen ...

Expl. dat hi ons beeden niet versla / In die joghet met onsen sonden / Want
wi hem niet ontghaen ne connen / maer alst hem tijt dijnt moet ons gheuen
/ ons beeden te samen .i. goed leuen

fol. 42v^o-43v^o : [Geneeskundige recepten] ⁽⁵⁵⁾

Inc. Item jeghen dat roede menisoen soe seldi nemen raapkinen van blaederen
ghelijc der petercellen ende over ghietense met soeter melc ende siedense de
melc te nieuten ...

Expl. als sijt ghedoghen moghen ende als die een kout es soe lecht daer die
ander op al heet ende dit doet dicwils ende het sal sochte sweren ende sochte
wt breken

fol. 45r^o-47v^o : [Geneeskundige recepten en bezweringen] ⁽⁵⁶⁾

Inc. Om salue te makene ieghen drope men sal nemen coperroet en vierendeel
vi (?) sulfer ende dit gheweken (?) ⁽⁵⁷⁾ ouer een men sal nemen i lib bargins
smers en doenter toe ...

Expl. ende verlicht recht den mensche van sire mesquame ghelic enen mensche
die verladen es ende hem en mensche te helpen comt

fol. 48r^o-54r^o : [Chiromantie] ⁽⁵⁸⁾

Inc. God die oyt was ende nie begonste / Heeft cyromanchia eene conste /
Allen creaturen die leuen / In die hant te siene ghegheuen / An die linien
dient besceeden ...

Expl. Also alst hem exponeerde / meester Jan van gheldunen / dattire coenlike
wel vp stunen / ende meester claro van abben kinde / dient hem beede daden
vinden / dus es ghehent cyromanchie / gheloeft si die maghet marie

fol. 54r^o-v^o : [Van varen] ⁽⁵⁹⁾

niederdeutscher Vers-Sammellunar aus der Pariser Handschrift Lat. 7998 und seine Prosabearbeitung", *Sudhoffs Archiv*, jg. 71 (1987), p. 90-95 en de literatuur aldaar.

(55) W. DE VREESE, *A.W.*, p. 102-106.

(56) Voor de recepten, zie W. DE VREESE, *A.W.*, p. 106-113; voor de overige teksten W. BRAEKMAN, *A.W.*, p. 304-306.

(57) Volgens De Vreese staat hier *gheweuen*, bedoeld *ghewreven*; ik lees *gheweken*.

(58) In de tekst zelf wordt het werkje *Cyromanchie van den Pape van Hamme* genoemd; vgl. de editie door N. DE PAUW, *A.W.*, p. 272-289. Verder over deze tekst: O. LIE, "Middel-nederlandse artes-teksten in verzen en in proza: een eerste vergelijking", in: *Tussentijds. Bundel studies aangeboden aan W. P. Gerritsen*, red. A. M. J. VAN BUUREN e.a., Utrecht, 1985, p. 157-173, m.n. p. 164 e.v.

(59) Uitgegeven door N. DE PAUW, *A.W.*, p. 557; volgens De Pauw zou het hier om een fragment van een onbekende roman gaan. Vgl. J. REYNAERT, "Het 'episch fragment' in Hs. Gent, Universiteitsbibliotheek 697" in: W. P. GERRITSEN, A. VAN GIJSEN & O. LIE,

Inc. Doe quam den heere groete orloghe / des hi in sijn herte dooghen / hadde ghereede hem met groter iacht / ende met al gader sire cracht ...

Expl. Dat ghi weder sult keeren sonder deren / Si roupen alle wi varen wi varen / Maer in hoere hier gheen gheschal / Hoe dat men weder keeren sal / Explicit nota

fol. 55r°-58r° : [Bezweringen] ⁽⁶⁰⁾

Inc. Jan Willem wouter ofte gheeraert ofte hoe ghi ghenaeamt ofte ghetoe-naemt sijt bi huwer kersteliker namen ende toe namen van huwes vader weghe Men sal hu boeten tswellen ende tswereen ...

Expl. Aldus so moeti hu houden ende wachten .ix. daghe lanc Ende den eersten dach dat men den festel slaet weet dat anders daghes daer na deerste dach es

fol. 58v°-60v° : [Nota's over geneeskrachtige en magische kruiden] ⁽⁶¹⁾

Inc. Gracieuse / Gracieuse ghelesen op tsente Jans auende tusschen middach ende noene van eender maghet ende su (sii ?) moetse plucken door eenen fijnen guldenen rinc ende su (?) es van sulker virtute ...

Expl. ende legghen daer vp al heet met .j. witten wlne cleede of in .j. wit kempen cleet Ende su (?) sal stappans ghenesen

fol. 60v° : [Om een hondsbeet te genezen] ⁽⁶²⁾

Inc. Omme te ghenesen een hondtsbete Neempt een Eij ghestampt metter schale Ende daer Inne thaer vanden honde gheminghet met Canarye suycker ende met tsop van gherruwen mitge(?) ⁽⁶³⁾ met zalue van Roosen ghestreken Rontsom daert ghebeten ghat is omme den brandt te vertrecken / ghoede Medecijne

Een school spierinkjes. Kleine opstellen over Middelnederlandse artes-literatuur, Hilversum, 1991, p. 149-152.

(60) Uitgegeven door W. BRAEKMAN, *A.W.*, p. 306-311.

(61) W. BRAEKMAN, *A.W.*, p. 311-315 ; partiële edities vermeld door R. JANSSEN-SIEBEN, *Repertorium*, p. 303.

(62) Uitgegeven door W. DE VREESE, *A.W.*, p. 113. Het bij De Vreese hierop volgende "urine-traktaat" (p. 114-116) is niet meer uit het Gentse Hs. 697, wel uit een manuscript van de Bibliothèque Nationale te Parijs ; hierover is in de recentere literatuur ter zake verwarring ontstaan, m.n. bij W. BRAEKMAN en G. KEIL, "Die 'Vlaamsche leringhe van orinen' in einer niederfränkischen Fassung des 14. Jahrhunderts", *Niederdeutsche Mitteilungen*, jg. 24 (1968), p. 75-125 (p. 104).

(63) Volgens De Vreese "mitg gevolgd door het bekende afkortingsteeken" dus : *mitgaders*.

Hs. 705 (olim G 15617)
Cartularium van de St.-Pietersabdij

Papier, 39 bldn, ca. 300 × 220 mm, derde kwart 15de eeuw

3 V (30) + (V-1) (39). In het laatste katern is het voorlaatste blad van het quintern zonder tekstverlies uitgesneden. Alle katernen zijn, zowel aan de binnen- als aan de buitenzijde, verstevigd met een strookje perkament. Signaturen onderaan rechts in de eerste helft van elk katern : een letter (a, b, c, d) voor het katern, een Romeins cijfer (j tot v) voor het folio. Reclamen aan het einde van elke katern. Afschrijving met loodstift (ca. 210 × 130 mm) tot fol. 33r^o : 28 tot 30 r. per pagina. Moderne foliëring met potlood van 1 tot 39.

Watermerk : de letter P, Briquet 8526 (1456-1465) ; fol. 38 : een getand wiel gelijkend op Briquet 13301 (1447).

Eén hand : gotisch cursief. Initialen in de marges uitgewerkt en soms eenvoudig versierd. De gekopieerde stukken zijn genummerd (xxv voor het eerste op fol. 1r^o, lxxv voor het laatste op fol. 25v^o), echter niet doorlopend. Geen rubricering of verdere versiering.

Als band fungeert een zeer beschadigd varkenslederen vel zonder versteviging. Op het voorplat een nog moeilijk leesbare titel : [*Let*]tren van appoeintementen / .iij.

Het handschrift werd in 1873 door Ferdinand Vanderhaeghen aan de bibliotheek geschonken⁽⁶⁴⁾. Op een aantal plaatsen (o.m. driemaal op fol. 1, bovenmarge) vinden we naast de huidige signatuur ook (doorstreept) de signatuur G 15617. Op de plaatsen waar in de diverse stukken de datum wordt opgegeven, heeft een moderne hand met potlood het betreffende jaartal in de marge geschreven. Van de hand van Napoleon de Pauw is op een los inliggend blad een *Tafel der plaatsen Hs. Gent 15617* toegevoegd (geparafeerd *NdP*, gedateerd 29 mei 10).

Literatuur : [K. VAN ACKER] *Census van de handschriften*, Gent, 1955 e.v., hs. 705.

INHOUD

fol. 1r^o-2v^o : Van den goede ghegheuen der pitanchien bij den Abdt ende Conuente ligghende te zwinaerde Telmare ende desselberghene [1375, n.s. 1376]⁽⁶⁵⁾

(64) K. VAN ACKER, *Census*, Hs. 705.

(65) A. VAN LOKEREN, *Chartes et documents de l'abbaye de Saint Pierre au Mont Blandin à Gand*, Gand, 1868-71, nr. 1289 (dl. 2, p. 87).

- fol. 2v^o-4v^o : De confirmacie ende consentacie des bisscops van doornike van ende vp de goedinghen ghegheuen ende gheordineert bij den Abdt .J. pithem ende den conuente der officien van der pitanchien gheleghen in zwinaerde tafsene Elmare ende desselberghene [1375, ns. 1376] ⁽⁶⁶⁾
- fol. 5r^o-5v^o : Lettren bij virtute van welken tcapitel van sente veerelden te ghent seide hemliede Jaerlicx sculdich wezende van onser pitanchien .xxx. scellinghe parisis vlaemscher munten ter causen van den Jaerghetide van meester heinric van putthem [1380]
- fol. 5v^o-7r^o : Lettren van appointamente tusschen der kerken ende pitancien van sente pieters bij ghend. Ende den proost deken ende capitele van sente veerelden te ghent vp de quijtscedinghe van .xxx. scellinghe parisis vlaemscher munten [1408]
- fol. 7v^o-8r^o : Van den goede te Windelspele In de prochie van saffelaer [1290] ⁽⁶⁷⁾
- fol. 8r^o-9v^o : Hoe dat goed te maelte ghegheuen es der pitanchien [1387] ⁽⁶⁸⁾
- fol. 9v^o : Van zekere renten In auelghem der pitancien gheassigneert ende toegeheleyt bij .J. Abdt van sente pieters te ghend [1263]
- fol. 10r^o : In Rusfliete .C. scellinghe voor de pitancie [1256]
- fol. 10r^o-11r^o : Hoe dat de pitanchie van sente pieters ghehouden es den prochipape van kieldrecht Jaerlicx In .xx. s. Ende de fermerie Insgheleicx .In xx. s. [1398] ⁽⁶⁹⁾
- fol. 11v^o-12r^o : Vp de collacie ende confirmacie van den tienden In viere ambachten des erdsbisscops van cuelene [1257] ⁽⁷⁰⁾
- fol. 12r^o-13v^o : Vp de confirmacie der tienden van vierambachten ghedaen bij den proost van sente veerelden te ghent als Juge ghesubdeligiert of ghesubstitueert van den cantere van Risele [1258]
- fol. 13v^o-14r^o : dat de prochipape van bochoute ende van hontenessen alleenlic hebben terdendeel In de tienden [1257] ⁽⁷¹⁾

(66) VAN LOKEREN nr. 1292 (dl. 2, p. 87).

(67) Vgl. VAN LOKEREN nrs. 956 en 957 (dl. 1, p. 447-48).

(68) Vgl. VAN LOKEREN nr. 1343 (dl. 2, p. 105).

(69) VAN LOKEREN nr. 1450 (dl. 2, p. 139).

(70) Vgl. VAN LOKEREN nr. 669 (dl. 1, p. 313).

(71) Vgl. VAN LOKEREN, nr. 670 (dl. 1, p. 313).

- fol. 14r°-14v° : Consent der prochipapen van assenede bochoute Arteuelde ende moerkerke In de ghifte van twee deele der tienden ...[1257]
- fol. 14v° : Van .xx. scellinghen der Nonnen van maerke die wij hebben om de tienden nonalen In den polre In vrendijc [1257, n.s. 1258]
- fol. 15r°-16r° : De concordie of vereensinghe ghemaect tusschen den Abdt van sente pieters te ghent met zinen conuente ende den prochipape van axele ouer een zijde Ende zeghere van mendonc giraerde willemme ende Janne zijn broeders ouer andre vp eeneghe tienden ghelegghen in zekeren plecken bij axele westdorpe ende zuut dorpe gheheeten [1288] ⁽⁷²⁾
- fol. 16v°-17r° : Gheschil gheresen tusschen der kerken van sente pieters In ghend ende Janne bloc In de prochie van assenede vp eeneghe tienden ter plaetsen gheheeten moerstrate [1289] ⁽⁷³⁾
- fol. 17r°-17v° : De kennesse van bauwin van monsteghe procureur van Janne bloc dat alle de tienden present ende Jeghenwordich also bouen In de voorste keuren (?) ⁽⁷⁴⁾ ende naeste gheexpresseert zijn toe behoeren ende sculdich zijn toe te behoorne den religieusen des cloosters van sente pieters te ghend ... [1289] ⁽⁷⁵⁾
- fol. 18r°-19v° : Vrede ende vereensinghe ghemaect tusschen den prochipapen van perboeme, van steelant, van willemskerke ende van hauwen moerkerke of een zijde ende der kerken sente pieters van ghend ouer andre om de costen die men soude doen ter causen van eenegher compositien vp de nieuwe tienden [1349] ⁽⁷⁶⁾
- fol. 19v°-20v° : Vut causen van den tienden nonalen Jeghen de prochipapen van assenede [1373]
- fol. 20v°-22r° : Confirmacie der tienden nonalen in de vierambachten in vlaenderen bij den bisscop van vtrecht Janne [1337] ⁽⁷⁷⁾
- fol. 22r°-24v° : Copie van den accorde ghemaect tusschen der graefneden van Namur ende hueren zonen den graue ouer een zijde Ende den Abdt ende conuent van sente pieters bij ghend ouer andre vp de tienden Nonalen In den polre van der triniteit ende eldres daer omtrent [1353] ⁽⁷⁸⁾

(72) VAN LOKEREN nr. 932 (dl. 1, p. 435).

(73) Vgl. VAN LOKEREN, nr. 940 (dl. 1, p. 438).

(74) *ken* met nasaalstreep of gelijkvormige afkorting boven de *e*.

(75) VAN LOKEREN nr. 941 (dl. 1, p. 439).

(76) VAN LOKEREN nr. 1184 (dl. 2, p. 59).

(77) VAN LOKEREN nr. 1155 (dl. 2, p. 50).

(78) VAN LOKEREN nr. 1203 (dl. 2, p. 64).

fol. 24v°-25r° : Appointement van den tienden Nonalen In den polre vander triniteit othonord ende eldre jeghen mijnre vrouwen van Namen [1363] ⁽⁷⁹⁾

fol. 25v°-37v° : Sentencie Jeghen de prochipapen van Assenede ter causen van den tienden [1431] ⁽⁸⁰⁾.

Hs. 718

Renteboek van Victor van der Zickelen

Perkament, 10 bldn, ca. 260 × 180 mm, einde 14de of begin 15de eeuw

III (6) + II (10). Sporen van afschrijving en liniëring met inkt : ca. 185 × 105 mm, voor 31 r. Prikken met het oog op de liniëring in alle buitenmarges bewaard. Geen custoden, reclamen of signatures. Moderne foliëring met inkt van 1 tot 10 ; oorspronkelijke gotische foliëring van j tot x, echter in verstoorde volgorde : j, iij, ij, v, iij, vj, [vij ⁽⁸¹⁾], viij, ix, x.

Eén hand : littera textualis. Rubricering ; rode hoofdletters. Latere toevoegingen van een andere hand in lopend cursief.

De twee katernen zijn verzameld in een perkamenten bifolium van dezelfde afmetingen, dat ook op dezelfde wijze is afgelijnd en gelinieerd als de overige dubbele bladen. Het blad achteraan bovendien met de gotische foliëring meegenummerd : xij (of xj ?). Het geheel gemonteerd in moderne kartonnen omslag, met voor- en achteraan telkens één papieren schutblad. Geen eigendomsmerken.

Het handschrift werd, zo blijkt uit het inschrijvingsregister van de bibliotheek (nr. 19552), in maart 1875 door zekere O. de Meulenaer aan de bibliotheek geschonken.

Literatuur : H. BALIEUS, *Rentier de la famille van der Zickelen à Seevergem*, Gent, 1904 (eerst verschenen in : *Handelingen der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent*, jg. 5 (1892-1903), p. 273-292) — [K. VAN ACKER] *Census van de handschriften*, Gent, 1955 e.v., hs. 718.

INHOUD

fol. 1r°-8v° : Dit naervolghende es die Rente van zeeuwerghem Toebehoirende victore van der zickelen ⁽⁸²⁾ ghecostumeert te besittene elcs iaers tsente ians daghe in kerstdaghe ⁽⁸³⁾

(79) Zie voorafgaande noot.

(80) Vgl. VAN LOKEREN nr. 1650 (dl. 2, p. 191).

(81) Niet meer zichtbaar.

(82) Het betreft hier dezelfde Victor van der Zickelen die o.m. in 1416 eerste schepen was van Gent : zie, behalve het aangehaalde artikel van H. Balieus : M. BOONE, *Gent en de Bour-*

Inc. [Joos vander Bake ⁽⁸⁴⁾] / Eerst daneel van beke die men heet die mesmakere van der hofsteden daer hij vp woent ouer ianne claeys Commende van lauwereynse van den berghe x parisise

Expl. Item ian vorseit ende goessine ende gillise van .i. sticskine lants thenden den [... / Item ... ⁽⁸⁵⁾] xciii l parisise

fol. 9r° : Dit naervolghende es die Rente in wassene vp den perric Toebehoirende victore van der zickelen ende behoirt toe den vornoemden heerscepe van zeeuwerghem

Inc. Item heinric coelins ouer Arende willemme ianne ende lijsbetten boudins zustere ende ghebroederen van .j. ⁽⁸⁶⁾ bunre lants lettelt min of meer .ij. d parisise .i. poyteuine

Expl. Item Arent stuerbout ouer ian stuerbout [... ⁽⁸⁷⁾]

fol. 9v° : Rente in tsemmersake [ende gauere ⁽⁸⁸⁾]

Inc. Eerst daneel van buten ouer iacoppe ende ianne van den heede vten varenbuelke vp die coutere te vorste ...

Expl. [I]tem lauwereyns pieters ouer sire moedere Ende ouer katelinen van [Rij]sbrughe ⁽⁸⁹⁾ vut eere hofstedem groot ziinde een dachmael lettelt min of meer ij hoendere ende iiij d parisise

Hs. 785

Inventaris van de wapens in het bezit van de stad Brugge

Perkament, 8 bldn, ca. 290 × 200 mm, 15de eeuw

IV. Geen signaturen, noch reclamen. Afschrijving met inkt : ca. 190 × 115 mm : 33r. Moderne foliëring met potlood.

Eén hand : gotisch cursief. Geen rubricering, geen decoratie.

Gemonteerd in een moderne kartonnen band met één papieren schutblad vooraan en met 18 blanco papieren bladen achteraan.

gondische hertogen ca. 1384 - ca. 1453. Een sociaal-politieke studie van een staatsvormingsproces, Brussel, 1990, pp. 179, 197, 215 en 218.

(83) Uitgegeven door H. BALIEUS, *A. W.* (Literatuur).

(84) Later bijgeschreven, cursief.

(85) Onleesbaar.

(86) Er kan tussen de puntjes ook een lange s gelezen worden of een of ander Arabisch cijfer (5 ?).

(87) Rest onleesbaar.

(88) Later bijgeschreven.

(89) Eerste letters niet meer goed leesbaar.

Geen eigendomsmerken, met uitzondering van een stempeltje van de universiteitsbibliotheek in de ondermarge van fol. 1r°. Daar ook, in potlood en van een moderne hand, het getal 502. Zoals blijkt uit de betreffende nota in het inschrijvingsregister (nr. 69.810) is het handschrift op 1 augustus 1900 in het bezit gekomen van de bibliotheek. In de kolom "Nom du vendeur ou du donateur" is de naam van zekere "Mr. Schepens" ingevuld. Over de herkomst van het manuscript tasten we verder in het duister.

Codicologische literatuur over dit handschrift is ons niet bekend.

INHOUD

fol. 1r°-8v° : Dit ueruolghende es een extraict van allen den engienen vander stede van Brugghe als van bussen serpentinen colleuuren courtauwen hackbussen stalin ende handboghen, looden ysrin ende steenen bollen ysrin ende cooperin voormen proppen picken targen ende ander zaken zo hier naer ghescreuen staet ⁽⁹⁰⁾

Inc. Eerst Int oud engienhuus / Beneden / Ij courtauwen elc met drie cameren vp wielen al van enen loope...

Expl. Item neghen seysene sniden (?) ⁽⁹¹⁾ an beeden zyden In stocx ende In vele ander saken van artillerie ende als van haken ende anders

Hs. 895

Petrus Dorlandus, Die historie des patriarchen sijnte Joseph ; andere vrome geschiedenissen en sermoenen

Papier, 291 bldn, ca. 195 × 140 mm, 1500 en 1503

Alle bladen werden losgesneden en na restauratie op de volgende wijze weer gebonden : 3 V (30) + (V-1) (39) + 4 V (79) + (V-1) (88) + 3 V (118) + (V-1) (127) + 12 V (247) + III (253) + V (263) + (V-1) (272) + V (282) + (V-1) (291). Het tweede en het derde katern zijn, resp. op fol. 11r° en 21r° gesigneerd *ij* en *jjj*. Verder geen signatures noch reclamen. Afschrijving en liniëring met loodstift : twee kolommen van ca. 130 × 42 mm ; iets ruimer van fol. 109r° tot 126v° en van fol. 158 r° tot 272v° ; tussenruimte wisselend (7 à 10 mm) ; 27 of 28 r. per kolom. Moderne foliëring met potlood van 1 tot 291.

Watermerken : 1. in de katernen I tot XI (tot fol. 108), XIV tot XX (fol. 128-197), XXII (fol. 208-217), XXVIII en XXIX (fol. 264-282) : een gotische P met kruis-

(90) Een iets uitvoeriger versie van deze inventaris vermeldt GILLIODTS-VAN SEVEREN als nr. 1032 in *Inventaire des archives de la ville de Bruges, I. Inventaire des chartes* (Brugge, 1871 e.v.) dl. I.5, p. 261 ; de gehele tekst wordt daar afgedrukt.

(91) GILLIODTS-VAN SEVEREN, *A.W.* : *seysen snidende*.

bloem, niet in Briquet ; 2. in de katernen XII en XIII (fol. 109-127), XXI tot XXVIII (fol. 198-272), XXX (fol. 283-291) : een hand, vermoedelijk Briquet 11404 (1507). Papier op veel plaatsen beschadigd door inwerken van de inkt ; nu met Japans papier gerestaureerd.

Twee handen : 1. fol. 1r°-126v° : textualis/hybrida ; 2. fol. 128r°-291r° : hybrida. Rubricering ; rode onderstreping en rubrieken met rode inkt. Blauwe en rode lombarden, waarvan vele versierd met ranken en penwerk. Onhandige (moderne ?) randversieringen op fol. 1r°, 27r°, 62v°, 79v°. Het handschrift is op veel plaatsen onleesbaar door het inwerken van de inkt.

Gerestaureerde kalfslederen gotische band op houten borden ; op de platten telkens drie in elkaar geschreven rechthoeken (resp. 210 × 155, 165 × 105 en 115 × 55), waarvan de binnenste doorkruist door diagonalen ; dit alles in driedubbele filet. In de door de diagonalen gevormde vakken verscheidene, soms slechts nog gedeeltelijk zichtbare stempeltjes, o.a. een rozetje met vijf bladen (ca. 6 mm doorsnede), het paaslam (in een vierkant van ca. 15 × 15 mm), een lelie (in een ruit van ca. 14 mm zijde), een banderol waarop MATIAS. Op de rug drie ribben ; in de vakjes telkens twee vijfbladige bloempjes. De binnenzijden van voor- en achterplat zijn overkleefd met perkamenten bladen versneden uit een Latijns liturgisch boek uit de 12de eeuw ; de tekst bevat o.a. de namen van de heiligen Amandus en Gertrudis. Sporen van twee sloten. Voor- en achteraan telkens één perkamenten en vier moderne papieren schutbladen. Vooraan ook vier, gedeeltelijk gelinieerde, oude schutbladen, waarvan het eerste op de rectozijde een eigendomsmerk, op de versozijde een inhoudstafel heeft, beide nog in gotische hybrida. Het eigendomsmerk luidt : *Dit boeck hoert toe den cloester van Sinte Luijciendaele gheleghen buijten der goeder stadt van sintruden.*

Met uitzondering van dit eigendomsmerk van St.-Luciendal te St.-Truiden, waar het 1500-1503 vermoedelijk ook geschreven werd (vgl. INHOUD fol. 60v° b en 250r° b), draagt het handschrift weinig sporen van zijn uitwendige geschiedenis. De twee delen (zie o.m. handen hierboven) werden "getuige de MATIAS-stempel, in Maastricht samengebonden" (92). Het manuscript werd, zoals blijkt uit een vooraan bijgekleefde nota van Willem de Vreese gedateerd 15 mei 1915, in 1879 door de Universiteitsbibliotheek van C. A. Serrure gekocht, "samen met twee andere, thans genummerd 896 en 1330, voor tweehonderd frank" (93).

Literatuur : P. VERHEYDEN, "Boekbanden uit Maastricht", *Het Boek*, jg. 22 (1934), p. 159 (nr. 16) — DEZ., "Limburgse boekbanden", *Limburg*, jg. 26 (1947), p. 190 — J. DESCHAMPS, *Tentoonstelling van Middelnederlandse handschriften uit beide*

(92) J. DESCHAMPS in *De kartuizers en hun klooster te Zelem*, red. F. HENDRICKX, Diest, 1984, p. 236.

(93) Er wordt nog verwezen naar het "dossier Serrure, n° 30, 50 en de bijliggende losse schuldbekentenis van C. A. Serrure" ; zie hiervoor Gent, U.B. Hsn-Z K 132.

Limburgen (Hasselt, 1954), p. 56 (nr. 82) — DEZ., *Handschriften uit St.-Truidense kloosters* (overdruk uit Tentoonstelling "De Sint-Truidense kloosters tot aan hun opheffing op het einde van de 18de eeuw". *Catalogus*, p. 31-51), Hasselt, 1963, p. 19-20 (nr. 19) — DEROLEZ, *Census*, 1964, Hs. 895 — J.D[ESCHAMPS], nr. 42 in *De kartuizers en hun klooster te Zelem*, red. F. HENDRICKX, Diest, 1984, p. 233-237.

INHOUD

fol. 1r^oa-60v^ob : [*Die historie des alder heilichsten ende doerluchtichsten patriarchen sijnte Joseph christus voedere ende der werdigher maghet marien hoeder met arbeyde vergadert vanden seer gheleerden religiosen here her peter doerlant cathuser*] ⁽⁹⁴⁾

Inc. Die dit werck wilt ouer [...] die bre[...] Hem [...] ... ⁽⁹⁵⁾

Expl. Dwelck ons doer V verleene Ihesus christus god almechtich ghebenedijt in secal (?) ⁽⁹⁶⁾ Amen / Dit boeck was ghemaect inden iaer ons heren xv^e ende iij vanden seer deuoten religioesen gheleerden heere meester peter doorlant ende in den seluen jaer waert dit ghescreuen ter eeren gods ende ter vermederinghe des loefs ende naems des excellenden patriarchen Sijnt Josephs christus voester heer

fol. 61r^oa-62r^ob : *Dit is vanden weerdigen vrint Sint Joseph sal hou* [sic] ⁽⁹⁷⁾

Inc. WAnt wij gode eeren sullen in sijn heilighen : soe staet ons te sien wanneer di sunderlinghen feest Ende den vier dach des wt vercoren vrints gods sint Joseph coemt ...

Expl. mids wies verdiensten ende ghebede ons ghenaedich sijn wil Ihesus christus sijn voester kint ewelijc ghebenedijt AMEN ora pro nobis

fol. 62v^oa-110r^ob : *Hier beghint die historie vander alder heilichster vrouwen Sijnte Anna moeder marie ...* [P. Doorlant, -] ⁽⁹⁸⁾

(94) Deze titel als rubriek pas op fol. 2r^o. Over de auteur en zijn werk, m.n. het hier gekopieerde, zie *De kartuizers en hun klooster te Zelem*, red. F. HENDRICKX, p. 233 en de literatuur aldaar.

(95) Grotendeels onleesbaar door het inwerken van de inkt.

(96) Bedoeld : *secula* ?

(97) De zgn. hij-redactie van de aan Philips van Meron toegeschreven *Historie vanden heiligen patriarch Joseph* : vgl. A. AMPE, "Philips van Meron en Jan van Denemarken (Vervolg)", *O.G.E.* jg. 50 (1976), p. 353-377 (p. 357-58).

(98) Vgl. L. WILLEMS, "Pieter Doorlant en zijne twee levens van Sint Anna", *Tijdschrift voor Boek- en Bibliotheekwezen*, jg. 8 (1910), p. 1-16 ; J. DESCHAMPS in *De kartuizers...*, p. 236-37 en de literatuur aldaar ; T. BRANDENBARG, "Jan van Denemarken en Pieter Dorlant over de maagschap van de heilige moeder Anna. Een vergelijkende studie", *O.G.E.*, jg. 63 (1989), p. 201-244 (p. 238) ; DEZ., *Heilig familieleven. Verspreiding van de Historie van Sint-Anna in de stedelijke cultuur in de Nederlanden en het Rijnland aan het begin van de moderne tijd (15de/16de eeuw)* (Nijmegen, 1990), p. 282-84.

Inc. DOen den tijt quam dat god almachtich wilde storten sijn diepe ontfermherticheit op dat menscelike gheslachte ende verlossen wt des viants handen so es gheweest ...

Expl. hoe dat anna haer dienaers ghetrueelijc bij staet in alder noot ter glorien ons heeren ihesum christum die ghebenedijt es inder ewicheit AMEN Hier eyndet dat derde boeck

fol. 110r°b-118r°a : *Dit sermoen gesticht tot hogen loue vander heilichster moeder anna es verciert met costelike figueren als met welryeckende roosen ghepluct deuotelijc wten bloeyenden acker der heijligher scriftueren*

Inc. IC versuecke aen v o barmhertighe moeder anna want ic uwen lof begere te kondighen dat ghi mijn hert wilt doorstoten met uwer gracen op dat ic v mach louen ...

Expl. Welc ons moet verlenen doer v verdienten ihesus christus uwer dochter [soen] ⁽⁹⁹⁾ Die metten vader ende metten heyligen geest god ghebenedijt es inder ewicheit AMEN

fol. 118r°a-123v°b : *noch een scoen Exempel van sinte anna* ⁽¹⁰⁰⁾

Inc. HET was in ongherien een rijck man van goede ende machtich van gheboerten met vele ghelucs hier opter aerden Dese hadde eenen lieuen sone met name gheheeten Procopius ...

Expl. op dat wi met haer mogen vanden engelen gheert ende gedient worden in hemelrijc ewelic sonder eynde Amen

fol. 124r°a-125r°b : *Hier na volget i* ⁽¹⁰¹⁾ *scone miraculen van sinte francisco* ⁽¹⁰²⁾

Inc. DOen een salich ende deuot minre broeder die grote mynne hadde tot sinte franciscum onsen .H. vader ende zeer neernsteliken begherende was om te weten wat die .H. engel ...

Expl. ende sij worden alle veruult met blijscappen ende loefden gode ende hoeren vader sinte franciscus dat hi hom dese dinghen geapenbaert hadde

fol. 125v°a-126v°b : *noch Een ander exempel ende mirakel* ⁽¹⁰³⁾

(99) 'soen' in de marge bijgeschreven.

(100) Een "schoen mynlick exempel van sinte anna" vermeldt J. DESCHAMPS, *Tentoonstelling van Middelnederlandse handschriften uit beide Limburgen. Catalogus* (Hasselt, 1954), p. 45 in Hs. Den Haag, K.B. 70 E 13 ; vgl. ook Hs. Den Haag, K.B. 73 F 23, fol. 185 : *Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Regiae, Hagae Comitum*, 1922, p. 216.

(101) Wellicht staat boven de *i* een nasaalstreep ; mogelijk is dus ook *in*, in de betekenis 'zeer'.

(102) Hetzelfde exempel in Hs. Dresden, Sächsische Landesbib. M 293, fol. 103v° : vgl. LIEVENS, p. 58 en P. JULIUS, "Losse aantekeningen bij handschriften uit Oost-Europa", in *Leuvense Bijdragen*, jg. 54 (1965), p. 1-20 (p. 13) en de literatuur aldaar.

(103) Uitgegeven door C. G. N. DE VOOYS, *Middelnederlandse stichtelijke exempelen*, Zwolle, 1953, p. 69-70 ; vgl. DEZ., *Middelnederlandse legenden en exempelen*, Groningen-Den Haag, 1926(2), p. 133.

Inc. HEt is ghesbiet inder steden ymolan Want die buscop vander voerseider stat hadde groten hate ende nyde op die minrebroederen ende veruolchdese

...

Expl. Mer sij predicten daer ende deden daer grote vruchten der zalicheit inden volcke

fol. 128r^oa-198r^oa : [*vanden vierden swerde ende lijdens der moeder christi* (Passieverhaal)] ⁽¹⁰⁴⁾

Inc. *hir begint dat prologus op die passie ons heren* UAnden vierden druck der reijnder maghet marien ende der passien haers soens ihesum christum sal ic desen boek be[.] ...

Expl. Christus ihesus dus rustende opten steen. stel ic mij oec nu te rusten met hem Slutende den vierden druck ende swert sijnder ghebenedijder moeder marie

fol. 198r^ob-250r^ob : *Hir begint dat vijfste swert ende druck maria*

Inc. Cristus ihesus op ten steen sittende Ende maria neuen hem liggheende met groeter pijnen van haer seluen wesende Sijn dese ghelieue bejide in groeten druc gheweest ...

Expl. Daer in sal hij vinden met naemen die leeraers Die boeken tractaeten historien daer hijt met aerbeijde wt heeft gecapoleet (?) Ghescreuen inden Jaer xv^e. van eender religioeser wies naeme gescreuen moet wesen in den boeke des leuens JH rusten moet sij inden ewigen vrede

fol. 250v^oa-251r^ob : [Over de "broederschap van onser lieuer vrouwen seuen wee" ⁽¹⁰⁵⁾ ; confirmatie door paus Alexander VI in 1497]

Inc. INden iaer der geboerten ons heren M cccc xcviij Es die broederschap van onser lieuer vrouwen seuen wee geconfeermeert vanden paus Alexander die seste ...

Expl. Ende dan sal ijegelijc deser broederschap sunderlingen ghehoegenis hebben der seuen wee onser lieuer vrouwen der moeder gods gebenedijt

fol. 251r^ob-v^ob : *Dit sijn die seuen wee*

Inc. DAT eerste wee was Doe sij haeren lieuen soene offerde inden tempel Ende sijmeon tot haer sprack dat noch dat swert des rouwen van sijnder pijnen doersniden soude haer ziele ...

Expl. mer sij moest soe leuende doot scheiden vanden graue

fol. 252r^oa-253v^ob : [Over de Passie]

Inc. Die heilige appostel paulus scrijuet van christo Met trouwen seit hij heuet hij geleden. ende minne maecte cleijn sijn pascie Want duijsent lichamen ...

(104) De rubriek die hier als titel is overgenomen staat pas op fol. 131v^ob.

(105) Over vergelijkbare broederschappen van O.L.V. : C. G. N. DE VOOYS, *Middel nederlandse legenden en exempelen*, Groningen-Den Haag, 1926 (2), p. 62, waar naar het hier beschreven handschrift verwezen wordt.

Expl. soe menichwerf du dat doet soe sal ic die dwaen met ten water dat wt mijnder sijden vloijede opten goeden vrijdach aenden cruijs

fol. 254r° a-268v° b : *Een sermoen op die ewangelie ofte parabele homo quidam descendebat ab iherusalem in iherico den xi[ij]* ⁽¹⁰⁶⁾ *sondaech na sinxenen*

Inc. DOen die ewighee schepper god almechtich hemel ende erde ende die wateren ghescaepen had Doen hy den oppersten hemel met ijnghelen ende den nedersten ...

Expl. Om haeren wil en sijn wij haer niet onderdaen meer om gode dese bouen ons heet gheordineert ende gesettet

fol. 269r° a-272v° b : *Enen gheestelijken strijt* ⁽¹⁰⁷⁾

Inc. UAn groeten haete ende van leede dat die oncuijsheit ter reynneheit draeghende es Heeft sij teender tijt vergaedert haer knechten. haer famielie. alsulck als is ...

Expl. Want wie sijnen licham lekkerlijc voedet Ende saechtelijc hielt dij stercket sijnen viant Dwelcke ons helpe te verwinnen christus ihesus minnaer ende liefhebber der reinicheit Amen

fol. 273r° a-283r° b : *Een sermoen sprekende vanden scuwendende leuen des sondaechs voer opuaert* [Hendrik van Santen, -] ⁽¹⁰⁸⁾

Inc. SInt Jacob die heilige apostel seet in eenen van sijnen epistelen Broeders weest werkers des wort godes Ende niet alleen hoerers want soe wij een hoerer ...

Expl. ende bekint bat dan ic seluer God wil ons allen sijn graci gheuen. ons werken soe te doen dat se hem behaegen

fol. 283r° b-289r° a : *Dat ander sermoen* [Hendrik van Santen, (vervolg van het voorafgaande)] ⁽¹⁰⁹⁾

Inc. OM te veruolghen dat vierde punt dat ons leiden sal tot eenen bescuwenden leuen te comen Nv mocht ghij mij segghen ghij segt ons seer veel vanden bescuwenden leuen ...

Expl. in ons met sijnder ghenaden aldus es onse gherechticheit volcomen lieue herten. voer onsen ewighen god Ende voer allen onsen euen minschen

(106) Wat tussen haakjes staat met zwarte inkt bijgeschreven.

(107) Een bondige bespreking van deze allegorie in C. G. N. DE VOOYS, *Middel nederlandse legenden en exempelen*, Groningen-Den Haag, 1926 (2), p. 321-22.

(108) Vgl. A. AMPE, "Naar aanleiding van Hendrik van Santen's *Collacien*", *O.G.E.*, jg. 49 (1975), p. 366-380 (p. 367-68); DEZ., "Nog eens Hendrik van Santen's *Collacien*" *O.G.E.*, jg. 50 (1976), p. 207-212; J. M. WILLEUMIER-SCHALLJ, "Middel nederlandse mystiek rond 1500 : troost in gelatenheid", *O.G.E.*, jg. 64 (1909), p. 227-253 (p. 232, noot 22).

(109) Vgl. voorafgaande voetnoot; Ampe beschouwt het slot als een afzonderlijk tekstje en geeft dit uit, *A.W.*, p. 376.

fol. 289r°b-290v°a : *Hir nae volghen seuen punten die een minsche aen hem hebben sal die tot eenen inghekeerden leuen comen wille* ⁽¹¹⁰⁾

Inc. Allen die vanden .h. geest ghedreuen werden tot eenen inghekeerden leuen sullen dese seuen punten aen hem hebben Dat eerste datmen god minnen sal ...

Expl. Dan soe wort alle anderheit verdreuen. daer men gode mint men pleghet daer niet dan een

fol. 290v°a-b : [Over de 'meininghe' bij het werk] ⁽¹¹¹⁾

Inc. Hoe coemt dat twe minschen een werck doen ende vanden enen werdet gheloeft ende ghepresen Ende vanden anderen ghelastert Nu suldi weten ...

Expl. Mer die ander ontfinct hir dat minschelijc lof voer sijnen loen. dus onghelijck maect di meininghe dat werck

fol. 290v°b-291r°a : [Vier punten] ⁽¹¹²⁾

Inc. Het sijn vier punten die een minsche hebben moet die in vergaedinghe vredelijck staen wilt Dat eerste dat hij gheen cleijn dinghen weigheren en sal

...

Expl. Dat vierde dat hi niemant en besware als hem een dinck te broken es of verdoruen

fol. 291r°a-b : [Moraliserende sententies en overpeinzigen] ⁽¹¹³⁾

Inc. Nummermeer en pijn om enighe dinghen. die du niet vercrigen en moeghes

...

Expl. Men vint soemighe minschen die van natueren aen hem hebben. welcken tijt een min[sche techter ⁽¹¹⁴⁾] es. soe sijn sij oec tegen dien minsche. dit doet der [ermer ⁽¹¹⁵⁾] natueren ...[de tekst breekt hier af]

Hs. 896

Legenda aurea in het Middelnederlands (Zomerstuk)

Papier, 208 bldn, ca. 215 × 140 mm,
omstreeks en (of) kort na het midden van de 15de eeuw

(VI+1) (13) + V (23) + 1 (24) + 9 VI (132) + 1 (133) + (VI+1) (146) + IV (154) + (III+2) (162) + 3 IV (186) + V (196) + 2 III (208). Fol. 13, nu bij het

(110) Door AMPE, *A.W.*, p. 370, toegeschreven aan Hendrik van Santen ; editie aldaar, p. 377-379.

(111) Door Ampe toegeschreven aan Hendrik van Santen ; editie *A.W.*, p. 379.

(112) Volgens Ampe toe te schrijven aan Hendrik van Santen ; editie in *A.W.*, p. 379.

(113) Door Ampe toegeschreven aan H. van Santen ; editie in *A.W.*, p. 380.

(114) Niet goed leesbaar ; we nemen tussen de rechte haken de transcriptie van A. Ampe over.

(115) Idem.

eerste katern gekleefd, vormde oorspronkelijk wel samen met fol. 24, nu los, het buitenste diploma van het tweede katern, dat dus, zoals alle katernen tot fol. 132, een regelmatig sextern was. In het katern dat eindigt met fol. 146 werd tussen het achtste en het negende blad van het oorspronkelijk sextern een folio ingevoegd. Het gedeelte tussen fol. 147 en fol. 196 bestaat overwegend uit regelmatige quaternionen; van fol. 155 tot fol. 162 vinden we een achtbladig katern, gevormd door toevoeging van telkens één afzonderlijk blad tussen het derde en het vierde en na het zesde folio van een oorspronkelijk ternio. Reclamen op fol. 48v°, 96v°, 108v°, 120v°, 196v° en 202v°; misschien ook, dan echter grotendeels weggesneden, op fol. 72v°. In enkele katernen zijn de bladen van de eerste helft van het katern in de ondermarge gesigneerd: i, [ij], iij, iiij, v, vj, op fol. 97-102, vij, viij, ix, [x, xi], xij op fol. 109-114; een letter gevolgd door een Arabisch cijfer in de laatste drie katernen: a₁ tot a₅ op fol. 187-191, b₁ tot b₃ op fol. 197-199, c₁ tot c₃ op fol. 203-205. Afschrijving, meestal met stift (met inkt in het katern fol. 171-178), voor een bladspiegel van ca. 150 à 160 × ca. 100 mm. Meestal twee kolommen van ca. 45 mm breed, met een tussenruimte van ca. 10 mm; géén verdeling in kolommen van fol. 109 r° tot 145r° en van 187r° tot 206 v°. Liniëring (prikken bewaard) alleen in de twee katernen fol. 147-162: 35 r. Aantal regels voor de rest sterk wisselend: 32-40 r. tot fol. 84v°, 31-34 r. van fol. 85r° tot 145r°, 28-31 r. van fol. 163r° tot 183r°, 32-35 r. van fol. 187r° tot 205r°. Moderne foliëring met potlood in de rechterbovenhoek van elke rectozijde: van 1 tot 208.

Watermerken: 1. fol. 1-72: een anker, sterk gelijkend op Piccard, *Wasserzeichen*. Anker, nr. II 665 (1447-54); 2. fol. 73-108: een ossekop gelijkend op Piccard, *Ochsenkopf-Wasserzeichen*, nr. VII 380 (1447-61), echter met kruisstang in plaats van ster; 3. fol. 109-133: een letter P, waarschijnlijk Piccard, *Wasserzeichen*. Buchstabe P, nr. IX 901 (1462-63); 4. fol. 134-146: ossekop, als 2 hierboven; 5. fol. 147-162: anker, als 1; 6. fol. 163-186: ossekop en letter P, als 2 en 3; 7. fol. 187-208: alleen de letter P.

Zeven handen: 1. fol. 1v°-78r°b; 2. fol. 78v°b-84v°b; 3. fol. 85r°a-102v°a; 4. fol. 102v°a-145r°; 5. fol. 147r°a-162v°b; 6. fol. 163r°a-183r°a; 7. fol. 187r°-205v°. Gotische hybrida, met neiging tot cursief bij de handen 2 en 6. Rubricering, rubrieken, rode paragraaftekens, rode onderstreping tot omstreeks fol. 170v° (onregelmatig naar het einde van dit gedeelte toe); daarna niet of slechts zeer occasioneel tot fol. 183r°; weer regelmatige rubricering van fol. 187r° tot 205v°. Eenvoudig versierde rode lombarden van 2 tot 4 r. hoog; op veel plaatsen echter niet ingevuld. Representanten.

Band los; rug ontbreekt. Bruin kalfsleder op houten borden. Op voor- en achterplat een ruitenveld (185-190 × 105 mm) in 'brede' drievoudige filet (ca. 10 mm tussen de twee buitenste lijnen). Twee sluihaken, waarvan één zonder riem en haak. Perkamenten dekbladen voor- en achteraan los. Alle katernen waren oorspronkelijk aan de binnenzijde met een strookje perkament verstevigd; nu alleen nog de laatste

twee katernen : op de andere plaatsen losgemaakt en nu afzonderlijk bewaard als Hs. 896a (zie hierna).

Op fol. 1r° : *desen boec hoert toe den clooster van sinte lucien dael buijten der stat van sintruden in die prochie van sint jans in die liberie*. Op een los dubbel blad ingevoegd vóór het dekblad vooraan, de volgende nota ondertekend door Willem de Vreese op 15 mei 1915 : "Hs. 896 / Dit handschrift werd in 1879 gekocht van C. A. Serrure, samen met twee andere, die thans genummerd zijn 895 en 1330, voor twee honderd frank. Zie het 'Dossier Serrure', n° 30, 50 en de bijliggende schuldbekentenis van C. A. Serrure" (116).

Literatuur : J. DESCHAMPS, *Tentoonstelling van Middelnederlandse handschriften uit beide Limburgen*. *Catalogus* (Hasselt, 1954), p. 53 (nr. 77) — J. DESCHAMPS, *Handschriften uit Sint-Truidense kloosters* (uit : *Tentoonstelling "De Sint-Truidense kloosters tot aan hun opheffing op het einde van de 18de eeuw"*. *Catalogus*), Hasselt, 1963, p. 18 (nr. 17) — DEROLEZ, *Census*, Hs. 896 — W. WILLIAMS-KRAPP, *Die deutschen und niederländischen Legendare des Mittelalters*, Tübingen, 1986, p. 70, 92 e.v. — J. W. KLEIN, "De Gentse fragmenten van de 'Karel ende Elegast'", *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, jg. 105 (1989), p. 85-131.

INHOUD

fol. 1v° a-b : Hier beghint die tafele van eenen dele vanden boeke dat gheheiten es aurea legenda oft dat passionael. beghinnende voer sinte benedictus dach tot Sinte Jacobs dach

Inc. ¶ Van sinte longinus leuen / ¶ Sinte benedictus leuen / ¶ Van sinte Patricius

...

Expl. ¶ Sinte Appollinaris leuen / ¶ Sinte Cristinen der heiligher mertelerssen leuen

fol. 2r° a-145r° : [Jacobus de Voragine, *Legenda aurea*, Zomerstuk (Eerste, Zuidnederlandse vertaling) : van *Longinus* tot *Christina*, met toevoeging van *Alexius* na *Margaretha van Antiochië*] (117)

Inc. *Sinte longinus des heiligen mertelers legende* / LOniginus was een centurio die metten anderen ridderen neuen ons heren cruce stont Ende hy stac onsen here in sijn side Ende doen hi die wondere sach ...

Expl. Ende daer nae gaf sy hoeren gheest Jnt i aer ons heren .cc. lxxxvij. onder den keyser dyoclesiaen. haer lichaem es begrauen in een borch die bulfene hiet die ghesticht es tuschen die oude stat van viterbium. mer tyrus die by der borch was es al ghedestruert

(116) Dossier Serrure : Gent, U.B. Hsn-Z K 132.

(117) M.a.w. de hoofdstukken 47 tot 91 in de nummering van W. WILLIAMS-KRAPP, *A.W.*, p. 100-121 ; voor de verdere overlevering van *Alexius*, zie WILLIAMS-KRAPP, p. 388.

fol. 145v°-146r° : blank

fol. 146v° : [Inhoudsoverzicht van het tweede deel van het handschrift ; latere toevoeging]

Sinte dympten leuen den xv mey eest haren dach / Sinte Aleydus leuen den vijfdē februario eest haren dach / Sinte guedelen leuen den vijiden januario eest haren dach / Sinte Anthonius overuoeren dat comt de xiiij dach in iunio

fol. 147r°a-162v°b (fol. 160v°-161r° echter bij het kopiëren overgeslagen en dus blank gebleven) : *Hier beghijnt dat leuen der heiligher maghet Sinte dimpna Des Coninc van yerlant Enighe dochter der ioncfrouwen spieghel* ⁽¹¹⁸⁾

Inc. Nae dat onse here ihesus christus was op verresen vander doot Ende op gheclommen tot sinen vader te hemelrike Ende dat heilighe gheloue al om die werelt Ende ouer al ertrike ouermyds den apostelen ghesprayt wies ende voert ghijnc ...

Expl. biddende dat si wouden dat heilighe werdighe lichaem op haer kerre ligghen Ende haestelijc weder bringhen totter steden sculdigher werdicheit

fol. 163r°a-168v°a : *Van sinte aleidus der werdigher heiligher maghet ende abdissen die coemt op ten vijften dach in februario* ⁽¹¹⁹⁾

Inc. [A]leydus die gloriose weerdighe heilighe maghet ende vrouwe Was gheboren van edelen gheslechte want haer vader was een doerluchtich hertoghe van ghelrelant ...

Expl. vele myraculen se[y]tmen ⁽¹²⁰⁾ dat tot haeren graue sijn ghesciet Ouermyds der heiligher glorioser edelre bruyt christi Sinte aleyden verdiensten ten loue gods

fol. 168v°b-183r°a : *Hier beghint der heiligher werdigher ioncfrouwen Sinte guedelen legende* ⁽¹²¹⁾

Inc. Te dien tijde dat een coninc reengneerde die by namen hiet daghebertus des conincs ghebertus sone soe was in braebant een greue gheheiten wigerus vroem in doechden die hadde te wiue een edele vrouwe ...

Expl. daer es dese heilighe maget Sinte goedele bleuen daer sy menich scoen teeken Ende myrakelen ghedaen heeft sint Die alte lanc hier te scriuen waeren Amen

(118) Voor de verdere overlevering van deze legende, zie WILLIAMS-KRAPP, *A.W.*, p. 404 ; vgl. A. AMPE, "Philips van Meron en Jan van Denemarken (vervolg)" *O.G.E.*, jg. 52 (1978), p. 397-427 (p. 402-403).

(119) Deze redactie totnogtoe alleen uit dit handschrift bekend : WILLIAMS-KRAPP, *A.W.*, p. 385.

(120) y boven de regel bijgeschreven.

(121) Voor parallelle handschriften, zie WILLIAMS-KRAPP, *A.W.*, p. 417.

fol. 183r° b : [Beginfragment van een leven van St. Gertrudis] ⁽¹²²⁾

Inc. [D]ie saelighe maghet Sinte gheertruyt wiens vader was gheheiten pyppinus
Ende haer moder Iduberga was van herde edelen ghesleechte gheboren ...
Expl. Ende alle lichticheit van wilden kinderen soe scude sy Ende hielt haer
zempelijc ...

fol. 183v°-186v° : blank

fol. 187r°-200v° : Van Sente anthonis *Den xiij dach van iunio* ⁽¹²³⁾

Inc. Ten tiden doen constantinus de keyser regeerde sijn rijc in de stat van
bizancien gheuielt doen hij gheen kinder en hadde ende hij zeere was bedrouft
...

Expl. ten loue ende ter heeren ons heeren ihesu christi dien heere es ende glorie
in de weerelt der weerelt amen / Abbas anthonius decus et speculum mo-
nachorum / Qui fauente deo requiescit in arce polorum / Cum paulo tunica
iacet hic intus tumulatus / Subueniens populis quos cernit flere beatus /
Explicit legenda sancti Anthonij

fol. 201r°-205v° : Dit heuet ghemaect de heilighe bisscop Sente basilius
van den eenliken leuene [Uit de St.-Basilius-legende] ⁽¹²⁴⁾

Inc. [M]ji lust van den verdienten des eenliken leuens een lettelt te scriuene ende
so wat ic gheuoelt van der hoeheit des leuens dat wil ic meer prisende dan
al disputerende cortelike voort bringhen ...

Expl. so gaet hi vute Ende sal comen toter ewigher temmeringhen des huses
dat met gheen handen ghemaect en es in den hemel daer bringhe ons god.
Amen.

fol. 206r°-208v° : blank

Hs. 896a

Karel ende Elegast (fragmenten)

Perkament, 17 strookjes van ca. 205-210 × 20-25 mm, 14de eeuw

17 strookjes perkament, vertikaal versneden uit vier bladen van een handschrift
in twee kolommen van ca. 38-40 regels; de hoogte van de kolom bedraagt ca.
180 mm. Het oorspronkelijke blad kan ca. 230 mm hoog en ca. 160 mm breed
geweest zijn.

(122) In deze vorm alleen in dit handschrift: zie WILLIAMS-KRAPP, *A. W.*, p. 415.

(123) Voor de parallelle handschriften, zie WILLIAMS-KRAPP, *A. W.*, p. 392.

(124) In deze vorm alleen hier: vgl. WILLIAMS-KRAPP, *A. W.*, p. 396.

Eén hand : een vrij haastige littera textualis. Bij het begin van de tekst een rode lombarde van 8 r. hoog, met een eenvoudige nog moeilijk te duiden versiering ⁽¹²⁵⁾. Daarboven een rubriek, gedeeltelijk weggesneden : [...] *elegast*. Verder lombarden van 2 r. hoog. Beginletters van de verzen in aparte kolom doorlopend rood door-gestreept.

De fragmenten werden aangetroffen als hartstrookjes in het uit klooster St.-Luciendal bij St.-Truiden afkomstige handschrift Gent, Universiteitsbibliotheek Hs. 896 (zie hierboven). Nadat J. W. E. Klein in oktober 1985 de strookjes als *Karel ende Elegast*-fragmenten had geïdentificeerd, werden ze uit de band losgemaakt en in de oorspronkelijke samenhang (vier folio's) gereconstrueerd. In deze vorm worden ze nu in een afzonderlijke map tussen plastic vellen bewaard.

Literatuur : J. W. KLEIN, "Nieuwe 'Karel ende Elegast'-fragmenten te Gent", *Literatuur*, jg. 3 (1986), p. 126 — *Pretiosa Neerlandica*, p. 33 (nr. 1) — J. W. E. KLEIN, "De Gentse fragmenten van de 'Karel ende Elegast'" in : *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, jg. 105 (1989), p. 85-131 — H. KIENHORST, *De handschriften van de Middelnederlandse ridderepiek. Een codicologische beschrijving*, Deventer, 1988, dl. 1, p. 86-87 ; dl. 2, p. 60 (H44).

INHOUD

De fragmenten komen overeen met de verzen 1-321 en 1020-1339 van de editie van A. M. Duinhoven, *Karel ende Elegast*. Diplomatische uitgave van de Middelnederlandse teksten en de tekst uit de *Karlmeinet*-compilatie, Zwolle, 1969 ⁽¹²⁶⁾.

Hs. 902

Sermoenen gepredikt in het klooster Jericho te Brussel

Papier en perkament, 256 bldn, ca. 205 × 140 mm, 1479

I (schutblad + fol. 1) (1) + (IV+4) (13) + (V+2) (25) + V (35) + (IV+1) (44) + 4 IV (76) + V (86) + VI (98) + 7 IV (154) + (II+4) (162) + (IV+1) (171) + IV (179) + 4 V (219) + 2 IV (235) + VI (247) + IV (255). Alleen fol. 5 en 36 van perkament. Reclamen op fol. 44v°, 60v°, 68v°, 86v°, 98v°, 154v°, 170v°, 209v°, 219v° ; op enkele sporen na verder meestal weggesneden. In het quintern

(125) J. W. KLEIN, "De Gentse fragmenten..." p. 88 : "twee ogen, een neus en een mond".

(126) De tekst van de Gentse fragmenten is volledig uitgegeven als bijlage bij J. W. E. KLEIN, "De Gentse fragmenten..." (p. 112-131). A. M. DUINHOVEN bestudeerde de tekst met het oog op kopiïstengedrag, stemma en archetypus in "Bokken en sprongen in de Gentse 'Karel ende Elegast'", *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, jg. 107 (1991), p. 182-207.

beginnend met fol. 77 zijn de folio's 78, 79 en 80 rechts onderaan op de rectozijde genummerd, respectievelijk iijj, iii en v; verder geen signaturen. Afschrijving en liniëring met inkt; één kolom van ca. 148 × 96 mm: 33 r. Prikken in de zijmarges met het oog op de liniëring overal bewaard. Moderne foliëring met potlood van 1 tot 255 (schutblad vooraan niet genummerd).

Verscheidene watermerken; achtereenvolgens (wat het eerste voorkomen betreft, maar overigens ook door elkaar): een leeuw (?), niet te identificeren aan de hand van Briquet (fol. 1); een gotische Y met kruis, niet in Briquet; een gotische P met kruisbloem, gelijkend op Briquet 8614 (1475-1487) en 8624 (1484); een hand, gelijkend op Briquet 11417 (1477-1490), maar zonder de bloem; een (of meer) ossekop(pen) met ster, gelijkend op G. Piccard, *Die Ochsenkopfwasserzeichen*, IX, 187 (1478-1480); een ossekop met ster, vermoedelijk Piccard IX, 331 (1477); een paus op troon, gelijkend op Briquet 7549 (1455-1482); een eenhoorn (?); een zee-meermin, vermoedelijk Briquet 13859 (1468-1476); een leeuw (?); een schild met drie lelies, vermoedelijk Briquet 1741 (1470-1482); twee gotische letters P zonder bloem, waarvan één misschien te identificeren als Briquet 8531 (1481).

Eén hand, overwegend hybrida; het 37ste sermoen (fol. 228^r°-233^v°) is echter in gotisch cursief geschreven, overigens ook niet met de gewone bruine inkt, maar met purper. Onderaan fol. 228^r° leest men: *Dit was aldus ghescreuen om dat ic gheen en yndt en hadde ende anxt dat mi den boeck ontgaen soude. met groter haesten op eenen knye. god hebs lof*. Rubricering, rubrieken, onderstreping met rode inkt. Rood-en-blaauwe initialen, meestal versierd met penwerk en gebladerte, aan het begin van elke tekst: de meeste 4 tot 6 r. hoog; 9 r. hoog op fol. 5^r° en 36^r°, 8 r. hoog op fol. 107^r°. Een bladgrote versiering op fol. 11^v°: een raam met drie horizontale stroken waarin in grote gotische letters: *SANCTA / BARBARA / ORA PRO NOBIS*; penwerk in de randen. Talrijke aanvullingen en *notatekens* in de marges.

Kalfslederen band op houten borden. Op voor- en achterplat in dubbele filet een raam van ca. 175 × 100 mm, waarbinnen een kleinere rechthoek van ca. 130 × 60 mm, in ruiten verdeeld. Sluithaak en rug gerestaureerd (1978); drie ribben. Op het voorplat een reepje perkament opgekleefd, waarop in gotisch boeckschrift: *Een boeck van pater dionijs / sermoenen*. Eén papieren schutblad vooraan, afgelijnd en gelinieerd als de tekstbladen. Voor- en achteraan dekblad en schutblad in modern perkament; voor de restauratie van de band vertoonde de binnenzijde van het voorplat een eigendomsmerk van C. P. Serrure (127).

Deze preken werden, zoals blijkt uit de inleidende noot fol. 1^r°-2^r°, door de zusters Baerbara Cuyermans en Elizabeth van Poelke in het klooster Jericho te Brussel opgetekend (128), waarna hun medezuster Mergriete van Steenberghen ze

(127) S. AXTERS, "Bijdragen" *O.G.E.* 1933, p. 13.

(128) We hebben hier m.a.w. te maken met een van de zeer zeldzame zgn. *reportata*-prekenbundels in onze taal vóór de 16de eeuw: vgl. G. C. ZIELEMAN, "Overleveringsvormen

in het hier beschreven manuscript overschreef. Ze voltooide dit kopieerwerk op Triniteitsdag (eerste zondag na Pinksteren) van het jaar 1479 ⁽¹²⁹⁾. Het handschrift bleef vermoedelijk in het bezit van het genoemde klooster tot de opheffing ervan in 1783 ⁽¹³⁰⁾. De Universiteitsbibliotheek verwierf het manuscript uit de nalatenschap van C. P. Serrure ⁽¹³¹⁾.

Literatuur : S. AXTERS, "Bijdragen tot een bibliographie van de Nederlandsch dominikaansche vroomheid. III", *O.G.E.*, jg. 7 (1933), p. 5-33 (p. 13-16) — G. DOBBELAERE, *Zes Middelnederlandse onuitgegeven sermoenen van Pater Petrus, O.P.* (lic. verh. Gent, 1954), p. 1-36 — [K. VAN ACKER] *Census van de handschriften*, Gent, 1955 e.v., hs. 902 — A. CADUCQUE, *Zes onuitgegeven sermoenen van de gebroeders Jan en Willem Storm* (lic. verh. Gent, 1956), p. 1-16 — G. DEFLOOR, *Vijf onuitgegeven sermoenen van Dionijs van Hollant* (lic. verh. Gent, 1960), p. 1-4 en 32-37 — [L. INDESTEGE] *Boekbanden uit vijf eeuwen. Catalogus van de tentoonstelling*, Gent, 1961, p. 66-67 (nr. 120).

INHOUD

fol. 1r^o-2r^o : *Hier beghint een sympel voer redene vanden nauolghenden boeke*

Inc. Men sal weten dat in desen boeke staen .xli. sermoenen beghinnende vander heilegher glorioser maghet sinte katherinen ende alsoe veruolghende diaeromme

...

(fol. 1v^o) Men sal oec weten dat alle dese sermoene sijn ghescreuen wt der predicaren monde alsoe na ende ghelijck als men can van twee onse religiose susteren wt deuocien ende warechtegher minnen te gode ... Der eender name es suster baerbara cuyermans ...

(fol. 2r^o) Die ander es ghenaeamt suster elizabeth van poelke. ... Nu com ic suster mergriete van steenberghe ende wil sijn een becleyuende saeyken haerder alder aerbeyt dier in gheproficieert hebben Ende hebbe daeromme ter eeren ende ten ewighen loue gods ende ter zalicheit mijnder zielen ende alle der gheender dier noch goet wt werken selen desen boeck ghescreuen ende vergadert met aerbeyde ...

van middeleeuwse preken in de landstaal", *Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis*, N.R. jg. 59 (1978-79), p. 11-20 (p. 13, n. 14).

(129) Vgl. INHOUD, fol. 255v^o. Ook op fol. 106r^o staat, in de ondermarge, zo'n afsluitende formule. Op fol. 107r^o begint, na enig blanco en met een grotere initiaal, duidelijk een andere fase in het kopieerwerk. Het jaartal op fol. 106r^o is evenwel slecht leesbaar. Ik meen te moeten lezen : 1475.

(130) Zie U. BERLIÈRE e.a., *Monasticon Belge*, dl. 4, *Province de Brabant* 5, Liège, 1971, p. 1247-1271.

(131) *Catalogue de la bibliothèque de M. C. P. Serrure*, dl. 2, Bruxelles, 1973, p. 32 (nr. 2122) ; nr. XII in *Manuscripts relatifs à notre histoire littéraire délaissés par feu M. Serrure* (Brussel, 1872).

Expl. Want van der minnen gods heeft men den weseliken loen inden ewighen leuen ende het es die meeste blijsscap Tot welker blijsscap ons bringhen moet die vader die sone ende die heileghe gheest Amen

fol. 2v°-3r° : *Hier beghint die tafele vanden nauolghenden sermoenen metten ghetale*

Inc. Van sinte katherinen .J.

Van sinte berbelen .ij.

Expl. Dwelck ons moet gheuen doer die verdiente sijnre werdegheer passien. Ihesus christus der mechden brudegoem ewylyck ghebenedyt. gheloeft ende ghedanct. ende met alder herten heetelyc ghemint Amen

fol. 5r°-10v° : *Een schoen sermoen op die hoechtijt der glorioser werdegheer ende wijser edelder maghet sinte katherinen Dwelck ghepredict heeft die eerwerdeghe ander supprioer vanden predicaren Int iaer ons heren dusent .cccc. ende .lxvi. frater petrus* [.J. s ⁽¹³²⁾] ⁽¹³³⁾

Inc. Non est talis mulier super terram in pulcritudine et sciencie. Judich .xi°.ca°. Deuote herten in christo Ihesu uwen lieuen brudegoem ghemint ...

Expl. met welken sy es gheschiert ende aenghedaen met glorien ende eeren die ghebenedijt es in ewicheit Amen

fol. 10v°-11r° : *Een exempel om ons herte te ontsteken inder minnen gods wt bewijs sijnre groter goetheit*

Inc. IC hoerde dit exempel vertrecken doen ic was onder mijn .xv. iaer ende nv ben ic bouen mijn .xli. iaer Srijft[sic] daer om datter den lof gods in uermeerdert werden soude ...

Expl. daerom salmen gheerne der zieker lost ende grote begheerten gheuen daer in uerwillende tghebod gods dat wij onsen euen mensche doen soe wij wouden datmen ons dade. Deo gracias

fol. 12r°-17r° : *Een schoen sermoen op die hoechtijt der glorioser werdegheer ende edelder maghet ende martelerssen sinte berbelen. Dwelc ghepredict heeft die eerwerdeghe ander supprior vanden predicaren. Int iaer ons heren dusent .cccc. ende .lxvi. frater pertus* [sic] [.IJ. s] ⁽¹³⁴⁾

Inc. Ecce tu pulcra es amica mea ecce tu pulcra. canticorum primo. Siet du best schoene mijn vrindinne. siet du best schoene Deuote herten in christo ihesu dese woerden bescrijft ons salomon ...

(132) Nummering van de sermoenen in de marge ; s met streepje door staart, bij wijze van afkorting voor 'ser(moen)'. Zo ook bij de navolgende sermoenen.

(133) S. AXTERS, "Bijdragen..." p. 19 ; teksteditie in de verhandeling van G. DOBBELAERE, *Zes Middel nederlandse onuitgegeven sermoenen...*, p. 87 e.v.

(134) AXTERS, "Bijdragen..." p. 19-20 ; editie in DOBBELAERE, *A. W.*, p. 112 e.v.

Expl. Ihesus christus die die croene der mechden die met god den vader ende den heiligen gheest leeft ende regneert doer alle werelt der werelden Amen

fol. 17r°-23v° : *Een ... sermoen op die feeste van onser lieuer vrouwen concepcie ... Het welke predictie die eerwerdighe prouinciael der ordenen van sinte francissicus* [.iij. s]

Inc. SALomon. Tempus flendi. et tempus ridendi. Tijt es van weenen ende tijt es van lachen. Mijn alder liefste kindere den tijt van weenen es ons heden

...

Expl. Dits scandalum actiuum. werkende scande ende es swaer doot sunde. sal dan die ontsuldighe man voer god ontsuldich bliuen. †

fol. 23v°-27v° : *Een schoen sermoen op den heileghen werdeghe kersdach. Dwelc ghepredict heeft die eerwerdege ander supprior vanden predicaren. anno. m. cccc. ende lxvi.* [.iiij. s] ⁽¹³⁵⁾

Inc. UErbum caro factum est. Johannes primo capitulo. Dat woert es vleeschs ghemaect Deute herten in christo Ihesu dat suete cleyne kindeken ghemint

...

Expl. Ende dese selue prince des vreden gheue ons allen sinen ewighen vrede. die leefst ende regneert met god den vader in eenheit des heilichs gheest. god ouer alle werelden der werelden Amen

fol. 27v°-30v° : *Noch een zeer suete ende merkelyc sermoen opden werdeghe kerstdach Dwelck ghepredict heeft die eerwerdeghe deuote gardiaen van botendale. brueder leo. anno .m.cccc.lxxvij.* [.v. s]

Inc. Ewangelizo vobis gaudium magnum. quia natus est vobis hodie saluator mundi luce. ij° ca°. Mijn alder liefste soe ick gheset hebbe soe beschrijft ons dese woerde ...

Expl. Ghi selt dan om die minne gods pijnen v begheerte te keeren tot dit cleyne suet proper kindeken ende bidden hem om sijn gracie ende hi willet al ouer

fol. 31r°-33r° : *Een sermoen vanden werdeghe gloriosen ende sunderlinghen gheminden apostel* ⁽¹³⁶⁾ *ons liefs heren sinte Johannes ewangelisten Dwelck ghepredict heeft die eerwerdeghe gardiaen pater leo* [.vi. s]

Inc. Numquid ad precepum ⁽¹³⁷⁾ tuum eleuabitur aquila Scribuntur verba hec originaliter Job .xxxix. capitulo. Dese woerden luden aldus in dietscher spraken Dunct v niet dat die aer sal werden opuerhauen tot dinen ghebode

...

Expl. Vanden welken ons moet vryen ende met sijnder gracen bewaren die hemelsche vader die ghebenedijt moet sijn inder ewicheit Amen.

(135) AXTERS, "Bijdragen...", p. 20 ; editie in DOBBELAERE, *A. W.*, p. 134 e.v.

(136) Hs. : *apostostel*, met puntjes onder *sto*.

(137) Lees : *preceptum*

fol. 33v°-34r° : [Excerpten met dicta uit Petrus en Augustinus] ⁽¹³⁸⁾

fol. 34r°-35r° : *Sinte bernardus seet in eender epistelen vander doot der sundeeren* ⁽¹³⁹⁾

Inc. Ons staet wel aen te merken als die sondeghe ziele beghinnet te scheeden vanden lichame met hoe bitterder veruarenissen sij verslaghen wert ...

Expl. Metten welken men comen mach toter ewigher glorien Die welke ons gheue die daer leeft ende regneert in ewicheiden Amen

fol. 35r°-v° : *Vander oetmoedicheit ghenomen wt eenen sermoene*

Inc. Ouidius seet van eenen man die appollo hiet Dese hadde eenen sone die welke fiten was ghenamt ...

Expl. Mer als men voer hem hout dat spiegel der oetmoedegher mensheit christi soe doetet hi hem seluen als bij hate ende nyde.

fol. 35v° : [Dicta uit Johannes Chrysostomus en uit Gregorius]

fol. 36r°-40v° : *Een sermoen op die hoechtijt der werdegheer glorioser ende edelen dri coninghen. ghepredict van eenen obseruant wt botendale int cloester iherico. int iaer ons heren .m.cccc.lxxiiij. [.vij. s]*

Inc. MAgI venerunt ab oriente iherosolimam querentes et dicentes vbi est qui natus est rex iudeorum. Mathei .ij°. Mijn alder liefste in christo vergadert. [dese ⁽¹⁴⁰⁾] Woerden heb ic voerghenomen ...

Expl. die daer es hope ende glorie alder heileghen Wien te vinden enen ghenadeghen coninc ons moet verbidden die gloriose moeder ende maghet maria Amen

fol. 40v°-44v° : *Een sermoen op die hoechtijt vanden gloriosen apostel sinte pauwels. ghepredict vanden eerwerdeghe versten prior der predicaren. anno .m. cccc. lxxiiij [.vij. s] [Jan van Namen, -] ⁽¹⁴¹⁾*

Inc. NOTum facio vobis euangelium meum quod euangelizatum est a me. Ad galathas primo originaliter. Gheestelike ende eerwerdighe ioffrouwen dese woerden scrijft // sinte paulus ...

Expl. moghen comen in dat ewich leuen quod nobis concedat qui est vnus deus in secula seculorum benedictus Amen

fol. 44v°-49r° : *Een sermoen opden sondach als men hout sexagesima. ghepredict van eenen eerwerdeghe gardiaen wt botendale. ende alle dese*

(138) In de marge op fol. 33v° : *dit es beyde ghenomen wt ander sermoenen.*

(139) Dit typisch stukje *memento mori* heb ik bij Bernardus, ook niet in de vaak aan hem toegeschreven *Meditationes piissimae de cognitione humanae conditionis* (*Patrologia Latina*, dl. 184, kol. 485-508), niet teruggevonden.

(140) In de marge toegevoegd.

(141) S. AXTERS, *Bibliotheca*, p. 59 ; DEZ., "Bijdragen...", p. 14 ; Th. KAEPELI, *Scriptores ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, Roma, 1970..., dl. 2, p. 495.

nauolghende. totten sermoen vanden heileghen sacramento [.ix. s] [Dionysius van Holland ⁽¹⁴²⁾, -]

Inc. Exijt qui seminant[sic] seminare semen suum. Originaliter luce .viiij°. presencialiter in ewangelio hodierno. Susteren in christo ihesu ghemint Om een corte vermaninghe te doene ...

Expl. dat rijke dat v bereet es van aenbeghinne der werelt Dwelc ons allen moet uerleenen die vader die sone ende die heileghe gheest Amen

fol. 49r°-53v° : *Een sermoen op die hoechtijt der glorioser sueter moeder gods marien lichtmesse. anno m. cccc. lxxiiij.* [.x. s] [Dionysius van Holland, -]

Inc. Suscepimus Deus misericordiam tuam. psalmo xxxvij° ⁽¹⁴³⁾. Gheminde susteren inden sueten here ihesum. dwoert dat dat[sic] ic voer ghenomen hebbe beschrijft dauid inden .xxxvij.ste [sic] psalme des souters ...

Expl. dat hi ons ghewerdighe te ontfane hier bouen in dat ewich leuen dat ons allen gheonnen moet die vader die sone ende die heileghe gheest Amen

fol. 53v°-58v° : *Dominica in quinquagesima. anno .lxxiiij.* [.xi. s] [Dionysius van Holland, -] ⁽¹⁴⁴⁾

Inc. Ecce ascendimus iherosolimam et consummabuntur omnia que scripta sunt de filio hominis originaliter luce .xviiij°. presencialiter in officio hodierno. Susteren inden here ihesum ghemint dwoert dat ic voer ghenomen hebbe ...

Expl. dat wij moeten comen tot dat lantschap des hemels daer wij ouermids der sunden wtuerbannen waren. Dat moet ons verleenen die vader die sone ende die heileghe gheest Amen

fol. 58v°-64r° : *Dominica prima in quadragesima. anno m. cccc. lxiij.* [.xij. s] [Dionysius van Holland, -]

Inc. Cum jeiunasset .xl. diebus. et .xl. noctibus postee[sic] esuriit originaliter mathei. Susteren in christo ihesu ghemint. dwoert dat ic voer mi ghenomen hebbe ...

Expl. Ende dat beloefte der ewigher glorien Dat welke ons allen moet uerleenen die vader die sone ende die heileghe gheest Amen

fol. 64r°-70r° : [... ..] *in quadragesima .anno. m. cccc. lxxiiij* ⁽¹⁴⁵⁾ [.xiiij. s] [Dionysius van Holland, -]

(142) Over Dionysius van Holland, zie G. DEFLOOR, *Vijf onuitgegeven sermoenen van Dionijs van Hollant, O.F.M.* (lic. verh. Gent, 1960) en de literatuur aldaar.

(143) In werkelijkheid Ps. 47, 10 : *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam.*

(144) Transcriptie van deze tekst in de verhandeling van G. DEFLOOR, *Vijf onuitgegeven sermoenen van Dionijs van Hollant, O.F.M.*, p. 69-84.

(145) Eerste twee woorden van de rubriek overkleefd ; wellicht ter correctie daarvan is in de buitenmarge een snippertje papier opgespeld met daarop in zwarte inkt : *feria quinta.*

Inc. Ihesus egressus inde secessit in partis[sic]⁽¹⁴⁶⁾ tyri et sydonis originaliter mathei .xv°. Dwoert dat ic voerghenomen hebbe gheminde susteren inden here ihesum es wt dat ewangelium van desen teghenwoerdeghen [son]daghe ...

Expl. hier in gracen namaels in glorien dat verleene ons allen die vader die sone ende die heileghe gheest amen

fol. 70r°-76r° : [Rubriek geradeerd ; nog leesbaar :] *In ... anno .lxxiiij. que tunc euenit feria quarta post dominica secunda in quadragesima* [.xiiij. s] [Dionysius van Holland, -]

Inc. Calicem quidam meum bibetis sedere autem ad dexteram uel ad sinistram non est meum dare vobis mathei .xx°. Dwoert dat ic voerghenomen hebbe es uten ewangelium van desen teghenwoerdighen daghe nader tijt ...

Expl. Ende na deser tijt sijn lieflijc aenschijn ewiljc moeten bescouwen. Dwelc ons allen moet verleenen die vader die sone ende die heileghe gheest. amen

fol. 76r°-85r° : *feria vi^a post dominica .ij^a. in quadragesima. anno. m. cccc. lxxiiij* [+ rasuur] [.xv. s] [Dionysius van Holland, -]

Inc. Novissime misit filium suum dicens forte verebuntur filio meo[sic]⁽¹⁴⁷⁾ mathei .xxi. originaliter Gheminde susteren ende mijn suete kinder in christo ihesu dit woert heb ic ghenomen ...

Expl. cortelijc die ewighe vroude moeten vercrijghen Dat moet ons allen verlenen die vader die sone ende die heileghe gheest Amen

fol. 85r°-92v° : *Dominica iij in quadragesima. Anno .m. cccc. ende lxxiiij* [.xvj. s] [Dionysius van Holland, -]

Inc. Erat Ihesus eiciens demonum et illud erat mutum originaliter luce .xi°. Dwoert dat ic voergenomen hebbe onse materie op te uervolghen es dat beghin der heilegher ewangelien van desen teghenwoerdighen sondaghe ...

Expl. dat wij hem waerlijc moeten sien in sijn schoenheit inden ewighen leuen dwelcke ons verleene die vader die sone ende die heileghe gheest Amen

fol. 92v°-99r° : *Dominica quarta in quadragesima. Anno m. cccc. lxxiiij* [.xvij. s] [Dionysius van Holland, -]⁽¹⁴⁸⁾

Inc. Facite homines discumbere originaliter Johannis .vi°. presencialiter in ewangelio hodierno Ons lieue here ihesus cristus aensiende die grote menichte des volcs hem volghende ...

Expl. hier in gracen namaels in glorien Dat moet ons allen verleenen die vader die sone ende die heileghe gheest. Amen.

(146) Mat. 15, 21 : *secessit in partes*.

(147) Mat. 21, 37 : *Verebuntur filium meum*.

(148) Transcriptie van de tekst in G. DEFLOOR, *Vijf onuitgegeven sermoenen...*, p. 85-105.

fol. 99r°-106r° : *Dominica in passione. Anno m. cccc. lxxiiij* [.xviiij. s] [Dionysius van Holland, -] ⁽¹⁴⁹⁾

Inc. Quis ex vobis arguet me de peccato. sij veritatem vobis dico quare non creditis michi originaliter Johannis .viiij°. presencialiter in ewangelio hodierno. Dese woerden die voersproken sijn ...

Expl. met hem hier bouen ewijlicj verblijden in glorien. Dwelc ons verleenen moet die vader die sone ende die heileghe gheest Amen.

fol. 107r°-113v° : *Op die feeste van onser lieuer vrouwen boetscap een sermoen ghepredict. Anno. m. cccc. ende lxxiiij.* ... [.xix. s] [Dionysius van Holland, -] ⁽¹⁵⁰⁾

Inc. Avdi filia et vide et inclina aurem tuam quia concupiuit rex speciem tuam. Originaliter psalmo .xliiij°. presencialiter in officio hodierno. Hoert dochter ende siet ende neyghet dijn oren ...

Expl. ewighe salicheit vercrijghen Dwelck ons allen moet gunnen die vader. die sone. ende die heileghe gheest Amen

fol. 113v°-120r° : *Dominica in ramis palmarum. anno. lxxiiij°.* [.xx. s] [Dionysius van Holland, -]

Inc. Turba multa que preibat et que sequebatur clamabant dicentes osanna benedictus qui venit in nomine domini. originaliter mathei presencialiter in officio hodierno // Gheminde ende wtuercoren vrienden ons liefs heren ...

Expl. aen ons nemmermeer verloren en moet bliuen. Dwelck ons allen gunnen moet die vader. die sone ende die heileghe gheest Amen

fol. 120r°-148r° : *In parasceue passio domini nostri ihesu cristi. anno. m. cccc. lxxiiij°.* [.xxi. s] [Dionysius van Holland, -]

Inc. Hoc sentite in vobis quod et in christo ihesu que[sic] cum in forma dei esset non rapinam arbitratus est esse se equalem deo originaliter in officio hodierno. Gheminde susteren ende wtuercoren vrienden ons liefs heren ...

Expl. met hem verrisen die ons leuen ende salicheit es Ihesus christus ons lieue here die metten vader ende den heileghen gheest. Leeft ende regneert ewilijc ende emmermeer. Amen.

fol. 148r°-154v° : *In die santo pasche anno domini .m. quadringentesimo. lxxv.* [.xxij. s] [Dionysius van Holland, -]

Inc. Si consurexistis cum christo que sursum sunt querite ubi christus est in dextera dei sedens que sursum sunt sapite non que super terram ad colosensis [sic] .iiij°. originaliter presencialiter in officio hodierno. Gheminde susteren in christo dwoert dat ic voer ghenomen hebbe ...

(149) Transcriptie van de tekst in G. DEFLOOR, *A.W.*, p. 106-128.

(150) Transcriptie van de tekst in G. DEFLOOR, *A.W.*, p. 129-151.

Expl. die dinghen die bouen sijn niet dat opder eerden es. Dwelcke ons allen moet verleenen. die vader. die sone. ende die heileghe gheest. Amen.

fol. 154v°-161r° : *Feria tertia ebdommada pasche. Anno domini .m°. cccc°. lxxv°. In itherico* [.xxiiij. s] [Dionysius van Holland, -]

Inc. STetit ihesus in medio discipulorum suorum et dixit illis pax vobis. originaliter luce vltimo presencialiter in euangelio hodierno. Gheminde susteren ende wtuercoren vrienden ons liefs heren. dwoert dat ic voer ghenomen hebbe

...

Expl. dat wij inder ewicheit met hem moghen verblijden. Dwelck ons allen moet verleenen. die vader die zone ende die heileghe gheest. Amen.

fol. 161r°-167r° : *Een sermoen op die hoeghe werdeghe feeste der opuaert ons liefs heren* ... [.xxiiij. s] [Dionysius van Holland, -]

Inc. AScendit deus in iubilacione Originaliter psalmo .xliij°. Ghelikerwijs mijn alder liefste dat wij heden ghehoechnisse doen vander opuaert ons liefs heren

...

Expl. bouen alle hemelen. christus ihesus ons lieue heere metten vader ende den heileghen gheest een ghebenedijt god in ewicheit Amen

fol. 167r°-171v° : *Een sermoen op die hoechtijt van sinxenen. anno. m. cccc. ende lxxv[iij] (151)* [.xxv. s] [Dionysius van Holland, -] (152)

Inc. Repleti sunt omnes spiritu sancto et seperunt [sic] loqui originaliter actuum quarto (153) presencialiter in officio hodierno Mijn alder liefste. wt desen woerden soe leert die heileghe ewangelista ...

Expl. op dat wij na desen leuen moghen besitten die vroude des ewighen leuens. Dat verleene ons die vader die sone ende die heileghe gheest Amen

fol. 172r°-175v° : *Een sermoen op die hoghe feeste vanden heileghen sacramento ghepredict vanden eerwerdeghen brueder egidius predicaer inden cloester te ierico. Anno dusent. cccc. ende .lxvi°* [.xxvj. s] (154)

Inc. Hoc facite in meam commemorationem. Paulus ad corinteos .xi°. Alder liefste gheminde vrienden Want wij heden begaende sijn die feeste des heileghen sacraments in ghedinckenissen ...

(151) iij geradeerd.

(152) Transcriptie van de tekst in G. DEFLOOR, *Vijf onuitgegeven sermoenen...*, p. 152-166.

(153) In werkelijkheid *Handelingen* 2 : 4.

(154) AXTERS, *Bibliotheca*, p. 24 ; DEZ., "Bijdragen...", p. 21 ; Th. KAEPPEL, *Scriptores ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, Roma, 1970..., dl. 1, p. 10. De inhoud van de preek wordt geanalyseerd en gecommentarieerd in C. M. A. CASPERS, *De eucharistische vroomheid en het feest van Sacramentsdag in de Nederlanden tijdens de Late Middeleeuwen*, Leuven, 1992, p. 170-177.

Expl. die bitter doot te steruen Ihesus christus ons lieue heere die met god den vader ende den heileghen gheest leeft ende regneert hem sij glorie lof ende eere ouer al die werelt der werelden Amen

fol. 175v°-177v° : *Een capittel vanden heileghen sacramento daer in besloten sijn .viij. poenten ... alsoe sint thomaes van aquinen beschrijft Ghepredict vanden eerwerdighen doctoer den yersten prior vanden predicaren te bruesele .anno. m. iiij^c. ende. lxxi. [.xxvij. s] [Jan van Namen, -] ⁽¹⁵⁵⁾*

Inc. Qui manducat meum carnem et bibit meum sanguinem in me manet et ego in illo Dese woerden staen bescreuen in eender ewangelien die iohannes beschrijft ...

Expl. met desen groten ende sterken goede te verwinnen. oeck alle becoringhen ende tribulacien. quod nobis concedat qui est vnus deus in secula seculorum benedictus Amen.

fol. 177v°-178v° : *Een bereydinghe toten heileghen sacramento ghepredict vanden seluen doctor den volke inder stat* [Jan van Namen, -] ⁽¹⁵⁶⁾

Inc. Soe wanneer een mensche ten heileghen sacramento gaen sal. daer sal hi gaen op dontfermherticheit gods want daer es god ende mensche ...

Expl. Ende ten vierden male tot santten ofte santtinnen die ons voercomen oft diemen viert op dien dach.

fol. 178v°-179r° : *Een capittel van onderscheyde weder het beter es als men ten heileghen sacramento gaen sal grote sueticheit hebbe oft niet* [Jan van Namen, -] ⁽¹⁵⁷⁾

Inc. Om dat wij nv ghesproken hebben vander oeffeninghen toten heileghen sacramento soe mocht nv yement vrighen welke dat beter es ...

Expl. ende als ic gheset hebbe es daer die heileghe driuuldicheit dri personen ende een onverscheiden godheit.

fol. 179r°-186r° : *Een sermoen vanden werdeghe ende gloriosen prince der apostelen sinte Peeteren Dwelck ghepredict heeft ons eerwerdeghe ende gheminde prior heer ian storm in onsen cloester te iherico jnt iaer ons heren .m. cccc. lxxvij. [.xxvij. s] ⁽¹⁵⁸⁾*

(155) AXTERS, *Bibliotheca*, p. 59 ; DEZ., "Bijdragen...", p. 14 ; vgl. ook J. REYNAERT, "Het vroegste Middelnederlandse Palmboom-traktaat. I. De handschriften" *O.G.E.*, jg. 52 (1978), (p. 3-32) p. 11, noot 7 en de verwijzingen aldaar. Zie ook C. M. A. CASPERS, *A.W.*, p. 172-177.

(156) AXTERS, *Bibliotheca*, p. 59 ; DEZ., "Bijdragen...", p. 14-15.

(157) AXTERS, *Bibliotheca*, p. 59 ; DEZ., "Bijdragen...", p. 15.

(158) Een transcriptie van deze tekst is te vinden in de verhandeling van A. CADUCQUE, *Zes onuitgegeven sermoenen...*, p. 102 e.v. Zie verder over de handschriften met de preken van Jan Storm : J. DESCHAMPS, *Middelnederlandse handschriften uit Europese en Amerikaanse bibliotheken*, Leiden, 1972 (2), p. 260-261 en de literatuur aldaar.

Inc. Tibi dabo clauas regni celorum. scribuntur hec verba mathei. xvj°. marci. viij°. luce. ix°. Iohannis. vj°. Capitulis Onse heileghe vader sinte Augustinus
Inden boeke sijne biechten seet ...

Expl. den slotel des rijcs der hemelen. ya des seluen hemels daer hi jesus christus
in regneert metten vader ende metten heileghen gheest ewijlic ghebenedijt
Amen

fol. 186r°-188v° : *Een sermoen op die visitacie der glorioser moeder gods
ende der schoender maghet marien. Dwelc ghepredict heeft die yerste
werdeghe supprior vanden predicaren te bruesele in ons cloester te ihe-
rico. int iaer ons heren .m. cccc. ende .lxvi. [br (159)] frater arnoldus
[.xxix. s] (160)*

Inc. In nomine patris et filii et spiritus sancti. Amen. Exurgens maria abijt in
montana cum festinacione et salutauit elizabeth luce primo. Ter eeren ende
loue der hoegher heilegher driuldicheit ...

Expl. die gheuer alder gracen bijden ghebede sijne lieuer moeder die ghebenedijt
es inder ewicheit jhesus christus ons here. Amen.

fol. 188v°-192r° : *Een schoen sermoen vander heilegher glorioser maghet
ende martelerssen christi sinte margarieten ghepredict vanden eerwerde-
ghen iersten prior vanden predicaren .m. cccc. lxxvj [.xxx. s] [Jan van
Namen, -] (161)*

Inc. Ipsa conteret caput tuum Genesis .iiij°. originaliter Gheestelike ende eer-
werdighe joffrouwen Dese woerden beschrijft ons die prophete moyses ...

Expl. dat wij hier na moghen comen haestelijc in dat ewighe leuen. quod nobis
concedat qui est vnus deus in secula seculorum benedictus Amen

fol. 192r°-196v° : *Dit sermoen was ghepredict op alder apostelen dach ... van
enen religiosen brueder vanden predicaren .anno. xlvij. (162) [.xxxi. s] (163)*

Inc. Uos amici mei estis si feceritis me [sic] (164) precipio vobis Johannes .xv°.
In desen woerden staet ons te merken hoe dat god almechtich van aenbeghin
der werelt altijt heeft begheert ...

Expl. ende warechteghe vrienden gods sijn Dat ons allen moet uerleenen die
leeft ende regneert god ouer al die werelt der werelden. Amen.

(159) Doorstreept.

(160) AXTERS, *Bibliotheca*, p. 32 ; DEZ., "Bijdragen...", p. 17.

(161) AXTERS, *Bibliotheca*, p. 59 ; DEZ., "Bijdragen...", p. 15.

(162) Wel te lezen : lxxvj.

(163) AXTERS, *Bibliotheca*, p. 24 ; DEZ., "Bijdragen...", p. 22 ; zie ook C. G. N. DE VOOYS,
Middelnederlandse legenden en exempelen, Groningen-Den Haag, 1926 (2), p. 49-50.

(164) Joh. 15, 14 : *Vos amici mei estis, si feceris quae ego praecipio vobis.*

fol. 196v°-201v° : *Een sermoen vander glorioser ende werdeghe minnersen ons liefs heren sinte maria magdalenen Dwelck ghepredict heeft ons eerwerdeghe gheminde prior her ian storm inden lesten paesch dach. anno .lxxvij. [.xxxij. s] (165)*

Inc. Maria stabat ad monumentum foris plorans Johannis .xxij°. (166) Maria stont buten ten graue weenende. Bij ende [om (167)] wat saken ic die woerde

...

Expl. te vercrijghen wil uerleenen bij beeden sijnre lieuer minnerssen magdalenen jhesus christus onser alder here die metten vader ende den heileghen gheest leeft ende regneert god ewijlic ende emmermeer ghebenedijt. Amen.

fol. 201v°-207v° : *Een schoen sermoen vander werdeghe dienerssen ons liefs heren der glorioser maghet sinte martha. Dwelck ghepredict heeft die eerwerdeghe ander subprior vanden predicaren frater petrus . anno. lxxvij. [.xxxij. s] (168)*

Inc. Ecce ancilla domini. Siet die dienst maghet des heren. luce primo ca°. Wel met rechte [mach (169)] die woerde spreken die fonteyne der gracen ...

Expl. en sal nyemen behouden werden dan die volherdet totten ynde. Dwelcke zalicheit ons allen wille uerleenen die heileghe driuuldicheit. Amen

fol. 207v°-212r° : *Een sermoen op die hoechtijt der assumpcien de [sic] vander glorioser werdeghe moeder gods ende ewiliker maghet marien Dwelc ghepredict heeft ons eerwerdeghe ende gheminde prior her ian storm in onsen cloester te iherico. anno. m. cccc. et lxxvij. [.xxxij. s] (170)*

Inc. Signum magnum apparuit in celo. mulier amicta sole et luna sub pedibus eius et in capite eius coronam [sic] stellarum duodecima [sic] apocalipsis .xij. Een groot teeken heeft gheoppenbaert inden hemel ...

Expl. dat wij sterckelijc moghen uerwinnen in deser tijt. Ende met harer hulpen comen int hemelsche rijck. Moet ons verleenen die vader die sone ende die heileghe gheest. drie personen een god. gheloeft ende ghebenedijt in ewicheit Amen

fol. 212r°-220v° : *Een schoen sermoen vanden gloriosen saleghen ende werdeghe onsen lieuen vader sinte augustine. dwelc ghepredict heeft die*

(165) Transcriptie van de tekst in A. CADUCQUE, *A.W.*, p. 129 e.v.

(166) In werkelijkheid Joh. 20, 11.

(167) *om* in de marge toegevoegd.

(168) AXTERS, "Bijdragen..." p. 20 ; transcriptie van de tekst in G. DOBBELAERE, *A.W.*, p. 193 e.v.

(169) *mach* in de marge bijgeschreven.

(170) Transcriptie van de tekst in A. CADUCQUE, *A.W.*, p. 150 e.v.

ander supprior vanden predicaren. frater. petrus. anno. m. cccc. lxvij. [.xxxv. s] ⁽¹⁷¹⁾

Inc. Quasi vas auri solidum ornatum omni lapide precioso. Als een gulden vat dat sterck es ende gheschiert met vele costeliken steenen. ecclesiasticus .xxv. ca°. Wedeghe deuote herten ...

Expl. den ghenen die ghetrouwe es totter doot. Dat welke v wil uerleenen ende ons allen die vader die sone ende die heileghe gheest. Amen.

fol. 220v°-227v° : *Een sermoen op de hoechtijt der gheborten der glorioser sueter ende gheheilichder maghet marien. dwelc ghepredict heeft een eerwerdich predicaer anno. m. cccc. ende .lxvij. [.xxxvi. s]* ⁽¹⁷²⁾

Inc. Orietur stella ex iacop et in gredietur virga de israel. Het sal opgaen een sterre wt Jacop ende het sal voetspruten een roeyken wt israel ...

Expl. Die ons allen doer uerdiente sijnre passien ende bede sijnre lieuer moeder wille bringhen daer die heileghe driuuldicheit van allen creatueren ghebenedijt wort inder ewicheit. Amen.

fol. 228r°-233v° : *Een sermoen op die feeste vander kerken wijnghe vander schoenheit ende edelheit der zielen ghepredict int iaer ons heren duser .cccc. ende .lxxv. [dit heeft ghepredict die eerwerdighe gardiaen brueder heynrec berrinck .xxxvij. s]* ⁽¹⁷³⁾

Inc. HOdie in domo tua oportet me manere. luce. xix°. ca°. heden ter daghen moet ic bliuen in dijn huys. kinder dit woert voersproken ...

Expl. dat hi ons alsoe verleene onse ziele hem te bereyden dat hi inder ewicheit ghewerdighe bij ons te blijuen Amen

fol. 233v°-235r° : [Dicta van Gregorius, Augustinus, Bernardus, Climachus ; een antwoord van God aan St. Margaretha]

fol. 235r°-240v° : *Een sermoen op die werdeghe feeste van sinte michiele ende alle ynghelen Dwelck ghepredict heeft die eerwerdeghe ander supprior vanden predicaren frater petrus anno. m.iiijc et. lxvij. [.xxxvij. s]* ⁽¹⁷⁴⁾

Inc. MIchael archangelus princeps missus est in adiutorium michi. Machiel die

(171) AXTERS, "Bijdragen...", p. 20-21 ; transcriptie van de tekst in A. DOBBELAERE, *A.W.*, p. 162 e.v.

(172) AXTERS, "Bijdragen...", p. 21-22.

(173) Wat tussen rechte haakjes staat in de marge bijgeschreven. Zie over Heynric Berninck en zijn werk : B. DE TROEYER, *Bio-bibliographia franciscana neerlandica ante saeculum XVI*, dl. I, 1974, p. 128 e.v. Het hier gekopieerde sermoen is uitgegeven door M. VERJANS in *Neerlandia Seraphica* (1936), p. 46-47, 90-96.

(174) AXTERS, "Bijdragen...", p. 21 ; transcriptie van de tekst in G. DOBBELAERE, *A.W.*, p. 221 e.v.

prince der inghelen es ghesonden in mijnder hulpen. danielis .x°. ca°. Deuote herten in ihesu christo Want wij heden begaen die feeste ...

Expl. Dat v allen te samen wil verleenen die daer es dat loen der heileghen jesus christus ons here. die leeft ende regneert ouer alle werelt der werelden. Amen

fol. 240v°-245v° : *Een schoen sermoen vander glorioser edelder ende werdegheer maghet sinte vrsalen [sic] met haren mechden. Dwek [sic] ghepredict heeft die eerwerdighe pater her willem storm canonic regulier. anno m.^{cccc} ende ⁽¹⁷⁵⁾ [.xxxix. s]*

Inc. Quam bonus israel deus hiis qui recto sunt corde. Ista verba describit nobis beatus propheta dauid videlicet psalmo .lxxij°. Hoe goet es god van israel

...

Expl. die coninc ende bruydegoem der mechden doer verdinte ende ghebet sijnder bruyt sinte vrsulen die ghebenedijdt es in ewicheit . Amen.

fol. 245v°-249v° : *Een sermoen van allen lieuen heileghen Dwelc ghepredict heeft die eerwerdighe pater her willem storm. canonc [sic] regulier. anno. m. cccc. lxxv. [.xl. s] ⁽¹⁷⁶⁾*

Inc. Quoniam magna multitudo dulcedinis tue domine quam abscondisti timentibus te : Ista verba describit nobis beatus propheta dauid psalmo videlicet tricesimo. O here hoe groot es die menichfuuldicheit dijnre sueticheit ...

Expl. die verborghen sueticheit ons liefs heren Ihesu christi Die welke te vinden in deser tijt. ende te ghebruyken inder ewicheit ons moet verleenen die hope ende glorie van allen lieuen heileghen die ghenadeghe here Ihesus Amen

fol. 250r°-254v° : *Een sermoen vander inuencien der glorioser werdegheer maghet ende martelerssen sinte katherinen. Dwelc ghepredicht heeft die eerwerdeghe. pater her willem storm canoc [sic] regulier .anno. m. cccc. lxxvj. [.xli. s] ⁽¹⁷⁷⁾*

Inc. OMne datum optimum et omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum apud quem non est transmutacio nec vicissitudinis obumbracio Ista verba describit nobis beatus Iacobus apostolus videliset[sic] in prima kanonica sua. Dese woerden alsoe voerseet ...

Expl. volcomen leuen der duechden naden roep onser verkyesinghen Ende alsoe comen na deser tijt inden ewighen leuen Amen

fol. 254v°-255v° : *hier volcht een zeer wonderlijc ende schoen mirakel vander lieuer ende werdegheer bruyt christi sinte katherinen der sueter maghet*

Inc. INden iare ons heren .m. cc. gheschiede dit nauolghende groet ende won-

(175) Niet verder ingevuld. Transcriptie van de tekst in A. CADUCQUE, *A. W.*, p. 169 e.v.

(176) Transcriptie van de tekst in A. CADUCQUE, *A. W.*, p. 189 e.v.

(177) Transcriptie van de tekst in A. CADUCQUE, *A. W.*, p. 208 e.v.

derlijk mirakel vander glorioser heilegher maghet ende martelerssen sinte katherinen ...

Expl. want sij werdich der genaden heeft gheweest ouermids die ghewareghe deuocie haers herten Hier af sij lof ende eere gode inder werelt der werelden Amen.

fol. 255v° : [Colofon]

Desen boeck es volscreuen opden heileghen trinityt auent inden jaer ons heren dusent .cccc. ende lxxix. God sij gheloeft ende ghemint ewijlijck Amen

Hs. 904

Hiëronymusbrieven — Een gheestelic casteel

Papier, 184 bldn, ca. 216 × 143 mm, 1460 (7 september)

23 IV (184). In het elfde katern wordt het binnenste diploma gevormd door twee met hieltjes over elkaar geschoven folio's; het tweede hieltje is afgesneden op de rand van wat kennelijk een geheel ingevulde tekstkolom is geweest: waarschijnlijk gaat het dus wel om de corrigerende vervanging van een eerder gekopieerd blad. Alle katernen zijn aan de binnenzijde verstevigd met een onder het bindtouw vastgekleefde strook perkament. Reclamen onderaan rechts op de laatste versozijde van alle katernen, met uitzondering van fol. 8v°, 176v° en 184v°, waar geen tekst overloopt, en van fol. 88v°, alwaar vermoedelijk weggesneden, zoals op andere plaatsen ten dele is gebeurd. Afschrijving en liniëring met inkt: één kolom van ca. 140 × 90 mm; in het laatste katern: ca. 145 × 100 mm; 24 r. Prikken met het oog op afschrijving en liniëring meestal bewaard. Moderne foliëring met potlood in de rechter bovenhoek van elke rectozijde: van 1 tot 184. Oude foliëring in rode Romeinse cijfers op fol. 28r° (.xi.), 33r° (.xv.), 35r° (.xvij.), 37r° (.xix.), 38r° (.xx.) en zo op onregelmatige wijze, m.n. in overeenstemming met de inhoudstafel, verder tot Cxlvij op fol. 171r°.

Watermerken onder de vouw; o.a. een letter P, gelijkend op Briquet 8684 (1452-61) en een letter Y gelijkend op Briquet 9177 (1451-53).

Eén hand: hybrida. Rubrieken, rubricering, rode onderstreping. Rode lombarden van meestal twee, bij een tekstaanvang soms 3 of 4 r. hoog. Representanten.

Gehavende kalfslederen band op houten borden. Op voor- en achterplat een ruitenveld van ca. 140 × 70 mm in dubbele filet met stempeltje van een vijfbladige bloem (ca. 9 mm diameter) in de ruiten. In de 'bovenmarge' op het voorplat, een nog nauwelijks leesbare gotische inscriptie: *S. Hieronimus leven ende sterven* ⁽¹⁷⁸⁾. Sporen van twee sluitriemen. Vier ribben op de rug. In de vakken resten van twee

(178) Derolez, *Census*, Hs. 904.

papieren etiketten ; op het bovenste : ..*NU[S]CRIT / SERRURE*, op het onderste een nummer beginnend met 1, voor de rest weggescheurd ⁽¹⁷⁹⁾. Bovenop dit laatste een recenter groenlederen strookje met de huidige signatuur. Perkamenten dekbladen ; achteraan los. Vooraan vier, achteraan drie papieren schutbladen. Op het eerste schutblad r° vooraan het eigendomsmerk *Dit boeck hoert toe te jherico binnen bruesele bij sinte katherinen* (15de e.). Alle schutbladen zijn met het oog op kopieerwerk geprikt. Het tweede van de drie schutbladen achterin ook ten dele gelinieerd en beschreven met : *scop [van (doorstreept)] te ih*, de tekst waarmee het huidige folio 107r begint. Zo te zien besloot de kopiïste na het transcriptiefoutje (*van voor te*) zo vroeg op het blad dat ze maar liever opnieuw begon en gebruikte later het afgedankte papier als schutblad(en) ⁽¹⁸⁰⁾.

Het gedeelte met de *Hiëronymus-brieven* werd in 1460 op de vooravond van O.L.V.-Geboorte, m.a.w. op 7 september, voltooid door *suster lijken vlieghe* (fol. 173r). Het klooster van reguliere kanunnikessen Jericho te Brussel werd tengevolge van het edict van Jozef II in mei 1783 opgeheven, waarna zijn bezittingen door het *Comité de la Caisse de Religion* werden beheerd ⁽¹⁸¹⁾. Langs welke weg ons handschrift in het bezit gekomen is van C. P. Serrure is niet bekend. Het werd in 1879 van C. A. Serrure door de Universiteitsbibliotheek gekocht ⁽¹⁸²⁾.

Literatuur : DEROLEZ, *Census*, hs. 904.

INHOUD

fol. 1r°-8v° : *Eenen titel vanden lofweerdeghen prise. der werken des gloriosen lieuen vader sinte ieronimus* ⁽¹⁸³⁾

Inc. Al waren alle de tonghen van allen creatueren versament. ende met eender stemmen spraken. soe en souden si niet te vollen moghen volprisen. de weerdeheit ende lof des ouerheilighen mans ende vader Jeronimus ...

Expl. Ende dat dit claerlijc waer es bringhen wi te ghetuyghe enen welgheboornen heilighen man Eusebius tremonensis ⁽¹⁸⁴⁾ een discipel des heilighen jheronimus.

Ende den hoghen leerare sinte Augustine bisscop van yponen. Ende den eer-

(179) A. DEROLEZ, *A.W.*, kon nog het getal 13 noteren.

(180) Codicologisch opmerkelijk is dat het afgedankte blad slechts ten dele (m.n. voor zeven regels) is gelinieerd, wat zou impliceren dat de liniëring pas a.h.w. geleidelijk aan, mee met het kopieerwerk, werd aangebracht.

(181) Zie over de geschiedenis van dit klooster : U. BERLIÈRE e.a., *Monasticon Belge*, dl. 4, *Province de Brabant* 5, Liège, 1971, p. 1247-1271.

(182) *Catalogue de la Bibliothèque de M. C. P. Serrure*, dl. 2, Bruxelles, 1873, p. 16, nr. 2007 ; nr. XIII in *Manuscripts relatifs à notre histoire littéraire délaissés par feu M. Serrure* (Brussel, 1872).

(183) Vgl. B. LAMBERT, *Bibliotheca Hieronymiana Manuscripta. La tradition manuscrite des œuvres de Saint Jérôme*, dl. III B, p. 686 e.v., waar verscheidene *Laudes* van St. Hieronymus worden gerepertorieerd, waarvan echter geen enkel met het hier volgende incipit.

(184) Sic ; uit Cremonensis ?

weerdeghen Chyrrillus bisscop van iherusalem. in welker drier epistelen die hier achter in dit boock staen dat men beuinden sal dat wi vore gheruert hebben. Gode sijts lof inde weerelt der weerelden. Amen

fol. 9r°-10r° : *Dit es de tafele van desen boeke ende op wat ghetale vanden bladeren datmen elc poent sal vinden. datmen wilt lesen na tghetal dat voer elc poent steet.*

Inc. *Hier beghint depistele des heyleghen eusebij* / Hoe dat Jheronimus sinen bruederen toe sprac .vj. / Vanden leeraren .xv. / ...

Expl. Hoe dat den heyleghen lichame van Sinte iheronimus verhauden was vyten graue daer hi in lach / Jheronimus prijs ende sijn loue Cxlvij

fol. 10v°-20r° : *Sinte iheronimus vite. Ende jerst wat die name bediet* ⁽¹⁸⁵⁾

Inc. Iheronimus es gheseyt van ierar Dats heylich. Ende nemus dats bosch Want hi was een heylich bosch. af houwende de ghenuechten [des ⁽¹⁸⁶⁾] sijns vleeschs

...

Expl. Ende doen wert hi vanden here gheroepen. ende ontfaen Int iaer ons heren als men screef .CCC. ende .xcvij. Ende doen was hi out. ende hadde op de weerelt gheleeft .xcvij. iaer ende .vi. maende

fol. 20r°-173r° : [Pseudo-Eusebius, Pseudo-Augustinus, Pseudo-Cyrrillus, *De zgn. Hiëronymus-brieven*, Middelnederlandse vertaling] ⁽¹⁸⁷⁾

Inc. *Hier beghint die epistele des heileghen Eusebij* ... ENen eersamen vader Damaso bisscop portuensen. Ende den alre ghetrousten keerstenen Teodosio senator van romen Eusebius hier voer maels een discipel des heileghen Iheronimi ...

Expl. Ende hebbickere yet quaets. oft onnuts. oft ouervloedichs in gheset dat neme een yghelijc in dien dat het van mijnre onwetenscap oft versuemenessen gheschiet es. Ende dat mijn scout es. O wel lieue Augustine Ghedinct mijns in dinen ghebede. // Dit boeck van sinte Jheronimus es vol screuen int jaer ons heren .m. iiij°. ende .lx. op onser lieuer vrouwen auont natiuitas op den sondach van suster lijken vlieghe Ghedinct harer

fol. 173v°-176v° : blank (afgelijnd en gelinieerd)

fol. 177r°-v° : [Proloog op het navolgende *Casteel* ? (berijmd)] ⁽¹⁸⁸⁾

(185) Vergelijk het incipit met de aanhef van *prol. II* in de *Vita et miracula S. Hieronymi* van Johannes Andreae : B. LAMBERT, *Bibliotheca Hieronymiana manuscripta*, dl. III B, p. 668.

(186) Geschrapt.

(187) Vgl. B. LAMBERT, *Bibliotheca Hieronymiana manuscripta*, dl. III B, p. 642 e.v. en p. 784 e.v. ; voor de Middelnederlandse overlevering ook J. DESCHAMPS, *Middelnederlandse handschriften uit Europese en Amerikaanse bibliotheken*, Leiden, 1972 (2), p. 207-209.

(188) Uitgegeven door C. G. N. DE VOOYS, "Verspreide Mnl. geestelike liederen, gedichten en rijmspreuken", *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, jg. 23 (1904), p. 43-44.

Inc. Die metten [vader ⁽¹⁸⁹⁾] borghers van hogher name / Als hi van deser weerelt
sceydt / Gherne te herberghen quame / Int hoech paleys der tryniteit / Sal
hier een casteel gheestelijc / Int herte stichten sterck ende vast ...

Expl. Ende voer den ghenen diet casteel maecte / Wilt gode bidden vriendelike
/ Dat hi hem gheue want hijre om waecte / / Voer sinen arbeit hemelrike
Amen

fol. 177v°-184r° : *Dit es alte goeden. scoenen ende ghenuchliken leeringhe
om elken mensche te comenne int eewighe leuen Op de maniere van
enen preciosen casteele* ⁽¹⁹⁰⁾

Inc. SOe wat menschen beghert gheherberghet te sine vander eewigher driuol-
dicheit metten hemelschen poerters in hemelrike Die sal hem pinen te
herberghene in dat casteel van sijnder herten. den minliken coninc iesum
christum ...

Expl. Ja dat vier allene es al soe vele heeter. dan onse heetste vier heeter es
dan dat vier datmen mach scriuen met crite ofte met veruuen op een bert.
Wee hem ende altoes wee die daer in comt. Van [welken ⁽¹⁹¹⁾] welken wee
wil ons verlossen ende verbidden. Maria gods moeder ende alle zijn heilighen
Amen

Hs. 908

Kroniek van Brabant

Papier, 89 bldn, 202×135 mm, na 1468

10 IV ([1+]⁷⁹) + (IV+2) (89). Het eerste folio van het eerste katern (blanco) werd niet genummerd. In het laatste katern werden achteraan twee folio's bijgevoegd. Geen reclamen, signaturen of custoden. Afschrijving met stift : één kolom van ca. 142 × 83 mm ; aantal regels wisselend : meestal 28. Moderne foliëring met potlood in de rechterbovenhoek van elke rectozijde : van 1 tot 89 ; een vroegere foliëring, gedeeltelijk in potlood (fol. 4-18), gedeeltelijk in inkt (vanaf fol. 21 en dan om de tien bladen), telde één eenheid minder dan de bovenvermelde, door welke ze wordt gecorrigeerd.

Watermerk onder de vouw : een dolfin in de aard van Briquet 5824 (1475-1479).

(189) Geschraapt.

(190) Te Antwerpen (ca. 1500 ?) gedrukt door Govaert Bac : W. Nijhoff & M. E. Kroen-
enberg, *Nederlandsche bibliographie van 1500 tot 1540* (dl. 1), 's-Gravenhage, 1923, p. 576
(nr. 1613).

(191) Naderhand met een gebroken lijn onderstreept om aan te geven dat het woord
er ten onrechte tweemaal staat.

Eén hand : een vrij haastige hybrida. Rubrieken, rubricering, rode onderstreping. Rode lombarden van 2, soms 3 r. hoog. De eerste letter van elke bladzijde vaak als een hoofdletter geschreven, soms met penwerk uitlopend in de marges. Eenvoudig versierde rode initiaal I over de hele hoogte van het blad op fol. 1r°.

Moderne halflederband : gemarmerd papier over kartonnen borden ; schaaftsleder voor rug en hoeken. Vier ribben, waarboven en -onder telkens een filet in gouddruk. In het tweede vakje bovenaan, op rood schildje, in gouden gotische letters : *Cronik van Brabant*. Daarboven een papieren etiket, waarop nog nauwelijks leesbaar : *MANUSCRITS / SERRURE / N° 10* ⁽¹⁹²⁾. Voor- en achteraan dek- en schutblad van bleekblauw papier. Op het dekblad vooraan het ex-libris : *Georgius Kloß M.D. / Francofurti ad Moenum* ⁽¹⁹³⁾. Op dit etiket de nummers 239 en *M.14*, dit laatste ook lager op het dekblad. Op ditzelfde dekblad nog de getallen *18/* en *121*, dit laatste doorstreept.

Op grond van zijn inhoud kan het handschrift (kort) na 1468 worden gedateerd. Over zijn geschiedenis is, afgezien van de hierboven meegedeelde eigendomsmerken, weinig bekend. Het werd door de universiteitsbibliotheek in 1878 van C. A. Serrure gekocht. Zijn vader C. P. Serrure moet het op de veiling Kloß te Londen in 1835 hebben verworven.

Literatuur : DEROLEZ, *Census*, hs. 908.

INHOUD

fol. 1r°-89r° : [Kroniek van het hertogdom Brabant tot ca. 1468] ⁽¹⁹⁴⁾

Inc. INden name des vaders des soens ende des heilichs geests Soe willic vter ouder coroniken trecken Ende vten spiegel hystoriael alle die brabantse hertogen die oyt regneerden in brabant Ende oec sal ic beginnen van noes tijden op Jaerfat noes sone daer jan die clerc op begint ...

Expl. Hij is die xxxi^{te} van karle Die grote brabant en hadde noyt binnen cccc ende lxxx jaeren hertoge die karle hiet mer dan dese sint dat huge capet

(192) *Catalogue de la bibliothèque de M. C. P. Serrure*, dl. 2, Bruxelles, 1873, p. 238, nr. 3591 ; *Manuscripts relatifs à notre histoire littéraire délaissés par feu M. Serrure* (Brussel, 1872), nr. X.

(193) Georg Kloß (1787-1854), geneesheer te Frankfurt, was tevens geschiedschrijver en verzamelaar van oude handschriften : vgl. J. DESCHAMPS, *Middelnederlandse handschriften...*, p. 121 (nr. 38).

(194) Zoals blijkt uit het onderzoek van T. HALLEZ, *Middelnederlandse kronieken in het hertogdom Brabant (1290-1498)* (diss. Leuven, 1993), p. 76 e.v. betreft het hier een anonieme prozakroniek, die verder nog overgeleverd is in de hss. Antwerpen, Stadsbibliotheek, B 15562 en Den Haag, KB, 71 F 8 ; het hier beschreven handschrift zou voor de andere twee als voorbeeld hebben gediend. Omtrent de plaats van (een deel van) de tekst in de Brabantse historiografie, zie verder C. LEMAIRE, "Een kroniek vol 'quade truffen'" in : *Miscellanea Neerlandica. Opstellen voor Dr. Jan Deschamps*, red. E. COCKX-INDESTEGE en F. HENDRICKX, dl. 2, Leuven 1987, p. 279-295, m.n. p. 281.

hertoge karle vinc te louwen op enen nacht op sijn bedde ende leyden torliens
int prisoen daer hi in sterf ellendich martelare

Hs. 941

Hadewijch, Werken

Perkament, 90 bldn, ca. 255 × 180 mm, ca. 1350

4 V (40) + IV (48) + 3 V (78) + VI (90). Reclamen (gedeeltelijk) bewaard op fol. 10v°, 30v°, 40v°, 48v°, 58v°, 68v°, 78v°. Geen signaturen. Sporen van afschrijving en liniëring met stift op veel plaatsen zichtbaar. Twee kolommen van ca. 185 × 60 mm met ca. 13 mm tussenruimte; drie kolommen van ca. 185 × 45 mm van fol. 85v° tot 89r°. Waar dichtwerk per vers is gekopieerd, is een aparte kolom voor de aanvangshoofdletters voorzien van ca. 4 mm breed, met een tussenruimte van ca. 2 mm tegenover de overige tekst. Van fol. 1r° tot 20v° : 35 (soms 36) r., van fol. 21r° tot 90r° : 40 r. Prikken met het oog op de liniëring in de zijmarges nagenoeg overal bewaard; meestal ook de prikken met het oog op de afschrijving in boven- en ondermarges. Moderne foliëring met potlood van 1 tot 90.

Het gebruikte perkament is van een vrij grove soort; het vertoont heel wat gaten en scheuren, die op veel plaatsen door naaien en overkleven werden hersteld.

Twee handen, beide littera textualis: 1. fol. 1r°a-12r°b; 2. 12r°b-90v°a, met uitzondering misschien van de laatste regel *Deo gracias Amen* die weer van de eerste kopiïst kan zijn. Rubrieken ter aanduiding van de verschillende grote afdelingen in Hadewijchs werk en van de afzonderlijke visioenen, brieven en gedichten, dit laatste meestal met een eenvoudig Romeins cijfer, soms gevolgd door *cap^m*. Afwisselend blauwe en rode lombarden: van 2 r. hoog en met penwerk in de andere kleur uitlopend in de marges bij het begin van elk visioen, enz.; van 1 r. hoog bij het begin van een strofe in de liederen of van een thematische afdeling in de mengeldichten. Rode en blauwe paragraaftekens, met name ter aanduiding van de korte, zesregelige strofen in de zgn. tweede reeks van de mengeldichten vanaf fol. 85r°. Versierde initialen in rood en blauw op fol. 1r°, 21r°, 49r°, 71v°, 74v°, 85 r°: van 5 tot 9 r. hoog. Representanten op veel plaatsen nog zichtbaar, vooral bij de eenregelige lombarden vanaf fol. 49. De gewone hoofdletters in de tekst met geel aangestreept. Hoofdletters en schachten in de eerste regel geven vaak aanleiding tot grotesken in de bovenmarge (waarschijnlijk de eerste kopiïst, ook na fol. 12r°), eveneens met gele invulling. Er zijn vrij veel correcties door invoeging, aan de hand van verschillende tekens verwijzend naar de marge, meestal een kruis tussen vier punten of iets van die aard. Aantekeningen in de marges door verscheidene handen: meestal een afkorting voor *nota* of *nota bene*.

Rode kalfslederen band op houten borden, aan de binnenzijde met perkament beplakt. Gerestaureerd in 1983. Op voor- en achterplat telkens viermaal dezelfde paneelstempel van ca. 97×64 mm, een rechthoek vormend van ca. 205×130 mm. De stempel bestaat uit twee verticale rijen van vijf twee aan twee gelijke of symmetrische medallions van 12 mm doorsnede, omgeven door ramen en ranken. De medallions stellen voor (van boven naar onder): een pelikaan, een paaslam, een tweekoppige arend, een hert, een vogel (haan?). Sporen van twee sluitriemen. Vijf ribben op de rug. Vooraan twee, achteraan één perkamenten schutblad. Op het eerste schutblad vooraan r°, bovenaan op het blad, in gotische textualis, vermoedelijk een andere hand dan de kopiïsten: *visiones haywigis*.

Geen eigendomsmerken. Wel op verschillende plaatsen een oude signatuur + *ms. 91*: door eenzelfde hand op de achterkant van het voorplat en op fol. 1r°, en verder op een opgekleefd vignet eveneens aan de binnenzijde van het voorplat. Op deze plaats ook een inhoudsopgave en noten door een aantal handen uit verschillende periodes. Vrij oud (nog 15de e.) is bovenaan: *Die visioenen van heilwijck*. Een jongere hand (17de e.?) vult de inhoudsopgave aan met: *Brieven pag. 19 / Ryme. 4[9]* (laatste letter onleesbaar); een derde voegt tussen visioenen en brieven in: *De Vol-maeckte ghelyck Seraphinnen* en vult onder *Ryme* aan: *Twee-vormich tractaetken. / Het tweede Ryme*. Waarschijnlijk ook déze hand (17de e.) schrijft vóór de vermeldingen van visioenen, brieven en 'Ryme' de aantallen *XIV*, *XXXI* en *XLV*. Daaronder dan, vanaf het midden van de bladzijde ongeveer, vermoedelijk nog diezelfde hand: *DE B. HADEWIGE DE ANTVERPIA. / Elogium / Gelyckerwys dat een ouerheylech wyf, die hiet HADEWYCH sprac / ende sprekt in haerre edele godleke leringe*. Dan, kleiner, dezelfde hand: *F. JOAN. DE LEEVWS ab Affligem / Ord. C. Regul. S. Aug. dictus Bonus Cocus: to. 1 l. 8 de 5plici Confratern. c. 24* (later boven en onder de regel toegevoegd: *pag. 4[71] (195)*) */ Idem to. 2. l. 2 de 7. Signis Zodiaci .c. 27. pag. 60) qui obijt 1377: primus cocus / Viridis-uallis*. Bij *ANTVERPIA* wordt met een sterretje verwezen naar een nota door vermoedelijk dezelfde, nu echter 'haastiger' hand, hoger op het blad: *sic cognominatur in Catalogo mss^{tor} variar. / Biblioth. Belgij scripto circa an. 1487. formâ / oblongâ: qui seruatur apud Martiniens. Louanij / qui que testatur eius Visiones etiam Latine et Eplas / Prouerbia (quae hic desunt) Rytmos et easd. / Visiones linguâ Brabanto-Belgicâ* [boven de regel toegevoegd: *exstare*] *in Carthusiâ / Zelemensi prope Diestemium* (196).

Op grond van de gebruikte paneelstempel kan de band worden toegeschreven aan dezelfde binder (begin 15de e.) als van handschrift Brussel, K.B. 2030, een

(195) Deze cijfers niet goed leesbaar.

(196) Dit impliceert natuurlijk niet dat ook dit Gentse Hs. 941 uit Zelem afkomstig zou zijn, zoals in *Monasticon Belge*, ed. Dom U. BERLIÈRE e.a., dl. 6, *Province de Limbourg*, Liège, 1976, p. 293-334 (p. 297) aangenomen wordt; vgl. de bespreking van de herkomst hierna.

handschrift uit het klooster Bethlehem (reguliere kanunniken van de H. Augustinus) te Herent bij Leuven. Wellicht is dus ook de Hadewijch-codex uit dit klooster afkomstig. De signatuur + 91 zou erop wijzen dat hij later deel heeft uitgemaakt van de bibliotheek van de Bollandisten te Antwerpen ⁽¹⁹⁷⁾, van wie ook de aantekeningen op het voorplat en een aantal *nota*-tekens in de marges afkomstig kunnen zijn ⁽¹⁹⁸⁾. Het manuscript dook in 1867 weer op bij een veiling te Amsterdam ⁽¹⁹⁹⁾, waar het door C. P. Serrure werd gekocht. Samen met een aantal andere handschriften uit het bezit van Serrure werd het in 1878 door de Gentse Universiteitsbibliotheek verworven ⁽²⁰⁰⁾.

Literatuur : J. VERCOULLIE en K. RUELENS, *Werken van Zuster Hadewijch*, III, Gent, 1905, p. v e.v., li e.v. — W. DE VREESE, "Een catalogus der Handschriften in Nederlandsche kloosters uit het jaar 1487", *V.M.K.V.A.*, 1913, p. 337-348 (p. 340 e.v.) — J. VAN MIERLO, *De visioenen van Hadewijch*, opnieuw uitgegeven door -, dl. 2, *Inleiding*, Leuven-Gent-Mechelen (1925), p. 3 e.v. — P. VERHEYDEN, "La reliure en Brabant", in : *Le livre, l'estampe, l'édition en Brabant du XVe au XIXe siècle*, Gembloux, 1935, p. 141-188 (p. 170 e.v.) — J. VAN MIERLO, *Hadewijch. Strophische gedichten*, opnieuw uitgegeven door -, *Inleiding*, Antwerpen ... (1942), p. 7 e.v. — [L. INDESTEGE] *Boekbanden uit vijf eeuwen. Catalogus van de tentoonstelling*, Gent, 1961, p. 58 — A. DEROLEZ, *Census*, Hs. 941 — *Schatten uit de Universiteitsbibliotheek*, Gent, 1967, p. 9 — J. DESCHAMPS, *Middelnederlandse handschriften uit Europese en Amerikaanse bibliotheken. Catalogus*, Leiden, 1972 (2), p. 83-86 — J. D[ESCHAMPS], "Hadewijch, *Werken*" in : *Jan van Ruusbroec 1293-1381. Tentoonstellingscatalogus*, Brussel, 1981, p. 26-28 — S. M. MURK JANSEN, *The Measure of Mystic Thought*, Göppingen, 1991, p. 186-204 — *Pretiosa Neerlandica*, p. 65-66.

INHOUD

fol. 1r^o-18v^o b : *visiones haywigis* ⁽²⁰¹⁾ [*Hadewijch, Visioenen*] ⁽²⁰²⁾

(197) Dit wordt overigens bevestigd door de *Catalogue des manuscrits trouvés dans la maison professe à Anvers*, Hs. Brussel, K.B. 21.583-84 : vgl. *Jan van Ruusbroec 1293-1381*, Brussel, 1981, p. 28.

(198) Vgl. W. DE VREESE, "Een catalogus der Handschriften in Nederlandsche kloosters uit het jaar 1487", *V.M.K.V.A.*, 1913, p. 337-348.

(199) *Catalogus van eene groote verzameling kostbare prentwerken, van zeer vele plaatwerken en boeken over architectuur, alles verzameld door twee architecten. Wijders een zeer belangrijk handschrift der 14e eeuw der Visioenen van Hadewijch...*, Amsterdam, 1867, p. 3.

(200) *Catalogue de la bibliothèque de M. C. P. Serrure*, dl. 2, Brussel, 1873, p. 94 (nr. 2557) ; *Manuscrits relatifs à notre histoire littéraire délaissés par feu M. Serrure* (Brussel, 1872), nr. VI. Een vrij omvangrijke documentatie omtrent deze aankoop wordt bewaard in de handschriftenafdeling van de Universiteitsbibliotheek : *Dossier Serrure*, Hsn. Z., K 132.

(201) Deze titel nog op het tweede schutblad : vgl. onze beschrijving van de band.

(202) *Hadewijch. Visioenen*, opnieuw uitgegeven door J. VAN MIERLO, Leuven-Gent-Mechelen (1924-1925), 2 dln ; *De visioenen van Hadewijch*, verzorgd door P. MOMMAERS,

Inc. HET was in enen sondaghe Ter octauen van pentecosten dat men mi onsen here heymelike te minen bedde brochte Om dat ic gheuoelde. soe grote treckinghe van binnen van minen geeste ...

Expl. Ende want du coene. dus coene best ende dus niet ne bughes soe heetti coenste. ende soe eest recht dattu mi te vollen kins.

fol. 18v^ob-20v^ob : *Dit sijn die volmaecte ghecleedt ghelijc minnen. Die hadewich sach elc met sinen seraphinnen* [Hadewijch, *Lijst der Volmaakten*] ⁽²⁰³⁾

Inc. (fol. 19r^oa) MAria die yerste. ¶ Johannes baptista dander. ¶ Johannes ewangeliste die derde. ¶ Maria magdalene die vierde. haere haesteghe minne die veruolghedese te haerre groetheit ...

Expl. Ende met hoe wonderliken wonder dat si tot deser volcomenheit comen sijn. Ende selen comen

fol. 20v^ob-49r^oa : *Epistole ha[y]wigis* ⁽²⁰⁴⁾ [Hadewijch, *Brieven*] ⁽²⁰⁵⁾

Inc. GOd die de clare minne. die onbekint was verclaerde bi siere doghet daer hi alle doghet bi verlichte in siere clærheit der minnen. Hi moet v verliechten ende verclaren ...

Expl. Ende siet dat god gheeert si van v ende van allen dien daer ghijt af vorderen moghet met crachte met coste met rade ende met allen dien dat ghi gheleisten moghet sonder sparen

fol. 49r^ob-71r^ob : *Ricmata haywigis* [Hadewijch, *Strofische gedichten*] ⁽²⁰⁶⁾

Inc. AY al es nu die winter cout. Cort die daghe ende die nachte langhe. Ons naket saen een somer stout Die ons vte dien bedwanghe Schiere sal bringhen

...

Expl. Ay wadic ghewat clemme ic op grade / Benic in honghere ochte in sade / Dat ic v minne gnoech voldade / Vnde mori. Amen. AMEN

fol. 71v^oa-74v^oa : [Het zgn. *Twee-vormich tractaetken*] ⁽²⁰⁷⁾

Inc. NV willic trecken een cussen vten cussenne daer die bruuat af seghet. In

Nijmegen-Brugge (1979), 2 dln ; *Het visioenenboek van Hadewijch*, uitgegeven door H. W. VEKEMAN, Nijmegen-Brugge, 1980.

(203) Voor de edities, zie de uitgaven van de visioenen vermeld in de voorafgaande noot : ed. VAN MIERLO, dl. 1, p. 179-192 ; MOMMAERS, *Supplement* (dl. 2), "Lijst" ; VEKEMAN, p. 192-207.

(204) y boven de regel bijgeschreven.

(205) *Hadewijch. Brieven*, opnieuw uitgegeven door J. VAN MIERLO, Antwerpen ... (1947), 2 dln.

(206) *Hadewijch. Strofische gedichten*, opnieuw uitgegeven door J. VAN MIERLO, Antwerpen... (1942), 2 dln ; *Hadewijch. Strofische Gedichten*, ed. N. DE PAEPE, Leiden, 1983.

(207) Editie van de tekst in *Hadewijch. Mengeldichten*, opnieuw uitgegeven door J. VAN MIERLO, Antwerpen... (1952), p. 191-204.

die cantiken salamoens. Wie mach ic dat doen dat mijn cussen desen so wale ghelijct ...

Expl. Hare salmen gheerne wit cleet ane doen. Ende dat ghedwaghen ende gheblouwen in ontfaermmicheden.

fol. 74v^oa-85r^ob : [Hadewijch, *Mengeldichten*, eerste reeks] ⁽²⁰⁸⁾

Inc. GOd si met v van mijnre groeten. Mach v clene virtuu't ontmoeten. Dan omme dat ghijt hebben wout. Ende ghiere mede spelen sout ...

Expl. Int march der herten die trouwe heeft binnen / Sochtemen die offerande der vraye [vryer ⁽²⁰⁹⁾] minnen / Doen wij also. wij moeten winnen / Al es men verre men saelt bekinnen

fol. 85r^ob-90v^oa : [*Mengeldichten*, tweede reeks] ⁽²¹⁰⁾

Inc. M[E]n ⁽²¹¹⁾ pijnt. Noch en gherijnt / Dat ic moet dichten. Daer hi die leuet. Bi ons gheuet / Sine ghiften. ...

Expl. Alle die nie scriftuere verstonden / En mochtent met redenen niet orconden / Dat ic bloet ende onbewonden / Hebbe in mi bouen redenne vonden / Deo gracias Amen

Hs. 942

Die dietsche doctrinale

Perkament, 41 bldn, ca. 250 × 160 mm, 1367 (5 juli)

4 IV (32) + (IV+1) (41). In het laatste katern is achteraan een blad toegevoegd. Reclamen op fol. 8v^o, 16v^o, 24v^o, 32v^o, telkens in het midden van het blad onderaan. Geen signatures. Afschrijving en liniëring met loodstift voor twee kolommen van ca. 200 × 55 mm, met een tussenruimte van ca. 20 mm; aparte kolom voor de beginletters van elk vers. 43 r. per kolom. Moderne foliëring met inkt van 1 tot 41.

Eén hand: verzorgde littera textualis. Versierde initiaal (plantenmotief in de binnenruimte, penwerk rondom, uitlopend in de marges) van 8 r. hoog op fol. 1r^o. Afwisselend rode en blauwe lombarden van 2 r. hoog, op fol. 1r^o versierd met penwerk in de andere kleur uitlopend in de ruimte tussen de kolommen; representanten. Rubrieken; (meestal afwisselend) rode en blauwe paragraaftekens; beginletters van de verzen doorlopend rood doorgestrept.

(208) *Hadewijch. Mengeldichten*, ed. J. VAN MIERLO (1952), p. 1-85.

(209) *vryer* bovengeschreven.

(210) *Hadewijch. Mengeldichten*, ed. VAN MIERLO (1952), p. 86-142.

(211) *E* geradeerd; er had 'moeten' staan: *MI en*.

Gerestaureerde (1967) kalfslederen band met op voor- en achterplat een ruitenveld in een raam van ca. 217 × 117 mm; alles in driedubbele filet. In de ruiten en driehoeken telkens een vierkant stempeltje van ca. 8 × 8 mm, voorstellend het paaslam met kruisstaf en banier. Sporen van sluitriemen. Rug vernieuwd; vijf ribben. Voor- en achteraan telkens een perkamenten dekblad, nu afzonderlijk bijgebonden. Op de versozijde van het blad vooraan enkele eigendomsmerken; in chronologische volgorde: *Johannes Dixmude est ...* [Hegman: pres ?] *huius libri* (16de e.)⁽²¹²⁾; *Jor De Keingiaert heere van Catsberg, Eeckebeke, Handienst, Wallebeke, Gijlleveld* (17de e.); *C. P. Serrure*. Verder een nota ondertekend "Dr. Jonckbloet": "Dit HS. is door mij in de uitgave van Die Dietsche Doctrinael gebruikt en aangehaald onder de letter S. Verg. de inleiding bl. XXI-XLII".

Blijkens het colofon werd het handschrift "Te craeys" te Oudenaarde gecopieerd in 1367⁽²¹⁴⁾. Afgezien van de hierboven vermelde eigendomsmerken is verder niets over zijn externe geschiedenis tot het begin van de 19de eeuw bekend. C. P. Serrure kreeg het handschrift in 1836 ten geschenke van de Ieperse archivaris J. J. Lambin⁽²¹⁵⁾, die het vanaf 1829 in zijn bezit zou hebben gehad. Het manuscript werd, samen met een aantal andere handschriften uit de nalatenschap van C. P. Serrure⁽²¹⁶⁾, in 1878 door de bibliotheek verworven.

Literatuur: F. J. MONE, *Übersicht der niederländischen Volks-Literatur älterer Zeit*, Tübingen, 1838, p. 267-268 — W. J. A. JONCKBLOET, *Die Dietsche Doctrinale, leerdicht van den jare 1345*, 's-Gravenhage, 1842, p. XLI-XLII (hs. S) — *Bouwstoffen*, p. 253 (nr. 372) — G. LJUNGGREN, *Der leyen doctrinal. Eine mittelniederdeutsche Übersetzung des mittelniederländischen Lehrgedichts Dietsche doctrinale*, Lund-Kopenhagen (1963), p. 24 e.v. — DEROLEZ, *Census*, Hs. 942 — F. MASAI en M. WITTEK, *Manuscripts datés conservés en Belgique*, dl. 1, Bruxelles-Gand, 1968, p. 40 (nr. 63) — W. E. HEGMAN, "De Gentse handschriften van de 'Dietsche doctrinale'", *Spiegel der Letteren*, jg. 24 (1982), p. 1-39 (p. 2-4).

(212) Deze eigendomsnota zou niet verwijzen naar de Jan van Dixmude aan wie een 15de-eeuwse *Cronike van Vlaendren* (ed. J. LAMBIN, Ieper, 1839) wordt toegeschreven, maar naar een naamgenoot van hem uit hetzelfde geslacht, die in 1555 schepen van Ieper was en getrouwd met een Martine Keingiaert. Vgl. W. E. HEGMAN, "De Gentse handschriften van de 'Dietsche doctrinale'", *Spiegel der Letteren*, jg. 24 (1982), p. 4.

(213) De toponiemen Katsberg enz. verwijzen naar de streek Ieper-Poperinge.

(214) Over de betekenis van dit "te craeys" zie M. HOEBEKE, "Iets over middeleeuwse scribenten inzonderheid te Oudenaarde", *Handelingen van de Kon. Zuidn. Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, jg. 14 (1960), p. 161-205 (p. 163-165) en DEZ., *Middeleeuwse oorkondentaal te Oudenaarde*, Gent, 1968, p. 63-65.

(215) F. VAN DE PUTTE, "Bibliothèque de M. Lambin" *Annales de la Société d'Émulation de Bruges*, dl. 2 (1840), p. 262.

(216) *Catalogue de la bibliothèque de M. C. P. Serrure*, dl. 2, Brussel, 1973, p. 99 (nr. 2575); nr. IX in *Manuscripts relatifs à notre histoire littéraire délaissés par feu M. Serrure* (Brussel, 1872).

INHOUD

fol. 1r^o-41v^o : [*Die Dietsche doctrinale*] ⁽²¹⁷⁾

Inc. ONder alle / creaturen / Heeft de mester / der naturen / Twe ghemaect / des sijt ghewes / Daer redenlijc / verstaen in es / Dats dinghel ende de mensche met / Den inghel heeft hi gheset / Inden hemel bouen al ...

Expl. DEse bouc wart ghemaect al dus / Inde maent van iunius / Doemen screef christi ghebort / Dertienhondert ende .xl. voert / Ende oec .v. daer toe mede / Al tantwaerpen inde stede / In dander iaer des regements / Des .vi. paues .S. clements / Ende int .xviii. iaer des rijcs / Dies vijftichs keisers lodewijcs / Ende int .xxxiii. ste jaer / Dat de derde ian ouer waer / In brabant met groter eeren / Hertoghe sat ende heere / Int iaer als ict versinne / Vander werelt beghinne / .Vi. M. ende vijfhondert / Ende .xliii. wien soes wondert.

fol. 41r^o : [Colofon]

Dese bouc was vul hent / Te craeys toudenarde si v bekend / Alsmen screef ons heeren jaer / .M. ccc ende daer naer / .Lx. ende seuene daer mede / Den vijften dach in hoymant dats waerhede

Hs. 946 (olim 696)

Den bogaert der glorioser maghet marien

Papier en perkament, 346 bldn, 200 × 140 mm, 1510

2 VI (24) + VII (38) + 4 VI (86) + VII (100) + 10 VI (220) + VII (234) + 4 VI (282) + (VI-1) (293) + 4 VI (341) + (III-1) (346). In het katern eindigend met fol. 293 is het tweede blad van het binnenste diploma zonder tekstverlies uitgesneden. In het laatste katern is het zesde folio van het oorspronkelijke ternio uitgespaard. Binnenste en buitenste diploma's telkens van perkament; in het tweede katern alleen het binnenste. Reclamen in de regel aan het einde van elk katern, met uitzondering van fol. 341 v°. De bladen zijn in de eerste helft van de katernen onderaan rechts gesigneerd met letters en letterachtige tekens voor het katern (a, b, c ...) en een Romeins cijfer voor het folio (j tot vj of vij). Afschrijving en liniëring met inkt; twee kolommen van ca. 145 × 43 mm, met ca. 10 mm tussenruimte: meestal 25, naar het einde toe 27 r.; soms slechts 22 r., m.n. op sommige perkamenten folio's. Alle prikken bewaard. Moderne foliëring met potlood in de rechterbovenhoek van de rectozijden: van 1 tot 346.

(217) Voor de edities van deze tekst, zie *Literatuur* hierboven. Jonckbloet geeft de varianten van het Gentse handschrift onder de afkorting S. Voor de laatste stand van zaken omtrent de bewaarde handschriften en fragmenten, zie: Jos A. A. M. BIEMANS en H. MAYER, "Ein neues Fragment des 'Dietse doctrinael'", *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik*, jg. 25 (1986), p. 63-87 (p. 71 e.v.).

Watermerken onder de vouw en dus moeilijk te identificeren : o.m. een kruik, gelijkend op Briquet 12613 (1502-1515) ; een schild ; een andere kruik ; een letter P, wellicht Briquet 8635 (1509). Het papier is op veel plaatsen door de inkt ingevreten.

Eén hand : hybrida. Rubrieken, rubricering, rode paragraaftekens, rode onderstreping. Rode lombarden van 2 r. hoog. Op fol. 1r° een versierde blauwe initiaal en randversiering in de vier marges (ranken en gebladerte, penwerk).

18de-eeuwse schaapslederen band over kartonnen borden. Rug los maar bewaard : 3 ribben. Op voor- en achterplat een enkelvoudig filet op ca. 5 mm van de randen over de sneden ; dubbele filet langs de rug.

Uit de proloog kan men afleiden dat de tekst, waarvan geen andere afschriften bekend zijn, is samengesteld met het oog op een nonnenklooster (fol. 1r° b : *reynē meechden die hier in dit conuent sijn*). Volgens het colofon (zie Inhoud) werd het kopieerwerk beëindigd in 1510. In de ondermarge van fol. 1r° : *N. 65 [L.Z. (218)] / f. Norbertus van ... [geradeerd] (17de eeuw ?)*. Het handschrift werd, zo blijkt uit het betreffende deel van het inschrijvingsregister van de bibliotheek (reg. nr. 13763) in 1870 door F. Vanderhaeghen aan de Universiteitsbibliotheek geschonken.

Literatuur : DEROLEZ, *Census*, Hs. 946.

INHOUD

fol. 1r°-344r° b : *Hier beghint een seer schoen boeck gheheten den bogaert der glorioser maghet marien* ⁽²¹⁹⁾

Inc. *Die voersprake* / TEr eeren der glorioser reynder Joffrouwen marien der lieuer moeder gods. soe beghinne ic hier een boexken. dat welke ic noeme den bogaert der maghet marien ...

Expl. tot welken v allen moet bringhen die suete ihesus der maghet sone die metten vader ende heilighen geest leeft ende regneert inder ewicheit sonder eynde Amen. / *Hier is voleyndet die geestelike bogaert van onser lieuer vrouwen. ghescreuen ende vergaerdert wt die heilighe scrifturen der doctoren. Int iaer ons heren dusent .v^c. ende .x. (220).*

fol. 344v°-346v° : blank, gelinieerd.

(218) Wat tussen rechte haakjes staat is nauwelijks leesbaar.

(219) Van dit anonieme compilatiewerk zijn totnogtoe alleen de prologen en 21 exempelen (o.m. uit Thomas van Cantimpré, *Bonum universale de apibus*) uit het laatste gedeelte (vanaf fol. 281r°) uitgegeven : C. G. N. DE VOOYS, *Middelnederlandse Marialegenden*, dl. 2, Leiden, s.d., p. xxxiii-xxxv en p. 75-93 ; commentaar bij de exempelen, p. 319-321. Vgl. DEZ., *Middelnederlandse legenden en exempelen*, Groningen-Den Haag, 1926 (2), p. 54 en 65-66 en S. AXTERS, *Bibliotheca*, p. 321. Op fol. 39v°-42v° een exemplum uit Joannes Nider, *Formicarium* : vgl. AXTERS, A.W., p. 174. Wat de tekst fol. 281r°-284r° betreft, zie ook : N. F. PALMER, "Visio Thugdali". *The German and Dutch Translations and their Circulation in the Later Middle Ages*, München, 1982, p. 412-414.

(220) DE VOOYS (*Middelnederlandse legenden en exempelen*, p. 54) las hier *dusent .v^c.*

Hs. 965

Levens en legenden van St. Franciscus en zijn gezellen

Perkament, 187 bldn, 199 × 140 mm, 15de eeuw

(II-1) (3) + (IV-1) (10) + 14 VI (178) + (VI-3) (187). In de eerste twee kateren zijn, zeker vooraan, maar wellicht ook achteraan, één of meer bladen met tekstverlies uitgescheurd; er is dus vermoedelijk meer verloren gegaan dan uit onze opbouwformule blijkt. Van het eerste bewaarde blad (fol. 1) is de onderste helft weggescheurd. In de (onbeschreven) tweede helft van het laatste kater zijn drie bladen uitgesneden. Reclamen (of sporen van) op fol. 10v°, 22v°, 58v°, 70v°, 82v°. Signaturen onderaan rechts op fol. 36r° (d ij), 63r° (f v) en 64r° (f vij). Afschrijving en liniëring met inkt: één kolom van ca. 155 × 100 mm, 33 r. Moderne foliëring met potlood in de rechterbovenhoek van elke rectozijde: van 1 tot 187.

Eén hand: hybrida. Rubricering, rubrieken, rode onderstreping, rode paragraaftekens. Rode lombarden van 1 en 2 r. hoog. Representanten.

Moderne halflederen band. Bruin gemarmerd papier over kartonnen borden. Schaapslederen rug (los) door horizontale driedubbele filets in gouddruk in vijf velden verdeeld. Drie moderne papieren schutbladen vooraan, één achteraan. Op het eerste schutblad vooraan, in de rechter bovenhoek, in zwarte inkt: *Ex libris / F. Lepez* (19de eeuw; vgl. ook fol. 161v°, buitenmarge: dezelfde persoonsnaam, daar met het jaartal 1833). Op het tweede schutblad (zelfde hand): *Het leven / van sainte [sic] / Franciscus*. Op het dekblad vooraan zijn drie papieren velletjes bij een hoek opgekleefd: bibliografische referenties naar thematisch vergelijkbare franciscaanse werken, uitgegeven in de 16de en de 17de eeuw (F. A. Snellaert?).

De aanvankelijk onbeschreven gebleven (delen van) fol. 183v°-186v° werden later ingevuld met inscripties die enige informatie prijsgeven over vroegere bezitters van het handschrift. Zo vinden we op fol. 183v° een eigendomsnota (1663) van ene Pieter de Clercq, die, naar hij zelf meedeelt, het manuscript kreeg van Jan van der Meere⁽²²¹⁾. Op fol. 184r°-185r°, een familiechroniek beginnend: *Dit sijn de kinderen van Jan vander meere...*, met geboorte- en overlijdensdatums van (15)97 tot 1644. Fol. 185r°, een *probatio pennae*: *Dit is het Leven van Sinte franciscus dit [sic] het geschreven heeft was iacobus Carolus de mortier op den eersten paesdagh*; daaronder andere nota's, grotendeels uitgeveegd, en onderaan: *desen boech behoert [... / an*⁽²²²⁾*] dominicus beatze* (vgl. fol. 98v°, ondermarge: *Dominicus*

ende .I.. Na vergelijking met andere plaatsen in de tekst waar een x geschreven is, meen ik dat hier wel degelijk deze letter (en dus het jaartal 1510) bedoeld is.

(221) Het eigendomsmerk van "Joos de Lepelaere (geboren 1603)" dat A. DEROLEZ, *Census*, Hs. 965 op ditzelfde fol. 183v° vermeldt, is op dit moment, voor mij althans, niet meer leesbaar.

(222) Eerste letters onduidelijk, *an* aaneengeschreven met de erop volgende persoonsnaam.

Beats). Fol. 185v°-186v° : schrijfoefeningen, met o.m. de naam *jacobus beatze*. In de buitenmarge van fol. 161v° : *het Leven van sinte Franciscus / francis Lepez 1833*. Met uitzondering van de hier genoemde, historisch echter niet geïdentificeerde bezitters, is over de geschiedenis van het handschrift, dat oorspronkelijk wel uit een franciscaans milieu afkomstig is, niets bekend.

Literatuur : K. RUH, *Bonaventura deutsch. Ein Beitrag zur deutscher Franziskaner-Mystik und -Scholastik*, Bern, 1956, p. 222 — DEROLEZ, *Census*, Hs. 965.

INHOUD

fol. 1r°-73v° : [Bonaventura, *Legenda maior Sancti Francisci*, Middelnederlandse prozavertaling] (223)

Inc. [...] neeringhe van versmadinghen der werelt pleghet te beghinnen ende dat een ieghelijc die ridderscap christi aen hem seluen te verwinnen moet beghinnen ...

Expl. Hier indet sinte franciscus leuen alsoe alst die eersamege // bonaventura vergadert heeft Maer in desen lesten capittel sijn achter ghelaten een deel miraculen als blinde siende te maken doode te verwecken stomme te doen spreken ende veel ander miraculen alsoe bonauentura beschrijft tot onser leeringhen ende alle menschen tot enen exempele

fol. 73v°-130r° : [*Actus beati Francisci et sociorum eius*, eerste gedeeltelijke vertaling] (224)

Inc. Dit sijn die namen van Sinte franciscus ghesellen die ierst van hem gheroepen waren toter orden Die ierste was franciscus selue van gode gheroepen Die andere brueder bernaert van assisen geboren Die derde brueder siluester ...

Expl. doer anthonium sinen knecht dies moet hi sijn gebenedijt die sijn creatueren aldus versien can inder tijt ende inder ewicheit Amen

fol. 130r°-157r° : *Hier begint die spiegel der volcomenheit daer der minderbrueders staet in begonnen es* [Frater Leo, *Speculum perfectionis*, gedeeltelijke vertaling] (225)

Inc. Dat werc es vergadert wt soe menegen ouden legenden die sinte franciscus gesellen in alderande steden screuen Ende beschriuen deden ...

Expl. met groter begeerten ende reuerencien toten heere ende seide met groter vrolicheit wille come soe moet mijn suster die doot wesen

(223) Voor de parallele overlevering, zie J. DESCHAMPS, "Middelnederlandse vertalingen van Levens en Legenden van de H. Franciscus van Assisi. Handschriften en drukken" *Franciscana*, jg. 31 (1976), p. 59-73 (p. 61-63).

(224) Vgl. J. DESCHAMPS, *A.W.*, p. 65-66. Voor de ruimere context, zie S. CLASEN, *Legenda antiqua S. Francisci. Untersuchung über die nachbonaventurianischen Franziskusquellen...*, Leiden, 1967 ; Hs. Gent 965 vermeld p. 98.

(225) Vgl. J. DESCHAMPS, *A.W.*, p. 69-70. Zie ook de voorafgaande noot.

fol. 157r°-168v° : *Hier beginnen sommege wonderlike werken die franciscus ende sijn ierste gesellen deden* [*Actus beati Francisci et sociorum eius*, tweede gedeeltelijke vertaling] ⁽²²⁶⁾

Inc. Inden iersten es te weten dat Sinte franciscus in allen sinen werken onsen heere ihesus christus zeere gelijc ende medeformich was ...

Expl. ende die predicaer wert voert van sijnder temptacien verlost ende hadde van die tijt voert grote minne tot brueder egidium

fol. 168v°-180r° : *Hier beginnen sommege gulden woerde ende sijn zeere stichtelijc die dese brueder egidius gesproken heeft* [*Dicta beati Aegidii Assisiensis* in het Middelnederlands] ⁽²²⁷⁾

Inc. De genade gods ende die duechden sijn recht als een leeder ende een wech inden hemel mede te clemmen ende die quaetheiden ende die sonden sijn recht als een wech met neder te climmen toter hellen ...

Expl. alsoe verlieset de sonne ende de mane haer licht tegen dat scoen licht van eenre glorificeerder zielen / *Hier inden menegerande nuttelike woerdekens Die brueder egidius plach te segghene*

fol. 180r°-v° : *Hoe die studeringhe inden letteren Sinte franciscus niet en behagede* [Vervolg van de *Actus beati Francisci et sociorum eius*, tweede vertaling] ⁽²²⁸⁾

Inc. (fol. 180v°) Een minder brueder die een minister ende een zeere geleert man was ordineerde een studium tot benonien sonder Sinte franciscus orlof ende het wert hem te weten gedaen ...

Expl. ende sijn bedde daer hi oplach doer ginc ende doer dranc ende met enen groten stancke gaf hi sinen geest

fol. 180v°-183v° : *Dit sijn Sinte franciscus vermaningen hoe dat hem nyement verhouerdigen en sal Maer verbliden inden cruce ons heeren ihesu christi* [*Verba admonitionis S. Francisci*, Middelnederlandse vertaling] ⁽²²⁹⁾

Inc. O mensche merke in hoe groter hoecheit god ons heere di geset heeft want hi heeft di gescapen ende gemaect toten beelde sijns gebenendiden soens ...

Expl. wel te weten doen wien dat hi wille Salich es die knecht die de heymelike dingen gods verberget in sijnder herten Amen / Deo gracias Amen

(226) Vgl. J. DESCHAMPS, *A. W.*, p. 66-67. Zie ook bij fol. 73v° hierboven.

(227) Hier, zoals in veel andere handschriften geïncorporeerd in de tweede vertaling van de *Actus...*; vgl. J. DESCHAMPS, *ibid.* Zie ook de noot bij fol. 73v°.

(228) Vgl. DESCHAMPS, *ibid.*

(229) Voor de verdere overlevering: K. RUH, *Bonaventura deutsch*, p. 217 e.v.; CLASEN, *A. W.*, *passim*.

Sermoenen van Johannes Tauler in Middelnederlandse vertaling

Papier, 236 bldn, 193 × 140 mm, einde 15de of begin 16de eeuw

7 IV (56) + (IV+1) (65) + 21 IV (233) + 3 (236). In het achtste katern is het derde blad (fol. 59) naderhand ingevoegd, met op fol. 60r° te interpoleren tekst. De mogelijke samenhang van de laatste drie bladen (fol. 234-6) is onduidelijk. Geen reclamen. Sporen van signaturen (bijv. fol. 2 : a2 ; fol. 12 : b4 ; fol. 35 : e3 en verder vooral vanaf fol. 178 : v1, ...) onderaan rechts op de rectozijden in de eerste helft van de katernen : letters in alfabetische volgorde, daarna (vanaf fol. 218) letterachtige tekens voor het katern, een Arabisch cijfer voor het folio. Afschrijving en liniëring met inkt : één kolom van ca. 125 × 95 mm, voor 24 r. Prikken overal bewaard. Moderne foliëring met inkt bovenaan rechts op elke rectozijde. Sporen van oudere foliëring(en) met potlood : vanaf fol. 59 (dat 58a genummerd was) ⁽²³⁰⁾ één eenheid minder dan de inktfoliëring.

Watermerk : een hart met kruis boven : (naar Lieftinck) De Stoppelaar, Pl. V, nr. 19 (1504), Briquet 4235 (1492).

Eén hand : gotische hybrida. Rubricering, rubrieken, rode onderstreping, rode paragraaftekens. De tekst van de rubrieken werd eerst in de gewone inkt heel klein onderaan de bladzijde geschreven ; op de meeste plaatsen echter weggesneden : sporen bewaard bijv. op fol. 224v° en 228 v°. Rode lombarden van 2 en 3 r. hoog. Representanten. Op fol. 1r° twee versierde rode lombarden D van resp. 3 en 6 r. hoog : een menselijk gelaat in de rug van de grootste D, verder gebladerte, penwerk en tekstlinten, alles in de gewone zwarte inkt, rose opgehoogd, met de volgende inscripties : *ihesus, maria, petrus, augustinus* (bovenmarge), *al om al* (buitenmarge), *int hoexken ende int boexken best* (ondermarge).

Band gerestaureerd in 1968, zoals aangegeven door een etiket op het dekblad vooraan. Kalfsleder over houten borden ; rug vernieuwd : vier ribben. Op voor- en achterplat drie ineengeschreven ramen in drievoudige filet, waarvan het binnenste (ca. 120/125 × 90/100 mm) met ruitenveld, eveneens in drievoudige filet. Sporen van twee sloten of sluitriemen. Voor- en achteraan drie moderne schutbladen. Op het derde schutblad vooraan is een stuk perkament (135 × 85 mm) gekleefd waarop, door twee 18de- of 19de-eeuwse handen, een nota die duidelijk niet op het hier besproken handschrift betrekking heeft : *A IJpeij | Deeze Rethoricaale werken zijn geschreeven of gerijmd in het jaar 1467, 1479 en 1480 & 81 althants niet laater maar misschien wel eerër. Vergelijk bl. 67^b ⁽²³¹⁾.*

(230) Zie G. I. LIEFTINCK, *De Middelnederlandsche Tauler-handschriften*, Groningen-Batavia, 1936, p. 57.

(231) Naar alle waarschijnlijkheid heeft de nota betrekking op de *Rethoricaale Werken* van Anthonis de Roovere, Antwerpen, 1562. In een van de twee exemplaren (R 537¹) van

Het handschrift is, zoals blijkt uit het colofon, geschreven door Heilken Jacops in het klooster van reguliere kanonessen O.-L.-Vr.-Presentatie te Oostmalle, waar het vermoedelijk omstreeks 1500 werd gekopieerd. De bezittingen van dit klooster werden, nadat de laatste bewoonsters waren verdreven, in februari 1798 geveild ⁽²³²⁾. De B.N.M. heeft, volgens Lief tinck, nog als informatie : "Catalogus Enschedé 1867, N° 503 ; aangekocht door Nijhoff voor F 7" ⁽²³³⁾.

Literatuur : S. AXTERS, "Bijdragen tot een bibliographie van de Nederlandsch dominikaansche vroomheid. II", *O.G.E.*, jg. 6 (1932), p. 113-156 (p. 119, nr. 117) — G. I. LIEFTINCK, *De Middelnederlandsche Tauler-handschriften*, Groningen-Batavia, 1936, p. 57-64 — [L. INDESTEGE] *Boekbanden uit vijf eeuwen. Catalogus van de tentoonstelling*, Gent, 1961, p. 63-64 (nr. 115) — DEROLEZ, *Census*, Hs. 966 — R. A. UBBINCK, *De receptie van Meister Eckhart in de Nederlanden gedurende de middeleeuwen*, (Amsterdam) 1978, p. 141-142 — *Jan van Ruusbroec 1293-1381. Tentoonstellingscatalogus*, Brussel, 1981, p. 74.

INHOUD

fol. 1r° : *Dese nauolghende goede weerdige leere heeft ghemaect die goede tauweler* [Proloog tot de Sermoenen van J. Tauler] ⁽²³⁴⁾

Inc. DEse tauweler was een sonderlinghe vermert leeraer vander predicaren ordenen Ende dese hadde den prior her ian van ruysbroeck in groter ende sonderlingher reuerencien Daer om dat hien oec dick te visiteren plach ...

Expl. Welcke leere hi oec te menighen steden heeft doen vloyen als een riuier. comende wt ruysbroecs boecken

fol. 1r°-236r° : [Sermoenen van Johannes Tauler in het Middelnederlands] ⁽²³⁵⁾

deze druk in het bezit van de Gentse universiteitsbibliotheek is met de hand een foliëring aangebracht : op fol. 67v° wordt daar het jaar van overlijden van Anthonis de Roovere (1482) megedeeld. Vgl. A. IJPELI, *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche Tale*, Utrecht, 1812, p. 378. De band van het andere Gentse exemplaar (R 537²) is in 1975 gerestaureerd, zeven jaar later dus dan Hs. 966 (zie hierboven) : de anders voor de hand liggende gedachte dat bij het restaureren schutbladen werden verwisseld, moet gezien deze chronologie worden verworpen. Het is niet duidelijk wat hier dan wél aan de hand kan zijn.

(232) *Monasticon Windeshemense*, ed. W. KOHL, E. PERSOONS en G. WEILER, dl. 1, *Belgien*, Brussel, 1976, p. 272.

(233) Vgl. LIEFTINCK, *A.W.*, p. 64. We hebben dit in de B.N.M., althans in de documentatie over *dit* handschrift, niet teruggevonden.

(234) Volledig afgedrukt bij S. AXTERS, "Bijdragen... II", *O.G.E.* 1932, p. 137 en bij G. I. LIEFTINCK, *De Middelnederlandsche Tauler-handschriften*, p. 57.

(235) Een gedetailleerd overzicht van de inhoud in G. I. LIEFTINCK, *A.W.*, p. 57-61 ; editie van het eerste sermoen (fol. 1r°-6r°) aldaar p. 297-301 (K. MORVAY en D. GRUBE, *Bibliographie der deutschen Predigt des Mittelalters*, München, 1974, p. 138). De preek "Noch vanden seluen goeden herde tauwelers sermoen" fol. 82v° e.v., is een excerpt uit het *Boec der minnen* : vgl. J. M. WILLEUMIER-SCHALIJ, *Das boec der minnen (Die Rede von den 15 Graden)*, Leiden, 1946, p. cxii. De tekst komt overeen met p. 12, r. 29 - p. 14, r. 19 in de

Inc. *Opten anderen sondach van den aduent tauwelers sermoen* / Die ghenade des hemelschen vaders si met ons allen Amen Men heeft heden in desen sondaghe ghelesen dat ewangelium dat Sinte lucas beschrijft in sijnen xxisten capittel...

Expl. Haer enghelen sien mijns vaders aenschijn die inden hemel is Dat wi alle hier toe comen Des helpe ons god Amen

fol. 236r° : [Colofon]

Dit boec is ghescreuen inden besloten regularersen cloester dat ghelegen is bynnen oestmal in dat mercgreyscap van hantwerpen Ende ghesticht is inder eeren der precentacien der saligher maghet ende ghebenedider moeder gods Maria Ende is gheeynt op die vigilie pasione petri et pauli der [ghi⁽²³⁶⁾] glorioser ende heiligher apostelen : van mi suster heilken iacops Een van den vieren die dit cloester hebben helpen begynnen ter eeren gods : mer die mynste in duechden Enen Aue maria wt mynnen / Men en maech dit boec niet vercopen. want tis veel op heilighe dage ghescreuen

Hs. 976

Jordanus van Quedlinburg, *Meditationes de passione Christi* (Middelnederlandse vertaling)

Perkament, 85 bldn, 182 × 130 mm, 15de eeuw

4 IV (32) + III (38) + 4 IV (70) + (IV-1) (77) + IV (85). In het vijfde katern, oorspronkelijk een quaternion, is met tekstverlies het binnenste diploma verwijderd. In het katern eindigend met fol. 77 is het tweede blad van het oorspronkelijke quaternion, eveneens met tekstverlies, uitgesneden. Geen reclamen, signaturen of custoden. Afschrijving en liniëring met inkt : twee kolommen van ca. 136 × 44 mm, met een tussenruimte van 11 mm ; 31 r. Moderne foliëring met inkt bovenaan rechts op de rectozijden : van 1 tot 85. Oudere foliëring met Romeinse cijfers in het midden van de ondermarge vanaf fol. 2 (I) tot fol. 14 (XII) : na VIII foutief IX.

Eén hand : littera textualis. Rubricering, rubrieken, rode paragraaftekens. Afwisselend rode en blauwe lombarden van 1 en 2 r. hoog. Op fol. 1r° een rode en blauwe initiaal van 6 r. hoog met penwerk uitlopend in de binnenmarge.

editie Willeumier-Schalij ; hetzelfde excerpt naar een ander handschrift in LIEFTINCK, *A.W.*, p. 361-363. Over de hier onder Taulers naam varende Eckhart-teksten in de preken fol. 84r°-89v° en 211v°-219r°, zie verder S. AXTERS, *Bibliotheca*, p. 144 ; M. A. LÜCKER, *Meister Eckhart und die Devotio moderna*, Leiden, 1950, p. 160 en R. A. UBBINCK, *De receptie van Meister Eckhart in de Nederlanden gedurende de middeleeuwen*, (Amsterdam) 1978, p. 141-142 en p. 177. Vgl. ook AXTERS, *A.W.*, p. 203.

(236) Geschraapt.

Moderne halflederen band met gemarmerd papier over kartonnen borden. Vlakke schaapslederen rug door horizontale bandjes in gouddruk (twee lijnen waartussen bladmotieven, het geheel ca. 4 mm breed) in vijf rugvelden verdeeld. In het tweede veld bovenaan, in gouden gotische letters : *Hier beghinnen / die lxxv articulen / ons Heer* / J.-C. Voor- en achteraan één papieren schutblad.

Geen eigendomsmerken.

Literatuur : R. LIEVENS, *Jordanus van Quedlinburg in de Nederlanden. Een onderzoek van de handschriften*, Gent, 1958, p. 219-220 — DEROLEZ, *Census*, Hs. 976.

INHOUD

fol. 1r^oa-85v^ob : *Hier beghinnen die lxxv. articulen ons heren ihesu christi* [Jordanus van Quedlinburg, *Meditationes de Passione Christi*, Middelnederlandse vertaling, (einde defect)]⁽²³⁷⁾

Inc. Inspice et fac secundum exemplar quod tibi monstratum est in monte. Exodi capitulo xxv. Sich inwaerts ende doe naden exemplar datti opten berch bewijst is ...

Expl. Ic sel hem mit lanceit der daghen veruullen ende vertoghen hem mijn salicheit dat al vanden genen ghesproken is die om doechdelike saken bedruc...

Hs. 1016

Passie en Expositie van de Passie

Papier en perkament, 219 bldn, ca. 215 × 142 mm, derde kwart 15de eeuw

(III-1) ([4+]¹) + V (11) + 10 VI (131) + V (141) + 6 VI (213) + 1 (214) + (III-1) (219). Alleen het laatste blad van het eerste katern (fol. 1) is van perkament. Reclamen aan het einde van elk katern vanaf fol. 23 v° (na fol. 11v^o begint een nieuwe tekst). In de eerste helft van de katernen zijn de bladen onderaan rechts gesigneerd met een Romeins cijfer (i, ij, ...) in rode inkt ; vaak echter (gedeeltelijk) weggesneden. Afschrijving en liniëring met potlood : één kolom van 145-50 × 85-90 mm ; 26 r (28 op fol. 1v^o, 27 op fol. 2r^o). Prikken met het oog op de afschrijving meestal bewaard. Behalve de eigenlijke afschrijving lopen ook de 1ste, de 13de en de 25ste regel van de liniëring in de marges door. Moderne foliëring met potlood vanaf het 5de blad van het eerste katern : 1 tot 219.

(237) De tekst breekt af midden in het 59ste 'artikel'. Voor een overzicht van de Middelnederlandse overlevering zie, behalve LIEVENS, *A.W.* : J. M. WILLEUMIER-SCHALIJ, "De LXV artikelen van de Passie van Jordanus van Quedlinburg in Middelnederlandse handschriften", *O.G.E.*, jg. 53 (1979), p. 15-22.

Watermerken onder de vouw. Bij de restauratie van de band in 1975 werden de volgende watermerken genoteerd (documentatiemap bij het handschrift) : de ossekoppen Briquet 15063 (1450), 15076 (1460-77), 14236 (1462-69) ; een paus, Briquet 7546 (1451) ; een letter Y, Briquet 9183 (1472-76).

Twee handen : 1. fol. 1r^o-v^o ; 2. fol. 2r^o-216r^o ; beide hybrida, de eerste, heel wat strakker 'gevormd' dan de tweede. Rubriecken, rubricering, rode onderstreping en regelvulling. Rode lombarden van 2 r. hoog ; representanten. Op fol. 1r^o een blauw-en-rode initiaal N van 9 r. hoog, versierd met rood en purper penwerk uitlopend in de binnenmarge.

De band werd, zoals een ingekleefd etiketje op het dekblad vooraan aangeeft, in 1975 gerestaureerd. Voor- en achterplat (220 × 145 mm) grotendeels bewaard : kalfsleder over houten borden ; een raam van ca. 165 × 90 mm met ruitenveld in dubbele filet ; in de ruiten een rechthoekige stempel (18 × 14 mm) met een tweekoppige arend ; in de driehoeken langs de zijden van het raam een kleinere stempel (10 × 9 mm) met een lelie. Op het voorplat bovenaan is een perkamenten strook gekleefd, waarop in nog gotisch schrift : *Dit es een passi boeck met / die expositie* ; hierna, op een op deze strook gekleefd snippertje : *liberije*. Rug geheel vernieuw ; vier ribben ; in het vierde veld een groenlederen etiketje, waarop in moderne goudstempeling : *H.S. 1016*. Twee nieuwe koperen sluihaken. De dekbladen voor- en achteraan (afkomstig uit een 14de-eeuws antifonarium) lopen met een hieltje door onder resp. het eerste en het laatste katern. Vooraan vier, achteraan drie onbeschreven bladen.

Op het tweede schutblad vooraan r^o : *Dit boeck hoert toe te jherico binnen bruesele bij sente katherinen* ⁽²³⁸⁾. Op fol. 216v^o : *Dit boec hoert toe den cloester van iherico bij sente kaherinen. Dwelc ons es bleuen van prior van gruenendale her thoemaes mo[e]neus* ⁽²³⁹⁾ *zalegher gedachten bidt voer hem om gode*. Het handschrift is dus niet in het klooster Jericho zelf gecopieerd ; J. Deschamps ⁽²⁴⁰⁾ signaleerde dezelfde hand in zes andere handschriften, waarvan er drie met zekerheid aan Groenendaal kunnen worden toegewezen, één aan het klooster Zevenborren, waar Thomas Moninx eveneens prior is geweest : wellicht was hijzelf dus de afschrijver van al deze handschriften. Talrijke sporen van gebruik, meer bepaald als legger voor een later afschrift : een (vermoedelijk reeds 16de-eeuwse) hand schreef

(238) Vgl. wat dit klooster betreft ook de hss. 902 en 904 hiervoor.

(239) Oorspronkelijk *moneus*, met later boven de regel toegevoegde *e* ; men kan overigens ook *mo[e]nens* lezen. Thomas Moneus of Moninx was prior te Groenendaal van 1467 tot zijn dood in 1483 : zie *Monasticon Belge*, ed. U. BERLIÈRE e.a., dl. 4, *Province de Brabant 4*, Liège, 1970, p. 1081.

(240) *Middelnederlandse handschriften uit Europese en Amerikaanse bibliotheken*, Leiden, 1972 (2), p. 241-242.

op een aantal plaatsen in de buitenmarges : *slaet ouer en tot hier* ; deze nota's werden naderhand voor het grootste deel weer weggeradeerd.

Literatuur : S. AXTERS, "Bijdragen tot een bibliografie van de Nederlandsch dominiikaansche vroomheid. I", *O.G.E.*, jg. 6 (1932), p. 5-39 (p. 22, nr. 39) — [L. INDESTEGE] *Boekbanden uit vijf eeuwen. catalogus van de tentoonstelling*, Gent, 1961, p. 65 (nr. 119) — DEROLEZ, *Census*, Hs. 1016.

INHOUD

fol. 1r^o-11v^o : *Dit es den text der passien ons Heeren ihesu christi ghetrocken vut den vier ewangelisten. Ende desen text hebbic gheuolcht inder exposicien vander passien ons heren hier na uolghende* ⁽²⁴¹⁾

Inc. NA den lesten auent male soe ghinc ihesus met sinen discipulen alsoe hi ghewoenlijc was opden berch van oliueten ouer die beke van cedron in een dorpken dat gheheten was getsemani. ...

Expl. Doen seide hen lieden pylatus. Hebbet ghi dat te bewaren ende soe gaet ende wachtet also ghi condt Doen ghingen si ende bewaerden tgraft ende tekenden den steen metten bewaerders Gode si danc

fol. 12r^o-215v^o : *Dits de exposicie der passien ons heren ihesu christi na den text die voir gheset es veruolgende De welke een sartroys wt diuerscen boeken ouergheset heeft wten latijn in dietscen. om datter sympel menscen wt geleert souden sijn ende gode te nernsteliker souden dienen* ⁽²⁴²⁾

Inc. ALs onse here ihesus christus inden lesten auontmael om een exempel te laten der oitmoedicheit de voeten sijnre discipulen ghewaschen had ende theilege sacrament sijns lichaems ende sijns dieren bloets hen ghegeuen had. Soe quam hi wter stad van iherusalem ...

Expl. Tot welker glorien ons allen bringhen moet mids der cracht ende der verdiensten der heilegher passien christi. de moghentheit des vaders De wijsheit des soens ende de goetheit ende de minne des heileghen gheests Amen / Hier eyndet de exposicie ofte verclaringe vander passien Ihesu christi ons verlossers ende ons behouders

(241) Dezelfde tekst in handschrift Brussel, K.B. 2694 (J. VAN DEN GHEYN, *Catalogue*, dl. 3, p. 461, nr. 2393), afkomstig uit Rooklooster, dat overigens ook door dezelfde hand geschreven is. Vgl. het codicologisch gedeelte hierboven, m.n. de verwijzing naar J. Deschamps.

(242) Ook deze tekst in Brussel, K.B. 2694. Het nog onuitgegeven anonieme traktaat wordt door C. G. N. de Vooys gedateerd "uit de 2de helft der 15de eeuw". Het bevat een 25-tal exempelen, o.m. uit het *Bienhoec* van Thomas van Cantimpré. Vgl. C. G. N. DE VOOYS, *Middelnederlandse legenden en exempelen*, Groningen-Den Haag, 1926, p. 54 ; S. AXTERS, "Bijdragen...", *O.G.E.*, jg. 6 (1932), p. 22 en DEZ., *Bibliotheca*, p. 321 ; een fragment uit het Gentse handschrift wordt uitgegeven door DE VOOYS, *A.W.*, p. 218.

fol. 216r° :

Den sueten name ihesus si gebenedijt Van nu tot inder ewicheit Ende den gloriosen name sijne lieuer moeder marien moet sijn gebenedijt nv ende inder ewicheit AmeN

Hs. 1017

Leven van Jezus

Papier, 321 bldn, ca. 215 × 147 mm, tweede kwart 15de eeuw

8 VI (96) + V (106) + VII (120) + 16 VI (311) ⁽²⁴³⁾ + (VI-3) (320) ⁽²⁴⁴⁾. Het 9de katern vertoont, ondanks de afwijkende samenstelling, geen tekstverlies. In het laatste katern zijn, zonder tekstverlies, achteraan drie bladen uitgesneden. Reclamen aan het einde van elk katern. Vanaf het 10de katern (fol. 107 e.v.) tot het 19de (fol. 216 e.v.) zijn de bladen in de eerste helft van het katern onderaan rechts op de rectozijden gesigneerd met een letter voor het katern (a, b, ..., h, dan weer a en b) gevolgd door een Romeins cijfer voor het folio ; zo ook in het 23ste katern (fol. 276 e.v. : oj, oij, ...). Vanaf het 15de katern (fol. 180 e.v.) zijn bovendien telkens het eerste, het derde en het vijfde blad, eveneens onderaan rechts recto, gesigneerd i, ij, iij, wat erop kan wijzen dat op onopengesneden vellen van vier folio's werd gekopieerd. Afschrijving met inkt : één kolom van ca. 137 × 72-80 mm ; aanvanke-lijk 20, later meestal 18 of 19 r., waarvan de eerste boven de afschrijving. Prikken op veel plaatsen bewaard. Moderne foliëring met potlood bovenaan rechts op de rectozijden, waarbij na fol. 123 één blad werd overgeslagen : door een latere hand, eveneens met potlood, gefolieerd 123 bis.

Watermerken onder de vouw : de sleutels Briquet 3856 (1423-43) ; een hand in de aard van Briquet 11080-11085 (1389-1449) ; een variant van de zeemeermin Briquet 13852 (1421-29) ⁽²⁴⁵⁾.

Eén hand : gotisch boekcursief. Rubrieken (wachtttekst onderaan de bladzijde, echter meestal (ten dele) weggesneden), rubricering, rode onderstreping. Rode lombarden van 2 r. hoog ; representanten. Een eenvoudig versierde rode initiaal H van 6 r. hoog op fol. 1r°. Talrijke aanvullingen en correcties in de marges en tussen de regels.

Kalfslederen band over houten borden. Op voor- en achterplat in dubbele filet twee in elkaar geschreven rechthoeken van resp. ca. 175 × 100 en 155 × 80 mm, met eveneens in dubbele filet de diagonalen in de binnenste rechthoek. Drie ribben

(243) Eigenlijk 312, daar bij het foliëren een blad werd overgeslagen : vgl. hierna.

(244) In werkelijkheid 321, zie voorafgaande noot.

(245) Naar A. DEROLEZ, *Census*, Hs. 1017.

op de rug ; in het onderste vak een groenlederen etiketje waarop in gouddruk de huidige signatuur. Sporen van twee sluitriemen. Perkamenten dekbladen voor- en achteraan los. Vooraan twee, achteraan één perkamenten schutblad.

Op het tweede schutblad vooraan r^o : *Desen boeck hoort toe den couente / Van cockelberghen dien ontlent / dien bringhen weeder om goede / oft hij brect die x ghebode amen* (nog 15de eeuw ?). Nagenoeg dezelfde tekst daaronder door een latere hand herhaald. Vergelijkbare eigendomsmerken op fol. 39r^o en 320v^o ; op fol. 119v^o in de buitenmarge : *coeckelberghe*. De documentatiemap bij dit handschrift bevat een negentiende-eeuwse nota (Snellaert ?) die oorspronkelijk wel van de band deel zal hebben uitgemaakt.

Literatuur : DEROLEZ, *Census*, Hs. 1017.

INHOUD

fol. 1r^o : Hier beghint dat boec vanden werden leuene ons heren ihesu christi
Ende es ghemaect als men seit vten latine in dietsche van eenen sartroys
op den rij[n] [Algemene titel van het navolgende zgn. *Pseudo-Bonaventura-Ludolfiaanse Leven van Jezus*] (246)

fol. 1r^o-v^o : [Woord vooraf] (247)

Inc. Een gheestlic mensche sal sijns selfs seer nauwe waer nemen van binnen
Ende leren ihesum selue te gronde kennen Hi sal steruen ghenoechlicheit sijne
sinne ...

Expl. Hi en sal niet ghelijcs hebben metter werelt Mer sijns selfs vertien ende
gode louen in allen dinghen

fol. 1v^o-3v^o : *Incipit prologus* [Proloog van de vertaler] (248)

Inc. Dicwile ende langhe heb ic in minen sin ghedacht. te maken in dietscher
tale vten latine een tractaet vanden leuen ons heren ihesu christi ...

Expl. des gonnen // mi die vader die soen ende die heyleghen gheest. drie persone
een warachtic god *Explicit prologus*

fol. 3v^o-320v^o : [Eigenlijke vertaling van de *Vita Jesu Christi*] (249)

Inc. SEnte pauwels spreect in sire ierster epistelen inden derden capittel corinthen

(246) De tekst van dit *Leven* is naar twee handschriften uit de U.B. Leiden uitgegeven door C. C. DE BRUIN, *Tleven ons heren Ihesu Cristi. Het pseudo-Bonaventura-Ludolfiaanse Leven van Jezus* (C.S.S.N., Miscellanea II), Leiden, 1980. Voor bronnen, benaming en verdere overlevering, zie hierboven Hs. 663, fol. 1r^o.

(247) Van de kopiist ? De tekst ontbreekt, voorzover ik zie, in alle andere handschriften : vgl. C. C. DE BRUIN, *A.W.*, p. 3 e.v.

(248) Ook deze proloog ontbreekt in de meeste andere handschriften : vgl. C. C. DE BRUIN, *A.W.*, p. xxii, xxiv en p. 3 e.v.

(249) Vgl. bij fol. 1r^o hierboven.

dat niemant gheen ander fundament setten en mach. dan dat fundament dat gheset is. dat christus ihesus es. ...

Expl. ... een verlichtinghe ons leuens een bescermen ons eindes verbeteringhe onser ghedachten ende werken. berespinghe der woorden ende seden ende verlossinghe al onser sonden Amen

Tussen fol. 173 en 174 steekt een blaadje drukwerk van zeer klein formaat (70 × 45 mm) met het begin van een gebed *Alsmen den Kelck op-heft* (Inc. O Alder goedertierenste Heere Jesu Christi [sic] ic bid u door dat uutstorten uws dierbaren bloets...), voorafgegaan door het slot van een ander gebed.

Hs. 1021A

Tractatus magici

(Hermetische en astrologische teksten, Latijn en Middelnederlands)

Papier, 148 bladen, 212 × 150 mm, 16de eeuw

INHOUD

fol. 127v^o-128v^o : Ad amorem concitandum

Inc. Op eenen vridach ofte vp eenen maendach voor den sonnen vpganck als die mane es Int wassene ofte es prime soe gaet daer ghy vint wassende en cruut...

Expl. dat ghy nummermeer by uwen leuene ander en begheert dan my Amen

fol. 128v^o-129v^o : Ad amorem concitandum cum herba verbena

Inc. In plenilunio vade ad locum vbi crescit herba verbena quam sic coniurabis
Ik gae tot v verbena metter minnen gods met sachmoedicheyt gods christi metter glorien Abrahams Isaecs ende Jacob...

Expl. Inder(?) ⁽²⁵⁰⁾ cracht deser voorseider dyngghen toe moet minnen (?) vermaene
Ic v verbena byder onbesmetter dryvuldicheyt.

fol. 142v^o-143r : Remedie om die coeyen ofte botere als sy betouert syn

Inc. Ghy sult een cruce maken vp dat botervat als die ⁽²⁵¹⁾ es ende seghhen Inden naeme des vaders des soens des helichgheest ende gaen driwerf...

Expl. om tbotervat gaen ende nemen den boterstaf in v handt ende stampen drywerf of vierwerf vp ende neder ende als al dit ghedaen es Soo suldi lesen drye pater nosters ende drie Auemarias

(250) Laatste letters van het woord zijn onduidelijk.

(251) Twee woorden niet ontcijferd.

Hs. 1029

Samenspraak tussen een jongeling en *Scriftuere*

Papier, 6 bldn, 290 × 200 mm, tweede helft 15de eeuw

Zes oorspronkelijk losse bladen, nu gemonteerd in moderne band. Geen oude foliëring, reclamen of signaturen bewaard. Afschrijving met loodstift: één kolom van ca. 200 × 125 mm; 35 r. waarvan de eerste boven de afschrijving. Prikken bewaard. Moderne foliëring 1-6 met potlood bovenaan rechts op de rectozijden.

Watermerk (fol. 1, 3 en 6): een letter P, Briquet 8573 (1476-81), Piccard, *Wasserzeichen. Buchstabe P*, IV 359 (1476).

Eén hand: gotisch cursief. Rubrieken, rode onderstreping, eerste letters van elk vers afzonderlijk gerubriceerd. Op enkele plaatsen geeft de hoofdletter van het eerste vers aanleiding tot cadellen in de bovenmarge.

De zes bladen zijn in een moderne halflederen band gemonteerd. Samen ingebonden zijn, behalve een aantal blanco bladen, een drukproef van de editie van de tekst door N. de Pauw en nota's van De Pauw en Snellaert. Op het derde blanco blad vooraan is een ruitvormig etiket gekleefd met de titel: *SAEMEN-SPRAEK / TUSSCHEN / DE SCHRIFTUERE EN / EENEN JONGHELINCK / 15de eeuw* (19de eeuw).

Door de Bibliotheek in 1872 uit de nalatenschap van F. A. Snellaert aangekocht.

Literatuur: N. DE PAUW, *Middelnederlandsche gedichten en fragmenten*, dl. 1, Gent, 1893-97, p. 669 — DEROLEZ, *Census*, Hs. 1029.

INHOUD

fol. 1r°-6v°: [*Samenspraak tussen een jongeling en Schriftuere*] ⁽²⁵²⁾

Inc. *De Jongelinc* / Schriftuere hierna hebbic gewacht / Die jet beginnen wilt hem behoef een cracht / van begripe die hem doet dwerc aenverden / En *fortitudo* die heeft dese macht ...

Expl. [*Scriftuere*] ... Dat bouen alle paleysen Rijkelyc ware / En al dat noot dorstich waer telken termine / Voer v daer inne Ic segge dat blykelyc ware / Dat die minne alle minnen ongelijckelyc ware [...]

(252) Zesendertig elfregelige strofen met rijmschema aabaabbcbcc. Uitgegeven door N. DE PAUW, *A.W.*, p. 669-683.

Hs. 1035

Kookboek

Papier, 14 bldn, 202 × 141 mm, laatste kwart 15de eeuw

VII (14). Sporen van liniëring met droge stift. Eén kolom van 150-160 × ca. 90 mm; 24 tot 30 r. Oude foliëring met Romeinse cijfers in bruine inkt onderaan rechts op elke rectozijde: van 51 tot 64 (17de e. ?). Moderne foliëring in potlood bovenaan rechts op elke rectozijde: van 1 tot 14.

Watermerk: een wapenschild met lelie en dolfijn in de kwartieren: Briquet 1654 (1479-1494).

Eén hand: hybrida. Rubricering met rode inkt. Rode lombarde D van twee r. hoog bovenaan fol. 1r°.

Voor- en achteraan telkens twee papieren schutbladen (17de-18de e. ?) waarvan het buitenste aan de buitenzijde met gemarmerd papier overkleefd. Op de versozijde van het eerste schutblad vooraan, in potlood: *Don de la société des bibliophiles flamands* en onderaan: *R 16814*.

Het geheel gemonteerd in een moderne halflederen band over met gemarmerd papier overkleefde kartonnen borden. Op de rug vijf ribben; in het tweede vakje bovenaan in gouddruk: *FRAGMENT / KEUKEN- / BOEK / — / 16E EEUW*; op de staart, eveneens in gouddruk: *DE BUCK*.

Blijkens de oude foliëring 51 etc. heeft het handschrift ooit deel uitgemaakt van een groter geheel. Volgens H. Stalpaert⁽²⁵³⁾ werd het "waarschijnlijk in een klooster-gemeenschap geschreven". Duidelijke indicaties hiervoor kan ik in het manuscript niet vinden. Het handschrift werd, zoals blijkt uit het betreffende inschrijvingsregister van de bibliotheek, in 1872 door de *Maatschappij der Vlaamsche Bibliophilen* aan de Universiteitsbibliotheek geschonken.

Literatuur: DEROLEZ, *Census*, Hs. 1035 — JANSSEN-SIEBEN, *Repertorium van de Middelnederlandse artes-literatuur*, Utrecht (1989), p. 304.

INHOUD

fol. 1r°-13r°: Desen bouc leert wel ende edelike spijsse te bereedene tetene also als hier naer volcht⁽²⁵⁴⁾ [Met inhoudstafels op fol. 7r°-v° en 12v°-13r°]

(253) "Zeldzame kookboeken en hutspot", *Ons Heem*, jg. 19 (1965), p. 239-244 (p. 239).

(254) Uitgegeven door [C. A. SERRURE], *Keukenboek* (Maatschappij der Vlaamsche Bibliophilen, Werken voor de leden alleen bestemd, nr. X), Gent, 1872 en door F. NUYTTENS, *Bloemlezing uit een vijftiende-eeuws Kookboek (hs. 1035 Universiteitsbibliotheek Gent) in 1872 door C. A. Serrure uitgegeven*, Antwerpen, 1985.

Inc. .J. Poelgen metten raspeyte inden somer ziedse in eenen pot met sticken ende alsij taluen ghe zoden sijn. doeter in wijns ghe nouch ende lettelt waters daer toe ...

Expl. xxvij Capoene ge froygiert / xxvij Capoene metter gansselgieden / xxix Capoene metter witter geueyen

fol. 13r°-14v° : [Toevoeging door een latere hand (cursief, vermoedelijk 16de e.) : medische recepten in het Latijn ; Inc. Olea ad Curanda Vulnera]

Hs. 1038

Jordanus van Quedlinburg, Sermoenen ; religieuze traktaten en devoties

Papier, 191 bldn, ca. 188 × 134 mm, eerste helft 16de eeuw

10 IV (80) + II (84) + III (90) + 3 IV (113) ⁽²⁵⁵⁾ + (1+IV-1) (121) + 5 IV (161) + II (165) + 3 IV (189) + 1 (190). Reclamen aan het einde van elk katern tot en met het twaalfde (tot fol. 90), met uitzondering van fol. 84v°. In de katernen 6 tot en met 14 (fol. 41-105) zijn onderaan rechts op sommige rectozijden in de eerste helft van de katernen signaturen bewaard : meestal een letter (f, g, ... o) voor het katern, gevolgd door een Arabisch of een Romeins cijfer dat de bladzijde nummert. In de katernen *k* (fol. 73-80), *l* (fol. 81-84) en *m* (fol. 85-90) vinden we alleen de letter op het eerste folio, gevolgd door resp. de getallen 4, 2, en *ijj*, die blijkbaar de omvang van het katern aangeven ; op analoge wijze zien we op de eerste bladzijden van de katernen 6 en 7 (fol. 41r° en 49r°), náást de gewone signaturen *f*1 en *g*1, het cijfer 4. Na fol. 106 nog slechts sporen van signering (of foliëring ?) op fol. 130r° en 133r° (9₁ en 9₄). Afschrijving met loodstift tot fol. 98 : één kolom van wisselende afmetingen (125-137 × ca. 95 mm) ; liniëring daarbij regelmatig tot fol. 48v° (24 of 25 r.), daarna slechts sporadisch (24 tot 27 r.). Van fol. 99 tot 105 : verticale marges met droge stift : ca. 90 mm breedte ; ca. 32 r. Vanaf fol. 106 hier en daar sporen van afschrijving met droge stift : ca. 127 × 85 mm ; ca. 24 r ; verminderend vanaf fol. 165r°, dan weer 24 en meer vanaf fol. 182v°. Prikken met het oog op de afschrijving alleen bewaard in het gedeelte tot fol. 98. Moderne foliëring met potlood, waarbij het blad na fol. 99 aanvankelijk werd overgeslagen : nu genummerd 99 *bis*.

Watermerken onder de vouw en meestal niet te identificeren. Fol. 99-105 : een kruik in de aard van Briquet 12512 (1515-1520) ⁽²⁵⁶⁾ : dezelfde of een andere kruik ook in de laatste katernen (fol. 165 e.v.).

(255) Eigenlijk het 114de blad, daar in dit gedeelte bij het foliëren een blad werd overgeslagen ; zie hierna. Ook de volgende katernen tellen dus één blad te weinig.

(256) Naar R. LIEVENS, *Jordanus van Quedlinburg*, p. 223.

Verscheidene handen : 1. fol. 1r°-42v° : gotische hybrida ; 2. fol. 43r°-98r° en 99r°-104v° : wellicht nog dezelfde als de vorige, maar cursief ; 3. fol. 106r°-163v° : hybrida, rustiger gevormd dan die van fol. 1 e.v. ; 4. fol. 164r°-190v° : hybrida, weer minder fraai gevormd en zeer onregelmatig, misschien zelfs verschillende handen ; naar het einde toe weer nagenoeg cursief, maar verschillend van 2 hierboven. Rubriecken, rubricering, rode onderstreping, rode lombarden van 2 r. hoog tot fol. 24r°. Vanaf fol. 106r° dan weer rubriecken, rubricering, rode paragraaftekens en lombarden van 2 r. hoog tot fol. 163v°. Van fol. 164v° tot fol. 190v° alleen rubricering en rode door- en onderstrepingen. Blauwe initialen van 4 r. hoog met rood penwerk versierd op fol. 106r° en 136r°.

Kalfslederen gotische band over houten borden. Op voor- en achterplat een rechthoek in dubbele filet langs de boorden, daarbinnen een raam van ca. 155 × 95 mm, gevormd met een rolstempel van ca. 20 mm breed : mensenhoofd in medaillon afwisselend met abstracte en dierlijke motieven (vogels). Bloemmotieven diagonaal uitstekend op de hoeken. In de binnenruimte een paneel van ca. 90 × 38 mm gevormd door drie vertikaal bij elkaar aansluitende banden met een kleinere rolstempel : vergelijkbare abstracte en dierlijke motieven. Hoeken van het binnenste raam door drievoudige filets met de hoeken van het grotere raam verbonden. Rug los ; vier ribben. In het tweede vakje bovenaan in goudstempeling : *SERMOENEN EN COLLACIEN / HUYS VAN BETLEEM*. Sporen van twee sloten. Klavieren op snee. Perkamenten dekbladen voor- en achteraan los ; vooraan uit een Latijns theologisch traktaat (15de eeuw), achteraan uit een Latijnse oorkonde (16de eeuw). Voor- en achteraan telkens twee modern-papieren schutbladen.

Op het dekblad vooraan : *Desen boeck hoort tou Eua / van venen woonende te loe / uen int groot baghijnhof* (16de eeuw). Daaronder (andere hand, 16de eeuw) : *Jhesus min brinct blijscap in daer sij es vast / Der menschen min brinct droefheijt in / Hoe naeuwe dat mijt past*. Op het dekblad achteraan, naast rasuur van oudere tekst : + / *Statuts de l'ordre de la Toison D or / Et tous les cheualiers par leurs [...⁽²⁵⁷⁾]aties / depuis l'Institution de l'ordre* (17de eeuw ; vermoedelijk heeft het blad in die tijd gefungeerd als archiefomslag voor een dossier met de door de geciteerde tekst aangegeven inhoud ; in dat geval zou het dus niet tot het oorspronkelijke bindwerk behoren).

Op het eerste schutblad vooraan zijn recto en verso nota's (Snellaert ?) opgekleefd over het klooster Bethlehem bij Leuven ; de schrijver ervan ging er blijkbaar van uit dat de inscriptie *HUYS VAN BETLEEM* op de rug iets met de herkomst van het handschrift te maken heeft ⁽²⁵⁸⁾. In eerste instantie verwijst deze

(257) Twee of drie letters niet ontcijferd : *ch* ?

(258) Ook S. Axters en R. Lievens nemen nog aan dat het handschrift uit een klooster "Bethleem" afkomstig is : vgl. R. LIEVENS' "Boekbeoordeling" van A. M. BAAIJ, *Jhesus Collacien* in *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, jg. 80 (1963), p. 55-62 (p. 59).

inscriptie echter ongetwijfeld naar het laatste deel van de inhoud, nl. naar het traktaat fol. 184v° e.v. Of het opnemen van zo'n tekst een voldoende indicatie kan zijn voor herkomst uit het genoemde klooster is te betwijfelen. Zeker is anderzijds wel dat het handschrift in de 16de eeuw aan de Leuvense begijn Eva van Venen heeft toebehoord. Op het tweede schutblad vooraan r° is verder de volgende nota in zwarte inkt (overgeschreven uit een veilingcatalogoog?) opgekleefd: "Gheestelijke Sermoenen op de Zondagen en feestdagen, en devote contemplacien en oeffeningen. in-4. rel. en bois ant. gauf. MS. sur papier, de la fin du XVe siècle: 188 ff. à longues lignes, au nombre de 25 à la page. / 15-". Daaronder met potlood: 36.

Literatuur: R. LIEVENS, *Jordanus van Quedlinburg in de Nederlanden*, Gent, 1958, p. 220-228 — DEROLEZ, *Census*, Hs. 1038.

INHOUD

fol. 1r°-98r° : [(Pseudo-)Jordanus van Quedlinburg, *Sermoenen*] ⁽²⁵⁹⁾

Inc. *Op den anderen sondach na dertiendach Dat yerste sermoen* Het sijn bruloften ghemaect in een dorp gheheeten cana galilee Men vint met ondersceyde dryerhande bruylochten Die yerste sijn lichaemelijck tuschen man ende wyf inder weerelt...

Expl. daer ons toe wille bringhen ihesus christus ons god die metten vader ende metten helegghen gheest levet ende regnert inder eeuwichheit a m e n

fol. 99r°-104v° : Dit sermoen houtmen inden vasten saterdaechs nae den vierden sondach ⁽²⁶⁰⁾

Inc. [O]Nze lieve heere zecht inden heileghen evangelio ic ben dat licht der weerrelt die my na volcht die en wandelt niet inder duysternessen maer hy zal hebben dat licht des leuens ...

Expl. dat wij namaels inder eeuwegher glorien moet volherden moeten ghebruucken dat moet ons gonnen die vader die zone ende die heyleghe gheest amen

fol. 106r°-135v° : *Dit is eyn deuoete contemplacie ende oeffeninge* ⁽²⁶¹⁾

Inc. OP den dach der heyliker drye uoldicheyt. doen die mogende personen des vaders. den susteren quam collacie doen. soe sach dye dyerne goeds dat voer hem stonden twee alte schoen scaepkens...

(259) Een twintigtal sermoenen, waaronder ook enkele ten onrechte aan Jordanus van Quedlinburg toegeschreven. Voor een gedetailleerd overzicht en een identificatie van de afzonderlijke sermoenen zie R. LIEVENS, *Jordanus van Quedlinburg*, p. 221-223. Verder A. AMPE, "Een vernieuwd onderzoek omtrent enkele 'onechte' sermoenen van Jordanus van Quedlinburg", *Handelingen der Kon. Zuidn. Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, jg. 17 (1963), p. 13-46: editie van fragmenten uit Gent, U.B. 1038, fol. 57v°-70v° op p. 29-34. Voor aanvullingen bij LIEVENS, A.W., wat de overlevering betreft, zie de literatuur in K. MORVAY en D. GRUBE, *Bibliographie der deutschen Predigt des Mittelalters*, München, 1974, p. 143.

(260) Excerpten bij LIEVENS, A.W., p. 223.

(261) Uitvoerige parafrase van deze tekst bij R. LIEVENS, A.W., p. 224-225, noot 1.

Expl. ende soe volget v dat lijden dat lijden altoes nae Mer set gi v te lijden ende te steruen soe suldi vrede vinden.

fol. 136r°-164r° : *Eyn deuoete meditatie of oeffeninghe* ⁽²⁶²⁾

Inc. DEs maendachs nae dat die priestere haeren vastauont houden Seyde ons lieue here Ick wille den susteren leeren hoe dat sy haer deuocie houden Sommige menschen als sy haer deuocie houden ...

Expl. Ten derden des morgens dat was doen ick op verrees vander doot Ende ick my mynen lieuen vrienden openbaerde mit grooter vrouden inden scoonen daghe

fol. 164v°-169r° : [Religieus traktaat]

Inc. Om te comen tot eenen [inwendegen ⁽²⁶³⁾] gheestelijcken leeuen Als god te leeren kennen ende ons seluen ende hier in es onse salicheit al gheleghen ...

Expl. daer hy meer af versterct verzekert ende vertroost sal werden dan hem alle boecken mueghen gheuen oft allen onderstant van menschen soudens mueghen doen ⁽²⁶⁴⁾

fol. 169r°-179v° : *Vrydach na groot vastelaent quatertemper* [J. Tauler] ⁽²⁶⁵⁾

Inc. [H]et was een feestdach der ioden Ende ihesus clam op te iherusalem Ende daer was een pissine die hadde vijf poerten ...

Expl. Want het comt wter kennessen der bevindelijcker waerheyt. Daer ons allen toe hulpen moet die vader die sone ende die heyleghe gheest Amen deo gracias

fol. 179v°-184v° : *Soe wie in reynicheyt leeuen wilt diene behooren iij poenten toe*

Inc. Dierste es datty alle cierlycke treckende behaeghelheyt der weerelt van hem sal worpen en sal gaen onghelijc verworpen der weerelt ...

Expl. want wie verdraecht wint den stryt verdraecht en brinct alle dinc ten besten wie verdraecht winnet ten lesten Deo gracias

fol. 184v°-190v° : *Dit es dat gheestelycke huys van betleem* Nota ⁽²⁶⁶⁾

(262) Vgl. LIEVENS, *A.W.*, p. 225, noot 1.

(263) Boven de regel toegevoegd.

(264) Incipit en explicit van deze niet geïdentificeerde tekst ook bij R. LIEVENS, *A.W.*, p. 226-227.

(265) Volgens de in de Tauler-studie gangbare telling het sermoen "Vetter 8". Vgl. G. I. LIEFTINCK, *De Middelnederlandsche Tauler-handschriften*, Groningen-Batavia, 1936, p. 144; R. LIEVENS, *A.W.*, p. 227.

(266) Een korte beschrijving van de inhoud van deze tekst geeft LIEVENS, *A.W.*, p. 227, noot 1. Hetzelfde stuk treft men aan in Darmstadt, Hessische Landes- und Hochschulbibliothek Hs. 982, fol. 325v° e.v.: zie ACHTEN-KNAUS, p. 74, waar tevens verwezen wordt naar K. MENNE, *Deutsche und niederländische Handschriften [des Stadtarchivs Köln]*, Köln, 1931, p. 521. In de B.N.M. vonden wij onder deze titel verder een verwijzing naar Hs. Brussel, St.-Michielscollege 3, fol. 227b.

Inc. DAt ooghe onser meynighen⁽²⁶⁷⁾ ende dat waerom al onser wercken in gode ghevest Dat fundament Een onverhauen herte ende een gront neder gheuuelen ...

Expl. Dat hy altoes weeder na hem versuchte Sal ihesus volghen in allen synen weeghen Des help ons god die heere Amen Deo gracias

Hs. 1049

Levens en legenden van St. Franciscus en zijn gezellen

Perkament, 112 bldn, ca. 210 × 144 mm, 15de eeuw

11 IV (88) + (III+2) (96) + 2 IV (112). In het twaalfde katern is respectievelijk na het tweede en na het zesde blad van het oorspronkelijk ternio telkens één blad ingevoegd; de tekst loopt gewoon door. Geen reclamen. Signaturen in de eerste helft der katernen overal (ten dele) bewaard, met uitzondering van het laatste katern, waar ze misschien zijn weggesneden; een letter voor het katern (a, b, ... n) gevolgd door een Romeins cijfer voor het blad. Afschrijving met inkt: twee kolommen van ca. 140 × 44 mm, met ca. 10 mm tussenruimte; 31-33 r. Prikken met het oog op de afschrijving op veel plaatsen bewaard. Moderne foliëring met zwarte inkt.

Het perkament is zeer ongelijk van dikte en van kwaliteit; gaten en verstelde scheuren.

Eén hand: niet-lopend gotisch cursief. Rubrieken, rubricering, rode onderstreping, rode paragraaftekens en lombarden van meestal 2, soms 1 r. hoog (4 r. op fol. 1r^o a).

Kalfslederen band op houten borden; platten los. Op voor- en achterplat een rechthoek (ca. 180 × 100 mm) met ruitenveld in drievoudige filet. Rug verdwenen; vier ribben. Koperen beslag voor twee (ontbrekende) sluitriemen. Vooraan één en de resten van een tweede grotendeels weggescheurd schutblad. Fol. 112 heeft oorspronkelijk, zoals uit lijmsporen blijkt, dienst gedaan als dekblad tegen het achterplat.

Op het schutblad vooraan v^o: *Dit boeck hoert den susteren to Zutphen / in sancte katherinen conuent*⁽²⁶⁸⁾. In de bovenmarge van fol. 1r^o: *F. Fabianus*

(267) Bedoeld is wel: *meyninghen*.

(268) Het Tertiariissenklooster St.-Katharina te Zutphen werd na de inneming van de stad door Prins Maurits op 30 mei 1591 opgeheven: vgl. M. SCHOENGES, *Monasticon Batavum*, dl. 1, *De Franciskaansche orden*, Amsterdam, 1941, p. 206. Over het boekenbezit van dit klooster, zie behalve de onder *Literatuur* vermelde bijdrage van TEN-DOESSCHATE en VLEMS: A. GEURTS, "Boekenbezit in Zutphen vóór 1600. Een eerste verkenning" in: *Miscellanea Neerlandica. Opstellen voor Dr. Jan Deschamps*, ed. E. COCKX-INDESTEGE en F. HENDRICKX, dl. 3, Leuven, 1987, p. 31-50 (p. 42-43).

Dechering s.o. 1786. Het dekblad vooraan draagt het ex-libris van Ferdinand Vanderhaeghen.

J. W. Ten-Doesschate en R. J. C. M. Vlems melden in hun bijdrage in *O.G.E.* (vgl. Literatuur hieronder) dat volgens de B.N.M. een catalogus van Van Voorst, Amsterdam, 1860, no. 156 exact het hier vermelde eigendomsmerk van St.-Katharinaconvent op het schutblad weergeeft. Zij menen dan ook dat het om hetzelfde handschrift moet gaan : F. Vanderhaeghen, die het hier beschreven manuscript in 1870 aan de Universiteitsbibliotheek schonk, zou het dan in 1860 te Amsterdam gekocht hebben.

Literatuur : DEROLEZ, *Census*, Hs. 1049 — J. W. TEN-DOESSCHATE en R. J. C. M. VLEMS, "Het boekenbezit der Zutphense kloosters", *O.G.E.*, jg. 57 (1983), p. 354-395 — P. F. BEINEMA e.a., *Productie van codicologische catalogi met behulp van computers (PCC-project). Eindverslag*, Nijmegen, 1985, p. B6-B7.

INHOUD

fol. 1r^oa-27v^ob : *Hier beghint een spiegel der volcomenheit daer der minre broeder staet in beghonnen* is [Frater Leo, *Speculum perfectionis*, gedeeltelijke vertaling in het Middelnederlands] ⁽²⁶⁹⁾

Inc. Dit werc is vergadert vit somighen olden legenden die sancte franciscus ghesellen in alrehande steden ghescreuen ende bescriuen deden Sante franciscus makede drie regulen ...

Expl. Ende seide mit groter vrolicheit Welle come moet mijn suster die doot wesen

fol. 27v^ob-42v^oa : *Hier beghinnen somighe wonderlike werken die sante franciscus ende sijn ierste ghesellen deden* [Actus beati Francisci et sociorum eius, tweede gedeeltelijke vertaling] ⁽²⁷⁰⁾

Inc. IN den iersten is to weten dat sante franciscus in allen sinen werken onsen heeren ihesu christo seer ghelijc ende mede formich was ...

Expl. op dat die ghe/ nade toten louen ons heeren ihesu christi niet versumet en werde

fol. 42v^oa-55r^oa : *Hier beghennen somighe gulden worde ende seer stichtich*

(269) Vgl. J. DESCHAMPS, "Middelnederlandse vertalingen van Levens en legenden van de H. Franciscus van Assisi. Handschriften en drukken", *Franciscana*, jg. 31 (1976), p. 59-73 (p. 61-63); over de bredere context, zie S. CLASEN, *Legenda antiqua S. Francisci. Untersuchung über die nachbonaventurianischen Franziskusquellen*, Leiden, 1967; Hs. Gent 1049 hier vermeld op p. 98.

(270) In deze versie van de vertaling is tevens een vertaling van de *Dicta beati Aegidii Assisiensis* geïncorporeerd : hier fol. 42v^oa e.v. Vgl. voor de overige handschriften J. DESCHAMPS, *A.W.*, p. 66-67; CLASEN, *A.W.*, p. 98.

die dese brueder egidius ghesproken heft [*Dicta beati Aegidii Assisiensis* in het Middelnederlands] ⁽²⁷¹⁾

Inc. Die ghenade gods ende die dogheden sijn recht alse ene ledder. ende een wech inden hemel mede te climmen Ende die quaetheiden ende die sonden sijn recht alse ene wech mede neder te climmen totter hellen ...

Expl. Alsoe verliesen die sonne ende die mane hoer licht teghen dat licht van eenre glorificierder sielen Hier eynde somighe nutte wordickens die broeder egidius plach te segghen.

fol. 55r^oa-57v^ob : [*Actus beati Francisci et sociorum eius*, tweede vertaling, vervolg] ⁽²⁷²⁾

Inc. *Hoe broder anthonius den visschen predickede daer hi voel onghelouigher mensche mede bekierde* / DOe bruder anthonius op eene tijt vor den paus ende voer sinen cardinalen predictede daer menegherande tonghen vergadert waren ...

Expl. daer v die viant altoes in pijnt te hinderen ouermids vole onnutter werclicheiden Minne toter armoeden ende oec die hilighe armoede selue

fol. 57v^ob-60v^ob : [*Sint Franciscus' vermaningen*; Middelnederlandse vertaling van *Verba admonitionis S. Francisci*] ⁽²⁷³⁾

Inc. *Hoe dat hem niemant verhouerdighen en sal mer verbliden inden crucen ons heeren ihesu christi* / O Mensche merke in hoe groter hoecheit god onse heere di gheset heuet Want hi heuet di ghescapen ...

Expl. Ende niet af en laten mit reinre herten den leuenden warachtighen heere god altoes te aenbeden ende toe scouwen

fol. 60v^ob-109v^ob [*Actus beati Francisci et sociorum eius*, eerste gedeeltelijke vertaling] ⁽²⁷⁴⁾

Inc. *DIet sijn die namen van sante franciscus ghesellen Die ierst van hem gheropen waren totter oerden* / Die ierste was franciscus selue van gode gheropen Die ander brueder bernaert ...

Expl. Van deses selues broder anthonius leuen ende mirakelen. steet hier meer voer inden spiegel diet lesen wil die macht daer vinden *Deo gracias*

fol. 110r^o-112v^o : blanco ; fol. 110r^o nog op de gewone wijze van afschrijving voorzien voor twee kolommen.

(271) Vgl. de noot bij fol. 27v^ob hierboven.

(272) Vgl de noot bij fol. 27v^ob hierboven.

(273) Voor de verdere overlevering van deze tekst, zie K. RUH, *Bonaventura deutsch. Ein Beitrag zur deutschen Franziskaner-Mystik und -Scholastik*, Bern, 1956, p. 217 e.v. en CLASEN *A.W.*, *passim*.

(274) Vgl. J. DESCHAMPS, *A.W.*, p. 65-66.

Hs. 1080

Leven van Jezus ; sermoenen ; exempelen ; devoties

Papier, 343 bldn, ca. 285 × 205 mm, 2de helft 15de eeuw

(III-2) (4) + 17 VI (208) + IV (216) + 3 V (246) + (VI-1) (257) + 4 VI (305) + IV (313) + V (323) + (V-1) (332) + (VI-1) (343). In het 23ste katern (fol. 247 e.v.) is het 11de blad van een oorspronkelijk sextern uitgesneden ; in het 30ste katern (fol. 324 e.v.) het 6de blad van een oorspronkelijk quintern ; in het 31ste katern (fol. 333e.v.) het laatste blad van een oorspronkelijk sextern ; telkens zonder tekst-verlies. Reclamen op het einde van de katernen met doorlopende tekst op veel plaatsen bewaard, soms gedeeltelijk weggesneden ; op de andere plaatsen dus vermoedelijk besnoeid. Geen signaturen, geen custoden. Afschrijving en liniëring met loodstift (vertikale aflijning met inkt fol. 318v°-319r°) : twee kolommen (met uitzondering van de inhoudstafels fol. 3r° e.v. en 207 v° e.v. die over de hele breedte van de bladspiegel gekopieerd zijn) van ca. 190-205 × ca. 70 mm met een tussenruimte van ca. 15 mm ; 32 r. tot fol. 100v° ; 35-37 r. fol. 101r°-207r° ; 32 r. fol. 209r°-257v° ; 33 r. fol. 258r°-342r°, met onregelmatigheden. Prikken voor afschrijving, soms ook voor liniëring bewaard. Oorspronkelijke foliëring met rood in de rechterbovenhoek van de rectozijden vanaf fol. 5 : .J. tot .CCCxxxix. op fol. 343. Moderne foliëring met zwarte inkt vanaf het eerste schutblad : 1-343.

Talrijke watermerken : 1. de letter P, Briquet 8606 (1470-77) in het eerste katern ; 2. de letter P, Briquet 8660 (1474-81) in de katernen 2 tot 9 en in katern 19 ; 3. een letter Y in de aard van Briquet 9181-83 (1464-76) in het 8ste katern ; 4. de sleutels Briquet 3823 (1468-75) in de katernen 10, 14 en 15, 24 tot 27 en 31 ; 5. een ossekop gelijkend op Piccard, *Die Ochsenkopf-Wasserzeichen*, IX 188 (1469) in de katernen 11, 14, 16-18 en 20-23 ; 6. een cirkel met inscriptie, niet geïdentificeerd : katern 12 ; 7. een letter Y, niet geïdentificeerd, in de katernen 13, 17 en 19 ; 8. een schild, Briquet 1038 (1461-72) of 1039 (1464-65) in de katernen 24, 27, 30 en 31 ; 9. een ossekop, niet geïdentificeerd, in katern 25 ; 10. een schild in de aard van Briquet 1680-1700 in katern 26 ; 11. een paus, Briquet 7546 (1451) of 7547 (1471) in katern 27 ; 12. een anker, ongeveer Briquet 358 (1468-79) in katern 28 ; 13. een letter P, als Briquet 8599 (1465-68) in katern 31.

Drie of vier handen : 1a. fol. 3r°-100v° en 209r°-214r°a ; 1b. (sterk gelijkend op, wellicht identiek met hand 1a) fol. 101r°-207r° ; 3. fol. 207v°-208r°, 217r°a-257v°b, 260r°b-298r°b en 306r°-342r°b ; 4. fol. 258r°a-260r°a. Alle hybrida, de eerste echter zonder staarten aan s en f. Hand 1b is dezelfde als die van hs. Gent, U.B. 1016, vermoedelijk te identificeren als die van Thomas Moonincx, die achter-eenvolgens prior was van Zevenborren en Groenendaal (275). Rubricering, rubrieken,

(275) Vgl. Hs. 1016 hierboven.

rode paragraaftekens, rode onderstreping. De eerste kopiist noteert de tekst van de rubrieken voorlopig in klein cursief op sommige plaatsen in de marge ; op andere plaatsen wellicht besnoeid. Rode lombarden van 2 en 3 r. hoog ; representanten. Zeer onhandige poging tot versiering van lombarde en marges op fol. 270r°.

Een etiket op de binnenzijde van het voorplat geeft aan dat de band in 1971 werd gerestaureerd : bruin kalfsleder over houten borden ; twee sluitriemen met koperen haken ; vier ribben. Vooraan drie moderne papieren schutbladen, een perkamenten folio afkomstig uit een fijn geïllustreerd missaal (15de eeuw ?) dat oorspronkelijk als dekblad dienst deed en twee oude papieren schutbladen (gefolieerd 1 en 2). Achteraan, na het niet meer beschreven maar wel van een oude foliëring (.CCCxxix.) voorziene folio 343, achtereenvolgens : één oud gerestaureerd papieren schutblad, het oorspronkelijk dekblad van perkament (eveneens uit een liturgisch handschrift) en drie moderne papieren schutbladen. Van de oorspronkelijke band (handschriften-kabinet doos III, 18) zijn alleen nog de platten (gedeeltelijk) bewaard : bruin kalfsleder op houten borden, met een groot raam langs de randen van het plat en daarbinnen een aan alle kanten ca. 33 mm kleiner raam ; alles in zevenvoudige filet. De gerestaureerde band imiteert de vormgeving van de oude zo getrouw mogelijk.

Eigendomsmerken op fol. 3r°, onder de rubriek : *Septem Fontes* ; fol. 5r°, ondermarge : *Brueder Joes van lokere bidt voer hem* en (andere hand) *Desen boeck behoert toe den cloestere van seuenborren gheleghen bij halsenberge. Merct dit wel* ; fol. 101r° ondermarge : eigendomsmerk Zevenborren, als fol. 5r° ; fol. 343v° : eigendomsmerken Zevenborren en Joos van Lokere⁽²⁷⁶⁾. Op het oorspronkelijk dekblad achteraan r°, in de bovenmarge van de afgedankte liturgische tekst, driemaal de letter B, wellicht een signatuur van de oorspronkelijke bibliotheek.

Literatuur : DEROLEZ, *Census*, Hs. 1080 — G. C. ZIELEMAN, *Middel nederlandse Epistel- en Evangeliepreken*, Leiden, 1978, p. 94, noot 17 — W. WILLIAMS-KRAPP, *Die deutschen und niederländischen Legendare des Mittelalters*, Tübingen, 1986, p. 70-71.

INHOUD

fol. 3r°-4v° : *De tafele van desen boeke*

Inc. Hier beghint de prologe vanden leuene ons liefs heren ihesu xpristi / Van ons heren ghesteltheit der naturen / Wat dat gheschiede eer ons here neder quam *Capittel .I.*

Expl. Exempel vanden gheesteliken sloten *Capittel .Ivj.* / *Ende met noch meer exempelen dair naer / Jhesus Maria*

(276) Over het klooster Zevenborren en zijn boekenbezit, zie U. BERLIÈRE e.a., *Monasticon Belge*, dl. 4, *Province de Brabant* 4, p. 1105-1115 en de literatuur aldaar p. 1107 en M. HAVERALS in *Monasticon Windeshemense*, ed. W. KOHL, E. PERSOONS en A. G. WEILER, dl. 1, *Belgien*, Brussel, 1976, p. 189-200.

fol. 5r^oa-100v^oa : [*Het zgn. Pseudo-Bonaventura-Ludolfiaanse Leven van Jezus*] ⁽²⁷⁷⁾

Inc. *Hier beghint de prologe vanden leuenne ons liefs heren ihesu christi* / SOe als de Apostel paulus scrijft in sijnder ierster epistelen inden derden capittel tot dien van chorinthien Niemand en mach setten enich ander fundament dan dit dat gheset es dat ihesus christus selue es ...

Expl. dat si di niet en vervuylen Ende sijn si di vervuyt dair duse mede genesen moghes Hier toe helpe ons allen de heilege drevuldicheit De vader de sone ende de heileghe gheest ihesus christus marien sone AmeN *Sit benedictus ihesus / Et pia mater eius maria / In eternum et vltra / Amen*

fol. 101r^oa-110v^ob : *Hier merct ende onthoudt met deuocien van sinte joseph voesterhere van ihesum* ⁽²⁷⁸⁾

Inc. *De prologhe* / TEn loue gods ende sijre gebenedider moeder ende ter eeren hairs liefs brudegoms ende hairs kijnts behueders des werdichs patriarken Sinte josephs Ic wesende ende mi vermeydende inden genuechliken pryel sijne doechdelicheit ben beweecht ter beden van vrienden ...

Expl. Mids wien verdiente ende gebede ons genadich sijn wil ihesus christus sijn voesterkijnt ons here die met god den vader ende metten heileghen gheest leeft ende regneert ewelic ende emmermere Amen

fol. 110v^ob-112v^ob : [Toevoegingen aan de voorafgaande tekst, waarvan de meeste in rubriek toegeschreven aan [Johannes] Gerson]

Inc. JAcop autem genuit virum marie de qua natus est ihesus qui vocatur christus Dat es Jacop wan ioseph marien man. van welker marien geboren es ihesus die genoemt wort christus Matheus jnt ierste capittel. ...

(277) Naar twee handschriften uit de U.B. te Leiden uitgegeven door C. C. DE BRUIN, *Tleven ons heren ihesu Cristi* (C.S.S.N., Miscellanea II), Leiden, 1980. Vanaf kap. xxv in De Bruins editie (p. 137) verwijdt zich ons handschrift van de standaard-tekst om een enigszins andere versie van de *Passie* te volgen. Vgl. hierover DE BRUIN, A.W., p. XXI-XXII. De beide teksten komen weer samen vanaf kap. xxxvi in De Bruins uitgave (p. 193). Een kort excerpt uit het hier beschreven Gentse handschrift ("Vander geborten ons heren ihesu Christi") is uitgegeven door C. G. N. DE VOOYS, "Middelnederlandsche proza-verhalen over de geboorte van Jezus", *Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis*, N.S. dl. 1 (1900-1902), p. 125-162 (p. 136-137). Twee stukjes uit ons handschrift zijn gepubliceerd in C. C. DE BRUIN, *Middelnederlands geestelijk proza*, Zutphen, 1940, p. 28-30; één fragment, het kapittel "Van ons heren gesteltheit" is afgedrukt in C. G. N. DE VOOYS, *Middelnederlandse legenden en exempelen*, Groningen-Den Haag, 1926, p. 145-146. Voor bronnen, benaming en verdere overlevering, zie hierboven Hs.663, fol. 1r^o. Zie verder ook de Gentse handschriften 1017 en 1171.

(278) Voor de verdere overlevering zie W. WILLIAMS-KRAPP, *Die deutschen und niederländischen Legendare des Mittelalters*, Tübingen, 1986, p. 423 en de verwijzing aldaar naar A. AMPE, "Philips van Meron en Jan van Denemarken" *O.G.E.*, jg. 50 (1976), p. 260-308, waar de tekst van Hs. Brussel, K.B. IV 138 wordt meegedeeld.

Expl. Ende sprac dicke dese woirde Och gaue god dat ic leefde dat ic den wille gods saghe vervult God hebbe lof van allen. Amen. Jhesus Maria Joseph

fol. 113° a-207° a : [*Sermoenen voor zon- en feestdagen door het gehele jaar*, waarvan een groot deel vertaald naar Peregrinus de Oppeln, *Sermones*] ⁽²⁷⁹⁾

Inc. *Dominica prima aduentus* / ECce rex tuus venit tibi Mt xij ⁽²⁸⁰⁾ ... Heden soe begaen wi int ambacht der heileger missen ende inder euangelij vander toecomst ons heren ihesu christi dat hi van minnen om onsen wille geboren woude sijn ...

Expl. Ende dat si ons bringe toter glorien hairs liefs kijnts Des onne ons die vader ende de sone ende de heilege gheest Amen Amen Amen [fol. 207° b :] *Deo gracias* / *Jhesus Maria*

fol. 207^v o-208^r o : *Hier beghint die tafele vanden nauolghende legenden ende exempelen* ⁽²⁸¹⁾

Inc. Inden eersten een proper leeringhe ende exempel van eender deuoter molenerinnen CC.v.

Expl. Item die legende vanden heylighen bisscop Ciprianus martelere Ende vander heyligher martelerssen Justina

fol. 209^r o-a-210^r o a : *Exempel vander molennerinne* ⁽²⁸²⁾

Inc. Twee bruederen vander predecaren ordenne die quamen voir eens molenneren huys dair twee kijnderkijns voir saten ende maecten huyskens na kijnderkijns wijze ...

Expl. Si beualen doe de molennerinne te gode God verlene ons allen dat wi hem behagen moghen Amen

fol. 210^r o-a-211^r o b : *Van den vrouken van xxi iaren* ⁽²⁸³⁾

(279) Vgl. G. C. ZIELEMAN, *Middel nederlandse Epistel- en Evangeliepreken*, Leiden, 1978, p. 93-94, m.n. noot 17.

(280) In werkelijkheid Mattheus 21, 5.

(281) De vanaf fol. 217° a gekopieerde legenden hebben als verzameling geen parallel in de bekende Middel nederlandse overlevering ; in afzonderlijke teksten zijn vooral raakpunten te vinden met de handschriften Amsterdam, U.B. IV B 15 ; Brussel, K.B.388 en IV 138 ; Darmstadt, Hessische Landes- und Hochschulbibliothek 106 ; Leiden, U.B. BPL 61 ; Paris, B.N. cod. all. 35 ; Utrecht, Centraal Museum, Cat. 1569. Vgl. WILLIAMS-KRAPP, *A.W.*, p. 70 en *passim*.

(282) De hier beginnende afdeling bevat een groep exempelen "die meermalen gezamenlik voorkomen" o.m. in dezelfde volgorde en eveneens na het *Leven van Jezus* in Hs. Brussel, K.B. 1956 : C. G. N. DE VOOYS, *Middel nederlandse Marialegenden*, dl. 2, Leiden (s.d.), p. 327 ; vgl. VAN DEN GHEYN, *Catalogue*, dl. 5, p. 362 (nr. 3367). Het door DE VOOYS, *A.W.*, p. 194 uit Hs. Gent, U.B. 1080 uitgegeven exempel "Het was een kijnt vander grauwer ordenen..." maakt hier deel uit van de tekst *Vanden gheesteliken slotte Cap. lvj.* beginnend op fol. 211^v o b. Voor het 'exempel van de molenaarinne', zie DE VOOYS, *Middel nederlandse legenden en exempelen*, Groningen-Den Haag, 1926 (2), p. 345 e.v.

(283) Vgl. C. G. N. DE VOOYS, *Middel nederlandse legenden en exempelen*, p. 338 e.v.

Inc. Een meester inder godheit die quam in een stat dair een ionge vrouwe was van xxi. iaren Ende dese sprac den meester toe ...

Expl. Mijn pine was bitter pine dat ic riep van groter pinen mijn god mijn god. wair hebdi mi ghelaten Die ontfermhertige god die en wil ons nemmermeer laten Amen

fol. 211r^ob-211v^ob : *Exempel*

Inc. Sinte bernairt die nam op een tijt wt sinen brueders .vijf. sonderlinge brueders ende enen yegeliken vraechde hi ene sonderlinghe vraghe ...

Expl. Doen hoirde hi weder een stemme die sprac. De ghene die niemant en bedrueft. noch van niemant bedrueft wert. dats de beste.

fol. 211v^ob-213r^oa : *Vanden gheesteliken slote* [o.a. naar Jan van Ruusbroec, *Vanden seven sloten*] ⁽²⁸⁴⁾

Inc. Dits een slot dair hem elc geestelic mensce in sluyten sal. Du suls besluyten dinen wtwendighen sinliken mensce ...

Expl. ende volght den rade gods ende dijnre redelicheit soe moechstu met gode ewelic wonen Dair toe hulpe ons allen god Amen

fol. 213r^oa-b : *Exempel*

Inc. Soe wie dat ziec es ende hem pijnt verduldich te sijn. dien comen dair af v. nutte dinghen Dat ierste es datt een teken es ...

Expl. Dat vijfte es dat god dien mensce te kennen gheeft van sijnre godliker ghewelt :

fol. 213r^ob :

Inc. Vijf dingen sijn die den mensche hinderen dat hem god sijn genade niet mede en deylt Dat ierste es ondancbairheit ...

Expl. Dat vijfte es opdragentheit van ghemuede

fol. 213r^ob-v^oa : [Jan Brugman (?), *Exempel*] ⁽²⁸⁵⁾

Inc. Ons lieue here beclaechede hem tot enen gheesteliken mensche dat hem sijn vriende vertornden met drien dingen Dat jerste es als si te gader comen ...

Verder LIEVENS, p. 206 en K. BRETHAUWER, "Texte aus dem Umkreis Meister Eckharts im Haag", *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, jg. 92 (1963), p. 158-164 (p. 163) en de verwijzingen aldaar.

(284) Het begin van deze tekst, tot ongeveer het midden van fol. 212r^ob, naar Jan van Ruusbroec, *Vanden seven sloten* : ed. G. DE BAERE, Tielt-Leiden (1981), r. 508-531 (p. 155-157) ; vgl. *Introduction*, p. 71. Op fol. 212v^oa begint dan het exempel "Het was een kijnt vander grauwen ordenen..." gepubliceerd door C. G. N. DE VOOYS, *Middelnederlandse Maria-legenden*, dl. 2, p. 194-195 ; vgl. DEZ., *Middelnederlandse legenden en exempelen*, p. 187-188.

(285) Voor de verdere overlevering zie A. AMPE, "Een kritisch onderzoek van de 'Institutiones Taulerianae'", *O.G.E.*, jg. 40 (1966), p. 167-240 (p. 194-195). De versie met 'zes punten' is op naam van J. Brugman uitgegeven door A. VAN DIJK, *Verspreide sermoenen van Jan Brugman*, Antwerpen 1948, p. 143-144 ; zie ook aldaar p. XIII van de inleiding.

Expl. Ende wie hierin verherdende blijft. die verblijnt van sijne wetentheit Hier wil ons allen god voir hueden Amen

fol. 213v° a-b : *Exempel*

Inc. Het was een man dair god grote gracie in wrachte nochtan en was hi van gheenre groter vfeningen ...

Expl. dair om houde ic minen mont suuer op dat mijn ziele suuer comen mach voir gode Dese punten verleene ons ihesus christus Amen

fol. 213v° b-214r° a : *Exempel*

Inc. Soe wie een goet mensce wilt werden die sal sijn leuen richten op drie punten Dierste es als hi vertornt wert dat hi sijn tonge bedwinghen sal ...

Expl. aen onsen lieuen here den ouersten troest dair alle troest ende vrede in te crighen es. ende te behouden die in hem betruwet.

fol. 214r° a : *Exempel* ⁽²⁸⁶⁾

Inc. Des ghelijcs vint men van eenre nonnen die met vier punten gecreech van gode dat hi hair heymelic was als si woude ...

Expl. Dat vierde dat si niemande hair liden en claghede dan gode alleen ende si wert te hant ghetroest op die stat / Deo gracias / JHESUS MARIA

fol. 214r° b-216v° b : blanco

fol. 217r° a-242r° a : *Van liedewy [Jan Gerlachssoon, Tleven van Liedwy die maghet van Scyedam]* ⁽²⁸⁷⁾

Inc. DOe hertoech aelbrecht wt beyeren graue van hollant ende van zeelant was Doe was In die stede van sciedam een goet kersten man gheheeten Peeter Jans sone ...

Expl. lieten die kercmeesters In dat naeste Jaer daer op tymmeren een steynen capelle met enen altaer In die eere gods ende onser lieuer vrouwen amen Deo gracias *semper*

fol. 242r° a-246r° b : *Dit es vander heyleggher vrouwen maria magdalena ende van harer bekeernten* ⁽²⁸⁸⁾

Inc. SEnte maria magdaleena want sy edel. schoon ende rijk was. Soe gaf si haer bouen maten seere totter weeldicheit des vleeschs ...

(286) Vgl. A. AMPE, *O.G.E.* 1966, p. 196-197.

(287) Voor de attributie en voor de verdere overlevering, zie H. VAN OERLE, "Tleven van Liedwy die maghet van Scyedam" *O.G.E.*, jg. 54 (1980), p. 240-266 (p. 253). Vgl. WILLIAMS-KRAPP, *A.W.*, p. 433; M. CARASSO-KOK, *Repertorium van verhalende historische bronnen uit de middeleeuwen*, 's-Gravenhage, 1981, p. 60-61. De tekst van het hier beschreven handschrift is kritisch uitgegeven door L. JONGEN en C. SCHOTEL, *Van Liedewy. Naar het Gentse handschrift (Universiteitsbibliotheek Gent, 1080, fol. 217Ra-242Ra)*, diss. Leiden en Maassluis, 1987. Inmiddels ook in druk : *Het leven van Liedewij, de maagd van Schiedam*, ed. L. JONGEN en C. SCHOTEL, m.m.v. J. FRANKEN, Schiedam, 1989, 1994 (2).

(288) WILLIAMS-KRAPP, *A.W.*, p. 439.

Expl. soe heeft onse lieue [heere ⁽²⁹⁸⁾] vrouwe marien magdalenen omvanghen
ende ghecusset. ende suetelijc ghetrootet die ghebenedijt es nv ende inder
ewicheit amen

fol. 246^r b-247^r a : *Een exempel van sinte agustijs hertte zeere scone ende
deuoet*

Inc. Men leest in den leuen sigiberti eertsch bisscop londomesis dat hi hadde
sinte augustijn in alte grooter deuocien ...

Expl. Ende des ghelijc es hij ghepresen ende ghelooft inder heiligher scrift amen

fol. 247^r a-248^r b : *Van sinte walburch* ⁽²⁹⁰⁾

Inc. SEnte walburch quam met tween heilighen mannen dat haer brueders waren
die een was sente willibaldus ...

Expl. Mer dat water werp den mordenaer aent ouer met den doden pelgrym
amen

fol. 248^r b-252^v a : *Van sinte landrada maghet* ⁽²⁹¹⁾

Inc. NA [dat] der glorioser opuerrijzenisse ons heeren ihesu christi Doe dat vier
dat christus inder eerden sinde ouer al ontsteken was. ende zeere berrende
...

Expl. Dese heilighe maghet versciет van desen leuen Des sesten daghes in Julio
dat es in hoymaent

fol. 252^v a-257^r a : *Van sinte blandina* ⁽²⁹²⁾

Inc. INder martelaren tijden was een vrouwe die blandina hiet daer cristus in
bewijsde hoe dat god dicwile in crancken personen groote dinghen heeft
ghedaen ...

Expl. Die heyden die haer pine ende haer victorie sa/ / ghen verwonderden hem
ende seiden tot malcanderen Dat nye wijf en was die alsodanighe pine mocht
ghelijden

fol. 257^r a-v^o b : *Van sinte leopardus een enich sone sijns vaders* ⁽²⁹³⁾

Inc. IN dien tijde dat Juliaen die apostael keyser was So was in die stat van
romen een ionghelinc Leopardus ghenoeemt van seere edelen gheslachte ...

Expl. Toten loue ende glorien Jhesu christi Wien eere es ende glorie van ewen
tot ewen ¶ Amen Doe [sic] gracias semper Bidt voer den scriuer ghemynde
brueders om gods wille

fol. 258^r a-267^v b : *Dit es Van sinte Brigida* ⁽²⁹⁴⁾

(289) Rood doorstreept.

(290) Voor de verdere overlevering : WILLIAMS-KRAPP, *A. W.*, p. 469.

(291) Vgl. WILLIAMS-KRAPP, *A. W.*, p. 431.

(292) Vgl. WILLIAMS-KRAPP, *A. W.*, p. 398.

(293) WILLIAMS-KRAPP, *A. W.*, p. 432.

(294) WILLIAMS-KRAPP, *A. W.*, p. 400.

Inc. SInte brigida die go [sic] versien ende bereyt heeft tot sinen beelde es van edelen kerstenen ouders ende van eenen goeden ende wisen gheslechte ...

Expl. opten yersten dach van februaryus int iaer ons heeren vijf hondert ende xxxvi. onder den paeus hormysda ende den keyser anastasyus

fol. 267v^ob-268r^ob : *Dit es een scoen myrakele* [van de H. Brigitta]

Inc. IN ne gheenrewijs en es te verswighen dit myrakel. dat gheschiede doen men vermaecte die kerke daer die gloriose lichamen rusten des eertschen bisscops Sente patricius Ende Sente brigida ...

Expl. Want doen wart si ontladen vanden laste des vleeschs ende wart gheuoert toter ewigher glorien amen

fol. 268v^oa-269v^ob : *Van sinte affra* ⁽²⁹⁵⁾

Inc. TOt eenre tijt doemen die kerstene liede sochte om te treckene toter martelien Doen was een heilich bisscop die narsiscus hiet ...

Expl. Dat ons des ghelijcs gheschien moet dies helpe ons die almachtighe god amen Deo gracias amen

fol. 270r^oa-278r^oa : *Dit es die legende van sinte Juliaen martelare met sinen ghesellen* ⁽²⁹⁶⁾

Inc. Die heilighe maertelare sinte iuliane minde soe sere suuerheit van sinre iongher kinsheit Dat hy versmade alle der wereelt [sic] ghenuchte ...

Expl. Ende begroeu en sise met grooter vrouwen ende blijscappen Sij waren ghepassijt opten viii. ydus van ianuarius amen

fol. 278r^ob-279r^ob : *Van sinte annen gheboorte* ⁽²⁹⁷⁾

Inc. DOen ic begheerde te scriuen de gheboorte der alder heilichster matronen sente Annen die moeder es der glorioser maghet marien ...

Expl. ende si ontfinc vanden heileghen gheest ihesum christum god ende mensche ende bleef altoes een maghet onbesmet

fol. 279r^ob-281r^ob : *Van sinte annen legende* ⁽²⁹⁸⁾

Inc. TE rechte heetmen de moeder der moeder gods des hoochtijts dat wi als heden deuotelic begaen Anna dat also vele es ...

Expl. Inden daghe dijnre hoochtijt ende blijscap deser teghenwordeghe scare die heden in dinen loue vergadert es amen

fol. 281r^ob-283r^ob : *Dit es vander gheboerten onser lieuer vrouwen* ⁽²⁹⁹⁾

(295) Voor de verdere overlevering zie WILLIAMS-KRAPP, *A.W.*, p. 386.

(296) Vgl. WILLIAMS-KRAPP, *A.W.*, p. 424.

(297) Vormt samen met de twee navolgende teksten de St.-Annalegende van het Zuid-nederlandse *Passionaal*. Vgl. WILLIAMS-KRAPP, *A.W.*, p. 390.

(298) Zie de voorafgaande noot.

(299) Idem.

Inc. EEn man was inden lande van israel gheheeten Joachim Dese was godfruchtich ende simpel van moede. ende hadde groote besorchaemheit ...

Expl. gheuende gode lof ende der saligher maghet maria wantse verlost sijn van der duysternessen ende gode gheenicht sijn

fol. 283v° a-284v° a : *Dit es vander gheboerten onser lieuer vrouwen*

Inc. NAtiuitas marie virginis Marien onser lieuer vrouwen gheboerte was ten versten van gode voer spoken ...

Expl. Hier om ghelijctmen christum bider sonnen Marien bider manen Ende Sinte ian bider morghen sterren amen Deo gracias

fol. 284v° b-286v° a : *Een exempel vander heylegher maghet Marina*

Inc. MEn⁽³⁰⁰⁾ werlijc man was die eene cleene eneghe dochter hadde ende om dat hi hem bekeeren wilde ...

Expl. Ende daer doet noch god om deser maghet bede vele wonders Hier heeft dit een ynde

fol. 286v° b-297r° a : *Dit es van sinte anthonijs vijnden sunderlinghe scone ende deuoet* ⁽³⁰¹⁾

Inc. INder tijt doen constantijn keyser was so vintmen ghescreuen dat hi gheen kint en hadde dies [hi ⁽³⁰²⁾] hem zeere bedruefde ...

Expl. in wat node dat hi es. op dat hem salichlic es Dat ons onne de vader. de sone. ende de heileghe gheest. Ende die heileghe vader sinte Anthonius Amen

fol. 297r° a-298r° b : [*Een ynnighe ghedinckenisse*]

Inc. [H ⁽³⁰³⁾]ier beghint een ynneghe ghedinckenisse bij enen gulden rinc Ghechiert met vij. costeliken steenen Op enen tijt als ene heileghe ioncfrouwe in haren ghebede was ...

Expl. lieue ziele comt weder tot my op dat ghi moecht aen sien die heileghe drieuuldicheit want daer in staet dijn eweghe salicheit / amen

fol. 298v° -305v° : blanco, gelinieerd.

fol. 306r° a-309v° a : *Van sente alexis* ⁽³⁰⁴⁾

Inc. TE dien tijde dat honorius ende archadius de keyzers regneerden so was te rome een groot edel man die eufemianus hiet die zeere rijke was ...

(300) Sic ; bedoeld was 'EEn', zoals ook blijkt uit de representant.

(301) Voor de verdere overlevering : WILLIAMS-KRAPP, *A.W.*, p. 391-392 en de verwijzing aldaar naar J. DESCHAMPS, "De Middelnederlandse handschriften van de grote en de kleine 'Der sielen troest'", *Handelingen der Kon. Zuidn. Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis* 17 (1963), p. 111-167 (p. 130).

(302) Boven de regel toegevoegd.

(303) Lombarde niet ingevuld.

(304) Voor de verdere overlevering : WILLIAMS-KRAPP, *A.W.*, p. 388.

Expl. vanden almachtighen god moghen beiaighen wat wij bidden met goeden ghelooue der herten. Die leeft ende regneert ewelijc ende emmermeer amen

fol. 309v^oa-313v^ob : *Van sinte eustachius* ⁽³⁰⁵⁾

Inc. Eustachius hiet yerst placidus Dese was meester van den ridders trayaens keysers Ende al aenbedde hij dafgode nochtan oefende hij ...

Expl. ghepassijt int Jaer ons heeren c xx. inde kalende van nouembre ende also eeneghe segghen inde xiiste kalende van octobere Deo gracias amen

fol. 313v^ob-316r^oa : *Van sente iustina*

Inc. Iustina was eens papen vanden afgoden dochter van anthiocien ende sij sat daghelijcs voer een veynster ende hoorde ...

Expl. sij waren ghepassijt opten vijften vijftsten ⁽³⁰⁶⁾ dach voer october Int iaer ons heeren cc lxxx. onder dyoclesiane / Deo gracias

fol. 316r^oa-322v^oa : *Dit es vanden heyleghen Jongherlijnc sijnt Ioes* ⁽³⁰⁷⁾

Inc. DEn ghemeynen volke des heilighen kersten gheloofs ende sonderlinghe den mede brueders des gloriosen vaders Sinte Joeste die woenen in vranckerijc ende in tduutsche lant ...

Expl. hier op der eerden met sijre gracen bewaren sal Ende na desen leuen v croonen sal met der ewigher glorien amen

fol. 322v^oa-326r^oa : *Van sinte alexandre den paus* ⁽³⁰⁸⁾

Inc. Die vijfte paeus na Sente peeteren hiet alexander ende was een heilich man ionc van daghen mer out inden ghelooue ouermits der gracen gods ...

Expl. Onder den keyser trayanum ende den tyrant aurelianus Int iaer ons heeren ses hondert regneerde doer onsen heere ihesum christum inde werelde der werelde amen

fol. 326r^oa-329r^ob : *Van sente williboert* ⁽³⁰⁹⁾

Inc. SEnt williboert was gheboren in inghelant van religiosen ouders nader werelt sijn vader die wilgis ghenoeemt es een sasse van gheboerten ...

Expl. Die onse heere ihesus christus die ghebenedijt es inder ewicheit Verleent heeft sinen heileghen confessoer Sente williboert amen

fol. 329r^ob-330r^oa : *Van sinte concordius* ⁽³¹⁰⁾

(305) Vgl. WILLIAMS-KRAPP, *A. W.*, p. 409.

(306) Wellicht besepte de kopiist na het neerschrijven van *vijften* dat hierin ook gemakke-lijk *vijsten* (= 7ste) kon gelezen worden en voegde daarom voor alle duidelijkheid de tweede vorm toe.

(307) De legende van St. Judocus uit het Zuidnederlandse *Passionaal*: vgl. WILLIAMS-KRAPP, *A. W.*, p. 421-422.

(308) Vgl. WILLIAMS-KRAPP, *A. W.*, p. 388.

(309) WILLIAMS-KRAPP, *A. W.*, p. 471.

(310) Vgl. WILLIAMS-KRAPP, *A. W.*, p. 428.

Inc. DOe anthonius keyser was wort Sente concordius ghemartiliseert Dese was te rome van edelen gheslechte geboren ...

Expl. Die blinde woerden siende ghemaect ende die sieke ghenesen ende die viande verdreuen Dese heileghe martelaers dach es opten heyleghen iaers dach

fol. 330r^oa-330v^ob : *Van sinte theogenus* ⁽³¹¹⁾

Inc. DOe constantinus die keyser regneerde wert theogenus ghevanghen ende aen vier palen in die eerde ghebonden Ende seere met stocken gheslaghen

...

Expl. Dese heileghe martelaer was inden kerker neghen daghe sonder eten ende drijncken ende sterf des vierde daechs na des heileghen iaers dach

fol. 330v^ob-331v^oa : *Van Sente lucianus* ⁽³¹²⁾

Inc. SEnte lucianus sente peeters discipel wert van Sente clement den paeus Sente dyonisio tot eenen gheselle ende mede hulper ghegheuen ...

Expl. Dese heileghe martelaer was ghedoot doe domicianus die keyser regneerde

fol. 331v^ob-334r^oa : *Van sente thomaes van aquinen* ⁽³¹³⁾

Inc. SEnte thomaes van aq[u]ijnen ⁽³¹⁴⁾ was een edel[man] ⁽³¹⁵⁾ leerraer vander predicaren oerden geboren van edelen gheslachten der grauen van aquinen

...

Expl. Ende ic ga voer hem in die weerdicheit der bisscoppeliker ordenen amen Deo gracias

fol. 334r^oa-338r^oa : *Dit es van sinte lauwereys gheboorte* ⁽³¹⁶⁾

Inc. HET was een coninc in yspaendien die welke heiden was ende alle sijn lantschap Dese coninc hadde een vrouwe van der welker hi gheen vrucht en conste ghecrijghen ...

Expl. tot dier tijt datse van gode gheroepen waren met martilyen tot sinen rijke Alsoe harer beyder legende claerlijc in hout Amen

fol. 338r^oa-342r^ob : *Een sermoen van sinte Jan ewangeliste zeere scone*

Inc. Mijn alder liefste heden es ons een tweeuldeghe blijscap want die wile dat noch duert die feeste van ons heeren gheboorte soe comt ons te ghemoete

...

Expl. Oec en es dat gheen on eere oft vermindernessen ons behouders datmen gheloeue dat hi doer sinen gheminden discipel // [...] ⁽³¹⁷⁾

(311) WILLIAMS-KRAPP, *A. W.*, p. 464.

(312) WILLIAMS-KRAPP, *A. W.*, p. 434.

(313) WILLIAMS-KRAPP, *A. W.*, p. 465.

(314) *u* boven de regel toegevoegd.

(315) Doorstreept.

(316) WILLIAMS-KRAPP, *A. W.*, p. 431.

(317) Nog een drietal woorden op fol. 342v^o, echter uitgevlekt en niet goed te ontcijferen ; ik lees : *met hem* [*Marya* ?].

Hs. 1101 (1)

Heinrich von St. Gallen, Passietraktaat in het Middelnederlands ; religieuze traktaten en oefeningen ; regel van St. Augustinus

Perkament, 95 bldn, ca. 230×163 mm, 15de eeuw

10 IV (80) + (IV-1) (87) + IV (95). In het elfde katern is het laatste blad zonder tekstverlies uitgesneden. Opvallend korte reclamen (één lettergreep) aan het einde van de katernen I, III, V, VII en X (fol. 8, 24, 40, 56, 80 v°). Geen signatures of custoden. Afschrijving en liniëring met inkt : één kolom van 160-165 × ca. 110 mm ; 24 r. Prikken voor afschrijving en liniëring op veel plaatsen bewaard. Moderne foliëring met potlood van 1 tot 95.

Twee handen : 1. fol. 1r°-87v° ; 2. fol. 88r°-95v° ; beide textualis. Rubrieken, rubricering, rode paragraaftekens. Rode en blauwe lombarden van 2 en 3 r. hoog ; van 5 r. hoog op fol. 1r° (een blauwe O). Met raam, gebladerte en penwerk in purperen inkt versierde initiaal van 5 r. hoog op fol. 88r° (een rode D).

Band gerestaureerd in 1983, zoals aangegeven door een op het dekblad vooraan ingekleefd etiketje. Oorspronkelijke platten van kalfsleder op houten borden, waarop een groot raam (ca. 210 × 135-138 mm) met de diagonalen, alles in drievoudige filet. Ongeveer centraal in de zo getekende driehoeken ruitvormige stempeltjes (9 × 9 mm) met nog slecht leesbare inscripties : vermoedelijk *ma* met afkortings-teken boven (*Maria*) in de driehoeken links en rechts van het midden, *ihs* (*Ihesus*) boven en onder. In de vier hoeken bij de kruising van de diagonalen, op die kruising zelf, op de hoeken en op het midden van de zijden van de rechthoek : een klein stempeltje (ca. 4 mm doorsnede) in de vorm van een rozet met zes bladen. Rug vernieuwd : vijf ribben. Sporen van twee sluitriemen. Voor- en achteraan telkens één modern perkamenten schutblad.

Bezittersmerk in de ondermarge van fol. 1r° : *Dit boeck behoort in Sinte Lijsbetten gasthuus binnen Antwerpen*. Vergelijkbare nota's in het Latijn fol. 87v°, interlineair (*Liber sanctimonialium hospitalis sancte Elisabeth in Antwerpia*) en fol. 95v°, onderaan (*Liber hospitalis sancte Elisabeth in Antwerpia*). Alle nog wel van de 15de eeuw.

Het handschrift werd in 1904 door Auguste van Assche, architect te Gent, aan de bibliotheek geschonken, zoals o.m. blijkt uit een nota in het dossier Hs. 1101(1) in het handschriftenkabinet : "gift van Aug. van Assche. Ingeschr. op 22 sept. 1904 / 1904 R 79482".

Literatuur : DEROLEZ, *Census*, Hs.1101¹.

INHOUD

fol. 1r°-84v° : *hier beghint die passie ons heeren ihesu xpristi* [Heinrich von St. Gallen, *Passietraktaat* (*Extendit manum*-traktaat) in Middelnederlandse vertaling] ⁽³¹⁸⁾

Inc. ONse heere ihesus hinc aenden cruce alleen. Met minnender godheit. Met sueter sielen. Met bedroefder menscheit. Met doerwonden herte. Met crancken leden. Met doerhouwenen liue. Met bloedeghen wonden...

Expl. dat heeft gheleden den bitteren doot doer ons wi sijn die sake. op dat wij moghen daer gheraken. daer hi regniert in maiesteit des helpe hi ons doer sine godheit. Amen. Deo gracias.

fol. 84v°-85r° : [Over honderd Pater nosters en Ave Maria's]

Inc. Die den heilighen tranen ons heren ihesu xpristi wil spreken alle daghe .C. pater noster. ende aue maria .xv. Jaer lanc So wort elken traen eenen pater noster ...

Expl. Dit dede die goede Sinte Jan euuangeliste te wetene drien ghoeden lieden in eender nacht Ende seide dat het also waer es alsoe dat heilighe euuangelium. In principio erat. Dat hi selue maecte.

fol. 85v°-87r° : [De Leesmeester van Straatsburg, *Preek op de Gulden Berg*] ⁽³¹⁹⁾

Inc. Dit sermoen predicte die leesmeester uan straesborch te louene te capittelen int beghijnhof. Ende sprac. Ic sal v ene waerheit segghen elc pijnse hem te houdene...

(318) Vgl. K. RUH, *Der Passionstraktat des Heinrich von St. Gallen*, Thayngen, 1940, waar echter de Middelnederlandse overlevering buiten beschouwing blijft. In tegenstelling tot Hs. Gent U.B. 220, fol. 9v° b e.v. (vgl. *Catalogus Gent*, dl. 1, p. 100, noot 175) hebben we hier waarschijnlijk met een 'ongemengde' versie van het *Extendit manum*-traktaat te maken, althans niet met een versie die tevens van de *Meditationes vitae Christi* gebruik heeft gemaakt (vgl. K. RUH, *Bonaventura deutsch*, Bern, 1956, p. 272). Lombarden en rubrieken geven de volgende indeling aan : fol. 1r° : Inc. *Extendit manum suam et arripuit gladium sic immolabat* [sic] filium Ende hi recte vut sijn hant. ende toech dat sweert dat hi den sone offerde. Vanden liden ons heren spreekt Sinte augustijn Cristus nam aen hem al onse ghebreke... ; fol. 2v° : *Die heyliche kerke heffet die passie ons heeren aldus an* Onse heere ihesus xpristus doen hi bi na .xxxij. iaer out was... ; fol. 17r° : *Dauontmael* Onse here ihesus quam toten auontetene... ; fol. 23v° : *Hler beghint die passie ons heren ihesu xpristi* Bider passien ons heren moghen wij merken ten iersten male .xij. poenten... ; fol. 23r° : Inc. ONse here ghinc vuten huysse daer hi in hadde gheten... ; fol. 39r° : *Te priemen* Dit es te priemtide. Aey wat schameliker noot... ; fol. 45r° : *Te terciën* Doen die ioden onsen heere wederbrochten... ; fol. 56r° : *Te sextiden* Te sextide doen sine brochten aenden berch uan caluarien... ; fol. 64v° : *Te noemen* (sic) NV spreken die euuangelisten dat na die woorden des beuelens... ; fol. 72r° : *Te uespertide* TE vespertide so seldi of so moechdi denken... ; fol. 79r° : *Completen* TE completen so baden si der alderbedroefder moeder...

(319) Vgl. S. AXTERS, "Bijdragen tot een bibliographie van de Nederlandsch dominiikaansche vroomheid. I", *O.G.E.*, jg. 6 (1932), p. 35, nr. 97 ; Dez., *Bibliotheca*, p. 66.

Expl. ende dat ic daer mede uerghelde mine sonden uan verdiender penitencien.
Ende du mensche doestu dat met ghewarighen toeuerlate inde helle noch int
uagheuer en comstu nemmermeer.

fol. 87r°-87v° : [Over zonden]

Inc. OP enen tijt uraechde mijn heere Sinte Jan ewangeliste onsen heere ihesum
xpristum Here seit hi wat seldi den ghenen doen die hooftsonden laten om
minen wille te doene ...

Expl. Seneca seghet openbare. Al waert dat sonde gheen sonde en ware. Nochtan
so ware sonde sonde. want si coemt vut vuylen gronde. *Eenen pater noster
ende enen .Aue maria Ouer die dit screef ende dede scriuen dat si beide
hemelrijc moeten vercrighen*

fol. 88r°-95v° : *Dit es sinte augustijns regule totten vrouwen* ⁽³²⁰⁾

Inc. DIt sijn die ghebode die wi ghebidden dat ghi houden moet ghi die in
die cloestren gheset sijt. Dierste daer ghi omme in een vergadert sijt dats
dat ghi een moedelic wonen selt inden huysse ...

Expl. Maer daer yement van v hem yet siet ghebreken. sy hebbe rouwe van
dien dat leden es Ende hoe de hare van dien dat toecomende es. biddende
dat hare haer scout vergeheuen werde Ende dat sy niet gheleit en werde in
becoringhen AMEN / Hier es vte sinte Augustijns Regule totten vrouwen

Hs. 1171

Leven van Jezus

Papier, 161 bldn, 208 × 140 mm, (15de ?)-16de eeuw

7 IV (56) + (IV-2) (62) + 2 IV (78) + [II (82) + 2 IV (98)] + 7 IV (154) +
(IV-1) (161). Het gedeelte tussen fol. 79 en fol. 98 is zo strak gebonden dat de
samenstelling niet met zekerheid kan worden nagegaan. In het achtste katern zijn
achteraan twee bladen langs de aflijning van de binnenmarge uitgesneden (kim van
ca. 13 mm). In het laatste katern ontbreekt het laatste blad. Twee reclamen (ge-
deeltelijk) bewaard : onderaan fol. 70v° en 130v°. Geen custoden. Signaturen op
fol. 101r° (a ; nochtans niet het begin van een katern : vermoedelijk werden hier
door de nieuwe kopiist (vgl. hieronder) twee bifolia in een bestaand binio ingevoegd),
115r° (c), 117r° (c₁ ; twee signaturen binnen één katern dus, wat kan wijzen op
afschrijven op onopengesneden halve katernen), 123r° (d), 125r° (?), 139r° (f). Af-
schrijving met loodstift (én inkt ?) : tot fol. 62v twee kolommen van ca. 140 mm
hoog en ca. 50 mm breed wat de binnenste kolom, ca. 43 mm breed wat de buiten-

(320) Vgl. Hs. 607, fol. 34 (*Catalogus Gent*, dl. 1, p. 127, m.n. noot 213) en de literatuur
aldaar.

ste kolom betreft ; ca. 145×44 mm (beide kolommen) van fol. $63r^{\circ}$ tot $78v^{\circ}$; 145×35 à 50 (zeer onregelmatige breedte) van fol. $79r^{\circ}$ tot $100v^{\circ}$; 153×50 mm van fol. $101r^{\circ}$ tot $140v^{\circ}$; ca. $150 \times$ ca. 47 mm (breedte sterk wisselend) van fol. $141r^{\circ}$ tot $161v^{\circ}$. Aantal regels : 33 à 38 tot fol. $78v^{\circ}$; ca. 29 van fol. $101r^{\circ}$ tot $157v^{\circ}$. Prikken voor de afschrijving op veel plaatsen bewaard. Moderne foliëring met potlood van 1 tot 161 .

Watermerken onder de vouw : 1. fol. $1-62$: een kruik ; 2. fol. $63-78$: letters en een kroon, misschien deel uitmakend van een schild ; 3. fol. $79-100$: ? ; 4. fol. $101-146$: een hand ; 5. fol. $146-161$: dezelfde hand en een letter P.

Vijf handen : 1. fol. $1r^{\circ}-62v^{\circ}$; 2. fol. $63r^{\circ}-78v^{\circ}$; 3. fol. $79r^{\circ}-100v^{\circ}$; 4. fol. $101r^{\circ}-139r^{\circ}a$ (r. 18) ; 5. fol. $139r^{\circ}a$ (r. 19)- $157v^{\circ}$. Alle hybrida. Rubricering, door- en onderstreping met rode inkt, rode paragraaftekens. Rubrieken in het gedeelte van de tweede kopiist (fol. $63r^{\circ}-78v^{\circ}$). Rode lombarden van 2 tot 5 r. hoog. Representanten. Versierde blauwe initialen van 4 tot 7 r. hoog in het deel van de eerste kopiist : rood penwerk en gebladerte uitlopend in de marges, opgehoogd met groen. Een rode initiaal (D) van 10 r. hoog op fol. $63r^{\circ}$: raam, plant- en bloemmotieven en penwerk in rood uitlopend in de marges, opgehoogd met groen.

Halblederen band met gemarmerd papier op kartonnen borden. Lederen rug ontbreekt. Voor- en achteraan telkens één modern papieren schutblad. Op de dekbladen voor- en achteraan en op een opgekleefd briefje vooraan, nota's betreffende het handschrift door een 19de-eeuwse hand (F. A. Snellaert ?).

Geen eigendomsmerken. Het jaartal *1417* op fol. $1r^{\circ}$, ondermarge en aan het einde van het gedeelte van de eerste kopiist, fol. $62v^{\circ}a$: in beide gevallen een latere toevoeging (resp. 16de en 17de e. ?). Hetzelfde jaartal ook, heel klein geschreven, tussen de randversiering in de bovenmarge op fol. $1r^{\circ}$, daar voorafgegaan door *an* en gevolgd door een viertal letters (*b r . .* ?). Mogelijk van belang voor de geschiedenis van het handschrift is de nota op het vooraan ingekleefde briefje : *H.S. / Passien ons Heren, welke passie / gezet is van Sinte Bernard[ino] in / zijn Boeck dat men heet : Dat / Ewich Euangelium. / xv eeuw / Cat Verdussen 1. bl. 74 nr 19*. Hier wordt namelijk verwezen naar de *Catalogus librorum Joannis Baptistae Verdussen ... Antverpiae die 15. Julii & seqq. 1776* (dl. 1, Antwerpen, 1776), p. 74, nr. 19, waaraan ook de voorafgaande omschrijving ontleend is. Maar is de identificatie wel helemaal betrouwbaar ? Het is ons overigens niet bekend in wiens bezit het handschrift na de veiling Verdussen zou zijn overgegaan.

Literatuur : DEROLEZ, *Census*, Hs. 1171.

INHOUD

fol. $1r^{\circ}a-v^{\circ}a$: [*Het zgn. Pseudo-Bonaventura-Ludolfiaanse Leven van Jezus, proloog van de vertaler*] ⁽³²¹⁾

(321) Naar twee handschriften van de U.B. Leiden uitgegeven door C. C. DE BRUIN,

Inc. Dlcwile ende langhe heb ic in minen sinne ghedocht te maken in duutscher talen vten latijn een tractait vanden leuen ons heren ihesu christi dat ic tot noch geuorst hebbe. Ouermits weder uechten dat ic dair af in mi beuoelde

...
Expl. alle de genen die dair in lesen sullen des gunne mi die vader die soen ende die heilige geest drie personen een gewair god

fol. 1v° a-62v a : [Eigenlijke vertaling van de *Vita Jesu Christi*] ⁽³²²⁾

Inc. SOe als sinte pouwels scrijft in sijnre eerster epistel inden derden capittel tot dien van chorinten Niemandt geen ander fundament setten en mach dan dat fundament dat geset is [dat ⁽³²³⁾] ihesus christus is ...

Expl. Sich // hier onsen here ende sine discipulen mitten sonders etende ende vriendelic mit hem wanderende op dat hise tot hem mochte trecken Inden wtgange der stat van iherico onse here twee blinden genas die dair saten roepende biden weghe : [1417 ⁽³²⁴⁾]

fol. 63r°-78v° b : [Passieverhaal] ⁽³²⁵⁾

Inc. Opten palmdach / DEs anderen daghes als opten palmen dach stont onse here op ende bereyde hem te gaen tot Jerusalem in eenre nyewer onghewoenliker manier ...

Expl. Ende onder wege sprac hi sine jongeren [mit psalme ⁽³²⁶⁾] mitten psalme Miserere mei deus mit bedructer herten Ende aldus eynde sijn sermoen Wan het was bider midder nacht

fol. 79r° a-100v° b : [Passieverhaal] ⁽³²⁷⁾

Inc. DOe dat auontmael gedaen was ende al datter nauolghet soe ghinck onsen heer Jhesus in een dorp gheheten gethsemani : daer was een hof daer hi in ghinck mit sinen iongeren ...

Expl. Want si sorchden altois dat hi verlost soude werden Dit is die vijfte leidinghe do ihesus weder om wort gebrocht van herodes tot pylatus

Tleven ons heren Ihesu Cristi (C.S.S.N., Miscellanea II), Leiden, 1980. Ons handschrift gaat vanaf fol. 62r° b echter een eigen weg op en brengt m.n. de Passie in een afwijkende versie : vgl. DE BRUIN, *A.W.*, p. XXI-XXII, waar Gent U.B., Hs. 1171 echter niet wordt vermeld. Voor de verdere overlevering, de bronnen en de problemen in verband met de titel, zie hierboven Hs. 663, fol. 1r°. Vgl. ook de Gentse handschriften nr. 1017 en 1080.

(322) Vgl. noot 1 hierboven.

(323) In de marge toegevoegd.

(324) Latere toevoeging.

(325) Vgl. noot 1 hierboven. De hier en ook verder ingeschoven gedeelten van de Passie komen voorzover ik zie met geen van de door De Bruin gesignaleerde alternatieven overeen : vgl. DE BRUIN, *A.W.*, p. XXI-XXII en DEZ., "Het Bonaventura-Ludolphiaanse Leven van Jezus. Prolegomena voor een uitgave" in *Dr. L. Reypens-Album*, red. A. AMPE, Antwerpen, 1964, p. 115-130.

(326) Rood doorstreept.

(327) Vgl. noot 1 hierboven.

fol. 101r^oa-139r^oa : [Passieverhaal] ⁽³²⁸⁾

Inc. DOe pilatus hadde gehoirt die antwoirde van herodes soe leide hi ihesum wt ten sesten male totten ioden die dair soe iammerlic stont ...

Expl. Ende aldus bleef si leggen onberoerlic in haren gebede mit groter begeerten ende mit volcomen geloue verbeidende die gloriose verrisenisse hairs gebediden soens ihesu christi amen :

fol. 139r^oa-157v^ob : [*Het zgn. Pseudo-Bonaventura-Ludolfiaanse Leven van Jezus*, laatste deel] ⁽³²⁹⁾

Inc. DEs morgens vroeck vanden saterdaghe soe stonden inden huse iohannes beslotenre doren onse vrouwe ende haer geselinnen mit iohannes ghegeselt vol rouwen ...

Expl. Ihesus weder gheuaren is ten vader ende heeft hem onder ghedaen dat hemelsche rike Mijn herte is van mi gheuaren ende is mede mit ihesum ghegaen Laet ons ihesum louen mit sanghen mit bede dat hi ons gheue dat ewighe leuen Amen

fol. 158r^o-161v^o : blanco, wél afgelijnd voor twee kolommen als het voorafgaande deel.

Hs. 1250

Jacob van Maerlant, Rijmbijbel (fragmenten)

Perkament, drie stroken van verschillende afmetingen,
tweede helft 14de eeuw

De fragmenten hebben respectievelijk de volgende afmetingen : 63-68 × 382-385 mm ; 65-72 × ca. 389 mm ; ca. 61 × 162-68 mm. Het eerste fragment vormt het onderste gedeelte, het tweede het bovenste gedeelte van een bifolium ; het derde fragment bestaat uit het bovenste gedeelte van een enkel blad. Het oorspronkelijke handschrift was met twee kolommen per bladzijde beschreven. Die kolommen moeten, zo blijkt uit vergelijking met de bekende volledige afschriften van de tekst, zowat 36 à 38 regels hebben geteld en ca. 20 cm. hoog zijn geweest ; de breedte van de twee kolommen samen bedraagt ca. 155 mm. Het oorspronkelijke blad zal bij benadering 260 × 195 mm groot zijn geweest.

Eén hand : een vrij haastige littera textualis. Aparte kolom voor de eerste letters van de verzen ; tussen deze kolom met de hoofdletters en de verdere tekst een doorlopende verticale rode streep. Rubrieken. Rode lombarden van twee en drie regels hoog.

(328) Vgl. noot 1 hierboven.

(329) C. C. DE BRUIN, *Tleven ons heren ihesu cristi*, p. 193 e.v.

De fragmenten zijn bij de vouw (het derde fragment bij de binnenmarge) met een strookje doorzichtige kleefband op de derde bladzijde van een dubbelblad briefpapier van de "Boekerij van 's Rijks Hoogeschool Gent" vastgekleefd. Op de pagina's 1-2 van dit dubbelblad staan nota's van Willem de Vreese, door hem onderkend en gedateerd 13 mei 1915, waarin de tekstfragmenten worden geïdentificeerd en waarin verwezen wordt naar een "bijgaande kopij en aantekening" waaruit blijkt dat de fragmenten afkomstig zijn van Snellaert, "die ze den 9 September 1865 ten geschenke ontving van den heer Henry vander Schelden" ⁽³³⁰⁾. Bedoelde nota van F. A. Snellaert, op een dubbelblad van kleiner formaat, waarin eveneens reeds een aantal fragmenten werden geïdentificeerd, is binnen het dubbelblad briefpapier mee ingebonden. Het tot hiertoe beschreven geheel steekt in een mapje van iets steviger papier ; op de voorzijde daarvan (in de hand van De Vreese ?) : *XIVe eeuw laatste helft* ; dit met rood doorstreept en daaronder met hetzelfde rood potlood : *nog niet genummerd*. Dit mapje met zijn inhoud nu gemonteerd in een moderne kartonnen band met vooraan 17, achteraan 21 papieren schutbladen. Op de rug een rood schildje met daarop in gouddruk : *MAERLANT / FRAGMENT / RIJMBIJBEL* ; onderaan, eveneens op rood schildje : *1250*. Onderaan links op het voorplat een groenlederen strookje, waarop in gouddruk : *HS. 1250*.

Bezitters : zie de beschrijving van de band hierboven.

Literatuur : DEROLEZ, *Census*, Hs. 1250.

INHOUD

De tekstfragmenten komen overeen met de volgende verzen in de editie van de *Rijmbijbel* door M. Gysseling in *Corpus van Middelnederlandse teksten*, Reeks II : Literaire handschriften, dl. 3, Leiden, 1983 ⁽³³¹⁾ :

fragment I,	fol. 1r° a : 15055-59 [+ rubriek]
	1r° b : 15089-95
	1v° a : 15127-33
	1v° b : 15165-69
	fol. 2r° a : 15823-28
	2r° b : 15859-64
	2v° a : 15899-15904
	2v° b : 15936-41

(330) H. Vanderschelden (†1905) was drukker, boekhandelaar, antiquaar en boekbinder te Gent. Voor biografische gegevens, meer bepaald omtrent de contacten met Snellaert, zie A. DEPREZ, *Briefwisseling van Dr. Ferdinand Augustijn Snellaert (1809-1872)*, dl. 2, Gent, 1978, p. 209.

(331) Voor de verdere overlevering van de *Rijmbijbel* zie M. MULDER, "De handschriften-traditie van de Rijmbijbel" in : J. VAN MOOLENBROEK en M. MULDER (red.), *Scolastica willic ontbinden. Over de Rijmbijbel van Jacob van Maerlant*, Hilversum, 1991, p. 71-82.

- fragment II, fol. 1r° a : 17335-44
 1r° b : 17381-90
 1v° a : 10 verzen, niet in de vroegere edities terug te vinden
 1v° b : [rubriek +] 17418-27
 fol. 2r° a : 18380-85 [+ rubriek +] 18418-25
 2r° b : [rubriek +] 18418-25
 2v° a : 18456-65
 2v° b : 18494-97 [+ rubriek +] 18498-18502
- fragment III, fol. 1r° a : 24688-96
 1r° b : 24728-36
 1v° a : 24766-74
 1v° b : 24804-12

Hs. 1267

Epistelen en Evangelien voor de zondagen

Papier, 185 bldn, 300 × 215 mm, derde kwart 15de eeuw

1 (I) + VI (13) + (VI-1) (24) + (VI-1) (35) + VI (47) + (VI-1) (58) + 3 VI (94) + (VI-1) (105) + 6 VI (177) + (V-2) (185). In het derde, het zesde en het tiende katern is telkens het zevende blad van een oorspronkelijk sextern zonder tekstverlies uitgesneden. In het vierde katern is het elfde blad van een oorspronkelijk sextern zonder tekstverlies uitgesneden. In het laatste katern ontbreken, eveneens zonder tekstverlies, de bladen 8 en 10 van wat oorspronkelijk een quintern is geweest. Reclamen (of sporen van -) aan het einde van elk katern met tekstoverloop. Signaturen tot het twaalfde katern (daarna wellicht weggesneden) helemaal rechts onderaan op de rectozijden in de eerste helft van de katernen : een letter voor het katern : a, b, ..., n, gevolgd door een Arabisch cijfer (1-6) voor het folio. Geen custoden. Afschrijving met inkt, liniëring met loodstift. Twee kolommen van ca. 205 × 67 mm, met een tussenruimte van ca. 15 mm : de buitenste kolom doorgaans iets smaller dan de binnenste. Aantal regels licht schommelend, ook binnen de katernen : 35-37, meestal 36. Oude foliëring in rode Romeinse cijfers in het midden van de bovenmarge op elke recto-zijde : van .J (fol. 2r°) tot Clxxxiiij (fol. 185r°). Moderne foliëring met potlood in de rechterbovenhoek van elke rectozijde : van 1 tot 185.

Watermerken : 1. in het eerste katern : een letter Y, vermoedelijk Briquet 9181 (1464) ; 2. in de overige katernen : een letter P, Piccard, *Wasserzeichen*. *Buchstabe P*, IX 1067 (1469).

Eén hand : hybrida. Rubricering, rubrieken, rode onderstreping, rode paragraaftekens. Rode lombarden van 2 r. hoog. Op fol. 2r° a een blauwe initiaal van 9 r. hoog, in rode inkt versierd met plantenmotieven opgehoogd met groen, en met penwerk uitlopend in de marges.

Gotische band van bruin kalfsleder op houten borden. Op voor- en achterplat een groot raam (222 × 140 mm) gevormd door twee dubbele filets op ca. 12 mm afstand van elkaar, met ruitenveld eveneens in dubbele filet. Sporen van twee koperen sloten. Vijf ribben; rug overigens gerestaureerd, vermoedelijk nog in de 19de eeuw: bruin kalfsleder, dubbele filets in gouddruk boven en onder de ribben. In het tweede veld bovenaan: *DIE EPISTELEN | ENDE EVANGELIEN | VAN DEN HELEN JAER | MITTER GLOZEN*; in het vierde veld: 1390; onderaan: *HS.*; dit alles in gouddruk. Geen eigenlijke schutbladen bewaard.

Eigendomsmerk uit de 17de eeuw op fol. 185r^o onderaan: *Gf. f[...⁽³³²⁾] me possidet.* 19de-eeuwse nota's over handschrift en tekst op beide dekbladen en op een vooraan ingevoegd blad; deze laatste wel van de hand van F. A. Snellaert. Op dit ingevoegd blad, los van de overige inscripties, het getal 98; op het dekblad achteraan, door een andere hand: 1117-.

Literatuur: DEROLEZ, *Census*, Hs. 1267 — G. C. ZIELEMAN, *Middelnederlandse Epistel- en Evangeliepreken*, Leiden, 1978, p. 104-106.

INHOUD

fol. 1r^oa-v^oa : *Dit is die tafel van desen boeck*

Inc. *Den iersten sondach inder aduent j | Den anderen sonnendach iij | ...*

Expl. *Die wijnge der kerken Clxxx | | Des manendaghes Clxxxij | Des dijsndages Clxxxij*

fol. 2r^oa-185r^oa : *Dit sijn die Epistelen ende ewangelien des sonnendaghes vanden helen iaer mitter glozen* ⁽³³³⁾

Inc. *HOr a est iam nos de sompno surge* ⁽³³⁴⁾ *quia proprior est nostra salus quam cum credidimus* Dit is te seggen in duitsche aldus Die vre is te hans nv ons vanden slaep op te staen ...

Expl. *soe sullen si van allen heiligen blijtschap ontfangen. op dat wi die blijtschap des ewigen leuens ghebruken mogen des gonne ons*

(332) Naam verder geradeerd.

(333) Vgl. G. C. ZIELEMAN, *Middelnederlandse Epistel- en Evangeliepreken*, p. 104-106; voor de inhoud in vergelijking met andere handschriften, aldaar p. 125-159, onder het siglum G1. Typisch aan de verzameling in het hier beschreven handschrift is dat tussen *pars hiemalis* en *pars aestiva* een Passie is ingevoegd (fol. 76v^oa-92r^ob), m.n. een uit het Duits vertaalde versie van het *Extendit manum*-traktaat. Voor de verdere overlevering van deze tekst, zie ZIELEMAN, A.W., *ibid.*, noot 42. Drie exempelen uit de prekenverzameling in het hier beschreven handschrift zijn uitgegeven door C. G. N. DE VOOYS, *Middelnederlandse Marialegenden*, dl. 2, Leiden, s.d., p. 196-198 (nrs. CCCXXXIII-CCCXXXV). De preek voor Sacramentsdag op fol. 118r^oa-118v^ob is uitgegeven en besproken in C. M. A. CASPERS, *De eucharistische vroomheid en het feest van Sacramentsdag in de Nederlanden tijdens de Late Middeleeuwen*, Leuven, 1992, p. 163-169.

(334) Sic. Lees : *surgere*.

fol. 185r^o a : [Colofon]

Hier eynden die epistelen vanden helen Jaer ende ewangelien des zonnendages ende onser vrouwen dage ende oec ander dage daer mede in getagen ende nv eest wt / God sijs geloeft / Jaer onses heeren M.ccc ende xc ⁽³³⁵⁾.

Hs. 1268

Jordanus van Quedlinburg, Sermoenen

Papier, 381 bldn, ca. 285 × 205 mm, 1513 (8 januari) (?)

2 IV (16) + III (22) + V (32) + 5 IV (72) + (III-1) (77) + 7 IV (132) ⁽³³⁶⁾ + (III-1) (136bis) + 16 IV (264) + (III-1) (269) + 13 IV (373) + (IV-2) (379). Het handschrift bestaat uit vier codicologische eenheden : 1. fol. 1-77 ; 2. fol. 78-136bis ; 3. fol. 137-269 ; 4. fol. 270-379. In het laatste katern van elk van deze delen werden telkens één of twee bladen zonder tekstverlies uitgespaard. De samenstelling van het handschrift is ook uit de signaturen af te lezen (een letter gevolgd door een Romeins of een Arabisch cijfer onderaan rechts op de recto-zijden in de eerste helft van elk katern) : *a i* tot *k iij* in de katernen 1-10 (tot fol. 77) ; *a.l.* tot *H.3.* in de katernen 11-18 (tot fol. 136bis) ; *a i* tot *r iij* in de katernen 19-35 (tot fol. 269) ; *a i* tot *o iiij* in de katernen 36 tot 49 (tot fol. 379). In het laatste katern zijn de bladen *o ij* en *o iij* van plaats verwisseld. Afschrijving en liniëring met stift : twee kolommen van ca. 205 × 62 mm, met een tussenruimte van ca. 18 mm ; 35 r. Prikken met het oog op afschrijving en liniëring op de meeste plaatsen bewaard. Moderne foliëring met potlood van 1 tot 379 : na de nummers 80 en 136 werd bij het aanbrengen van deze foliëring aanvankelijk een blad overgeslagen, wat inmiddels met *bis*-nummers is goedgeemaakt. De codex telt dus in totaal 381 bladen.

Watermerken : 1. tot en met katern XXIII (fol. 176) : uitsluitend de kruik Briquet 12628 (1514-28) of 12629 (1515-33), ook na fol. 176 nog vrij vaak ; 2. vanaf katern XXIV (fol. 177 e.v.), benevens de kruik, het schild Briquet 1746 (1506-26) en variant ; 3. vanaf katern XXVII, m.n. vanaf fol. 201, naast kruik en schild, de hand Briquet 11424 (1502-12) en variant ; 4. in katern XXXIV (fol. 257-264) en in de laatste twee katernen (fol. 366-379) : de kruik Briquet 12616 (1500-1515).

Eén hand : hybrida. Rubricering, rubrieken, rode onderstreping. Rode lombarden van 2 r. hoog.

Kalfslederen gotische band ; oude restauratie van de rug. Op voor- en achterplat een raam gevormd door een rechthoek van ca. 235 × 160, waarbinnen een kleinere

(335) Die laatste regel, duidelijk een antedatering, door een jongere hand toegevoegd.

(336) Ik volg de foliëring die in het handschrift is aangebracht ; vanaf fol. 81 (vgl. hierna) telt die één eenheid te weinig.

van ca. 200 × 125 mm, met ruitenveld in de binnenruimte, alles in drievoudige filet. Op de zijden van het raam een rolstempel met plantaardig motief ; in de ruiten een ruitvormige stempel (ca. 47 × 30 mm) met eikel en bladeren. Sporen van noppen op de vier hoeken en in het midden van het raam. Koperen beslag voor twee sluit-riemen ; klampen op het voorplat versierd met ingegrift veder-motief. Vier ribben. In het tweede veld in gouddruk : *JORDAENS / SERMOENEN*. Voor- en achteraan telkens één modern papieren schutblad. Op het schutblad r° en het dekblad vooraan én op daar ingekleefde blaadjes nota's van F. A. Snellaert over de auteur, het handschrift en de tekst. Op het dekblad achteraan, heel klein : 1118.

Fol. 1r° heeft helemaal onderaan rechts een gedeeltelijk weggescheurde datering : a° xv° xiiij vii[...]. Een moderne hand transcribeerde die tekst, op een ogenblik dat blijkbaar nog de héle inscriptie bewaard was, met potlood op het schutblad v° daartegenover als : *Anno 1513 8 Jan.* Zoals het colofon op fol. 379v° aangeeft (vgl. INHOUD hierna), is het handschrift ontstaan bij de Cellebroeders te Antwerpen.

Literatuur : R. LIEVENS, *Jordanus van Quedlinburg in de Nederlanden*, Gent, 1958, p. 228-240 — DEROLEZ, *Census*, Hs. 1268.

INHOUD

fol. 1r°a-133v°b : *Dit sijn meester iordaens Sermoenen te duitsche gheset* [Jordanus van Quedlinburg en pseudo-, *Sermoenen*] (337)

Inc. HOra est iam nos de sompno surgere Dese woerde sijn huden inder heiliger missen ghelesen inder epistelen. welke woerden die heilige sinte pauwels heeft ghesproken tot onser leringhe ...

Expl. Die ouermits die ontfermherticheit gods die haer te hulpe quam alle die delen der penitencien volcomelijc volbrochte *Hier eyndet dit boec dier sermoenen meester iordaens*

fol. 133v°b-136r°a : *Dit is ene goede oefeninghe*

Inc. SOe wie van sinen sonden ghelijcacht wil wesen ende ghenade verweruen ende dan verlicht in die heilige scrift Ende te lesten christum vuerichlike minnen ...

Expl. Ende also sal hij totter groter volcomenheit van grade te grade opwaerts climmen Daer ons toe helpen moet die wt minnen sterf die bitter doot AMEN / Explicit / Deo gracias

(337) Vgl. R. LIEVENS, *Jordanus van Quedlinburg*, p. 229-232. Voor aanvullingen wat de overlevering betreft, zie de literatuur in K. MORVAY en D. GRUBE, *Bibliographie der deutschen Predigt des Mittelalters*, München, 1974, p. 143. Over de vraag omtrent de authenticiteit van sommige teksten, zie ook : A. AMPE, "Een vernieuwd onderzoek omtrent enkele 'onechte' sermoenen van Jordanus van Quedlinburg", *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis* 17 (1963), p. 13-46. Gedeelten uit het hier beschreven manuscript zijn bij wijze van vergelijkingsmateriaal door A. AMPE uitgegeven naast de tekst van *Den tempel onser sielen*, Antwerpen, 1968, p. 259 e.v., 341 e.v., 385 e.v., 389 e.v., 397 e.v., 404 e.v., 414 e.v., 420 e.v.

fol. 136r°b-v°b : blank

fol. 137r°a-379v°a : *Hier beghinnen die bediedinghen oft sermonen opten ewangelien na den sondaghen van paeschen totten aduent also als iordanis die meester daer op vergadert ende ghescreuen heeft* [Jordanus van Quedlinburg, *Sermoenen*, vervolg] ⁽³³⁸⁾

Inc. *Opten paesdach deerste sermoen* ⁽³³⁹⁾ M^Aria magdalena ende maria iacobi ende salome cochten wel riekende cruden op dat sij souden comen ende saluen ihesum ...

Expl. Dat hij ons moet brenghen tot dien eynde daer hij dat beghin ende salich eynde es Alpha et O Die sonder eynde leeft ende regneert Doer die oneyndelike tijden in ewicheit AMEN / *Deo gracias*

fol. 379v°a-b : [Colofon] ⁽³⁴⁰⁾

Dit boeck es ghescreuen totten cellebroeders binnen antwerpen by my broeder .N. vander ghenaden gods Ende Jc broeder begeere dat men dat boec niet en vercope want het op sondaghen ende op heilige daghen ghescreuen es. / Een aue maria om gods wille voer diet screef want hij doe noch een aerm onghestoruen sondaer bleef.

Hs. 1269

Bernardus van Clairvaux, *Liturgische sermoenen*

Papier, 234 bldn, ca. 290 × 208 mm, voor 1477

III (6) + 19 VI (234) : veel afzonderlijke bladen zijn echter van de katernen losgekomen. Zeldzame sporen van reclamen : fol. 126v° en 162v°, ook daar echter grotendeels weggesneden. Signatures in de eerste vier sexternen bewaard : a, b, ... d, vermoedelijk gevolgd door een Romeins cijfer voor het folio ; daarna alleen sporadische resten. Afschrijving met bruine stift : twee kolommen van ca. 195 × 60 mm, met een tussenruimte van ca. 20 mm ; 44 r. Prikken. Sporen van liniëring. Oude foliëring met rode inkt bovenaan in het midden van de recto-zijden vanaf fol. 7 (.J.) tot fol. 54 (.xlvij.) ; daarna met zwarte inkt verder tot CC.xxvij op fol. 234, vanaf fol. 67 rood onderstreept. Moderne foliëring met potlood in de rechterbovenhoek van elke rectozijde : van 1 tot 234.

Papier op veel plaatsen in de vouw gescheurd, soms gerestaureerd.

(338) R. LIEVENS, *A. W.*, p. 232-240.

(339) Het eerste gedeelte van dit zelfde sermoen fungeert ook als laatste preek in de eerste afdeling (fol. 132r°b-133v°b).

(340) Met rode inkt op een met bleekbruine kleur bedekte ondergrond, wellicht door uitvegen van een eerder colofon.

Watermerken : 1. in het eerste katern : een ossekop als Piccard, *Die Ochsenkopfwasserzeichen*, nr. IX 189-90 (1467-69) en Briquet, 14237 (1470-74) ; 2. in de katernen 2 tot 7, 10 tot 12, 14 en 17 : een letter P met kruisbloem, als Briquet 8658 (1471-80) ; 3. in de katernen 2 tot 4 en 6 tot 13 : een andere P met kruisbloem, gelijkend op Piccard, *Buchstabe P*, nr. XIII 365-77 (1466-69) ; 4. in de katernen 12 en 13 en 15 tot 20 : een letter P als Piccard, *Buchstabe P*, nr. IX 966-1070, gelijkend op Briquet 8601 (1470-77) ⁽³⁴¹⁾.

Twee handen : 1. fol. 1r^oa-v^ob en 7r^oa-234v^ob (hybrida) ; 2. fol. 2r^oa-4v^ob (textualis, echter met het ronde uitzicht van een hybrida). Deze tweede hand heeft alleen rode lombarden en rode onderstreping van de nummering der strofen van het gebed tot St. Agnes als versiering. De eerste hand, die het overgrote deel van het handschrift schreef, gebruikt rubrieken, rubricering, rode paragraaftekens, rode onderstreping, (meestal afwisselend) rode en blauwe lombarden van 2 of 3 r. hoog. Rode en rood-en-blauwe initialen van 4 tot 7 r. hoog, versierd met gebladerte en penwerk uitlopend in de marges, resp. purper (bij de rode initialen) en rood (bij de rood-en-blauwe initialen), opgehoogd met groen.

18de-eeuwse kalfslederen band over kartonnen borden ; rug geheel los. Voor- en achterplat zijn versierd met een rolstempel met getande fries tegen de randen van het plat en met een ovale stempel, voorstellend Christus aan het kruis met Maria en St. Jan in een médaillon ; in de rand daarvan de vier evangelisten met de tetramorf-symbolen en de wapenen van de passie ; alles in goudstempeling. De rug, die afzonderlijk bij het handschrift bewaard wordt, telde zes ribben ; elk veld omrand met de getande fries van de platten. Het tweede veld bovenaan draagt de inscriptie : *SERMOON. / VAN S. / BERNARD* ; het derde, op zwart schildje, wellicht als aanduiding van de ontstaansdatum : *J477*. Dekblad en buitenste schutblad voor- en achteraan van gemarmerd papier. Voor- en achteraan verder telkens twee schutbladen van vermoedelijk 18de-eeuws papier.

Op het tweede schutblad vooraan is een nota uit een veilingcatalogus bijgekleefd : "283 S. Bernardus, Sermonen Winter- en somerstuk. Beau manuscrit vers 1450 inscr. et init. en rouge et bleu rel. en veau doré in folio bel. expl. Ce manusc. provient du couvent des Béguines à Harlem et fut légué à cette fondation par Agnus [sic] et Rekelant [sic], Stevens docteurs [sic], dont la première mourût en 1477. 30". Op het derde schutblad vooraan v^o : het getal 102 of 109 gevolgd door v ⁽³⁴²⁾. Op het laatste schutblad achteraan r^o, heel klein onderaan : 1119.

(341) Gegevens met dank ontleend aan C. Lingier, die met het oog op haar dissertatie over de Middelnederlandse vertaling van Bernardus' liturgische sermoenen, een zeer gedetailleerde analyse van dit handschrift heeft gemaakt. Gezien de precaire toestand van het papier leek het niet aangewezen met het oog op deze beschrijving nog eens een (voor een boekblok toch altijd enigszins belastend) onderzoek naar de watermerken uit te voeren.

(342) Het laatste cijfer, dat in tweede instantie is bijgewerkt, is hoe dan ook onduidelijk ; er kan ook een 3 bedoeld zijn.

Zoals blijkt uit het colofon (vgl. INHOUD, fol. 234v°) was het handschrift aanvankelijk eigendom van Agnies en Rikelant Stevens dochters in het Groot Begijnhof te Haarlem⁽³⁴³⁾. Daar de eerste in 1477 overleed, moet het manuscript (wellicht betrekkelijk kort) vóór dat jaar geschreven zijn. Hoe het in het bezit van de Universiteitsbibliotheek is gekomen, is ons niet bekend⁽³⁴⁴⁾.

Literatuur : A. DEROLEZ, *Census*, Hs. 1269 — [L. INDESTEGE] *Boekbanden uit vijf eeuwen*, Gent, 1961, p. 123 (nr. 237) — G. HENDRIX, *Bernardina en Cisterciensia in de Universiteitsbibliotheek*, Gent (1990), p. 126-129 (E15).

INHOUD

fol. 1r°a-v°b : [Inhoudstafel]

Inc. OP sinte andries auont. J / Op sinte andries dach .iij. / Op sinte andries dach .vi. / ...

Expl. Van sinte agnieten legende. ende wat die naem agnes beduut CC.xxvij.

fol. 2r°a-4v°b : [Gebed tot de H. Agnes : 150 begroetingen beginnend met *Ave Agnes*]

Inc. Aue agnes guedertieren edel van doechden [Een regel der reinicheit⁽³⁴⁵⁾]
Ghif dancberheit den ghesontmaker inden hoghen stoel der glorien reinighe ons van onse sonden ...

Expl. A Altoes biddende G God voer ons N naerstelijc ende stadelijc E Ende bescerm ons S Salich ende behoudelijc Altijt agnes lam nauolghende agnes

fol. 5r°-6v° : blanco.

fol. 7r°a-100v°a : [Bernardus van Clairvaux, *Liturgische sermoenen* in Middelnederlandse vertaling⁽³⁴⁶⁾, winterstuk ; exempelen over St. Agnes]

(343) Dezelfde bezitters worden genoemd in een ook qua vorm helemaal vergelijkbaar colofon in een afschrift van Dirc van Delfs *Tafel vanden kersten ghelove* en Thomas van Cantimpré's *Bienboec* uit 1469 ; zie : *De vijfhonderdste verjaring van de boekdrukkunst in de Nederlanden. Catalogus*, Brussel, 1973, p. 10. Vgl. nu voor de ruimere context : B. A. M. VASKE, "De handschriften van het Haarlems begijnhof", *O.G.E.*, jg. 62 (1988), p. 311-348.

(344) C. Lingier kwam vermeldingen van het hier beschreven handschrift op het spoor in de veilingcatalogus J. Schoute, Amsterdam, 22 november 1852 (nr. 4) en in de Catalogus 49 van boekhandel P. Kockx te Antwerpen, 1868 (nr. 10). Naar het nummer te oordelen zou het in het handschrift zelf bewaarde knipsel uit weer een andere catalogoog afkomstig zijn.

(345) Deze vier woorden in de bovenmarge, met een teken (+) dat naar deze plaats in de tekst verwijst.

(346) Vgl. C. LINGIER, "Over de verspreiding van Sint-Bernardus' liturgische sermoenen in het Middelnederlands", *O.G.E.*, jg. 64 (1990), p. 18-40 ; het Gentse handschrift vermeld op p. 34, noot 48. Van fol. 74r° tot fol. 86v° zijn in het hier beschreven handschrift, ongetwijfeld in verband met de naam van een van de vroegste bezitsters (vgl. het codicologisch gedeelte hierboven) diverse exempelen over St. Agnes in de prekenverzameling geïncorporeerd, onder meer uit de *Revelationes* van Brigitta van Zweden. C. Lingier zal een gedetailleerde inhoudsopgave van dit gedeelte geven in haar aangekondigde dissertatie over de sermoenenbundel van Bernardus.

Inc. *Op sinte Andries auont des heilighen apostels. Sinte Bernardus sermonen des heilighen Abts van Clarendael. Ende hier beghint dat winter stuck der sermonen ... Sermo primus* / TIs so ingheset vanden heiligen vaders die voor ons gheweest hebben inder heiligher kercken dat men die grote sonderlinge hoechtiden ...

Expl. Also lang hent dat nader rusten die verrisenisse volghe. Ende naden sabboth die paeschdach na volghe. Amen / Expliciunt sermones hiemales melliflui doctoris sancti Bernardi Abbatis Clarevallis / Hier gaen wt die sermonen van den winter des honichuloyende doctours sinte Bernaerts Abt van Clarendael.

fol. 101r^oa-230r^oa : [Bernardus van Clairvaux, *Liturgische sermoenen* in Middelnederlandse vertaling, zomerstuk] ⁽³⁴⁷⁾

Inc. *Hier beghint dat prologus der sermonen vanden somer...* / Die leeuwe van Judas geslacht heeft verwonnen Claerlike die wijsheit heuet verwonnen den boosheit ...

Expl. hoese meer properlic // onsen huse toe behoort hoese ons mit rechte ynnigher wesen sel : ouermits die hulpe des gheens die inder ewicheit ghebenedijt is. AmeN.

fol. 230r^oa-233r^oa : *Van sinte agnieten ende van sinte benignus translaci. datsi verheuen werden*

Inc. INden tiden dat die wreetheit der denen seer ontsteken was tegen den walen. so wrocht dat zwaert der veruolghing also seer ...

Expl. die wi doer onse eyghen werken in ghienre wijs en moghen verdienen. Dat ons gonnen moet die vader mitten soon ende den heilighen gheest. Amen

fol. 233r^oa-b : *Wat die naem agniet bedudet* [Inleiding tot de legende van St. Agnes uit de *Legenda Aurea* ⁽³⁴⁸⁾ van Jacobus de Voragine in de vertaling van de zng. Bijbelvertaler van 1360]

Inc. AGniet is gheseit van agnus dats een lam wantsi was saftmoedich ende oitmoedich als een lam ...

Expl. wantsi bekende den wech der wairheit. Want augustijn seit dat die waerheit wort gheset teghen die valscheit.

fol. 233r^ob-234v^ob : *Sinte agnieten legende ende leuen* [Legende van St. Agnes uit de *Legenda Aurea* ⁽³⁴⁹⁾ van Jacobus de Voragine in de vertaling van de zgn. Bijbelvertaler van 1360]

Inc. AGniet als Ambrosius seit was een seer vrode maghet hi beschrijft hoir passie ende seit. Doe si dertien iair out was ...

(347) Vgl. fol. 7r^oa hierboven.

(348) Kap 24 : Th. GRAESSE, *Jacobi a Voragine Legenda Aurea*, Osnabrück, 1969 (1890), p. 113. Voor de Middelnederlandse vertaling, zie J. DESCHAMPS, *Middelnederlandse handschriften uit Europese en Amerikaanse bibliotheken*, Leiden, 1972(2), p. 200 e.v.

(349) Ed. GRAESSE, p. 113-117.

Expl. Want mijn herte dat minen hemelschen brudegom so seer hadde ghemint
en was niet betaemlic dattet bliuen soude in die veruulinge der aerden. /
Deo gracias

fol. 234v^o b : [Colofon]

Dit boec toebehoert agnies steuens dochter ende rikelant steuens dochter beghinen
des groten beghijnhoues bynnen haerlem Ende hoer beyder wtterste wille is dat
sinte geertruden conuent des houes voerscreuen sel hebben dit tegenwoerdich
boeck in een testament nae hoer beyder doot ende begheren dat die beghinen
des conuents voerscreuen voer hem bidden om die mynne gods / Jnt iaer ons
heren m cccc lxxvij op sinte gallen dach starf agnies steuens dochter voerscreuen
wes siel moet rusten in vrede Amen / Jnt iaer ons heren m cccc [...] / [...] ⁽³⁵⁰⁾
starf rikelant steuens dochter voerscreuen bidt voer hoer dat hoer ziel moet wonen
in die goede dingen ende besitten die aerde der leuender.

Hs. 1271

Otto van Passau, Boeck des gulden troens — Jan van Ruusbroec, Van den gheesteliken tabernakel

Papier, 249 bldn, ca. 288 × 205 mm, eerste helft 16de eeuw

13 IV (104) + V (114) + 16 IV (242) + II (246) + (II-1) (249). Het 14de katern,
het enige dat uit vijf bifolia is samengesteld, vertoont ook deze merkwaardigheid
dat het eerste blad (fol. 105), evenwel zonder tekstverzuim, geheel onbeschreven
is gebleven. In het laatste katern, een binio, is het oorspronkelijk tweede blad uit-
gesneden ; op deze plaats is nu, sinds de restauratie van de band, het oorspronkelijk
deklad van het achterplat ingenaaid (niet gefolieerd). Signaturen op de rectozijden
onderaan rechts in de eerste helft der katernen : een letter voor het katern (a, b,
c ... tot r, daarna A, B, C ... tot G, dan h, I, k en zo met minuskels tot o in
het voorlaatste katern), gevolgd door een Romeins cijfer voor het folio ; in de reeks
katernen vanaf signatuur A (fol. 139 e.v.) ontbreekt daarbij in de regel de folio-
nummering op het eerste blad (A, Aij, ...) ; zo ook echter reeds op fol. 1 (a) en
81 (l). Reclamen (of sporen van -) in de regel op alle versozijden tot fol. 104v^o,
met uitzondering van het vierde folio van elk katern ; daarna vermoedelijk alleen
nog op het einde van de katernen, voorzover na te gaan : sporen alleen bewaard
op fol. 186v^o (katern F) en fol. 194v^o (katern G), ook daar echter voor een deel
weggesnoeid. Afschrijving en liniëring met loodstift : twee kolommen van ca. 196 ×
64 mm, met een tussenruimte van ca. 18 mm ; 39 r. Prikken met het oog op af-
schrijving en liniëring in boven-, onder- en buitenmarges op veel plaatsen bewaard.
Moderne foliëring met potlood van 1 tot 249.

(350) Plaats voor sterfdatum opengelaten.

Watermerken : fol. 1-104 : 1. een schild, waarschijnlijk Briquet 1750 (1492-1507) ; 2. een letter P, bekroond met klaverblad, vermoedelijk Briquet 8680 (1514) ; 3. een kruik, Briquet 12627 en varianten (1510-1511) ; fol. 105-138 : een hand, niet terug te vinden in Briquet ; fol. 139-246 : de kruik en het schild als hierboven, nrs. 1 en 3 ; fol. 247-249 : de letter P als nr. 2 hierboven, fol. 1-104.

Eén hand : littera textualis. Rode lombarden van meestal 2 r. hoog. Rubriecken, rubricering, rode paragraaftekens. Cadellen in de bovenmarges.

Band gerestaureerd in 1969. Kalfsleder op afgeschuinde borden. Alleen het achterplat heeft de oorspronkelijke bekleding : een rechthoek in dubbele filet (ca. 257×177 mm), waarbinnen twee kleinere in driedubbele filet (resp. 218×140 en 185×107 mm) ; in de binnenruimte een ruitenveld, gevormd door telkens twee aan elkaar parallel lopende driedubbele filets, waarvan de buitenste op ca. 11 mm van elkaar en met een tussenruimte van ca. 4 mm tussen de binnenste. Verscheidene stempeltjes met bloemmotieven : 1. een ronde stempel van ca. 15 mm doorsnede met vijfbladige bloem in de ruiten van het traliwerk ; 2. een kleinere vijfbladige bloem (ca. 6 mm doorsnede) op de kruisingen van het ruitenveld ; 3. een ruitvormige stempel (ca. 7×7 mm) met vierbladige bloem tussen de rechthoeken in driedubbele filet ; 4. een vierkante stempel (ca. 11×11 mm) met vierbladige bloem in de hoeken van het raam gevormd door de beide rechthoeken in driedubbele filet. Alles in blinddruk. Sporen van twee sloten. Rug vernieuwd. Vijf ribben, waarboven en -onder telkens een dubbele filet, evenals boven- en onderaan de rug. In het onderste vakje een groenlederen strookje opgekleefd met het nummer : *HS. 1271*. Voor- en achteraan zijn de oorspronkelijke dekbladen nu als schutbladen ingevoegd : telkens één blad (vooraan echter bestaande uit twee bij elkaar gekleefde delen) afkomstig uit afgedankte liturgische en filosofische Latijnse teksten.

Een vroeg eigendomsmerk (16de eeuw) is te vinden in de bovenmarge van fol. 1r^o : *Bethleem*. Hetzelfde, maar in een latere hand, na de tekst fol. 3r^oa. Op een bij de laatste restauratie blijkbaar verwijderd schutblad vooraan stond, behalve nog eens het bezittersmerk, ook een identificatie van de kopiist : *Desen boeck hoert toe den godshuijse van bethleem buijten louenen tot behoef vande leeke brueders ende heeft ghescreuen brueder Jan de Swetter conuers die sterf opten vijjsten dach van augusto anno xliij* ⁽³⁵¹⁾. Jan de Swettere was lekebroeder-kopiist in de priorij van de reguliere kanunniken van de H. Augustinus Bethlehem te Herent ; hij was aldaar vermoedelijk ingetreden op 9 november 1500 en stierf er, zoals de notitie

(351) INDESTEGE, *Boekbanden*, p.59 ; DEROLEZ, *Census*, Hs. 1271-1271¹. Volgens JASPERS, *O.G.E.*, 1986, p. 309 zou de notitie (nog steeds ?) op fol. 100r^o staan (hebben gestaan ?) ; wellicht werd echter de aanduiding *c r^o* (voor "derde schutblad r^o") bij W. SCHMIDT, *Die vierundzwanzig Alten*, p. 216 door Jaspers verkeerdelijk als een Romeins cijfer begrepen. Een identieke mededeling als nog door Indestegé in 1961 en door Derolez in 1964 in het Gentse handschrift vermeld is ook te vinden in Hs. Brussel, K.B. 667, fol. 1r (*Jan van Ruusbroec 1293-1381. Tentoonstellingscatalogus*, Brussel, 1981, p. 64).

aangeeft, op 8 augustus 1544. Het augustijnerklooster te Herent werd door Jozef II in 1784 opgeheven, waarna het boekenbezit verspreid geraakte ⁽³⁵²⁾. Over de recentere geschiedenis van het handschrift is verder niets bekend.

Literatuur : W. SCHMIDT, *Die vierundzwanzig Alten Ottos von Passau*, Leipzig, 1938, p. 215-217 (nr. 99) — [L. INDESTEGE] *Boekbanden uit vijf eeuwen. Catalogus van de tentoonstelling*, Gent, 1961, p. 59 (nr. 109) — DEROLEZ, *Census*, Hs. 1271-1271¹ — W. BESCH, *Sprachlandschaften und Sprachausgleich im 15. Jahrhundert*, München, 1967, p. 60 (nr. 99) — G. J. JASPERS, "Otto von Passau in Nederlandse handschriften", *O.G.E.*, jg. 60 (1986), p. 302-348 (p. 308-309).

INHOUD

fol. 1r^a-2r^b : Dit es die tafele vanden navolgenden boeck des gulden troens oft der .xxiiij. ouden ende hoe men elcke vijnden mach ende van haerder leeringhen die si leeren om te comen totten eweghen leuen

Inc. Die yerste oude heet moeyses ende leert dese nae voerscreuen twee punten —
J / Dat yerste punte. es wat die mensehe es .ij. / Dat ander es hoe alle creatueren doer ende om des menschen wille ghemact sijn — .iiij.

Expl. Dat ander es. vanden woninghe die daer sijn inden eweghen rijcke Cxcj
/ Dat derde es. hoe ende waer alre heyleghe woninghe es inden eweghen leeu Ccij ⁽³⁵³⁾

fol. 2r^b-104v^b [fol. 105 : blanco] en 106r^a-137r^a : [Otto van Passau, *Boeck des gulden troens*] ⁽³⁵⁴⁾

Inc. Dit es die voer reden oft dat prologus vanden naeuolghenden boeck Merct wel SAnctus iohannes ewangelsta [sic] sach inden boeke der godlijcker openbaringhe inden hemel sitten den heere hemelrijcs ende eertrijcs opten throen sijnre almechtheit ...

Expl. god voer my bidden willen : ick ben leuende oft doode voer eenen broeder oten van passau van sinte franciscus oerden : Die dit boeck vanden begijn totten eynde met groter vlijt eernde ende aerbeit van stuc te stuc ende van synne te synne alte samen ghemaect ende volbracht hebbe : opter heilegher hemelscher vorstinnen auont marien te licht messe : Dat jaer doen men screef

(352) Over het klooster Bethlehem en zijn handschriftenproduktie en -bezit, zie E. PERSOONS in *Monasticon Windeshemense*, dl. 1, *Belgien*, ed. W. KOHL, E. PERSOONS, A. G. WEILER, Brussel, 1976, p. 19-30 en de literatuur aldaar ; over de kopiist : E. PERSOONS in *Nationaal Biografisch Woordenboek*, dl. 2 (1966), 837-840 en J. DESCHAMPS in *Jan van Ruusbroec 1293-1381. Tentoonstellingscatalogus*, Brussel, 1981, p. 64-66.

(353) W. BESCH, *Sprachlandschaften*, p. 60 : "Die im Register beigefügten Blattzahlen sind wörtlich aus der Inkunabel [Utrecht, 1480] übernommen, ohne in der Handschrift eine Bedeutung zu haben".

(354) Zie over deze tekst en de parallelle handschriften : G. JASPERS, *A.W.* en de literatuur aldaar.

van ihesus christus gheborde : Dusent dri hondert ende ses ende tachtentich
iaer. God sij ons allen ghenadich AMEN

fol. 139ra-246ra : [Jan van Ruusbroec, *Van den gheesteliken tabernakel*] ⁽³⁵⁵⁾

Inc. Sic currite ut comprehendatis Loept alsoe dat ghi begripen moecht Dit
sijn Sinte pauwels woerde totten lieden van corinthien ende tot ons allen In
desen woerden moeghen wij mercken ...

Expl. Daer gheuoelen wi ruste ende ghebrueken sonder ynde Siet aldus selen
wi loepen ende begreipen Ende al begreipende loepen Ende al loepend
begreipen Ende dit es gherechte heilicheit ende een eweghe leuen dat god
moet ons alle gheuen / AMEN / Deo Gracias

Hs. 1272

Lanfranc van Milaan, *Chirurgia magna*, eerste Middelnederlandse vertaling ; medische voorschriften en recepten

Papier, 172 bldn, 284 × 200 mm, midden 15de eeuw

2 XII (48) + XIII (74) + XII (98) + XI (120) + 2 XII (168) + 4 (172). Geen
reclamen, signaturen of custoden. Afschrijving met stift : één kolom van ca. 222 ×
158 mm ; ca. 32 r. Prikken met het oog op de afschrijving in de ondermarges
bewaard. Oorspronkelijke foliëring met Arabische cijfers in rode inkt rechts in de
bovenmarges van de rectozijden : van j. tot 59 (fol. 1-59), dan tweemaal 60 (fol. 60-
61), tweemaal 61 (fol. 62-63), 62 tot 96 (fol. 64-98), dan weer vanaf 49 beginnend
regelmatig tot 59 (fol. 99-109), 62 tot 100 (fol. 110-148), 100 j, 100/2, 100/3 enz.
tot 100 9 op fol. 157, dan overspringend naar 100.11. op fol. 158, regelmatig verder
tot 100 21 op fol. 168, nogmaals 100 21 op fol. 169, dan 100 22 tot 100 24 (fol. 170-
172). Het laatste gedeelte van het handschrift, vanaf fol. 135, is bovendien met
zwarte inkt in het midden van de bovenmarge met Romeinse cijfers apart gefolieerd :
van J tot xxxviii. Moderne foliëring met inkt rechts onderaan op de rectozijden.
Zoals blijkt uit de oude foliëring, uit de samenstelling van de katernen én uit de
tekstvolgorde zijn de diploma-vormende folio's 61-62 verkeerd ingebonden : ze horen
thuis in het midden van het *vijfde* katern, na fol. 109.

(355) Jan van Ruusbroec, *Werken*, uitgegeven door het Ruusbroec-genootschap, dl. 2,
Tielt, 1946. Voor de verdere overlevering van de *Tabernakel*, zie *Jan van Ruusbroec 1293-1381. Tentoonstellingscatalogus*, Brussel, 1981, p. 120 e.v. A. GRUYS en E. PERSOONS, "Index des
manuscripts contenant les œuvres de Jean de Schoonhoven" *Scriptorium*, jg. 20 (1966), p. 75-82
(p. 80) nemen het hier beschreven handschrift wel ten onrechte in hun lijst op ; het incipit
van de *Epistola secunda in Eemsteyn* van Johannes van Schoonhoven kan met dat van
Ruusbroecs *Tabernakel* verward zijn geworden.

Watermerk : in de eerste zes katernen een anker als Briquet 377 (1439-41) ; daarnaast in het tweede katern een ossekop gelijkend op Briquet 14.229 (1438-54) en een ander anker, nu in de aard van Briquet 399 (1449-54) ; vanaf fol. 145 ditzelfde anker ⁽³⁵⁶⁾.

Eén hand : lopende hybrida ; titels in hybrida formata. Rubricering, rode onderstreping, rode paragraaftekens. Rode lombarden van 1 tot 4, meestal 2 r. hoog, soms eenvoudig versierd. Representanten. Tekeningen in rode en zwarte inkt van chirurgische instrumenten.

Hoornen band over kartonnen borden. Resten van lederen sluitlinten. Op de rug, in zwarte inkt (19de e. of vroeger) : *Heelkunde van Lanfranco*. Op de binnenzijde van het voorplat is een knipsel uit een veilingcatalogus opgekleefd, waar ons handschrift als nr. 27 *Medecynboek* voor 15 - te koop werd aangeboden. Voor- en achteraan telkens één schutblad van recenter papier. Op het schutblad vooraan 19de-eeuwse nota's (F. A. Snellaert).

Uit nota's en correspondentie van F. A. Snellaert, bewaard in de documentatiemap behorend bij het handschrift, blijkt dat Snellaert het manuscript, samen met andere boeken, in 1862 verwierf van antiquaar Pierre Kockx te Antwerpen, die — zo blijkt uit een van de bewaarde documenten — het 'medecynboek' te Aalst had gekocht ⁽³⁵⁷⁾. Het handschrift werd in 1872 door de bibliotheek uit de verzameling Snellaert verworven.

Literatuur : DEROLEZ, *Census*, Hs. 1272 — W. BRAEKMAN, *Middel nederlandse geneeskundige recepten*, Gent, 1970, p. 37-44 — J. DESCHAMPS, *Middel nederlandse handschriften uit Europese en Amerikaanse bibliotheken*, Leiden, 1972(2), p. 264 (nr. 96b) — R. JANSEN-SIEBEN, *Repertorium van de Middel nederlandse artes-literatuur*, Utrecht (1989), p. 304-305.

INHOUD

fol. 1r^o-134v^o : [Lanfranc van Milaan, *Chirurgia magna*, eerste Middel nederlandse vertaling] ⁽³⁵⁸⁾

Inc. Die gloriose hoghe god bescermer der gheenre die in hem hopen des welcs name moet sijn ghebenedijt hi sciep den mensche wonderlike van diuersen lichamen ende hij verlost den wonderlike ...

(356) Naar W. BRAEKMAN, *Middel nederlandse geneeskundige recepten*, Gent, 1970, p. 37-38.

(357) Het betreft hier wel dezelfde P. Kockx wiens verzameling in 1891 en 1892 te Antwerpen werd geveild : F. VANDENHOLE, *Inventaris van veilingcatalogi 1615-1914*, Gent, 1987, nrs. 6428 en 6464.

(358) Voor de literatuur over deze tekst en de parallelle handschriften, zie : J. DESCHAMPS, "Middel nederlandse vertalingen van de *Chirurgia Magna* van Lanfranc van Milaan" in : *V.M.A.* 1987, p. 469-472.

Expl. sucti de cnoppen van der hagen cnoppen .3. ⁽³⁵⁹⁾ ij. [...] ⁽³⁶⁰⁾ Explicit .5. tus tractatus / Istius librij / Die dit screef dien moet god gheuen / Grote blijscap na dit corte leuen

fol. 135r^o-138v^o : [*Leringe van orinen*] ⁽³⁶¹⁾

Inc. ALse die mensche etet ende drincket dat comt in die maghe dan ziedet die maghe al ouer een daer na alst wel ghesoden es. so houdt die maghe van der spisen ...

Expl. Orine scierende (?) ende dicke met enen witten ringhe betekent grauele Orine wit nuchteren ende na den etene claer betekent ghesondhede

fol. 138v^o-154r^o : [*Korte medische recepten en indicaties*] ⁽³⁶²⁾

Inc. Wiltu goet ersatere sijn So saltu lesen inden meye lesen [sic] dijn crude eppe polioen wilde mente scarleie neppe want eppe es der longhene goed polioen den houede ...

Expl. als het ware verstoruen het soude gheheel bliuen tote doems dage eert versmelte

fol. 154r^o-157r^o : Dit es grote euel ⁽³⁶³⁾ [*Geneeskundige recepten en korte teksten*] ⁽³⁶⁴⁾

Inc. Die dat grote euel wille leeren ghenesen so dat den mensche nemmermeer en deert noch en porret van soe velker naturen dat het sij ...

Expl. Ende stelpt bloet ten fundamente ende vercoelt heeten bloet wal Rubria met sulphere ghesoden verdriuet alle drope dieser mede saluet

fol. 158r^o-161v^o : [*Medische recepten en indicaties*] ⁽³⁶⁵⁾

Inc. Die boete wille hebben jeghen alle cortse sonder den vierden dach doe hem laten vp die hant naest den cleenen vinghere ...

Expl. dat alre yerste cruut of gras datmen daer groene vint daer af salmen nemen ende bindent vp den rechteren pols drie daghe

(359) De afkorting voor 'ons': een z, doorgestreept, met staart.

(360) Niet ontcijferde afkorting: r, bovengeschreven a, c, afkorting gelijkend op een Griekse phi (is ?).

(361) Uitgegeven door W. BRAEKMAN en G. KEIL, "Die 'Vlaamsche leringe van orinen' in einer niederfränkischen Fassung des 14. Jahrhunderts" *Niederdeutsche Mitteilungen*, jg. 24 (1968), p. 75-125; zie ook aldaar voor de verdere parallele teksten, alsook JANSEN-SIEBEN, *Repertorium*, p. 305.

(362) Uitgegeven door W. BRAEKMAN, *Middelnederlandse geneeskundige recepten*, p. 131-178.

(363) Naar de inhoud slaat deze titel blijkbaar alleen op de eerste van de navolgende teksten; wat de vormgeving betreft zou men hem echter kunnen opvatten als hoofding voor de hele afdeling tot fol. 157r. De eerste 31 teksten van deze afdeling worden overigens door R. JANSEN-SIEBEN als een reeks 'alchemistische recepten' omschreven ("Middelnederlandse vakliteratuur" in: G. KEIL en P. ASSION, *Fachprosaforschung* (Berlin, 1974), p. 24-69 (p. 36)).

(364) Editie in W. BRAEKMAN, *A.W.*, p. 178-189.

(365) Uitgegeven door W. BRAEKMAN, *A.W.*, p. 189-198.

fol. 162r° : [Urinetraktaat] ⁽³⁶⁶⁾

Inc. Dit sijn die sekerste teekine diemen merken mach ende bekennen in die orine Orine die haer claer toghet daer te maten licht es ...

Expl. dat hem te uoren quam in drome of dat hij te vele heeft ghesijn met vrouwen

fol. 162r°-172r° : [Medische en alchemistische recepten ; dieetleer] ⁽³⁶⁷⁾

Inc. SAlue jeghen alrehande quetsinghe Nem .j. hant uol nasschaden ende .j. hant vol eppen. ende .j. hant vol seniclen ...

Expl. Die comijn dicke et es bleic van veruwe Marobie es heet ende droghe

fol. 172v° : [Nota's door een latere hand : medische recepten] ⁽³⁶⁸⁾.

Hs. 1273

Jan Yperman, Cyrurgie en andere geneeskundige geschriften

Papier, 165 bldn, ca. 300 × 215 mm, omstreeks midden 15de eeuw

(VI-1) (12) + 12 VI (156) + (V-1) (165). In het eerste katern ontbreekt vooraan één blad, waar vermoedelijk de oude foliëring begon, daar de eerste tekstbladzijde folionummer 2 draagt. In het veertiende katern is het laatste blad, waarvoor geen tekst meer was, uitgespaard. Reclamen aan het einde van elk katern. Twee kolommen van ca. 190 × 58 mm met een tussenruimte van ca. 18 mm ; 26 à 30 r. Afschrijving met loodstift ; prikken met het oog op de afschrijving in boven-, buiten- en ondermarges bewaard. Oorspronkelijke foliëring met inkt in Arabische cijfers op of naast de buitenste verticale aflijning in de bovenmarge van elke rectozijde : van 2 tot 100, dan 1001 voor fol. 101, dan nogmaals 1001, 1002 voor fol. 103 en zo tot 1009 voor fol. 110 ; daarna weer van 1 tot 39 tot fol. 149, fol. 150 ongenummerd, 40 tot 53 van fol. 151 tot fol. 164. Moderne foliëring in Arabische cijfers in de rechter bovenhoek van elke rectozijde : van 1 (op het schutblad) tot 165.

Watermerken : een letter Y waarboven een kruis, gelijkend op Briquet 9179 (1455-1456), en varianten ; ook te vergelijken met De Stoppelaar, plaat XII, figuren 17 en 18 (1435-1465).

Eén hand : gotisch cursief. Rode lombarden, meestal 4 r. hoog, overwegend 3 r. hoog vanaf fol. 124v° tot het einde. Rubrieken, kapitellenummering in rood, eenvoudige rubricering, rode paragraaftekens, rode onderstreping. Talrijke tekeningen in rode en zwarte inkt als illustraties bij de eerste tekst.

(366) Naar W. BRAEKMAN meedeelt (*A.W.*, p. 44) gedeeltelijk overeenkomend met het traktaat bij J. MUNK, *Een Vlaamsche Leringe van Orinen*, Leiden (1917), p. 78-81.

(367) Editie in W. BRAEKMAN, *A.W.*, p. 198-232.

(368) Wel nog 15de-eeuws. Uitgegeven door W. BRAEKMAN, *A.W.*, p. 232-233.

Moderne kalfslederen band op houten borden, met op voor- en achterplat in blindstempeling een raam van ca. 300 × 200 mm, waarbinnen een tweede van ca. 238 × 141 mm, beide in dubbele filet. Vijf ribben op de rug. In het tweede vakje bovenaan, in gouddruk : *JAN YPERMAN / CYRURGIE*; in het onderste vakje : *HS. 1273*. Voor- en achteraan telkens één oud en twee nieuwe papieren schutbladen. Het oude schutblad vooraan heeft als watermerk het Lotharings kruis nrs. 1411-1446 in G. Piccard, *Wasserzeichen Kreuz*, Stuttgart, 1981; vooral nr. 1446 (1615) uit deze reeks komt in aanmerking, afgezien van de ondergeschreven letter K, die het watermerk in ons handschrift niet heeft; het oude schutblad achteraan heeft als watermerk het wapen van de stad Amsterdam, nrs. 1-78 in W. A. CHURCHILL, *Watermarks in Paper*, Amsterdam, 1935, vermoedelijk met de initialen *AJ* van nr. 62 (1710). Het oude schutblad vooraan heeft op de versozijde de volgende nota in potlood door een 19de-eeuwse hand, wellicht die van F. A. Snellaert : “De letter in ’t papier is dezelfde als in het HSS nr 15659 van de burgondsche bibliotheek, namelijk dat waer de gedichten van W. van Hillegaertsberch en de dietsche Doctrinael in staen, Dit HS. is van 1469”.

Bij de restauratie (1971) werden voor- en achterplat van de 19de-eeuwse halflederen band niet hergebruikt. Ze worden bewaard in doos III, 20 op het handschriftenkabinet van de Universiteitsbibliotheek : kartonnen borden van ca. 310 × 215 mm, overtrokken met perkament, in de hoeken en tegen de rug met schaapsleder; dit leder met een dubbele filet en een stippellijn in gouddruk afgeboord; binnenzijde van de platten beplakt met gemarmerd papier.

Het handschrift werd in 1872 door de Bibliotheek aangekocht uit de verzameling van F. A. Snellaert.

Literatuur : *De “Cyrurgie” van Meester Jan Yperman*, uitgegeven door E. C. VAN LEERSUM, Leiden (1912), p. XXXIII-XXXV — *Schatten van de Universiteitsbibliotheek*, Gent, 1967, p. 11 — DEROLEZ, *Census*, Hs. 1273 — *Pretiosa Neerlandica*, p. 62-63 (nr. 30) — R. JANSSEN-SIEBEN, *Repertorium van de Middelnederlandse artes-literatuur*, Utrecht (1989), p. 305-306.

INHOUD

fol. 2r^oa-125r^oa : [Jan Yperman, *Cyrurgie*] ⁽³⁶⁹⁾

Inc. Wij sijn sculdich onse werck yerst gode te beueelne Onsen vader ende den sone ende den heylighen gheest in drie personen .j. warachtich god Den vader sonder beghyn Den zone comende vanden vader gheboren vander maghet marien moeder wesende ende maghet bliuende Den heylighen gheest ...

Expl. Ende dan te leggene in steden dair die voet rusten mach Ende niet te vermakene voer den .5. dach ende tachter waerne alst voirseyt es. Deo gracias Amen.

(369) Gebruikt in de uitgave door C. E. VAN LEERSUM (zie lit. hierboven). Vgl. verder JANSSEN-SIEBEN, *Repertorium*, p. 72 en verder onder de daar vermelde handschriften.

fol. 125r°a-127v°a : [Verscheidene recepten voor pleisters : Iheruzalem, Oriente, Surgicum, Apostolicum surgicum, Wytte zalue] ⁽³⁷⁰⁾

Inc. Tplaester van Iheruzalem. Een plaester van iheruzalem dat eneghe heten tplaester van .9. dagen ende dat es sonderlinge goet ten hoeft wonden ...

Expl. ende drie vyftich van mastike wel ge[....]uert ⁽³⁷¹⁾ ende gewreven metten anderen tote het dicke becomt dan bestedet

fol. 127v°a-b en 128r°b-133r°a : Dyt zijn tdorynen dye meester gillijs trecte vter bloemen van Auicenna van ysac van aristotoles orinen ⁽³⁷²⁾ [Urine-traktaat]

Inc. Alse du comes voer eenen zieken dye due noyt eer en zaghes zo saltu mercken sine outhede ...

Expl. so sal hy den mensche berechten van alsoe ghedaenre spisen alse hem goet es nader naturen vanden ziecheden ende doen wachten van contrarien

fol. 127v°b-128r°b : Dyt sijn dye tekene vanden veygen lieden ter doot [De doodstekens] ⁽³⁷³⁾

Inc. MEt desen tekenen zaltu bekennen oft .j. ziec mensche veyge es oft en es Neemt vet baken vleesch ende wrijft ...

Expl. ende datter blijft gheuet enen hont drinct hijt niet dats vrese vander doot

fol. 133r°a-137v°a : Ypocras seyt ⁽³⁷⁴⁾

Inc. Ipocras seyt ende orcont ons inden boec van naturen Ende seyt aldus dat heetste wijf dye inder werelt es es coudere dan dye heetste man...

Expl. zij es schone ende licht ende heeft dye rechte borst / / meer dan dye luchtere

fol. 137v°a-139r°b : Syeke te vysenteerne aldus [De doodstekens] ⁽³⁷⁵⁾

Inc. Die mensche dye leghet in ziecheden ende men taste zinen puls gaet hij

(370) De eerste tekst (*Iheruzalem*) is uitgegeven naar dit handschrift door L. VANDEWIELE, "'Warpout' uit 'De plaestere van Jerusalem'" in : *Pharmaceutisch Tijdschrift voor België*, jg. 40 (1963), p. 37-42 (p. 39).

(371) Een viertal tekens waar alvast ik geen herkenbaar woord mee kan vormen ; ik lees : 9 (afkorting voor *con*), *i*, *u*, *l*.

(372) Een zgn. *Leringe van orinen*, in de redactie B2 volgens de indeling van J. MUNK, *Een Vlaamsche Leringe van orinen uit de veertiende eeuw*, Leiden, 1917, p. 40 e.v. Voor een bijgewerkte lijst van de bewaarde teksten, zie W. BRAEKMAN en G. KEIL, "Die 'Vlaamsche leringe van orinen' in einer niederfränkischen Fassung des 14. Jahrhunderts" *Niederdeutsche Mitteilungen* 24 (1968), p. 104 ; wat echter Gent U.B. 697 betreft, zie hierboven, p. 35, noot 62. JANSSEN-SIEBEN, *Repertorium*, p. 193.

(373) Voor het genre, zie JANSSEN-SIEBEN, *Repertorium*, p. 51 en verder onder de daar vermelde handschriften.

(374) Een editie van deze tekst in voorbereiding door R. Jansen-Sieben ; vgl. JANSSEN-SIEBEN, *Repertorium*, p. 305.

(375) Betreffende het genre, de handschriften en de literatuur, zie R. JANSSEN-SIEBEN, *Repertorium*, p. 51 en verder onder de daar vermelde manuscripten.

effene ende soetelike so es men in hope dat hij zal termyneren ende trecken ter bate ...

Expl. ende dorine toghet niet van buten. Ende een die alsoe zieck es es meer tonsiene dan .j. andere / Explicyt

fol. 139^v a-149^r b : [Pseudo-hippokratische iatromathematica] ⁽³⁷⁶⁾

Inc. Die goede vroede ypocras ende dye behendichste bouen alle medicinen dye zeghet dat die ghene die medicinen willen zijn ...

Expl. Ende nochtan deren zij beyde ghenouch wair dat zij sijn

fol. 149^r b-151^r a : *Vanden quadragante Inde* ⁽³⁷⁷⁾

Inc. Quadragant es tferendeel vanden circle ghedeelt met linien met compasse van geometrien ...

Expl. geclommen ofte ghedaelt op dien dach dan opten anderen

fol. 151^r a-152^v a : Dye begheert te wetene ende die cracht ende dye nutscepen vanden planeten

Inc. Die begheert te wetene dye cracht ende dye Nutscepen vanden planeten ende hare ordinancie hy es sculdich te wetene dat sijn .7. ordine...

Expl. besien wat zy wercken int donfangen vanden Kynde

fol. 152^v a-153^r a : Vanden planeten [over de invloed van de planeten bij de conceptie]

Inc. Merct dat yerste maent vanden ontfane vanden kinde Saturnus bedij hij dwinghet ende onthout...

Expl. die zijn gheboren in die 9. zijn gheboren [sic] dye zijn goet

fol. 153^r a-b : Dit es hoe alle planete regneert

Inc. De ⁽³⁷⁸⁾ planete regneert int dierste wile vanden dage ofte van haren daghe Exemple dye sonne heeft altoes deerste wile vanden zondage...

Expl. Ende aldus volghet elke planete met haren ornynanchien

fol. 153^v : vanden .12. husen der planeten aldus

Inc. Nv zullen wy spreken vanden husen ende vanden tekenen aldus dair af dat zij nemen haer cracht...

fol. 153^v a-b : Den loop der planeten

Inc. Nu weten bezien den loop der planeten elcke zonderlinghe hoe langhe zij dair toe doet...

(376) Identificerende omschrijving overgenomen van R. JANSSEN-SIEBEN, *Repertorium*, p. 305 ; vgl. wat het genre betreft ; DEZ., *Pseudo-Hippokratische Iatromathematika in vier Middelnederlandse Versies*, Brussel, 1983 en *Repertorium*, p. 70.

(377) De transcriptie van het laatste woord geef ik, daar de betekenis me ontgaat, met enig voorbehoud.

(378) Tussen *D* en *e* staan de letters *lk*, naderhand door de rubricator met rood doorstreept. Bedoeld was dus oorspronkelijk wel een lombarde *E*, Inc. *Elke*...

Expl. Mercurius in .8. jaren Luna bynnen eenre maet[sic]

fol. 153v°b-154v°a : Dye nature vanden tekenen

Inc. Nv soe hebben wy gheseyt vanden planeten nv weten besien van den tekenen...

Expl. dair lopet // dye mane altoes

fol. 154v°a-157v°a : [Horoscopische gegevens : planeten en tekens van de dienrenriem]

Inc. Dye gebornesse onder saturnus / SOe wye die geboren es op den dach ende op dye wijle van saturnus hij wert starc...

Expl. zo wat in hem es van electie der naturen vanden teekene dare(?) welkere zijn verwandelende

fol. 157v°a-159v°b : [Uurregentenprognose]

Inc. Dye vren vanden zondaghe / IN dye yerste wyle vanden zondage doet goet gaen in husen ende nyewe vrucht Eten...

Expl. zal hij hebben scande Die .7. es onnuttelijc tallen dinghen

fol. 159v°b-160r°a : [V]ander tijt alle dinck begonnen

Inc. Die wille weeten welcken tijt dat doet alre best dinghen begonnen hij mercke dat tekijn dat rijst oest...

Expl. met comenscapen achter wegghen gaen oft eneghe bederue doen

fol. 160r°a-161r°b : Dye crachten vander manen

Inc. Nv zellen wij v segghen vander crachten ende vander moghenteyt der manen...

Expl. Alsoe dye mane in bobbelen ⁽³⁷⁹⁾ tekinen zijn te prisen meer

fol. 161r°b-163r°a : Vander manen

Inc. Nv zullen wij segghen vander manen ende vanden planeten te gadere ende wat zij bedieden...

Expl. Ende zij so vergadert met quaden soe es zij quaet bediedende

fol. 163r°a-164r°b : *Dese dinghen sterken den lichame* [Gezondheidsleer]

Inc. DEse dinghen maken den lichame vet ende make wac Dat es te wetene ruste ende zekerhede ...

Expl. dye mach lichte lazers // werden wijn ende melck te gadere ghedroncken wordt dat selue

fol. 164r°b-164v°b : Vanden medicinen te g[he ⁽³⁸⁰⁾]uene bij tyde

Inc. Nv moeten wij mercken wat wilen dat doet goet medicine nemen Oft jn wat planeten dat men verkiesen zal ...

Expl. In hare wijle eyst quaet purgeren dye hersenen

(379) Lees : *dobbelen*.

(380) Wormgat.

fol. 164v° b-165r° a : [Wijnrecepten] ⁽³⁸¹⁾

Inc. Donkeren wijn. / Omme wijn claer te matekene [sic] nempt eene corste van gherstenen broede al heet ...

Expl. so hangt enen voet dyepe Inden wijn ende stoppet wel ende latet rusten hij zal comen te poynte / Explicyct

fol. 165v° : [Tekeningen (vermoedelijk nog behorend tot het oorspronkelijke werk) van het spalken van armen en benen ; medische recepten en aantekeningen uit latere tijd, o.a. uit 1533 en 1545 : "Anno doemen screef duisent v hondert dryendertych xxij daghe in april doen sterf mij husfrouwe madelene uprincs (?) ende wert begrauen sint andries op sint Joris dach" — "Int Jaer ons heeren domen schreef dwysent v hondert ende xlv den virden dach van october doen wert de kerck van sinte willeboorts ghewijt op sinte fransiscus dach"]].

Hss. 1291-93

Perkament en papier, drie banden (119 + 34 + 35 bldn)

De in deze drie nummers gebonden stukken vormden, zoals blijkt uit de overeenkomsten in schrift, opmaak, foliëring e.d. én uit een bij Hs. 1293 gevoegde nota van de hand van F. A. Snellaert, oorspronkelijk één manuscript. Afgezien van leemten en foutieve foliëringen bevatten de achtereenvolgende banden de volgende delen van het oorspronkelijk handschrift : Hs. 1291 : fol. xiiij-Cxiiij ; Hs. 1292 : fol. Cxiiij-Cxlvj ; Hs. 1293 : Cxlvij-Clxxxiiij. Snellaert liet de drie delen apart inbinden, voegde in Hs. 1291 een aantal papieren bladen in met de transcriptie van de ontbrekende tekst van de *Wech van salicheden* naar de incunabel uit 1491 ⁽³⁸²⁾, en in de Hss. 1292 en 1293 een aantal blanco perkamentfolio's om de leemten in de foliëring aan te vullen. Dit laatste gebeurde echter niet overal even consequent.

Op welke wijze het handschrift in het bezit kwam van F. A. Snellaert, uit wiens nalatenschap het door de universiteitsbibliotheek werd verworven, is niet bekend. De Vreese wijst op de inscriptie *Vander Hagen* in hs. 1292 (onderaan fol. 13v°), door een hand die hij van het midden van de zeventiende eeuw dateert ⁽³⁸³⁾.

Literatuur : W. DE VREESE, *De handschriften van Jan van Ruusbroec's werken*, Gent, 1900, p. 89-94 (hs. K) — DEROLEZ, *Census*, Hsn. 1291, 1292 en 1293.

(381) Uitgegeven door W. BRAEKMAN, "Vander hulpen des Ghebreks des Wiins" in : G. KEIL e.a., *Fachliteratur des Mittelalters. Festschrift Gerhard Eis*, Stuttgart, 1968, p. 177-204.

(382) Zo zou althans moeten blijken uit een inscriptie in potlood op het eerste schutblad v° ; CAMPBELL, *Annales* (p. 508-509) kent zo'n druk echter niet, wel drie andere uit 1480 of daaromtrent.

(383) W. DE VREESE, *De handschriften van Jan van Ruusbroec's werken*, p. 94.

Hs. 1291

Den wech van salicheden

Perkament en papier, 119 bladen, ca. 205 × 140 mm, 15de en 19de eeuw

Dit gedeelte bestaat uit 96 perkamenten folio's afkomstig uit een Middelnederlands handschrift uit de 15de eeuw, waar in de 19de eeuw 23 papieren bladen werden bijgebonden, waarop de ontbrekende gedeelten van de tekst werden aangevuld. De huidige samenstelling is als volgt : papier : fol. 1-18, 20, 27, 82-83, 99 ; perkament : fol. 19, 21-26, 28-81, 84-98, 100-119. Tot fol. 22 is de samenstelling in katernen onduidelijk ; vanaf fol. 23 als volgt : [22 +] 11 IV (110) + (V-1) (119). Geen signatures, reclamen of custoden. Het oude gedeelte is afgeschreven en gelinieerd met stift : één kolom van ca. 140 × 88 mm, voor 28 r. Prikken met het oog op de afschrijving in boven- en ondermarges hier en daar bewaard. Naast de moderne foliëring met inkt bovenaan rechts op elke rectozijde, die over oude en nieuw ingevoegde bladen heenloopt, dragen de perkamenten bladen, eveneens in de rechter bovenhoek van de rectozijden, een oorspronkelijke foliëring, die zes eenheden lager is dan de moderne : xij op fol. 19, Xv op fol. 21, xvj op fol. 22 en zo tot C op fol. 106 ; daarna begint de nummering opnieuw met J, ij, ... tot ix op fol. 115 ; op fol. 116-119 is deze foliëring, samen met de gehele buitenmarge, weggesneden.

Het oorspronkelijke gedeelte van het manuscript is door één hand geschreven tot fol. 119r° ; op fol. 119v° staat een toevoeging van een andere hand. Beide gotisch cursief, de tweede echter recenter en minder verzorgd. Rode lombarden van 2 r. hoog ; representanten. Rubrieken, rode paraagraaftekens.

19de-eeuwse kartonnen band met schaapslederen rug. Vier ribben. Boven, op en onder de ribben een filet in gouddruk. In het tweede vakje bovenaan, eveneens in gouddruk : *WECH VAN SALICHEDEN*. In het onderste vakje : *H.S.* Boven- en onderaan de rug een horizontaal bandje met plantenmotieven in gouddruk. In het onderste vakje is boven de inscriptie *H.S.* een reepje van groen leder opgekleefd met in gouddruk de huidige signatuur van het handschrift : *H.S. 1291*.

INHOUD

fol. 1r°-119r° : [*Den wech van salicheden* of *Spiegel van den kersten ghelove*] ⁽³⁸⁴⁾

(384) Voor de verdere overlevering in handschrift en druk, zie : J. DESCHAMPS, *Middelnederlandse handschriften uit Europese en Amerikaanse bibliotheken*, Leiden, 1972 (2), p. 244-245 en P. BANGE, *Spiegels der christenen. Zelfreflectie en ideaalbeeld in laat-middeleeuwse moralistisch-didactische traktaten*, Nijmegen (1986), p. 48-49. De tekst is, naar Hs. Brussel K.B. II 280, uitgegeven door M. DE BELDER en R. FALLON, *Boec van het kerstene leven. Tekstuutgave van een katechetisch werk uit de XVde eeuw* (diss. Leuven, 1970).

Inc. Om die minne van gode ende minen evinkerstin dat hij van allen creatueren
sij gheheert ende dat sij alle jn gode moeten in deughden werden ghesticht

...

Expl. Ende bid met minnen ouer den priester die dit boukelkin ghetrect heift
vten latine ende vergadert ten vlaemschen ter leeringhen van simplen menschen
vte minnen / Explicit Deo gracias

fol. 119v° : [Overweging over rijkdom en armoede ; fragment]

Inc. [S]Ente Iheronimus seit niet meret en (?) en eert den riken dan den armen
ten zij dat hij beter es Maer ommer vp dat ic merkelike spreke vele meer
soudemen den armen eeren ...

Expl. bequame vonden worden den rike gods Ende sijn eneghe van hem lieden
dies mi niet en ghelouen hier na als si inden tormenten sijn zo [...] ⁽³⁸⁵⁾

Hs. 1292

Jan van Ruusbroec, Vanden seven sloten

Perkament, 34 bldn, ca. 205 × 140 mm, 15de eeuw

3 IV (24) + V (34). In het laatste katern zijn de oorspronkelijk 3de en 4de bladen
mét tekstverlies uitgesneden en later vervangen door een diploma van blanco per-
kament (fol. 27-28). Geen signaturen, custoden of reclamen. Liniëring en afschrij-
ving met stift ; één kolom van ca. 140 × 90 mm : 30 r. Prikken voor afschrijving
in onder- en bovenmarges soms bewaard. Oorspronkelijke foliëring met Romeinse
cijfers in de rechterbovenhoek van elke rectozijde, van xiiij (fol. 1) tot xliij op fol. 29,
dan nogmaals xliij op fol. 30 en dan verder tot xlvj op fol. 34. Moderne foliëring
met blauw potlood, eveneens in de rechterbovenhoek van de rectozijden, van 1
tot 34.

Eén hand, verschillend van die in hs. 1291 : gotisch boekcursief (letter d soms ook
zonder lus). Rode lombarden van 1 en 2 r. hoog ; representanten. Rode paragraaf-
tekens.

Rug van zwartgeverfd leder. In het tweede vakje bovenaan, in gouddruk : *RUYS-
BROEC / VAN DE / VII SLOTEN* ; in het onderste vakje : *H.S.* Voor- en achteraan
telkens drie papieren schutbladen. Band verder als Hs. 1291.

INHOUD

fol. 1r°-34v° : [Jan van Ruusbroec, *Vanden seven sloten*] ⁽³⁸⁶⁾

(385) De tekst breekt af onderaan de bladzijde.

(386) Jan van Ruusbroec, *Werken*, uitgegeven door het Ruusbroec-genootschap, dl. 3,
Tielt, 1947, p. 81-125 ; Jan van Ruusbroec, *Vanden seven sloten*, ed. G. DE BAERE, Tielt-

Inc. Lieue zuster bouen alle dinc zij god ghemeint ende ghemint Ende zet v in die nederste stat zo mueghdi vulclemmen den hoghen pat ...

Expl. dat ghi metten wisen maeghden word vonden. dat v god ontfamet met zinen ghezinde. daer es de blijscap zonder hynde. ende dat wij alle moeten beuinden. dat verleene ons god zonder meswinden. Amen

Hs. 1293

Jan van Ruusbroec, Vanden vier becominghen en andere religieuze teksten

Perkament, 35 bldn, ca. 205 × 140 mm, 15de eeuw

(IV-1) (7) + IV (15) + II (19) + (IV-3+3) (27) + (III+2) (35). In het eerste katern is het oorspronkelijk zevende blad met tekstverlies uitgesneden; het tweede blad, dat er oorspronkelijk mee samenhangt, is met het overgebleven hielkje op fol. 3 vastgekleefd. In het vierde katern (fol. 20-27) zijn de laatste drie bladen, met ten minste ééni tekstverlies, uitgesneden en vervangen door drie nieuwe blanco bladen perkament. Zoals blijkt uit de oude foliëring (zie hierna) moeten echter tussen dit en het laatste katern nóg twee bladen verloren zijn gegaan; wellicht was ook dit laatste katern dus een quinio, waarvan de eerste twee folio's, aanvankelijk solidair met de twee afzonderlijke bladen achteraan, ontbreken. Geen signaturen, reclamen of custoden. Eén kolom van ca. 140 × 88 mm voor meestal 30 r. per kolom tot fol. 10v°; sterk wisselend (23 tot 28) op fol. 11r°-14v°; daarna 29 r. Afschrijving en liniëring met stift. Prikken met het oog op de aflijning in boven- en ondermarges soms nog zichtbaar. Oude foliëring in de rechter bovenhoek beginnend met xlvij op fol. 1r°; fol. liij ontbreekt, zodat na liij op fol. 6 verder gegaan wordt met liij op fol. 7 en zo tot lxxj op fol. 24; na de drie ingevoegde blanco bladen gaat de foliëring verder met lxxvj op fol. 28 en zo tot lxxxij op fol. 34; op fol. 35 is de oude foliëring voor een groot deel weggescheurd. Moderne foliëring met zwarte inkt in de rechterbovenhoek van de rectozijden: van 1 tot 35.

Vier handen: 1. fol. 1r°-11r°: dezelfde als die van Hs. 1292; 2. fol. 11r°-14v°: dezelfde als Hs. 1291, fol. 119v°; 3. fol. 15r°-24v°: dezelfde als Hs. 1291 tot fol. 119r°; 4. fol. 28r°-35v°. Alle gotisch cursief. Rode lombarden van 1 en 2 r. hoog. Rode paragraaftekens. Bij hand 4 ook rode aanstreping van hoofdletters tot fol. 30r°.

Band: analoog aan Hs. 1292.

Leiden (1981) (*Opera omnia* 10), nu ook als deel van het *Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis* (dl. CII), Turnhout, 1989. Voor de verdere overlevering zie de *Opera omnia*-editie, p. 69 e.v.

INHOUD

fol. 1r^o-11r^o : [Jan van Ruusbroec, *Vanden vier becoringhen*] ⁽³⁸⁷⁾

Inc. Die hooren heift te hoorne hi hoore wat de gheest gods spreict den kerken
dat es alder ghemeener kerstenheit. die verwint spreict de gheest ons heeren

...

fol. 16r^o-v^o : [Exempel]

Inc. Dese zelue vrouwe begheerde eens van onzen lieuen heere te wetene waer mede hi zine sonderlinghe vrienden pleghet te begiften die in den daghe des oordeels zullen schinen als die zonne ...

Expl. dat vierde es ic hinc bloot an den cruce zonder eenighe hulpe der godheit nochtan en was hi nie van mi mine pine was zo groet ende zo bitter dat ic riep miin god miin god waeromme hebdi mi ghelaten

fol. 16v^o-17r^o :

Inc. Om eenighe dinghen laet god zine vrienden niet hine es hem bi met gracen maer ontreit hemlieden haer deuotie also die prophete dauid zeit ...

Expl. ende heift miins ontfarmet ende die heere es mi commen in helpen ende hi heift verkeert minen druc in bliscpen

fol. 17r^o-17v^o : [Dicta van Augustinus, Paus Leo, Anselmus, St. Jacob, St. Antonius, Salomo]

Inc. Sinte augustiin die zeit niement en mach leuen zonder zonde ende zonder temptatie hadde die mensche gheene temptatie hi en zoude hem zeluen niet kennen ...

Expl. Salemoen zeit wiltu di gheuen ten dienste ons heeren zo staet in gherechticheden ende in vreesen ende bereet dine ziele ieghens temptatie

fol. 17v^o-18r^o : [Vijf punten waarom God zijn vrienden in bekoring laat komen]

Inc. Om diuersche puenten laet god zine vrienden temptatie hebben. Teerste bi wilen om dat zij hem zeluen niet verheffen en zouden ...

Expl. dat vijfste es om dat hi zoude weten zinen euen mensche te troostene also onze heere zeit tote pietren Alstu bekeert best zo staerct dinen broeders

fol. 18v^o-24v^o : [Religieus allegorisch traktaat]

Inc. [I]n den beghinsel miins woords biddic ghenade den vader ende vrede den zone ende minne den helighen gheest doe ihesus vpstond vander dood daer na voer hi ten hemele ende met hem vij. ioncvrouwen die eene hiet minne die ander caritate ...

Expl. ende sprac uwe minnare zal zaen commen doe was zij verblijd doe sprac die minnende ziele willic maken eene groote pasteide dat ic minen lieue eerzamelic na zinen staet dienen mach

fol. 25r^o-27v^o : [blanco]

fol. 28r^o : [fragment, niet geïdentificeerd]

[Inc.] ... nech salicheit ende en bederft hu seluen niet met ongheordineerde aerbeydene in wakene in vastene ende in bedinghen ...

Expl. die sal hu altoos bii siin ende helpen te commen ten eweghen leuen daer ons te samen bringhen moet die vader die sone die heleghe gheest Amen

fol. 28r°-29r° : Desen pointe voorscreuen ende vanden sacramente hier naer volghende screef die goede sinte bernaert siinre suster dochter nate leuene die eene nonne was ende het es huten latine in dietsche ghetrocken [Vijf punten in de Eucharistie]

Inc. SO wanneer als ghij dat sacrament ontfaet so ontfadi v deelen Deerste deel es den lichame die hi inder maghet marien ontfinc Dander deel es tbloet dat hi storte ...

Expl. Ten vijfsten male als ghi ontfaet die drieuuldicheit so werdi vervullet met gods gracen want niet en // mach de siele veruullen dan gods gracen ende alleene des helichs gheests gracen ende blijscap Amen

fol. 29r° : [Dicta van Augustinus en Ambrosius]

Inc. Sinte Augustiin seit leest ende ouerleest al dat die helegghen vaderen ende die heleghe leeraers oyt screuen ende leerden ende gheschrifte hebben ghelaten ...

Expl. Sinte augustiin spreict het en ghescie mi nemmermeer dat ic daer na sta dat my lieden minnen Maer daerna dat mi god minne So dwinghic alle de lieden daer toe datsi mi minnen

fol. 29r°-30r° : [Exempel over St. Bernardus]

Inc. Sente bernaert hi was tot eenen Tiden op ghetoghen inden gheeste daer begheerde hi van gode dat hi hem berechten woude des hij hem vraghen soude dan sprac onse heere Bernaert vrient vraegt mi Ic berecht dy ...

Expl. IC bidde hu dat ghij tot allen tiden laet Rusten hu edele ziele up dat doghen ende up dat liden ende up dat cruus ons heeren Ihesu xpristi

fol. 30r° : Dit siin de x gheboden ons heeren [berijmd]

Inc. [M]Enssche nu hoort dits deerste ghebot [M]int ende oufent eenen god [N]e zweert bi hem niet in huwen spot no bi sinen helegghen dats tander ghebot ...

Expl. Ne begheere niemens bedde noot Noch niemants goet al binstu ⁽³⁹¹⁾ blood [D]ese x gheboden houde ende leere so muedgi ghenoughen onsen heere

fol. 30r°-33v° : [Citaten uit de bijbel, dicta uit Johannes Chrysostomus, Augustinus, Gregorius, Bernardus]

Inc. Sinte deuwangeliste [sic] seit Ghi ne sult niet minnen de weerelt noch de dinghen die inde weerelt siin want so wat inde werelt es ...

Expl. Sinte Ian guldin mont seit so wat wij tonrechte van eenen yeghe[like ⁽³⁹²⁾] menssche ghedoghes[sic] so sullen wij ghelouen dat ons god daer voren(?) aflaet van onsen sonden ofte meerdere glorie inden hemele sonder twijfel gheuen sal Amen

(391) *binstu* : *bin* boven doorstreept *heb*.

(392) *like* boven de regel bijgeschreven.

fol. 33v°-35v° : [D]en name ons heeren Ihesu christi voer wien alle knien moeten bughen inden hemele inder eerden Inder hellen ghescreuen voor saluut ende groetenesse

Inc. Gheminde vriende ons heeren salich sijn die zuuer siin van herten want si sullen gode sien wilt dan huwer suuerheit waer nemen want suuerhede des [mysschen ⁽³⁹³⁾] gaet bouen den staet der Inghelen...

Expl. [fol. 35 onvolledig en bovendien grotendeels onleesbaar].

Hs. 1301

Jan Brugman, Sermoenen en andere religieuze teksten

Papier, 205 bldn, ca. 215 × 145 mm, 1476 (30 augustus)

V ([3+7] + (VI-1) (18) + VI (30) + (V-1) (39) + 2 VI (63) + (VI-3) (72) + VI (84) + (VI-2) (94) + 7 VI (178) + IV (186) + VI (198) + (V-2) (205[+1])). De eerste drie bladen van het eerste katern doen dienst als schutbladen en zijn niet gefolieerd ; hetzelfde geldt voor het laatste blad in het laatste katern. In het tweede katern ontbreekt het oorspronkelijk laatste blad ; in het zevende katern ontbreken het 8ste, het 9de en het 12de blad ; in het negende katern de bladen 6 en 7 ; in het laatste katern de bladen 8 en 9 van het oorspronkelijk quintern ; dit alles zonder tekstverlies. Mét tekstverlies is in het vierde katern het vijfde blad verwijderd. Het eerste katern, waarvan de bifolia loszitten, was, in overeenstemming met de verdere samenstelling van de bundel, aanvankelijk ook wel een sextern : de tekst fol. 6r° sluit niet aan bij fol. 5v°. Op enkele plaatsen resten van signaturen (fol. 40 : *ej*). Sporen van afschrijving en liniëring met stift. Eén kolom van ca. 145 × 90 à 95 mm : 26 r. ; 27 van fol. 187r° tot 198v°. Moderne foliëring met potlood van 1 tot 205.

De watermerken zitten onder de vouw en zijn daardoor moeilijk te identificeren ⁽³⁹⁴⁾ : een letter P, gelijkend op Briquet 8601 (1467 en 1469) op fol. 1-94 en 189-198 ; een schild met drie lelies, waarschijnlijk Briquet 1760 (1474-1477) op fol. 95-188 en 199-205.

Eén hand : een zwaar aangezette hybrida. Versierde initialen van resp. 7, 5 en 4 r. hoog op fol. 1r°, 89v° en 187r° : een blauwe letter met rode versiering uitlopend in de marge ; op fol. 1r° en 89v° ook purper, groen en bladgoud. Rode lombarden van twee en drie regels hoog. Rubrieken, rubricering.

(393) Tekst grotendeels weggesleten en niet meer goed leesbaar.

(394) Ik heb over de watermerken althans minder zekerheid dan E. HAECK (*Die gheesteleke apteke*, p. 1) die zonder aarzeling opteerde voor Briquet 8606 (o.a. 1470) en 1741 (1470-1486).

Kalfslederen band op houten borden. Rug met schaapsleder vernieuwd, inmiddels echter weer in slechte staat. Op voor- en achterplat een raam (ca. 175 × 100 mm) met ruitenveld, alles in driedubbele filets. Vier ribben op de rug. In het tweede vakje bovenaan : *DIE GHEESTELIKE / APTEKE / — / BRUGMANS COLLACIEN*; in het vierde vakje : 1476; in het onderste vakje : *H.S.* Dit alles, in tegenstelling tot de blinde stempeling op de platten, in gouddruk. In het onderste vakje is ook een groenlederen bandje opgekleefd, waarop in gouddruk : *HS. 1301*. Sporen van twee koperen sloten waarvan de sluitriemen zelf ontbreken. Op de perkamenten dekbladen (vooraan los) aantekeningen met potlood over de inhoud van het handschrift (F. A. Snellaert ?).

Wat het kopieerwerk betreft, kan het handschrift worden toegeschreven aan een zuster van het Sint-Agnesklooster te Maaseik, wier hand in nog een achttal andere manuscripten uit de periode 1471-1497 is terug te vinden ⁽³⁹⁵⁾. Zij beëindigde haar afschrift blijkens het colofon op de dag na St. Jan-Baptist Onthoofding (= 29 augustus). Na de opheffing van het klooster in 1797 geraakte het boekenbezit verspreid ⁽³⁹⁶⁾. F. A. Snellaert kocht het hier beschreven manuscript van antiquaar J.B. Schoepen te Antwerpen ⁽³⁹⁷⁾. In 1872 werd het door de Universiteitsbibliotheek uit Snellaerts nalatenschap verworven.

Literatuur : D. J. M. WUSTENHOFF, "Collaciën van Johannes Brugman, naar een Gentsch handschrift medegedeeld", *Archief voor Nederlandsche Kerkgeschiedenis*, jg. 4 (1893), p. 85-170 (p. 88-91) — *Bouwstoffen*, p. 36, nr. 34.8 — Jan Brugman, *Verspreide sermoenen*, ed. A. VAN DIJK, Antwerpen, 1948, p. xii en xvi — E. HAECK, *Die gheestelike apteke*. Proeve van een tekstuitleg met inleiding, variantenstudie en glossarium (Diss. Gent, 1950), p. i-ix — J. DESCHAMPS, *Tentoonstelling van Middelnederlandse handschriften uit beide Limburgen*. Catalogus (Hasselt, 1954), p. 32 (nr. 37) — DEROLEZ, *Census*, Hs. 1301 — J. DESCHAMPS, "Handschriften uit het Sint-Agnesklooster te Maaseik" in : *Album Dr. M. Bussels*, Tongeren, 1967, p. 167-194 (p. 181, nr. 34) — *Pretiosa Neerlandica*, p. 72-73 (nr. 37) — G. HENDRIX, *Bernardina en Cisterciensia in de Universiteitsbibliotheek*, Gent (1990), p. 124-125 (E13).

INHOUD

fol. 1r^o-89r^o : *Dit is die gheestelike apteke* ⁽³⁹⁸⁾

(395) J. DESCHAMPS, "Handschriften uit het Sint-Agnesklooster..." p. 190 en DEZ., *Middelnederlandse handschriften uit Europese en Amerikaanse bibliotheken*, Leiden, 1972, p. 229.

(396) Vgl. J. DESCHAMPS, "Handschriften uit het Sint-Agnesklooster..." p. 170 e.v.

(397) A. DEROLEZ, *Census*, Hs. 1301; een jaartal is ons niet bekend.

(398) De tekst van het Gentse handschrift uitgegeven door E. HAECK (zie *Lit.*) die nog de volgende parallelle handschriften vermeldt : Leiden, U.B. Ltk. 358 en Ltk. 1030; Den Haag, K.B. 133 F 23 (Middelnederlands); Darmstadt, Hessische Landes- und Hochschulbibliothek 1383 en Göttingen, U.B. Theol. 201. Vermoedelijk gaat het hier om een vertaling van het Latijnse werk *Apotheca spiritualis*: vgl. C. G. N. DE VOOYS, *Middelnederlandse*

Inc. Susteren alle te samen hertelic ghemynt in christo. die almechtighe god willende deilechtich maken omme sijnre grondeloser guedertierenheit den anderen sijn guet Schiep van aen beghinne een redelike creatuer ...

Expl. God die here moet v allen behueden ende bewaren in lijf ende in siele. ende stercken v in sijnen dienste. ende of wi ons niet meer en sien in deser tijt. soe moet ons die selue here gonnen. dat wi ons // hier nae te hant sien moeten inden ewighen leuen AmeN / *Hier eyndet die gheestelic apteke der susteren.*

fol. 89v°-133r° : *Hier nae volghet hoe een mensche eyn gheestelic suster sal sijne*

Inc. IN cristo ihesu van doechden in doechden voert te ghaen. ende dat guede beghinne tot eynen salighen eynde te brenghen voer die gruet Lieve suster in christo ghemynt. ic hebbe vernomen hoe ghi dat rijc der werelt mit hoerre sierheit versmaet hebt ...

Expl. ewich leuen sonder sterflicheit. glorie ende vroude sonder droefheit Tot welker glorien ende vrouwen ons allen moet brenghen Die vader die soen ende die heilighe gheest AMEN

fol. 133r°-135v° : *Hier beghinnen brugmans collacien vanden .iiij. raderen die aen den waghen hoeren* ⁽³⁹⁹⁾

Inc. Mijn kijnderkens die waghen op welken ic alle sielen begheer te brenghen totten ewighen leuen heeft .iiij. raderen Dat ierste is vreyse Dat ander ghe-latenheit Dat derde lijdsamheit Dat vierde mynne ...

Expl. hier om alre liefste laet ons alsoe leuen dat die alre meeste mynne aen ons niet verloren en blijue.

fol. 135v°-148r° : *Dit is wt eenre anderre collacien* ⁽⁴⁰⁰⁾

Inc. Mijn lieue meechden bouen al vercoren in christo. doe ic lest van v scheiden gaf ic v vier raeder of enen waegen mit vier raeden Ende nv in der laetster collacien gaf icker v drie ...

Expl. dat derde is dat si christus erfgenamen sijn. dat vierde si sullen al een

legenden en exempelen, Groningen-Den Haag, 1926, p. 51, noot 4 en DEZ. in *Middelnederlands geestelijk proza*, ed. C. C. DE BRUIN, Zutphen, 1940, p. xxv. De Bruin geeft een gedeelte van de Gentse tekst uit, *A.W.*, p. 222-224. Zie verder P. BANGE, *Spiegels der christenen. Zelfreflectie en ideaalbeeld in laat-middeleeuwse moralistisch-didactische traktaten*, Nijmegen (1986), p. 78-80 en de literatuur aldaar, noot 15 en DEZ., "Der Suster Abteike. Spiegelbeeld van het leven in een vrouwenklooster in de Late Middeleeuwen" in *O.G.E.*, jg. 66 (1992), p. 294-305, waar de handschriften evenwel niet worden gerecenseerd.

(399) WÜSTENHOFF, *A.W.*, p. 109-112; VAN DIJK, *A.W.*, p. 1-5. Een gedeelte van dit sermoen ook gepubliceerd in C. C. DE BRUIN, *Middelnederlands geestelijk proza*, p. 325-327. Over Brugman en zijn werk: B. DE TROEYER, *Bio-bibliographia franciscana Neerlandica ante saeculum xvi*, dl. 1, 1974, p. 65-102; over de sermoenen: aldaar, p. 79 e.v.

(400) WÜSTENHOFF, *A.W.*, p. 112-125; VAN DIJK, *A.W.*, p. 5-24.

teiken hebben. dat vijfde si sullen al eten van eenre spijsen. ende van enen dranc droncken werden in der ewicheit ⁽⁴⁰¹⁾.

fol. 148r°-162r° : *Dit is brugmans collacie ende / / spriect van .ix. edelheit der sielen* ⁽⁴⁰²⁾

Inc. SAnTe matheus scrijft in sijnen .xxij. capittel ende seecht. wes is dit beelde ende sijn op scrift Nv mijn alre liefste bi desen beelde verstaen wi die edel siel des menschen ...

Expl. Welke verstant salichliken te ghebruken ons verlenen moet Ihesus christus die daer is een schepper der engelen ende alre creatueren Deo gracias

fol. 162r°-170v° : *Hier begint brugmans collacie van den weerdighen heiligen sacrament* ⁽⁴⁰³⁾

Inc. Dit is mijn sciencia tema Als die heilighe apostel pauwels scrijft totten volke ende den heren van chorinten Neme tast toe ende etet. ic heb in mijnen synne ouersien die heilige scriftue/ / ren ...

Expl. Tot welker glorien ons oec brengen moet die vader die soen ende die heilige gheest. die ganse drieuoldicheit altemale soe dat wi hier mit hem werden verenicht. sijns moeten ghebruken in der ewicheit Amen

fol. 170v°-178r° : *Van der mynnen gods* ⁽⁴⁰⁴⁾

Inc. KInt ghef mi dijn herte. ende hier om soe seecht ende vermaent ons die godlike mynne altoes. ende en laet nimmermeer een oghenblic lanc van den kerstenen menschen van binnen te vermanen ...

Expl. want een guet mensche die te voeren in sunden ende in groeten gebreken heuet gheweest. die is naemaels voel te vuerigher oetmoediger ende vlijtiger sijnen verlorenen tijt weder te halen.

fol. 178r°-182v° : *Een schone collacie op den pinxte dach* ⁽⁴⁰⁵⁾

Inc. HUden soe sullen wi beghaen ende vieren mit werdiger innicheit. ende mit inniger deuocien die hoege feest des heiligen geest. want of wi die feesten der heiligen mit alre deuocien sijn schuldich te vieren ...

Expl. Siet die sal aldus danich wesen dat wi stedeliken ende sonder onderlaet

(401) Het eigenlijke slot van deze tekst leest men al op fol. 147v° : "... Die daer is een fondamente der oetmoedicheit. ende een oerspronck alre doechden ihesus christus onse here. die mitten vader ende den heiligen geest leeft ende regniert god ewelic sonder eynde Amen". Hierop volgt, alsof de tekst zonder meer doorloopt, het stukje waarvan het explicit op fol. 148r° hierboven is aangegeven, en waarvan het 'incipit', fol. 147r° dus, luidt : "Drie dinghen hoeren tot eenre deuoter maget. dat ierste is si sal alleen hoer ogen slaen op hoer lief ende aensien hem hangende aen den cruce ...". VAN DIJK (A.W., p. xii) beschouwt dit als een aparte tekst, nl. als het 'schema' van een ander sermoen.

(402) WÜSTENHOFF, A.W., p. 125-139 ; VAN DIJK, A.W., p. 24-43.

(403) WÜSTENHOFF, A.W., p. 139-147 ; VAN DIJK, A.W., p. 44-53.

(404) WÜSTENHOFF, A.W., p. 147-155 ; VAN DIJK, A.W., p. 56-67.

(405) WÜSTENHOFF, A.W., p. 155-159 ; VAN DIJK, A.W., p. 67-74.

merken. ende claerliken leeren bekennen die menichuoldicheit onser ghebreken ende ons ontbliuens.

fol. 182v°-185r° : *Een bereidinghe totten heilighen sacrament* ⁽⁴⁰⁶⁾

Inc. Die bereidinghe dat heilighe sacrament tontfanghen en is in allen menschen niet ghelijc. want een ander bereidinghe sullen hebben die menschen die beginnen gode te dienen Ende een ander bereidinghe sullen hebben ...

Expl. om welke salicheit te vercrigen soe is ons gegheuen voer een spijsse dat heilige sacrament. vleische ende bloet ons lieuen heren ihesu christi Die leuende is mitten vader ende mitten heilighen gheest ewelic sonder eynde AmeN

fol. 185r°-186v° : *Een schoen exempel van drie clercken* ⁽⁴⁰⁷⁾

Inc. HEt waren drie clercken die lagen te gader ter scholen. ende die twe plagen costelic te leuen nae ghenoechte der werelt. mer die derde leefde redelic ...

Expl. sijre ghetrouwer vriendinnen ende hulperse mit groten vlijt. ende mit deuocien alle die daghe sijns leuens. Deo gracias

fol. 187r°-192v° : *Vanden gueden vrijdage* ⁽⁴⁰⁸⁾

Inc. Die heilighe kerke heeft huden hoer ambacht ghetreect ende ghenomen van den exemplaer christi. daer nae wy onse leuen sullen richten ...

Expl. dat sy hem verweruen aen den mylden christum dat ewighe rijcke Dat gonne ons die va/ / der ende die sone. ende die heilighe ghe gheest [sic] Amen

fol. 192v°-204v° : *Dit sermoen scrijft sinte bernaert die heilighe leerre ende is van der passien ons lieuen heren* [Bernardus van Clairvaux, *Sermones de tempore. In feria quarta hebdomadae sanctae. De passione Domini*, Middelnederlandse vertaling] ⁽⁴⁰⁹⁾

Inc. Lleue bruederen waect mit herten dat v niet te vergehefs voer by en gaen die gheestelike dinghen deser tijt. want nv is die oueruloedighe benedixie. ...

Expl. Thent dattu ons leiden suls totter gueder ende ouervloedigher ende opgehoepster maten. die du gheuen sals in onsen schoet. du die bist in den schoet des vaders bouen al god ghebenedijt in der ewicheit AmeN. / Gheeynt int iaer ons heren .m. cccc. ende .lxxvj. des anderen daechs nae sinte Johannes baptisten onthoefdinghe.

(406) WÜSTENHOFF, A. W., p. 160-162 ; VAN DIJK, A. W., p. 74-78.

(407) WÜSTENHOFF, A. W., p. 163-164 ; VAN DIJK, A. W., p. 78-81. Vgl. C. G. N. DE VOOYS, *Middelnederlandse Marialegenden*, Leiden, s.d., dl. 1, p. 101-104 ; DEZ., *Middelnederlandse legenden en exempelen*, Groningen-Den Haag, 1926, p. 77.

(408) WÜSTENHOFF, A. W., p. 165-170 ; VAN DIJK, A. W., p. 81-88.

(409) J. LECLERCO, C. H. TALBOT en H. M. ROCHAIS, *Sancti Bernardi Opera*, Rome, 1957-1977, dl. 5, p. 56 e.v.

Hs. 1305

Religieuze traktaten (Jan van Schoonhoven, Hendrik Suso, Johannes Tauler, Thomas a Kempis e.a.)

Papier en perkament, 114 bldn, ca. 210 × 140 mm, derde kwart 15de eeuw

VI (12) + (VI-1) (23) + (XI-2) (43) + 5 VI (103) + I (105) + (V-1) (114). In de eerste drie katernen zijn de buitenste en binnenste diploma's van perkament, met dien verstande echter dat in het tweede katern van het buitenste diploma, in het derde katern van elk van de twee perkamenten diploma's (zonder tekstverlies) de tweede helft werd weggesneden; verder zijn nog het afzonderlijk dubbelblad dat het negende katern vormt en het binnenste diploma van het laatste katern, waarvan echter weer de tweede helft is weggesneden, van perkament. De perkamenten folio's zijn dus: fol. 1, 6, 7, 12, 13, 18, 19, 24, 34, 104, 105. Reclamen bewaard op fol. 12v°, 55v°, 67v°, 79v°, 91v°. Sporen van afschrijving met stift: bladspiegel ca. 150-155 × 95-100 mm, iets minder van fol. 31 tot 38 en van fol. 106 tot 114; de perkamenten bladen, die gekrompen zijn, hebben een iets kleinere bladspiegel. Prikken met het oog op de afschrijving bewaard. Moderne paginering met potlood: van 1 tot 228.

Papier op een aantal plaatsen gerestaureerd. Watermerk: een anker gelijkend op Briquet 382 (1452-1460).

Vermoedelijk één enkele, dan wel zeer onregelmatige hand: gotisch cursief, met op veel plaatsen achterwegelating van de lussen. Rubricering, rubrieken, rode onderstreping. Rode lombarden van 1 en 2 r. hoog. Versierde rode initiaal van 4 r. hoog op fol. 31r°; versierde zwarte initiaal van 2 r. hoog op fol. 105r°.

Band vernieuwd in 1976, zoals blijkt uit een op de binnenzijde van het voorplat ingekleefd etiket van het restauratieatelier. Kalfslederen band over houten borden; drie ribben; één sluitriem. Achteraan mee ingebonden is een blad met gebeden op 2 januari 1766 uitgevaardigd door Johannes Robertus Caimo, bisschop van Brugge, gedrukt te Brugge bij Petrus de Sloovere. Voor- en achteraan telkens drie moderne papieren schutbladen.

Vroeger: "varkensled. bd. over houten borden, onversierd; sporen van sluitriem; rug vernieuwd (achterplat los); bovenaan op het achterplat, met inkt: *Depistel van Eemstein* (xv^e e.)" (410).

Het handschrift is afkomstig uit het klooster Sint-Catharinadal te Hasselt, een vrouwenklooster van de Derde Orde van St.-Franciscus (411). Dit blijkt uit een eigen-

(410) A. DEROLEZ, *Census*, 1964, Hs. 1305. De resten van de oude band worden, zoals een nota in potlood op de binnenzijde van het voorplat meedeelt, bewaard in doos I, 6.

(411) Over het boekenbezit van dit klooster, zie J. DESCHAMPS, "Middel nederlandse bijbelhandschriften uit het klooster Sint-Catharinadal te Hasselt" (zie Literatuur), p. 194-

domsmerk in de ondermarge op fol. 1r° : *Dit boec hoert toe den susteren vander derder ordenen sinte franciscus te haesselt tsinte katherinen dael*. Op 31 januari 1844 werd het handschrift te Gent te koop aangeboden op een veiling door F. Verhulst ⁽⁴¹²⁾. Het maakte daarna deel uit van de verzameling van F. A. Snellaert, uit wiens nalatenschap het door de Universiteitsbibliotheek werd aangekocht in 1872.

Literatuur : J. QUINT, *Neue Handschriftenfunde zur Überlieferung Meister Eckharts und seiner Schule*, Stuttgart, 1940, p. 256 — M. A. LUCKER, *Meister Eckhart und die Devotio Moderna*, Leiden, 1950, p. 162 — [J. DESCHAMPS] *Tentoonstelling van handschriften uit beide Limburgen. Catalogus*, Hasselt, 1954, p. 24 — J. DESCHAMPS, "Middelnederlandse Bijbelhandschriften uit het klooster Sint-Catharinadal te Hasselt" in : *Liber Amicorum aangeboden aan Mter Jan Gruyters*, Hasselt, 1957, p. 194 — DEROLEZ, *Census*, Hs. 1305 — A. DEROLEZ, *Beknopte catalogus van de middeleeuwse handschriften in de Universiteitsbibliotheek te Gent verworven sinds 1852*, Gent, 1971, p. 16 — J. REYNAERT, "Het vroegste Middelnederlandse Palmboomtraktaat. I. De handschriften", *O.G.E.*, jg. 52 (1978), p. 3-32 (p. 20-25).

INHOUD

fol. 1r°-29v° : *Dit is die epistel van eemstein* [Jan van Schoonhoven, -] ⁽⁴¹³⁾

Inc. Also als belouet es inder toecoemender tijt onghemeten bliscap den ghenen

Die gode trouwelyc dienen in gheestelike staete ...

Expl. ende gheuen ons dat ewighe rike syns vaders met hem seluen in onspreke-
liker ghenuechten lieues ende zielen Die dueren sal ewelijc ende vmmermeer
sonder eynde AMEN

fol. 29v° : *Van negligencien inder ghetijden* [Twee exempelen] ⁽⁴¹⁴⁾

195 en DEZ., "Handschriften uit het St.-Agnesklooster te Maaseik" in : *Album Dr. M. Bussels*, Tongeren, 1967, p. 168.

(412) *Catalogue d'une belle et riche collection de livres, (...) dont la vente aura lieu par F. Verhulst (...) le mercredi 31 janvier 1844*, Gand (1844), p. 5, nr. 23.

(413) Middelnederlandse vertaling van Johannes van Schoonhovens *Epistola prima in Eemsteyn*, naar een ander handschrift uitgegeven door V. BECKER, "Een brief van Johannes van Schoonhoven", *De Katholiek*, jg. 86 (1884), p. 199-210, 352-361 en 87 (1885), p. 126-141. Zie voor de handschriften : A. GRUIJS en E. PERSOONS, "Index des manuscrits contenant les œuvres de Jean de Schoonhoven (1356-1432)", *Scriptorium*, jg. 20 (1966), p. 75-82 en H. BECKERS, "Seuse-, Ruusbroec- und Schoonhoven-Texte in einer mystisch-ascetischen Sammelhandschrift aus dem Benediktinerinnenkloster Kortenberg in Brabant", *Leuvense Bijdragen*, jg. 63 (1974), p. 301-309. Een gedeelte van de tekst uit het Gentse handschrift is uitgegeven door S. AXTERS in *Het Nederlandsche mystieke proza (Mystiek brevier, dl. 1)*, Antwerpen, 1944, p. 134-137, een ander fragment door C. G. N. DE VOOYS in "Middelnederlandse vertalingen van Johannes van Schoonhoven's werken", *Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis*, N.S. dl. 41 (1956), p. 129-142 (p. 141-42). De volledige Gentse tekst is uitgegeven door C. LINGIER, *De Middelnederlandse vertaling van Jan van Schoonhovens Epistola prima in Eemsteyn* (diss. Gent, 1980).

(414) Beide exempelen gepubliceerd in C. G. N. DE VOOYS, *Middelnederlandse stichtelijke*

Inc. Men leest een exempel dat was een goet brueder die siec was ende waert inden geest ghevuert voer gods ordeel daer stont maria onse lieue vrouwe voer den richter ...

Expl. Ende onse lieue vrouwe ende moeder maria die claghet ouer ons dat wi dien seluen cleynen dienst dien wi haer doen dien doen wi haer sonder innicheit lachende slapende ende roekeloos

fol. 30r° : [Gebed van Salomo na de bouw van zijn tempel]

Inc. [D]oe die coninc salomon sinen tempel hadde ghesticht tot iherusalem in ons heren ere doe bat hi gode dat dese xv dinghen altoes in sinen tempel sijn moeste ...

Expl. Tfeertiende is spiritualis disciplina dat is gheestelijc correxie Dat vijftiende es obediencia dat is ghehoersamheit

fol. 31r°-41v° : *Hier beghint Sinte macharius vite die biden paradise lach* [Leven van St. Macharius, uit het *Vaderboec*] ⁽⁴¹⁵⁾

Inc. Glorie ende lof moet die goedertieren god hebben die ons traghe menschen ende onwerdich alle daghe roept ende noedt met onuerteliken miraculen ter bliscap vanden eeweliken leuene ...

Expl. ende sinen eenighen zone onsen verloeser ende den heilighen gheest die die zielen leuende maect Die drie wldich in personen ende een inder godheit leeft ende regneert eewelijc ende emmermeer Amen

fol. 42r°-43v° : blanco, met sporen van afschrijving

fol. 44r°-51v° : *Dits den troest der conciencien geheiten* [Hendrik Suso, *Lectulus noster floridus*] ⁽⁴¹⁶⁾

Inc. Onse beddecken es ghebloeit Alsoe onghelijc als es een lijflijc bedde dat scoen met rosen ende met lilien ende meneghen soeten bloemen ghebloemt es daermen suetelijc op rust ende slaept ...

Expl. ende dat sy sonder allen middel van gode in dat eweghe leuen ontfanghen waere daer brenghe ons die mynre der reynicheit die gheuer der salicheit die troester inder ghelatentheit Amen

fol. 51v°-62v° : *Een merclijc sermoen* [Johannes Tauler] ⁽⁴¹⁷⁾

Inc. Onse here sprict in die ewangelie Een deel des saets viel in goet erdrike

exempelen, Zwolle, 1953, p. 71 ; het eerste ook in C. G. N. DE VOOYS, *Middelnederlandsche Marialegenden*, dl. 2, Leiden (1902-1903), p. 198.

(415) Over de Middelnederlandse vertalingen van de *Vitae patrum*, zie J. DESCHAMPS, *Middelnederlandse handschriften uit Europese en Amerikaanse bibliotheken*, Leiden, 1972 (2), p. 170 e.v.

(416) Voor de verdere overlevering : S. AXTERS, *Bibliotheca*, p. 201.

(417) J. QUINT, *Neue Handschriftenfunde zur Überlieferung Meister Eckharts und seiner Schule*, Stuttgart, 1940, p. 256-257.

ende bracht hondert fuldeghe vrucht Een meester sprac by desen sade verstaet
men inwendighe maningen gods ...

Expl. Ende des sij gheloeft ende gheert die mynlike god die ons vore ghegaen
heeft ende ons dat gheleert heeft Amen

fol. 62v°-63r° : Dit sijn goede gheestelijc vraghen ende antwoorden

Inc. Want god es in allen dinghen ende creatueren et ⁽⁴¹⁸⁾ al met al in hem
seluen is ende oec in mi waer om en bemindic sijns niet in mi ...

Expl. Die mensche soude hem van rechte seere scamen voer gode ende voer
heileghe die in gheesteliken leuen scijnt. en doch niet en es

fol. 63r°-64r° : [(Pseudo-)Eckhart, *Spruch* 67] ⁽⁴¹⁹⁾

Inc. EEn heilich vader ontmoete eens anders heileghen vaders Discipel ende sprac
hem aldus toe soen god gruet v god geue v goeden morghen ...

Expl. God si met v eerwerdighe vader ende gheue v troest ende vrede met hem
seluen biddende voer my dat hi sijn minne wil storten in minen sinne AMEN

fol. 64r°-73r° : Een merkelike epistel van te doen enen volcomenen wt ganc
der gheesteliker maescap ende den vader der liefden te versaken

Inc. Metter hulpen der ghenaden der ontfermherticheit ons lieuen heren ihesu
christi soe soudic gherne een luttel ponten scriuen Die ghewilleghen armen
mensen notorftich sijn ...

Expl. nemet int goede dat ic ghescreuen hebbe ende ganc wt dinen lande wt
dijnre maechscap ende wt dijns vaders huysse ende di sal wel ⁽⁴²⁰⁾ wesen nae
deser tijt Amen Explicit

fol. 73r°-101v° : *Hier beghinnen seer orberlike vermaken tot enen gheeste-
liken leuene* [Thomas a Kempis, *Imitatio Cristi*, boek I, kap. 1-24] ⁽⁴²¹⁾

Inc. Dat ierste capittel vander navolghinghe ons heren ihesu christi ende //
versmadinghen alre ydelheit der werelt / Die my nae volghet en wandelt niet
in duysterheiden spreect die heer ...

Expl. Mer soe wie die vreesse gods achter rugge sedt die en sal niet langhe in
die doecht bliuen staende mer des duuels stricken suelen hem sciene beuaen

(418) Bedoeld : *ende* ; of *het* ?

(419) Uitgegeven door C. G. N. DE VOOYS, "Meister Eckhart en de Nederlandsche mystiek", *Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis*, jg. 3 (1904-1905), p. 50 e.v. (p. 87). Vgl. verder M. A. LÜCKER, *Meister Eckhart und die Devotio moderna*, Leiden, 1950, p. 162 en S. AXTERS, *A.W.*, p. 147.

(420) *wel* onder de regel bijgeschreven, naast twee schuine streepjes als invoegteken.

(421) Eén excerpt uit deze tekst publiceerde C. C. DE BRUIN in *De Middelnederlandse vertaling van De imitatione Christi van Thomas a Kempis*, Leiden, 1954, p. 302 en p. 304 ; zie ook aldaar p. 286. Zie verder S. AXTERS, *De imitatione Christi. Een handschrifteninventaris bij het vijfhonderdste verjaer van Thomas Hemerken van Kempen*, Kempen, 1971, p. 50.

fol. 101v^o-103r^o : *Wten boeke van garnaten*

Inc. Onse minlike werdige vader Sinte augustijn seecht ic hadde lieuer in desen teghenwordigen leuen nae der mynnen gods te quelen dan met alle der werelt ghenoechten te ouer vloyen ...

Expl. Alsoe vele crechteliker ende sterckeliker woert he verenicht metter gotheit Want die gode met vorigher mynnen aen henct die es een gheest met hem

fol. 104r^o-v^o :

Inc. [D]at segghet sinte augustijn O wat verweentheiden soe is jeghen Di die Die ghene hebben Die ligghen met verstandenisse in die weldicheit gods ende vloyen met haer in alle dinc ne gene en es daer jeghen ...

Expl. ende nemen met lichte lichtelike int lichte dat ons god [doen ⁽⁴²²⁾] gheuen wilt in gracen ende houdent werdelike dies onne ons god van hemelrike Amen
AmEn

fol. 105r^o-114v^o : [Het Palmboomtraktaat] ⁽⁴²³⁾

Inc. Ascendam in palmam et apprehendem [sic] fructus eius Dit segghet salomon inden boken vander minnen Jc sal clemmen inden palmboom ende sal nemen sire vrucht Inder heyligher scriftueren verstaetmen bij wilen Die contempilacie ...

Expl. Die blader van desen telghe is ghescreuen vander passien gods ende oec dat versuchten dat die salighe hebben omme gode onsen heere die ons allen moet brenghen Ten Eweliken leuen Amen dat moet waer sijn Amen

Hs. 1320

Rapiarium (Latijn en Nederlands) ⁽⁴²⁴⁾

Papier en perkament, 158 bldn, ca. 146 × 66 mm,
omstreeks het midden van de 15de eeuw

INHOUD

Het handschrift bestaat uit een omvangrijke verzameling excerpten uit religieuze

(422) Doorstreept.

(423) Editie van deze Gentse tekst in W. FLEISCHER, *Untersuchungen zur Palmbaumallegorie im Mittelalter*, München (1976), p. 236-242. Voor de overlevering, zie verder J. REYNAERT, "Het vroegste Middelnederlandse Palmboomtraktaat. I. De handschriften" *O.G.E.*, jg. 52 (1978), p. 3-32.

(424) Dit rapiarium "afkomstig uit met Diepenveen nauw verwante kringen" zou, aldus S. AXTERS in *Geschiedenis van de vroomheid in de Nederlanden*, dl. 3, Antwerpen, 1956, p. 198, o.m. excerpten bevatten uit Thomas a Kempis' *Imitatio*. In S. AXTERS, *De imitatione Christi. Een handschrifteninventaris bij het vijfhonderdste verjaren van Thomas Hemerken*

teksten, in hoofdzaak in het Latijn. Hier en daar zijn ook Middelnederlandse teksten opgenomen. We geven die Middelnederlandse inhoud hier volledig weer.

fol. 2r° , bovenmarge :

heere God ontfermt u mijn

fol. 6r° : [Uit Eckharts *Reden der Unterweisung*] ⁽⁴²⁵⁾ :

Daer op set alle dijn studeren. dat di god groot werde. ende dat alle dijn ernst ende vlijt te male zeere tot hem si in alle dijn werken ende in alle dinen latene. Want / Des menschen gront ende wesen sal grootelike ghekeert ende ghevoecht sijn te gode. / Want / De mensche sal sijn ghemuede grootelic seere te gode hebben / Want / Hangt di god aen. soe hangt hi di alle goet aen. ende suecste gode. soe vijnstu alle goet.

fol. 11v° :

Lijt onwil / Lijdt onreden / Lijdt onrecht

fol. 11v°-12r° :

Inc. UErvaert v van al uwer herten als v eeneghen troost gheschiet van binnen of van buten. Want het en mach dien wech niet dore ...

Expl. soe en ware ons gheen liden. noch noot krotlijc. of crochelic. Quia. Hereditas christi fuit pena abiectio et paupertas ⁽⁴²⁶⁾.

fol. 12r° :

Die wilt liden / die en sal niet liden / Die niet en wil liden / die sal emmer moeten liden

fol. 13v° :

Lijdt v ende laet v in allen Quia. / Nemo leditur nisi a semetipso.

fol. 13v° :

Voluntas bene merendi perpetua : perpetua retributione est digna. Want willen doen ende hebben ghedaen dat es voer gode ghelijc

fol. 14v° :

NEemt alle dinc van gode Quia Omnes qui te tribulant consilio dei hoc faciunt. (...)

Dat god gheeft es beter. dan te kiezen onder alle groote gauen gods. Want wie wil verkiesen sal dic verliesen

van *Kempen* † 1471, Kempen, 1971, wordt het manuscript p. 49-50 anderzijds niet vermeld. De spreken op fol. 28v°, 94r° en 107r° zijn vroeger reeds uitgegeven door C. G. N. DE VOOYS, "Verspreide Mnl. geestelike liederen, gedichten en rijmspreken" *T.N.T.L.*, jg. 23 (1904), p. 44..

(425) S. AXTERS, *Bibliotheca*, p. 140 ; R. A. UBBINK, *De receptie van Meister Eckhart in de Nederlanden gedurende de middeleeuwen*, (Amsterdam) 1978, p. 177-178.

(426) Latijnse tekst die syntactisch met de geciteerde Middelnederlandse tekst samenhangt, wordt hier en in het vervolg eveneens opgenomen.

fol. 14v°, buitenmarge (vertikaal) ⁽⁴²⁷⁾ :

Nemen van gode sonder middel woe dat come ende van wien dat come

fol. 17v° :

Wie was ye in soe grooter tribulacien \ ⁽⁴²⁸⁾ keerde hi hem te gode oetmoedelike
\ hi en ghewan troest van gode.

fol. 23v° :

Doet trouwe mar en verwachtse niet weder

fol. 28v° :

Cleynt rekent u vercrighen / Groot achtet u ontbliuen / Ende nau neemt waer
gods inwendech driuen

fol. 30r° :

Wie hier der natueren min leeft ende haren loste \ soe hi gode meer leeft ende
sinen wille. Ende wie hier meer den gheeste wilt leuen \ soe hi meer der natueren
moet leren steruen

fol. 40r° :

Niet beters dan wil ende lust te deruen. / Voel wils. voel onwils

fol. 44r° :

Alle des menschen leuen staet op ghelatenheyt. ende een innerlic steruen ende
deruen alles dies hi niet noetdorftich en es. ende puer god niet en es.

fol. 44v° :

Nummermeer en staet onvrede in di op. het en coemt al van eyghen wille. men
merct of men mercs niet. Ergo / Neem dijns selfs waer. ende soe waer du di
vijnts. daer laet di. ende suect dinen god in allen dinghen. soe hebstu ghewareghe
vrede in allen dinghen. ende anders niet / Ende daer om seet ons heere ihesus
Soe wie mi na volghen wilt. die verloechene sijns selfs ten yersten. Ende hier
legghet alle ane.

fol. 44v°, buitenmarge (vertikaal) :

De mensche sal sueken vrede in onvreden

fol. 45r° :

Mijn heere ende mijn god vertoeghe ende openbare mijnre inwendicheit dy seluen,
ende dijn heylighe eenvoudige godheyt, soe sal ic dy eewelijck leven ende oec
Gode inden gheeste der ouerlijdinghe allene dienen.

(427) Bovendien in een andere letter, nl. hybrida in plaats van de in de hoofdtekst ge-
bruikte cursiva.

(428) Schuine streepjes in het handschrift worden in onze tekst met een achterwaartse
schuine streep weergegeven.

fol. 48r° :

En duet niet weeer. dan hem seluen verwinnen / Ende en duet euer niet bat.
dan hem seluen verwonnen hebben

fol. 49v° : [Uit het Hooglied]

Mijn beminde is mijn \ ende ic ben sijn Staet op noortwint ende compt suyt
wint ende doorwayt mijnen hof \ ende laet sijn welrieckende specerien vloeyen
Mijn beminde is mijne \ Ende ick ben zijne Stelt mij als een teeken op v herte
als een teeken op uwen arm want die liefde is sterck als die doot.

fol. 50r° : [Uit het Hooglied]

Hij cusse mij met dat cussen sijns monts ; want v borsten zijn beter dan wijn /
Treckt my wy sullen na v loopen inden rueck van uwen saluen / Een bondelken
myrrhen is mijn lief my tusschen mijn borsten sal hy woenen Onder de schaduwe
vanden ghenen die ic begheert hadde heb ic geseten Ende sijn vrucht is suet
ander kelen

fol. 50r° : [uit het Hooglied]

Veel watere en sullen die liefde niet moghen vutblusschen \ noch gheen vloeden
en sullen die ouervallen. Ist dat een mensch geeft alle tgoet sijns huijs voer die
liefde so sal hij dat als voor niet versmaden

fol. 55r° : [Excerpt uit Jan van Leeuwen]

De woorde noch de minlike scripture der heylegghen \ die en gheeft ons niet
haer binnenste leuen. Maer haer binnenste leuen \ dat gheeft ons de woorde.
Cocus ljc.

fol. 55r°-v° :

Och kindere welken wonder vermochten wij met gode \ oft wi ons tot ons
seluen keerden \ ende daer bi bleuen \ ende nemen der ghenaden goods in
ons ware. Soe vermochten wi rechte alle dinc ende vonden rechte hemelrike
in ons.

fol. 81r°, ondermarge (429) :

Wie binnen puerheit niet en leert / Gaet hi vut hi wordt verkeert

fol. 94r° :

Hi es wijs. ende wel gheleert die alle dinc ten besten keert

fol. 100r°, bovenmarge :

En bouwet niet \ dan op dijn luter niet

fol. 100v°-103v° : Quod sequitur. jn viii sit / ignoro (?) \ iudicet sapiens
quod intelligit (430) [o.m. uit Eckhart, *Reden der Unterweisung*]

(429) In littera textualis.

(430) Op deze titel volgen vijf excerpten in het Middelnederlands. In hoever het op-

Inc. Och of hem de mensche in dien keer also gode opdroeghe dat hi van gronde
aldus mejnde inder waerheyt ...

Expl. Die anders vrede zoeken of willen zoeken si moghent doen \ mar het
es verloren cost \ ende pine om niet. Want daer en comt niet af \

fol. 107v° :

Wie es dien god alder meest mint / Dien hi alder oetmoedechste kint ⁽⁴³¹⁾

fol. 108r° :

Alsoe vele als ghi niet gheacht ende ghesien noch gheprijs en wilt wesen \
alsoe vele es in uwe heylecheyt van gode ende niet meer

fol. 110r°-v° : Que sequuntur continentur in sermone. Ecce prandium meum
parauit [Uit Eckharts *Reden der Unterweisung*] ⁽⁴³²⁾

Inc. De lieden en dorsten nemmermeer peynsen \ wat si daden \ maer si soudene
peynsen wat si waren Waren de lieden goet ...

Expl. en salmen dencken watmen ghedoe \ of hoe de wercke sijn \ mar hoe
de gront si.

fol. 110v°-111r° :

Inc. Bouen al soe neem dijns gronts ware ende dijns roeps. ia voer alle dinc \
soe neem ware welc dijn roep si ...

Expl. ende ghi v seluen ombekent \ ende gaet recht omme als een lepel

fol. 111r°-v° : Hec que sequuntur habentur ⁽⁴³³⁾ in sermone \ duo homines
ascenderunt in templum

Inc. En heeft de mensche niet rouwe \ soe hebbe om dat selue rouwe ...

Expl. soe begheer datmen begheere \ ende minne de minne om de minne

fol. 111v°-112r° :

Inc. De mensche sal voer alle dinghen hem setten in sijn niet \ want dan comt
de mensche opten weghe ...

Expl. coemt alle hoghede des leuens van den gronde der oetmoedecheyt \ In
sermone. Estote ergo misericordes

schrift voor alle vijf geldt, is niet duidelijk. Het laatste van de vijf uittreksels, fol. 103r°-v°, beginnend "Hetes een ghelijc weder ghelt ende een ghelijc coep..." is geïdentificeerd als een fragment uit Eckharts *Reden der Unterweisung* : vgl. AXTERS, *Bibliotheca*, p. 140 en Ubbink, *De receptie van Meister Eckhart...*, p. 178 (in beide werken is de plaatsopgave, althans volgens de huidige foliëring van het handschrift, foutief).

(431) Vgl. Gent, U.B. Hs. 1339, fol. 39v° : C. G. N. DE VOOYS, "Verspreide Mnl. geestelijke liederen..." *T.N.T.L.* 1904, pp. 44 en 45.

(432) Vgl. AXTERS, *Bibliotheca*, p. 140 ; UBBINK, *De receptie...*, p. 177-178 (in beide werken een afwijkende plaatsopgave : vgl. onze voorafgaande noot). De passage werd hier niet rechtstreeks uit Eckhart, maar, zoals uit de titel blijkt, uit een Tauler-preek geëxcerpeerd.

(433) Afkorting : *hnt*⁷.

fol. 112r°-114r° :

Inc. Doer god hoedt uwe woorde. Des leede clappens es nu soe vele \ dat dat een iammer es ...

Expl. Met vele onwils te verdraghene met blider herten sele wi comen int rike gods.

fol. 114v° : *Que sequuntur continentur in sermone \ Duc in altum et laxate rechia* ⁽⁴³⁴⁾ *vestra in capturam*

Inc. Kinder wisti hoe scadelec dat es \ dat ghi der maninghen gods wederstaet \ ende datmen gode onghehoorsam es ...

Expl. [Ghi en dart gode niet gheloeuen noch ghetrouwen ⁽⁴³⁵⁾]

fol. 115r° : *In sermone. Quis vestrum habebit amicum*

Inc. Aldus salstu doen \ alsoe baude als du in eenech dinc in onordeninghe ghevallen bist \ althant soe biechtet ...

Expl. ocht ghise den paeus selue ghebiecht hadt.

fol. 130v° :

Hier mede verwintmen alle becoringhen \ datmen ghelijc sta in den wille gods \ ende god allene meyne \ ende alle dinghe allene van hem ontfā.

fol. 131v°-132r° :

Inc. Inden name ons heren ihesu christi. merct ic salt v segghen. wil di volcomelike gods vrede ...

Expl. die ghene die aldus connen liden \ die hebben van binnen vrede in allen tiden.

fol. 136r° : *Oratio domini iohannis (pater noster) in Coloniam sepulti* ⁽⁴³⁶⁾

Inc. Ic bid v lieue heere door v groot ontfermhertecheyt dat ghi mi verleent v te minnen van al mijnre harten ...

fol. 136r°-v° : *Eiusdem oratio* [vgl. fol. 136r°]

Inc. Lieue heere ont mi allen menschen in reuerencien te hebben ende nummermeer mensche te iudiceren of te versmāden ...

fol. 136v° : *Eiusdem* [vgl. fol. 136r°]

Inc. O gheminde heere ic bid v dat ghi mi ont gheheelleec van mi seluen te gane ...

fol. 137r° : *Eiusdem* [vgl. fol. 136r°]

(434) Sic, lees : *retia* (vgl. Luc. 5, 4).

(435) Doorstreept en in de marge door een andere hand vervangen door : *ihesus was ghehoersaem totter doot*. Dezelfde hand voegt ook hoger al tekst toe in de marge.

(436) Het eerste van een reeks van twaalf gebeden die aan deze (verder niet geïdentificeerde) "in Keulen begraven Johannes" worden toegeschreven.

- Inc. O lieue heere wilt mijn harte wonden met uwer minnen ende lossen van eyghene ende alre valscher minnen ...
- fol. 137r° : *Eiusdem* [vgl. fol. 136r°]
 Inc. O lieue heere ic bid v dat ghi mi uwer doot ende uwes lidens nummermeer en laet vergheten ...
- fol. 137v° : *Eiusdem* [vgl. fol. 136r°]
 Inc. O lieue heere ic bid v dat ghi mi wilt alsoe vele minnen verleenen dat ic alle dinc moet connen doen ...
- fol. 137v°-138r° : *Eiusdem* [vgl. fol. 136r°]
 Inc. O lieue heere ic bid v dat ghi mi wilt dooden in alre menschen harte weerleker ende gheesteleker ...
- fol. 138r° : *Eiusdem* [vgl. fol. 136r°]
 Inc. O lieue heere ic bid v dat ghi mi in gheenen liden noch droefenissen sparen en wilt ...
- fol. 138r° : *Eiusdem* [vgl. fol. 136r°]
 Inc. O lieue heere ont mi in allen liden dat ghi ouer mi ghestaden wilt ende dat mi van mensche comen mach ...
- fol. 138r°-v° : *Eiusdem* [vgl. fol. 136r°]
 Inc. O lieue heere ic bid v dat ghi metten verdienen uwes doots ende uwer passien ende met al dat ghi sijt ...
- fol. 138v° : *Eiusdem d. Johannis* [vgl. fol. 136r°]
 Inc. O lieue heere ic bid v dat ghi [mi⁽⁴³⁷⁾] die onbekende vre mijnre doot ende die rechtveerdecheyt uwes gruwelike beuende ordels ...
- fol. 139r° : *Eiusdem d. Joh. in colonia sepulti* [vgl. fol. 136r°]
 O lieue heere ont mi dat ic nummermeer vrede noch ghenoechte sueken noch vijnden en moet dan in v ende dat ghi de waeromme ende de zake alre mijnre werken moet sijn
- fol. 156v° : *Frater iohannes ruusbroec dixit*
 Mocht nijt wesen in hemelrike alst es inder hellen \ daer soude meer nijts wesen dan inder hellen
- fol. 156v° : *Exercicium coci boni de viridi valle* [Jan van Leeuwen]
 Wat god es ende wat hi ons ghedaen heeft Ende wat wij sijn ende wat wij hem weder ghedaen hebben

(437) In de marge bijgeschreven.

fol.157r° :

Het en es nyemant lidens weert Dan die liden begheert

fol. 158r°-v° : [Glossenlied op het *Ave maria*] ⁽⁴³⁸⁾

[A]Ve Maghet ghebenedijt. Maria moeder in alder tijt. Gratia die hebdij vonden. Plena vol in allen stonden. Dominus was in v comen. Tecum hebdij hem vernomen Benedicta sijdi alle weghe Tu uwen sone sijdi bleuen In aertrijc machmen v aenscouwen. Mulieribus bouen alle vrouwen. Et was seker openbaer Benedictus was comen daer fructus was die edel dracht Ventris hadden al volbracht Tui was dat kindekijn Jhesus soe was die name zijn Christus moet zijn ons bewader Amen segghet alle gader Amen / O florens rosa mater domini speciosa

Hs. 1325 (2)

Latijnse grammatica ⁽⁴³⁹⁾

Papier, 60 bldn, ca. 143 × 105 mm, 15de eeuw

INHOUD

Het handschrift bevat overwegend grammaticale teksten in het Latijn. Op een aantal plaatsen zijn Nederlandse vertalingen opgenomen :

fol. 23r°-24v° : [Latijnse vervoeging en idiomen met de Nederlandse vertaling]

Inc. Cum amem als ic min
Cum amarem als ic minde
Cum amaueram als ic hebbe ghemint
Cum amauissem als ic hadde ghemint
Expl. Sine labore sonder arbeit
absque in iuria [s ⁽⁴⁴⁰⁾] van rechten

fol. 29r°-30v° : [Latijnse woorden en uitdrukkingen met hun Nederlandse vertaling]

Inc. Pater vader

(438) Latere toevoeging. Voor de parallele handschriften, zie J. OOSTERMAN, *De gratie van het gebed. Middelnederlandse berijmde gebeden : overlevering en functie*, Amsterdam, 1995, dl. 2, *Repertorium*, p. 232 (nr. 19).

(439) Op het belangwekkende Middelnederlandse gedeelte van dit handschrift werd al gewezen door R. JANSSEN-SIEBEN, *Repertorium van de Middelnederlandse artes-literatuur*, Utrecht (1989), p. 308.

(440) s doorstreept.

Patriaster ri stiefvader
 Patraster tri idem
 Expl. scribe j. scriuer of j. scrijfter
 feruor idem est quam calor hitte

fol. 34v°-41v° : [*Curia palacium* ⁽⁴⁴¹⁾]: Latijnse woordenlijst met interlineaire vertaling in het Middelnederlands]

Inc. j hof j palaes j borch j sael j huus
 Curia palacium castrum aula domus
 [j]camer j solder j kiste j kelder j strapaed ⁽⁴⁴²⁾
 Camera sollarium sista penus promus
 Expl. gheuen ondervinden ic opgaen ic gebruiken
 Largior experior orior potiri
 beghinnen ic mere (?) ⁽⁴⁴³⁾ ic dale ⁽⁴⁴⁴⁾ smeeken
 Ordior [sic] seu mechior parciur blandiri

Hs. 1329

Getijdenboek

Papier en perkament, 168 bldn, ca. 150 × 110 mm, tweede helft 15de eeuw

6 VI (72) + (VI+1) (85) + (VII-1) (98) + 5 VI (158) + V (168). De binnenste en de buitenste bifolia van elk katern zijn van perkament, in het laatste katern alleen het buitenste; voor het overige papier. In het zevende katern is als voorlaatste folio een afzonderlijk blad ingevoegd. In het zevende katern is het laatste blad, met tekstverlies, uitgesneden. Reclamen op fol. 48v° en 134v°; bijna helemaal weggesneden op fol. 60v°. De meeste katernen hebben in de eerste helft signaturen onderaan rechts op de rectozijden: *I* tot *.vj.* in het eerste, één tot zes horizontale streepjes tegen de rechter bladrand in het tweede, *a* tot *f* in het vierde katern en zo verder tot *t-z* in het zevende, [*pj*] tot *pvj* in het achtste, *a[j]* tot *a vj* in het negende en vanaf hier verder op systematische wijze alfabetisch een letter voor het katern gevolgd door een Romeins cijfer voor het folio, tot *f v* op fol. 163r°. Een kolom van ca. 100 × 70 à 75 mm; afschrijving en liniëring met loodstift; prikken

(441) Een ook uit vroege drukken bekende schoolwoordenlijst: zie N. VAN DER BLUM, "Curia Palacium", *Hermeneus*, jg. 39 (1967-68), p. 197-216, waar de tekst naar een druk van ca. 1500 wordt uitgegeven. Het Gentse handschrift, dat Van der Blom blijkbaar niet kende, en dat een ietwat afwijkende redactie vertegenwoordigt, zou dus de vroegste tekstgetuige zijn.

(442) Of: *scrapaed*, uit *scapraed* of *scapreel*: "rek" (M.N.W. 7, 313). Vgl. *Glossarium Belgicum*, hrsg. v. HOFFMAN VON FALLERSLEBEN, Hannover, 1856 (*Horae Belgicae* VII), p. 93.

(443) Lat. *moechiri* betekent: "echtbreuk plegen". Van het bovengeschreven Middelnederlandse woord kan ik niets beters maken dan *mere*. Maar veel zin levert dit niet op. Dit vers is, voorzover ik zie, ook niet terug te vinden in de door Van der Blom uitgegeven tekst.

(444) Lees: *dele*?

voor afschrijving en liniëring meestal bewaard : voor 22 r., op een aantal bladzijden echter met meer regels beschreven (tot 25 r.). Moderne foliëring met potlood in de rechterbovenhoek van elke rectozijde : van 1 tot 168.

Watermerken meestal onder de kopsnede : een letter Y, Briquet 9183 ? (1472-76) ; twee sleutels, Briquet 3818 ? (1452-65) ; een anker, Briquet 357 ? (1466).

Eén hand : hybrida. Rubriecken, rubricering, rode onderstreping. Vanaf fol. 123v^o is de tekst van de rubriecken vooraf in boven- of ondermarge gekopieerd (zwarte inkt) ; soms ten dele weggesneden. Rode lombarden van 1 tot 3 r. hoog ; representanten. Enigszins versierde blauwe lombarden van 5 r. hoog op fol. 61r^o en 99r^o. Versierde initiaal van 8 r. hoog op fol. 1r^o : rode letter en penwerk, raam en opvulling met onduidelijk motief (boom ?) in blauw, bleekblauw en goud, vermoedelijk (mede) van recentere datum.

19de-eeuwse halflederen band met gemarmerd papier over kartonnen borden. Op de rug (gedeeltelijk los) vijf vakjes ; op de vier (onechte) ribben telkens een filet in gouddruk ; erboven en eronder een filet in blinddruk. Aan kop en staart een rolstempeltje met plantenmotief. In het tweede vak, op een donkerder bruin schild, in goudstempeling : *GHETYDEN / ENDE / LOFSANGEN*. Helemaal onderaan : *H.S.* Vooraan vijf papieren schutbladen : vier moderne, het vijfde oud en geprikt en gelijnd als het boekblok ; op dit oude schutblad verso een papieren schildje opgekleefd voorstellend in het midden een rode toren op gouden veld, in de kwartieren links boven en rechts onder : een meermin met spiegel tegen zwarte achtergrond ; rechts boven en links onder : drie groene cirkels (kogels ? schalen ?) tegen blauwe achtergrond. Het geheel met onhandige rode en groene versiering bewerkt. Daarnaast en daaronder in namaak-gotisch schrift : *Desn / Boek / gehoort / Henricus / Melges*. Op het derde schutblad vooraan is een briefje opgekleefd met een overzicht van de inhoud van het manuscript door een 19de-eeuwse hand. Achteraan vier moderne papieren schutbladen.

Het handschrift is dus in het bezit geweest van de verzamelaar Henri Melges, wiens "collection d'antiquités" in december 1892 te Antwerpen werd geveild : de catalogus van deze veiling vermeldt helemaal aan het einde een "collection de Livres" waarvan de inhoud echter niet wordt gedetailleerd ⁽⁴⁴⁵⁾.

Er is ons geen codicologisch relevante literatuur over dit handschrift bekend.

INHOUD

fol. 1r^o-19r^o : *Hier beghinnen die langhe cruys ghetijden* [In de vertaling door Geert Grote] ⁽⁴⁴⁶⁾

(445) *Catalogue de l'importante collection d'antiquités (...) délaissée par feu Monsieur Henri Melges et dont la vente publique aura lieu (...) Les lundi 19 décembre 1892 et jours suivants*, Anvers (1892), [p. 251].

(446) *Het getijdenboek van Geert Grote*, ed. N. VAN WIJK, Leiden, 1940, p. 113-138. Voor

Inc. mettenen H^Ere ihesu christe sone des leuendeghen gods wi anbeden di
ende ghebenedien di want ghi ouer mids dinen heileghen cruce die werelt
verloest hebt ...

Expl. Benedien wi den here Gode segghen wi danc Alle gheloeueghe zielen moeten
rusten in vreden Am^EN

fol. 19°-28° : *Hier beghint een bloemeghe ghehoeghenisse van onsen here
ihesu christi van den wesene des sons gods ende vanden toecoemste christi
ende vanden begherten der heile (?)* ⁽⁴⁴⁷⁾ *heilegher vaders*

Inc. Sijt ghegruet dalder moghenste ihesu sone des eweghen vaders een licht
ende figure wesende der substancien der ewegher godheit Sijt ghegruet alder
wijste // ihesu. een beghierte ...

Expl. Ic bidde v minen roep moet comen tot v. O uwer beyder suete bant uwe
omhelsinghe moet ons beuanghen melkelijc verdrincken ende voeden AMEN

fol. 28^v :

Sinte ancelmus seit Die gode alre ghelijcste wilt sijn inden eweghen leuene. Hi
spiegel hem dicke in die passie ende in die ghebenedide wonden ons liefs heren
ihesus xpristus

fol. 28^v-31^v : *Hier beghinnen die ghetijden van onser lieuer vrouwen
rouwe* ⁽⁴⁴⁸⁾

Inc. O maria maghet bouen alle ynghelen. door dat elindeghe ende dat anxtelijc
verscudden daer dijn herte af beefde. Doen du vernames ende verhoores dat
dijn eneghe sone ...

Expl. Ende gheeft mi dat ic met enen saleghen ynde come in dat eweghe leuen
Amen

fol. 31^v-37^v : *Hier beghinnen die .vij. psalmen der maghet marien* ⁽⁴⁴⁹⁾

Inc. O maria dalder saechtmoedichste vrouwe en wilt // niet ghehinghen dat
ic in die toren gods worde ewelike verdoemt ...

Expl. Benedictie si de vader lof si sinen soone : en den heileghen gheest si lof
met ewegher eeren Amen

de laatste stand van zaken in het onderzoek en de voorbereiding van een nieuwe editie
van Grotes getijdenboek, zie R. Th. M. van DIJK, "Methodologische kanttekeningen bij het
onderzoek van getijdenboeken" in : Th. MERTENS e.a., *Boeken voor de eeuwigheid. Middel-
nederlands geestelijk proza*, Amsterdam, 1993, p. 210-229.

(447) *heile* op het einde van de regel ; op de volgende regel staat tussen de bovenkant
van de hoofdletter S van het incipit en het woord *heilegher* een moeilijk te identificeren
letterachtig teken, wellicht alleen bedoeld om de scheiding tussen beide aan te geven ?

(448) Op zijn minst verwant met de zgn. *Korte getijden van Maria's lijden* : vgl. ACHTEN-
KNAUS, p. 107 (fol. 296r) en de verwijzingen aldaar.

(449) ACHTEN-KNAUS, p. 104 (fol. 184r^o) ; *Catalogus Gent*, dl. 1, p. 82 (fol. 162r).

fol. 37v°-44r° : [Litanie] ⁽⁴⁵⁰⁾

Inc. HEre ontfermt onser Christe ontfermt onser Here ontfermt onser Christe
hoort ons ...

Expl. Suete maghet maria goddinne der hemelen verhoort ons ghebedt Ende
mijn roepen comt tot di

fol. 44r°-46r° : *Collecte*

Inc. O Alder salichste maria maghet der meeghden. santinne der santen tot di
sunderlinghe ic mi bekere ...

Expl. te glorificerene ewelike regnerende met den vader ende met den heileghen
gheest Amen

fol. 46v°-52r° : *Onser lieuer vrouwen crone* ⁽⁴⁵¹⁾

Inc. MEt vrouden laet ons vieren die ghedinckenisse den naem marien. op dat
si wil bidden voer ons totten here ihesum christum ...

Expl. moet deelachtich maken ons sijnre glorien ende salicheiden ons heren ihesus
christus die eengheboren gods sone die ghebenedide vrucht dijs lichamen
Die leeft ende regneert in enicheit des heileghen gheest een god ewelijc sonder
ynde AMEN

fol.fol. 52v°-54r° : *Aue preclara te dietsche* ⁽⁴⁵²⁾

Inc. WEest ghegruet maria wt nemende clare sterre der zee godlike op gheghaen
in een licht der volke ...

Expl. ende met saleghen ynde tot v den makere te gane vuyt die in woeninghe
deser werelt Amen

fol. 54r°-61r° : *Een scoon ghebet van onser lieuer vrouwen*

Inc. Ghegruet sij di gloriose scoone edele maeghet maria vol ghenaden Een
besloten gheerde alder weelden. Een acker welriekender cruyde bloyende ...

Expl. uwe troestelike hulpe die uwer ghedachtich sijn met uwen lieuen kinde
ihesu christe onsen lieuen here met wien ghi ghebenedijt sijt in ewicheit AmeN

fol. 61r°-78v° : *Hier beghinnen die ghetijden van allen heileghen* ⁽⁴⁵³⁾

Inc. Alle gods heileghen bidt ouer onser alder salicheit HEre du sult op doen
mijn lippen Ende minen mont sal voert kundeghen dinen lof God wilt dincken
in mine hulpe ...

(450) Niet gelijk aan *Het getijdenboek van Geert Grote*, ed. N. VAN WIJK, p. 145-154.

(451) Als titel vrij vaak aan te treffen (vgl. ACHTEN-KNAUS, "Sachregister" p. 401), vermoedelijk echter, te oordelen naar de incipits, met betrekking tot verschillende teksten.

(452) Vgl. MEERTENS, dl. 6, p. 135 (fol. 207v) en ACHTEN-KNAUS, p. 146 (fol. 213v) : telkens wellicht andere vertalingen.

(453) Vgl. R.-A. PARMENTIER, "Een vijftiendeuwsch getijdenboek uit het voormalig bisdom Utrecht", *Annales de la Société d'Émulation de Bruges*, jg. 76 (1933), p. 95-136 (p. 108 e.v.) ; MEERTENS, dl. 6, pp. 58, 94, en 160 ; LIEVENS, pp. 38, 93, 100 ; ACHTEN-KNAUS, p. 33.

Expl. Benedien wi den here gode segghen wi danc Alle gheloeueghe zielen moeten rusten in vrede AMEN

fol. 78v°-88r° : *Hier beghinnen die ghetiden vander heilegher maghet sinte barbaren* ⁽⁴⁵⁴⁾

Inc. O heileghe barbara ghewerdeghe di christum te biddene dat hi ons vander ghenaden die hi v belouet heuet niet en wille berouen ...

Expl. in enicheit des heilichs gheests god ewelijc sonder ynde Amen Here verhoort mijn ghebet Ende etc ⁽⁴⁵⁵⁾ Benedien wi den here Gode etc Alle gheloeueghe zielen moeten bider ontfermherticheit gods etc

fol. 88v°-92r° : *Hier beghinnen die ghetiden vander heilegher maghet Sinte katherinen* ⁽⁴⁵⁶⁾

Inc. Bidt voer ons heileghe Maghet Katherine ende martelersse dat wi werdich moeten sijn der beloffenissen christi. HEre du sult op doen mijn lippen ...

Expl. Alle gheloeueghe zielen moeten bider ontfermherticheit gods rusten in vreden A M E N.

fol. 92v°-95r° : *Hier beghinnen die ghetiden vander heilegher maghet sinte agneten*

Inc. Mettenen IC minne christum in wies slaepcamere ic inghegaen ben wes moeder ioncfrouwe es Ende wes vader gheen wijf en bekint ...

Expl. met versmadenissen ghemeynscap des vleesch gheuoelen moeten een hulperse in al onsen nooden Ouermids onsen here ihesum christum A M E N

fol. 95r°-98v° : *Hier beghinnen die ghetiden vander heilegher maghet sinte vrsulen*

Inc. O Bloeyende roosen christi bouen maten schoon O lachende margariten ernstelijc wtghesocht ende heerlike verciert Comt hoort mi ... ⁽⁴⁵⁷⁾

Expl. van allen pinen op dat wi met v inden hemel ghebruken moeten die eweghe blijscap Ouermids onsen here ihesum christum A M E N

fol. 98v° : *Oratio* [Gebed tot alle Maagden]

O Ontellike ende onsprekelike ende gloriose scoone meechden Sinte Ursula Pyn-nosa Cordula Cristina Ende ghi alle andere heileghe meechden ende mertelerssen

(454) Vgl. MEERTENS, dl. 6, p. 68 (afwijkend incipit); ACHTEN-KNAUS, p. 129 (geen incipit meegedeeld).

(455) De (ronde) *r* en de *c* met een streepje erover en samen rood doorstreept : vermoedelijk de afkorting *et caetera* (de 'ronde *r*' dan te begrijpen als de bekende afkorting voor *et*) die hier aangeeft dat een bekend tekstgedeelte moet worden aangevuld.

(456) ACHTEN-KNAUS, p. 77 en 129.

(457) Vgl. Hs. Gent, 1340, fol. 210r° ; volgens de gegevens van de B.N.M. ook in de hss. Brussel K.B. 11.796 en IV 113 : vgl. VAN DEN GHEYN, *Catalogue*, dl. 1, p. 502 en DESCHAMPS, *Vierde reeks*, p. 661. Het incipit grotendeels identiek met dat van het Maria-gebed in ACHTEN-KNAUS, p. 282 (fol. 179r°).

christi Bidt voer mi alte grooten sundersse Op dat die almechteghe god die voer die verdiente uwer rey[...] (458).

fol. 99^r-161^v : *Dit sijn die ymnen van alden iare te dietsche Alsoe mense singht inder heilegher kerken* [Hymnen voor de algemene kerkelijke feestdagen en voor de volgende heiligen : Andries, Barbara, Nicolaas, Gudula, Johannes de Doper, Petrus en Paulus, Paulus, Rombout, Maria Magdalena, Anna, Laurentius, "Augustijn onse heileghe vader", Lambertus, Michaël, Remigius, Martinus, Elisabeth, Catharina]

Inc. *Lucis creator optime* Alder beste scepper des lichts die welke voert bringhende best dat licht der daghe ende bereydende dbeghinsel ...

Expl. den sone ende den heileghen gheest den troestere inder werelt metten welken die heileghe maecht regneert A M E N

fol. 162^r-168^r : *Van onser vrouwen een minlike toesprake*

Inc. Wij gueten v met eenre dancbaerliken stimme ende met begherten ons herten die een hope sijt der sundaren ...

Expl. met grooter compassien Ghi die daer sijt met haer in glorien ende wort gheloofd ende ghebenedijt ewelijc Amen

Hs. 1330 (olim 1121)

H. Suso, Horologium aeternae sapientiae (fragment) ;

J. Tauler, Sermoenen ; diverse religieuze teksten

Papier en perkament, 173 bldn (459), 147 × ca. 105 mm,
verschillende tijdstippen in de 15de eeuw

(V-1) (9) + V (19) + (VI+1) (32) + IV (40) + (IV+1 [-1 (460)]) (49) + 2 VI (73) + (VI-2[-1]) (83) (461) + V[-2 (462)] (93) + 3 V (123) + IV (131) + VI (143) +

(458) De tekst breekt af onderaan de bladzijde.

(459) Bij het aanbrengen van de huidige foliëring werden een aantal bladen die nagenoeg geheel zijn weggescheurd of uitgesneden eveneens van een nummer voorzien. Het aantal bewaarde folio's bedraagt in werkelijkheid slechts 167. Vgl. verder de opbouwformule en de INHOUD hierna.

(460) Het voorlaatste blad van het katern werd uitgescheurd ; het overblijvend hielte is echter mee gefolieerd : 48.

(461) In dit katern zijn achteraan drie bladen uitgesneden of verwijderd ; op fol. 82 volgen twee resterende hieltes, gefolieerd 83 en 85 ; oorspronkelijk zullen het er dus wel drie geweest zijn : ook in Lieftincks beschrijving van dit handschrift is nog sprake van een restant gefolieerd 84. Daar ook het volgende katern en wel *vooraan* enkele bladen mist, is de grens tussen de katernen alleen aan de hand van het schrift op de kleine restjes papier (vgl. hierna : INHOUD) te determineren. We volgen hier Lieftinck die meende dat fol. 84 reeds tot de hand van het gedeelte fol. 86-149 behoorde en rekenen dus alleen fol. 83 nog tot het voorafgaande

IV (151) + V [-1 ⁽⁴⁶³⁾] (161) + [1 ⁽⁴⁶⁴⁾] + (VI-1) (173). In het eerste katern ontbreekt vooraan, met tekstverlies, een blad ; in het derde is achteraan een blad toegevoegd ; in het laatste katern is het laatste blad uitgespaard. Voor de verdere samenstelling, zie de noten bij de opbouwformule hierboven. Alleen de binnenste diploma's van de eerste twee katernen zijn van perkament (fol. 4-5 en 14-15). Reclamen (of resten van -) op fol. 19v°, 49v°, 61v°, 73v°, 123v°, 131v°, 143v°, 151v°, 161v°. Sporen van signering van afzonderlijke bladen op fol. 144r°-147r° : [1, 2] ?, 3, 4 ⁽⁴⁶⁵⁾. Afschrijving en liniëring zelf meestal niet meer zichtbaar ; diverse afmetingen, samenhangend met de opeenvolgende handen (vgl. SCHRIFT hierna) : 1. fol. 1r°-19v° : ca. 100 × 65 mm : 22 r. ; 2. fol. 20r°-21r° : ca. 95 × 65 mm : 17 r. ; 3. fol. 21v°-23v° : ca. 95-100 × 70 mm : 25 r. ; 4. fol. 24r°-28v° : ca. 105-110 × 75 mm : 25-27 r. ; 5. fol. 29r°-31v° : ca. 105 × 70 mm : 26-27 r. ; 6. fol. 32r°-v° : ca. 110 × 75 mm : 26 r. ; 7. fol. 33v°-40v° : ca. 103 × 63 mm : 21-23 r. ; 8. fol. 41r°-v° : ca. 105 × 67 mm : 28 en 27 r. ; 9. fol. 42r°-43v° : ca. 103 × 75 mm : 26-27 r. ; 10. fol. 44r°-47v° : 105-110 × 72 mm : 26-27 r. ; 11. fol. 49r°-v° : ca. 106 × 75 mm : 31 r. ; 12. fol. 50r°-82v° : ca. 110 × 80 mm : 15 tot 19 r. ; 13. fol. 86r°-149v° : 115-125 × ca. 90 mm : 24 à 27 r. ; 14. fol. 149r°-151v° : ca. 100 × 73 mm : 22-23 r. ; 15. fol. 153r°-161v° : ca. 115 × 90 mm : 25 tot 28 r. ; 16. fol. 163r°-173v° : ca. 100 × 68 mm : 30 tot 35, meestal 32 à 34 r. Prikken met het oog op de afschrijving of liniëring sporadisch bewaard. Moderne foliëring met potlood van 1 tot 173, waarin een aantal nauwelijks nog bestaande folio's werden opgenomen : folio's 48, 83, 85, 152 en 162 bestaan slechts uit een resterende hoekje of hielkje ; fol. 84, ooit eveneens zo'n rest, is nu geheel onbestaande. Deze huidige foliëring, die ik in deze beschrijving van codex en inhoud volg om meer verwarring te voorkomen, vervangt vanaf fol. 4 en tot fol. 47 in de rechter bovenhoek van elke rectozijde een geschrapte vroegere moderne foliëring, eveneens met potlood, in het midden van de bovenmarge, die fol. 3 als 2b^{is} telde en dus vanaf fol. 4 een eenheid minder had ; beide foliëringen sloegen aanvankelijk het hielkje dat nu fol. 48 is over en telden het huidige fol. 49 respectievelijk als 47 en 48 en zo een aantal folio's verder ; in derde instantie werd de 48 rechts bovenaan doorstreept en werd van de 47 in het midden van de bladzijde een 49 gemaakt, nadat de voorafgaande bladrest in de foliëring als nr. 48 was opgenomen. Vanaf fol. 55 verdwijnt de geschrapte foliëring in de rechter bovenhoek en blijft alleen nog de met twee eenheden verhoogde nummering in het midden over. Bijna alle bladen zijn met zelfklevende papierfolie gerestaureerd.

katern, dat dus daarnaast nog twee folio's verloren heeft waarvan *geen* spoor bewaard is. Vgl. G. I. LIEFTINCK, *De Middelnederlandsche Tauler-handschriften*, p. 76.

(462) Vooraan twee bladen uitgescheurd, waarvan echter de overgebleven hielktes in de foliëring als 84 en 85 zijn opgenomen.

(463) Het eerste blad van dit katern uitgescheurd ; resterend hoekje gefolieerd 152.

(464) Vgl. INHOUD hierna.

(465) Mijn waarneming verschilt hier van die van Lieftinck, die schrijft : "Fol. 145a tot 148a dragen rechts onderaan de signaturen 1 tot 5" (*A.W.*, p. 76). Deze mededeling is hoe dan ook fout : van 145 tot 148 telt men niet vijf, maar *vier* eenheden.

Watermerken (naar G. I. LIEFTINCK, *De Middelnederlandsche Tauler-hand-schriften*, p. 66 e.v.): 1. in het eerste katern: het wapenschild Briquet 1697 (1472); 2. fol. 20-21: de paus Briquet 7547 (1471); 3. fol. 24-25: het wapenschild Briquet 1739 (1458-1475); 4. fol. 44-45: de letter P, Briquet 8615 (1477-1486); 5. fol. 50-51 en 62-63: een figuur "als voorkomt bij De Stoppelaar I, 9 en 10 (doch met Byzantijns kruis erboven)" (einde 14de-begin 15de eeuw), niet bij Briquet; 6. fol. 68-69 en 82: een dolfijn als Briquet 5817 (1415-1418); 7. fol. 90-93: een hand met ster ongeveer Briquet 11087 (1432-1444); 8. fol. 104 tot 143: de lelie Briquet 7223 (1420); 9. fol. 153-161: zowat hetzelfde als nr. 5; 10. fol. 163-173: misschien een variant van nr. 2.

Verscheidene handen (hybrida, ca. eind 15de eeuw ⁽⁴⁶⁶⁾, indien niet anders vermeld): 1. fol. 1r°-19r°; 2. fol. 20r°-21r° (textualis); 3. fol. 21r° (laatste 4 r.)-23v°, 29v°-30r°, 42r°-43r°; 4. fol. 24r°-29r°, 30r°-31r°, 43v°; 5. (misschien, volgens Lieftinck zeker, dezelfde als hand 1) fol. 32r°-v°, 41r°-v°, 49r°-v°, 149r°-151v°; 6. fol. 33v° (cursiva formata, 16de e.); 7. fol. 34r°-40v° (cursiva formata, ca. 1420); 8. fol. 44r°-46r° (r. 6) en 46v° (laatste twee regels)-47v°; 9. (volgens Lieftinck dezelfde als hand 4) fol. 46r°-v°; 10. fol. 50r°-82v° (cursief, 14de e.); 11. fol. 85r°-148v°, 153r°-161v° (ca. 1430); 12. fol. 163r°-173v°. Rubrieken, rubricering, rode onderstreping, rode paragraaftekens. Rubrieken soms door andere kopiist dan de teksthand: hand 4 ook in het gedeelte van hand 3; hand 5 (+ 1) in de teksten van de (vroegere) kopiïsten 7, 10 en 11. Rode lombarden van 1 en 2 r. hoog. Op fol. 23v° in een raam van ca. 65 × 78 mm een ingekleurde tekening, voorstellend een man (smid?) met in de rechterhand een tang, in de linkerhand een hamer. Op een banderol ter hoogte van het hoofd van de figuur: *Jch heit lijden ende verdriet gods bode*; bij de rechterhand: *Der yersten brief heit gods brief*; bij de linkerhand: *Der ander brief heit lucifers*.

De band werd, zoals een etiket op de binnenkant van het voorplat aangeeft, geheel gerestaureerd in 1969 ⁽⁴⁶⁷⁾. Op het dekblad vooraan een nota opgekleefd ondertekend "15 mei 1915 / Willem de Vreese": "Dit handschrift werd in 1879 gekocht van C. A. Serrure, samen met twee andere die thans onder n° 895 en 896 te vinden zijn, voor twee honderd frank. Zie het 'Dossier Serrure', n° 30, 50 en de daar bijliggende losse schuldbekentenis van C. A. Serrure". Vóór- en achteraan telkens drie moderne papieren schutbladen.

Als eigendomsmerken (16de-17de e.) vinden we, op fol. 29r°: *desen boeck hooert / toe enken van houen [...]* ⁽⁴⁶⁸⁾; fol. 150r°, ondermarge en ondersteboven: *desn*

(466) Dateringen op gezag van LIEFTINCK, A. W.

(467) De vroegere, halflederen band, waarvan de resten in de handschriftenafdeling onder de signatuur *Doos I*, 7 bewaard worden, was vermoedelijk nog vrij recent en vertoonde op de rug vier ribben, met in het tweede veld een marokijnlederen strook waarop de titel: *VARIA MANUSCRIPTA NEERLANDICA* in gouden letters; onderaan in heel kleine letters: *MS 1330*.

(468) Verder onleesbaar.

boek Jhoert toe / anna ver (?) van der (of : den) hoven (...); fol. 173v° : *desen boek hoert die sschoele / van s (?) lucien toe*. Dit laatste eigendomsmerk verwijst naar het klooster van reguliere kanunnikessen St.-Luciendal bij St.-Truiden⁽⁴⁶⁹⁾, waar ook de hss. 895 en 896 uit de koop van 1879 vandaan komen. Dit klooster werd opgeheven in 1796, waarna in 1797 de bezittingen verkocht werden. Van wie of wanneer C. P. Serrure deze handschriften in zijn bezit kreeg is ons niet bekend.

Literatuur : N. DE PAUW, *Middelnederlandsche gedichten en fragmenten*, Gent, 1893-97, p. 705-708 — S. AXTERS, "Bijdragen tot een bibliographie van de Nederlandsch dominikaansche vroomheid. I.", *O.G.E.*, jg. 6 (1932), p. 5-29 (p. 25-26, nr. 46) — G. I. LIEFTINCK, *De Middelnederlandsche Tauler-handschriften*, Groningen-Batavia, 1936, p. 65-89 — J. DESCHAMPS, *Tentoonstelling van Middelnederlandse handschriften uit beide Limburgen. Catalogus* (Hasselt, 1954), p. 54-55 (nr. 79) — J. DESCHAMPS, *Handschriften uit Sint-Truidense kloosters*, overdruk uit : *Tentoonstelling "De Sint-Truidense kloosters tot aan hun opheffing op het einde van de 18de eeuw"*. *Catalogus*, Sint-Truiden, 1963, p. 31-51 (p. 15-16 van de overdruk, nr. 14) — A. DEROLEZ, *Census*, Hs. 1330 — R. A. UBBINK, *De receptie van Meester Eckhart in de Nederlanden gedurende de middeleeuwen*, (Amsterdam) 1978, p. 176-177.

INHOUD

fol. 1r°-18v° : [H. Suso, *Horologium aeternae sapientiae*, fragment van de Middelnederlandse vertaling] ⁽⁴⁷⁰⁾

Inc. [...] het es een ouer groete gau [...] [...] / nen steruen dat es herte ende ziele [...] / verhaen te hebben totten hen[...] [...] / ghen ende soe wanneer di doot

...

Expl. Alsoe sullen allen v werken ende alle v leuen ghericht werden op dat ghi zelichlike steruen moecht ende comen totter onsterflikker stat der ewigher zalicheyt.

fol. 18v°-19v° :

Inc. Wee allen den ghenen die nae lost ende nae ghenuechte huers herten ende hoers vleyschs leuen Wee hem allen die quaet doen ...

Expl. Mer als ghi begrijpt dat ordel soe suldi wrake gheuen uwen vianden. ende ghi sult hem louen die v ghehaet hebben.

(469) Zie over dit klooster E. PERSOONS, "Prieuré de Luciëndal, à Saint-Trond" in : U. BERLIÈRE e.a., *Monasticon Belge*, VI, *Province de Limbourg*, 1976, p. 261-266. Als rector wordt hier p. 265 een *Clement van den hove* vermeld, die in 1597 stierf (vgl. de eigendomsmerken hierboven).

(470) Voor de verdere overlevering van dit werk in het Middelnederlands, zie S. AXTERS, *Bibliotheca*, p. 204 e.v.; vgl. nog HENDRICKX, p. 66 (Neerl. 1, fol. 76r°); VAN DE VEN, p. 69 (KHS 10, fol. 1), p. 82 (KHS 12, fol. 58) en p. 105 (KHS 16, fol. 295). Het hier opgenomen stuk komt overeen met p. 145, r. 12 - p. 158, r. 6 in de editie van H. VAN DE WIJNPERSSE, *Orloy der Ewigher Wijsheit*, Groningen-Batavia, 1938.

fol. 20r°-[21r°] ⁽⁴⁷¹⁾ : [Devotie op de Zeven Kruiswoorden] ⁽⁴⁷²⁾

Inc. [...] *huden saltu bi my sijn int paradijs*. Verleent my lieue here also te leeuwen dat ic verdienen mach te horen dine zuete stemme ...

Expl. op dattu met mynen heilighen ende allen engelen ewelijc in mynen rijke regneers ende wonen in blijscappen sonder eynde Amen

fol. [21r°] ⁽⁴⁷³⁾ : [Korte devotie op de Passie ; berijmd]

Ihesu christe dijn passie. nagelen ende doot / Speer. gheisele. croen. wonden roet. / Sweet. water. bloit. ende pijn groot. / Moet ons troest sijn ter lester noet. Amen

fol. [21v° ⁽⁴⁷⁴⁾]-22v° : *Vanden drie coninghen die onsen heer offerden gout. wieroeec. ende myrre* ⁽⁴⁷⁵⁾

Inc. GHegruet sijt heilighe gloriose coeninghen. Jaspar. Melchior. ende Baltazar. met allen den scharen urs heers. Ghegruet sijt ghi ...

Expl. tot vch verdienen moghen te comen. Die leues ende regneers met gode den vader ende metten heilighen gheest in ewicheit. Amen.

fol. [22v° ⁽⁴⁷⁶⁾]-23v° : *Vanden heilighen confessoer iosef maghet ende marien man*

Inc. O Alre selichste ioseph ghebenedide vader sijt vroelic ende verblijt uch in dijnre bruyt ende heiliger maghet marien ...

Expl. dat wy onwerdighe moghen ontfangen werden ende gherekent onder haer ghemynde kindere van hoeren soen ende hoer. Amen ⁽⁴⁷⁷⁾

fol. 24r°-25v° : *Van eynen pelgrijm die gheern hadde gheweest ten hoghen iherusalem...*

Inc. Doen eyn mensche op eyn tijt hem soude gheuen tot penitencie ende den gueden inspreken dat hem god van binnen gaf ouermits sijn gracie ghenoch wesen ...

(471) De folio's genummerd 21 en 22 zijn bij het opnieuw binden van plaats verwisseld, zodat de tekstvolgorde verstoord is. Om de weergave van de toch al vrij onoverzichtelijke inhoud met deze complicatie niet helemaal in de war te sturen, houd ik hier de correcte volgorde aan.

(472) Zie over dit thema in de gebedsliteratuur : M. MEERTENS, dl. 2, 1931, p. 109 e.v. Voor verdere literatuur en teksten : ACHTEN-KNAUS, p. 43 en de verwijzingen in het *Sach-register* sub "Kreuz - Sieben Worte Christi" p. 401 ; LIEFTINCK, pp. 133, 140, 162, 169, 203 ; LIEVENS, pp. 94 en 176 ; INDESTEGE, p. 30 ; *Catalogus Gent*, dl. 1, pp. 34 en 60.

(473) Zie de noot bij fol. 20r° hierboven.

(474) Zie de noot hierboven.

(475) Over de thematiek in heel ruime zin : C. LACOUTERE, *De legende van de Drie Koningen in het Middelnederlandsch* (overdruk uit : *Mélanges Charles Moeller*), Leuven, 1914 ; ons handschrift wordt hier besproken p. 6-8.

(476) Vgl. de noot hierboven.

(477) Hieronder de ingekleurde tekening waarvan sprake in de beschrijving van het handschrift.

Expl. ende verclaert die gracie gods te bekennen. daer ic v alte wel toe helpen sal bouen allen menschen.

fol. 25v°-26v° : *Vander noettorft dis pelgrijms*

Inc. Wy en hebben hier gheen bliuende stat. mer wy sijn versuekende eynde toecomende stat seet sinte pouwels. dat is dat hoge iherusalem ...

Expl. dat hi die wael ende wijselic nae den rechten wille gods ghedespenseren ende wtghereyken can. ende hem seluen nyet te zeer daer in en suect.

fol. 26v°-27v° : *Vander groter abbusye ende blijntheit der wereltlikere eere ende staet*

Inc. Het is seer te bescreyen dat eynde redelike dier als eynde mensche is. dat hi alsoe verblijnt is in desen tijteliken gueden ...

Expl. ende oncustelic is te houden dat wort zeer ghevoert van eynden yegheliken soender enich twiuel.

fol. 27v°-28v° : *Sinte augustijn seet int sermoen van allehuya in den saterdach van septuagesima* ⁽⁴⁷⁸⁾

Inc. Wat blijscappen sal ic hebben in hiemelrijc. daer ic nyet eeten noch drincken en sal. noch met minen mitslaep slapen en mach ...

Expl. Suchdy hier .rijcheit. wie sal v alle dinck ghebreken. als ghi hebt den ghenen diet al gheeft.

fol. 28v°-[29r° ⁽⁴⁷⁹⁾] : *Vanden leckers die honnen bueck voer god aen beeden in deser tijt*

Inc. [fol. 29r°] Vele menschen gheuen hen dickwille tot eynde gheistelikere gheslappen meer oms lichaems profijt dan om der zielen zalicheit ...

Expl. Ende om dat si die eertsche dinghen begheeren. werden si beroeft der ewigher rijcheit want si hennen loen in deser werelt ontfanen hebben.

fol. [29v°-30r° ⁽⁴⁸⁰⁾] : *Sinte iacob scrijft in sijnre epistole van den loue ende lastere eynde tonghen* [Jac. 3, 2-11]

Inc. Soe wie in synen woerden nyet ghequetst en heeft. die is een volcomen man. Hi mach oec alle synen lichaem metten breydel alomme leyden ...

Expl. Aldus en soudt nyet sijn brueders. Merct oft wt eenre fonteynen oft aderen coemt zuete ende zuer water.

(478) Vermeld, evenwel zonder identificatie, in W. DE VREESE, "Sint Augustinus in het Middelnederlandsch" in : *Miscellanea Augustiniana*, ed. PP. Augustijnen der Nederlandsche Provincie, (Rotterdam) 1930, p. 341-373 (p. 361) ook in W. DE VREESE, *Over handschriften en handschriftenkunde*, ed. P. J. H. VERMEEREN, Zwolle, 1962, pp. 85-114 (p. 104). Het betreft een excerpt uit *Sermo CCLV. In diebus Paschalibus, XXVI*, cap. VII (P.L. 38, 1189-90).

(479) De folio's 29 en 30 zijn bij het opnieuw inbinden met elkaar van plaats verwisseld. Ook hier beschrijven we de inhoud verder niet volgens de huidige volgorde, maar volgens de nummering en dus de oorspronkelijke volgorde van de bladen.

(480) Vgl. hierboven.

fol. [30r°-v° ⁽⁴⁸¹⁾] : [Dicta over zwijgen en spreken : Arsenius en anoniemen]

Inc. Arsenius die heilighe vader seede Noet en beroudet my dat ic sweech mer decke heuet my berouwen dat ic gesproken hebbe ...

Expl. Hadde hi ghesweghen. hi waer eyn filosofus ghewoerden. dat is eyn minnare der custen oft sciencien.

fol. [30v°-31v° ⁽⁴⁸²⁾] : *Vander verduldicheit seet meister ian gerson cancellier van parijs* :

Inc. Wat mach hem enich mensche becruenen van enigher tijtelikere zwaerheit oft lijden. daer hi met mach vercrighen die ewighe blijscappe ...

Expl. Aldus verduernt ons heer den wtuercorenen sijn weghe met diestelen ende duernen op dat si nyet en verdolen achter weeghen.

fol. 31v° : *Wat eynen goiden pelgrijm toehoert inder wandelinge* ⁽⁴⁸³⁾

Inc. Tot eynen goiden pelgrijme horen zeuen dinghen. dat yersten eynen goiden hoyt voert onghetemper weyder. Dat is verduldicheit ...

fol. 32r°-v° : *Van nernsticheit*

Inc. Job seit. Die mensche is gheboren ten arbeide. ende die voghele te vliegghen.

Hier om steit ons te arbeiden ...

Expl. op dat wi hem metten leuenden heilighen als leuende lude ende nyet als dode moghen louen dienen kinnen vreisen ende mynnen.

fol. 32v° : [Over penitentie]

Onse here is so bequaem die penitencie die hi hier doit dat een pater noster nv ghesproken met innigher begerten meer sijn ziele ontlacet van sunden dan ofte hi brande x. daghe int vechuier. daer men nochtan niet in en wolde sijn enen dach om al ertrijc.

fol. 33r° : [grotendeels blanco ; onderaan :]

U(?)t tuo [. . .] ⁽⁴⁸⁴⁾ benedictus sit locus iste

Me simul et lectum benedic deus hoc quoque tectum
per cruis (?) hoc signum fugias procul omne malignum

fol. 33v° : [*Confiteor*]

Inc. Confiteor deo omnipotenti et beate marie virgini et omnibus sanctis eius
et vobis pater quia ego peccator ...

Expl. Vt iste pius et misericors misereatur mei peccatoris AmeN Misereatur

(481) Zie de noot hierboven.

(482) Nog steeds volgens de oorspronkelijke en correcte volgorde der folio's.

(483) De tekst breekt na zes regels af onderaan de bladzijde.

(484) Niet ontcijferd. De laatste drie letters zijn wel *ste* (of *sce* ?) ; daaraan gaan twee letters, eventueel afkortingen, vooraf.

fol. 34r°-40v° : *Der goeder leiken reghel* ⁽⁴⁸⁵⁾

Inc. Die ionghen die willen comen ter eren / Die selen hoer herte daer toe
keren / Dat si hon pinen alsoe te leeuën / Alse in dit boexken steit ghescreuen

...

Expl. Alstu dit leuen moets begheeuën / Dattu dan in sinen hoghen rike / Met
hem moets leeuën ewelike / AmeN / [nota ⁽⁴⁸⁶⁾] Alle solaes ende trouwe dat
creatuere mach gheeuën. Des derft hi sonder rouwe. Die gheestelijc can leeuën
/ Dat v god ghebenend[... ... ⁽⁴⁸⁷⁾] / screef .j. aue maria.

fol. 41r° : [Kruisdevotie]

Inc. Siet ghi mechde vr alre scoenste lief hanghen aenden cruce met gheneichden
hoefde om v te cussene. met ontplokenen armen om v te omhelsen ...

Expl. met drupenden bloide om v te wasschen ende scoen te maken.

fol. 41r° : [Kruisdevotie]

Dat werde cruys ihesu christi moet mijn bedde sijn. die ontploken zide mijns
heren moet mijn oercussen sijn. die wtgherecnden bloidighe armen christi moeten
mijn ouerdecsel wesen.

fol. 41r°-v° : [Twaalf punten die een mens hinderen]

Inc. Het sijn twelf ghebreken die den mensche letten te comen te volmaecten
leuen. Dat ierste dat hem die mensche te sere bekommert met wtwindighen
werken ...

Expl. Dat xij is dat die mensche te sere ghekeert is met mynnen ende met
sorchvuldicheit op hem seluen. ende daer mede verliest hi die mynne die hi
sculdich waer te hebben tot gode ende tot synen euenkerst.

fol. 42r°-43r° : *Vander heiligher maghet ende mertelerssen sinte Dorothea.*
een ghebet getrocken wt haerre legenden

Inc. O Weerde heilige bruyt ons heren ihesu christi. gloriose maghet ende merte-
lersse sinte dorothea. die den soen gods onsen lieuen here ihesum christum
tot enen brudegom vercoren hebt ...

Expl. dat ich haestelike moet wederopstaen ende ghenade vercrigen aen hem
ouermits uwe verdienste ende ghebet. Des onne my die vader die soen ende
die heilige gheest. Amen.

fol. 43v° : *Van behoetheit der sprake* [Dicta van Salomon, Paulus, Augusti-
nus, Christus]

(485) Gesignaleerd door C. G. N. DE VOOYS in "Verspreide Mnl. geestelike liederen, gedichten en rijmspreuken" *T.N.T.L.*, jg. 23 (1904), p. 44 ; het stuk was echter in zijn geheel reeds uitgegeven door N. DE PAUW, *Middelnederlandsche gedichten en fragmenten*, dl.1, Gent, 1893-97, p. 234-244.

(486) In de marge.

(487) Door een gat in het papier ca. 20 mm tekst verdwenen.

Inc. Salomon der wijsman seet. Eyn sachtmoedich antwoordt briedt den toern des menschens. Ende eyn haert woert verweect den toerne des menschens ...

Expl. ende versuene. op dat die wonde van des haerde woerts ghesont maeck dat woert der oetmoedicheit.

fol. 44r^o-46r^o : *Officium misse de quinque vulneribus christi...* ⁽⁴⁸⁸⁾

Inc. Humiliauit semetipsum deus et dominus noster ihesus christus usque ad mortem : mortem autem crucis propter quod et deus exaltauit ...

Expl. introire concedas Qui viuus et regnas cum deo patre vnitate spiritus sancti deus per omnia secula seculorum Amen

fol. 46r^o-v^o : *Dit is liber generationis ihesu christi. datmen leest in kersnacht in die yerste misse.*

Inc. Dat boec der gheborten christi dauids soens ende abrahams. Abraham wan yzaac yzaac wan iacob ...

Expl. Die gheslechte van abraham tote dauid waren xiiij ende dauite tot der ouervart waren xiiij ende vander ouervart tot Ihesum xiiij

fol. 46v^o-47v^o : *Dit is eyn deuoet lietgen vanden heilighen kerste* [met muzieknotatie]

Inc. [fol. 47r^o] Sy namen dat kindekijn metten teenen. metten teenen. sussoe nynnnoe Der heilighe kerst wil onser ghedencken. sussoe nynnnoe als wy suelen van ertrijc sceiden. sussoe nynnnoe... ⁽⁴⁸⁹⁾

Expl. Sy namen dat kindekijn metten halse. sussoe nynnnoe. der heilighe kerst wil. [...] ⁽⁴⁹⁰⁾

fol. 48 : [uitgesneden]

fol. 49r^o : Die heilighe pous gregorius ende sijn nauolghers hebben verleent twintich dusent iaer ende xxx jaer aflaets den ghenen die met rouwe ende biechte deuotelic op hun knye lesen voer dat heilich cruys of die wapen der passien christi die nauolghenden vijf oracien met vijf pater noster ende aue maria [Pseudo-Gregorius, *Gebed tot de Wapenen Christi*] ⁽⁴⁹¹⁾

Inc. O werdighe here ihesu christe ic aenbede v hanghende aenden cruce metter doerne crone op vr hoeft. biddende dat vr cruys my moet behoeden ...

(488) De lange rubriek, geheel in het Latijn, deelt verder mee dat de H. Bonifatius dit officie schreef op bevel van de engel Rafaël.

(489) Dit gedeelte van de tekst onder een ingevulde notenbalk van aanvankelijk vier, vanaf de herhaling van *metten teenen*, drie horizontale lijnen.

(490) De tekst breekt af onderaan de bladzijde.

(491) Vgl. *Catalogus Gent*, dl. 1, Hs. 205 I, fol. 64v^o (p. 35, noot 50) en de verwijzingen aldaar, alsook p. 48 en 73 ; verder HENDRICKX, p. 74 (Neerl. 12, fol. 11r^o), p. 77 (Neerl. 17, fol. 80v^o) en p. 89 (Neerl. 23, fol. 66v^o) ; VAN DE VEN, p. 89 (KHS 13, fol. 171r^o). Ook in de Gentse hss. 1342 (fol. 70r^o), 1347 (fol. 106r^o), 1354 (fol. 197r^o) en 1369 (fol. 15v^o) : zie hierna.

fol. 49r^o-v^o : Die dit ghebet tot ihesum inder missen leest verdient twe dusent jaer aflaets.

Inc. O milde here ihesu christe die vr heilich lichaem vanden onbeulecde lichaem uwer moeder hebt ontfangen ende vr dierbaer bloit ...

fol. 49v^o : Dit ghebet van onser vrouwen ghelesen verdient twe hondert ende sestich daech aflaets.

Inc. Ic bid v mijn werde vrouwe heilighe maghet maria moeder gods vol gracie ende ghenade. beschermersse der weisen. troestersse der bedrucden ...

fol. 50r^o-64v^o : *vander gheisteliker brulocht* [J. Tauler, -] ⁽⁴⁹²⁾

Inc. Ecce prandeum meum paravi / MEN begheet huden den dach der feesten van hoe dat een brulocht ghemaect was van eens conincs sone. ende daer af sprac dat ewaengelium. Ende oec soe es als op desen tijt die feeste vander edelre ioncfrouwen sinte cordelen ...

Expl. dat en es niet te weren. het en stae te go gode [sic] alle dijn begheren God sy gheloeft Amen alleluja. Amen

fol. 64v^o-75r^o : *Vanden heilighen sacramente* [J. Tauler, -] ⁽⁴⁹³⁾

Inc. [fol. 65r^o] Die edele werdeghe penitencie die onse lieue here ihesus christus dede op eertrike die es myne ende niet sine. Die mynlike toekeer dien hy dede ...

Expl. Dat wy dan aldus vromelike omme die mynne cristi tot desen edelen lidenne keren ende voeghen moeten Dat wy die vrucht daer aef ghesmaken Dies help ons god ewelike Amen Amen

fol. 75r^o-81r^o : *Een goide oefeninghe* [J. Tauler, -] ⁽⁴⁹⁴⁾

Inc. O [mijn ⁽⁴⁹⁵⁾] mijn god willic my pynen dy te beschouwenne soe bestu onbegripelic mynen verstantenissen. willic dy mynnen soe bestu onghelijc mynen begheerten ...

(492) De preek "Vetter, nr. 81" : vgl. G. I. LIEFTINCK, *Tauler-handschriften*, p. 74 en S. AXTERS, *Bibliotheca*, p. 247. Naar dit handschrift uitgegeven door LIEFTINCK, *A.W.*, p. 245-258 (K. MORVAY en D. GRUBE, *Bibliographie der deutschen Predigt des Mittelalters*, München, 1974, p. 129-130). De tekst is gelardeerd met Eckhart-interpolaties, o.m. uit de *Reden der Unterweisung* : zie hierover LIEFTINCK, *A.W.*, p. 382 ; M. A. LÜCKER, *Meister Eckhart und die Devotio moderna*, Leiden, 1950, p. 158 en R. UBBINK, *De receptie van Meister Eckhart in de Nederlanden gedurende de middeleeuwen*, (Amsterdam) 1978, p. 176-177.

(493) Middelnederlandse vertaling van de preken op Corinthiërs I, 15-16 : naar dit handschrift uitgegeven door G. I. LIEFTINCK, *A.W.*, p. 259-270. Vgl. ook aldaar p. 74 en AXTERS, *Bibliotheca*, p. 247.

(494) Vgl. G. I. LIEFTINCK, *Tauler-handschriften*, p. 74 ; de tekst naar het hier beschreven handschrift, p. 271-273. De tweede helft van dit stuk is een getrouwe weergave van de eerste twee hoofdstukken van Eckharts *Reden der Unterweisung* : vgl. M. A. LÜCKER, *Meister Eckhart*, p. 158 en R. UBBINK, *De receptie van Meister Eckhart*, p. 177.

(495) Rood doorstreept.

Expl. Ende niet en soudemen ophouden men en worde een met dien datmen
vint inden erbeit Dat ons dit ghescie des helpe ons god Amen

fol. 81r°-82v° : Milicia est vita hominis super terram Job [J. Tauler, -] ⁽⁴⁹⁶⁾

Inc. Ridderescap es dleuen des mynschen vpder eerden Een ridder die uoel sterker
schalker wreder viande met felre wapenen heeft ...

Expl. ende sy scouse sy versmaetse ende haetse als die houerdighe scriben ende
phary/[... ⁽⁴⁹⁷⁾] deden onsen here ihesum cristum

fol. 83 : [nagenoeg geheel uitgescheurd ; bovenaan is nog een klein hoekje van
de tekst met de eerste letter van drie of vier regels (gedeeltelijk) bewaard :
T (?), m (?), ...]

fol. 84 : [ontbreekt] ⁽⁴⁹⁸⁾

fol. 85 : [nagenoeg geheel uitgescheurd ; ongeveer ter halve hoogte van het
blad is het begin van enkele regels bewaard : o[...], sw[...], gew[...], sout[...],
ende, s[...]. Op de verso-zijde, op diezelfde plaats, het einde van enkele
regels : sinen, [...]gheit, [...]atue, [...]n (?), [...]ad.

fol. 86r°-88v° : [Traktaat over de tien geboden] ⁽⁴⁹⁹⁾

Inc. [...] metter hant doet slaest. Die ander graet dien god swaerlike wreeet dat
es dattu gode doedes dat es dattu di des pines dattu goede liede verwerkest

...

Expl. Ende wi enech goet gheeft ende neemt alsoe ouer recht die doet dootsonde
ende symonie. Dit sijn x gebode ende verbode wie datter een brect die doet
hoeftsonde.

fol. 88v°-89r° : [Meesterexempel] ⁽⁵⁰⁰⁾

Inc. Wiltu weten oft u dinen euenkersten mins gelijc di seluen dat saltu daer
ane proeuen alstu met heme coeps ende vercoeps soe saltu begheren ...

Expl. du moetes gode ten ionxten daghe ouer hem antwoorden ghelikerwijs oft u
met dinen handen vermort haddes

(496) Vgl. G. I. LIEFTINCK, *Tauler-handschriften*, p. 74 ; de tekst naar dit handschrift
op p. 274.

(497) Onderaan links is een hoek van het blad afgescheurd.

(498) Toen LIEFTINCK het handschrift met het oog op zijn studie *De Middelnederlandsche
Tauler-handschriften* (1936) beschreef, was een "fol. 84" in de vorm van een smal restje van
een uitgescheurd blad blijkbaar nog aanwezig : zie zijn werk p. 76. Daarvan is in de huidige
toestand van de codex niets meer te bespeuren.

(499) Begin ontbreekt. Voor de "derde graad" in het fragment dat volgt, verwijst G. I.
LIEFTINCK, *A.W.*, p. 77 naar F. PFEIFFER, *Deutsche Mystiker des XIV. Jahrhunderts*, II,
Göttingen, 1906, p. 459, r. 5 e.v.

(500) In AXTERS, "Bijdragen...", *O.G.E.*, jg. 6 (1932), p. 118 (nr. 115a) nog tot de "Eck-
hartsche schriften" gerekend ; niet in AXTERS, *Bibliotheca*, p. 138 e.v.

fol. 89^r-92^v : [Twaalf meesters spreken] ⁽⁵⁰¹⁾

Inc. Twaelf meestre sijn verheuen inder scolē te parijs elke sprict sinen sin.
Die eerste spreket. beter es die sonde ghelaten doer god dan also vele daer
vore gheleden ...

Expl. Wat waendi dan dat die mensche sal verhaue werden die wtgaet sijns
selfs ende van willen aerm es. ende verdruct ende versmaet sine natuere allen
tijt om gode

fol. 92^v-94^v : [Twaalf vruchten van de Eucharistie] ⁽⁵⁰²⁾

Inc. Twaelf vrochte machmen merken en den sacramente datmen sacreert op
// den outaere. Dje eerste vrocht es [dat ⁽⁵⁰³⁾] daer die zele mede gheghenst
wort ...

Expl. ende heme sonder einde loeuen dat wi daer moeten alle comen des moet
ons onnen die vader die sone ende die heylighe gheest. AmeN

fol. 94^v-95^v : [Twaalf punten die de geestelijke mens hinderen] ⁽⁵⁰⁴⁾

Inc. HET sijn xij poenten die sere hinderen den mensche die gheesteleec sijn
wille tote enen volcomenen leuene te comene. // Dat eerste poent es dat
hi alte wtwendech es ...

Expl. Dje hem in desen poenten oeffenen die moghen comen te dien vrochten
die comen vanden heylighen ende ghebenediden sacramente.

fol. 95^v-96^r : [Samenspraak tussen Jezus en Johannes] ⁽⁵⁰⁵⁾

Inc. Op enen tijt vraghede myn here sinte jan ewangeliste onsen here Here seet
hi wat suldi den ghenen gheuen die hoeftsonde laten te doene om uwen wille
...

(501) Bevat o.a. teksten toegeschreven aan Albertus Magnus en Eckhart : vgl. S. AXTERS, *Bibliotheca*, p. 135 en G. I. LIEFTINCK, *Tauler-handschriften*, p. 77-78 en de literatuur aldaar. S. AXTERS bespreekt dit exempel in *Geschiedenis van de vroomheid in de Nederlanden*, dl. 2, Antwerpen, 1953, p. 20-21. Wat de Eckhart-tekst betreft, zie verder M. A. LÜCKER, *Meister Eckhart*, p. 158 en R. UBBINK, *De receptie van Meister Eckhart*, p. 212 en de verwijzingen aldaar.

(502) Zie over deze tekst : A. AMPE, "Een oud florilegium eucharisticum in een veertiende-eeuws handschrift (vervolg)", *O.G.E.*, jg. 32 (1958), p. 56-90, m.n. p. 60-61 en de verwijzingen aldaar.

(503) Met een 'pijlte' (een omgekeerde v) in de tekst wordt naar de toevoeging *dat* in de marge verwezen.

(504) Verdere handschriften met deze of een vergelijkbare tekst bij K. RUH, *Bonaventura deutsch*, Bern, 1956, p. 260 ; vgl. ook K. BRETHAUER, "Texte aus dem Umkreis Meister Eckharts im Haag", *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, jg. 92 (1963), p. 158-164 (p. 160).

(505) Hetzelfde incipit meldt W. DE VREESE, *De handschriften van Jan van Ruusbroec's werken*, dl. 1, Gent, 1900, p. 133 in Ruusbroec-Hs. M.6 (Berlijn, Ms. Germ. qu. 1085) en p. 612 in Ruusbroec-Hs. Tt (Brussel, K.B. 3026-3030), fol. 121^r. Vgl. ook R. LIEVENS, "De mystieke Inhoud van het Handschrift Dr P. S. Everts", *Leuvense Bijdragen*, jg. 51 (1962), p. 1-33 (p. 29-31).

Expl. Ic salse daer bouen cronen in myn rike ende ic sal hen dienen alse een knecht

fol. 96r°-98r° : [Exempel over St. Bernardus]

Inc. Het gheueil op enen tijt dat mijn here sente bernaert sat onder .v. sijnre broeders omme te hebbene met hen collacie Ende dese .v. iongheren waren simpel ende sonderlinghe van leuene ...

Expl. ende dat liden sijns gods droech in syn herte met compassien ende met ghevoeliken herten hi es myn // here ende ic ben sijn knecht.

fol. 98r°-104v° : [Dicta en "goede punten" : Christus, Paulus, Salomo, Augustinus, Bernardus, St. Jan Evangelist, Gregorius, Dionysius, David, Hieronymus, Franciscus, Ortlieb (van Straatsburg) ⁽⁵⁰⁶⁾ en anoniemen]

Inc. DAt seit onse here die gherne gaet daer men van mi sprict ende gherne hoer[t ⁽⁵⁰⁷⁾] van mi spreken allen dien tijt dien hij daer toe doet dien salic in penitencien rekenen ...

Expl. Noch inden erenste te swaer. Noch inder gherechticheit te stijf. noch in die suetheit te goedertieren

fol. 104v°-105v° : Djt sijn gracen die god gheuet inder zielen

Inc. Die ierste es dat hi die sonden vutwerpt ende hi met gracen in comt dan ontfaet die mensche enen iammer ...

Expl. also also god doer schijnt ende ouerschijnt al dat inden hemel es also doerschijnt die ziele allen dat inden hemel es.

fol. 105v°-106r° : Dit sijn x woerde die goet sijn ghemerct ende gehouden

Inc. Dat eerste es wat ghi doet dat doet altoes inden name cristi. ende sijt nemmer sonder die vreese gods. Dat doet enen anderen ...

Expl. ende volget na die voetstappen ons heren // ihesu cristi.

fol. 106r°-108r° : [Excerpten uit een evangeliënharmonie]

Inc. *Johannes* / INt begin was dat woert ende dat woert was bi gode ...

Expl. Want die morghen sal sorghen voer hem seluen elken dach es ghenoech sijns selfs sorghen

fol. 108r°-109r° : [Over zelfverloochening]

Inc. Niet en let ons also sere met gode te sine als een eighene minne ons selfs. Ende niet en helpt ons soe sere daer toe als een vertien ons selfs ...

Expl. Dat deerde es dat wi soe selden peinsen omme die grote bordene // ende pine die onse here om onsen wille ghedraghen heeft.

(506) Fol. 101v° : "Het was een heilich mensche hi hiet oertlief ..." : naar dit handschrift uitgegeven door W. DOLCH, *Die Verbreitung oberländischer Mystikerwerke im Niederländischen*, dl. I, Weida in Th., 1909, p. 13.

(507) Aan de rand van het blad weggesneden.

fol. 109r^o-v^o : [Exempel van de vijf Leesmeesters] ⁽⁵⁰⁸⁾

Inc. Het waren .v. leese meestere vergadert ende spraken van gode. Die eerste seide van verduldegheñ lidene ende seide. hadde iet beters gheweest dan liden

...

Expl. eer wouden si gods anschijn daruen toten ionxten daghe ende int vagheuijer sijn.

fol. 109v^o-111r^o : [Dicta en "goede punten" : Christus, Augustinus, Gregorius, Bernardus]

Inc. Ons here seit jc en starf nemmeer dan ene doet doer den mensche. ende die mensche sterfter menich om minen wille ...

Expl. sal v die heilighe gheest gheuen vrede. Daer dese .v. poenten sijn daer es die heilige geest bi.

fol. 111r^o-112v^o : [De Leesmeester van Straatsburg, *Preek van de Gulden Berg*] ⁽⁵⁰⁹⁾

Inc. IC sal v eene waerheit leeren ende elc pijnse hem met erenste te houdene.

Ic en woude niet dat alle die weerelt mine ware ...

Expl. doestu dit met ghewarighen rouwe ende toeuerlate noch in die helle noch int vagheuijer en comstu nemmermeer.

fol. 112v^o-114r^o : [Exempel]

Inc. EEn heilich mensche begheerde te wetene van onsen here hoe hi best leuen mochte na den wille ons heren. Doen waert hem / / van gods wegheñ gheantwert ...

Expl. Daer af ontfact die mensche meerren loen dan van sijnre doeght.

fol. 114r^o-v^o : [Exempel]

Inc. Onse here vragede eenre heiligher zielen wie hi ware. Ende si antwerde hem ende sprac Ghi sijt een ziele widere ende een adere schoerdere ...

Expl. ende die blijscap van hemelrike ende die pine vander hellen hi machhem hoeden van sonden [+ wel ⁽⁵¹⁰⁾]

fol. 114v^o-116r^o : [Dicta en "goede punten" : Bernardus, Augustinus, Paulus, Christus, anoniem] ⁽⁵¹¹⁾

(508) Een zevental parallele handschriften vermeldt W. DOLCH, *Die Verbreitung...*, p. 16. De inhoud van het exempel wordt besproken door S. AXTERS in *Geschiedenis van de vroomheid in de Nederlanden*, dl. 2, Antwerpen, 1953, p. 20. Verder K. RUH, *Bonaventura deutsch*, Bern, 1956, p. 184.

(509) Voor de verdere overlevering : S. AXTERS, *Bibliotheca*, p. 64-69 ; voor het hier beschreven handschrift geeft Axters evenwel het verkeerde incipit, nl. dat van het stuk beginnend op fol. 112v^o ; anderzijds correct in "Bijdragen...", *O.G.E.*, jg. 6 (1932), p. 34, nr. 95.

(510) Uitgeradeerd ; misschien stond in de tekst tussen *hoeden* en *van* een kruisje dat eveneens werd geradeerd. Het is overigens niet duidelijk of er *wel* stond of *wal* : Lieftinck leest het laatste.

(511) De laatste tekst, een antwoord van Christus tot een "heilich mensche" over bidden

Inc. Dijt sijn goede poente daer die mensche niet en bedroghen en mach werden
...

Expl. Die te doeghene es ghemaect ende doeghen moet. dat hi wiseleke doeghe
dat es hem goet

fol. 116r°-117v° : [Over Maria en St. Jan]

Inc. DOen onse vrouwe te hemele voer doen hadde seinte Jan groete pinne.
ende begheerde dat hi gherne onser vrouwen // hadde ghesien ...

Expl. ende sijn lieue moeder ghecreghen heeft tonsen behoef. Aue maria etc.
/ *Aue maria gracia plena dominus tecum benedicta tu in mulieribus et benedictus fructus ventris tui ihesus cristus AmeN*

fol. 117v°-118r° : [Over zeven deugden]

Inc. MEt .vij. doegheden comt die mensche te hemelrike sonder vagheuiet. Die
eerste es doet vte al dat ieghen gode es ...

Expl. ende // v al dat doeghen soete smaken dat ghijt wilt liden doer gode.
Amen.

fol. 118r°-v° : [Dicta en "goede punten" : Bernardus, Augustinus, Gregorius, Johannes Chrysostomus, Ambrosius]

Inc. BErnardus seght. O mensche als du gaest slapen merct nernstelike dine
dach vaert ende besich claerlike of du eneghe dinc ...

Expl. Niemene en ghebruket meere troest dan di ghene die van herten mijnt

fol. 118v°-122v° : *Van armoede* [Dicta van Seneca, Gregorius, Christus, Beda, Augustinus, David, "Philosophus" (Aristoteles ?), Bernardus]

Inc. SEneca seit. Aermoede es een goet datmen hatet een moeder der ghesontheide
een af legghen der sorghen ...

Expl. daer wort gheoppenbaert godlike vloet godlike minne godlike trouwe. ende
godlike miltheit. bewisinghe der heyligher driuoldicheit onder een ander.
AmeN.

fol. 122v°-123r° : [Vijf punten die de mens zeker maken van de hemel]

Inc. Uijf poenten maken den mensche seker hemelrijcs Dat eerste poent es datmen
sal weesen also scamel ...

Expl. nemmer // ledich te sine menne sal emmer yet goets werkende sijn.

fol. 123r°-127r° : *Ho ghetrouwelic dat god ons bistaet* [Dicta en "goede punten" : Christus, Augustinus, Mattheus, Johannes Evangelist, Bernardus, Paulus, Gregorius, Eckhart ⁽⁵¹²⁾, Job, Mozes, anoniemen] :

tegenover prediken en over Christus' lijden tegenover zijn godheid, wordt door LIEFTINCK, *Tauler-handschriften*, p. 80 als een apart stuk meegedeeld. A. AMPE, "Een kritisch onderzoek van de 'Institutiones Taulerianae'", *O.G.E.*, jg. 40 (1966), p. 167-240 (p. 195) wijst enkele vergelijkbare teksten aan ; de gelijkenis lijkt ons evenwel miniem.

(512) Het stukje over ootmoedigheid toegeschreven aan Eckhart wordt in zijn geheel

Inc. O lieue mensche seit onse here. Minne mi ende versmade die solacie van dinen vrinden ende sijt gheduerich in bedinghen ...

Expl. willen weten omme ghenieten dat es symonie. willen weten omme te leeren enen anderen dat es caritate.

fol. 127r°-129r° : *Van onbedriechlik[er ⁽⁵¹³⁾] deuocien* [naar Meester Eckhart (?), *Die Zeichen eines wahrhaften Grundes*] ⁽⁵¹⁴⁾

Inc. WAnt wi dit vinden dat adaem onse eerste vader gheuallen es ende bedrog[en ⁽⁵¹⁵⁾] es in sire vernufte ...

Expl. des bliuen si ongheachticht van vele lieden dat selue es hen lieuer dan alre menschen vrientscap.

fol. 129r°-131r° : [Religieus-moraliserend gedicht]

Inc. Mjnnen louen ende begheren. Ende volghen der ouerster reden. Ende reine herte met oetmoede Verlanghen na den ouersten goede. Biechte te sprekene

...

Expl. Mer behoustu dattu mints. Wat wiltu meer begheren Eest dattu di aen gode bints. Ende dine rast[e ⁽⁵¹⁶⁾] in hem vints. Sone mach di niemant deren

fol. 131v°-132v° : [Exempel van 10 punten uit "Schwester Katrei" ⁽⁵¹⁷⁾]

Inc. Een gheleert man vraghede ere joncfrouw[en ⁽⁵¹⁸⁾] hoe dat si comen ware te also hoghen state van leuene. Ende si antworde ouer mids die ghenade gods met .x. poenten ...

Expl. volghen onsen exemplare ihesum cristum in aermoede ende in alende in / / honghere ende in dorste ende in versmaetheiden totter doet.

fol. 132v°-134r° : [Twaalf evangelische raden] ⁽⁵¹⁹⁾

afgedrukt bij G. I. LIEFTINCK, *Tauler-handschriften*, p. 81. Een parallelle tekst in handschrift Maastricht, Gemeente-archief ms. 479 wordt vermeld door R. UBBINK, *De receptie van Meister Eckhart*, p. 133-134 ; vgl. ook p. 209 en p. 213. Zie verder R. LIEVENS, "De mystieke Inhoud van het Handschrift Dr P. S. Everts", *Leuvense Bijdragen*, jg. 51 (1962), p. 1-33 (p. 9-10).

(513) Aan de rand van het blad afgesneden.

(514) Vgl. G. I. LIEFTINCK, *Tauler-handschriften*, p. 81-82 ; M. A. LÜCKER, *Meister Eckhart*, p. 158 en S. AXTERS, *Bibliotheca*, p. 144 en de in deze werken vermelde literatuur ; R. UBBINK, *De receptie...*, p. 213.

(515) Weggesneden.

(516) Weggesneden.

(517) Voor verdere tekstgetuigen, zie W. DOLCH, *Die Verbreitung...*, p. 44 ; het Gentse afschrift signaleerd door R. UBBINK, *De receptie van Meister Eckhart*, p. 213.

(518) In de vouw.

(519) Vgl. J. REYNAERT, "Het vroegste Middelnederlandse Palmboomtraktaat. I. De handschriften" in : *O.G.E.*, jg. 52 (1978), p. 27 en de literatuur aldaar noot 8. Verder G. I. LIEFTINCK, *De Middelnederlandse Tauler-handschriften*, Groningen-Batavia, 1936, p. 83 en DEZ., *Codicum in finibus Belgarum* ..., p. 204 ; LIEVENS, p. 150 ; J. DESCHAMPS, *Tentoonstelling van Middelnederlandse handschriften uit beide Limburgen. Catalogus*, Hasselt, 1954, p. 63 (nr. 96) en DEZ., *Vierde reeks*, p. 680 (IV 672) ; ook in Gent, U.B. Hs. 1351 (zie hierna),

Inc. Dit sijn xij rade des gheestelekens leuens. Dat eerste raet es willich aermoede sonder alle eyghenscap. Daer op sprict onse here inder ewangelien. Wiltu volcomen sijn vercoep al dattu heefs ...

Expl. die es een ghewarich nae volghere ons heren ihesu cristi ende siere iongheren inder hoechster volcome[n ⁽⁵²⁰⁾]heit Dat gheue ons god te leuene. Amen

fol. 134r° :

O suete ihesus hoe gherne soudic v minnen. O suete ihesus nv gheeft ons v te minnene. O suete ihesus comt in onse ziele te huus ende ontfinct onse herten van binnen metten brande der godliker minnen. O suete ihesus name maect ons v bequame. Amen / Die mensche es wijs ende wel gheleert Die alle dinc ten besten keert.

fol. 134r°-136r° : Vanden heilighen kerst een mynlic lof

Inc. DEse ymne es vander heyligher gheboert ons liefs heren. ende waert enen mensche in ghegeuen int iaer ons liefs heren doen men screef .m. ccc. xlvij. opten heylighen kerstnacht ... // ... Uerbliden wi ons inden heylighen here wi ballinghe der salicheit ende bedroefde kindere adaems. Gaen wi vte ...

Expl. ere ende lof ende benedixi[e ⁽⁵²¹⁾] ende glorie inden hemel ende inder erden ende in allen gheslechten ende in die werelt der werelde van ewen teewen amen alleluia alleluia

fol. 136r°-138r° : *van onser vrouwen* ⁽⁵²²⁾

Inc. GOd gruetu heyliche maria coninginne der hemele. saleghen vruchtbareghe bloijende wortele iesse vander heyligher vrucht uwes lichamen sijn verurout ...

Expl. Die gracie ons liefs heren ihesu cristi ende die caritate gods ende die ghemeinschap des heilichs geests si altoes met mi ende met allen minen vrinden ende met ons allen Amen

fol. 138r°-139r° : *Van ihesus mynne een scoen ryme* ⁽⁵²³⁾

Inc. O edele ziele mijn en was die trouwe niet groet / Dat ihesus cristus marien sone om v vercoes di doot / O edele ziele mijn nv sijt hem onderdaen / Want hi wilt noch anders met v meyen gaen / ...

fol. 109r°. Wellicht ook G. HUET, *Catalogue des manuscrits néerlandais de la Bibliothèque Nationale*, Paris, 1886, nr. 40, p. 46 (fol. 13).

(520) Weggesneden.

(521) Afsneden.

(522) Gedeeltelijk afsneden. Zoals ook de andere rubrieken in dit gedeelte van het handschrift is deze titel door een andere hand dan de teksthand toegevoegd. Volgens LIEFTINCK, *A.W.*, p. 83 loopt de tekst hier gewoon door en behoort dit stuk nog tot het *mynlic lof* beginnend op fol. 134r.

(523) Uitgegeven door N. DE PAUW, *Middelnederlandsche gedichten en fragmenten*, dl. 1, Gent, 1893-97, p. 245-246 ; Th. E. C. KEUCHENIUS en D. C. TINBERGEN, *Nederlandsche lyriek*, dl. 1, Leiden, 1920, p. 208-209 ; S. AXTERS, *Mystiek brevier*, dl. 3, Antwerpen, 1946, p. 251-252.

Expl. Hets sware pine ende meerre berste / Dat anschijn van ihesum kerste
/ Te verliesene ten ionxten daghe / Dan es alder werelt plaghe ⁽⁵²⁴⁾

fol. 139^r-143^v : [Dicta : Augustinus, Anselmus, Paulus, Bernardus, Gregorius, Seneca, Johannes Evangelist, Dionysius, Christus, David, Hugo (van St.-Victor ?), Eckhart en anoniem] :

Inc. Sente augustijn spreect. Het es groet doerheit Dat die ziele sonder den ghenen es di es ouer al ...

Expl. Ende Augustijn sprict. Dat onse here den ghenen meest schijnct minnen dien hi meest doeghens gheeft op ertrik

fol. 143^v-145^v : *Vanden pater noster*

Inc. SEuen beden sijn inden pater noster. Die verdriuen .vij. hoeftsonden ende bringhen inden mensche .vij. gauen des heylechs gheests ...

Expl. want salich sijn si die haren vrede zoeken in gode si soelen gods kindere geheiten sijn spreect onse here.

fol. 146^r-v^o : [*Oratio*] ⁽⁵²⁵⁾

Inc. Een heylich man leerd ons hoe wi begherlike tons heren tafelen soelen gaen [...] Heden begheric here tonfane uwen heylighen ghebenediden lichame also volcomelike ...

fol. 146^v-147^r : Homen god louen sal

Inc. HEre gheloeft en ghedancet soe moeti sijn van uwen godliken wesene daer ghi here ghenoech en (?) ⁽⁵²⁶⁾ sijt v seluen Ende allen creatueren ...

fol. 147^r-v^o : [Kruisdevotie]

Inc. Dje hemelsche coninc onse here ihesus cristus hinc aen den cruce alleene. Met minnender godheit. Met sachter zielen Met bedroefden sinne ...

fol. 147^v-148^v : *Een ghebet als men ten sacramento gaet* [Johannes van Fécamp, *Summe sacerdos et vere pontifex* in het Middelnederlands] ⁽⁵²⁷⁾

Inc. Alre ouerste priester ende ghewarich bisscop die di seluen offert dinen vader opten autae sheylechs cruys om ons armen sondaren. nv comic hier heden ...

(524) Hieronder een naar boven wijzend handje, met ernaast : *Merct.*

(525) In de marge, naast het incipit van het eigenlijke gebed.

(526) Te lezen : *ghenoechen* ?

(527) Vgl. de Gentse handschriften 205 II, fol. 15^r ; 208, fol. 79^r ; 209, fol. 80^r : *Catalogus Gent*, dl. 1, pp. 38, 62 en 79 en de verwijzingen p. 38, noot 56. Ook *Jan van Ruusbroec 1293-1381. Tentoonstellingscatalogus*, Brussel, 1982, p. 196 (Hs. Brussel, K.B. IV 421) ; VAN DE VEN, p. 83 (KHS 12, fol. 255^v) en p. 127 (KHS 21, fol. 89 e.v.). Verder ook in Hs. Gent, U.B. 1343 (fol. 95^v).

fol. 149^{r°}-v^o : [Over het onderscheid tussen natuur en gratie] ⁽⁵²⁸⁾

Inc. Het is ondersceit tusschen gracie ende nature. Want alle die werke die sonder gracie ghedaen sijn in bloter naturen die en sijn nyet werdich ten ewighen leuen mede te comen ...

Expl. mer dat alle die ghene daer ghi bi sijt ruste hebbe in uwer heilicheit also verre in vr macht is.

fol. 149^{v°}-151^{r°} : [Over het onderscheid tussen insprekingen van God of van de duivel] ⁽⁵²⁹⁾

Inc. Drie poente sijn daer die mensche aen proeuen mach of die vermaninghe van gode sijn of vanden viant. Dat ierste daer men aen proeuen mach of dat vermanen van gode coemt is dat god coemt ghestadelic ...

Expl. dat hem sere berouwet alst leden is ende hi merct wat hi gheseet of ghedaen heft.

fol. 151^{r°} : [Vijf punten in verband met de Eucharistie]

Inc. Die te sacramente werdelijc wilt gaen die sal hebben vijf poente. Dat ierste is dat hi sal hebben een suuer consciencie ...

Expl. met mynne ende goeden opsat ten sacramente gaen. daer hi sunderlinghe gauen ontfact van gode.

fol. 151^{v°} :

Inc. Wilstu deuoet sijn. so salstu gherne alleyn sijn. Du salst alle dinc vander herten scheiden sonder god alleyn. die dich beter ende ghenuechliker is ...

Expl. So wie op ertrijc blijft. die wort ontreynt ende die hem op heft die blijft reyn. ende seker ende rustich.

fol. 152 : [nagenoeg geheel uitgescheurd]

fol. 153^{r°}-154^{r°} : Dit sijn worde eens hoghen mees[ters ⁽⁵³⁰⁾] [J. Tauler] ⁽⁵³¹⁾

Inc. GHewaerlijc al dattu voersettes in dijnre meyninghen dat god an hem seluen niet en is. dat en can nemmermeer soe goet ghesijn ...

Expl. Dus doet oetmoedicheit gods minne vercrighen. Ende sonder verlies daer ewich in bliuen. Deo gracias :

(528) Vgl. R. LIEVENS, "De mystieke Inhoud van het Handschrift Dr P. S. Everts", *Leuvense Bijdragen*, jg. 51 (1962), p. 1-31 (p. 27-28) en de literatuur aldaar, noot 15.

(529) Een tekst met dezelfde thematiek, evenwel anders uitgewerkt, wordt uitgegeven door R. LIEVENS, *A. W.*, p. 22-23.

(530) Weggesneden.

(531) Deze titel wellicht bedoeld als algemeen opschrift voor de navolgende (pseudo-) Tauler-teksten. Het stuk fol. 153^{r°}-154^{r°} is uitgegeven door G. I. LIEFTINCK, *Tauler-handschriften*, p. 275 e.v. S. AXTERS in zijn *Bibliotheca* (p. 140) rekent het nog tot het werk van Eckhart, wat (althans voor het aanhef-gedeelte) door R. UBBINK, *De receptie van Meister Eckhart*, p. 213 wordt bevestigd ; zie ook G. PEETERS en A. AMPE, "Dietse tekst en verspreiding van de 'Totius vitae spiritualis summa' I", *O.G.E.*, jg. 26 (1952), p. 187-201 (p. 187-188).

fol. 154r°-155r° : [J. Tauler (?)] ⁽⁵³²⁾

Inc. Wildi weten lieue mensche wat daer toe behoert dat die mensche woerde
een hemels mensche een enghels ende godleec mensche ...

Expl. want hi egheen dinc gheredere en heeft te gheue necht hem werdere
en is. ende oec gheen dinc nuttere noch betere en is den mensche.

fol. 155r°-161v° : Querite dominum dum inveniri potest [J. Tauler (?), -] ⁽⁵³³⁾

Inc. Datmen gode vercrijcht daer toe behoert een gans ghewarich afkeer van
allen dien dat niet luter god en es ...

Expl. Ende haer sijn dat si sijn dat is mi lusterlikere dan alre andere minschen
doen oft werken. Deo gracias AmeN

fol. 162 : [dit folio-nummer op het hieltje van het na fol. 173 bijgebonden
blad dat oorspronkelijk als dekblad moet hebben gefungeerd ; vgl. de
beschrijving van de BAND hiervoor]

fol. 163r°-173v° : [Laatste gedeelte van het berijmde *Leven van St. Kunera*] ⁽⁵³⁴⁾

Inc. Vwen wil sal al gheschien / Mer en wildi des werden niet / Om alle die
pijn ende verdriet / Daer men my [mede ⁽⁵³⁵⁾] doden mach / ...

Expl. In der eerden lach si aldaer / Lxi (?) ⁽⁵³⁶⁾ ende driehondert jaer / Na
haere doot inden brief / Tezsi ⁽⁵³⁷⁾ sunte wilboort verhieft / Et sic est finis
sit laus et glora [sic] trinis

Hs. 1339

Religieuze traktaten

Papier, 121 bldn, ca. 143 × 100-105 mm,
omstreeks midden 15de eeuw en later

4 IV (32) + (IV-1) (39) + 3 IV (63) + (IV+1) (72) + ? ⁽⁵³⁸⁾ (82) + 4 IV (114)

(532) Als "nr. IX" maar verder zonder titel, uitgegeven door G. I. LIEFTINCK, *Taulerhandschriften*, p. 279-280 ; A. AMPE, "Een kritisch onderzoek van de 'Institutiones Taularianae'", *O.G.E.*, jg. 40 (1966), p. 167-240 (p. 212) meent, vanwege de persoonlijk toon aan het einde, dat we met een brief te maken hebben. Het auteurschap is onzeker.

(533) Uitgegeven door G. I. LIEFTINCK, *Taulerhandschriften*, p. 280-285. Omtrent het (onzekere) auteurschap, zie A. AMPE, *A.W.*, in *O.G.E.*, jg. 40 (1966), p. 167-240, m.n. p. 193 en p. 235 e.v.

(534) Vgl. E. EMONDS, *De legende van Sinte Kunera in de middeleeuwen* (diss. Leiden, 1922) ; editie van de Gentse tekst aldaar p. 85 e.v. Een overzicht van de Latijnse en de Middelnederlandse Levens van St. Kunera en hun edities in M. CARASSO-KOK, *Repertorium van de verhalende historische bronnen in de middeleeuwen*, 's-Gravenhage, 1981, p. 25-28.

(535) In de marge toegevoegd.

(536) De eerste letter van het getal beschadigd ; de tweede kan ook een v zijn.

(537) Lezing onzeker.

(538) De volgorde van deze folio's is verstoord (vgl. INHOUD hierna) ; na te gaan is nog

+ (IV-1) (121). In het vijfde katern is een laatste blad zonder tekstverlies uitgesneden ; in het negende katern is aan een oorspronkelijk quaternio achteraan een folio toegevoegd ; in het laatste katern is het (onbeschreven) oorspronkelijk zesde blad uitgescheurd. Reclamen aan het einde van elk katern met overlopende tekst. Signatures *aïij* en *av* op fol. 50r° en 52r°, vanaf fol. 83r° (*aj*) tot fol. 118r° (*eïij*) regelmatig op alle rectozijden in de eerste helft der katernen : een letter voor het katern gevolgd door een Romeins cijfer voor het folio. Afschrijving en liniëring met inkt : fol. 1r°-39v° : 99 × 74 mm, 22 r. ; fol. 40r°-47v° : 96 × 64 mm, 19 r. ; fol. 48r°-73v° : ca. 96 × 74 mm, 23 r. ; fol. 74r°-82v° : 96 × 69 mm, 26 r. ; fol. 83r°-98v° : 100 × 72 mm : 22 r. ; fol. 99r°-121v° : 100 × 70 mm : 23 r. Prikken met het oog op afschrijving en liniëring nagenoeg overal bewaard. Moderne foliëring met potlood in de rechter bovenhoek van elke rectozijde : vanaf fol. 74 sporen van correctie uit een nummering die één eenheid lager telde : 74 over 73, 75 over 74 enz.

Watermerken⁽⁵³⁹⁾ : katern I : een kruis gelijkend op Briquet 5670 (1473-1477) ; katern VI : een eenhoorn gelijkend op Briquet 10019 (1459-1464) ; katern X : een ossekop gelijkend op Briquet 14181 (1442-1447) ; katern XIII : druiventros gelijkend op Briquet 12998 (1450-1456).

Verscheidene handen, alle hybrida : 1. fol. 1r°-39r° ; 2. fol. 39v° ; 3. fol. 40r°-47v° ; 4. fol. 48r°-73v° ; 5. fol. 74r°-82v° ; 6. fol. 83r°-92v° ; 7. fol. 92v° (laatste drie regels) -108r° ; 8. fol. 108r° (laatste 10 regels) -118v°. De laatste hand (fol. 108r° e.v.) schrijft de tekst van de rubriecken in afwachting met zwarte inkt heel klein in de marges ; deze aanwijzingen vaak ten dele weggesnoeid. Rubricering, rubriecken, rode onderstreping, rode paragraaftekens. Rode lombarden van meestal 2, een enkele keer 3 r. hoog. Op fol. 1r° een met purperen inkt versierde rode initiaal U van 4 r. hoog : bladen en ranken in de binnenruimte, penwerk in de marge.

Kalfslederen gotische band over houten borden. Op voor- en achterplat een rechthoek (ca. 90-100 × 70-75 mm) met ruitenveld in dubbele filet ; in de driehoeken langs de zijden een vierkant stempeltje (ca. 8 × 8 mm) voorstellend een bloem met vijf kroonbladen : in de ruiten een vierkant stempeltje (ca. 9 × 9 mm) voorstellend een Paaslam met kruisstaf. Rug vernieuwd : vier ribben. In het onderste vak een groenlederen strookje opgekleefd waarop verguld : *HS.1339*. Voor- en achteraan telkens één modern papieren schutblad. Na het schutblad vooraan is een aankondiging van de prijsuitreiking in het Klein Seminarie te Gent 1816 bijgebonden, die oorspronkelijk als dek- en schutblad moet hebben gefungeerd (vgl. A. DEROLEZ, *Census*). Hierop verscheidene nota's, onder meer van de drukker zelf (J. [in werkelijkheid Ph.-J.] Begyn)⁽⁵⁴⁰⁾, en een ex libris-vignet van J. F. J. Heremans.

dat de folio's 76-77, 75-78 en 74-79 met elkaar solidair zijn ; voor de rest is de samenstelling onduidelijk.

(539) Naar de gegevens opgetekend bij de laatste restauratie van het manuscript (documentatiemap Hs. 1339).

(540) Het drukwerk wordt niet vermeld in F. VANDERHAEGHEN, *Bibliographie Gantoise*, dl. 4, Gand, 1862, p. 115.

Volgens de kopiïste (2de helft 15de eeuw) die het colofon schreef (zie INHOUD, fol. 118v^o) werd het handschrift aan haar communiteit nagelaten door een zekere *wiuën rincs*, die in 1346 zou gestorven zijn. Indien met dit laatste het jaartal 1446 bedoeld is — 14de-eeuws is het handschrift zeker niet — dan wordt hier wellicht piëteitsvol gealludeerd op het feit dat de genoemde (zuster ?) *een deel* van het handschrift kopieerde ; naar het schrift en de watermerken te oordelen is het manuscript immers voor een deel pas in de tweede helft van de 15de eeuw ontstaan.

A. Derolez noteerde in 1964 (*Census*) op fol. 1r^o, “ondermarge (uitgewist) : *Bibliotheca domus ... Antv[?]*” ; van deze inscriptie is op dit moment niets meer zichtbaar. Op fol. 121 v°, 16de-17de eeuw : *Francijnken de Bolle* (tweede l onzeker). Hoe het manuscript in het bezit kwam van J. F. J. Heremans is ons niet bekend.

Literatuur : DEROLEZ, *Census*, Hs. 1339 — G. HENDRIX, *Bernardina en Cisterciensia in de Universiteitsbibliotheek, Gent* (1990), p. 125 (E14).

INHOUD

fol. 1r^o-39r^o : *Hier beghinnen sinte bernaerts ghedachten ende ouerpeynsinghe vander menscheliker onsalicheit ende keytiuicheit ende meest vanden inwendeghen mensche* [Pseudo-Bernardus van Clairvaux, *Meditationes piissimae de cognitione humanae conditionis* ⁽⁵⁴¹⁾, Middelnederlandse vertaling]

Inc. [*j cap* ⁽⁵⁴²⁾] UEle luden weten vele maer hem seluen en weten si niet ander luden aensien si ende merken se nauwe ende vergheten hoers selfs crancheit te bekennen ende te merken ...

Expl. moeghes sien die clærheit der climmender dagheraet ende moeghes sien den middach die sonne der gherechticheit in welken du sien selst den brudegom metter bruut ende den seluen heere der glorien. Die leeft ende regneert in ewicheit der ewicheit. Amen.

fol. 39v^o : [Vragen van een heremijt, berijmd] ⁽⁵⁴³⁾

(541) P.L. 184, 485-508. G. HENDRIX, *Bernardina en Cisterciensia*, p. 125 vermeldt twee parallele handschriften : Brussel, K.B. 422-26 en 4151-55 ; meer bepaald dit laatste handschrift zou met de tekst in Gent U.B. 1339 verwant zijn. Naar ditzelfde traktaat refereert, eveneens op naam van Bernardus, de aanhef van het eerste deel van Dirc van Herxens *Eerste collatieboek* (o.m. hss. Leiden U.B., B.P.L. 2231 en Utrecht U.B., 3 l. 6). Deze aanhef is niet geheel identiek aan, maar vertoont toch gelijkenis met de tekst in het hier beschreven handschrift. Wellicht maakte de auteur van het *Collatieboek* gebruik van een andere tekstgetuige van de hier gecopieerde vertaling. Voor de verdere overlevering, zie J. REYNAERT, “Contemptus in het Middelnederlands” in : P. WACKERS e.a., *Verraders en bruggenbouwers. Verkenningen naar de relatie tussen Latinitas en Middelnederlandse letterkunde*, Amsterdam, 1996.

(542) In de buitenmarge.

(543) Uitgegeven door C. G. N. DE VOOYS, “Verspreide Mnl. geestelijke gedichten, liederen en rijmspreuken”, *T.N.T.L.*, jg. 23 (1904), p. 41-79 (p. 45).

Inc. Eenen heremijt quam eens een ghedochte / Hi dachte wien hijt vraghen mochte / In sijn ghedachte sprac hij aldus / Een inghel daer op antwoirde vlus / ...

Expl. Wien is god sijn hemelrijc sculdich / Den armen menschen sijn sij verduldich. / Wat maect meest onvreede in allen steden. / Houerdie. nijt. ende ghierichede.

fol. 40r°-47r° : *Een zeer goet ende deuoet buecsken vander gheesteliker wijncellen of wijnkelre of cloestere der deuoter zielen* ⁽⁵⁴⁴⁾

Inc. Die coninc heeft mi ingheleyt in die wijnkelre. hij heeft gheordineert in mij caritate. Dit sijn die woirde der bruyt herdinckende die weldaden hairs brudegoems ...

Expl. so doet se die hertelike vroechede ende melodye des herten slapen. Ende aldus so sterft sij suuer. onghueuelic ghemaect. Ende nv leydense die enghelen in dat paradijs der weelden. Deo gracias.

fol. 47v° : [Excerpt over ootmoedigheid]

Inc. Die oetmoedicheit die een moeder ende een fundament is [alre doechde ⁽⁵⁴⁵⁾]. die heeft .v. kindere also die hant heeft .v. vinghere ...

Expl. noch hij en sal hem gheen en vader noemen opter eerden. ummer hem soude duncken als oft god ende hij alleene waren.

fol. 48r°-73r° : *Hier beghint een goet deuoet ende orbairlic buecsken van zaechtmoedicheit ende verdrachlicheit [Van verduldicheit]* ⁽⁵⁴⁶⁾

Inc. *dat ierste capittel* / Alle onse gheestelike voer[t ⁽⁵⁴⁷⁾]ganc ende ons fundament gheestelijcs leuens is Dat wi goedertieren ende saechtmoedich sijn van binnen ende dat ons gheen dinck ontsaten en mach ...

Expl. ander lude te leren den wech gods ende der doechden. Ghi behoeft nochtan melc ende weke spise ende v waer noet datmen v leerde dat beghinsel eens goets leuens ende der doechden.

(544) Middelnederlandse vertaling van het traktaat *Introduxit me rex in cellam vinariam*, uitgegeven door G. BAUER, *Clastrum animae. Untersuchungen zur Geschichte der Metapher vom Herzen als Kloster*, dl. 1, München, 1973, p. 377-387; de tekst in het Gentse handschrift, die Bauer niet kende, lijkt me heel wat dichter bij het Latijn te staan dan de Middelnederlandse bewerkingen die hij p. 404 e.v. uit de handschriften Berlin, Staatsbibliothek Germ. quart. 1086 en Den Haag, K.B. 132 F 17 uitgeeft.

(545) In de bovenmarge aangevuld, naast een tekening dat naar de plaats in de tekst verwijst.

(546) Vgl. *Catalogus Gent*, dl. 1, p. 106-107 en de verwijzingen aldaar, noot 184; verder VAN DE VEN, p. 104 (KHS 16, fol. 121). Zoals Ph. WEBBER ("Medieval Netherlandic manuscripts in greater Philadelphia libraries", *Archief- en Bibliotheekwezen in België*, jg. 47 (1976), p. 462) voor andere handschriften constateerde, gaat het *Boecsken van lidsamheit (of verduldicheit)* ook in het hier beschreven handschrift dus samen met uittreksels uit de *Imitatio Christi*: vgl. fol. 83r° hierna.

(547) Door de rubricator in de bovenmarge toegevoegd.

fol. 73r°-v° : *Een exempel van enen hertoghe.*

Inc. HET was een hertoghe die te rade was gheworden sijns vaders lichame te veruoeren die cortelijc ghestoruē was. Ende doemen dat graf op dede ...

Expl. Doen liet die hertoghe alle dinghen achter ende ghinc in eenre oerdenen.

fol. 73v° : [Dictum uit Augustinus]

Inc. Sinte augustijn seet. Soe wie niet met bedinghen ende met goeden werken en is becommert maer allene met studien der lessen is wijs gheworden ...

Expl. Als hi den anderen spreekt vanden gheloeue. hij leert den anderen. mer hij en gheloeft selue niet.

fol. 74r°-82v° : [vervolg *Buecsken der zaechtmoedicheit* ⁽⁵⁴⁸⁾ (fol. 48r° e.v.)]

Inc. DICwijl soe pleghet die werelt te verworpen als voer quaet dat die ouerste here pleghet te verkiesen. Druc of liden is die enghe wech daer christus of seit ...

Expl. Oec pleghet te wesen een manier der krancker lude dat si wanen dat hoer liden bouen alle ander lude liden [...] ⁽⁵⁴⁹⁾

fol. 83r°-100v° : [Thomas a Kempis, *Imitatio Christi*, Boek II, Middelnederlandse vertaling] ⁽⁵⁵⁰⁾

Inc. Een capittel van inwendegher oefeninghen. dat .J. cap / Die heere seit Trike gods es binnen v. Daer omme .o. ghetrouwe mensche bekeere di wt al dijnder herten totten heere ende laet dese onsalighe werelt ...

Expl. Want met vele tribulacien moeten wi ingaen in dat rike gods Toeten welken ons wil gracie verlenen ihesus cristus ghebenedijt A.m.E.N.

fol. 100v°-107r° : *Vulnerasti cor meum, soror mea. sponsa mea. in vno oculorum tuorum* [Religieus traktaat op Hoogl. 4, 9]

Inc. O mijn suster mijn bruyt du hebste ghewont mijn herte in een dijnre oghen. In desen voersproken woerden wert ons gheopenbaert dat een ieghelijc ziele die daer versucht tot bescouwinghe ...

Expl. Mer een ieghelic die dit leest onder scheydet ende merket wel na sijnder wise als hi best can het eyscht verstant Deo gracias

(548) De volgorde der bladen is hier, sinds vóór de laatste restauratie van de band reeds (vgl. A. DEROLEZ, *Census*), verstoord. De tekst laat zich als volgt lezen : fol. 82r°-v°, 80r°-81v°, 74r°-79v°. Ook op fol. 79v° breekt het twaalfde kapittel echter nog voortijdig af : "die my mijn hemelsche vader heuet ghegeuen voer den edic die ic aenden cruce dranc om di ende om alder menschen salicheyt. Ende hier om sal een [...]".

(549) De tekst breekt af onderaan de bladzijde.

(550) J. VAN GINNEKEN, *De Navolging van Christus of het dagboek van Geert Groote*, Brussel's Hertogenbosch, 1929, p. 37 ; C. C. DE BRUIN, *De Middelnederlandse vertaling van De imitatione Christi van Thomas a Kempis*, Leiden, 1954, p. 286 ; delen uit het Gentse handschrift ter vergelijking daar geëditeerd p. 307 e.v. ; S. AXTERS, *De imitatione Christi. Een handschrifteninventaris bij het vijfhonderdste verjaren van Thomas Hemerken van Kempen* †1471, Kempen, 1971, p. 50.

fol. 107r^o-v^o : *Sinte gregorius seght*

Inc. Die quade gheest sal di voerlegghen inder tijt der doot onmetelike vele onghelouen der mishopen ende der dolinghen. Die welke dattu in gheender wijs ontgaen en suls ...

Expl. Op dat hi mach inder verueerliker vre der doot van hem verdienen van allen anxte ende vresen der quader gheesten ghevrijt te werden. ende toeter ewigher glorien gheleit te werden. A.m.E.N.

fol. 107v^o-108r^o : *Sinte Augustinus seit*

Inc. O mensche kiest hem toet enen vrient. voer alle dijn vriende. onsen here ihesum die di alleen trouwe sal houden als di alle dinghen ontoghen werden

...

Expl. ende dat luttel vertreckes du in langhe. Ende in dier wisen so bedruefstu dinen vrient. ende verbelghes dinen ghemynden

fol. 108r^o-115v^o : [*De vier utersten* (naar Gerard van Vliederhoven, *Cordiale de quatuor novissimis*) ⁽⁵⁵¹⁾, 1ste kap.]

Inc. O Lieve gheminde brueder want wi sijn inden wech deser allendegher werelt ende onse daghe voer bi liden als die scadue der sonnen daer omme eest ons van noede dat wi dincken op die bitter vre der doot ...

Expl. Aldus werden wi gheleert dat ghedincknisse des doots doet den mensche hem oetmoedeghen. Alle verganclike dinghen versmaden ende penitencie aen te nemen.

fol. 115v^o-117v^o : *Dit is vanden ordeel dat gheschien sal in dal van iosaphat*. [*De vier utersten* (naar Gerard van Vliederhoven, *Cordiale de quatuor novissimis*), 2de kap.] ⁽⁵⁵²⁾

Inc. DAt ander dat den mensche van sonden trect is dat leste oft dat wterste ordeel. *Johel* die prophete seet Die menschen selen opstaen ...

Expl. ende daer sal ghehoert werden een zware claghe des volcs ende scerpe besculdinghe vanden welken goede si gheleeft hebben maer haer sonden niet af en daden.

fol. 117v^o-118v^o : *Een exempel* ⁽⁵⁵³⁾

(551) Voor een overzicht van de overlevering van dit werk, mede van de Middelnederlandse vertaling, zie : M. DUSCH, *De veer utersten. Das cordiale de quatuor novissimis von Gerhard von Vliederhoven in mittelniederdeutscher Ueberlieferung*, Köln-Wien, 1975, p. 40* e.v. (p. 57*-61* voor de Middelnederlandse overlevering ; het hier beschreven handschrift wordt niet vermeld). De tekst — in Nederduitse vertaling — van het eerste hoofdstuk bij DUSCH, p. 4-27.

(552) Dit hoofdstuk hier onvolledig en sterk bekortend weergegeven : te vergelijken met DUSCH, *A. W.*, p. 27-67.

(553) Uitgegeven door C. G. N. DE VOOYS, *Middelnederlandse stichtelijke exempelen*, Zwolle, 1953, p. 71-72.

Inc. EEn⁽⁵⁵⁴⁾ mensche sat ende beede doen quam daer een scoen licht scinende.
Die mensche seide. Benedicite. Die ziele seide. Dominus. Doen sprac die mensche ...

Expl. Die tijt heeft ende die tijt laet liden. die tijt dient hem te ghenen tiden.
Biechten sonder rouwe ende beden sonder innicheit is seere verloren arbeit.

fol. 118v° : [Colofon]

Desen boec heeft ons ghelaten onse lieue gheminde mater suster wiuen rins die sterf inden iare ons heren doemen screef .M. ccc. xliij. [sic⁽⁵⁵⁵⁾] Op sinte bernarts dach / een yghelijc ghedencke haerder zielen die in desen boec leest om ihesus wille.

fol. 119r°-121v° : afgeschreven en gelinieerd, maar onbeschreven.

Hs. 1340

Gebeden en getijden

Perkament en papier, 218 bldn, ca. 139 × 94 mm, 1477 (29 juni)

[?⁽⁵⁵⁶⁾] (15) + V (25) + 2 (27) + 2 VI (51) + (VI-2) (61) + 10 VI (181) + 1 (182) + 3 VI (218). Alleen fol. 1 is van perkament. Tot fol. 15 is de samenstelling onduidelijk : de meeste bladen in de vouw gerestaureerd en (of) op elkaar gekleefd. Het katern fol. 52-61 mist achteraan twee bladen, met tekstverlies. Het katern fol. 158-169 is op de verkeerde plaats ingebonden : het hoort na fol. 97 (vgl. INHOUD). Sporen van nagenoeg geheel weggesneden reclamen op fol. 97v° en 133v°. Katern-signatuur *f* op fol. 86r°, ondermarge ; terugrekenend laat zich dus het katern fol. 28-39 als katern *a* reconstrueren : dit wordt bevestigd door het feit dat wat aan fol. 28 voorafgaat van andere handen en afwijkend van samenstelling blijkt te zijn ; aan een oorspronkelijke codex bestaande uit fol. 28-218 werden vooraan 27 bladen toegevoegd. Sporen van afschrijving en liniëring met loodstift. Tot fol. 25v° : ca. 95 × 72 mm : 23 r. ; fol. 26r°-v° : ca. 90 × 60 mm : 21 r. ; fol. 27r°-v° : ca. 95 × 70 mm : 23 r. ; fol. 28r° e.v. : ca. 100 × 70-75 mm : 24 r. Moderne foliëring met inkt in de rechterbovenhoek van elke rectozijde : van 1 tot 218.

Watermerken⁽⁵⁵⁷⁾ : o.a. var. Briquet 358 (1468-1479).

Het gedeelte vóór fol. 28 door verscheidene handen : 1. fol. 1r°-v° ; 2. fol. 2r°-15v°, fol. 17v°-25v°, fol. 27r°-v° ; 3. fol. 16r°-17r° ; 4. fol. 26r°-v° ; alle hybrida,

(554) Eerst *MEn*, de lombarde *M* doorstreept en gecorrigeerd door *E* in de marge.

(555) Bedoeld is wel 1443 ; met het in de tekst opgegeven jaartal is o.m. het geschrift niet te rijmen.

(556) Samenstelling onduidelijk.

(557) Naar A. DEROLEZ, *Census*, Hs. 1340.

echter met textualis kenmerken (staarten niet altijd tot onder de regel, 'ronde' naast 'gelaagde' a). Eénzelfde hand vanaf fol. 28r° : hybrida. Rubrieken, rubricering, rode onderstreping, rode lombarden van 1 tot 5 r. hoog in het gedeelte tot fol. 27v°, van 1 en 2 r. hoog vanaf fol. 28r°. De lombarden vóór fol. 28 die groter zijn dan 1 r. hoog meestal met wit-uitsparingen versierd. Twee versierde blauwe initialen op fol. 1r°, resp. 7 en 4 r. hoog : rood penwerk, bij de eerste initiaal met groene stipjes gehoogd.

Moderne halflederen band. Gemarmerd papier op kartonnen borden. Rug door (onechte) ribben en combinaties van enkelvoudige filets in blind- en gouddruk in vijf vakken verdeeld. In het tweede veld bovenaan, op zwarte achtergrond in gouddruk : *GEBEDENBOEK* ; in het onderste, onder een dubbele filet in gouddruk die het veld horizontaal in twee verdeelt, in gouddruk : *H.S.* ; daarboven een groenlederen strookje opgekleefd met in goudstempeling : *H.S. 1340*. Voor- en achteraan telkens vier moderne papieren schutbladen, waarvan het buitenste vastgekleefd op het 'losse' doorlopend gedeelte van het gemarmerd-papieren dekblad. Op het tweede schutblad vooraan een briefje opgekleefd met een inhoudsopgave ("*Tafel*") tot fol. 34r° door een 19de-eeuwse hand.

Zoals het colofon aangeeft beëindigde de kopiist(e) die het grootste deel van het handschrift schreef dat gedeelte op St.-Paulusdag (29 juni) 1477. Naar de inhoud te oordelen is althans dit deel in een vrouwenklooster van franciscaanse obediëntie ontstaan : zie *INHOUD*, fol. 185v°-187v° en fol. 218v°. Over zijn geschiedenis geeft het handschrift verder niets prijs.

Literatuur : DEROLEZ, *Census*, Hs. 1340

INHOUD

fol. 1r°-15r° : *Hier beginnen die ghetijden van den werdighen ghebenedijden cruys ons liefs heren ihesu cristi* ⁽⁵⁵⁸⁾

Inc. HERE du salste opdoen mijn lippen Ende mijnen mont sal voertcondighen dinen lof GOd wilt dincken in mijn hulpe Here tot my te hulpen haeste ...

Expl. Ende dijn lyden altoes versch met bernender herten ende begheerten te houden By den seluen heer *ihesum cristum* die leeft ende regneert metten vader in enicheit des heilighen gheest / / een god in ewicheiden Amen Benedyen

fol. 15r°-v° : *Soe wie dit ghebet sprict die is deelachtich allen der missen diemen doet ouer alle die werelt* ⁽⁵⁵⁹⁾

Inc. O Here *ihesu criste* aenbeede dynen heilighen licham dat huyden ouer alle

(558) N. VAN WIJK, *Het getijdenboek van Geert Grote*, Leiden, 1940, p. 113 e.v. Vgl. hierboven Hs. 1329, fol. 1r°.

(559) Vgl. Hs. 205 II, fol. 28v° (*Catalogus Gent*, dl. 1, p. 40) en de verwijzingen aldaar noot 63.

die werelt gheconsacreert woert Ende ic bidde di by dijnen heilighen licham
...

fol. 16r^o-19v^o : [Laatste deel van een reeks gebeden tot Maria]

Inc. [...] dimpna Eerste metter stemmen uwer lippen Ouermits haer hebben :
lucia agata ende cecilia haer gracie ontfacen ...

Expl. moet ons deelachtich maken sijre glorien ende salicheit Onse here ihesu
cristus di een geboren sone di gebenedide vrocht ws lichams di leeft ende
regneert in di werelt der werelden AmeN

fol. 20r^o-25v^o : *Hier beghint een Innich ghebet dat sinte bernaert ghemaect
heeft mede te beschreyen ons heren passie ...* [Arnulf van Leuven, *Salve
meum salutare*] ⁽⁵⁶⁰⁾

Inc. GHegruet sijstu mijn salicheit O du lieue here ihesu criste wes ghegruet
Ende wilt my beqaem [sic] maken te beden tot dijnen heilighen cruce ...

Expl. ende trecke my aldus in dijnen cruce Mijn vermoeghen mijnen wille ende
wetentheit doet dienen dijnen cruce Ende moet my be[...] ⁽⁵⁶¹⁾

fol. 26r^o-v^o : [Fragment van een Passie-gebed]

Inc. [...]beede dinen onnoeselen mont als een lammeken daer du dat cussen mede
ontfinct van dinen verrader Judas HHere ihesu criste Jc ere ende aenbeede
dijn alre heilichste woerde ...

Expl. HHere ihesu cristi [sic] ic ere ende aenbeede dijn coninclijcke erme die
inden cruce wreedelijck wtgherect waeren [...]

fol. 27r^o-v^o : [Passie-gebed]

Inc. Cristus es ghepassijt voer ons een exempel ghegeuen op dat wy sijn voet-
stappen na sullen volghen Gode seggen wij danc ...

Expl. ghepassijt totter doot sonder saec voer tfolc In die versmade galge AmeN
¶ Psalmus

fol. 28r^o-33v^o : *Dese particulen vander werdigher passien ons liefs heren
ihesu cristi beschrijft die gloriose lerar Sinte iheronimus tot rusticum* ⁽⁵⁶²⁾

Inc. *Inden name dess heren werden gheboeghet alle knyen hemelsche eertsche
ende helsche want onse here ihesus is gheworden ghehoirsam ...* / COemt
vallen ende screyen wi voir hem Di om onsen wille mensche gheborn is
...

Expl. dat wi met neerstigher houdinghe dijnre gheboeden di here god alstu cloppes

(560) Vgl. Hs. 209, fol. 34v^o (*Catalogus Gent*, dl. 1, p. 72) en de verwijzingen aldaar voet-
noot 136 ; verder nog HENDRICKX, p. 70 (Neerl. 8, fol. 83v^o) en p. 77 (Neerl. 17, fol. 27r^o) ;
VAN DE VEN, p. 45 (KHS 4, fol. 31v^o) ; ook in de hss. Gent 1343 (fol. 168v^o) en 1354
(fol. 40v^o).

(561) De tekst breekt af onderaan de bladzijde.

(562) Vgl. ACHTEN-KNAUS, pp. 89 en 181 en de verwijzingen p. 89.

wackerlijc moeten op doen ende in laten Ouermits onsen heere ihesum cristum
Amen

fol. 34r°-35r° : *Dit is een schoen sequencie vanden werdighen heilighen sacrament*

Inc. LOue syon den behouder loeue den beleider ende den herde in louesanghe
Al soe vele alstu moghes derre hem loeuen want hi is meerre dan alle loff

...

fol. 35r°-v° : *Een [sic] ghebet van dancbarheit nae die ontfenckenisse dess heilige sacraments* ⁽⁵⁶³⁾

Inc. GOd gruet di alre heilichste licham ons liefs heren ihesum cristum onthouden
in desen heileghen sacrament. met minen lippen belie ic di ...

fol. 36r°-v° : *Een ghebet van dancbarheit nae datmen dat werdighe sacrament ontfaen heeft*

Inc. O Minlike ende mijn alre liefste heere ihesu criste ghedanct gheloeft gheert
ende ghebenedijt moetti sijn hondert dusentwerff ghedobbeleert ...

fol. 36v°-37r° : *Een ghebet van dancbairheiden tot onser lieuer vrouwen nae datmen dat heilighe sacrament ontfaen heeft*

Inc. O Alre weldichste ende vriedelste coninghinne des hemels *maria* Ghedanct
gheloeft gheert ende gebenedijt moetti sijn In dien dat ghi den leuenden goods
soen ontfanghen ...

fol. 37v°-39r° : *Vanden honichuloeienden smelteliken name Ihesu*

Inc. *Ihesu Ihesu* Ontfermhertige *ihesu* ontfermt v mijns arme sunders / *Ihesu ihesu* Ghenadige *Ihesu* ontfanct my als een vader sijn kint ...

fol. 39v°-40v° : *Vanden sueten werdigen ghebenediden salichmakenden naeme Ihesus* [naar Anselmus van Canterbury, *Meditatio II*] ⁽⁵⁶⁴⁾

Inc. O Guedertiren *Ihesu* O alre suetste *ihesu* O alre sachtmodichste *Ihesu* O
ihesu der reyner maget marien kint vol ontfermherticheit ...

fol. 40v°-46v° : *Hijr beghint een bloemige ghehoechenisse van onsen lieuen here ihesu cristo vanden weesen dess soen goids ende vander toecoemst cristi ende vander begheerten der heiligher vaderen*

Inc. Sijt gegruet alder moghenste *ihesu* soen des ewigen vaders een liecht ende
figuer wesende der substancien der ewigher godheit ...

(563) ACHTEN-KNAUS, pp. 34 (fol. 176r°) en 366 en de verwijzingen aldaar ; LIEFTINCK, p. 104. Gelijkaardig incipit, bij een gebed op de Elevatie : VAN DE VEN, p. 90 (KHS13, fol. 180v°).

(564) Vgl. Hs. 205 II, fol. 68r° (*Catalogus Gent*, dl. 1, p. 36) en de verwijzingen aldaar noot 51.

Expl. O uwer beiden suete bant uwe omhelsinghe moet ons beuangenhen melkelijc
verdrincken ende voeden Amen

fol. 47r°-61v° : *Hijr beghinnen die hondert Articulen van der passien ons heren* [Hendrik Suso, -] ⁽⁵⁶⁵⁾

Inc. O Heere ihesu criste [op dat ic ⁽⁵⁶⁶⁾] wijsheit gods op dat ic iets wat weder
doe uwer gebenedider passien so presenteert v dat gedacht mijns herten dijnre
minliker tegenwoordicheit ...

Expl. altoes leuet ende regneert ewelijc god een inder substancien. driuoldich
inden personen vader soen heilich geest in ewicheit der ewicheit Amen

fol. 61v° : [Naschrift bij de *Hondert articulen* (fragment)] ⁽⁵⁶⁷⁾

Inc. O ihesu criste wijsheit des vaders die ghecruyst best om onsen wille ic aenroep
nu innichlijc di miltheit dijnre genaden voir al di ghene di ghedachtich sijn
dese .C. articulen ...

Expl. een bordeken vergadert van desen C. telgheren vuyt-uloeiende van mirren
op dat tu sonne der gherechticheit bescermes inder [...] ⁽⁵⁶⁸⁾

fol. 62r°-63v° : [Devotie op het leven en de Passie van Christus (fragment)] ⁽⁵⁶⁹⁾

Inc. [...]sis deo ende vrede condichden inder eerden den menschen die van gueden
wille sijn *Aue* Dien di heerden als si vanden ingelen gehoirt hadden ...

Expl. Die sijn alte heilichste moeder totten lesten op nam ende bouen allen
Inghelen verhieff ⁽⁵⁷⁰⁾

fol. 64r°-68v° : [Reeks gebeden tot Christus' Wonden : het zgn. *Keuls Pater Noster*] ⁽⁵⁷¹⁾

(565) Vgl. Hs. 206, fol. 1r° (*Catalogus Gent*, dl. 1, p. 52) en Hs. 209, fol. 12r° (dl. 1, p. 72) en de verwijzingen p. 52, noot 104. Verder : HENDRICKX, pp. 70 (Neerl. 8, fol. 66r°), 72 (Neerl. 11, fol. 4r°), 77 (Neerl. 17, fol. 37r°), 86 (Neerl. 22, fol. 168r°), p. 88 (Neerl. 23, fol. 4r°) en nu vooral J. DESCHAMPS, "De Middelnederlandse vertalingen en bewerkingen van de *Hundert Betrachtungen und Begehrungen* van Henricus Suso" in : *Spiritualia Neerlandica. Opstellen voor Dr. Albert Ampe S.J.*, red. E. COCKX-INDESTEGE e.a., Antwerpen, 1990, p. (193)-(253), waar een tiental al dan niet rechtstreekse vertalingen en bewerkingen van Suso's tekst worden onderscheiden, met opgave van de handschriften en vroege drukken. Het hier beschreven Gentse handschrift wordt door Deschamps niet vermeld : het betreft hier, als ik het goed zie, een afschrift van de versie die Deschamps als nr. 7 bespreekt, nl. de Middelnederlandse vertaling van Willem Jordaens' Latijnse vertaling van de *Hundert Betrachtungen* (DESCHAMPS, *A.W.*, p. (219)-(225)). Een verdere aanvulling op Deschamps bij VAN DE VEN, p. 81 (KHS 12, fol. 134).

(566) Doorstreept.

(567) In de door Deschamps (zie de voorafgaande noot) weergegeven tekst staat bij deze toevoeging de aanduiding *collecta*.

(568) Breekt af onderaan de bladzijde.

(569) Wellicht nog behorend tot de tekst die op fol. 61v° begint.

(570) De tekst is wellicht ook achteraan defect ; als een afsluitingsformule kan de laatste zin althans niet worden opgevat.

(571) Vgl. Hs. 209, fol. 45v° (*Catalogus Gent*, dl. 1, p. 73) en de verwijzingen aldaar.

Inc. *Valt den hemelschen vader te voeten ende spreect vader onse du bist inden hemel* / O Vader der ontfermherticheit ic arme ongheraect sondich mensche dancke dij dijnre vaderliker ontfermhertigher ⁽⁵⁷²⁾ trouwen ...

Expl. ende gheledicht werden van alre scout Ouermits den rijcken scat dijs minliken verdienens Amen

fol. 68v°-74r° : *Dit sijn di gulden ghetiden vander hemelscher coninghinnen ende keiserinne maghet maria* ⁽⁵⁷³⁾

Inc. *Tē mettenen* / MArIA maghet ontfanget dat ghebet ende di gruete die v vanden here biden heiligen ingel ouer ghesant is Aue maria gratia plena dominus tecum ...

Expl. die metten vader ende metten heiligen geest leeft ende regneert in ewicheit amen Hore[sic] verhoir mijn gebet Ende mijn [...] ⁽⁵⁷⁴⁾

fol. 74v°-82r° : *Hijr beghinnen sonderlinghe schoen ghetiden vander ewigher wijsheit* ⁽⁵⁷⁵⁾

Inc. *Tē mettenen die yerste psalm* / DJe heilige sinte peter seyt in di werken der apostolen dat ghenen name den menschen ghegeuen en is sonder den name *ihesu* ...

Expl. die blinde mynne ghewassen inden lelyen die best een wort Een wesen Int beghin Glorie si den vader ende den soen

fol. 82v°-84v° : *So wie dit ghebet spreect xxx daghelanck voir onser vrouwen beelde met gheboichden knyen soe wat hi bidt sonder twiuel het sall hem gheschien* ...

Inc. O Du eerwerdighe vrouwe ende alre suetste maget *maria* heilige moder goids vol van ghenaden dochter des ouerste conincs ...

Expl. ende volstendich bi bliuen alre gueder wercken des bid ic di hemelsche Coninghinne Maria Amen

fol. 85r°-100v° : *Hijr beghint die crone der glorioser maghet maria* ... ⁽⁵⁷⁶⁾

Inc. GHewerdiget mi di te loeuen O gheheilichde maget met dijnre ghebenedider

(572) Verbeterd uit : *ontfermherticheit*.

(573) ACHTEN-KNAUS, p. 102-103 en de verwijzingen aldaar.

(574) De tekst is kennelijk onvolledig, maar breekt niet onderaan de bladzijde af : de bladspiegel is niet volgeschreven.

(575) Incipit en explicit zijn niet die van Geert Grotes getijden van de Ewige Wijsheid : vgl. *Het getijdenboek van Geert Grote*, uitgegeven door N. VAN WIJK, Leiden, 1940, p. 92-112.

(576) Tussen fol. 97v° en fol. 98r° is een gedeelte van dit stuk bij het binden verplaatst, zodat de juiste tekstvolgorde luidt : fol. 85r°-97v°, fol. 158r°-169v°, fol. 98r°-100v°. De omschrijving "kroon van Maria" komt in Middelnederlandse gebedenboeken als rubriek vaak voor (zie bijv. ACHTEN-KNAUS, p. 401), echter ook bij met elkaar nauwelijks verwante teksten. Voor de hier volgende *crone*, zie ACHTEN-KNAUS, p. 104 (fol. 161r°) en de verwijzingen aldaar ; wellicht ook VAN DE VEN, p. 110 (KHS 17, fol. 178r°).

vrucht dijns lichaams ons heren *Ihesu cristi* ⁽⁵⁷⁷⁾ die welke in gueden dinghen mijn begheerte veruult ...

Expl. soe ontfanct van my die boetscap des loefs Ende voir dit loen soe weder gheeft di seluen te loene AmeN

fol. 101r^o-114v^o : *Hijr beghinnen der glorioser coninghinnen dess hemels marie gulden psalter dien die suete lerair sinte bernardus die hemelsche godschouwer ende doctor maecte* ⁽⁵⁷⁸⁾

Inc. *O Werdige coninghinne dess hemels Ic bid v dat ghi wilt ontfaen den loff die wten heilighen psalme is ghenomen Dien ic v offere ...* God gruet v maria porte des hemels doir v is my versuet dat leuende hout...

Expl. ghegruet sijt ghi ouerste god die vader v soe louen alle vergaderinge der heiligen ende oic alle geesten

fol. 114v^o-118r^o : *Hijr beghinnen xxx suuerlike grueten totten ledekens der heiligher Conincghinnen maria* ⁽⁵⁷⁹⁾

Inc. MJin tonge spreect victorie der meechedeliker rosen ende der blinckender lelien maria der glorioser moeder ons heren ...

Expl. biddende dattu my in allen mynen noden Ende sunderlinge dattu my in die vre mijne doet te hulpen comen wilt Amen

fol. 118v : blanco

fol. 119r^o : *Een ghebet totten ghebenediden ansichte onss liefs heren ihesu cristi [Ave facies praeclara]* ⁽⁵⁸⁰⁾

Inc. God gruet v clair ansicht onss heren di om onsen wille bleec sijt worden an den heilighen cruce swert van anxte ...

fol. 119v^o-120r^o : *[Gebet tot de gekruisigde Christus]* ⁽⁵⁸¹⁾

Inc. Ghegruet sijstu vruchtende hoift des almechtigen ons ghesontmekers voir ons ghecroent metten dornen ende metten riede gheslagen Gegruet sijstu alre clairste ansicht ...

(577) Verbeterd uit *cristu*.

(578) Voor het volledige Maria-psalter, zie ACHTEN-KNAUS, p. 67 (fol. 17r^o ; met literatuur) en de verdere vindplaatsen aldaar p. 403, sub *Psalterium*. Het incipit van de hier opgenomen kortere tekst treffen we verder aan in Hs. Brussel, K.B. 21 953, fol. 140r^o (Meertens, dl. 6, p. 134).

(579) Vgl. wat de titel betreft Hs. 209, fol. 179v^o (dl. 1, p. 83 ; het incipit verschilt. Thematisch eveneens vergelijkbaar, maar tekstueel ook weer verschillend : VAN DE VEN, p. 118 (KHS 20, fol. 8r^o e.v.).

(580) MEERTENS, dl. 6, p. 90 (fol. 111v) en de verwijzingen aldaar.

(581) Vgl. Hs. 209, fol. 56r^o (*Catalogus Gent*, dl. 1, p. 74) en de verwijzingen aldaar ; verder F. HENDRICKX, p. 73 (fol. 71r^o) en wellicht ook p. 78 (fol. 91r^o). In het hier beschreven handschrift gaat een lange rubriek vooraf over de met het gebed verbonden aflaten.

fol. 120v°-138r° : *Hijr beghint den guldenen prijs der hogher gheloefder Coninghinnen ende der hemelscher keiserinnen der eerweerdigher moeder goids ende maget marie* ⁽⁵⁸²⁾

Inc. GOd gruet v wtuercoren enige maget moeder goids *maria* Vol glorie alre edelste coninghinne ende bouen al alre mechtichste keyserinne ...

Expl. Ende v moederlike guetheit louen mach In ewicheit Loue hebbe die suete bloeme die nummermeer en verdorret *maria* Amen

fol. 138v°-139v° : *Totten gulden trosoer dess meechdeliken herten der sueter goutbloemen* [gebed tot Maria]

Inc. Hoe mochte mijn hert hem opdoen ende vermoeden te spreken totten guldenen herte *maria* Dat wten goutberge alles heilichdoms is ghebroken ...

fol. 139v°-142r° : *Hijr beghint onser lieuer vrouwen rosen huedeken der hemelscher keyserinnen*

Inc. God gruet v *maria* Een gulden monstrancie die verchiert ende beset sijt metten ghesteinte alre doichden *Aue maria* ...

fol. 142r°-143r° : *Hijr beghinnen suuerlike grueten tot maria* ⁽⁵⁸³⁾

Inc. God gruet v guedertiren *maria* een blinckende dagheraet een morghen sterre een snelle Aer want du in dat beghin dijnre bloeyende Joicht ...

fol. 143r°-150v° : *Dit sijn xxxvij suuerlike benedijnghe van onser lieuer vrouwen maria* ⁽⁵⁸⁴⁾

Inc. GHebenedijt moestu sijn O *maria* maget Inder ewigher ewicheit dair du ewelijc In beste voirsien ende hoeghe ghehouden dattu souste sijn di alre verweenste dochter ...

Expl. Ende di O Coninghinne der ghenadicheit moet sijn blijscap ende loff Inder ewicheit Amen

fol. 150v°-151v° : *Hijr beghinnen v suuerlike louinghe vander sueter bloemen maria* ⁽⁵⁸⁵⁾

Inc. GHeloeft gheert ende gebenedijt ende gegruet si die gulden porte dat alre vaste slot die ongehandelde broke dat suuerlike signet ...

(582) Ook in Brussel, K.B. Hs. 21 953, fol. 164r° (MEERTENS, dl. 6, p. 134) en Gent, U.B. Hs. 2162 (A. DEROLEZ, *Inventaris van de handschriften in de Universiteitsbibliotheek te Gent*, Gent, 1977, p. 151).

(583) ACHTEN-KNAUS, p. 55 (fol. 124v°) en de literatuur aldaar ; verdere vindplaatsen p. 367 onder het incipit ; LIEVENS, pp. 68 (fol. 66v°) en 89 (fol. 32r°).

(584) Meestal *veertien* benedictiën : vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 41-42 en de verwijzingen aldaar.

(585) Ook (tweemaal zelfs) in Hs. Brussel, K.B. 21 953 (fol. 200v° en 277r°) : MEERTENS, dl. 6, pp. 135 en 136.

fol. 151v°-153r° : *Hijr beghint een schoen ghebet op onser lieuer vrouwen loff* ⁽⁵⁸⁶⁾

Inc. *Gegruet sijstu Coninghinne der ontfermherticheit* O Heilige maget maria wilt compassie ende medeliden op onss hebben die sijn in tribulacien alss arme pelgroms ...

fol. 153r°-v° : *Hijr beghint een schoen ghebet totter sueter hemelscher coninghinnen maria* ⁽⁵⁸⁷⁾

Inc. O Gloriose vrouwe heilige maria Inden schoet dijnre moederliker guedertierenheit Soe beuele ic huden mijn ziele ende mijn licham ...

fol. 154r°-157r° : *Hijr beghinnen ij^c grueten van maria ende is gheheiten onser lieuer sueter vrouwen clein spsalterken* [sic] ⁽⁵⁸⁸⁾

Inc. *O maria* Onghequetst ende ongheuioleert bloemken Ic gruet di O zee der ontfermherticheit altoes vol ende oueruloeyende vanden gi [sic] water der gracen ...

Expl. Ende dijn suete synne volcomelijc ghebruykich al der weelden ende doiruloeit met alre vrouden Amen

fol. 157r°-v° en 170r°-171v° ⁽⁵⁸⁹⁾ : *Dit sijn di lxxij namen van onser lieuer vrouwen* ... ⁽⁵⁹⁰⁾

Inc. O Maria onbeulecte maget ende moder dess heren tot dijnre werdicheit ende om dattu genadelijc wils laten scouwen dijn heilige wesen ...

Expl. Du best di dochter goids alre sunderlincste op gheuoert van den heiligen geest du sachtmoedige ende guedertieren maria

fol. 171v°-174r° : *Hijr beghint een schoen ghebet vander sueter hemelscher coninghinnen maria*

Inc. O Maget der meechden vrouwe ende coninghinne der Ingelen hope alre hopen. salue ende ghesontmakersse ende troestersse alre bedruefder ...

fol. 174r°-175v° : *Hijr beghinnen xvj blijscappen van maria* ⁽⁵⁹¹⁾

(586) Vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 172 (fol. 263r°), Gent, U.B. Hs. 208, fol. 92v° (*Catalogus Gent*, dl. 1, p. 63) en VAN DE VEN, p. 107 (KHS 17, fol. 54v°).

(587) Analoge incipits bij ACHTEN-KNAUS, p. 350.

(588) Ook (alweer tweemaal) in Hs. Brussel, K.B. 21 953 : MEERTENS, dl. 6, p. 134 (fol. 152v°) en p. 138 (fol. 343v°); er wordt verder verwezen naar J. A. F. KRONENBURG, *Maria's Heerlijkheid in Nederland*, Amsterdam (1904-1911), dl. 4, p. 376.

(589) Fol. 158r° tot fol. 169v° worden ingenomen door een bij het binden foutief hier ingevoegd gedeelte van de *Crone der glorioser maghet maria*; zie fol. 85r°-100v° hierboven.

(590) ACHTEN-KNAUS, p. 170 (fol. 212v°) en de verwijzingen aldaar; o.m. ook in Brussel, K.B. Hs. 21 953 : MEERTENS, dl. 6, p. 133 (fol. 135r°).

(591) Meestal *viijftien* blijdschappen; vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 91 (fol. 234r°) en de verwijzingen aldaar.

Inc. Uerblijt v blinckende dagheraet wtuercoren bruyt goids Inder engelscher
grueten doen v gabriel boetscapten dat ghi den soen goids ontfangen sout

...

fol. 175v^o-176r^o : *Een suet honichuloeiende gebet tot onser lieuer sueter
vrouwen maria*

Inc. G^Od gruet v maria wter almechticheit dess vaders God gruet v maria wter
wijsheit des soens God gruet v maria wter guedertirenheit ...

fol. 176r^o-v^o : *Een schoen ghebet van onser lieuer vrouwen* ⁽⁵⁹²⁾

Inc. O Du alre suetste ende minlijcste lustelijcste ende alre begheerlijcste suete
maget maria O schone rose bloeme maria ...

fol. 176v^o-178r^o : *Hijr beghint dat hoichtijt van onser lieuer vrouwen liecht-
misse antiffen*

Inc. M^Aria du best onbeulect ende onghetast ende suuer die welke een maget
een blinckende poerte dess hemels sijt Ontfaet genadige danck ...

fol. 178v^o-179r^o : *Een ghebet van allen heilighen*

Inc. O Alre schoenste alre weeldichste ende salichste Coninghinne dess hemels
ende oitmoedige moeder maget maria O ghi heilige Ingelen ...

fol. 179r^o : *Totten ix choren der Ingelen* ⁽⁵⁹³⁾

Inc. O Ghi hemelsche heerdom negen choren der Ingelen die dair exemplaelijck
scouwen god der glorien in syon ende In iherusalem ende hem louen ...

fol. 179r^o-v^o : *Dit ghebet leerde onse / / lieue here enen deuoten mensche*

Inc. O Lieue here Ic bid di dattu met dijnre ouerloedigher [sic] genaden ver-
wandelen wilt an my alle lijflike traechheit O lieue here ic bid di ...

fol. 179v^o : *Een [sic] schoen ghebet van onsen here*

Inc. O Here ic valle voir di in enen ontuallen alre creaturen ende mijns selfs
ende allens onthoudens in een bloet luyter onthout dijnre vaderliker genade

...

fol. 180r^o-v^o : *Hijr beghint een schoen ghebet van den heilighen gloriosen
hogen confessoer Sinte dominico*

Inc. W^Es ghegruet O gloriose verlichter alle der werelt Ghebenedide confessor
Sinte *Dominice* die met dinen heilighen leuen ende vierige predicacie ...

fol. 180v^o-181r^o : *Vanden heilighen gloriosen werden apostel Sinte thomas
antiffen*

(592) Waarschijnlijk hetzelfde als MEERTENS, dl. 6, p. 179 (fol. 166r^o) ; ACHTEN-KNAUS,
p. 99 (fol. 183r^o) en de verwijzingen aldaar.

(593) Vgl. MEERTENS, dl. 6, p. 205 (fol. 29v^o).

Inc. [fol. 181r°] God die best een wonderlijc schijnsel alle dijnre heiligen ende die In desen daghe ouermits die martilie dijns heiligen apostels ...

fol. 181r°-v° : *noch van sinte thomas*

Inc. Die hemelen moeten seer verbliden met loue die eerde moet weder gheluyt gheuen met vrouden die heilighe hoichtiden doen singhen ...

fol. 181v° en 183r° (594) : *Dit is vanden heilighen gloriosen vader Sinte [sic] ende martileer Sinte laurencio*

Inc. O Heilige sinte laurenti wtneemende hoge merteleer goids te gader met Sinte Sixto ende met allen dinen ghesellen soe bid ic di dattu van my verdrues

...

fol. 182r°-v° : [na enkele regels die het slot vormen van een ander gebed] *Vander heiligher glorioser Joncfrouwe mertilerssen Sancta vrsula*

Inc. Uerblijt v schone suuer maget *Ursula* ouermits welker suuerheit sij di behaichlijc worden den coninck der glorien ...

fol. 183r°-v° : *Vanden heilighen martilere sinte laurencio antiffen* (595)

Inc. Doen die heilige sinte laurencius opten roester gheleet wass ende briet doen sprac hi totten alre wreetsten tyran ende seide Ic ben ghebraden ...

fol. 183v°-184r° : *Vanden heilighen gloriosen martileer sinte Jorijs* (596)

Inc. IC gruet di gloriose martileer sinte Jorijs wtuercoren kemp cristi Inden kersten gheloue Ghi die ridderlijc ghestreden hebt tegen di viande godis ...

fol. 184r°-185r° : *Dit is vanden heiligen gloriosen hoghen martileer sinte Johan baptisten een schoen sequencie*

Inc. Singt onsen coninck Singt Singt Singt wijselijc Want die psalter is vrolijc metter herpen Den soen der maget den welken die soen der ontvruchtbariger singende is ...

fol. 185r°-v° : *Vanden heilighen gloriosen confessoren Sinte seruaes*

Inc. WEest gegruet O grote borgher des hemels sinte seruaes een mede geselle der ingelen ende mede portier dess hemels ende Inwoenre dess hemelschen hoifs ...

fol. 185v°-187r° : *Hijr beghinnen corte deuote ghetiden van onsen gloriosen vader francisco* (597)

(594) De tekst wordt onderbroken door het 'verdwaalde' fol. 182 : vgl. hierna.

(595) Vgl. MEERTENS, dl. 6, p. 85-86.

(596) Vgl. MEERTENS, dl. 6, p. 8 (fol. 145r°).

(597) Getijden voor St. Franciscus ook vermeld door ACHTEN-KNAUS (p. 318) in Darmstadt, Hs. 1831.

Inc. Te metten / SInte franciscus sach Inden slape die schinende wapenen des heilighen crucen ende hoirde dat hem wairt gheseeet dese selen alle dijn sijn

...

fol. 187v° : *Hijr beghinnen v blijscappen van onsen heilighen vader Sinte francisco* ⁽⁵⁹⁸⁾

Inc. Uerblijt v heilige vader francisce naevolgher ende mynre der wet ende ver-smader alre tijtliker dinge Uerblijt v ...

fol. 187v°-188v° : *Een suuerlike ymne totten suuerliken sueten leraer ende bernardo vader* [sic]

Inc. *Bernardus* Een edel leraer is huden op gheclommen ten hemel den welken heeft toe ghetogen godlijc die schijn der godliker glorien ...

fol. 188v° : *Dit is vanden heilighen gloriosen hoeghen confessor wtnemende leraer Sinte gregorio*

Inc. O Heilige vader sinte gregorius Du best een alte suete organe dess heiligen geest een clair spiegel der doichden bidt onss hulpe ...

fol. 188v°-189v° : *dit is vanden heilighen gloriosen lerar Sinte Iheronimo*

Inc. WEest ghegruet heilige gloriose oitmodighe mynlike preciose blinckende wtuercoren vader Iheronime Wes ghe/ /gruet lampe ende blinckende peerle

...

fol. 189v°-190r° : *vanden heilighen gloriosen hoghen lerar Sinte Ambrosio*

Inc. O Hoe eerlijc bistu wtnemende heilige belidere Sinte Ambrosi. du die di eertsche dingen versmaet heues ...

fol. 190v°-197v° : *Dit sijn suuerlike benedijnghe ende grueten totten wer-dighen ghebenediden leden onss liefs heren ihesu cristi* ⁽⁵⁹⁹⁾

Inc. O Jhesu mijn mynne mijn sueticheit mijn salicheit mijn troest wat sal ic di werdelijc wedergeuen ...

Expl. Ende voir alle sijn liden dat hi ye voir my gheleden heeft die leeft ende regneert In ewicheit AmeN

fol. 197v°-198r° : *Dit is sinte ancelmus ghebet des biscops van camelberghe* [sic] ...

Inc. H Ere gheloeft ende ghedanct moet ghi sijn dat ic ben een kersten mensche ende dat ic Int kersten geloeue steruen sal ...

fol. 198r°-199r° : *Soe wie dit ghebet spreect met gueder andacht soude die*

(598) Zeven vreugden van Franciscus gesignaleerd door ACHTEN-KNAUS, pp. 45 en 77.

(599) Als thema natuurlijk zeer verspreid (zie bijv. MEERTENS, dl. 2, p. 47 e.v.); het incipit van onze tekst hebben we elders echter niet teruggevonden.

mensche verdoemt sijn god verwandelt ende setten int veghe / | uier ende soude hi int vegheuer sijn god verwandelt int eertscher pinen

Inc. O Hemelsche vader ic offer v ws enighen soens verdende aderen ende wtgherect ander columpnen ende aenden cruce Sijn verdorde lede Sijn wijde durbair wonden ...

fol. 199r°-200v° : *hijr beghinnen danckbarlike ghebede van der passien onss liefs heren ihesu cristi*

Inc. O Du hoge loeflijc god hemelsche coninc alre vorsten edelste Ic dancke di dattu woldes hangen soe iamerlijc an die galghe dess cruce ...

fol. 201r°-209r° : *Hijr beghinnen onser lieuer vrouden [sic] hoichtijden*

Inc. *van hairre ontfenckenissen dat yerste hoichtijt* / MOeder kirke verblijt hanterende nuwe blijscap dliecht schijnt vander duysternissen ende di rose va (?) vander spruyten dess doerns ⁽⁶⁰⁰⁾ ...

Expl. onse leuen wilste vermaken ende gewerdighe my my tot enen salighen eynde te brengen bi onsen here ihesum cristum Amen amen

fol. 209v° : blanco

fol. 210r°-213v° : *Hijr beghinnen die vij corte ghetiden van Sinte vrsulen metten xi^m meecheden* ⁽⁶⁰¹⁾

Inc. *Te mettenen* / O Bloeiende rosen cristi bouen maten schone O lachende lelien O ghi custelike margariten ernstelic wtgesocht vanden harden steen der heidenscap ...

Expl. op dat wi met haren ghebede van allen quaden moeten werden verlost Ouermits onsen here ihesum cristum Amen

fol. 213v°-215r° : *Vander heiligher glorioser hogher Joncfrouwen ende mertilerssen Sinte katherinen*

Inc. GHegruet sijstu o durbar gemme blinckende onder onder [sic] die choren der Jngelen du hebst gemint god sterckelijc dair om heeft god ...

fol. 215r°-v° : *Dit is een schoen ghebet vander heiligher Joncfrouwen ende martilerssen Sinte katherina der wtuercorenre bruyt onss heren ihesu cristi*

Inc. O Alre heilichste martilersse ende ioncfrouwe katherina. die onder trouwet hebt den coninc der glorien sone der hoichster maghet marien. du verblijtste di huyden ...

fol. 216r°-v° : *Dit is een schoen ghebet vander edelre ioncfrouwen ende hoege martilersse leuende bloem Sancta barbara bruyt cristi*

Inc. O Hoghe martilersse ende edel bruyt cristi Gloriose maget barbara Ic valle

(600) Vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 81 (fol. 11r°).

(601) Vgl. Hs. 1329, fol. 95r°. Zie de noot aldaar.

v te voeten met begheerten mijns herten ende bid v oitmoedelijc dat ghi my wilt nemen ...

fol. 216v°-217r° : *Vander heiligher glorioser Joncfrouwen ende martilerssen margareta*

Inc. WEest ghegruet gloriose durbar martelersse margareta bruyt cristi maghet wtuercoren O bloeiende rose O alreschoenste fiolette ...

fol. 217v°-218v° : *Dit sijn di Ooen* ⁽⁶⁰²⁾ *die beghinnen opder heiligher ioncfrouwen Sinte lucien dach* [O-antifonen]

Inc. O Ewighe wijsheit die [welk ⁽⁶⁰³⁾] welke wten monde dess alren ouersten voeregheet ghereynende vanden eynde totten eynde ...

Expl. Coem neder totten menschen die dair sitten In duysternissen ende Inden scaduwe der doetit [Jhesus maria franciscus ⁽⁶⁰⁴⁾]

fol. 218v : [Colofon]

Ich was ghescreuen op sinte pauwels auont Inden Iaer xiiij^c ende lxxvij

Hs. 1342

Religieuze traktaten en gebeden

Papier, 71 bldn, ca. 140 × 93 mm, omstreeks midden 16de eeuw, o.m. 1563

VI (12) + (II-1) (15) + VI (27) + II (31) + VI (43) + (IV-4) (47) + (IV-4) (51) + IV (59) + 4 (63) + III (69) + I (71) ⁽⁶⁰⁵⁾. In het tweede katern ontbreekt, zonder merkbaar tekstverlies, achteraan een blad. In de katernen 6 en 7 ontbreken respectievelijk achter- en vooraan telkens vier bladen; beide katernen kunnen dus ook als vier afzonderlijke bladen worden opgevat: tekstverlies doet zich voor niet alleen na fol. 47v°, maar ook na fol. 48v°. Geen reclamen, signaturen of custoden. Afschrijving met inkt (horizontale lijnen) en stift (verticale lijnen) tot fol. 47v°, geheel met inkt op fol. 48: 95-105 × ca. 70 mm, aanvankelijk een 20-tal regels, verminderend tot 16-17. Van fol. 49 tot fol. 63v° alleen onduidelijke sporen;

(602) Ik kan hier niets anders lezen, dat in de context zinvoller zou zijn; bedoeld is blijkbaar: "de o's", de O-antifonen van de periode vóór kerstdag. Zie bijv. *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*, ed. F. CABROL en H. LECLERCQ, dl. 12/2, Paris, 1936, kol. 1817. Iets dergelijks in de titel bijv. ook in de handschriften Wiesbaden, Hessisches Hauptstaatsarchiv Abt. B n° 10, fol. 44v° en New York, Pierpont Morgan, Ms. 81, fol. 116r° (B.N.M.).

(603) Doorstreept.

(604) Door een latere hand toegevoegd.

(605) We geven deze samenstelling met enig voorbehoud: het handschrift is vrij hecht gebonden en op veel plaatsen gekleefd, zodat het bindtouw in de middenvouw van de katernen niet altijd zichtbaar is.

bladspiegel tot fol. 61r° : ca. 120 × 70 mm, 23-24 r. ; fol. 61v°-63v° : variërend. Afschrijving met loodstift op fol. 64r°-v° (en op het solidaire blad folio 69, dat blanco bleef) : 99 × 73 mm, 21 r. Bladspiegel fol. 67r°-68v° : ca. 103 × 78 mm, ca. 24 r. Moderne foliëring met potlood in de rechterbovenhoek van de rectozijden : van 1 tot 71.

Watermerken : 1. tot fol. 63 : de letters P en A in een schild, met daaronder in cartouche : *PPRICARD* : Briquet 9613 (1547-1559) ; 2. fol. 67-68 : een kruik, grotendeels besnoeid in de kopsnede.

Verscheidene handen : 1. fol. 1r°-48v° en 62r°-v° (r. 12) : hybrida met enigszins cursief uitzicht (soms lussen aan de schachten) ; 2. fol. 49r°-61r° en 62v° (r. 12) -63v° : hybrida (met lussen) ; 3. fol. 61v° en bladvulling fol. 63v° : lopend cursief ; 4. fol. 64r°-v° : hybrida, vermoedelijk zowat een halve eeuw ouder dan de overige (ca. midden-16de-eeuwse) handen ; 5. fol. 67r°-68v° : cursiva ; 6. fol. 70r°-71v° : hybrida met textualis-kenmerken (staarten gaan niet duidelijk tot onder de lijn).

Halflederen band (19de eeuw) met gemarmerd papier over kartonnen borden. Donkerblauwlederen rug, door een combinatie van ribben en enkele filets in goud- en blindstempeling in vijf vakken verdeeld. In het tweede vak bovenaan, in goud- en blinddruk : *VANDER / VREDE / GODS* ; in het laatste, onderaan : *H.S.* Aan kop en staart, eveneens in goudstempeling, een fries met lover en onderaan daarbij de naam : *L. HULPIAU*. Voor- en achteraan telkens drie modern-papieren schutbladen, waarvan het buitenste met het losse deel van het gemarmerd-papieren dekblad samengekleefd. Als vierde schutblad vooraan een met rood en groen eenvoudig ingekleurde houtsnede met negen (3×3) religieuze tafereeltjes.

De kopiïst (*scryuer*) van *Om die sieken te visenteren* beëindigt op fol. 61r° zijn tekst met een colofon waarin het jaartal 1563 wordt vermeld. Op fol. 68v° blijkt dan een *scrijversse* aan het werk. Het oudere gedeelte fol. 64r°-v° heeft een explicit dat op franciscaanse oorsprong lijkt te wijzen. Over zijn ontstaan en zijn vroegste geschiedenis geeft het handschrift verder weinig prijs. Ook over latere bezitters is ons niets bekend. De binder Lodewijk Hulpiau (1815-1895) was te Gent werkzaam vanaf ca. 1838 ⁽⁶⁰⁶⁾.

Literatuur : Er is ons, afgezien van de korte vermelding in A. DEROLEZ, *Inventaris van de handschriften in de Universiteitsbibliotheek te Gent* (Gent, 1977), geen codicologisch relevante literatuur over dit handschrift bekend.

INHOUD

fol. 1r°-47v° : [Religieuze brieven over lijden en verdujdigheid]

Inc. Hijer moet der vrede goedts zijn god zeeghen vch mijn leue vrunt wij est

(606) A. DEROLEZ, "Boekbanden" in : *Gent. Duizend jaar kunst en cultuur. Boekdruk-kunst. Boekbanden. Borduurkunst. Edelsmeedkunst. Miniatuurkunst*, (Gent) 1975, p. 115-210 (p. 191).

vij maeckt ghijt al Als god wijlt Soe moet alijt gheschijen Want soe wijt
onsen lieuen here beleefft daer met soe moeten wij altoest te vreedten zijn

...

Expl. dat vleesch ende bloet ons leuen heren ihesu chrijstij werdelijck ontfanckt
totter [...] ⁽⁶⁰⁷⁾

fol. 48r -v : [begin van een religieus traktaat]

Inc. God dye here sprickt doer den mont des heileghen propheetes Jeremijas
ende seet keert vch tot mich wt gansser herten...

Expl. wijlt hi seluer soe mach hi met sijnen gansen vrien wil van sinen sonden
op staen ende dan totter [...] ⁽⁶⁰⁸⁾

fol. 49r°-61r° : *Om die sieken te visenteren*

Inc. *dat eerste cappittel* / Al dat oyt leuen heeft ontfanghen dat moet steruen :
het sij ewat vroegher oft wat laeter wy moeten den tribuyt des doots eens
betalen ...

Expl. die puyrheit van alle maechden moet sijn dese crancke mensch ghesontheit
aen siele ende aen lichaem .a.m.e.n. *hier volint een corte manier om hem
te hebben by die siecken oft cranck menschen ghescreuen int iaer duysent*
.v° *ende lxiii Bidt om godts wil voer den scryver*

fol. 61v° : [Gebed, gevolgd door dicta van Hiëronymus en Augustinus]

Inc. Mijn siel houdt v nu stantvastigh in het weerdich heylich christen ghelooue
ghelyck als een goet christen mensch schuldigh is te doen ...

fol. 62r°-v° : [Fragment van een gebed]

Inc. [...] Aldus lieue vader gheeft mi alle dese dinghen zachtelicken te gheloouen
sterckelijck te houden ende vroemelijck te beleyden ...

Expl. in wiens ghebenedijde handen beuele ick nu ende inder eewicheijt mijnen
gheest amen

fol. 62v°-63r° : Een ghebet datmen den siecken in sijn wterste roepen zal
seer vierich ... *Oratio*

Inc. O milde bermhertighe vader in wien ic alle myn hoop : troest ende salicheyt
ben stellende : slaet // v ooghen der bermharticheyt ...

fol. 63r°-v° : *Oratio*

Inc. O Jhesu behoeder des werelts tot v soe roepe ick nv : ende inder lester
noet laet my metten verloren soen barmherticheyt vercryghen ...

fol. 63v° : [Gebed tot Christus aan het Kruis] ⁽⁶⁰⁹⁾

(607) Breekt af onderaan de bladzijde.

(608) Tekst breekt onderaan de bladzijde af.

(609) Latere toevoeging.

O nakten bloedighen ghecruysten iesus leert my vwen goddelijcken wille kennen ende volbrengen o iesus dauid soone die mij verlost heeft ontfermt v mijnder / Weest gegroet o bangh hert o bloedigh sweet o droeuighe ghedachten van iesus ende maria ontfermt v mijnder

fol. 64r° : [Kort excerpt over het lijden]

Inc. Lijden heeft een cortte bitterheit mer een langhe sueticheit want gheen dinck en batet noch en vordert den mensche meer ... ⁽⁶¹⁰⁾

Expl. roept voer hem inden ooren gods veel meer dan hij soude moeghen doen waer hy daer af vry ende los *Nota bene* ⁽⁶¹¹⁾

fol. 64v° : *dit nae volghende ghebet leest dicwils ende offert daer mede god alle druck ende lijden*

Inc. O goede Jhesu ewighe mynne ter weerdicheit dat v leuen heeft gheweest druck ende lijden pyne ende arbeit ...

fol. 65r°-66v° : blanco

fol. 67r°-68v° : Dit sijn drij punten inden welcken waerechtelijc ende volcomelijc volbracht ghelegghen een volcomen gheestelijc leuen ende tot welcken een ieghelijc religiose ende gheetlijc [sic] mensche behoort te hebben ⁽⁶¹²⁾

Inc. Dat eerste punt es Een waerechtich volcomen ende willich afkeeren van allen ouervloedicheijt der naturen ende des geests ...

Expl. alsoo vele als godt gracie gheuen wilt Amen bidt voer die scrijuersse om gods wil / Jhesus sij ghebenedijt nv ende inder eewicheit

fol. 69r°-v° : blanco (gelinieerd)

fol. 70r°-71v° : [Pseudo-Gregorius, *Gebed tot de Wapenen Christi*] ⁽⁶¹³⁾

Inc. O lieue heere ihesu christe Ic aenbiede di han[gen]de ⁽⁶¹⁴⁾ inden cruyce ende een doerne crone [dra]ghende op dijn heyleghe hooft ...

Expl. ende eeren die wapenen dijs [h]eylegghen lijdens die heeft ende regneert met [g]od den vader ende den heileghen gheest inder [e]jewicheit Amen pater noster

(610) Hetzelfde is Hs. Brussel, K.B. II 279 : MEERTENS, dl. 6, p. 153.

(611) Vgl. *Catalogus Geni*, dl. 1, pp. 35-36, 48, 73 en de verwijzingen p. 35, noot 50. Zie verder onder Hs. 1330, fol. 49v°.

(612) Aan de rand van het blad afgesneden.

(613) Vgl. Hs. 1330, fol. 49r° en de verwijzingen aldaar.

(614) Wat tussen rechte haakjes staat aan de rand van het blad afgesneden.

Hs. 1343

Getijden en gebeden

Papier, 253 bldn, 146 × 108 mm, tweede helft 15de eeuw

8 VI (96) + (IV-1) (103) + 2 VI (127) + V (137) + (IV-1) (144) + VI (156) + IV (164) + V (174) + 6 VI (246) + (III +1) (253). In het negende en het dertiende katern ontbreekt, zonder tekstverlies, achteraan telkens één blad. In het laatste katern is achteraan een blad toegevoegd. Signaturen in de regel onderaan rechts op de rectozijde van het eerste, het derde en het vijfde blad van de katernen : in alfabetische volgorde telkens een letter voor het katern, gevolgd door 1, 2 of 3 ; op veel plaatsen gedeeltelijk of geheel weggesneden. De katernen zijn onderaan rechts op het eerste folio door een moderne hand met potlood genummerd. Geen reclamen of custoden. Afschrijving met inkt : 91 × 71-74 mm ; 23-25 r. Moderne foliëring met potlood bovenaan rechts op elke rectozijde : 1-253.

Watermerken : 1. tot en met fol. 156 : de bekende gotische P met kruisbloem, wellicht Briquet 8651 (1459 ?) en (of) varianten ; 2. fol. 157 e.v. (katernen XV en XVI) : een eenhoorn, waarschijnlijk Briquet 10 022 (1470-76) ; 3. vanaf fol. 182 tot fol. 198 (katernen XVII en XVIII) : weer de letter P, vermoedelijk als 1 hiervóór ; 4. fol. 201 tot het einde : de eenhoorn als 2.

Eén hand : hybrida. Rubrieken, rubricering, rode onderstreping. Teksten van de rubrieken als aanwijzing voor de rubricator in de gewone inkt in de ondermarge ; vaak (gedeeltelijk) weggesneden. Rode lombarden van 1 tot 6 r. hoog ; vanaf 3 r. hoog soms versierd met wituitsparingen ; op fol. 173r° ook versieringen (plantenmotieven en penwerk) in de gewone bruine inkt van de tekst. Representanten. Blauwe initialen van 7 tot 9 r. hoog met plantenmotieven en penwerk in rood, groen en oker op fol. 1r°, 16v°, 31r°, 48v°, 63r°, 76r° ; randversiering op fol. 1r°. Rubricering en versiering meestal afgekleurd op de tegenoverliggende bladzijde, ook waar deze tot een ander katern behoort.

Bruine kalfslederen gotische band op houten borden. Op voor- en achterplat een raam (ca. 95 × 62 mm) met ruitenveld, beide in dubbele filet. Op de kruisingen der filets een rond stempeltje (ca. 5 mm doorsnede) met vijfbladige bloem. In het midden van de randen een ruitvormig stempeltje (5 mm zijde) met lelie of kruisvormige bloem. Dit alles in blindstempeling. Twee koperen sloten waarvan de haken ontbreken. Rug en hoeken met schaapsleder gerestaureerd. Vier ribben, waarboven en -onder telkens een dubbele filet in blinddruk. In het tweede vak in gouddruk : *GHETIDEN* / *ENDE* / *GHEBEDEN* ; onderaan, eveneens in gouddruk : *H.S.* Voor- en achteraan telkens drie modern-papieren schutbladen. Op het derde schutblad vooraan r° een blad ingekleefd waarop een inhoudsopgave ("*Tafel*") door een 19de-eeuwse hand, dezelfde als die de *Tafel* schreef in Hs. 1340.

Naar de inhoud te oordelen is het handschrift van franciscaanse origine (vgl. INHOUD, fol. 175 e.v. en 195 e.v.). Op fol. 2r° in de ondermarge : *dit boeck hoert toe mari hilbrant [of : hijbrant] dochter vonende teedam.*

Literatuur : DEROLEZ, *Census*, Hs. 1343.

INHOUD

fol. 1r°-16v° : *Die ghetide vander toecoemst ons heren* ⁽⁶¹⁵⁾

Inc. H^Ere du selte op doen mijn lippen ende mijn mont sal vorkundighen dijn lof God wilt dencken in minen hulpe Here tot my te haeste [sic]...

Expl. Benedien wy den here Gode segghen wy danc Alle ghelouighe sielen moeten ouermits der groter ontfarmherticheyt goids rusten in vreden Amen

fol. 16v°-30v° : *Die ghetide van die gheboorte ons heren* ⁽⁶¹⁶⁾

fol. 30v°-47v° : *Hier beghint die ghetide vander vasten* ⁽⁶¹⁷⁾

fol. 48r°-v° : [Lofspreking van Maria] ⁽⁶¹⁸⁾

Inc. W^Es ghegruet coninghynne der hemelen W^Es ghegruet vrouwe der enghelen W^Es ghegruet alre heylichste wortel wt wien dat licht der werlt ...

Expl. laet ons sien of die bloeyenisse vruchte voert bren//ghen : of ghebloeyt hebben die appellen van garnaten daer sel ic di gheuen mine borsten

fol. 48v°-62v° : *DIIt is een ghetide van onser vrouwen liden* ... ⁽⁶¹⁹⁾

fol. 62v°-63r° : [Inleidend gebed tot de navolgende getijden van Pasen] ⁽⁶²⁰⁾

Inc. D^Ie seuen ghetiden dijnre passien moeten ons helpen ende beschermen van allen liden ende druc Van alle vleyschelijke ende ghees//telike aenuechtinghe

...

(615) De in het Latijnse breviarium gewone indeling van de getijden volgens de tijden van het kerkelijk jaar is in Middelnederlandse handschriften ongebruikelijk ; een tweede voorbeeld is ons vooralsnog althans niet bekend, afgezien van een handschrift Deurne, Dr. H. Wiegiersma, Hs. I, volgens de gegevens van de B.N.M. Wel bevat hs. London, British Museum, Add. 28685 de getijden van de 'toecomst' en van de Verrijzenis evenals de getijden van het H. Sacrament, in dezelfde volgorde als hier (DE FLOU-GAILLIARD, dl. 2, p. 137-140). Vgl. ook Brussel, K.B. IV 195 : DESCHAMPS, *Vierde reeks*, p. 665 ; en G. HUET, *Catalogue des manuscrits néerlandais de la Bibliothèque Nationale*, Paris, 1886, nr. 95, p. 59.

(616) Incipit en explicit woordelijk als hierboven, met uitzondering van de verschrijving op fol. 1r° ; hier : "tot my te helpen haeste".

(617) Incipit en explicit als hierboven fol. 16v°-30v°. Vgl. noot 615.

(618) De tekst bestaat uit drie paragrafen, waarvan het begin door een lombarde van 2 r. hoog gemarkeerd wordt ; wellicht dus drie afzonderlijke korte gebeden. Hetzelfde incipit bij ACHTEN-KNAUS, p. 137 (fol. 89r°).

(619) Incipit en explicit als fol. 16v° e.v. Vgl. noot 615.

(620) Geen rubriek : 'grafisch' hoort de tekst dus nog tot het voorafgaande, er wordt echter ondubbelzinnig reeds op *Christus*' lijden gealludeerd.

fol. 63r°-76r° : *Die ghetide van paeschen* ⁽⁶²¹⁾

fol. 76r°-95v° : *Een ghetide vanden heiligen sacrament* ⁽⁶²²⁾

fol. 95v°-98v° : *Dit is sinte Ambrosius ghebet Ende men seltet lesen als men totten heylighen sacrament gaen wil* [Johannes van Fécamp, *Summe sacerdos et vere pontifex*] ⁽⁶²³⁾

Inc. O Ouerste priester ende ghewaerre biscop here ihesu christe die di seluen offerste gode dinen vader een reyne ende een onbeulecte offerhande ...

Expl. dat ic hongher ende dorst al vergheten sal Daer helpe ons toe die ghene die sonder beghin is ende ewelike sal bliuen sonder eynde Amen

fol. 98v°-100r° : *als du gaeste ten sacrament*

Inc. HEre ihesu christe coninc der glorien Ic arme sondighe mensche ghedencke der // minnen die du ons bewijst hebste in dien dattu gheboren biste ...

fol. 100r°-101r° : *na der ontfannise ons heren* ⁽⁶²⁴⁾

Inc. Alle creaturen helpt my dancken ende louen onsen here god van alle sinen gauen Ende sonderlinghe o du mijn siel ghebenedie ende danc den here ...

fol. 101r°-v° : [Gebed na de Communie] ⁽⁶²⁵⁾

Inc. WElcome here ihesu christe goids soen woert des almachtighen vaders marien soen lam goids salicheyt alder werlt heylighe offerhande ...

fol. 102r°-v° : [Gebed tot St. Anna]

Inc. GOd gruets v heylighe moeder sinte anna wes ghebenedijt moeder der moeder ons heren ihesu christi ende ghebenedijt si die vrucht dijns bukes ...

fol. 102v°-103r° : [Gebed op de nagedachtenis van St. Anna]

Inc. O Here ihesu christe die alle dinc ghemaect heues ende die heylighe gheest mede werkende woudes vleesch an nemen vander alre salichster maghet maria ...

fol. 103r° : [Latijnse spreuken]

Quod tacitum esse vis nemini dixeris quia ab alio exigere non poteris si tibi ipsi non prestes

Tacere qui nescit nescit et loqui

Si vis tibi omnia subicere subicite [sic] te rationi

(621) Incipit en explicit : als hierboven. Vgl. noot 615.

(622) Idem.

(623) Vgl. de Gentse handschriften 205 II, fol. 15r° ; 208, fol. 79r° ; 209, fol. 80r° : *Catalogus Gent*, dl. 1, pp. 38, 62 en 79 en de verwijzingen p. 38, noot 56.

(624) MEERTENS, dl. 6, p. 178 (fol. 160r°) ; editie in dl. 3, p. 88 e.v.

(625) ACHTEN-KNAUS, p. 35 (fol. 179r°) en de verwijzingen aldaar ; verdere vindplaatsen p. 385 onder het incipit.

Multo periculo custoditur quod multis placet
Cuilibet dolori remedium est pat[ie]ntia (626)

fol. 103v° : blanco (met afschrijving)

fol. 104r°-117v° : *Hier beghint die ghetide vander heylicher drieuoudicheyt* (627)

Inc. ONse hulpe moet sijn inden naem des heren Die hemel ende aerde ghemaect heeft Die naem des heren si ghebenedijt van nv tot inder ewicheyt HERE du salte op doen mijn lippen ... (628)

fol. 117v°-134v° : *Hier beghint die ghetide vanden maechden* (629)

fol. 134v°-142r° : *Hier beghint dat ambocht vanden gueden vridach* (630)

Inc. (fol. 135r°) IN haerre bedroeffenisse sullen si vroe op staen tot my Coemt ende laet ons weder keren tot den here want hi heeftet begonnen ...

Expl. ouermits wies costelicheyt die gheuanghen werlt verlost is die helsche sloten der hellen ghebroken sijn ende ons die dore des rijcs op gheloken is / God si gheloeft

fol. 142r°-144v° : *Dit sijn die seuen woerden die ihesus christus anden cruce sprac* ... (631)

Inc. O lieue here ihesu christe leuende goids sone ic dancke ende loue di alle des minliken lidens dattu voer my ende voer allen menschen heueste gheleden ...

Expl. Ouermits di selue lieue here ihesu christe die mitten vader ende mitten heylighen gheest leueste ende regnierste een god ewelic sonder eynde Amen

fol. 145r°-151v° : *Dit is een ghebet gheset op dat pater noster* (632)

Inc. DEse nae ghescreuen nutte ghebeden saltu eysschen wtten wonden ons liefs heren ihesu christi ... / O vader alre ontfarmherticheyt Ic arme ongheraecte creatuer ic sondighe mensche ic dancke di ...

Expl. dijn naem ende dijn ghehuechnisse moet altoes sijn in begheerten mijnre sielen Amen

(626) Hs. : *patia*.

(627) Vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 62 (fol. 24r°) en de verwijzingen aldaar.

(628) Verder incipit en explicit als de voorafgaande getijden.

(629) Idem. Een 'getide vanden maechden' bevat ook het Londense handschrift hierboven vermeld, noot 1 : DE FLOU-GAILLIARD, dl. 2, p. 137.

(630) Vgl. LIEFTINCK, pp. 196 (fol. 61r°) en 204 (fol. 191r°) ; ook MEERTENS, dl. 6, p. 222 (fol. 129r°) .

(631) Hetzelfde incipit bij ACHTEN-KNAUS, p. 210 (fol. 95 r°) ; vgl. verder Hs. 205 I, fol. 23r° (*Catalogus Gent*, dl. 1, p. 34) en de literatuur aldaar ; HENDRICKX, p. 78 (fol. 96r°) ; VAN DE VEN, p. 89 (KHS 13, fol. 175r° : gelijkaardig incipit, zo te zien echter niet dezelfde tekst).

(632) Het zgn. *Keulse Pater Noster* : vgl. Hs. 209, fol. 45v° (*Catalogus Gent*, dl. 1, p. 73) en de verwijzingen aldaar ; *Handschriften uit Diestse kerken en kloosters*, Diest, 1983, p. 209-211.

fol. 151v°-164r° : *dit sijn die seuen psalmen mit die ghebeden voer die sielen* ⁽⁶³³⁾

Inc. IN die ere ende enicheit der heyligher vijf wonden ende alle dijnre wonden ende dijns alre duerbaren bloots dat du wtghestort hebste ...

Expl. ende die schone ghenoechlicheit // der ewigher salicheyt Die daer leueste ende regnierste mit gode den vader in enicheit des heylighen gheests een god ewelike sonder eynde Amen

fol. 164r°-165v° : *Noch voer die sielen*

Inc. O Alre heylichste maria moeder goids ons enighe hope ende troest naest gode ic onweerdighe sondighe mensche vlie tot v om die oueruloedicheyt uwer ghenaden te vercrighen ...

fol. 165v°-166r° : *tot ons lieuer vrouwen voer die sielen* ⁽⁶³⁴⁾

Inc. O Alre mildeste moeder goids onse enighe hope naest ihesum want v ghegheuen is te vercrighen soe wat ghi willet ...

fol. 166r°-v° : *voer een vrients ziel* ⁽⁶³⁵⁾

Inc. O Here vader ende ghenadighe god wanttu een troester alder bedroefder herten biste der gheenre die in dijnre gracen staen soe ontferme ...

fol. 166v°-167r° : *een sequencie vanden heilighen gheest* ⁽⁶³⁶⁾

Inc. COM heylighe gheest ende wtsende vanden hemel die radyn dijns liches Com vader der armen com gheuer der gauen ...

fol. 167r°-168v° : *vanden heilighen gheest*

Inc. O Here god alles troestes O du soete gast ende du heylighe gheest dijnre waerder toecomste bin ic begherende nacht ende dach ...

fol. 168v°-174v° : *Hier nae volghet een ynnich ghebet dat sinte bernaert ghemaect heuet om mede te bescreyen ons heren passien ...* [Arnulf van Leuven, *Salve meum salutare*] ⁽⁶³⁷⁾

Inc. GHegruet sijstu mijn salicheyt O du lieue here ihesu christe. wes ghegruet wil my bequaem maken te beden tot dinen cruus ...

Expl. Die leueste ende regnierste mitten vader ende mitten heylighen gheest een waerachtich god inder ewecheyt sonder eynde AmeN

(633) ACHTEN-KNAUS, p. 33-34 (fol. 142v°) en de verwijzingen aldaar.

(634) Vgl. MEERTENS, dl. 6, p. 144 (fol. 167r°).

(635) Vgl. MEERTENS, dl. 6, p. 15 (fol. 44r°).

(636) Vgl. LIEFTINCK, p. 104 (Hs. Leiden U.B. Letterk. 289, vermoedelijk uit Utrecht of omgeving).

(637) Vgl. Hs. 209, fol. 36v° en de verwijzingen aldaar; HENDRICKX, pp. 70 (fol. 83v°) en 77 (fol. 27r°); VAN DE VEN, p. 45 (fol. 31v°); ook in de Hss. Gent 1340 (fol. 20r°) en 1354 (fol. 40v°).

fol. 175r°-198v° : *hier beghinnen suuerlike ghebeden van veel heilighen* [Achtereenvolgens tot : de engelbewaarder (3×) ; de negen koren der engelen ; de engelen ; de heiligen ; de Drievuldigheid ; Christus, O.L. Vrouw en alle heiligen ; St. Jan Baptist (2×) ; Johannes Evangelist (2×) ; Petrus ; Paulus ; Andreas (2×) ; Jacob ; Bartholomeus ; Mattheus ; Laurentius ; Stefanus ; Cornelius en Cyprianus ; Erasmus ; Tienduizend martelaren (2×) ; "Van sinte franciscus onse vader" ; Martinus ; Nicolaas ; Dominicus ; Antonius ; Catharina (3×) ; Agnes ; Margareta ; Apollonia ; Agatha ; Cecilia ; Elisabeth ; Dorothea ; Ursula en haar gezellinnen ; Barbara ; Gertrudis ; Clara ; Christina ; Franciscus ; Hieronymus]

Inc. *Van ons selues enghel* / O Du mijn alre liefste here ende trouwe beschermer heilighe enghel goids dien ic sondighe mensche vander voersienicheit goids te bewaren beuolen bin ...

fol. 199r°-253v° : [Gebeden voor het *Proprium de tempore*] ⁽⁶³⁸⁾

Inc. *van die gheboorte ons heren ihesu christi* / UErbliden wy ons inden here wy ballinghe der salicheyt ende bedroefde adams kinder Gae wy wt teghen den coninc ...

Hs. 1344

Religieuze traktaten en goede punten

Papier, 56 bldn, 137 × 98 mm, begin 16de eeuw

7 IV (56). Geen reclamen, signaturen of custoden. Afschrijving en liniëring met inkt : ca. 99 × 62 mm, 21 r. Prikken op veel plaatsen bewaard. Moderne foliëring met inkt in de rechterbovenhoek van elke rectozijde.

Watermerken : 1. eerste vier en laatste katern : een hand in de aard van Briquet 11 423-24 (1496-1512) ; 2. fol. 35-36 : een ander watermerk, niet geïdentificeerd.

Eén hand : hybrida. Rubrieken tot fol. 24r° ; rubricering, rode onderstreping, rode paragraaftekens. Rode lombarden van 1 en 2 r. hoog.

19de-eeuwse lederen band over (losse) kartonnen borden. Op voor- en achterplat een raam (ca. 138 × 89 mm) en ruitenveld in enkelvoudige filet, met in elke ruit of driehoek een bloem met stengel en bladen (ca. 9 mm hoog). Rug ontbreekt.

(638) Hierbij nog de volgende afzonderlijke heiligen : Paulus heremiet en Anthonius, Agnes, Ignatius, Brigitta, Maria Magdalena (5×), Petrus (2×), Franciscus (5×), Catharina (3×), Anna, naast talrijke gebeden tot Maria. Op het einde (fol. 253r°-v°) verder de volgende algemene gebeden : *van enen mertelaer die gheen biscop is, Van een biscop ende confessoer, van een heilich diet sijn dach is.*

Dekbladen en buitenste schutbladen van gemarmerd papier. Voor- en achteraan daarnaast telkens nog één modern papieren schutblad. Op dit schutblad vooraan r°, met inkt door een 19de-eeuwse hand : *Relié par L. Pernot Verstraeten / Rue des Soeurs Noires n° 1 à Gand.*

Over de geschiedenis of de herkomst van het handschrift is ons niets bekend. De binder Lodewijk Jozef Pernot Verstraete verrichtte in de tweede helft van de 19de eeuw vrij veel bind- en restauratiewerk voor de Universiteitsbibliotheek ⁽⁶³⁹⁾.

INHOUD

fol. 1r°-19r° : Hier volghen .xij. precieuse steenen. die een deuoet gheleert broeder eens sandt eene nouissie in eenen cloester ... ⁽⁶⁴⁰⁾

Inc. *Den eersten steen es oetmoedicheit / O Ghemynde dochter begherdy te wesene een arme diensse van ihesu christi. So moet ghi al vooren oetmoedichede bewisen ende hebben in al v seden ende manyeren ...*

Expl. doet my open die poorte van // uwer consciencie. twelke hij v gheue gracie perfectelike te doene tot sijnder glorie ende eeren Amen

fol. 19r°-26v° : [De geschiedenis van Sara en Tobia]

Inc. *Hoe haer sara raguels dochter in bedinghen stelde drie daghen ende drie nachten sonder eten ofte drincken.* TGhebuerde dat sara eens was berespande een van haers vaders dienst maeghet om eeneghe saken diese mesdaen hadde ...

Expl. De oude Thobias was .Lvj. iaer oud als hij blent wart. ende hij hadde .lx. iaer als hij weder siende wart. daer naer leefde hi noch .Lij. jaer. Aldus siet men hoe dat sy verlicht werden die god dienen

fol. 26v°-27r° : Dese vijf peynten wilt ouerdincken dat biddic v om den ghenen die wt mynnen voor ons die bitter doot ghestoruen es.

Inc. Ten eersten ansiet uwe menichfoudighe sonden die ghi ghedaen hebt. Ende hoe dat sy alle ghebetert moeten sijn ...

Expl. dat wij den edelen tijt so qualiken ouerghebrocht hebben. Daer omme laet ons toesien in deser tijt der gracen.

fol. 27v°-32v° : Van drie // peynten die dat herte onpuer maken

Inc. Det [sic] sijn drie peynten sonderlinghe die ons ynderen dat wij nyet en commen tot puerheit der herten Ende diet oec weder beulecken ... Teerste

(639) Vgl. A. DEROLEZ, "Boekbanden" in : *Gent Duizend jaar kunst en cultuur. Boekdrukkunst. Boekbanden. Borduurkunst. Edelsmeedkunst. Miniatuurkunst*, (Gent) 1975, p. 115-210 (p. 195-196).

(640) Te vergelijken met Leiden, Ltk. 224, fol. 111v°-119v°, *Van groter edelheit der zielen* ? Daar worden twaalf stenen besproken "waarmede God de ziel versiert heeft". Vgl. LIEFTINCK, p. 40-41.

es van ander lieder sonden ende ghebreken te sprekene. ende achter clap van hem te doene ... ⁽⁶⁴¹⁾

Expl. so sultu bevynden dattu sculdich best te weenen vp dijn selfs ghebreken dan vele yement te begripene

fol. 33r°-34v° : [Vervolg van het voorafgaande ?] ⁽⁶⁴²⁾

Inc. Een religieuse die int choer staet ende syncht tgheualt by tijden bynnen dat synghen wert hij ghetrocken inwendich so dat hij tsynghen laet staen ...

Expl. Ende bouen al so aerbeyt om te hebbene een gherust herte. waer toe ons helpen wille dat eenych een Ihesus christus onse heere inder eeuwichheit ghebenedijt. Amen.

fol. 34v°-38r° : Een sonder/ /linghe scoene ende deuote leeringhe van paciencien

Inc. MEn vynt in seker scrijftueren. dat wilent was een meester een doctuer die grote begherte hadde om van onsen heere te wetene welc den curtsten wech ware ...

Expl. dat sal v een glorie sijn met gode in sijn eewich rijcke altijts duerende sonder hende Amen.

fol. 38r°-56v° : Hier vol/ /ghen die .xij. raden vander heligher euangelien ⁽⁶⁴³⁾

Inc. HEt sijn .xij. raden der heligher euangelien die den mensche te hemelrike bringhen sonder myddel ende sonder vaghevier ...

Expl. Sinte gregorius seit. so wie te vullen sijn ghebreken verwynnen wille. pyne die gheeselen sijnre purgacien oetmoedelic te lidene ⁽⁶⁴⁴⁾

Hs. 1346

Gebedenboek

Papier, 142 bldn, ca. 130 × 88 mm, eerste helft 16de eeuw

[?] (6) + 5 IV (46) + III (52) + IV (60) + 2 III (72) + 2 IV (88) + [?] (142) ⁽⁶⁴⁵⁾.

(641) Zonder duidelijke breuk gaat deze tekst over in een reeks dicta : Salomo, Gregorius, Socrates, Augustinus, Hieronymus, Bernardus, Eusebius, Christus en anoniemen.

(642) Ook in dit stuk een aantal dicta : Paulus, Christus, Salomo.

(643) Voor literatuur en verdere handschriften vgl. Hs. 1330, 132v° en de noot aldaar ; ook Hs. 1351 hierna, fol. 109r°.

(644) Ook deze tekst gaat naar het einde toe onmerkbaar in een reeks dicta over : Christus, Hieronymus, Gregorius en anoniemen.

(645) Het handschrift is vrij strak gebonden, zodat de samenstelling in katernen moeilijk is na te gaan ; ook voor het gedeelte tot fol. 88 geven we de opbouwformule met enig voorbehoud. In het laatste gedeelte zijn, met tekstverlies, bladen verdwenen na de folio's 91, 100, 108, 118 en 142.

Geen signaturen, reclamen of custoden. Geen zichtbare sporen van afschrijving of liniëring. Bladspiegel : 100-105 × ca. 65 mm ; 15 r. Moderne foliëring met inkt op fol. 1r°, 10r°, 20r°, 30r° en zo verder op de tienvouden ; op de overige folio's met potlood.

Watermerk : een kruik, niet te identificeren aan de hand van Briquet, nrs. 12464 e.v.

Eén hand : hybrida ; s en f echter boven de regel. Rubricering, rode onderstreping. Rode lombarden van 1 r. hoog.

18de-eeuwse bruinlederen band over kartonnen borden. Op voor- en achterplat een raam (ca. 128 × 84 mm) in drievoudige blinde filet. Op de rug drie ribben ; de vakken telkens met gelijkaardige drievoudige filets boven- en onderaan afgeboord. In het onderste vakje een groenlederen strookje opgekleefd, waarop in gouddruk : *HS. 1346. Voor- en achteraan telkens drie papieren schutbladen (ca. 1700). Op het eerste schutblad vooraan r° : Cousijn behagel heeft mij den 2 Augusto 1717 desen boeck ghebonden als hy nu js uit vriendschap voor niet Ende desen boeck js bewaert ghewest jn en priua[et ⁽⁶⁴⁶⁾] als de geusen audenaerde namen en de priesters maltritierden (?) volgens de getuygenise van mijn moeder / [ondertekend :] J. B. Van Rekendale (?) ⁽⁶⁴⁷⁾.*

Impliceert de nota op het eerste schutblad dat het handschrift vóór het optreden van de daar genoemde geusen aan een priester of wellicht aan een klooster heeft toebehoord ? Naar de inhoud te oordelen zou het van meet af aan veeleer voor lekengebruik bestemd kunnen zijn geweest. Afgezien van de hierbovenesignaleerde (onzekere) bezittersnaam van 1717 is over de verdere geschiedenis van het manuscript niets bekend.

Literatuur : DEROLEZ, *Census*, Hs. 1346.

INHOUD

fol. 1r° : [Laatste deel van een gebed]

Inc. ... ende tot salicheit mynder sielen Ic gheue my ghewillich ten wercke waert ...

Expl. Ontfanghet o myn heere myn god danckelic in al myn hanteringhe nv ende in allen tyden Amen

fol. 1r°-v° : Als wy wat gaen doen

Inc. O heere wilt doer hu goddelicke gra//tie alle myn bescickheit voren gaen ende voort ganc gheuen ...

(646) Weggesneden.

(647) Vrij haastig cursief schrift dat op enkele plaatsen moeilijk met zekerheid te ontcijferen is. Wij nemen grotendeels de transcriptie én de vraagtekens van DEROLEZ, *Census* over.

fol. 2v^o-3r^o : Als ghi yewerswaert gaet

Inc. O heere god doer hu beloften wilt my bewegen. Bewaert my altijts op dat my niet en sy hiet teghen ...

fol. 2r^o-v^o : Dit es een zoete beuelinghe ...

Inc. Ic beuele myn leuen in dat helich leuen. ons heeren ihesu christe Ic beuele myn doot in die bitter doot ...

fol. 2v^o-3r^o : Een deuote beuelinghe tot onser lieuer vrouwe ⁽⁶⁴⁸⁾

Inc. O helighe maria moeder ons heeren // ihesu christi in dynen handen ende in die handen dyns lief kint. beuele ic heden ...

fol. 3v^o-5r^o : Hoe een mensche der heligher drievuldicheit syn ghelooue offeren sal

Inc. Totten vader / O almachtich eewich vader van wiens moghentheit hemel ende aerde ghescepen syn. Ic beuele ende offer huwer eewigher almachticheit ...

fol. 5r^o-6r^o : Totter ghebenedijder helighe drievuldicheit ⁽⁶⁴⁹⁾

Inc. Tot den vader / O ghi hemelsche vader almachtich god ontfaerme dy ouer my aarme sondaresse ...

fol. 6r^o-8v^o : Totter drievuldicheit ⁽⁶⁵⁰⁾

Inc. [fol. 6v^o] O almachtich eewich god. die drievoudich syt in persooene ende eenvoudich int wesen Inden handen dynre ontfaermherticheit ...

fol. 8v^o-10r^o : Een deuot ghebet

Inc. Ay werde heere vol van ghenaden ic bidde hem allen die minder syn dan ghi. dat sy my helpen dancken ...

fol. 10r^o-12r^o : So wie dit ghebet met innigher herten leest. hy sal groot ghenade van god vercrighen

Inc. O minnelicke zoete vader goeder / tierene ihesu christe. Ic beuele hu hedent ende in die hure mynre doot myn aarme siele ... ⁽⁶⁵¹⁾

fol. 12r^o-v^o : Noch een schoon ghebet

Inc. Scryft alder zoetste heere ihesu christe dyn wonden in myn herten op dat ic daer inne lesen mach ...

(648) Vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 174 (fol. 98r^o) en p. 294 (fol. 22v^o).

(649) Vgl. MEERTENS, dl. 6, p. 81 (Hs. Brussel, K.B. 12079) en Lieftinck, p. 206 (Hs. Leiden, U.B. Letterk. 356) en de verwijzingen bij MEERTENS.

(650) Vgl. MEERTENS, dl. 6, p. 182 (fol. 10) en de verdere verwijzingen aldaar p. 18 (Hs. Brussel, K.B. 2905-9, fol. 140v^o). Het gebed wordt meestal aan Augustinus toegeschreven maar vormt in werkelijkheid een 15de- eeuwse compilatie uit Alcuinus.

(651) Hetzelfde als ACHTEN-KNAUS p. 286 (fol. 187r^o) ?

- fol. 12v°-13v° : Sint Augustinus ghebet van der heligher drievuldicheit
 Inc. O goede ihesu myn lieue gheminde brudegoem, Ic bidde hu opent myn herte tot dynen wonden ...
- fol. 14r°-v° : Die dit ghebet daghelicx leest ... [Gebet tot de H. Drievuldigheid]
 Inc. O alder helige drievuldicheit ende onghedeelde eenicheit. Almachtich eewich god eeneghe hope der werrelt die hemel ende aerde ghemaect heeft ...
- fol. 14v°-15v° : Een schoon ghebet tot onsen lieuen heere...
 Inc. O leuende gods sone heere ihesu christe Ic offer hu die benaetheit // mynder aermer sondichs herten ...
- fol. 15v°-18r° : Om den hemelschen vader te trecken tot sachtmoedicheit ...
 Inc. O almoghende goedertieren vader ic hu aerm creature ghemaect na hu beelde. beghift met so veele costelike gauen ...
- fol. 18r°-20r° : Tot die zoete moeder gods maria ⁽⁶⁵²⁾
 Inc. O ghebenedyde moeder gods ende bermherteghe moeder der aerm sondaren
 Ic bidde oetmoedelic en wilt myn onwerdich ghebet niet versmaden ...
- fol. 20r°-24v° : van de seuen wee onser vrouwe ⁽⁶⁵³⁾
 Inc. O alder soetste maghet maria. ic hu vermane des bitter wee. dat hu moederlike herte leedt doen ghi hu lieue kint inden tempel presenteerdet ...
- fol. 25r°-41v° : Hier beghint de gulde letanie ⁽⁶⁵⁴⁾
 Inc. Heere ontfaermt dy onser, Christe ontfaermt dy onser, Heere ontfaermt dy onser, ende verleent cracht onser sielen ...
 Expl. totten lande des vreden hier bouen in hemelrycke Duer ihesum christum onsen heere die met hu leeft ende regneert eewelicke sonder eynde Amen
- fol. 41v°-42v° : Een schoon ghebet als men in de kercke comt
 Inc. O ontfaermherteghe hemelsche vader ic aerm sondich mensche comme in huwen helighen temple ende hope ...
- fol. 42v°-43v° : Een deuoet ghebet om te lesen binnen der messe ⁽⁶⁵⁵⁾
 Inc. O lieue heere ihesu christe ic aerm sondich mensche aenbede hu helich lichaem dat heden gheconsecreert wert ouer al die werrelt ...
- fol. 43v°-45r° : Totten sacramente des outaers ...[Johannes Chrysostomus' 'Misgebed'] ⁽⁶⁵⁶⁾

(652) Hetzelfde gebed bij ACHTEN-KNAUS, p. 107 (fol. 299v°) en p. 276 (fol. 297v°).

(653) Vgl. *Catalogus Gent*, dl. 1, p. 40 en de verwijzingen aldaar, noot 67.

(654) ACHTEN-KNAUS, p. 94 (fol. 77r°) en de verwijzingen aldaar.

(655) Vgl. *Catalogus Gent*, dl. 1, p. 40 en de verwijzingen aldaar, noot 63.

(656) Vgl. *Catalogus Gent*, dl. 1, p. 37 en de verwijzingen aldaar, noot 53.

Inc. In die ieghenwordicheit dyns helighe lichaems ende huus ghe//benedide
dierbaer bloets ghenadich ende bermhertich god beuele ic hu ...

fol. 45r°-46r° : Een schoon ghebet als men begheert te gane ten sacramento

Inc. O heere god hemelsche vader ic kenne // my des onwerdich te ontfanghene
dat helich sacrament ...

fol. 46r°-v° : Van den seluen

Inc. O heere god hemelsche vader ic kenne dat ic sulcke penitentie niet ghedaen
en hebbe als ic schuldich bem ...

fol. 46v°-48r° : Noch vanden seluen

Inc. [fol. 47r°] O almachtich ewich god ic kenne dat ic niet en hebbe al sulcke
berrende liefde alsoot behoort ...

fol. 48r°-52v° : Noch vanden seluen

Inc. O alder zoetste heere ihesu christe wien ic nu deuotelic begheerre tonfanghene,
Ghi kent myn groote crancheit ...

fol. 52v°-54v° : Noch vanden seluen

Inc. Ic groete hu alder helichste eer//werdich sacrament ghebenedide lichame
ons liefs heeren ihesu christe Met mynen lippen belye ic ...

fol. 54v°-55r° : Vanden seluen

Inc. O zoete minnelicke heere ihesu christe in hu grondeloose ontfaermherticheit
ende op alle hu helighe verdienten ...

fol. 55r°-v° : Vanden seluen tot onser vrouwe moeder gods maria

Inc. Ic bidde hu o helighe coninghinne // maria doer die groote vrucht daer
hu ghebenedide herte mede vervult was ...

fol. 55v°-57r° : Segt met grooter reuerentie // als ghi totten outare gaet ⁽⁶⁵⁷⁾

Inc. O heere ihesu christe ic en bem niet werdich dat ghi onder my dac in gaen
sauedes maer nochtans o lieue heere ...

fol. 57r°-v° : Noch vanden seluen ⁽⁶⁵⁸⁾

Inc. O heere ic en bem niet werdich dat ghi onder my dac comt in my sondich
lichame. maer spreekt alleene een wort ...

fol. 57v° : Als die priester dat helich sacrament tot dynen monde bringhet ... ⁽⁶⁵⁹⁾

Dat helich lichaem. ende dat helich bloet ons heeren ihesu christe moet behouden
myn siele ende myn lichaem ende bringhense int ewich leuen Amen

(657) Vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 86 (fol. 53r°) en verder de incipits aldaar p. 357.

(658) Vgl. fol. 55v° hierboven.

(659) Te vergelijken met ACHTEN-KNAUS, p. 48 (fol. 148v°) en vooral p. 135 (fol. 64v°).

fol. 57v°-59v° : Alsmen ten helighe sacramente gheweest heeft

Inc. O alder onfaermhertichste heere ihesu christe. wat tonghe oft wat herte saude hu moghen te vollen ghedancken ...

fol. 59v°-60v° : Vanden seluen ...

Inc. O almachtich hemelsche vader ic dancke hu van alle dynre ghenaden ende ic bidde allen inghelen ...

fol. 60v°-61r° : Noch vanden seluen

Inc. Helich lam gods ontfærmt hu heden ouer myn aerme sondaresse ende laeft my hedent met dynen helighe lichame ...

fol. 61r°-62r° : Vanden seluen

Inc. O goedertieren heere minnelicke ihesus. ontfærmtich god. wat // dancs of louens mach ic of can ic aerm sondich mensche ghespreken ...

fol. 62r°-64r° : Noc vanden seluen

Inc. Dit es het auontmael heere ihesu // christe dat hu behaghelic ende lieuelic es. het welcke ghi ons als weesen ...

fol. 64r°-v° : Noch een vanden seluen

Inc. Ic loue ic ghebenedye. ende huut al mynder herten so dancke ic hu o hemelsche vader almachtich ...

fol. 64v°-65r° : Vander gheboorte ons heeren

Inc. O ewighe wysheit. wort des vaders. leuende broot des hemels dat hier neder ghecommen es ...

fol. 65r° : Vanden seluen

Inc. Ghebenedyt sydy sone des vaders die ons ghegheuen es. ewich gheboerne in den hemele. nv gheboren inder tyt ...

fol. 65r°-66r° : Tot onser vrouwe. vanden seluen ⁽⁶⁶⁰⁾

Inc. [fol. 65v°] God groete hu maria coninghinne des hemels O salighe vruchtbarighe bloiende wortele van yesse ...

fol. 66r°-67r° : Dit salmen lesen sonderlinghe van kerstdach tot lichtmesse

Inc. Ic dancke hu eenighe gheboerne sone gods. des vaders. dat ghi aen naemt onsen crancke menscheit in maria ...

fol. 67r°-v° : Dese groete suldi lesen ter eeren des zoete kindekin ihesus sittende op sinder moeder schoot

Inc. Weest ghegroet onse coninc dauids sone verlosser der werrelt wien die propheten voerseit hebben toecommende te wesene ...

(660) Vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 92 (fol. 243r°) en p. 176 (fol. 157v°).

- fol. 67v°-69r° : Hier mede sulti groeten den heleghe[n] vadere ioseph ⁽⁶⁶¹⁾
 Inc. Weest ghegroet helighen ende eerwerdighen vader ioseph dauids sone. wiens
 lof ende werdicheit dat helich euangelie grootelix bescreyft ...
- fol. 69r°-70r° : Noch een ghebet vander gheboorte ons heeren
 Inc. Danc. lof. eere ende glorie in ewicheit moet hu wesen alder goedertierenste
 heere ihesu christe. van die hoogher werdicheit ...
- fol. 70r°-71v° : Vanden seluen om die crebbe te visenterenne ⁽⁶⁶²⁾
 Inc. O alder zoetste goedertierenste ende minnelicste kint ihesus. Hoe groot es
 die volheit dynre milder ontfarmherticheit ...
- fol. 71v°-72r° : Noch vanden seluen
 Inc. Laet ons verblyden inden heere wy ballinghen der salicheit ende bedroefde
 // kinderen adams ...
- fol. 72r°-v° : Ghebet [tot Christus in de kribbe]
 Inc. Lof ende glorie sy den coninc der werrelt die ons gheboren es coninc der
 coninghen. heere der heeren ...
- fol. 72v°-73v° Vanden seluen tot onser lieuer zoete vrouwe maria
 Inc. O helighe coninghinne der hemelen maria moeder gods een fonteyne //
 alre ontfarmherticheit Ic bidde hu met innigher begherten ...
- fol. 73v°-75r° : Vander besnidenesse
 Inc. Ic ghebenedide hu ende dancke hu zoete heere ihesu christe // verlosser der
 menschelike gheslachte van die onsprekelike minne die ghi ...
- fol. 75r°-76r° : Van die helighe drie conynghen ⁽⁶⁶³⁾
 Inc. O helighe drie coninghen melchior caspar. balthasar. ic beuele myn siele.
 myn lyf. myn goet ...
- fol. 76r°-77r° : Vander offerande in den tempel
 Inc. O ghebenedide ewich vader ic offer ende presenteere hu die hooghe //
 gloriose vrucht der aerden ...
- fol. 77r°-78r° : Om inden vastene
 Inc. O almachtich ewich god ende goedertierene heere die alleene die verzwymde
 duechden gheheel ende // perfectelic repareert ...
- fol. 78r°-85r° : Een schoon ghebet vanden seluen [met o.m. de psalmen
 50 en 24 in vertaling]

(661) Te vergelijken met MEERTENS, dl. 6, p. 152 (fol. 139v°) ?

(662) Een gelijkaardig incipit bij ACHTEN-KNAUS, p. 167 (fol. 115v°).

(663) MEERTENS, dl. 6, p. 154 (fol. 39) en de verwijzingen aldaar.

Inc. O heere ic soude seer quellen wist ic niet hu groote ontfaermherticheit ghi hebt gheseyt ic en wille niet de doot des sondaers ...

fol. 85r°-86r° : Vander verrigenesse ons heeren

Inc. O heere ihesu christe onsterffelicke ende onuerwinnelic coninc Ic alder minste let met huwen helighen dierbaer bloede verlost. aenbede ...

fol. 86r°-87v° : Noch een vanden seluen ⁽⁶⁶⁴⁾

Inc. O ihesu christe sone gods. hu moeten louen alle de chooren der inghelen der patriarken ende propheten Al dat gloriose blinckende heer ...

fol. 87r°-v° : Ghebet

Inc. O heere god wy bidden hu bider verrisenessen dyns soens verdryft van dynen dienaren al dat hu meshaghen mach ...

fol. 87v°-88r° : Tot onser vrouwen vanden seluen

Inc. Die poorte des paradys es ouermits euam allen menschen voren ghesloten. ende sy es ghehopent ouermits der suuer maghet maria ...

fol. 88v°-89r° : Een schoon ghebet om vergheffenesse van sonden te vercrighen

Inc. O alder ontfaermhertichste ende goedertierenste heere ihesu christe Duer hu onghemetene goetheit ende onsprekelicke liefde ...

fol. 89r°-90r° : Dit syn drie gulden aue maria ...

Inc. O moeder der ontfaermherticheit / / ic dancke hu van huwen bitteren rauwe die ghi onder den cruce hadt ...

fol. 90r°-v° : Die desen pater noster deuotelic alle daghe leest en sal gheen haesteghe doot steruen ...

Inc. O lieue heere ihesu christe desen pater noster offer ic ter eeren hu helighe vyf wonden ende ter eeren van al dat lyden ...

fol. 90v°-92v° : Een schoon ghebet tot onsen heere ⁽⁶⁶⁵⁾

Inc. O ghetrauwe vader ende ghenadighe / / heere. Ic vermane hu die onghemetene minne ende ouervloeyende goedertierenheit ...

fol. 92v°-95v° : Voer een sonderlinghe sake ⁽⁶⁶⁶⁾

Inc. [fol. 93r°] O hemelsche vader doer dat helich vierich ghebet dat hu lieue sone dede tot hu op den berch van oliueten in die groote benauthede ...

fol. 95v°-97r° : Voer een sonderlinghe sake

(664) Gelijkaardig incipit bij ACHTEN-KNAUS, p. 82 (fol. 192r°).

(665) Tekstverlies, met wellicht de aanhef van een nieuw gebed, na fol. 91v°.

(666) Vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 231 (fol. 53v°).

Inc. O minnelicke lieue heere ihesu christe. want gheen saken voer dynen goddelicken ooghen verborghen en zyn ende ghi alle saken // kent ...

fol. 97r° : Een schoon cleyn ghebet

Inc. O ghenadighe heere ihesu christe ic bidde hu oetmoedelic ontfuermt hu myns. ende allen menschen die in sonden syn ...

fol. 97r°-v° : Noch een cleyn ghebet [berijmd]

Inc. [fol. 97v°] O myn heere myn god myn toeuerlaet. dyn hooghen van compassie op myn slaet, En wilt hu goddelicke gratie van my niet werren ...

fol. 97v°-98r° : Noch een schoon ghebet [berijmd] ⁽⁶⁶⁷⁾

Inc. O scheppere alder creature ghi // syt ontfuermhertich van nature laet hu myns ghedincken duer hu minnelicheit. ende siet an myn groote crancheit ...

fol. 98v°-99r° : Noch een schoon ghebet

Inc. O alder zoetste ihesu leert my so oetmoedelic ende zo stille duer dese werrelt gaen. dat ic huut mynder inwendighe ruste niet en ontwecke ...

fol. 99r°-100v° : Een generael belyden ende versoeninghe daghelicx god te offerene ⁽⁶⁶⁸⁾

Inc. O myn heere myn god ende vader ic bidde hu bouen al. daer naer allen helighen. allen menschen. ende allen creaturen vergheuenesse ...

fol. 101r°-103v° : [laatste deel van een gebed op het lijden van Christus]

Inc. ... snoode doeckelkens sydi ghewonden gheweest Inder crebben gheleit. aen die borsten ghesoocht in den vleesche besneden den drie coninghen gheopenbaert ...

fol. 104r°-106r° : Dit es die oratie vanden eerwerdighen priester beda. van die seuen worden. die ons heere sprac hanghende aen den cruce [Pseudo-Beda, -] ⁽⁶⁶⁹⁾

Inc. O heere ihesu christe die de seuen worden inden lesten dach huus leuens inden cruce hanghende hebt ghesproken ende hebt begheert dat wy altyt ...

fol. 106r°-107v° : Een ghebet om te lesen voer een beelt des crucifix ⁽⁶⁷⁰⁾

Inc. Ic bidde hu alder minnelicste // heere ihesu christe door die groote liefde daer ghi mede bemint hebt dat menschelicke gheslachte ...

(667) Vgl. J. B. OOSTERMAN, *De gratie van het gebed*, Amsterdam, dl. 2, p. 306.

(668) Tekstverlies na fol. 100v°, waar mogelijk een andere tekst vervolgt; fol. 101r° e.v. bestaat uit een oefening op Christus' Leven en Passie.

(669) Vgl. *Catalogus Gent*, dl. 1, p. 34 (fol. 23r°) en de literatuur aldaar, noot 44.

(670) Vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 39 (fol. 164v°), de verwijzingen aldaar en verder onder het incipit p. 354.

fol. 107v°-116v° : [De vijftien Pater Nosters van de H. Brigitta] ⁽⁶⁷¹⁾

Inc. Als die helighe bruyt christi sinte brigitta haer te roome in sinte pauwels kercke hade laten besluten ... // ... // [fol. 108v°] O heere ihesu christe ewighe zoetheit der gheenre die hu minnen iubilatie gaende bouen alle blyscap ende begheerte. salicheit ende minnare ...

Expl. Die moeten mynder aerm siele troosten in haren hutersten noot. als ic sal steruen die bitter doot, Amen

fol. 116v°-119r° : Totter vyf wonden ons liefs // heeren ihesu christi ⁽⁶⁷²⁾

Inc. Totter voet / O alder zoetste brudegoem goede ihesus. Ghi syt een volbringerh alder goede wercken. Mynen goeden wille ...

fol. 119r°-120r° : Noch een schoon ghebet totter helighen vyf wonden ons heeren

Inc. O lieue heere ihesu christe ic aenbede hu om dyn helighe vyf wonden. die ghi om mynent wille aen den cruce // onfinct ...

fol. 120r°-125v° : Een deuoet offeninghe ende troostelicke beuelinghe tot elcken bysonder artikel van christi passie

Inc. O moeder der bermherticheit ic anbede hu doer tgroote inwendich lyden dat ghi voer ons aerm sondaren leedt als hu lieue sone ...

fol. 125v°-126v° : Een schoon ghebet tot onsen heere hanghende an den cruce

Inc. O alder zoetste ihesu myn siele begheert ouer te wandelen dat velt huwer zoete wonden als een warachteghe bie van wonde te wonde ...

fol. 126v°-127r° : Om dat helich cruce te groetene een schoon ghebet

Inc. Ic groete hu preciose hout, O wonderlick teekene ouermits welcke teekene de viant verwonnen es ende die werrelt verlost ...

fol. 127r°-131r° : Een deuoet ghebet tot onser lieuer vrouwe. vanden rauwe die se hadde onder den cruce

Inc. [fol. 127v°] O maria hooghe eerwerdighe hemelsche coninghinne. Ic aerm sondaresse offer hu dit cleen ghebet. tot loue ende eere ...

fol. 131r°-132r° : Dit ghebet heeft ghemaect sinte bernaerd ...[Gebed tot Maria] ⁽⁶⁷³⁾

Inc. Ghedenct o alder zoetste moeder ende vrouwe maria. des druckelic staens dat ghi stont by dynen kinde hanghende an den cruce ...

(671) Met tekstverlies na fol. 108v°. Voor de tekst, zie *Catalogus Gent*, dl. 1, p. 36-37 en de verwijzingen aldaar in noot 52.

(672) Blijkens het incipit, niet het bekende aan Gregorius toegeschreven gebed : ACHTEN-KNAUS, p. 49 (fol. 185r°). Na fol. 118 ten minste één blad uitgescheurd, met tekstverlies.

(673) Vgl. het overeenkomende incipit bij ACHTEN-KNAUS, p. 346 en verder de verwijzingen aldaar p. 111 (fol. 299v°).

fol. 132v°-133r° : Tot onse lieuer vrouwe

Inc. O maria eenighe hope ende troost inder salicheit, O alder zoetste moeder gods oueruloeyende van alle ontfarmherticheit. Ic vermane hu ...

fol. 133r°-134r° : Van den seluen

Inc. O ghi alder zoetste minnelicste maghet maghet maghet [sic] maria O schoone bloeme maghet maria O ghi zoete vrouwe maghet maria ...

fol. 134r°-v° : Sinte bernaerds ghebet dat hy daghelix plach te lesen ter eeren onser lieuer vrouwen

Inc. O gloriose vrouwe coninghinne der bliscepe O fonteyne der goddiensticheit, ende der ontfarmherticheit, O blinckende schyn des hemels ...

fol. 134v°-137v° : Een seer schoon deuotich ghebet tot onser lieuer vrouwe ⁽⁶⁷⁴⁾

Inc. [fol. 135r°] Ic bidde hu helighe maria moder gods vol ende oueruloedich van ghenaden des ouersten coninx dochter moeder der weesen ...

fol. 137v°-139r° : Een ghebet tot onser vrouwe ⁽⁶⁷⁵⁾

Inc. Weest ghegroet alder helichste // dienstmaegt der heligher drievuldicheit maria, Weest ghegroet alder hoochste huutuercoren dochter ...

fol. 139r°-142v° : Die dit ghebet dertich daghen achter een deuotelic leest ... [Gebed op Christus' Passie tot Maria] ⁽⁶⁷⁶⁾

Inc. Heileghe maria ewighe maghet bouen alle maegden. moeder der ontfarmherticheit. moeder der gratien hope alder mistroostigher ...

Expl. na synder verrisenesse hu huutuercoren maghet den apostelen ende ander huutuercoren vrienden hem heeft gheopenbaert Doer syn gloriose openbaringhe [...] ⁽⁶⁷⁷⁾

Hs. 1347

Gebedenboek

Perkament, 136 bldn, 122 × 82 mm, 1511 (26 mei)

(IV-3) (5) + (IV-1) (12) + 6 IV (60) + (IV-1) (67) + 3 IV (91) + 2 (IV-1) (105) + IV (113) + III (119) + 2(IV-1) (133) + (III-3) (136). In het eerste katern ontbreken

(674) Vgl. MEERTENS, dl. 6, p. 111-112 (Hs. Brussel, K.B. 19588, fol. 25) en de verwijzingen aldaar.

(675) Zie *Catalogus Gent*, dl. 1, p. 42 en de verwijzingen aldaar, noot 73.

(676) Vgl. MEERTENS, dl. 6, p. 201 (Hs. G 7, Leuven, fol. 283v°).

(677) Achteraan ontbreekt ten minste één blad, met tekstverlies.

vooraan drie bladen, waarvan ten minste één met tekstverlies (januari in de kalender). In het tweede katern is het oorspronkelijk zesde blad, m.a.w. dat onmiddellijk volgend op de kalender, mogelijk zonder tekstverlies, uitgesneden. In het negende katern ontbreekt, zonder tekstverlies, het eerste blad. Mét tekstverlies zijn uitgesneden : het oorspronkelijk laatste folio van het dertiende, het oorspronkelijk tweede folio van het veertiende, het oorspronkelijk laatste folio van het zeventiende en het oorspronkelijk vijfde folio van het achttiende katern. In het negentiende en laatste katern zijn, zonder tekstverlies, de laatste drie bladen uitgesneden. Geen reclamen of custoden. Sporen van signaturen helemaal onderaan rechts op de recto-zijden in de eerste helft der katernen IX (*i...*) tot en met XIII (*n...*) ; in de andere katernen waarschijnlijk besnoeid. Afschrijving met inkt : ca. 85 × 54 mm. Sporen van liniëring met stift : 18 r. in de eerste twee katernen en vanaf het vijfde katern tot het einde ; 20 r. in de derde en de vierde katern. Prikken met het oog op de afschrijving in de boven- en onderranden op een aantal plaatsen bewaard. Moderne foliëring met potlood : 1-136.

Eén hand : littera textualis. Rubrieken, rubricering, rode onderstreping, rode paragraaftekens. Rode lombarden van 1 en 2 r. hoog. Versierde groene initialen met groene, bruine en rode randversiering op fol. 11r° en 61r° (penwerk, ranken, plant- en bloemmotieven). Op het dekblad vooraan een miniatuur : Christus aan het Kruis met Maria en Johannes (olieverf).

Oorspronkelijke gotische band van roodgekleurd schaapsleder over houten borden. Vier ribben. Op voor- en achterplat telkens een raam (ca. 90 × 53 mm) in drievoudige filet, met de diagonalen, eveneens in drievoudige filet. In de opengebleven ruimten diverse stempeltjes : arend (vierkant van ca. 10 × 10 mm), lelie (ruit van ca. 15 mm hoog), gelaat (?) (driehoekje ca. 20 mm breed, 10 mm hoog), ranken (rechthoek van ca. 9 mm hoog op 35 mm breed). Twee sluitriemen met koperen beslag, waarvan de riemen zelf ontbreken. Als dekblad vooraan fungeert een bladgrote miniatuur (vgl. hierboven) ; geen dekblad achteraan. Vooraan twee, achteraan één papieren schutblad.

Drie van de hierboven genoemde stempels komen ook voor op de band van een handschrift in 1487 te Maastricht geschreven door zuster Katrijn van Rade in het klooster op de 'meechdendries' ⁽⁶⁷⁸⁾, nu in de bibliotheek van de Kon. Academie te Gent ⁽⁶⁷⁹⁾. Vermoedelijk zijn dus beide banden uit hetzelfde (Maastrichts ?) atelier afkomstig.

Zoals o.m. blijkt uit het colofon (zie INHOUD, fol. 136v° ; maar ook fol. 51v° en 60v°) is het handschrift in 1511 geschreven voor Maria van Elderen, echtgenote

(678) Een viertal handschriften uit dit klooster reeds samengebracht door J. DESCHAMPS, *Tentoonstelling van Middelnederlandse handschriften uit beide Limburgen. Catalogus* (Hasselt, 1954), p. 44-46.

(679) [L. INDESTEGE], *Boekbanden uit vijf eeuwen*, p. 68-69.

van ridder Aryon van Essenroe, heer van Schoenfoerst (bij Aken). In 1855 behoorde het tot een veiling bij M. Nijhoff in Den Haag van een collectie boeken die in 1854 waren aangetroffen op de zolder van de consistoriekamer van de Hervormde Kerk te Heusden in Noord-Brabant⁽⁶⁸⁰⁾. Er zijn echter geen indicaties dat het gebedenboek van Maria van Elderen ooit in het bezit is geweest van het Katharijneconvent te Heusden, waar de catalogus van Nijhoff in zijn titel naar verwijst⁽⁶⁸¹⁾. In de ondermarge op fol. 107v°, een moeilijk te lezen inscriptie in potlood : *Anno 1542 / ... Bluchst...(?)*.

Literatuur : W. DE VREESE en E. GAILLIARD, "Dietsche kalenders", *Jaarboek van de Kon. Vlaamsche Academie voor Taal en Letterkunde*, jg. 27 (1913), p. 17-115 (p. 36-40) — [L. INDESTEGE], *Boekbanden uit vijf eeuwen*, Gent, 1961, p. 68-69 — DEROLEZ, *Census*, Hs. 1347.

INHOUD

fol. 1r°-10v° : [Kalender, vooraan defect]⁽⁶⁸²⁾

Inc.		c	<i>Marien leitmesse.</i>
	xvi	f	S. blasius busschoff ⁽⁶⁸³⁾ .
	v	g	
		A	S. Agatha ioffer.
Expl.	xiiij	d	<i>S. iohan apostel.</i>
	ij	e	<i>Die onnoesel kynder.</i>
		f	S. thomas busschoff.
	x	g	
		A	S. siluester pois.

(680) *Catalogue d'une collection de manuscrits et lettres autographes, impressions ... provenant de la bibliothèque d'un couvent du Brabant septentrional...*, [Den Haag, 15 okt. 1855 e.v.], p. 1, nr. 2. Op het eerste schutblad vooraan is een knipsel gekleefd uit weer een andere veilingcatalogus waar het hier beschreven handschrift als nr. 6 werd aangeboden. Vermoedelijk gaat het hier eveneens om een Noordnederlandse veiling : op de versozijde van het knipseltje figureren als nrs. 29 en 30 respectievelijk een *Chronijk van Rotterdam 1426-1589* en een *Schepenbrief van Leiden* uit 1354 (verkoop van land aan abdis van der Lee). Via de geschiedenis van deze documenten kan, gesteld dat men de huidige verblijfplaats ervan te weten zou komen, de catalogus in kwestie wellicht worden geïdentificeerd.

(681) P. J. MARGRY, "Het Katharijneconvent te Heusden. Een onderzoek naar het boekenbezit en boekengebruik van een tertiariissenklooster in de late middeleeuwen", *O.G.E.*, jg. 60 (1986), p. 148-203 (p. 199).

(682) Uitgegeven door W. de VREESE en E. GAILLIARD, "Dietsche kalenders", *Jaarboek van de Kon. Vlaamsche Academie voor Taal en Letterkunde*, jg. 27 (1913), p. 17-115 (p. 105-115 ; zie ook p. 36-40). Sommige heiligen in de kalender zijn typisch voor het aartsbisdom Keulen ; vgl. ook DEROLEZ, *Census*, Hs. 1347.

(683) De tweede f nog slechts vaag zichtbaar.

fol. 11r°-51v° : *Item. Hij begynnen die seuen gezcijden van onsser leyffuer vrouwen. der iofferen marien* ⁽⁶⁸⁴⁾.

Inc. Dye metten / HEirre du salt vp doen myne lippen Inde mijn mont sal vortkundigen dynen loff. Got wil andencken in myne hulpe ...

Expl. Alle geleuffige selen. durch die bermhertzichheit goitzs moissen sich resten in hilghen vreden. Amen. Scriptum in profesto pasche anno :1.5.1.1 :

fol. 52r°-60v° : *Item. Her nae volgt eyne altze schoen gebet van der eyrwerdichgher ioffrauwen marien*

Inc. O myne vyssuerkoeren ioffrauwe maria. eyne ewyge ioffrauwe bouen alle ioffrauwen. Ioffer vur der gebort. in der gebort. inde naeder ghebort. O moeder der alre hoichster goedichheit ...

Expl. de mit den vader inde mit den hilgen geyst leyfft inde rengneirt eyne gewoer got. ewelich inde vmmermee sonder ende Amen. 1.5.1.1.

fol. 61r°-82v° : *Item. Hij begynnen die seuen psalmen van der penitencien [Zeven Boetpsalmen gevolgd door litanieën en gebeden]* ⁽⁶⁸⁵⁾

Inc. HEirre in dynre grymmichheit in stroeff mich neit : noch in dynen zcorne in berispe mich neit. Erberme dich mynre heirre want ich kranck byn : maich mich gesont ...

Expl. De mit den vader inde mit den soenne. ynde den hilgen geyst. leeft inde rengneirt ewelich sonder ende. Amen.

fol. 82v°-85r° : *Van got den vader eyne schoen ghebet*

Inc. O Almechtich ewich vader. ich roeffen vch an inde bidden. want ich by myr selffs hayn my sooyne ynde myne sele mit onzcelligen sunden hayn besmitst ...

fol. 85r°-92v° : *Item. dit is eyne goute gebet vur eyne eyne sele daer mens vur begheren [sic] ys*

Inc. O Gloriose werdighe hoich geboren son godes. leyff genedige goudertieren ihesu xpriste. dorluchtige ewich kunynck. inde heirre alree heirren. ich offeren mich hu ...

fol. 92v° : *Eyne collect. vur vader inde moeder*

Inc. Got de ons geboeden hais vader inde moeder zcu eren. erberme dich gouderteirlich ouer die selen myns vaders inde mynre moeder inde vergeff hun ...

(684) Vgl. N. VAN WIJK, *Het getijdenboek van Geert Grote*, Leiden, 1940, p. 36 e.v.

(685) Vgl. HENDRICKX, p. 66 (Hs. Neerl. 1, fol. 96r°) en de verwijzingen aldaar ; vgl. ook p. 77 (Hs. Neerl. 17, fol. 1r°) ; VAN DE VEN, p. 69 (KHS 10, fol. 73r°) en p. 83 (KHS 12, fol. 195r°). Zie ook Hs. Gent U.B. 208, fol. 163v° (*Catalogus Gent*, dl. 1, p. 67)

fol. 92v°-94v° : [Gebed voor de overledenen toegeschreven aan Paus Innocentius III ; in- en uitleiding over het ontstaan van het gebed] ⁽⁶⁸⁶⁾

Inc. (fol. 93v°) : Sydt gegroet alle geleuffige selen der wilger licham. hij inde alrewege sich resten in den graueren. Onse leyffe heirre ihesus xpristus de vch verloest hait ...

fol. 94v°-97v° : Item. Her nae volgt eyne goude beuelinge asdu des morgens vp steis ... ⁽⁶⁸⁷⁾

Inc. DYe gewalt des vaders die wijsheit des soens ynde die gouderterenheit des hilgen geist. mois verhueden inde bewaren myne sele inde lyff in ewichgeit ...

fol. 97v°-98v° : Noch eyn suuerlich gout kostlich inde anmyrecklich ghebedt ⁽⁶⁸⁸⁾

Inc. Dat cruce goitz sy mit myr dat + cruitz goitz is mijn zu/ /verloes. + Cruitz goitz yss dat ich alzijt anbeden. + Cruce goitz is eyn gewaer heil ...

fol. 98v° : Mit dissien gebede beueil dich alle dage der moeder goitz marien ⁽⁶⁸⁹⁾.

Inc. O maria moder alre genaeden. ich onseliche sundersse. ich beuelen dyr mijn lijff inde myne sele. myne eir. inde myne waeluart ... ⁽⁶⁹⁰⁾

fol. 99r° : [Einde van een gebed]

[...] zu myr keirs. inde mich behuedes inde beschirmes vur alle myne vyant seynlich off onseynlich. inde sunderlinge in der vren myns doitz Amen

fol. 99r°-v° : [Zeven verdiensten voor wie dagelijks mis horen] ⁽⁶⁹¹⁾

Inc. Die eirste is. he deidt gode leiffer. inde baidt synre selen me. dan off he also vil lantz off erffs vm got geiff. as he bennen der zcijt vmme goeyn mucht ...

fol. 100r° : [Einde van een gebed]

[...] hyrnnen (?). mit bernenden ernst mit suchtender kelen. mit genijchden heuffde zu den doit. mit doetlichen lijffe. mit vpgedoenden hartzcen ...

fol. 100r°-103v° : [Gebed tot de Vijf Wonden, met een inleiding over een

(686) Vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 179 (fol. 213r°).

(687) Vgl. MEERTENS, dl. 6, p. 43 (fol. 169) en p. 66 (fol. 197).

(688) Vgl. MEERTENS, dl. 6, p. 130 (Hs. Brussel K.B. 21953, fol. 18v°) en de verwijzingen aldaar.

(689) Enkele analoge incipits bij ACHTEN-KNAUS, p. 350.

(690) De tekst breekt af onderaan de bladzijde.

(691) Einde van deze tekst defect.

“werentlich mynsche. de plaich die hilghe vunff wonden onss heirren ihesu christi alle dage sunderlinge zu eren mit synen gebede”] ⁽⁶⁹²⁾

Inc. (fol. 100v^o) Loff inde glorie. inde wyrckonge der danchberheit. sy dir heirre ihesu christe vur die alre hillichste wonde dynre rechter hant ...

fol. 103v^o-106r^o : Der eirwerdige preister beda hait dit naeuolgende gebet ghemaicht van den seuen worden die onse leyff heirre an deme cruce spraich ... [Pseudo-Beda] ⁽⁶⁹³⁾

Inc. (fol. 104r^o) O Heirre ihesu christe ich erme sundersse ermanen dich dynre hilger seuen wort die du gesproken hais an den lesten ende dins leuens ...

fol. 106r^o-107v^o : (...) *vur den waeppen ons heirren* ... [Pseudo-Gregorius] ⁽⁶⁹⁴⁾

Inc. (fol. 106v^o) O heirre ihesu xpriste. ich anbeden dich an den cruce hangende. inde eyne dornen kroen vp dynen heuffde dragende ...

fol. 107v^o-109r^o : [Acht verzen die de duivel St. Bernardus leerde : Illumina oculos meos ; met verhalende inleiding] ⁽⁶⁹⁵⁾

Inc. (fol. 108r^o) *der eirste verss* O heirre erlucht myne ougen. dat ich neit in ontsloeff in mynen doedt. dat der vyant neit in spreich ich hayn in verwunnen ...

fol. 109r^o-110v^o : *eyn deuoet gebet van synt .annen.*

Inc. (fol. 109v^o) Verblijdt vch hilge moeder synt anna. selige vrouwe. die alsoe groessee dochter vort gebracht hait ynde die alre glorioeste moeder goitzs haisdu gedragen ...

fol. 110v^o-117r^o : *Item. Hij begint der rosenkrans van der eirwerdiger moderen inde weidwerssen synt Anna* ⁽⁶⁹⁶⁾.

Inc. O Hillige moeder synt anna bis ons eyn ewich troist. inde zu verloes in alle onssen noeden. inde due ons vp die porte ⁽⁶⁹⁷⁾ des hummels ...

(692) Te vergelijken met Pseudo-Gregorius, *Gebet tot de vijf wonden*, b.v. Hs. 209, fol. 53v^o : zie *Catalogus Gent*, dl. 1, p. 73 en de verwijzingen in noot 141 aldaar.

(693) Vgl. Hs. 205 I, fol. 23r^o (*Catalogus Gent*, dl. 1, p. 34 en de verwijzingen noot 44) en Hs. 208, fol. 64r^o ; HENDRICKX, p. 78 (Hs. Neerl. 17, fol. 96r^o).

(694) Vgl. Hs. 205 I, fol. 64v^o ; Hs. 205 III, fol. 40v^o en Hs. 209, fol. 54v^o : *Catalogus Gent*, dl. 1, pp. 35, 48, 73 en de verwijzingen in noot 50 op p. 35. Verdere verwijzingen bij Hs. 1330, fol. 49r^o hierboven.

(695) Vgl. J. REYNAERT, “Jacobus van Gruitrodes *Speculum saecularium hominum* (cap. 1) in Middelnederlandse vertaling”, *V.M.A.* 1990, p. 36-57, m.n. p. 19 en de literatuur in noot 50.

(696) Bij ACHTEN-KNAUS zijn verscheidene rozenkransen van de H. Anna gerepertorieerd (p. 403). Voorzover de incipits worden meegedeeld, blijkt het om andere teksten te gaan dan de rozenkrans in dit Gentse handschrift.

(697) Hs. : “port”, met de op een z gelijkende afkorting : “portet” ?

fol. 117°-118° : *van synt barbaren* ⁽⁶⁹⁸⁾

Inc. O bloeme der meegde. o gloriose alre reynste maget inde mertelersse xpristi.
hilge inde selyge barbara. nv bidden ich erme creatuyr. dat du myr verkrigen
wils an ihesum christum ...

fol. 118°-119^v : *Eyn ynnich gebet. van onsen leiffen heirren*

Inc. O bermhertzzciche got. de dae neit in begeers der doedt mer die peniten-
cien der sunder. wille anseyinne gouderzeirlich dijn volck. inde dich zu eme
keren ...

fol. 119^v-120^v : *van synt sebastianus eyn gebet*

Inc. O hilge vysserkoeren merteler. synt sebastianus. grois is dijn gelouffe. bidde
vur ons den heirren ihesum christum. vp dat wyr moegen verloist inde be-
schirmt sijn ...

fol. 120^v-126° : [Zeven Pater Nosters ; met verhalende inleiding] ⁽⁶⁹⁹⁾

Inc. (fol. 121^v) O Almechticher bermhertzich ewich got. dit Pater noster offeren
ich erme sundich gebreichlich minsche alle den hilgen gedencken. die du leyffe
heirre ye gedacht hais ...

fol. 126°-127^v : [Gebet te spreken *vur onser leiffer vrouwen bildde*] ⁽⁷⁰⁰⁾

Inc. Loff inde eyr sy den vader // inde deme soenne. inde dem hilgen geist.
Als yt was in den anbegynne inde nv. inde alwege inde ewelich inde vmmer
me ...

fol. 127^v-128° : *Item. asmen dat hilge sacrament vp heyfft dan so sprech*

Inc. (fol. 128°) Bys willekomen mijn got inde mijn schepper heirre ihesu xpriste.
waer got. inde gewaer mynssche. o heirre ihesu xpriste ich anbeden dich ...

fol. 128° : *Zcu den kelck*

Inc. Bis gegroit o hillich bloit dat vyss xpristus syden vlois. ich bidden dich
nv inde zu allen stonden ...

fol. 128^v-130° : *As du zu deme hilgen sacrament wolt ghoen ...* ⁽⁷⁰¹⁾

Inc. O heirre ihesu christe. kunnyck alre connynge inde heirre alre heirren.
zcu deme dyssche dynre suisser wirtzschaff ...

(698) Vgl. Hs. 205 II, fol. 92° : *Catalogus Gent*, dl. 1, p. 46 en de verwijzing in noot 92.

(699) Wat het incipit betreft afwijkend van de bij ACHTEN-KNAUS bekende oefeningen met het Pater noster ; vgl. aldaar pp. 343 en 403.

(700) Tussen fol. 126 en 127 is, met tekstverlies, een blad uitgesneden ; het is dus niet zeker dat de tekst daar doorliep ; anderzijds bevat de tekst op fol. 127 ook geen indicaties van het tegendeel.

(701) Vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 394, het incipit "Zo der tafelen dynre alre suetster weer-
scappen" en de verwijzingen aldaar.

- fol. 130r°-v° : Noch eyn ander gebet van den werdigen hilghen sacrament.
Inc. O heirre ihesu xpriste goude herde. widder leyde mych dwaellen schoeffgen
zu dynre suesser herden. vpdat ich koeme in den schoeffstal ...
- fol. 130v° : Noch eyn ander gebet asdu dadt hilge sacrament ontfangen
wolt ⁽⁷⁰²⁾
Inc. Och leyffe Heirre. ich in byn neit werdich dat du onder mijn daich in geis.
mer mit betruwen van dynre gotlicher goitheit ... ⁽⁷⁰³⁾
- fol. 131r° : [einde van een gebed]
mit myr blues. inde mich nummer me in loesses. Ynde vp dat ich dyr nae
dynen willen eynich bliuen mois onuerscheiden ewelichen sonder ende Amen
- fol. 131r°-132r° : Vur den ontfencknisse des sacramens eyn ander goudt
gebedt
Inc. Gegroit sysdu o maria. moder ons heirren ihesu xpristi eyne schoen wunnent-
lichgee morgens roeidt. du suessee wail beheichliche ioffraue goitzs ...
- fol. 132r-133r° : Nae deme ontfenckenyss des hilgen sacramens ...
Inc. Loff inde eir sy dir mynen heirren inde mynen goede de nv komen bis
in die krancke herberch myns hertzen ...
- fol. 133r°-v° : Eyn ander gebet nae der ontfencknisse des hilgen sacramens
christi ⁽⁷⁰⁴⁾
Inc. Ich onseliche sundersse ich hayn den heirren inde got ontfangen. sonder
den myne sele neit leuen in maich ...
- fol. 133v°-134v° : Noch eyn ander goudt ghebet
Inc. O heirre bermhertzychger got. de dae bis eyn selich behelder alre mynsschen.
de / / neit in wilt den doit der sunder ...
- fol. 134v°-135v° : Item. dissien ymnus sal men lesen des aeuens asmen sloef-
fen wilt ghoen ... [berijmd] ⁽⁷⁰⁵⁾
Inc. Xpriste du bis daich inde leicht / vur dir en is verborgen neit. / Dou leichtes
vederlich glans / leys ons den weich der waerheit gans. ...
- fol. 135v°-136v° : Item. dit is eyn geistlichen leitgen. [Jan Brugman, "Och
eewelic is so lanck", berijmd] ⁽⁷⁰⁶⁾

(702) Vgl. Hs. 208, fol. 85r° : *Catalogus Gent*, dl. 1, p. 62 en de verwijzing in noot 117.

(703) De tekst breekt af onderaan de bladzijde.

(704) Vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 220 (fol. 90r°).

(705) Vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 138 (fol. 95r°) en de verwijzingen aldaar.

(706) Vier strofen van acht verzen met de stok : "och ewich is soe lanck"; rijmschema, op enkele plaatsen verstoord : ababcedd. De complete tekst van Brugmans lied omvat zeven strofen van acht verzen. Voor verdere handschriften en drukken, zie : B. DE TROEYER, *Bibliographia franciscana Neerlandica ante saeculum XVI*, dl. 1, Nieuwkoop, 1974, p. 91-92.

Inc. Mit vreuden wil wir syngen / inde loeffen die trinitaet / Dat sy ons wil
bryngen / zcer ewiger seligheit / Die ewelich sal dourren / ...
Expl. Sy loeuen vysser moissen / och ewich ys soe lannck.

fol. 136v° : [Colofon]

Geschriffen zcer eren goitzs nae der iufferlich[er ⁽⁷⁰⁷⁾] draich marien .xv°. inde
elff ioeer. des xxvi daichs .Meyss. in behoeff ioffer Marien van elderen zcer hilger
ee. ewige gesellynne dess vroemen ritter meissichen mans ioncher Aryons van
essenroe in der zcijt heirre des lans van schoenfoerst danne got der heirre alwege
geloift mois sijn.

Hs. 1348

Rulman Merswin, Boek van den negen velden en andere religieuze traktaten

Papier en perkament, 203 bldn, 135 × 102 mm, (15de ?)-16de eeuw

17 IV (136) + (IV-2) (142) + 6 IV (190) + (VII-1) (203). Alleen fol. 197-198
(binnenste diploma van het laatste katern) van perkament. In het achttiende katern
zijn achteraan twee bladen uitgesneden ; tussen de eerste twee bladen is anderzijds
een half blad ingevoegd, gefolieerd *137bis*, met daarop een aanvullende nota bij
de tekst op fol. 138r°. In het laatste katern is achteraan één folio uitgesneden.
Geen signaturen, reclamen of custoden. Afschrijving en liniëring met inkt tot
fol. 190v° : één kolom van 95-105 × ca. 70 mm ; tot fol. 16v° : 18r. ; daarna 17r.
tot fol. 104v° ; vanaf fol. 105r° weer 18r. tot fol. 190v°. Van fol. 191r° tot 203v°
afschrijving met inkt, geen liniëring : één kolom van ca. 102 × 70 mm ; ca. 25 r.,
maar sterk wisselend. Prikken met het oog op de liniëring overal bewaard, met
uitzondering van het laatste katern ; prikken voor verticale aflijning op sommige
plaatsen in de ondermarges bewaard. Moderne foliëring met inkt bovenaan rechts
op elke rectozijde : 1-137, 137bis, 138-203.

Watermerken : 1. eerste twee katernen (fol. 1-16) : een letter P met kruisbloem,
gelijkend op Briquet 8627 (1491-1504) ; 2. katernen III tot XIII (fol. 17-104) : de
naam *C PINETTE* in banderol, te vergelijken met Briquet 12061 (1559-1564), en
een ander watermerk, vermoedelijk met dezelfde naam, nu echter in een driehoekige
tekening ; 3. katernen XIV en XV (fol. 105-120) : een letter P, vermoedelijk dezelfde
als nr. 1 hierboven ; 4. katern XVI (fol. 121-128) : een hand met kruisbloem in
de aard van Briquet 11423 (1493-1501) ; 5. katernen XVII en XVIII (fol. 129-142) :
een letter P, vermoedelijk dezelfde als nrs. 1 en 3 hierboven ; 6. katern XIX (fol. 143-
150) : een andere letter P, niet geïdentificeerd ; 7. in het laatste katern (fol. 191-
203) : vermoedelijk een kroon in de aard van Briquet 4636-4646 (tweede en derde

(707) Afkorting, indien aanwezig, nog nauwelijks zichtbaar.

kwart 15de eeuw) of G. PICCARD, *Die Kronen-Wasserzeichen. Findbuch I*, Stuttgart, 1961, I 301-327 (eveneens tweede en derde kwart 15de eeuw) en een ossekop met ster, niet te identificeren aan de hand van Briquet of G. Piccard, *Die Ochsenkopf-Wasserzeichen*, Stuttgart, 1966. In de katernen XX tot XXIV (fol. 151-190) geen zichtbare watermerken.

Drie handen : 1. fol. 1r°-16r° : een vrij haastige, onregelmatige littera textualis (16de e. ?) ; 2. fol. 17r°-187r° (en wellicht ook fol. 202v°) : een verzorgde, maar eveneens wat onregelmatige littera textualis (16de e.) ; 3. fol. 191r°-202v° : cursief (nog 15de e. ?). Rubricering, rubrieken en rode lombarden van twee r. hoog (representanten) regelmatig tot fol. 187r° ; in het laatste gedeelte alleen op de eerste bladzijde (fol. 191r°).

Schaapslederen band over kartonnen borden (18de e. ?). Vier ribben ; in het tweede vakje bovenaan, in gouddruk op rood schildje : *SPIEGEL / DES DOOTS / M : S* : In de overige vakken, eveneens in gouddruk, plantaardige motieven. Vooraan drie, achteraan twee papieren schutbladen (18de e. ?). Bovenaan op het eerste schutblad vooraan r°, met potlood : *n 1509* ; op het derde, met inkt : *SPIEGEL / DES / DOOTS / M : S* : en daaronder, met potlood : *Le miroir de la mort*.

De B.N.M. verwijst in de documentatie bij dit handschrift naar een "catalogus Jacob Marcus, 7 sept. 1750" ; ik heb dit gegeven niet kunnen natrekken.

Literatuur : Afgezien van de korte beschrijving in A. DEROLEZ, *Inventaris van de handschriften in de Universiteitsbibliotheek te Gent*, Gent, 1977 (p. 108) is mij geen codicologisch relevante literatuur over dit handschrift bekend.

INHOUD

fol. 1r°-13v° : *Hier beghint dat spiegel des doots* ⁽⁷⁰⁸⁾

Inc. Een leeraer der heiligher kerken. die roept al vermanende Ghedenck o mensche dat die doot niet en merret Hier om soe en is die vre des doots niet versumelic te verwachten ...

Expl. Want die rechtuerdige sullen blencken als die sonne in die teghenwoerdicheit hoers vaders van hem wtuercoren tot die ewige blijscap Amen / Hier eyndet dat spiegel des doots

fol. 13v°-15v° : Een troestelick capittel

Inc. Die propheet ysayas seit onse god die verbeyt ons Dat hi onser ontfermen wil Comen wi te prijmtijt hi ontfanget ons alre vriendelicste ...

Expl. ende naden val der sonden te hant niet en werpe in die ewige verdoemenisse Mer dat si verbeyden die ewige vruechde Amen

(708) Zo te zien niet gelijk te stellen met het *Speculum artis bene moriendi* of met een van de andere vergelijkbare "spiegels" besproken door P. BANGE, *Spiegels der christenen* (diss. Nijmegen, 1986), p. 80 e.v. en *passim*.

fol. 15v°-16r° : [Dicta van Augustinus en Anselmus]

fol. 16v° : blanco (afgeschreven en gelinieerd)

fol. 17r°-102v° : Hier beghint die regule hoemen godlick leuen sal des ouersten groten leraers sinte iheronimus die hi screef tot eustochium der heiligher maghet [Middelnederlandse vertaling van *Regula monachorum ad Eustochium sacram Deo virginem*] ⁽⁷⁰⁹⁾

Inc. Dat / prologus / Die goedertieren ynnighe begheerte ende mynne der gheheilichder maechden ende inden heer ghemynde dochteren ende vrouwen Eustochium ende alle die ander die totter nvwer bruloften des lams onder ghehoersamheden ...

Expl. gheliken den dwasen maechden den inganck der cameran niet gheweyghert en werde Ende coemt der outhet vwer ynnigher iheronimus mit vwen heilighen ghebeden te hulpe Hier eyndet die regule

fol. 102v°-104r° : *Hier beghint een goede leringhe* [Twaalf punten die een geestelijk mens hinderen] ⁽⁷¹⁰⁾

Inc. HET sijn xij punten die seer hinderlick ⁽⁷¹¹⁾ een gheestelick mensch tot / / een volcomen leuen te comen Dat eerste is dat hi te wtwendich is ...

Expl. Ende op dat icket cortelijck besluit die afterclappers ende diet gaerne hoeren die draeghen beyde den duuel in haren tonghen

fol. 104v° : blanco (afgeschreven en gelinieerd)

fol. 105r°-187r° : *Hier beghint dat boeck vanden ix velden* [Vertaling van Rulman Merswins *Buch von den neun Felsen*] ⁽⁷¹²⁾

Inc. Alle menschen nemen deser waernender leringhe waer mit eenen gansen toeghekeerden ernste want wie dit boeck mit ernste leset of hoert lesen van voren aen tot al wt die moet hem beteren ...

Expl. Wie dit boeck wil lesen die leset van voer an tot al wt dan verstaet hijt eerst ende betert hi hem dan niet soe sal god enen ewighen val op hem laten vallen Voer die val behoede ons die ewige waerheit Amen

(709) P.L. 30, 391-426 ; vgl. B. LAMBERT, *Bibliotheca Hieronymiana manuscripta*, dl. III B, Steenbrugis, 1970, p. 463-468. Een afschrift van de Middelnederlandse vertaling wordt door Lieftinck gesignaleerd in Hs. Leiden, Maatschappij der Nederlandse Letterkunde Ltk 347, fol. 1r° e.v.

(710) Vgl. W. DE VREESE, *De handschriften van Jan van Ruusbroec's werken*, Gent, 1900-1902, p. 205.

(711) Sic. Lees : *hinderen* of *hinderlick sijn*.

(712) Voor verdere handschriften van de Middelnederlandse vertaling(en ?), zie L. VERSCHUEREN, *Hendrik Herp. Spiegel der volcomenheit*, dl. 1, Antwerpen, 1931, p. 149, noot 10 en de literatuur aldaar. Ik ben niet zeker dat het hier precies dezelfde vertaling betreft als die uitgegeven door G. H. VAN BORSSUM WAALKES, "Dat boeck van den oorspronck", *De Vrije Fries*, jg. 15 (1883), p. 119-263.

fol. 187v°-190v° : blanco (afgeschreven en gelinieerd)

fol. 191r°-202r° : *vander oetmoedicheit ende houerdie* ⁽⁷¹³⁾

Inc. In deser onghelijcheit des boems ende der vruchten soe merke onderscheit
der ondoechden ende der doechden Der wijsheit ende der dwaesheit Der
houerdien ende der oetmoedicheit ...

Expl. Het is der wijsheit gods ontfanclike Altoes dancket gode van sinen
voerghanc ende nimmermeer en [...] ⁽⁷¹⁴⁾

fol. 202v° :

Int iaer ons heren xv° ende liij op den xi ten dach van Januario soe sijn daer
vijf schippers alt samen burghers van harlinghen bij namen Job cornelis, Gherrit
claes, Erick claes, Frederick toenis, ende Han lamberts, die clock xij vren ghe-
slaghen wt staueren ghegaen ouer ijs nae Enchuysen Ende opt tlant tredende
tot enchuysen soe sloech die clock drie vren / *Nota bene*

fol. 203r°-v° : blanco (afschrijving, niet gelinieerd)

Hs. 1349

Een suuerlike materie vanden heiligen sacrament

Papier, 75 bldn, 141 × 102 mm, (tweede kwart) 16de eeuw

Het boekje is zo strak gebonden dat het, mede door het ontbreken van reclamen
en custoden, moeilijk is de samenstelling in katernen na te gaan ; met voorbehoud
dus : II (4) + IV (12) + III (18) + 6 IV (66) + (IV + I) (75). Sporen van afschrijving
met stift : één kolom van ca. 90 × 70 mm ; ca. 22 r. Moderne foliëring met inkt
bovenaan rechts op elke rectozijde : van I tot 75.

Watermerken : 1. fol. 3, fol. 37-53 en fol. 69-70 : een kruik in de aard van Briquet
12612-12635 (1483-1555) ; 2. fol. 4-32, fol. 62-63 en fol. 75 : een volledige eenhoorn,
niet te identificeren aan de hand van Briquet of van G. PICCARD, *Wasserzeichen
Fabeltiere*, Stuttgart, 1980, p. 240 e.v. ; 3. fol. 67-68 : een schild in de aard van
Briquet 1050 (1530-1545).

Eén hand : hybrida. Rubricering, rubrieken, rode onderstreping en paragraaftekens.
Rode lombarden van één tot drie r. hoog.

(713) Uittreksel uit de Middelnederlandse vertaling van het *Speculum virginum* (mede-
deling van Dr. U. Küsters, die over het *Speculum* en zijn bewerkingen een studie in voor-
bereiding heeft). Zie vooralsnog : M. BERNARDS, *Speculum virginum. Geistigkeit und Seelen-
leben der Frau im Hochmittelalter*, Köln-Graz, 1955.

(714) De tekst breekt af onderaan de bladzijde.

Moderne (19de e.) halflederen band met gemarmerd papier over kartonnen borden. Vier valse ribben aangegeven door een drievoudige filet in gouddruk. In het tweede vakje bovenaan in gouddruk op rood schildje: *VLAEMSCH / HANDSCHRIFT* / — / *15 EEUW*. In het onderste vakje een groenlederen etiket opgekleefd waarop in gouddruk: *HS. 1349*. Voor- en achteraan telkens twee moderne papieren schutbladen. Bovenaan op het tweede schutblad vooraan r°, in potlood door een 19de-eeuwse hand: *Batave* (? of *Basane* ?).

Op de rectozijde van het onbeschreven eerste folio is een inscriptie, vermoedelijk een 17de-eeuwse bezittersnaam, door doorstreping onleesbaar gemaakt. Een nota in de B.N.M. bracht ons op het spoor van een vermelding in de *Catalogue méthodique d'une magnifique collection de livres et manuscrits... provenant des bibliothèques de ... Ulrich Allerguthaut, M. Vandevyver... et ... A. B. de Cassaignard* (Gent, 1-6 mei 1854) die vermoedelijk op het hier beschreven handschrift slaat: "29 Dyt is een suerlike materie van de heilige sacrament. in-8. demi rel. *Sur papier*. Commencement du 16me siècle" (p. 3). Daar zowel Allerguthaut als De Cassaignard van buitenlandse afkomst en niet-Nederlandstalig waren, komt hier vooral de geneesheer Vandevyver uit Wachtebeke als bezitter in aanmerking. Over de geschiedenis van het handschrift is ons verder niets bekend.

Literatuur: DEROLEZ, *Census*, Hs. 1349.

INHOUD

fol. 1r°-v° : blanco

fol. 2r°-75v° : *Dijt is een suerlike materie vanden heiligen sacrament* ⁽⁷¹⁵⁾

Inc. Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem Habebit vitam eternam ⁽⁷¹⁶⁾ Joannes sexto capitulo Soe wie myn vleijs eet ende myn bloet drincket heuet dat ewige leuen Alexander die paus secht vanden heiligen sacrament aldus Onder allen offerhanden die wie gade mogen doen ...

Expl. Ende hier namaels v ewige glorie ende vroude Dyt verleent mi here ihesu christe ⁽⁷¹⁷⁾ scepper ende verloesser mynre zielen doer v heilige wonden AMEN *Finis cum deo* ⁽⁷¹⁸⁾.

(715) Eén exemplar (fol. 66v°) uit deze verder onuitgegeven tekst is besproken en ten dele getranscribeerd in C. G. N. DE VOOYS, *Middel nederlandse legenden en exempelen*, Groningen-Den Haag, 1926², p. 237.

(716) Joh. 6, 55.

(717) Hs. : *ihū xpī*.

(718) Hierbij aansluitend, eveneens nog in rode inkt, een afkorting die ik lees als *rc*, overstreept, de *r* niet rond (en dus niet te verwarren met de afkorting voor *et*), de *c* overgaand in een krul. Toch : *et caetera* ?

Hs 1350

[Jan de Rijcke ?] Vanden loue ende weerdicheyt der megdelijker zuuerheyt

Papier, 144 bldn, 137 × 101 mm, omstreeks 1500

IV [-1⁽⁷¹⁹⁾] (8) + 8 IV (72) + III (78) + 6 IV (126) + II (130) + IV (138) + (IV-1) (145). In het laatste katern ontbreekt, vermoedelijk zonder tekstverlies, het achtste blad. De onregelmatigheid van het tiende katern hangt samen met de tekstvolgorde: op fol. 79r° begint het 'derde capittel'. Waarom het zeventiende katern een binio moest zijn, is niet duidelijk: een breuk in de tekst is hier niet te bemerken, evenmin is er sprake van tekstverlies. Een aantal (door vocht?) beschadigde bladen zijn met modern papier gerestaureerd (fol. 2 tot 38 en 125 tot 145). Reclamen op fol. 104v° en 140v°, m.a.w. telkens op het *tweede* blad van een katern, wat erop kan wijzen dat op onopengesneden vellen van vier folio's werd gekopieerd. Geen signaturen of custoden. Afschrijving met bruine stift: één kolom van ca. 84 × 60 mm; 17 r. Prikken met het oog op de afschrijving in de ondermarges. Moderne foliëring met inkt in de rechterbovenhoek van de recto-zijden: 1 tot 146 (evenals het eerste is het laatste blad een latere toevoeging).

Watermerk: een schild met lelies en aanhangende letter C, vermoedelijk Briquet 1726 (1494-1510).

Eén hand: hybrida. Rubricering, rubrieken, door- en onderstreping met rode inkt. Rode lombarden van meestal twee, soms drie r. hoog; representanten.

Moderne halflederen band (19de e.) met gemarmerd papier over kartonnen borden. Vier ribben. Filets in gouddruk op de ribben en boven- en onderaan elk vakje. In het tweede vakje bovenaan, in gouddruk: *WEERDIGHEYD / DER / MEGDELYKER / ZUVERHEYT*. Onderaan de rug is een groenlederen etiket opgekleefd waarop in gouddruk: *HS. 1350*. Vooraan twaalf, achteraan vier moderne papieren schutbladen. Op die schutbladen enkele 19de-eeuwse nota's (Snellaert?) verwijzend naar de tekst. Achteraan op het voorplat is een briefje ingekleefd met de volgende nota in inkt: "Waerschyndlyk het werk van Jan de Rijcke / kartuiser, geboren Gentenaar, overleden 1470 / zie Paquot XI [sic]⁽⁷²⁰⁾ bl. 124".

Literatuur: DEROLEZ, *Census*, Hs. 1350.

(719) Het eerste folio van het katern is nagenoeg geheel weggescheurd, maar vervangen door een modern papieren blad dat als nr. 1 werd gefolieerd.

(720) In PAQUOT's *Mémoires pour servir à l'histoire littéraire des dix-sept provinces des Pays-Bas...*, t. VI (!), Louvain, 1765, wordt op p. 124 onder "Jean de Rijcke, ou Joannes Divitis" als elfde toegeschreven werk vermeld een "*Traité de la virginité*. En flamand". Hier ook verwijzingen naar oudere literatuur.

INHOUD

fol. 2r°-145r° : [Jan de Rijcke ?, *Vanden loue ende weerdicheyt der megdelijker zuuerheyt*] ⁽⁷²¹⁾

[Inc. ontbreekt] ... coninck aswerus Hoe hij sinde o[uer ? ⁽⁷²²⁾] al sijne lantscapen ende in vele conincrijken die hij besat sijn boden dat sij souden bringhen tot hem in sijnder coninc steden daer hij te wonen plach dye scoenste megden dye sy vinden consten ...

Expl. Dat sij een spiegel wert allen anderen megden Ende nyet langhe daer na soe quam on[se] lieue vrouwe alsoe sij haer toegheseyt hadde Metten ande[ren] schoonen megden ende leydese m[et] haer in haer gheselschap. Am[en] ⁽⁷²³⁾ / *Dat vijfste blat der lijyen* ⁽⁷²⁴⁾

Hs. 1351

Sermoenen, goede punten, excerpten

Papier, 252 bldn, 141 × 102 mm, derde kwart 16de eeuw

4 IV (32) + II (36) + 5 IV (76) + II (80) + 2 IV (96) + II (100) + 19 IV (252). Met uitzondering van het vijftiende katern (fol. 101-108) zijn in de regel reclamen aangebracht onderaan op *elke* versozijde, ook in het midden van de katernen; het vijftiende katern heeft reclamen op fol. 101v° en 102v°, verder niet. Signaturen oorspronkelijk wel op elke eerste rectozijde van elk katern (onderaan links); nog bewaard: fol. 17r° : *b*; 33r° : *d*; 165r° : [*r* ?]; 173r° : *v*. Afschrijving met stift: ca. 110 × 80 mm (fol. 101-108: ca. 85 × 58 mm); liniëring duidelijk zichtbaar tot fol. 76: ca. 17 r.; daarna neemt het aantal r. op onregelmatige wijze toe: tot 27 r. op fol. 252v° (fol. 101r°-102v°: ca. 20 r.; fol. 103v°-108v°: ca. 16 r.). Moderne foliëring met potlood bovenaan rechts op elke rectozijde: 1-252.

(721) Identificatie vanzelfsprekend met voorbehoud. Het betreft alvast *niet* een afschrift van *Dat boec van der ioncfrouscap* uitgegeven door E. BERGKVIST (Göteborg, 1925), bijv. ook bewaard in Hs. 's-Gravenhage, K.B. 73 H 22 (J. DESCHAMPS, "Handschriften uit het Sint-Agnesklooster te Maaseik" in: *Album Dr. M. Bussels*, Hasselt, 1967, p. 167-194: p. 176). Na het vooraan defecte eerste kapittel begint in het hier beschreven handschrift op fol. 13r° het tweede hoofdstuk: "Hoemen vechten ende strijden sal om desen scat der reynicheit wel te bewaren", op fol. 79r° het derde: "Hoe dat ghij sult sijn als een ombeulecte lijye Ende ghelijc dat die lijye heeft .vi. bladeren soe volgen hier .vi. poenten die ghij houden moet".

(722) Rechter bovenhoek van het oorspronkelijke (nu gerestaureerde) blad, met enkele letters tekstverlies, uitgescheurd.

(723) Buitenmarge met enig tekstverlies afgescheurd.

(724) De laatste vijf woorden blijkbaar bedoeld als rubriek voor navolgende tekst; noch op fol. 145r°, waar nog ruimte is voor een vijftal regels, noch op fol. 145v° is verder tekst gekopieerd.

Watermerken versneden en onder de vouw, waardoor de figuur in sommige gevallen onherkenbaar is : 1. katernen V en VI (fol. 33-44) en XXVI-XXVII (fol. 189-204) : een wapenschild ? ; 2. katern VII (fol. 45-52) : een B in een schild, gelijkend op Briquet 8068 (1561-79) ; 3. katern XV (fol. 101-108) : de letter B, vermoedelijk Briquet 8077 (1566) ; 4. katernen XII-XIII (fol. 81-96), XXI-XXII (fol. 149-164) en XXXIII (fol. 245-252) : de halve maan met inscriptie *EDMONDENISE*, Briquet 5304 (1558-88) ; 5. in de overige katernen, voorzover een herkenbaar watermerk aanwezig is : een dolfijn met inscriptie *C.NOEL*, vergelijkbaar met, echter niet identiek aan een van de nrs. 5855-57 (1557-78) in Briquet.

Vier handen : 1. fol. 1r°-22r°(r. 7) ; 2. fol. 22r°(r. 7)-100v° en fol. 109r°-252v° ; 3. fol. 101r°-103r°(r. 11) ; 4. fol. 103r°(r. 12)-108v° ; alle hybrida. Rubricering, rubrieken, rode onderstreping, rode paragraaftekens. Rode lombarden van meestal één, soms twee r. hoog.

Kalfsleideren gotische band over houten borden. Op voor- en achterplat een ca. 15 mm breed raam van ca. 140 × 85 mm buitenmaat, waarbinnen een tweede raam, eveneens ca. 15 mm breed, van 102 × 55 mm ; het buitenste raam versierd met ruitjes in dubbele filet, waarbinnen een vierpas ; het binnenste raam versierd met ranken ; de overblijvende rechthoek in het midden (ca. 72 × 25 mm) door twee horizontale filets in drie vlakken verdeeld. Sporen van twee koperen sloten. Rug met bleker leer gerestaureerd ; vier ribben. In het tweede vak bovenaan in gouddruk : *GEERT VAN CAMPEN* / — / *HURST* / — / *HEINRIK HERP* ; in het derde : *FRANS DE DRYVER* / — / *ANDEREN* ; in het onderste : *H.S.* In het onderste vakje ook een groenlederen strookje opgekleefd waarop in goud-druk : *HS. 1351*. Voor- en achteraan telkens drie moderne papieren schutbladen ; op de eerste twee vooraan een inhoudsopgave in zwarte inkt (Snellaert ?). Op de achterkant van het voorplat is een blaadje opgekleefd met een nota in zwarte inkt door F. A. Snellaert betreffende *Pater Hurst*.

Blijkens het expliciet op fol. 236r° moet het handschrift aan een clarissenklooster worden toegeschreven. Op fol. 158r° is weliswaar sprake van “die derde orden van maria” maar de context wijst er m.i. niet op dat het handschrift daarom uit een karmelitessenklooster afkomstig zou zijn ⁽⁷²⁵⁾.

Literatuur : L. VERSCHUEREN, *Hendrik Herp O.F.M. Spiegel der volcomenheit*, dl. I, Antwerpen, 1931, p. 82-88.

(725) Vgl. VERSCHUEREN, *Hendrik Herp*, p. 88. Ook C. PETERS (“Een preek van pater Gabriel-Maria O.F.M.”, *O.G.E.*, jg. 24 (1950), p. 210-215) meent dat de inhoud van het handschrift veeleer op een franciscaanse oorsprong wijst. De auteur van het stuk over de derde orde van Maria, pater Gabriël Maria, behoorde zelf alvast tot de franciscanen.

INHOUD

fol. 1r°-25r° : *Een merckelijck punt wt die expositie van cantica canticorum* [Op Cant. 2, 15] ⁽⁷²⁶⁾

Inc. CAPite nobis vulpes paruulas. que demoliuntur vineas. nam vinea nostra floruit. Vangt ons die cleijn voskens die den wijngaert door wroeten Want onsen wijngaert heeft ghebloijt Wat is dit Als ik mejne so es een gheloeuighe consciencie ...

Expl. So dat sij wel met rechte moghen segghen Ick mijnen gheminden ende mijn gheminde mij. die gheuoeyt wort onder die lelyen.

fol. 25r°-29r° : *Een ander soet woort wter selfder expositien* [Op Cant. 6, 1] ⁽⁷²⁷⁾

Inc. DIllictus[sic] meus descendit in hortum suum ad aureolam aramatum[sic]. vt pascatur in hortis. et lilia colligat. Mijn gheminde es neder ghedaelt in sijnen hof. tot den voerhoecken oft dorschvloerken der welrieckender [costelijcker ⁽⁷²⁸⁾] cruyden ...

Expl. Om sulcken lelijen coemt die bruydegoom te vergaderen met sulcken heeft hij ghenoechte met sulcken is sijn bywesen

fol. 29r°-44v° : *noch van den seluen* [Op Cant. 6, 10] ⁽⁷²⁹⁾

Inc. DEscendi in hortum nucum. vt viderem poma conuallium. et inspicerem si floruisset vinea. et germinassent mala punica Ick daelde neder inden hof // der nootboomen op dat ic saghe ...

Expl. op dat ghij tot hem weder keeren moecht door die minne die hem seluen wt minnen dy ghegeuen heeft christus dijn bruydegoem

fol. 44v°-53v° : *Een ander punt* [Op Cant. 7, 7] ⁽⁷³⁰⁾

Inc. STatura tua assimilata [sic] est palme et vbera tua botris. Dijn statuere oft lingde is ghelijck den palmboom ende dijn borsten ghelijck den druyen ...

Expl. vol minnen ende vrolijcheden ende welsmakende Die een deuote ziele wt der borst christi put in vreuchden

(726) Dit en de hierna volgende gedeelten van een Hooglied-commentaar worden vermeld, echter niet geïdentificeerd in C. H. EBBINGE WUBBEN, *Over Middelnederlandsche vertalingen van het Oude Testament*, 's-Gravenhage, 1903, p. 223-224. Een deel van het eerste sermoe (op Cant. 2, 15) is in Hs. Brussel, K.B. 11.151-55, fol. 198v° e.v. gecopieerd als zijnde "gepreect van ... pater Michiel van Oederen" : W. DE VREESE, *De handschriften van Jan van Ruusbroec's werken*, Gent, 1900-1902, p. 289. Vgl. verder C. HAP, *Een 14de-eeuws Middelnederlands berijmd commentaar op het Hooglied* (diss. Louvain, 1975), p. 156 e.v.

(727) Vgl. hierboven bij fol. 1 r°.

(728) In de ondermarge toegevoegd.

(729) Vgl. fol. 1r°.

(730) Vgl. fol. 1r°.

fol. 53v°-65v° : *Een sermoen op des .h. cruys verheffing. Johannis taular* [J. Tauler] ⁽⁷³¹⁾

Inc. (fol. 54r°) Onse lieue heer spreckt Eest dat ic verheuen worde so treck ick alle dinck na mij. Die mensche is alle dinck. want hij heeft ghelijcheyt met allen dinghen ...

Expl. Dat hij die voor ons inden cruyce ghehanghen is ende ghestoruen ons dat moet gonnen des helpe ons god Amen.

fol. 65v°-82r° : *Op Sinte vincentius mertelaer dach een sermoen Jordanis* [Willem Jordaens ?] ⁽⁷³²⁾

Inc. (fol. 66r°) Ist dat dat terwen coren steruet so bringhet veel vruchten Dat terwen coren is ons lieue heer ihesus christus die met synen alder salichsten steruen ...

Expl. als hij ghewandelt heeft na sporende sijn voetpaden. Des helpe ons den seluen heer die loff moet sijn van alle creatueren inder eewicheyt amen

fol. 82r°-94r° : *Een sermoen op die .h. drijuuldicheyt dach van den deuoten leeraer Johannes tauweleer* [J. Tauler] ⁽⁷³³⁾

Inc. EStote misericordes sicut et pater vester misericors est. Sinte Lucas beschrijft inden euangelio dat ons heere sprack tot sijnen iongheren : Weest bermhertich ...

Expl. Dat wij ons nv alsoe moghen keeren dat ons dees ouervloedighe mate werde ghegeuen des help ons die suete heere Amen

fol. 94r°-95v° : *Een schoon exhortatie oft leeringe*

Inc. (fol. 94v°) Wtuercoren kint om te comen tot een grondich steruen ws selfs soo suldi ende moeti v seluen gheheel verlochenen om die minne gods ...

Expl. ende dat alle creatueren ende alle sinnelijcheyt in mij mocht ghedoot worden op dat ghij alleen in mijn hert mocht regneeren

fol. 95v°-98r° : *Hier na volghen sommige notabel punten der heyliger leeraers aengaende den godlijcken dienst*

(731) F. VETTER, *Die Predigten Taulers*, Berlin, 1910, p. 353-358 (nr. 65) ; A. L. CORIN, *Sermons de J. Tauler*, dl. 2, Liège-Paris, 1929, p. 161-171 (nr. 15) ; vgl. ook aldaar, p. 346-349 (nr. 32).

(732) De toeschrijving door L. Verschueren, *Hendrik Herp*, p. 82 aan Jordanus van Quedlinburg is vermoedelijk onterecht : vgl. R. LIEVENS, *Jordanus van Quedlinburg in de Nederlanden*, Gent, 1958, p. 240 en voor de toeschrijving aan Willem Jordaens : A. AMPE, "Willem Jordaens in nieuw perspectief", *O.G.E.*, jg. 40 (1966), p. 136-166(p. 150-153).

(733) Vgl. A. L. CORIN, *Sermons de J. Tauler*, dl. 1, p. 38-47, waar de tekst naar twee andere handschriften wordt uitgegeven. Het slot van deze preek heeft blijkbaar de auteur van *Den tempel onser sielen* geïnspireerd ; het betreffende excerpt uit het hier beschreven Gentse handschrift wordt parallel uitgegeven in A. AMPES editie van *Den tempel*, Antwerpen, 1968, p. 516-518.

Inc. (fol. 96r^o) Inden iersten Jheronimus ende Siprianus segghen. Soo wanneer men gaet ten ghebeden of om sijn ghetijden te betalen so en sal in geen der wijs dat ghemoede anders dincken ...

Expl. daer wij den grooten hooghen moghenden god groote iniurie in doen dat noch scherpelijck ghewroken sal worden

fol. 98r^o-100v^o : *sermoen*

Inc. Salich sijn sij o heere die daer woonen in v huys want van ewicheyt tot ewicheyt sullen sij v louen ...

Expl. Dat sijn weduwen die hier ghenen troest noch consolatie en hebben als sij versuchten so vercrijghen sij terstont dat sij begheeren

fol. 101r^o-103r^o : Sinte beernaert seyt dit in een sermoen vanden Auentmael ons heeren Jhesu christe ⁽⁷³⁴⁾

Inc. O Heere ghij sijt mijn liefde mijn eere mijn toeverlaet mijn hope mijn leuen mijn blijscap ende anders en suecke ic niet ...

Expl. enicht ende stadicht mijnen wille met uwen alder liefsten wille A.m.e.N

fol. 103r^o-108v^o : Dit heeft ghemaect een deuoet regulier thomaes kempien in sinte angneten berch buijten swolle ende is int lattijn eennen AB [*Alphabetum religiosorum* in Middelnederlandse vertaling] ⁽⁷³⁵⁾

Inc. (fol. 103v^o) O Aldersuetste heere Jhesu christi[sic] wijst mij toch uwe weggen ende uwe toepaijen leert mij ick bid v aldersuetste heer leert mij toch die weggen ...

Expl. ende tghene dat v dunckt swaer te wesen dat sal v licht worden

fol. 109r^o-112v^o : *Hier na volghen die .xij. Euangelische raden oft raden des heylighen euangelis ...* ⁽⁷³⁶⁾

Inc. Den yersten raet is ghewillige aermoede sonder eyghendom dat is van alle tijtelijcken dinghen Onse lieue heere seyt in der heyligher euangelien Wilstu volmaectt weesen ...

Expl. het sij dat wijt verdient hebben oft niet want hij bewijst ons dat wij sijn schuldich ons te beteren / deo laus

fol. 112v^o-113r^o : *Een merckelijck punt*

Inc. Dit seyt Sinte Augustijn Soe veel als hem een mensche wt gaet om gods wille so veel gaet gode weder in ons met sijnder gratien...

Expl. In contrarie hoe volmaectt ghij schijnt en betrouet nimmermeer op v verdiensten want ghij soudt v seluen bedrieghen

(734) Zo te zien niet uit het sermoen *In coena Domini*, P.L. 183, 271-274.

(735) Vgl. L. VERSCHUEREN, *Hendrik Herp*, dl. 1, p. 83 ; K. RUH, *Bonaventura deutsch*, Bern, 1956, p. 283.

(736) Rubriek op een overgekleefd strookje papier. Voor verdere afschriften van de *Twaalf euangelische raden* zie hierboven, Hs. 1344, fol. 38r^o en de verwijzingen aldaar.

fol. 113v°-114v° : *Een merckelyck punt wt een sermoen op dat woot [sic] fortem sertamen dedit illi v vinceret* ⁽⁷³⁷⁾

Inc. Alle deuchden die niet en sijn gheproeft met trijbulatie die is onseker want so langhe als ons niemant en ruert met woorden of wercken so schijnen wij wel al deuchdelijck ...

Expl. want in dien staet sijnde is hij alder sekerste hoe wel dat hij dat niet en can bekennen

fol. 114v°-115v° : *Dit is een maniere hoe ghij die heylighe daghen .h. maken [sic]*

Inc. Ten iersten so moet ghij pijnen wt v te stellen alle dat god in v soude moghen mishaghen v seluen examineerende besiene waer ghi v meest in ontgaen hebt ...

Expl. Den ij. vis is Een begheerlijck verlanghen na gode met onghepaeijder begheerten

fol. 115v°-116r° : *Dese seuen punten hinderen ons alte zeer in onsen gheestelijcken voortganck* ⁽⁷³⁸⁾

Inc. Dalierste hinder is presumtie dat .ij. is negligentie ...

Expl. Dat vij. // ende leste hinder is dat wij die dagelijksche sonden so luttel achten

fol. 116r°-v° : *Estote parate quia in qua hora non putari veniet filius hominis* ⁽⁷³⁹⁾

Inc. Tot drierley menschen roept god dese woerden. Eerst tot onachtsaem menschen die altijt delaey nemen als morghen morghen ...

Expl. tsy oft is lief oft leet het sy oft v doet wel oft wee : Dit heeft wat in, letter op

fol. 117r°-118r° : *Dit is een troostelijck woort den beghinnenden menschen*

Inc. Als ghij aerbeyt v in goede wercken te oeffenen dan sullen v licht veel quade begheerten ende vreemde ghedachten in comen ...

Expl. Merckt dit wel ende wort hier in ghetroot in [... ⁽⁷⁴⁰⁾]cheyt ende tentatien. deo gratias

fol. 118r°-121v° : *Een merckelijck punt van ghelatenheyt*

Inc. Alder liefsten och oft wij inden gront der rechter ghelatenheyt ende gheheelen vernietens ons selfs gheworpen waren Maer daer en comen wij niet toe ...

(737) Sic. Sap. 10, 12 : *et certamen forte dedit illi ut vinceret*.

(738) Niet hetzelfde als de 'zeven hindernissen' vermeld door K. RUH (*Bonaventura deutsch*, Bern, 1956, p. 255) in Hs. St.-Gallen, Stiftbibl. 1859.

(739) Luc. 12, 40 : *Et vos estote parati : quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet*.

(740) Uitgeveegd ; daarboven : *derlic* ? (= *derlicheyt* ?).

Expl. of met een hertelijcke begeerte wel willende dat beter waer Looft god van al in al ende om ende door al.

fol. 121v^o-124v^o : *Hoe hem een mensche hebben sal die hem wilt tot god keeren*

Inc. Een mensche en weet niet hoe lijdszaam of hoe oetmoedich hij is so wanneer men hem ouer al goet doet Maer als haer die ghene misdoen ...

Expl. Ende dat die verdoem/ /den gheen wolle en wast onder haer voeten want gheen van deser en souden hebben na dat sij namaels verwachtede sijn.

fol. 124v^o-126r^o : *Dit is gheprect op S. magdaleenen dach van pater hurst*

Inc. Vides hanc mulierem meliorem (?) ⁽⁷⁴¹⁾ partem elegit ⁽⁷⁴²⁾ : In drie sonderlinghen manieren heeft magdaleena dat beste deel vercoren Als ten iersten dat sij begheerde ...

Expl. ende gheheel al v betrouwen stellen in hem hij en sal v niet verlaten nv noch inder ewicheyt. Fijnis

fol. 126r^o-127r^o : *Een heylich out vader Seraphionis seyt in sijnder scriften* [uit : Johannes Cassianus, *Collationes*] ⁽⁷⁴³⁾

Inc. Al sijn die principael .vij. doetsonden aen malcanderen ghebonden, nochtans sijn sij in vier coppelen ghescheyden twe en .ij. te gader ghebonden ...

Expl. ende daerom is sij so edel ende weerdich voor gode

fol. 127r^o : *van broeder dierck* [Dirk van Munster ?] ⁽⁷⁴⁴⁾

Inc. Gheloouet dochter isser een paradijs opter eerden Dat is in eenen gheestelijcken mensch die god al heymelijck ende stilswijghende lief heeft ...

Expl. Int aentasten oft rueren gods is dat eynde dat leste ende dat hoogste alder ghenoechten

fol. 127r^o-128r^o : *Van veel spreekens comen .x. schaden* ⁽⁷⁴⁵⁾

(741) Hs. : *melia* of *melio*, met streepje boven de laatste letter.

(742) Vgl. Luc. 10, 42 : *Maria optimam partem elegit*.

(743) Samenvatting in het Middelnederlands van *Collatio quinta, quae est abbatis Serapionis* uit *Joannis Cassiani collationes*, P.L. 49, 477-1328 (609-642) en *Sources chrétiennes*, dln. 42, 54 en 64 : E. PICHÉRY (ed.), *Jean Cassien. Conférences*, Paris, 1955, 1958 en 1959. Respectievelijk tien en twaalf van Cassianus' *collationes* in Middelnederlandse vertaling zijn te vinden in de handschriften Den Haag, K.B. 75 G 5 ; 75 G 6 en 73 H 4 : J. H. JACOBS, *Jan de Weert's Nieuwe doctrinael of Spiegel van sonden*, 's-Gravenhage, 1915, p. 45 ; de twaalf ook in Hs. Utrecht, U.B. 5 E 17 : J. DESCHAMPS, "Handschriften uit het Sint-Agnesklooster te Maaseik" in : *Album Dr. M. Bussels*, Hasselt, 1967, p. 167-194, p. 183 ; zie ook daar p. 175 voor Den Haag, K.B. 73 H 4.

(744) De gissing omtrent de auteur nemen we over van L. VERSCHUEREN, *Hendrik Herp*, p. 84.

(745) Voor parallele teksten vgl. L. VERSCHUEREN, *Hendrik Herp*, dl. 1, p. 27-28 en LIEVENS, p. 208 : zestien *scaden* ; tien *scaden* zoals hier : LIEFTINCK, p. 192. Vgl. verder K. RUH, *Bonaventura deutsch*, p. 183, waar tussen beide versies geen onderscheid wordt gemaakt.

Inc. Deerste dat die mensche sijn waerheit niet behouden en mach Dander dat die mensch sijnen vrede stoert ...

Expl. Van alle ydel woerden sal die mensch reden gheuen.

fol. 128r^o-129r^o : *Eenen raet daer ghi v af wachten moet*

Inc. Mijn lief kint van dit navolghende moet ghij v neerstelijck wachten Daer om ist dat ghij hebt die treck ende conste der inwendigher oeffeninghe ...

Expl. voor het volcomen welck ghereecken worden in die vre sijnder doot

fol. 129r^o-v^o : *Een regele*

Inc. Inden yersten in allen v doen en laten so verkiest v eenen leydsman naet woort van salamon ...

Expl. ende die slooten der heyligher schaemten worden gheuyoleert. Nota bene et fac sic

fol. 129v^o-132r^o : *Hier na volcht onderscheijt van sonden naet gheuoelen der .h. || leeraers ende oude vaderen die dat beschrijven in deser manieren*

Inc. Die leeraers segghen van vijf questien die sij onderscheyden Die ierste wat onderscheyt dat is tusschen daghelijcx sonde en dootelijcke sonden

Expl. Ende wanneer wij onse leste sacramenten neemen ende int kersten ghelooue steruen

fol. 132r^o-135r^o : [Over verschillende soorten zonden : *des herten, des monts, der wercken, der versuymenis, der onachtsaemhey*t]

Inc. *Dit sijn die sonden des herten* Die sonden des herten sijn Quade ghedachten Onsuyuer lusten volbracht inden sonden. Begheerte booser dinghen ...

Expl. Want dan blijft die ziele ewelijck doot dat is dat swaerste wee

fol. 135r^o-138v^o : *Een merckelijck punt*

Inc. Beda die Eerwerdighe .h. leeraer seyt. Sy behoeuen grootheyte des strijdens die tseghens den ghenen vechten sal die also meenich duysent iaer ...

Expl. vermeerderinghe der vrienden vercrijghen der ewiger zalicheyt ende bewaringhe alder deuchden

fol. 138v^o-144r^o : *Hier volgen merckelijcke leringhen wt der ouder .h. vaders collatien Ende ierst wt moyser collatie* ⁽⁷⁴⁶⁾ [uit Johannes Cassianus, *Collationes Patrum*] ⁽⁷⁴⁷⁾

Inc. Een goet boumans begijn is den acker van allen oncruyt te reijnighen Anders en heeft hij gheen hoope sonder sorge int eynde van sijne vruchten te leuen

...

(746) Verder : *Pafontius* (fol. 141v^o), *daniel* (142v^o), *serapion* en *serenus* (143r^o). Volgens de verwijzingen onder de betreffende namen in de B.N.M. kan ook Hs. Weert, Minderbroeders II de stukken toegeschreven aan Pafontius, Serapion en Serenus bevatten.

(747) P.L. 49, 477 e.v. Zie verder de noot bij fol. 126r^o hierboven.

Expl. al dat tot reynicheyt ende puerheyt toe hoort te hanteeren ende sal ons dienen naden gheest ende niet na den vleesch

fol. 144r°-151v° : *Een merckelijck punt van goet betrouwen te hebben zeer troostelijc voor cleynmoedighe menschen*

Inc. Augustinus seyt wij ghelooouen dat alle gheschapien dinghen sienlijck ende onsenlijck hemelsche ende eertsche anders gheen saeck en is dan die goetheyt gods ...

Expl. Maer die ontfermherticheyt gods es sonder begin ende sal sijn sonder eynde inder ewicheyt Amen

fol. 151v°-152v° : *Dit is een merckelijc punt wt een sermoen merckt wel*

Inc. Ick hebbe ghesien seyt die propheet esechielis winden comen blasende wt die vier hoecken der werelt op die doode beenderen ...

Expl. ende op v sal rusten die gheest des heeren

fol. 152v°-154v° : *Een ander*

Inc. Izaias die heylighe propheet seyt van seuen geesten die sullen rusten op seuen bloemen [Dat ⁽⁷⁴⁸⁾] // die ierste bloeme dat is die roose ende beteekent die deucht der liefden ...

Expl. metter gauen des raets sueckende die naesten wegghen om te comen totter hoochster zalicheyt

fol. 154v° : [Over St. Cecilia]

Cecilia die heylighe maget vaste alle wecken [sic] drij daghen alle nachten was sij louende den heer Dat heylich euangelie was ghesloten in haer herte om dat sij daer na leuen soude

fol. 154v°-155r° : *Dit heeft een .h. doctoer bescre* [sic] [exempel]

Inc. Ons lief heere Toende eenen heylighen persoene een beeldecken dat ghewonden was in een blaue cleeken ende dat cleeken was al omme vol ooghen ...

Expl. Dats een stadighe ootmoedighe verheuen eenuuldicheyt in sijn conuersatie totter doot toe

fol. 155r°-156v° : *Exhortacie*

Inc. Sinte pauwels seyt oordelden wij ons seulen [sic] wij en soudent // niet veroordeelt worden ...

Expl. maer vergheuinge sijnder sonden vercrijghen dat ons die suete heer altesamen gunnen moet door sijns selfs goetheyt Amen

fol. 156v°-158r° : *Dit is een reuelatie die onse lieue heer vertoonde sijnder lieuer bruyt brigitte* ... [vertaald uit : Brigitta van Zweden, *Revelationes*] ⁽⁷⁴⁹⁾

(748) Doorstreept.

(749) Voor de Middelnederlandse vertaling van Brigitta's *Revelationes*, zie K. RUH, *Bonaventura deutsch*, Bern, 1956, p. 145 en de verwijzingen aldaar.

Inc. Die lieue bruyt brigitta begeerde also veel te lijden om gods wil als hij om allen menschen gheleden heeft Onse lieue heer sprack tot haer ...

Expl. als oft hij die doot voor mij gheleden hadde die ic voor hem gheleden heb. deo laus et gloria

fol. 158r°-160v° : *Dit heeft ghepreekt onse eerweerdighe vader generael van een edel weerdighe vrouwe sijn bicht dochter die dese oorden te houden van maria self gheopenbaert is* [Gabriël-Maria,] ⁽⁷⁵⁰⁾

Inc. Dit is die derde orden van maria ende al die ghene diese houden ende hem seluen in oeffenen die sal maria sonderlinghe gratie vercryghen ...

Expl. die wij inden sermoenen oft elders hebben ghehoort oft ons gheleert sijn. Laus deo cum iubelo

fol. 160v°-164v° : *Dese sermoenen heeft ghepreekt pater geert van campen* ⁽⁷⁵¹⁾

Inc. Gaet ghij ooc in mijnen wijngaert ende dat recht is sal ic v gheuen seyt die heer : Hier sijn twee punten in te mercken ...

Expl. in sijnder zielen dat onsen wijngaert is daer die heer begheert dat wij in gaen sullen deo gratias

fol. 164v°-167r° : *Noch een vanden seluen pater* [Geert van Campen]

Inc. Wij moeten ons van dreij dinghen keeren eerst van die werelt ende al dat der werelt aengaet want so wat wij dincken vander werelt ...

Expl. om dat wij so langhe moeten vertoghen worden van ons vaders lant dat sulle wij beweenen.

fol. 167r°-168r° : *Een ander vanden seluen* [Geert van Campen]

Inc. Het ghesichte dat die salighe nv inden hemel hebben ende nv ghebruycken dat is al ende gheheel vol Maer wij die daer noch sijn inder eerden ...

Expl. die dat ghenoechelijc ghesicht begheert te sien die moet afghescheyden ende verlaten sijn van alle menschen

fol. 168r°-172v° : *Noch vanden seluen pater* [Geert van Campen]

Inc. Ons Heere sprack tot den kinderen sepedeus moecht ghij drincken den kelckt die ic drincken sal Sy antwoorden Ja wij mer sy en verstondens niet ...

Expl. Godt en can hem niet onthouden in dier herten te vloeyen die hem af keeren van alle dat der werelt aen gaet : Nota

(750) Voor de toeschrijving aan Gabriël-Maria, alias de Franse minderbroeder Gilbert Nicolai, zie C. PETERS, "Een preek van pater Gabriel-Maria O.F.M.", *O.G.E.*, jg. 24 (1950), p. 210-215, waar ook de tekst uit het hier beschreven handschrift wordt uitgegeven.

(751) Geert van Campen was, zo deelt althans W. SCHMITZ mee, gardiaan in het klooster te Mechelen (*Het aandeel der Minderbroeders in onze middeleeuwse literatuur*, Nijmegen-Utrecht (1936), p. 78, evenwel zonder bronnenopgave).

fol. 173r°-183v° : *Hier na volcht een corte vermaninghe tot een gheestelijcke theolosie die den naesten ende lichsten wech es om heel met god vereenicht te worden so na alst hier moghelijck is*

Inc. HOe wel dat vanden heylighen vaders verscheyden wegghen ouergheleuert worden om te vercrijghen die liefde der volmaectheyt, die nochtans ...

Expl. die de warachtighe minne selue es ons heere Jhesus christus een eewich ghebenedijt god van ewicheyt tot eewicheden Amen

fol. 183v°-192r° : *Hier volghen ix hinderen oft letselen die eenen mensch zeer beletten in den wech der deuchden om tot volcomenheyt te comen* [Vertaling van J. Lanspergius, *Enchiridion vitae spiritualis*] ⁽⁷⁵²⁾

Inc. Dat ierste hinder dat den voertgaenden let Ende waer van alle ander sonden worden ghebooren, is liefde haers selfs ...

Expl. Hem louende metter herten ende metten wercken Die daer is ghebenedijt in eewicheyt der eewicheden Amen

fol. 192r°-199v° : *Hier na volcht die leeringhe der volmaectheyt van ix. graden ghenomen wt den werdigen pater heynrick herp een seer verlicht minderbroeder in god* ⁽⁷⁵³⁾

Inc. (fol. 192v°) Om te kennen hoe vele o mensch ghy door den wech der versakinghen (die een fundament es des voortganx totter volmaectheyt) v seluen hebt verlaten ...

Expl. In welke wij hem behooren te volghen, door die inghe poorte der zalicheyt. Jhesus christus Die daer es een ghebenedijt god inder ewicheyt Amen

fol. 199v°-202v° : *Hier na volghen veel goede leeringhen wt die schriften van die alder godlycste leeraer Johannis thauleer* ⁽⁷⁵⁴⁾

Inc. Wie daer begheerte heeft om totter perfectien te comen, na vermoghen daer wij schuldich sijn na te begheeren. Die es noot dese vier punten ...

Expl. Ten es met gheenen tonghen wt te spreken wat god in die ziele aldus werckt hem sij lof in alder tijt Amen

fol. 202v°-204r° : *noch vanden seluen*

Inc. Alder liefste dat mach wel een steruende leuen heeten Als yemant om die

(752) Zie voor de overlevering van de Latijnse tekst : L. VERSCHUEREN, *Hendrik Herp*, p. 93, nr. 4 en p. 126-127, nrs. 65 en 66. De uiteindelijke bron zou H. Herp zijn : vgl. hierna bij fol. 192r°.

(753) Vgl. L. VERSCHUEREN, *Hendrik Herp*, p. 87, nr. 24 en de verwijzingen aldaar ; verder J. DESCHAMPS, *Middel nederlandse handschriften uit Europese en Amerikaanse bibliotheken*, Leiden, 1972 (2), nr. 86 ; B. DE TROEYER, *Bio-bibliographia franciscana Neerlandica ante saeculum XVI*, dl. 1, Nieuwkoop, 1974, p. 108 e.v. ; P. BANGE, *Spiegels der christenen*, Nijmegen (1986), p. 109-111.

(754) De hierna volgende aan Tauler toegeschreven excerpten zijn, voorzover mij bekend, nog niet geïdentificeerd. Het hier beschreven handschrift komt overigens ook niet voor in G. I. LIEFTINCK, *De Middel nederlandse Tauler-handschriften*, Groningen-Batavia, 1936.

minne gods die ghenochte der // sinnen ende welluste der natueren ende den eyghen wille also vertijt ...

Expl. dat die gratie volcomelijck haer werck wercken mach daer al onsen voort ganck in gheleghen es Dat verleen ons god Amen

fol. 204v°-205r° : *Johannes thau* [sic = Tauler] ⁽⁷⁵⁵⁾

Inc. Als een mensch tusschen twe voerworpen in twijfel staet wat hem best ghedaen ware naden alder liefsten wille gods Soo radick hem voert beste te kiezen ...

Expl. ende niet ghefondeert en is op alsulcken gront, die dicwils haer seluen iammerlijck bedrieghen.

fol. 205r°-208r° : Een vraghe

Inc. (fol. 205v°) Daer isser vele die hem seluen aftrecken ende bliuen alleene ende in desen ghebruycken sij ghenoch goeden vrede ...

Expl. dat hij v herte vrij ende onbecommert mach vinden, so dicwils alst hem behaecht tot v te comen.

fol. 208v°-210v° : *Een vraghe Johannis Thaleer*

Inc. Wat es doch rechte ootmoedicheyt ; Voorwaer seyt hij niet anders dan een alder diepste versinckinghe ende onderbuyghinghe des herten ...

Expl. ende versaetheden die van allen sijden moghen toeloeyen. Die suete heere moet ons hier toe gratie verleen A m e n

fol. 210v°-213r° : *Hoe ghij mercken sult oft den eyghen wille heel doot es ende v heel ouerstort hebt in god* [*Institutiones Taulerianae* C. 36] ⁽⁷⁵⁶⁾

Inc. Hier vindi .vi. graden daer ghij bij moecht mercken oft uwen wille heel doot es ende tot god heel ouerstort. Ten iersten eest dat ghij gheen groote oft cleyn sonde ...

Expl. Daer en es de hant des scheppers nimmermeer ledich van gauen. Nota bene

fol. 213r°-215v° : *Noch vanden seluen leeraer Hoe hem een mensch proeuen sal ... eer hij sal gaen ten heylighen Sacrament*

Inc. Een mensch sal hem seluen proeuen et caetera Dat es hij sal hem seluen neerstelijck doormercken met wat oeffeninghen met wat deuotien hij sijn herte bereyt ...

Expl. een grouwelijck vagheuiet daer om lijden ende verwachten oft sij mostent hier hertelijck beteren

(755) Onvoldoende plaats in de binnenmarge om de naam volledig te schrijven.

(756) Vgl. A. AMPE, "Een kritisch onderzoek van de 'Institutiones Taulerianae'", *O.G.E.*, jg. 40 (1966), p. 167-240 (p. 202).

fol. 215v°-216r° : *Item van versakinghen in aermoeden dorheyt ende ghelatenheyt* [*Institutiones Taulerianae* C. 48] ⁽⁷⁵⁷⁾

Inc. Alder liefste in christo Jhesu. Ende bieken also langhe als sij op die bloemkens rust so en werckt sij noch honich noch was. Also oock ...

Expl. Die welcke nochtans eest datse vrucht sullen voorts bringhen so moeten sij te voren verdraghen stadighe hitte coude vorst ende hagel

fol. 216r°-v° : *Een cort puntken wat rechte deuocie es* ⁽⁷⁵⁸⁾

Inc. Rechte deuocie es hem seluen gode heel op te draghen oft te belouen ende hem seluen inwendich te verbinden ...

Expl. Die gode in allen dinghen can soecken ende meynen, die sal hem sonder twijfel in al vinden.

fol. 216v°-219v° : *Noch vanden seluen leeraer Thauleere van aermoede der tijtelijcker dinghen ende des gheests ende van perfeckt steruen* [*Institutiones Taulerianae* C. 32] ⁽⁷⁵⁹⁾

Inc. Daer sijn drie gheslachten van menschen die vanden gheest gods gheleijt ende ghedreuen worden. Die iersten die en wetens noch en gheuoelens niet ...

Expl. doen veel menschen veel mannelijcker die deuchden oeffenden ende na volmaectheyt dorsten. Nota

fol. 220r°-224r° : *noch vanden seluen* [*Institutiones Taulerianae* C. 35 a] ⁽⁷⁶⁰⁾

Inc. Iemant verlichs mocht vlytichs vraghen oft alle beelden af te worpen sijn vanden ghemoede ende met eenen blooten gheest god aen te hanghen ...

Expl. Die heer moet ons gunnen dat wij wter ⁽⁷⁶¹⁾ herten na alsulcken verhanghen moeten van verre suchten Amen

fol. 224r°-229r° : *Een schoon leeringhe voor scrupeloose menschen*

Inc. En wilt niet werden te veel rechtueerdich. Weet dat een sorchlijck dinck es voor eenen deuchdelijcken mensche sonderlinge te sijne ...

Expl. Ende verliest daer mede die rechte middelen ter deucht om die te verkrijghen. Nota bene

fol. 229r°-234r° : *Een merckelijcke leeringhe van discretie ende onderscheyt in deuotie*

Inc. Men mach twijfelen oft beter es datmen die cranheyt [sic] des lichaems

(757) Vgl. A. AMPE, *O.G.E.* 1966, p. 208.

(758) Te vergelijken met F. VETTER, *Die Predigten Taulers*, Berlin, 1910, p. 419, r. 30 e.v. : "Andaht, was ist daz ? ..." in preek nr. 78.

(759) A. AMPE, *O.G.E.* 1966, p. 197 e.v.

(760) A. AMPE, *O.G.E.* 1966, p. 201.

(761) Eigenlijk w gevolgd door de gewone afkorting voor klinker + r (w').

Ende die gheest ouermits neersticheyt der deuotie sal stercken ende die gratie die verleent wort ...

Expl. bequamer moghen worden om ouer vloedigher gratien tontfanghen in deser tijt ende na ouervloediger glorien inder eewicheyt. Laus deo

fol. 234r^o-v^o : *Een exemp^{el} hoe dat ons lieue heer eender maecht openbaerde*

Inc. Onsen lieuen heer seyde tot eender deuoter maghe [sic] die niet ghebidden en coste. Waer af is v begheerte in uwen ghebede als ghij wel cond^t bidden

...

Expl. als oft ghij mocht metten wercken oueruloeyen dat waer mij meerder lof dan ofter v wercken toe waren

fol. 235r^o-236r^o : *Een merckelijcke corte schoon leeringe*

Inc. Sinte Augustijn seyt Soo wie in deuchden niet voort en gaet Die en beuoelt die becooringhe des herten niet Ende hij waent wel te vreed^en wesen ...

Expl. Daerom seyde ons heylyghe moeder clara dat die minne gods was eenen bant daer godt ende die ziele mede ghebonden waren

fol. 236r^o *Dit seyt onse lieuen here*

Inc. Mijn vrienden bewaer ic voor tijtelijck gheluck Ende mijn lieuer vrienden van dien en gaet mijn vaderlijcke roede niet ...

Expl. Die selen weten dat sij die alder liefste wtneemende bouen alle sijn.

fol. 236r^o-237r^o : *Een merckelijck punt van die liefde gods ghepreckt van broeder francen de drijuer* ⁽⁷⁶²⁾

Inc. (fol. 236v^o) Diligis deum tuum ex toto corde [... ⁽⁷⁶³⁾] Ghij sult lief hebben v heer v godt wt al uwer herten etcaetera Dat is soetelijck Ende is wanneer wij alle gheschapen dinghen ...

Expl. Sijnen hemelschen vader heeft willen ghehoorsaem sijn tot die alder versmaetste doot des cruycen.

fol. 237v^o-238r^o : *Hier volghen vj. merckelijcke punten die pater geert ghepreckt heeft* [Geert van Campen ?] ⁽⁷⁶⁴⁾

Inc. Inden iersten sijt altijt ghehoorsaem uwen ouersten sonder cruenen doet dat sij v heeten ende beuelen. TEn .ij. Maeckt v altijt ghelijc de .h. ghemeynte

...

Expl. Lichtelijck wort die mensch verheuen bouen hem seluen die verheuen van ghemoet oft van herten is

(762) Frans de Drijver was volgens W. SCHMITZ een francis^{ka}an (*Het aandeel der Minderbroeders in onze middeleeuwse literatuur*, Nijmegen-Utrecht (1936), p. 78, evenwel zonder bronnenopgave).

(763) Een afkorting die ik niet kan ontcijferen : *p* met krul die de staart doorstreept, gevolgd door *er* onder (nasaal-?)streek. Bedoeld : *et caetera* ?

(764) Vgl. hierboven fol. 160v^o e.v.

fol. 238r^o-v^o : *Item S. bernaert seyt datter sijn vij crachtighe deuchden ...*

Inc. Die ierste deucht is ootmoedicheyt die ons god onderworpen sijn [sic]. Die tweede is rechtueerdicheyt die doet ons elck gheuen dat hem toe behoort ...

Expl. die vereenicht alleen met gode ende god met ons dus sijn die leste deuchden die alder crachtichste.

fol. 238v^o-239v^o : *Sommighe punten dienende totten volcomen schouwenden leuen*

Inc. Om te comen totten schouwenden leuen is [v] ⁽⁷⁶⁵⁾ noot ierst te oeffenen int werckende leuen. Als ons sinnen te steruen ...

Expl. dan te volbringhen den alder liefsten wille gods ende god te versoenen voor hem ende alle sijn gheslachte

fol. 239v^o-241r^o *Hier na volcht een punt wt die epistel van sinte paulus : Daer sinte gregorius alten schoonen claren sententie op seyt merckt neerstelijck [op 1 Cor. 7, 29 e.v.]*

Inc. Dit segghe ic v lieue broeders den tijt is cort, van nv voort aen ist tijt dat ooc die huysurouwen hebben, zyn sullen als gheen hebbende ...

Expl. dat ghij nochtans met gheheelder herten ewighe dinghen soeckt Daerom seyt paulus, den tijt is cort, als voorseyt is

fol. 241r^o-243r^o : *Van vij graden*

Inc. Die graden die comen totter sueticheyt der warachtigher minnen sijn .vij.

Als wackerheyt, betrouwinghe, begheerlijcheyt, oprechtinghe, mede behaechlijcheyt, vrolijcheyt ende aenhangelijcheyt ...

Expl. Ic ontfanghe di ic verheffe mi in di ende eyndelijck hanghe ick in dij

fol. 243r^o-244v^o : *Een minnelijc sermoen*

Inc. Die minnelijcke bruydegom Jhesus begheert van sijnre bruyt der innigher zielen Als dat sij hem bereyde een beddecken verchiert met menigerande bloemen ...

Expl. soo wij hem dan lieffelijcker ende minnelijcker selen ghebruycken inder ewiger glorien Amen ¶ Sinte bernardus seyt ewicheyt is een bant die omvaet ziel ende lijf hert ende sinnen ende allen die crachten van binnen ende van buyten in eenicheyt van minnen

fol. 245r^o-252v^o : *Dese drij navolghende punten sullen v zeer profiteeren om te comen tot een deuchdelijck leuen mercket wel*

Inc. INden iersten so salmen hem seluen nau waer nemen ende pijnen hem te steruen van alle sijn ghebreeken groot ende cleyne ende hier inne continueeren ...

Expl. Maer die god dient soe wel als hij benaut van herten is hij wort gherust van binnen ten eynde. Deo laus et gloria

(765) Boven de regel.

Hs. 1352

Een deuoet boxken ende zeer nuttelijcke oefeninghe (De omrinck des oppersten conincks)

Papier, 212 bldn, 139 × 99 mm, omstreeks het midden van de 16de eeuw

? (2) + 4 IV (34) + V (44) + 2 IV (60) + II (64) + VI (76) + 17 IV (212). De eerste twee folio's zijn van een iets jongere papiersoort en vermoedelijk dus oude schutbladen; het is niet duidelijk of ze samen een diploma vormen. Geen reclamen of custoden. Resten van signaturen rechts onderaan de bladzijde op fol. 127r°, 128r°, 191r° en 192r°. Geen sporen van afschrijving, liniëring of prikking bewaard. Een kolom van ca. 105 × 70 mm; 19 à 21 r. Moderne foliëring met inkt bovenaan rechts op elke rectozijde.

Watermerken: door elkaar 1. een wapenschild met lelies, niet teruggevonden in Briquet; 2. een lelie met eronder de naam *SNIVELLES*, wellicht Briquet 7079 (1540-1570).

Twee handen: 1. fol. 1v°-2r°; 2. fol. 3r°-212r°; beide hybrida. Bij de tweede hand, de eigenlijke kopiïst van het handschrift: rubricering, rubrieken, rode onderstreping; rode lombarden van één en twee r. hoog.

Moderne halflederen band met gemarmerd papier over kartonnen borden. Vier ribben, waarop telkens een filet in gouddruk; boven- en onderaan de vakjes resp. één en twee filets in blinddruk; aan kop en staart nog eens twee filets. In het tweede vak bovenaan in verguld gotisch schrift: *De omrinck / des oppersten / Conincks*. Helemaal onderaan de rug, onder twee supplementaire filets: *h.-s*. Vooraan vier, achteraan zeven moderne papieren schutbladen; buitenste schutbladen overkleefd met gemarmerd papier dat van de binnenzijde van de platten overloopt.

Op fol. 1r° bovenaan in zwarte inkt door een 19de-eeuwse hand: 5 ⁽⁷⁶⁶⁾ — 0 — 0 / *d.vilers*. ⁽⁷⁶⁷⁾ *I gbie* [?] 1805 ⁽⁷⁶⁸⁾. Over zijn geschiedenis geeft het handschrift verder niets prijs.

Literatuur: Afgezien van de korte beschrijving in A. DEROLEZ, *Inventaris van de handschriften in de Universiteitsbibliotheek te Gent* (Gent, 1977), p. 108, is ons geen literatuur over dit handschrift bekend.

(766) Of 6?

(767) De *e* gecorrigeerd over een tweede *l*.

(768) Een veilingcatalogoog die aan dit signalement zou beantwoorden is in F. VANDENHOLE, *Inventaris van veilingcatalogi 1615-1914*, Gent, 1987 niet terug te vinden.

INHOUD

fol. 1v^o-2r^o : [Devote overpeinzingen ; later toegevoegd]

Inc. Doen ic bekende dat die alderhoochste geworden was voor mij die alder-nederste doen en mocht mij gheen mensche zoe seer verdrukten ...

Expl. doen ic gesmaecte die soeticheyt der hemelscher spijsen doen en mocht mij niet langer verleijden die gulsicheijt der eertscher creatueren.

fol. 3r^o-212r^o : Hier beghent een deuoet boxken ende zeer nuttelijke oefeninge in welken die deuote ziele gheleit ende verweert wort tot minne ende dancbaerheit loue der heilegher passien ons liefsten heeren Jhesu christi ons ghesontmakers ghetrocken wt apocalipsi ende es heeten den omrinck des oppersten conincks ⁽⁷⁶⁹⁾

Inc. Johannes in apocalipsi. / ick was seit hij inden gheest ende siet eenen stoel was gheset inden hemel ende op dien stoel was een sittende ende Daer sat was ghelijck den aensichte eens steens jaspidis ...

Expl. Ende louen ende glorificeren Jhesum christum die om mijnen wille ghecruist ghestoruen ende begrauen best die metten vader Ende den h gheest leeft ende regneert in // ewijcheit der ewijcheit. amen

Hs. 1353

Gebeden en devoties

Perkament, 172 bldn, ca. 134 × 99 mm, o.a. mei 1394

(IV +2) (10) + 2 IV (26) + (IV +1) (35) + 10 IV (115) + (IV +1) (124) + 6 IV (172). In het eerste katern zijn vooraan twee extra bladen aanwezig : het eerste vermoedelijk als schutblad (echter afgeschreven en gelinieerd als fol. 3 e.v.), het tweede met een miniatuur op de versozijde. Ook in het vijftiende katern draagt het vooraan toegevoegd blad (fol. 116) een miniatuur op de versozijde. In het vierde katern is, om het kopiëren van de tekst te kunnen voltooien, achteraan een blad toegevoegd. Reclamen zijn in de regel aanwezig aan het einde van de katernen met overlopende tekst ; soms echter (gedeeltelijk) besnoeid. Vanaf het vijfde en tot en met het veertiende katern zijn telkens de eerste vier bladen van het katern op de rectozijde in het midden van de ondermarge met een doorlopende Romeinse nummering in het rood gesigneerd : *i, ii, iii, iiii* op fol. 36-39, *v, vi, vij, viij* op fol. 44-47, enz. ; op dezelfde wijze, maar weer beginnend met *i, ii, iii* enz. vanaf het zeventiende katern (fol. 133 e.v.) tot het einde. Afschrijving en liniëring met

(769) Passieverhaal in 52 artikelen, doorschoten met gebeden van een *devote ziele* tot Jezus en (minder vaak) tot Maria.

loodstift : één kolom van ca. 97×68 mm ; 17 r. Prikken voor afschrijving in de ondermarges, voor liniëring in de buitenmarges op veel plaatsen bewaard. Moderne foliëring met potlood in de rechterbovenhoek van elke rectozijde : 1-172.

Het perkament vertoont op enkele plaatsen gaten en scheuren, deze laatste hersteld ; ondermarge soms onregelmatig afgesneden.

Vier handen : 1. fol. $3r^{\circ}$ - $10v^{\circ}$ en $113v^{\circ}$ - $114v^{\circ}$ (r. 4) ; 2. fol. $11r^{\circ}$ - $35v^{\circ}$ en $117r^{\circ}$ - $132v^{\circ}$; 3. fol. $36r^{\circ}$ - $113r^{\circ}$ en $133r^{\circ}$ - $172v^{\circ}$; 4. fol. $114v^{\circ}$ (r. 5)- $115v^{\circ}$; alle littera textualis, tweede helft 14de of begin 15de eeuw ; hand 3 gedateerd 1394 (vgl. INHOUD, fol. $36r^{\circ}$). Rubricering, rubrieken, rode lombarden van één en twee r. hoog. In het deel vanaf fol. $38v^{\circ}$ zijn de in het rood te schrijven letters of teksten in afwachting van de rubricator in heel klein schrift in (een van) de marges geschreven : soms gedeeltelijk, vaak ook wel volledig weggesneden. Bladgrote miniaturen op fol. $2v^{\circ}$ (Genadestoel : God de Vader 'toont' gekruisigde Christus) en fol. $116v^{\circ}$ (Maria tronend met Kind Jezus op schoot wordt door twee engelen gekroond). Een kleinere pentekening (ca. 6 r. hoog ; bruine inkt, heel licht met rood gehoogd) op fol. $114v^{\circ}$ (Heilig Aanschijn).

Band gerestaureerd in 1969 : bruin kalfsleder over houten borden ; drie ribben. Voor- en achteraan drie moderne papieren schutbladen. Achteraan, aansluitend bij het boekblok, ook een oud perkamenten schutblad, doorgenummerd als fol. 173. Op de achterkant van het voorplat een ex-librisvignet van J. F. J. Heremans ; verder een nota in potlood die voor de oude band verwijst naar *doos I, 8*.

Die oude band, waarvan rug en platten in een nog samenhangend geheel bewaard zijn, was gemaakt van bleekbruin, op de platten echter roodgekleurd kalfsleder. Op voor- en achterplat een groot raam (140×97 mm) van dubbele filets in gouddruk. Op de rug vier valse ribben, in gouddruk versierd met een rolstempel van ruitjes waarin een kruisbloem. De vakjes zijn boven- en onderaan met een breed filet (ca. 2 mm) afgeboord. In het tweede vak in gouddruk : *GEBEDEN / BOEK* ; in de overige vakken een stempel in blinddruk, ca. 9 mm hoog, 22 mm breed, met geometrische en penwerkachtige motieven. Helemaal onderaan de rug, weer in gouddruk, onder een supplementair filet in stippellijn : *H.S. 1394* ⁽⁷⁷⁰⁾. Gemarmerd papier op de binnenzijde van de platten ; bovenaan links op de voor- spiegel een uitgescheurde rechthoek waar het vignet van Heremans werd verwijderd.

In de *map* horend bij het handschrift wordt bovendien een oud papieren schutblad bewaard, dat op de ene zijde met hetzelfde gemarmerd papier is overkleefd, op de andere zijde de volgende nota heeft in bruine inkt : *C. P. Serrure* [onderstreept] / *Dit Handschrift bevat / onderscheidene gebeden op rijm.*

Het handschrift vertoont ook enkele oudere eigendomsmerken : fol. $1r^{\circ}$: *Desen boeck Hoort tou Margariete storms weduwe Hendricx vanden Zijpe saligher*

(770) Hiermee wordt vanzelfsprekend naar de datering, niet naar een (vroegere) signatuur van het handschrift verwezen.

ghedachten. wonende te Mechelen alder naest de Waghe a°. 1543⁽⁷⁷¹⁾; fol. 3r°, bovenmarge : *Collegii Societatis Jesu Lov. M.B.* De signatuur Y4, in grote letters op fol. 2r°, is dus wellicht die van de bibliotheek van de Leuvense jezuïeten. Zoals gebleken bij de beschrijving van de band is het manuscript in de 19de eeuw in het bezit geweest van J. F. J. Heremans, die het van C. P. Serrure moet hebben verworven⁽⁷⁷²⁾.

Over zijn plaats van ontstaan geeft het handschrift niets prijs. Enkele aspecten van vorm en inhoud kunnen, volgens R. Lievens, aan Rooklooster doen denken⁽⁷⁷³⁾.

Literatuur : S. AXTERS, "Bijdragen tot een bibliographie van de Nederlandsch dominikaansche vroomheid I", O.G.E., jg. 6 (1932), p. 38, nr. 109 — R. LIEVENS, "Een kint es ons gheboren" in : *Cultuurhistorische caleidoscoop aangeboden aan Prof. Dr. Willy L. Braekman*, Gent (1992), p. 365-401 — J. OOSTERMAN, *De gratie van het gebed. Middelnederlandse berijmde gebeden : overlevering en functie*, Amsterdam, 1995, dl. 1, p. 62-63 en dl. 2, p. 341.

INHOUD

fol. 3r°-5r° : [Gebeden in Middelnederlandse vertaling : *Pater noster, Ave Maria, Credo, Magnificat, Nunc dimittis, Ave salus mundi verbum, Ave caro christi*]

Inc. *Dit es den pater noster in dietsche* Uader onse die bist inden hemel gheheilecht werde dijn name toecome ons dijn rike. Dijn wille gheschie ...

Expl. *Aue caro christi que p.* God gruetu uleesch xpristi dat om mi ghepassijt waert. *benedicamus* Benedien wi den here. God danc.

fol. 5v°-10v° : *Hier beghint tsheilechs cruus ghetide* ⁽⁷⁷⁴⁾

Inc. *Te mettenen* | Here ontdoe mine lippen. ende mijn mont sal bootscapen dinen lof. Here verstant in mire hulpen. Here haesti mi te helpen ...

Expl. want in dinen cruce hebdi die werelt verloest Kyrieleyson *Nu suect voer in die mettene .kyrieleyson. ende leest van daer voert toten cruuskene* | *Aldus eest cruus ghetide al vie.*

fol. 11r°-14v° : [Berijmde gebeden] ⁽⁷⁷⁵⁾

(771) De transcriptie door S. AXTERS van dit eigendomsmerk in "Bijdragen..." (zie Literatuur) bevat, o.m. wat het jaartal betreft, enkele onnauwkeurigheden. Er staat 1543, niet 1443; verder : *Waghe*, niet *Haghe*.

(772) *Catalogue de la bibliothèque de M. C. P. Serrure*, dl. 2, Bruxelles, 1873, nr. 1974 (p. 11).

(773) R. LIEVENS, "Een kint..." p. 371.

(774) Zo te zien niet de vertaling van Geert Grote : vgl. N. VAN WIJK, *Het getijdenboek van Geert Grote*, Leiden, 1940, pp. 87 en 113. LIEVENS, *A.W.*, p. 366 : "waarschijnlijk de vertaling van 1360".

(775) Dezelfde tekst in Brussel, K.B. 19588 en IV 997; Den Haag, K.B. Akademie XXX VI; Louvain-la-Neuve, Archives de l'Université A 32 en Krakow, Museum Narodowe w Krakowie

Inc. Diet herte heeft met rouwen gheladen. Ende wille ghetroest sijn ende beraden.
Also also hijs heeft te doene. Hi segghe elkes dages dese orisoene. Also also
hise hier vint ghescreuen ...

Expl. Mids ons heren moghenthede. Dat v ghesiet te ghere stede. Quade doot
scade noch scande. Oec soudse elc mensche houden die gode kende. pater
noster

fol. 14v°-35v° : *Dit es onser vrouwen rouwe* [Oglerius van Trino, *Quis dabit capiti meo aquam* in Middelnederlandse vertaling] ⁽⁷⁷⁶⁾

Inc. [Dit es ene forme van goeden leuene. ende een gheestlec leuen. mire lieuer
dochter in onsen here ihesu christo ontbiedt ewelike salecheit] ⁽⁷⁷⁷⁾ Ay soete
god here wie sal minen hoofde gheuen so vele waters. Ende minen ogen ...

Expl. Ghi moet sijn ghebenedijt. met uwen lieuen kinde. die es. ende was. ende
sal sijn altoes ghebenedijt. met den vader. ende metten heiligen geeste in die
ewicheit sonder inde. Amen.

fol. 36r°-38r° : *Dit es die tafel Ende die ordinancie van desen boec Ghescreuen Int iaer ons heren .m. ccc. ende xciiii. half mey Inden iersten* ⁽⁷⁷⁸⁾

Inc. .J. Vanden lidene ons heren ende van sijnre heilegher moeder | .ij. Een
in ganc van bedinghen ...

Expl. .xliij. Een sermoen vanden guldenen berghe

fol. 38v°-46r° : *Inden name ons heren ihesus christus Soe moeten wi beghinnen ende onse werke volbringhen Nu merct die .vij. getiden ons heren een lettelt van sinen lidene Ende oec vanden lidene sijnre lieuer moeder* ⁽⁷⁷⁹⁾
[Getijden op het lijden van Jezus en Maria]

Inc. *Mettentijt* / TE mettentide alle diepheit wart gesocht Alle trouwe liet haer
vinden Alle gewout liet haer vanghen Ende alle cracht liet haer binden ...

Expl. dine ziele sal doer gaen // een swert des rouwen van hem O heyleghe
ghelouede maget maria ende alre werdichst van allen loue

2943 : MEERTENS, dl. 6, p. 111 ; R. LIEVENS, *Middelnederlandse handschriften in Oost-Europa*, Gent, 1963, p. 91 ; DEZ., "Een kint es ons gheboren" p. 382 e.v. waar de tekst naar het Gentse handschrift wordt uitgegeven ; J. OOSTERMAN, *De gratie van het gebed*, dl. 2, p. 239 (nr. 45).

(776) Vgl. LIEVENS, "Een kint..." p. 366.

(777) Rood doorstreept.

(778) Volledig afgedrukt bij LIEVENS, "Een kint..." p. 367-368. Van de 43 teksten die in de inhoudsopgave worden opgesomd zijn er slechts 29 volledig en één onvolledig in het handschrift terug te vinden. De tekst breekt nl. in de dertigste tekst, de derde van zes 'collaties', abrupt af. Vgl. onze verdere inhoudsbeschrijving en voor het ontbrekende gedeelte van de inhoudstafel : LIEVENS, "Een kind..." p. 367-368 en p. 371.

(779) Vanaf hier hebben de teksten naast de rubriek een Romeins cijfer in de marge (soms gedeeltelijk weggesneden), in overeenstemming met de inhoudsopgave, maar soms ook in afwijking daarvan. Alleen van het laatste wordt hierna melding gemaakt.

fol. 46r^o-v^o : *Dit es een inganc* ⁽⁷⁸⁰⁾ *van bedingen*

Inc. O minnechleke here ende goedertiere du wets al mine beroeringhe ende onghesaetheit mijns herten ende alle mine versuchtinghe ende die claghe mijnre zielen ...

fol. 46v^o-48r^o : *Dits bedinghe vander minnen*

Inc. O heyleghe werdeghe vriendeleke troesteleke god alre minleecst behoudare ihesus christus die ons ge/ /leert hebs di te volghene ende te minnene ...

fol. 48r^o-49r^o : *Dits vanden heileghen geest*

Inc. O minnechleke here ihesus christus blijft in mi ende ic in di een in minnen ende in ghenaden ewechlike nen(?) ⁽⁷⁸¹⁾ groot gewont ende eygendom ...

fol. 49r^o-50v^o : *dit es bedinghe vanden heileghen sacramente*

Inc. O minnechleke here ihesus christus ic dancke ende ic loue di van dijnre groter minnen gaue die soe ouerloeuueleken es ende so ouerwonderleke ...

fol. 50v^o-52v^o : *Dit es bedinghe ende benedictie toten drien persoenen*

Inc. GEbenedijt bestu heilech vader alre hoechst ende louelijc ende ouer wonderlijc in hoecheit der minnen Ghebenedijt bestu heilech sone ...

fol. 52v^o-54v^o : *Dit es [bedinge]* ⁽⁷⁸²⁾ *ende belinghe der gauen die wi ontfangen hebben*

Inc. O du waerheit ende hoghe verborghene ouer weseleke goede der hoegher drieheit vader sone heilech geest ic dancke ende ic loue v dat ghi mi hebt ghe/ /maect ...

fol. 54v^o-58r^o : *Dit es vanden verlorenen sone*

Inc. O god genadech ende goedertieren hoe grote genade ende vele dogeden hebstu mi ghedaen dies ic mi sere onwerdech hebbe gemaect ...

fol. 58r^o-61r^o : *Dit es vander toe comst ons heren in menscheleker natueren* [berijmd] ⁽⁷⁸³⁾

Inc. Een kint es ons gheboren Een sone es ons ghegeuen Hem allen diene minnen Gheeft hi / / dat eweleke leuen Hi es der coninghe here ...

Expl. Ic mach mi wel verbliden Ic minne al bouen tijt Den coninc vander glorien dies hebbic iolijt

(780) Hs. : *ganc*, gecorrigeerd door invoegen boven de regel van *i* met nasaalstreep.

(781) Een *n* gevolgd door *e* met nasaalstreep ; te emenderen tot *euē* ?

(782) Het woord *bedinge* niet in de eigenlijke rubriek ; de correcte lezing staat in de wachttekst in de marge.

(783) Met een iets ruimer incipit dan hier vermeld in C. G. N. DE VOOYS, "Verspreide Mnl. geestelike gedichten, liederen en rijmspreuken", *T.N.T.L.*, jg. 23 (1904), p. 41-79 (p. 45). Nu ook volledig geëditeerd door R. LIEVENS, "Een kint..." p. 377-381.

fol. 61r°-63r° : *Dit es vander vrucht der verdienten ons heren*

Inc. O heyleghe wonden O heyleghe bloet O heyleghe verdiente O grote vrucht
O oueruloet // der minnen Die om onse salecheit ...

Expl. Ende alre heileghen troest die met dinen bloede ons allen hebt verloest
verwlt met allen goede In dijnre minnen cracht

fol. 63r°-68v° : *Dit es van // enen minnechliken betrouwene tot gode*

Inc. Jc peinsde in mi seluen ic wille een luttel spreken met gode want hi nv
ende alle weghe ieghenwordich es ende ic hem dies betrouwe ...

Expl. want hi wel weet minen armen staet soe sal hi hem te mi wert keren
Hi sal mi getrouwe sijn Ende mi die waerheit leren

fol. 68v°-70r° : *Dit es vanden heileghen cruce ons heren*

Inc. (fol. 69r°) Te middage doe leiden si hem sijn cruce op sinen hals ende
leiden wt O suete here ihesus christus wel maect [sic] dijn cruce heten ...

Expl. ende ombegripeleken lof dijns selfs ende alle dijns goets Dattu ons gedaen
hebs ende eweleke doen salst amen

fol. 70r°-71r° : *Dit es bedinghe vanden lidenen ons heren ende dit maecte
.J. paus ende hiet clement ...* ⁽⁷⁸⁴⁾

Inc. O suete here ihesus cristus Ic dancke ende ic loue di ende ic doe di oppe
dat arme herte mijn Daer in soe // giet die bitterlike martilie ...

fol. 71r°-v° : *Dit es den lof ons heren ons hemelsche vaders*

Inc. Die hemelsche vader gaf getugenesse van sinen sone ende hi sprac dit es
mijn gheminde sone die ic hebbe vut vercoren ...

fol. 71v°-73r° : *Dit es een lof van onser lieuer vrouwen [berijmd]* ⁽⁷⁸⁵⁾

Inc. Die ic hebbe vut vercoren Maria si es herde reine die dienst die en blijft
niet verloren die men haer doet allene Si es vol alre ghenaden ...

Expl. Ghi helpt ons dat wi mogen v ende uwen sone louen Met allen heyleghen
eweleden hier bouen amen

fol. 73r°-74v° : *Dit es testament van minen here sente bernaerde* ⁽⁷⁸⁶⁾

Inc. DOe sente bernaert an sinen einde lach doen liet hi sinen Jongeren dit

(784) Te vergelijken met ACHTEN-KNAUS, p. 127 (fol. 65r°).

(785) Met een iets ruimer incipit dan hier in C. G. N. DE VOOYS, "Verspreide Mnl. geestelike gedichten, liederen en rijmspreuken", *T.N.T.L.*, jg. 26 (19 04), p. 41-79 (p. 46). De volledige tekst geëditeerd door R. LIEVENS, "Een kint..." p. 388-389.

(786) Voor het genre, zie Th. MERTENS, "Geestelijke testamenten in de laatmiddeleeuwse Nederlanden" in : *Wat duikers vent is dit. Opstellen voor W. M. H. Hummelen*, red. G. R. W. DIBBETS en P. W. M. WACKERS, Wijhe, 1989, p. 75-89 ; vgl. ook J. REYNAERT, "Jacobus van Gruitrodes *Speculum saecularium hominum* (cap. 1) in Middelnederlandse vertaling", *V.M.A.*, 1990, p. 36-57 (p. 53 en noot 49). Editie naar een ander handschrift in F. G. H. VAN ITERSON, *Stemmen uit den voortijd*, Leiden, 1857, p. 103- 104.

testament Ende hi sprac lieue brueder Doen ic een geestelike mensche waert

...

Expl. beghere te peinsene van dus ghedaenre materien Alre liefste bidt onsen lieuen here god voer mi

fol. 74v°-76v° : *Dit es de beswaringe van den lidene ons heren ihesus christus*

Inc. NOch merket van den lidene ons heren de beswaringhe Dese .ij. beswaringhe salmen deuotelike bedinken Dat onse here was gesteken in sine side ...

Expl. Dit heten die beswaringhen. vanden lidene ons heren ihesu christe in eenre sommen

fol. 76v°-78v° : *dit es vander hogher werdecheit des lidens ons heren* [Pseudo-Suso] ⁽⁷⁸⁷⁾

Inc. NV merket die vruchte des lidens Een meester seget dat dat liden ons heren heeft .iiij. manieren van werdicheiden Die eerste es dat ons also eyghen worden mach ...

Expl. Dat seste es dat hi die pine ons heren in hem gheuoele alse pauwelus seget gheuoelt dat in v dat daer es in christo ihesu

fol. 78v°-82r° : *Nv merct om gode noch .iiij. poente* [Pseudo-Suso] ⁽⁷⁸⁸⁾

Inc. DAt eerste es dat sine werdecheit noit mensche te gronde verstaen en mochte in hemelrike noch in erterike. Want het was .j. werc der heileger drierwldicheit

...

Expl. Maer nv sijn dese vrie arme ledegheer te oefene dese werke dan ander liede

fol. 82r°-v° : *dit es van tween hoghen weeghen*

Inc. MAer nv merket .ij. hoge weghe die de beste sijn Die eerste es dat men merke die bitterheit der pinen ons heren ende die ter herten late gaen ...

Expl. gebruken moeten in der ewecheit die glorie des geens die daer selue es de minne amen

fol. 82v°-85r° : *Dit es van .v. lese meesters* ⁽⁷⁸⁹⁾

Inc. HET waren .v. lese meesters bi een vergadert En worden te rade wat si van gode spreken wouden Die eerste sprac van verduldeghen lidene ...

(787) Vgl. *Catalogus Gent*, dl. 1, p. 100 en de literatuur aldaar noot 174; nog toe te voegen: S. AXTERS, "Bijdragen...", *O.G.E.*, jg. 6 (1932), p. 126, nr. 136.

(788) Vgl. bij fol. 76v° hierboven.

(789) In de inhoudsopgave fol. 36r° e.v. is deze tekst, hier genummerd [x]xi, overgeslagen; vanaf de volgende tekst telt de nummering in de marges dan ook telkens een eenheid meer dan de inhoudstafel. Over de *Vijf leesmeesters* en hun verdere overlevering, zie K. RUH, *Bonaventura deutsch*, Bern, 1956, p. 184 en de literatuur aldaar. Zie ook hierboven hs. 1330, fol. 109r°. De versie in het hier beschreven handschrift eindigt, in afwijking van de overheersende traditie, met een stukje over het lijden, dat o.m. ook in de handschriften Keulen, Historisches Archiv, G.B. 8 55 en Londen, British Museum, Add. 10287 voorkomt: vgl. L. M. FR. DANIELS, "Neghen scoen punten", *O.G.E.*, jg. 20 (1946), p. 192-193.

Expl. Nv geue ons god gracie dat wi soe liden moeten dat gode ontfanckelike
sijn moete amen

fol. 85r°-86v° : *Dit es leringe der waerheit van enen geesteliken leuene om
te comen tot gode* ⁽⁷⁹⁰⁾

Inc. EEn aflaten van grouen sonden ende hem oefenen in genaden dat maect
den mensche een vrient gods een versmaden alles titeleken goets ...

Expl. van wonne te wonne van der eenre wel lust in die // andere

fol. 86v°-88r° : *Dit es die leringhe der waerheit van sente augustine* ⁽⁷⁹¹⁾

Inc. BRoeder ghi selt v selfs geweldech sijn Ghi sult v ghemode alle tijt voert
scauen god of godleke woerde ende daer wt verkiesen ...

Expl. Ghine sult in niemen troest soeken dan in gode Ouer waer hi sal v troest
sijn

fol. 88r°-89v° : *Dit es leringe der waerheit van enen heileghen ingel gods* ⁽⁷⁹²⁾

Inc. HET was een ingel ghesent van gode tote enen geesteleken mensche van
ordenen ende leerde hem teleuene also hi wilde ...

Expl. Want het was die selue inghel die dien mensche in hoeden geghen [sic]
was amen

fol. 89v°-102v° : *Dit es leringhe der waerheit van onsen here selue ende
oec van meneghen heileghen mensche* [Dicta van o.a. Bernardus, "broeder
heinrec vander calsteren" ⁽⁷⁹³⁾, Boëthius, Seneca, Origenes]

Inc. Onse here sprac die na mi comen wille die verloechene // sijns selfs ende
volghe mi alle daghe *Dit segt gregorius* Het es beter al swigende verdragen

...

Expl. nochtan behilden si herde wel hare // gesontheit hare nature ende vrede
van herten ende in vrouwen van geeste gelouende ende ghebenedidende gode

(790) In de marge, als aanwijzing voor de rubricator : *xxij* ; in de inhoudstafel .*xxi*. Voor
parallele teksten, zie R. LIEVENS, "Een kint..." p. 370 en de verwijzingen aldaar.

(791) In de marge : [*x*]*xij* ; in de inhoudstafel .*xxii*.

(792) Hetzelfde, daar echter deel uitmakend van een 'groter traktaat', in handschrift Heidel-
berg, U.B. Salem VII, 4d : vgl. K. BARTSCH, *Die altdeutschen Handschriften der Universitäts-
Bibliothek in Heidelberg*, Heidelberg, 1887, p. 202. Volgens gegevens in de B.N.M. zouden
ook de teksten die in het hier beschreven handschrift beginnen op fol. 74v°, 82r°, 105r°,
149r° en 170v° voorkomen in het Heidelbergse manuscript. De inhoudsopgave bij Bartsch,
die weinig gedetailleerd is, laat niet toe dit na te trekken.

(793) Hendrik van der Kalster of — van Leuven : vgl. S. AXTERS, "Bijdragen...", *O.G.E.*,
jg. 6 (1932), p. 38, nr. 109, waar de dicta van Hendrik worden uitgegeven. Uitvoeriger over
de 'Gentse excerpten' : "De zalige Hendrik van Leuven, O.P., als geestelijk auteur" *O.G.E.*,
jg. 21 (1947), p. 225-256 (editie op p. 256). Zie ook DEZ. over Hendrik van Leuven in *Natio-
naal Biografisch Woordenboek* 2, Brussel, 1966, 446-448.

fol. 102v^o-103r^o : *Dit es hoe hem de mensche bereiden sal toten heileghen sacramente* ⁽⁷⁹⁴⁾

Inc. Diet sacrament werdelike ontfaen sal hem sijn noet .v. poente Deerste poent es dat hi hem hebbe gesuuet ...

Expl. Die aldus ten sacramente gaet die ontfaet de vruchte mede

fol. 103r^o-105r^o : *Dit sijn die .xij. vruchten des sacraments* [Guiard de Laon, *De XII fructibus sacramenti*] ⁽⁷⁹⁵⁾

Inc. Die eerste vrucht es dat die mensche gheganst wert van allen doot sonden ende van dageleken ghebreken ...

Expl. wat god sprekt in hare zielen ende dat soetelike ende minnechlike volghende sijn van rechter minnen

fol. 105r^o-108r^o : *Nv merct een ondersceet van tweerande minne* ⁽⁷⁹⁶⁾

Inc. Minnic enen mensche hi en bekent niet hoe vrient dat ic hem ben met herten *minnic gode* Hi bekinnet nare dan ic selue ...

Expl. Mijn lief es mijn ende ic ben sijn. ende niemant en es alsoe scone alse mijn lief

fol. 108r^o-113r^o : *hier na uolghen .xxiiij. / / poente die toe behoren enen volcomenen geesteliken mensche* [Pseudo-Eckhart] ⁽⁷⁹⁷⁾

Inc. EEen [sic] meester spreckt het comen onder wilen wel viele liede te claere verstantnessen ende te vernuftteghen ondersceden beelden ende formen ...

Expl. van siere vernufticheit en derfmen niet houden Noch hi en derfer selue een twint niet af houden

fol. 113v^o-114v^o : *Dit sijn de .iiij. pater noster. die sente calixtus die paeus leerde enen sinen sonderlinghen vrient ...* ⁽⁷⁹⁸⁾

Inc. Ghi selt spreken enen pater noster der uersteruinghen die die edele menscheit aenden cruce starf ende der vrouwen die hi hadde ...

(794) In de marge, als aanwijzing voor de rubricator, heel klein in zwarte inkt : [J]vi (=xxvi) ; in de inhoudstafel heeft deze tekst het nummer xxv.

(795) In de marge : xxvii. ; de tekst komt in de inhoudstafel niet voor. Voor de verdere overlevering in het Middelnederlands, zie A. AMPE, "Een oud Florilegium eucharisticum in een veertiende-eeuws handschrift (vervolg)", *O.G.E.*, jg. 32 (1958), p. 56-90. De tekst uit het hier beschreven handschrift wordt door Ampe als bijlage uitgegeven (p. 78-79).

(796) Geen nummer in de marge (bewaard) ; in de inhoudstafel : nr. xxvj. Voor een parallel handschrift verwijst R. LIEVENS ("Een kint..." p. 370) naar W. DE VREESE, *De handschriften van Jan van Ruusbroec's werken*, Gent, 1900-1902, p. 529.

(797) Geen nummering in de marge ; in de inhoudstafel : xxvij. De tekst is een vertaling uit *Die Zeichen eines warhaften Grundes*. Voor verdere handschriften en literatuur, zie J. REY-NAERT, "Het vroegste Middelnederlandse Palmboomtraktaat. I. De handschriften", *O.G.E.*, jg. 52 (1978), p. 1-32.

(798) Geen nummer in de marge ; het stuk komt ook niet voor in de inhoudstafel fol. 36r^o-38r^o. Wat de tekst betreft, vgl. Hs. 205 II, fol. 26v^o en de literatuur aldaar noot 60 ; verder VAN DE VEN, p. 78 (KHS 11, fol. 286v^o).

Expl. Ende alsoe dicke als een mensche dit enen anderen leert soe heefti dit selue aflaet Pater noster. Ende aue maria

fol. 114v°-115v° : [Tot het H. Aanschijn, berijmde vertaling van *Ad sanctam Veronicam oratio*] ⁽⁷⁹⁹⁾

Inc. God gruetu aenschijn edele figure. behouder alre creaturen daer in blicket die ghedane der godliker claerheit sonder wane ...

Expl. Maer dat wi gebruiken emmermere Die raste uwer glorien lieue here. / .Amen.

fol. 116v : [miniatuur] ⁽⁸⁰⁰⁾

fol. 117r°-123r° : [Gebed tot Maria, berijmd ; naar het Franse prozagebed *Doulce dame de miséricorde*] ⁽⁸⁰¹⁾

Inc. O Vrouwe vol ghenadecheden Moeder van alre ontfarmecheden. Daer toe van alre doeght fonteine. Ghi droeghet in uwen lancken reine .Jx. maende ihesum kerste ...

Expl. Dat god hars ghenadech bliue. Ende hise houde sonder sneuen. Daer die ingel selen beuen. Aue. Maria. gratia. plena. dominus. tecum. benedictus.

fol. 123r°-132v° : [De zeven Boetpsalmen in Middelnederlandse vertaling] ⁽⁸⁰²⁾

Inc. HÈre en berespe mi niet in dinen torne noch en begripe mi niet in dijnre gramscap Ontfarme mijns // here want ic ben cranc ...

Expl. Ende du seltse alle verliesen die mine ziele quellen want ic ben dijn knecht. Glorie si den vader. ut supra.

(799) Hier naast het incipit de afbeelding van het H. Aanschijn vermeld in de codicologische beschrijving. Geen nummer in de marge ; tekst niet vermeld in de inhoudstafel fol. 36r°-38r°. Het gebed is uitgegeven door R. LIEVENS, "Een kint..." p. 391. J. OOSTERMAN, *De gratie van het gebed*, dl. 2, p. 248 (nr. 81) geeft in afwijking van Lievens als titel van het Latijnse origineel *Salve sancta facies*, het incipit dus, wat wellicht preciezer is dan de omschrijving met 'ad Veronicam', die ongetwijfeld ook bij andere gebeden van deze strekking zal worden aangetroffen.

(800) Zie onze codicologische beschrijving.

(801) Geen nummer in de marge ; ook niet opgenomen in de inhoudstafel fol. 36r° e.v. De tekst van het Gentse handschrift is uitgegeven door R. LIEVENS, "Een kint..." p. 392-401 ; zie ook aldaar voor de talrijke parallelle handschriften, alsook J. OOSTERMAN, *De gratie van het gebed*, dl. 2, *Repertorium*, Amsterdam, 1995, p. 320.

(802) Niet in de inhoudstafel fol. 36r°-38r° ; hier ook geen nummer in de marge. Vertaling van de psalmen 6, 31, 37, 50, 101, 129, 142 in de aan de "bijbelvertaling van 1360" verwante bewerking : *Het Oude Testament. Tweede stuk*, uitgegeven door C. C. DE BRUIN (C.S.S.N. Series Maior, I/2), Leiden, 1978, p. 195-196, 209-210, 214, 221-222, 250-251, 268, 273 ; beschrijving der handschriften in J. A. A. M. BIEMANS, *Middelnederlandse bijbelhandschriften* (C.S.S.N. Catalogus), Leiden, 1984, p. 85-86. In deze redactie komen de zeven Boetpsalmen eveneens afzonderlijk voor in het handschrift-Van Hulthem (*A.W.*, p. 60) ; naar dit handschrift-Van Hulthem uitgegeven door C. P. SERRURE in *Vaderlandsch Museum*, jg. 2 (1856), p. 438-451.

fol. 133r°-172v° : *Hier na volghen .vj colacie alsoe hier voertijts die oude vader plaghen te colacien* ⁽⁸⁰³⁾

Inc. Alsi te gader quamen ende te spreken van geesteleken ende van hemelschen dinghen Dierste colacie es vanden hoechtide van paesschen / In desen hoechtide sijn twee poente dicke vermaent inden ewangelio Teerste poent es vanden stane dat onse here stont ...

Expl. daer omme dat sine vriende vander werelt gehaet ende versmaet werden. dan om dat hise vander werelt vut vercoren heeft. want die [god vte verkiest] ⁽⁸⁰⁴⁾ ...

[In de inhoudsopgave fol. 36r°-38r° wordt de derde collatie, nr. xxx, nog gevolgd door :

xxxⁱ Daer af dat onse here secht salech sijt ghi arme liede want trike der hemel es uwe

xxxⁱⁱ. Daer af dat onse here secht salech sijn si die arm sijn van geeste want trike der hemele es haere

xxxⁱⁱⁱ Daer af dat onse here seet trike der hemele es gelike .x. mageden die .v. die waren wijs

xxxⁱⁱⁱⁱ Noch van den mageden

xxx^v. Vander toe comst christi

xxx^{vi} Dits vander minnen wonder

xxx^{vii}. Van christus geboorte

xxx^{viii} Meditacie van alre scoenster vormen

xxx^{ix} Meditacie vanden leuenden broede

xl. Dit es vanden sacramente

xli. Dits van danckelecheiden der gauen gods

xlij. Van Sente augustine leringe der waerheit van enen geestelike scouwende leuene ons heren ihesus christus of vande waerde gods

xliij. Een sermoen vanden guldenen berghe]

(803) In de marge : xxv^{ij}, in overeenstemming met de inhoudstafel fol. 36r°-38r°. De algemene titel loopt eigenlijk door in het incipit, waar ook nog eens de titel van de eerste collatie te vinden is. De titels van de tweede en derde collaties zijn wél gerubriceerd : fol. 149r° : *die ander collacie es vanden hoechtide van tsinxenen* ; fol. 170v° : *die derde colacie es vander epistelen daer sente ian af seget*. De tekst breekt midden in deze derde collatie af. In tegenstelling tot wat de rubriek kan doen vermoeden, komen deze collatiën niet uit Cassianus' *Collationes patrum* (P.L. 49, 477 e.v. ; editie door E. PICHERY in *Sources chrétiennes*, nrs. 42, 54, 64 [Paris, 1955, 1958, 1959]). Er wordt o.m. geciteerd uit St. Gregorius (fol. 149v°) en uit Augustinus (fol. 154v°, 168v°, 169r°) ; afgezien van de bijbel wordt verder nauwelijks naar bestaande literatuur verwezen. Voor parallelle handschriften met de hier aangetroffen teksten, zie R. LIEVENS, "Een kint..." p. 371 en de verwijzingen aldaar.

(804) Wat tussen haakjes staat is de tekst van de reclame.

Hs. 1354

Gebeden en devoties

Papier, 238 bldn, ca. 132 × 66 mm, 1557

29 IV (232) + (IV-2) (238). In het laatste katern zijn achteraan twee bladen uitgespaard. Geen reclamen, custoden of signaturen. Afschrijving en liniëring met potlood (behalve de lijnen voor de afschrijving lopen ook de eerste en de voorlaatste regel van de liniëring in de marges door); één kolom van ca. 103 × 45 mm; 21 r. Prikken met het oog op de aflijning van de buitenmarge hier en daar in de bovenmarges bewaard (bijv. in het achtste katern). Moderne foliëring met potlood in de rechterbovenhoek van de rectozijden: 1-238. Nummering van de katernen met potlood (1-29) door een moderne hand onderaan links op elke eerste bladzijde, wellicht ter gelegenheid van het opnieuw inbinden.

Watermerken: 1. in het vijfde en het 21ste katern (fol. 33-40 en 161-168): een kruik waarboven vierklaver, niet te identificeren aan de hand van Briquet 12 510 e.v.; 2. in het 24ste katern (fol. 185-192): een letter met gespleten staart, vermoedelijk een gotische P; 3. in de laatste zeven katernen (fol. 192-238), voorzover een watermerk aanwezig: een kruik (of twee verschillende kruiken), groter dan de eerste, wellicht Briquet 12 520 (1555-1572); 4. voor het overige: een niet geïdentificeerde figuur.

Eén hand: hybrida. Rubricering, rubriecken, rode paragraaftekens en onderstreping. Rode lombarden van één en twee r. hoog. Blauwe initialen van meestal vier r. hoog bij het begin van grote tekstdelen, versierd met in de marge(s) uitlopend rood penwerk; op fol. 1r° randversiering in rode inkt met ranken, bloemen en dieren.

Moderne kalfslederen band over houten borden. Op voor- en achterplat twee in elkaar geschreven ramen in enkelvoudige filet in gouddruk, resp. 130 × 61 en 116 × 48 mm, de overeenkomstige hoeken met elkaar verbonden. Zes ribben; in het tweede vak, op een met goud afgelijnd bleker bruin schildje: *DEN / CRUIS-GANC*; de overige vakken afgeboord met een dubbele filet, in de vier hoeken telkens een minuscule bloemvormig motief. In het onderste vakje is een groenlederen strookje opgekleefd, waarop in gouddruk: *HS. 1354*. Voor- en achteraan telkens twee papieren schutbladen, waarvan het buitenste overkleefd met gemarmerd papier dat overloopt van de binnenkant van de platten. Op het eerste schutblad vooraan v°, links bovenaan in zwarte inkt: *Ms. 1514*, doorstreept; daaronder de huidige signatuur.

Iets lager op dezelfde bladzijde is een ex-librisvignet opgekleefd van Th. de Jonghe. Behalve de naam van de kopiïste (zie colofon fol. 238v°: *suster iakeminne van blaren*, 1557) is ons over de geschiedenis van het handschrift verder niets bekend.

Literatuur : Afgezien van de korte beschrijving in A. DEROLEZ, *Inventaris van de handschriften in de Universiteitsbibliotheek te Gent* (Gent, 1977), p. 108, is ons geen literatuur over dit handschrift bekend.

INHOUD

fol. 1r°-16v° : *Den cruus ganc die elc mensche gheerne gaen sal* ⁽⁸⁰⁵⁾

Inc. Als ghi den berch van caluarien O du mynnende siele visenteren wilt So suldi v laten dincken of ghi onsen lieuen heere voor v saecht gaen ...

Expl. ende in al mynen druc ende liden toter eeren dijns lieuen ghemynden soons ende tot salicheit van mijnder aermer sielen Amen

fol. 16v°-39v° : *Hier beghint een deuote medita / | cie des berghes van caluarien ...* ⁽⁸⁰⁶⁾

Inc. O Goedertiere heere ihesu christi [sic] alre sachtmoedichste lammekin mijn weerdeghe sceppep ende ontfarmhertighe verlossere vp dat ic dijns innichlic ghedincken mach ...

Expl. ende in een vulmaken alles dienst ende loofs voor dijn ewighe mynne ende voor dijn onghemetene goetheit Amen

fol. 40v°-50v° : *Hier beghint een ynnich ghebedt dat Sinte bernaert ghemaect heeft mede te bescreyene ons heeren passie ...* [Arnulf van Leuven, *Salve meum salutare*] ⁽⁸⁰⁷⁾

Inc. (fol. 40r°) GHegroet sijtstu myne salicheit O du lieue heere ihesu christe weest ghegroet ende wilt my bequame maken te bidden tot dynen cruce ...

fol. 50v°-64r° : *Dit es die keyserlicker [sic] / Hier beghint dat voorghespan der keyserlicker crone* ⁽⁸⁰⁸⁾

(805) Dezelfde tekst, wellicht in verschillende redacties, vermeld door : A. VAN DEN WIJNGAERT, "Een merkwaardige Nederlandsche Kruisweg-oefening uit de xve eeuw", *O.G.E.*, jg. 2 (1928), p. 10-41 (ed.) ; F. FEUGEN, "Nog eens : een merkwaardige Nederlandsche Kruisweg-oefening uit de xvde eeuw" *O.G.E.*, jg. 12 (1938), p. 319-329 (ed.) ; MEERTENS, dl. 2, p. 104-105 en dl. 6, p. 4 (fol. 75r°). Vergelijkbare, misschien verwante devoties verder in ACHTEN-KNAUS, p. 123-124, 198, 260, 309, 315, 316, 329, 331.

(806) Zie de noot bij fol. 1r° hierboven, m.n. de verwijzingen naar ACHTEN-KNAUS die op uitvoeriger Kalvarie-devoties betrekking hebben. Gelijkaardige rubriek, maar verschillend incipit bij VAN DE VEN, p. 110 (KHS 17, fol. 190r°). Zeer waarschijnlijk dezelfde tekst als hier hebben de handschriften uit het St. Agnesklooster te Maaseik die ook het *Salve meum salutare* en het *Voorgespan* bevatten : zie noot 4 hierna.

(807) Vgl. *Catalogus Gent*, dl. 1, p. 72, noot 136 en de verwijzingen aldaar ; verder HENDRICKX, pp. 70 en 77 (Neerl. 8, fol. 83v° ; Neerl. 17, fol. 27r°) ; VAN DE VEN, p. 45 (KHS 4, fol. 31v°) ; ook in de Hss. Gent 1340 (fol. 20r°) en 1343 (fol. 168v°).

(808) Vgl. MEERTENS dl. 1, p. 37-39 en dl. 6, p. 171 (Gent, U.B. Hs. 2364) ; J. DESCHAMPS, "Handschriften uit het Sint-Agnesklooster te Maaseik" in : *Album Dr. M. Bussels*, Hasselt, 1967, p. 167-194 : p. 183 (Utrecht, U.B. 8 L 9), p. 185 (Brussel, K.B. II 227 en II 1332), p. 186 (Brussel K.B. II 5220, IV 31 en IV 94), p. 187 (Frankfurt, Stadt- und Universitäts-

Inc. O Heere ihesu christe afgront der godlicker mynnen alle creatueren moeten dy louen hemel ende erde moeten dy ghebenedien ende dat nederste der afgronden ...

Expl. ende dat ons den wtganc ons leuens si een inganc des eeweghen leuens Amen

fol. 64r°-65v° : [Goede punten met het oog op het ontvangen van het H. Sacrament, Thomas van Aquino ?]

Inc. Meester thomaes seit dattet eene ghewareghe bereedinghe des heleghe sacraments es dat die mensche doe dat in hem es hier toe behoren drie peynten Dat eerste es dat hi die wercken der sonden late ...

Expl. ende met eenen bereeden snellen willen tot allen duechden der vulconmentheit [sic]

fol. 65v°-72v° : [Tot de negen Koren der Engelen, Communiegebed]

Inc. (fol. 66r°) O Ghi eerwerdeghe heleghe inghelen Ic aerme creatuere bidde v oetmoedelic met alle den heleghe die in uwen choor glorie ontfanghen hebben ...

Expl. dat ic die vrucht des heleghe sacraments in mijnre sielen moet ontfanghen Amen

fol. 72v°-99v° : *Hier beghinnen de tijt salmen metten ghebeden ...* ⁽⁸⁰⁹⁾

Inc. (fol. 73r°) O Alder goedertierenste god ic anbede v goedertiereheit dat ghi my uwe dienaarssse verlost sijnde vanden last des viants ende ontbonden ...

Expl. in verlatennessen van alle die int vagheuijre sijn ende voort tot ruste ende pays van allen menschen der sielen ende des lichaes [sic] Amen *Hier enden de .x. salmen*

fol. 100r°-112v° : *Hier beghinnen de .vj. [Psalmen] ...* ⁽⁸¹⁰⁾

Inc. O Heere ihesu christe ontfact dees salmen in deere dijns naems ende in deere der roupinghe dat ghi an riept uwen vadere dat ghi wilt verlossen ...

bibliotheek, Ms. praed. 12), p. 188 (München, Bayerische Staatsbibliothek, Cod. germ. 5204) ; LIEVENS, p. 86 (Kaliningrad, U.B. U a 9, olim 8905).

(809) Vergelijkbare rubriek, evenwel gevolgd door een ander incipit, bij ACHTEN-KNAUS, p. 72 ; zie ook de verwijzingen aldaar. In het hier beschreven handschrift betreft het de Psalmen 21 tot en met 30. De tekst, die overigens vrij corrupt lijkt, komt met geen enkele van de in het C.S.S.N. uitgegeven bewerkingen van de Psalmen exact overeen.

(810) Analoge rubriek met verschillend incipit bij ACHTEN-KNAUS, p. 117. In ons handschrift betreft het de psalmen 21 (deze overigens alleen met het incipit "God god mijn sich in" aangegeven ; niet tekstueel opgenomen, wellicht omdat de vertaling ook van de voorafgaande reeks psalmen deel uitmaakte : daar fol. 73 e.v.), 30, 85, 117, 138 en het *Quicumque vult* als 'zesde' (vgl. hiervoor Hs. 1355, m.n. de noten bij fol. 44r° en 293r°). Ps. 30 herneemt de betreffende tekst van het voorafgaande uittreksel uit de psalmen, fol. 72v°-99v° (fol. 88v° e.v.). Ook de hier gekopieerde "zes psalmen" hebben ten opzichte van de gepubliceerde versies (vgl. de voorafgaande noot) een afwijkende tekst.

Expl. Dees siele ende alle gheloueghe sielen ouerleden door ontfarmherticheit gods laet rusten in payse Amen

fol. 113r°-121r° : *Hier beghint een seer deuoet cranskin ter eeren onser lieuer vrouwen staende onder den cruce vul drux ...*

Inc. O Maria ic vermane v der groter bannicheit [sic] die v moederlike herte gheuoelde Doe ghi so drouuelike stont onder den cruce ende ghi saecht hanghen ...

Expl. daer wi der helegheer drieuoudicheit ende v ghebenedide // moeder gods met alle heleghehen moghen louen inder ewicheit Amen

fol. 121r°-132v° : *Hier [een ⁽⁸¹¹⁾] beghint der maghet maria alsoet ghesonghen wart inden hemel vanden inghelen [sic] ⁽⁸¹²⁾*

Inc. Dien du alre suuerste maghet maria ouermits die bootscap des inghels vanden heleghehen gheest wondelic [sic] ⁽⁸¹³⁾ ontfinckghe Die verleene my gracie ...

Expl. sende ic dy alte samen te loue O hemelsche // coneghinne maria bidt voor ons Amen

fol. 132v°-138r° : *een deuoet crankin [sic] tot maria als men bedruct es*

Inc. O Vrouwe hoe langhe sulstu my vergheten om my te verlossenne inden daghe mijnre bedruckenesse *aue* / Hoe langhe sullen mijn vianden ...

Expl. ende in die vre // van mijnre doot dijn mynlike ieghewordicheit in vulcommen vernyelinghe al mijnder vianden Amen

fol. 138r°-140v° : *... xvi bliscepen van onser vrouwen ... ⁽⁸¹⁴⁾*

Inc. O Coneghinne des hemls[sic] verblijft dy O blinckende dagheraet O wtuercoren bruut gods inder ingheliker groeten Doe die inghel gabriel bootsceipte ...

fol. 140v°-144r° : *Dit sijn xiiij verblidinghen van onser lieuer vrouwen der werder maghet maria ⁽⁸¹⁵⁾*

(811) Met vertikale stippellijnen voor en na *een* wordt aangegeven dat het woord moet uitgelaten worden.

(812) Lees : ... *der maghet maria lof...* ? Talrijke gebeden met vergelijkbaar incipit in ACHTEN-KNAUS, p. 340, sub *Den du ... doer die bootschap ...*

(813) Lees : *mondelic* ; of : *wonderlic* ?

(814) Het hierop volgende incipit is dat van de "vijftien blijdschappen" : vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 92 (fol. 234r°), p. 171 (fol. 257v°), p. 234 (fol. 316v°), p. 275 (fol. 287r°) en de literatuur aldaar p. 91. Wat het genre in ruime zin betreft, verder H. J. LELOUX, "Maria's *Zeven vreugden* in laatmiddeleeuwse geschreven gebedenboeken uit de Nederlanden en het aangrenzende Duitse gebied" in : E. COCKX-INDESTEGE en F. HENDRICKX, *Miscellanea Neerlandica. Opstellen voor Dr. Jan Deschamps ter gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag*, dl. 3, Leuven, 1987, p. 161-171, waar het hier beschreven handschrift niet wordt vermeld.

(815) ACHTEN-KNAUS, p. 67 (fol. 111r°) ; MEERTENS, dl. 6, p. 174 ; zie ook hierna bij fol. 144r° en fol. 145r°. Zie ook de noot bij fol. 138r°.

Inc. UErblide dy vrouwe der inghelen O maria Ic vermane dy der ontsprekelicker bliscepen dijns herten die du haddes inder inghelscher groeten ...

fol. 144r°-145r° : *Dit sijn de vij bliscepen der werder maghet maria die sou nv heeft inden eweghen leuene die si selue openbaerde den helegghen bisscop Sente thomaes van cantelberghe* ⁽⁸¹⁶⁾

Inc. UErblijt v moeder ende maghet want ghi O alre soetste maghet maria alleene verdient hebt te syne verheuen in also groter werdicheit ...

fol. 145r°-149r° : *Dit sijn vijf verblidinghen der weerder ghebenedider glorioser maghet maria* ⁽⁸¹⁷⁾

Inc. (fol. 145v°) O Gloriose maghet maria wat onwtsprekeliker graciën heuestu verdient byden heere Die verdient hebt vanden archagel [sic] gabriel met groter reuerencien ghegroet te werdene ...

fol. 149r°-155r° : *Hier beghint onser vrouwen doorne crone* ⁽⁸¹⁸⁾

Inc. *Den eersten doorne pater noster* / O Maria den eersten doorne der cronē die omme v maechdelicke herte ghinc es dat al v liden was van bynnen in v maechdelicke herte ...

Expl. staet my bi in alder noot *Hier leest xij aue maria ende eenen pater noster Item dese .xij. doornen sijn hier cortelic gheroet* [sic] *om te gheuen orsake daer dieper vp te dincken*

fol. 155r°-167r° : *Hier beghint onser lieuer soeter / / vrouwen seuesalme* [gevolgd door litanie en collecte] ⁽⁸¹⁹⁾

Inc. O Vrouwe maria almachtich in der verbolghentheit gods en verhinghet ons niet ewelicken verdomt te werdene noch in synen toorne ...

Expl. ende in die vulmaecte drieuoudicheit leeft ende regneert louelicke ende eerlicke in die onhendelicke ewicheit Amen

fol. 167r°-174r° : *Dit ghebet salmen alle saterdaghe lesen in die eere van onser vrouwen* ⁽⁸²⁰⁾

Inc. Die inghel gabriel es ghesonden van gode toter maghet maria die ioseph hadde ghetraut boetscepende haer dit woort *Weest ghegroet* ...

(816) Gebed op de zgn. hemelse vreugden van Maria : vgl. *Catalogus Gent*, dl. 1, Hs. 205 II, fol. 45r° en de verwijzingen aldaar. Nu echter vooral H. J. LELOUX, "Maria's Zeven Vreugden..." (vgl. de noot bij fol. 138r° hierboven), p. 161-171 (m.n. p. 163 wat de toeschrijving aan Thomas van Canterbury betreft). Het hier beschreven handschrift wordt bij Leloux niet vermeld.

(817) Voor vergelijkbare teksten zie *Catalogus Gent*, dl. 1, Hs. 205 II, fol. 39r° en de verwijzingen aldaar noot 66; verder nog VAN DE VEN, p. 75 (KHS 11, fol. 49r°a); voor de ruimere context : LELOUX, A. W. (zie de voorafgaande voetnoot).

(818) Een "doornen kroon van Maria" ook in Hs. Brussel, K.B. 21 953 : MEERTENS, dl. 6, p. 138.

(819) Vgl. MEERTENS, dl. 6, p. 122 (fol. 32r°) en p. 137 (fol. 280r°).

(820) Hetzelfde incipit : *Catalogus Gent*, dl. 1, Hs. 205 II, fol. 56r°.

fol. 174r°-197v° : *Hier beghint die crone des loofs der glorioser coneghynne des hemels maria ...* ⁽⁸²¹⁾

Inc. (fol. 174v°) GHewerdege my dy te louene O ghelichde maghet maria metter ghebenedijder vrucht dijns lichaes [sic] onsen heere ihesu christo ...

Expl. so ontfanct van my die bootsceip deses loofs ende voor dit lof so werder gheeft my dy seluen te loene Amen

fol. 197v°-198v° : *Hier na volghen sente gregorius pater noster* [Pseudo-Gregorius, *Gebed tot de Wapenen Christi*] ⁽⁸²²⁾

Inc. O Heere ihesu christe ic anbede di in den cruce hanghende ende een doornen crone vp v eersaem hoeft draghende Ic bidde di ...

fol. 198v°-199v° : *ghedt* [sic ; lees : *ghebedt*] ⁽⁸²³⁾

Inc. GOd weest my sondare ghenadich weest mijn behouder alle die daghen mijns leuens God abrahams god ysaacs God iacobs ...

fol. 199v°-200v° : *tot onsen lieuen heere een ghebedt*

Inc. O Alre glorioste ende alre scoenste scepper des hemels ende der erden mijn verlosser ende eeneghe hope mijns herten. hulpe mijnre crancheit ...

fol. 200v°-204v° : [Gebed voor zielen in het Vagevuur, met aflaten van "die xxi paeus honorius"] ⁽⁸²⁴⁾

Inc. (fol. 201r) Ic bidde v heere ende vermane v door den name der alder hoechster ghewelt // want dat den name gods des vaders es ...

fol. 204v°-207v° : *Dit sijn die vij bloetsturtinghen voor die sielen* ⁽⁸²⁵⁾

Inc. O Alder soetste ihesus inder alder hoechster mynnen dat ghi v teeder ionghe bloet so vrouch wtstortet in uwer helegheer besnidenesse om onse salicheit ...

fol. 207v°-209v° : [Zeven Pater Nosters voor een ziel] ⁽⁸²⁶⁾

Inc. DAt eerste pater noster offere ic dy lieue heere ter eeren dijns heleghe leuens ende dijnre helegheer wandelinghe die du ghehadt heues vp erdericke ...

(821) Vgl. *Catalogus Gent*, dl. 1, Hs. 205 I, fol. 64v° ; 205 II, fol. 40v° ; Hs. 209, fol. 54v° en de verwijzingen in noot 50 aldaar ; zie verder hierboven bij Hs. 1330, fol. 49r°.

(822) Vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 49 en de verwijzingen aldaar ; deze catalogus, dl. 1, Hs. 205 I, fol. 64v° ; 205 II, fol. 40v° ; Hs. 209, fol. 54v° ; F. HENDRICKX, pp. 74, 77, 89 : Neerl. 12 (fol. 11r°), Neerl. 17 (fol. 80v°), Neerl. 23 (fol. 66v°).

(823) Vgl. *Catalogus Gent*, dl. 1, Hs. 208, fol. 99v° en de verwijzingen aldaar.

(824) Uitvoerige rubriek met aanwijzingen over de wijze waarop moet worden gelezen en over de kracht van het gebed.

(825) Vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 54 (fol. 67r°) en de verwijzingen aldaar.

(826) Wellicht een variant van ACHTEN-KNAUS, p. 98 (fol. 177v°) ; zie de verdere verwijzingen aldaar.

fol. 209v°-210v° : ... *drie pater noster* ... ⁽⁸²⁷⁾

Inc. Dat eerste pater noster offere ic dy lieue heere ter eeren der cracht ende der moghentheit ende der glorien uwer heleghe verrisenese ...

fol. 210v°-215r° : *Dit es S. bernaers biechte*

Inc. My verwondert O heere god mijns selfs leuen want als ict neerenstelic onder souke So dincket mi al sonde sijn ...

Expl. dat ic v nv in deser tijt ghenadich vinde. wilt my dit ionnen mijn heere mijn god Amen

fol. 215r°-217v° : *hier beghinnen die xxiiij vren*

Inc. Te vj vren dedet ghi v auentmael met v bemynde iongheren wilt v auentmal nv met ons eten ende wilt ons verslinden in v ...

Expl. Ten .vj. vren waert ghi begrauen. begraeft ons in di ende dy in ons ende besluit dat graf amen

fol. 217v°-221r° : *een leeringhe vp / / elken dach vander weken*

Inc. (fol. 218r)Wandelt voor my ende weset vulmaect sprac god tot abraham int eerste bouc der bibelen int .xvij. capitele god heeft den mensche veel wel-daets bewesen ...

Expl. god sal ons gheuen die ewighe salicheit welke ons ione die heleghe drie-uoudicheit Amen

fol. 221r°-227r° : Een scoen onderwijsinghe om te ontfanghen dat warach-tighe he/ /leghe sacrament

Inc. (fol. 221v°) Ic ben dat leuende broot die ben ghedaelt vanden hemel wie van dit broot eet die sal leuen inder ewicheit seit ons heere ihesus ...

Expl. dat ic v na desen leuen mach meer louen tot ewighen daghen Amen

fol. 227r°-234r° : *Een scoon verclaeringhe van theleghe aue maria*

Inc. Elizabeth / / veruult wesende vanden heleghe gheest riep wt met groter stemmen ghebenedijt si di onder die vrouwen ...

Expl. ende hem seluen wil eyntliken offeren inder vren mijns doots sinen hemel-schen vader voor alle myne sonden Amen

fol. 234r°-238v° : *Hier beghint dat ghetide / / vanden heleghe gheest* ⁽⁸²⁸⁾

Inc. (fol. 234v°) God wilt dincken in mijn hulpe heere om my te helpen haeste Glorie si den vader Alst was inden beghinne / O werde heleghe gheest wilt mynen quaden onghestoruen wille beduinghen ...

Expl. die met v leeft ende regneert inder eenicheit des seluen heleghe gheests een god ewelic sonder ende Amen

(827) ACHTEN-KNAUS, p. 117 (fol. 70r°) en p. 203 (fol. 181v°).

(828) De tekst vertoont gelijkenis, maar ook verschil met de overeenkomstige getijden in *Het getijdenboek van Geert Grote*, uitgegeven door N. VAN WIJK, Leiden, 1940, p. 71-86.

fol. 238v° : *Dit leerde Sinte michiel eenen deuoten bisscop die tot hem grote deuocie hadde*

Inc. O Heere door v onnendelike precieusheit (?) ⁽⁸²⁹⁾ ende door de verdiente der dierbaerder doot uwes soons so biddic v dat ic therte moet suuer hebben

...

fol. 238v° : [Colofon]

ghescreuen int iaer ons heeren .M. v°. ende seuen en .l. bi mi suster iakeminne van blaren / god si ghelooft

Hs. 1355

De Psalmen en andere gebeden

Papier en perkament, 331 bldn, ca. 144 × 105 mm, 1483 (3 mei)

V ⁽⁸³⁰⁾ (10) + (IV-1) (17) + V (27) + 2 IV (43) + (IV-1+1) (51) + 3 V (81) + (V+1) (92) + 6 V (152) + (V+1) (163) + 4 V (203) + (V+1) (214) + 2 V (234) + (V-1+1) (244) + 6 V (304) + 2 IV (320) + (V+1) (331). Alleen de folio's 44, 83, 153 en 204 zijn van perkament : ze werden als afzonderlijke bladen ingevoegd met het oog op de tekstverdeling : de psalmen 1, 26, 68 en 97 die op deze folio's aanvangen, hebben een vrij grote versierde initiaal (vgl. ook hierna). In het zesde katern werd, als tegenhanger voor het perkamenten folio vooraan, als laatste blad een afzonderlijk papieren folio ingevoegd. In het 25ste katern (fol. 235-244) is het aanvankelijk negende blad van het quintern (tussen fol. 242 en 243) zonder tekstverlies langs de binnenmarge afgesneden ; in ditzelfde katern is achteraan een blad toegevoegd (fol. 244). De overige afwijkingen in de opbouw betreffen 'normale' toevoegingen of uitsparingen in overeenstemming met het kopieerwerk achterin een katern. Reclamen (gedeeltelijk) bewaard aan het einde van een twaalfstal katernen ; op de andere plaatsen vermoedelijk weggesneden. Signatures onderaan rechts op elke rectozijde in de eerste helft der katernen (een letter voor het katern, gevolgd door een Arabisch cijfer voor het folio) oorspronkelijk wellicht vanaf het zesde katern (fol. 44 e.v.), waar de eigenlijke psalmenvertaling begint : sporen met *b*, *c*, *d* en *e* in de katernen 7-10, met *j* in het veertiende, met *q* in het 21ste, met *s* in het 23ste, met *v* in het 26ste katern ; vóór fol. 44 alleen sporen van nummering van de folio's in de eerste helft der katernen, zonder de letter voor het katern. Afschrijving en liniëring met inkt (boven- en onderaan lopen telkens *twee* horizontale lijnen in de marges door) : één kolom van ca. 95 × 57 mm ; 18 r. tot fol. 294v° ; daarna 19-20 r. Prikken, zowel met het oog op de afschrijving als op de liniëring,

(829) Ik lees : een *p* met een streep *erboven*, dan *cieuh*!

(830) In dit eerste katern is heel wat verstelwerk verricht door overkleving met papieren stroken in de vouw ; de samenstelling dan ook met voorbehoud.

nagenoeg overal bewaard. Moderne foliëring met potlood in de rechterbovenhoek van elke rectozijde : 1-331.

Watermerken : 1. in het hele manuscript : ten minste twee varianten van een wapenschild met drie lelies, met aanhangende letter *t* en bekroond met een klaverblad : gelijkenis met Briquet 1743-44 (1480-85) en 1756 (1482) ; 2. fol. 29 en 32 : een gotische *P* met klaverbloem, niet exact te identificeren ; 3. fol. 288-89 : een ster met kroon gelijkend op, maar niet identiek aan een van de watermerken Briquet 6109-6116 (1479-99).

Eén hand : hybrida. Rubricering, rubriecken, rode onderstreping. Rode lombarden van één r. hoog bij het begin van de psalm-verzen, van twee of drie r. hoog bij het begin van de afzonderlijke psalmen en van andere tekstdelen. Met bruin penwerk versierde rode initialen op fol. 44r°, 83r° (vgl. hierboven) ; 262v°, 266v°, 269v°, 276v°, 284v° (begin van de vespers van dinsdag tot zaterdag) ; rood-en-blauwe initialen met rood en paars penwerk op fol. 153r° en 204v° (vgl. hierboven).

Oorspronkelijke kalfslederen band met ruitenveld (drievoudige filet) in een raam van ca. 103 × 63 mm. Koperen beslag voor twee (ontbrekende) sluitriemen. Hoeken en rug met bleker leder gerestaureerd, rug inmiddels weer beschadigd. Vier ribben, elk afgeboord met een dubbele filet in blinddruk. In het tweede vak bovenaan, in gouddruk : *psalmen* ; in het vierde : 1483 ; helemaal onderaan : *H.S. Voor- en achteraan telkens drie moderne papieren schutbladen*.

Het handschrift werd in 1483 (zie kalender en colofon) in een nonnenklooster (zie o.m. de nota onderaan fol. 320v°) geschreven. De kopiïste beëindigt haar werk "des heiligen crus dach der vyndynge" (*Inventio sanctae Crucis* : 3 mei). De taal wijst op een (noord)oostelijke origine, evenals sommige heiligen in de kalender ; die kalender zou anderzijds wijzen in de richting van een premonstratenzer klooster (vgl. hierna INHOUD, fol. 5r° e.v.). Een nog 15de-eeuwse of vroeg-16de-eeuwse hand noteerde op het oorspronkelijk blank gebleven fol. 1v° een devote overpeinzing over *gehoersamheit* ; over de geschiedenis van het manuscript valt er niets uit af te leiden. Op fol. 3r°, door een 19de-eeuwse hand : *N : S : G : Sleurs* ⁽⁸³¹⁾ *Vic in Velden 1830*. Op fol. 2v°, van de hand van F. A. Snellaert, een verwijzing naar Lelongs *Boekzaal*, bl. 259 e.v. De Universiteitsbibliotheek verwierf het handschrift in 1872 uit Snellaerts nalatenschap.

Literatuur : W. DE VREESE en E. GAILLIARD, "Dietsche kalenders" *Jaarboek van de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde*, 22 (1908), p. 5-13 — J. A. A. M. BIEMANS, *Middelnederlandse bijbelhandschriften* (C.S.S.M. Catalogus), Leiden, 1984, p. 146 (nr. 120).

(831) DE VREESE ("Dietsche kalenders" in : *Jaarboek van de Kon. Vl. Ac.*, 22 (1908), las hier *Steurs*. De genoemde plaats zou Velden zijn in Nederlands Limburg, even benoorden Venlo.

INHOUD

- fol. 1v° : [Nota over gehoorzaamheid ; waarschijnlijk een latere toevoeging]
 Inc. Daer nae hoerden sy van onsen lieuen here ghelicker wys als ic gehoersem
 was mynen hemelschen vader Alsoe byn ic noch gehoersem den genen die
 gern gehoersam syn hoeren ouersten ...
- fol. 3v°-4r° : [Tabellen voor tijdsberekening, van het jaar 1483 tot 1498] ⁽⁸³²⁾
 Inc. *Dat roede getall is dat gulden getall* [volgen : twee tabellen]
- fol. 5r°-16v° : [Kalender] ⁽⁸³³⁾
 Inc. Hardemaent
 A xx xix A *Besnidinge onss heren*
 b ix viij b *Aendacht S. steuens*
 Expl. k A *Siluester paws*
- fol. 17r° : *Een tafel van den achterwynter* [Tabel voor tijdsberekening]
- fol. 18r°-30r° : *Hyer syn geteykent die psalmen vander metten diemen helt ynden iair* [Aanwijzingen voor het liturgisch gebruik van de Psalmen]
 Inc. *Ten iersten vanden apostelen ende ewangelisten In die ierste noctuerne* /
 Die hemelen wt xvijj / Ic sal benedyen den here in xxxijj ...
 Expl. *Ende voir benedit den here Ic sprac ynt myddel mynre dagen*
- fol. 30r°-41r° : [Proloog tot de Psalmenvertaling : Augustinus' *Lof der psalmen* met daaraan voorafgaande inleiding en andere begeleidende teksten] ⁽⁸³⁴⁾
 Inc. Hier beghynt alsoe die leerres segn een boec vanden laue gades myt vrolike
 gedancken ende myt sange Die een yegelic mensche hebn sal van bekennis
 ewiger dyngen ...

(832) Uitgegeven in W. DE VREESE en E. GAILLIARD, "Dietsche kalenders", p. 20-21.

(833) Uitgegeven in W. DE VREESE en E. GAILLIARD, "Dietsche kalenders", p. 22-44. De Vreese lokaliseert de kalender op grond van een aantal heiligen die typisch zijn voor (een van) de bisdommen Utrecht, Keulen en Luik "in de streek waar de drie bisdommen aan elkander grensden, met Keulen als wig in 't midden, dat is te of in de buurt van Nijmegen, wat bij de taal van de tekst uitmuntend past" (*A.W.*, p. 7). Verder zou *S. mertijns verhevinge* (4 juli) wijzen op een premonstratenzer oorsprong. Op te merken is nog dat de kalender (in de derde kolom) de aan de werkelijke maanstand aangepaste 'gulden getallen' blijkt op te geven : vgl. P. F. J. OBBEMA, "Kalenders geven meer dan heiligendagen alleen" in : *Een school spierinkjes. Kleine opstellen over Middelnederlandse artes-literatuur*, uitgegeven door W. P. GERRITSEN, A. VAN GIJSEN en O. S. H. LIE, Hilversum, 1991, p. 131-133.

(834) De introductie waarvan hier het incipit wordt meegedeeld, behoort niet tot de standaard-samenstelling van het voorwerk bij de Psalmen-vertaling : vgl. J. A. A. M. BIEMANS, *Middelnederlandse bijbelhandschriften* (C.S.S.N., Catalogus), Leiden, 1984, p. 101 e.v. De herkenbare incipits vindt men hier op fol. 35r° ("Wyltu penitencien doen ende bichten...") en 38v° ("Die sanck der psalmen heiligt dat licham...").

Expl. ende nyet en stont ynden wege der sonderen ende nyet en satte ynden stole der steruynghe dat is kranke leere die den mensche van gade afscheiden

fol. 41v^o-43v^o : blanco (afgeschreven en gelinieerd)

fol. 44r^o-293r^o : [De Psalmen, in de vertaling van de Moderne Devotie] ⁽⁸³⁵⁾

Inc. BEatus vir qui non abiit in concilio impiorum et in via peccatorum non stetit et in cathedra pestilencie non sedit *Die ierste noctorne* / Salich is die man die nyet af en gynge ynden rade der ghenre die van god afgekeert syn

...

Expl. Lauet om in waelluyde [sic] cymbalem lauet om cymbalen der volhertelike blitschap alle geesten lauet den here Glorie Hier eyndet die psalter die dauyd die profeet gemaect heuet

fol. 293r^o-311r^o : [De *cantica* in Middelnederlandse vertaling : Jesaja ; Ezechiël ; Anna Samuels moeder ; de kinderen van Israël na het oversteken van de Rode Zee ; Habakuk ; Mozes ; Ananias, Azarias en Misaël ; Zacharias ; Maria : *Magnificat* ; Simeon ; Augustinus en Ambrosius : *Te Deum laudamus*] ⁽⁸³⁶⁾

Inc. In desen psalme beschrift die profeet ysaias hoe om die kynder van israhel die luyde van egipten tot christum bekeren solden ende sprict in oere personen ende hier mede begynnen die lauesange / *ysaias* // ICk sal di belien here wanttu my tornich bust ...

Expl. Dyn barmherticheit moet werden op ons alsoe wy in dy gehaept hebn [In die here heb ic gehaept ⁽⁸³⁷⁾] en laet my nyet confuys werden in ewicheit Amen

fol. 311r^o-319r^o : *die letanie* [met drie aansluitende collecten]

Inc. HHere ontferme [onser ⁽⁸³⁸⁾] dy Here ontferme Criste ontferme criste ontfermt Criste hoert ons criste hoert ons ...

Expl. Ende al die dair ic des voir begeer ende schuldich byn voir te bidden

(835) Naar twee andere handschriften uitgegeven door J. G. HEYMANS, *Psalters der Moderne Devotie* (C.S.S.N., Series Minor 5/2), Leiden, 1978, p. 2-287. In het hier beschreven manuscript wordt elke psalm voorafgegaan door een korte toelichting over inhoud en strekking (gewone inkt, met rood onderstreept) ; verder, in rubriek : de nummering (*i* tot *cl*), meestal het Latijnse incipit, op enkele plaatsen een aanwijzing omtrent het liturgisch gebruik van de betreffende tekst. In Ps. 118 is tussen v. 32 en v. 33 het *Symbolum* van Athanasius ingevoegd. Fol. 244v^o : "Dese psalme maecten die heilige bysschop athanasius ende is vander gelouen *Quicumque vult*. Inc. Soe wie behalden wil wesen den is noet voir al dync dat hi halde die kersten geloue...". Vgl. hierna, bij fol. 293r^o e.v.

(836) Vgl. J. G. HEYMANS, *A.W.*, p. 288-314 ; alleen het *Quicumque vult*, dat normaal op *Te Deum* volgt, ontbreekt op deze plaats in het Gentse handschrift : het is immers vroeger al opgenomen, m.n. in psalm 118 geïncorporeerd (vgl. hierboven, bij fol. 44r^o e.v.).

(837) In de marge bijgevoegd.

(838) In de marge bijgevoegd.

Sy syn leuendich of doet moet vorderlick wesen mede te comen totten // ewigen leuen vermyds cristum onsen here AmeN / DEO G/RACIAS

fol. 319r° : [Colofon]

Inden Jair ons heren doemen schreef m vierhondert ende lxxxiiij op dat ⁽⁸³⁹⁾ h des heiligen crus dach der vyndynge is geeyndet desen salter dauyds Ende gedenct der armer schrifster mit eenre engelscher gr [sic] / grueten Aue maria

fol. 319v°-320r° : blanco (afschrijving en liniëring)

fol. 320v°-331r° : *Dit gebet schreef sinte iheronimus totten monynck rusticus ... Ende soe mennich iair als een mensche dit gebet leset soe mennygen dach sal hi synen doet te voren sien...* ⁽⁸⁴⁰⁾

Inc. Beschuldiget gevroeget verordelt verdoemt ende een wyt cleet aengetagen syn aensichte bedect ende bespegen Mit hals slegen mit kennenbacken slegen mit geiselen ende mitten riet geslagen ...

Expl. Op dat wy wakende mit vlittiger bewarynge dynre gebaden dy onsen here god cloppende snellicken moegen opdoen Die leeft ende regniert mit god den vader yn enycheit des heiligen geest een god ewelicken sonder eynde AMEN :

Hs. 1356

Regel van St. Clara en andere teksten voor clarissen

Papier, 155 bldn, ca. 141 × 104 mm, tweede helft 15de of begin 16de e.

V (9) ⁽⁸⁴¹⁾ + 12 IV (105) + 2 I (109) + III (115) + 5 IV (155). Geen reclamen of custoden. Signatures rechts onderaan op het eerste en het derde folio van elk katern vanaf het tweede tot het voorlaatste katern : een letter (*a, b, c ...t*) gevolgd door een *1* op het eerste, door een *2* op het derde blad (vermoedelijk werd dus op onopengesneden vellen gekopieerd) ; alleen *nl* en *ol* in de 'halve' katernen 14 en 15, *p1* op het eerste, *p2* op het *tweede* folio in katern 16. Afschrijving met stift : ca. 100 × 72 mm tot fol. 9v°, 27 r. ; daarna tot fol. 108v° : ca. 102 × 66 mm, 20r. ; fol. 111r°-147 v° : ca. 100 × 66 mm, 17r. tot fol. 146v° ; geen afschrijving in het laatste katern, 13 of 14 r. schrift van fol. 147r° tot fol. 152r°. Prikken op

(839) Met stippellijn onderstreept en daarboven *den* (?).

(840) Met de vertaling van de psalmen 21 en 38, onderbroken door antifonen en collecten. Vgl. verder ACHTEN-KNAUS, p. 89 (fol. 144v°) en de verwijzingen aldaar. Verwijzend naar de rubriek hier in de ondermarge de volgende nota, ik meen van dezelfde hand als de eigenlijke teksthand, maar in een iets kleinere littera textualis : *Dyt stonde te prouen als een suster steruet die dyt gebet duck ghelesen hed of dair moste beter glose by syn*. Een voor tijd en milieu verrassende uiting van scepsis omtrent de mogelijke uitwerking van het gebed.

(841) Het eerste blad van het katern fungeert als schutblad en is niet gefolieerd.

veel plaatsen bewaard. Moderne foliëring met zwarte inkt bovenaan rechts op elke rectozijde (1-152 ; daarna nog drie ongenummerde blanco bladen).

Watermerk : 1. in het eerste katern : een gotische P bekroond met driebladige klaver, niet terug te vinden in Briquet of in G. Piccard, *Wasserzeichen Buchstabe P*, Stuttgart, 1977 ; 2. in de rest van het manuscript : een wapen met een kroon (?) tussen twee lelies met aanhangend een letter C, niet geïdentificeerd.

Vier handen : 1. fol. 1r°-9v° ; 2. fol. 10r°-108v° ; 3. fol. 111r°-146v° ; 4. fol. 147r°-152r° ; alle hybrida. Tot fol. 146v° : rubricering, rubrieken, rode onderstreping, rode lombarden van één r. hoog.

Gotische kalfslederen band op houten borden. Op voor- en achterplat vormen een grotere (ca. 135 × 90 mm) en een kleinere (ca. 85 × 55 mm) rechthoek in drievoudige filet een raam rond een binnenveld versierd met een grote rechthoekige stempel (76 × 47 mm) van plantaardige motieven. Op en langs de buitenkant van het raam, ruitjes en halve ruitjes, waarin telkens een kleine bloem. Op de rug drie ribben, waarboven en -onder telkens een dubbele filet. Eén koperen slot. Klavieren in de vorm van rode, groene, blauwe en ongekleurde bolletjes. Achteraan, na de onbeschreven laatste drie bladen van het laatste tekst-katern, nog zes schutbladen in een ternio samengebonden (zelfde papier als de voorafgaande katernen).

Op het ongenummerde eerste folio van het eerste katern leest men op de versozijde in zwarte inkt de volgende inscripties van bezitsters of gebruiksters : *Suster clara Sanggoossa en suster barbara vander / nimmen soo lang alst haer ouerste belieft*. Naar de inhoud te oordelen is het handschrift in een clarissenklooster ontstaan. Van ditzelfde eerste folio is bovenaan in de vorm van een vierkant van ca. 6 cm. zijde een hoek uitgesneden, waarop wellicht een ex-libris stond.

Literatuur : [L. INDESTEGE] *Boekbanden uit vijf eeuwen*, Gent, 1961, p. 118.

INHOUD

fol. 1r°-9v° : *Dit syn die brieuen die onse heilighe moder sancta Clara sande suster Agnes des konincs Orechus dochter van bohemyen* ⁽⁸⁴²⁾

Inc. Die eerwerdighe ende alre heilichste vrou agnes hier voer die alder hoechste ende edelste konincynne was tho bohemen ontbie ick Clara die onwerdighe deerne Jhesu christi ende onnutte dienaersche ...

Expl. ende west altijt sorchuoldich the holden dat ghi god gheloeft hebt god si mit v allen tiden syt mit hem Amen *Een aue maria voer den schriver om werdich the werden der heilichster moder sinte claren benedixi*

fol. 10r°-11v° : *Hier beghynt Die confirmacie regle (?)* ⁽⁸⁴³⁾ *Sinte Claren* ⁽⁸⁴⁴⁾

(842) Voor de Latijnse tekst, zie : W. SETON, *The letters from St. Clare to blessed Agnes of Bohemia*, Quaracchi, 1924.

(843) Het schriftbeeld is eigenlijk *rgle* met een ' na r en na l.

(844) Voor verdere handschriften en literatuur, zie onder fol. 11v° hierna.

Inc. INNocentius biscop knecht der knechten gods onbiet den lieuen doechteren in christo Clare der abdisen ende den anderen susteren des monasteriums van synte Damiaens te Assijs Salicheit ende paeuselicke benedictie ...

Expl. ende veestighen myt onser vaderlicker hulpe des teghenwordighen scrifs die welcke aldus danich ys *In den naem des heeren Amen*

fol. 11v^o-29v^o : *Hier beghynt die reghel ende forme vant leuen van der orden der armer susteren die synte franciscus maecte* ⁽⁸⁴⁵⁾

Inc. *dat eerste capittel* | Die forme ende regel des leuens der orden van der armer susteren die synte franciscus maecte ys dese Als tho holden dat heilige euangelium ons heeren // Jhesu christi tho leuen yn ghehorsamheit ...

Expl. dat hi loept yn die onwerdicheit gods ende synre heiligher apostolen petri vnde pauli Ghegeuen te assijs yn die vifte idus augusti yn dat elfte iaer ons bisdoms *Finis regule* (?) ⁽⁸⁴⁶⁾ *filiarum sancte Clare*

fol. 29v^o-31r^o : *Hier beghint sancte Clare benedictie myt welck si deuotelick ghebenedide alle die teghenwordighen ende toe komende susteren* ⁽⁸⁴⁷⁾

Inc. IN den naem des vaders ende des soens ende des heilighen gheestes Amen Die heere ghebenedie w ende bewaere w ende toen syn ghebenedide aensicht w ende ghedencke uwer ...

Expl. Ende sijt altijt sorchuoldich te holden dat ghi den heere belooft hebt Die heere sie // altijt myt w ende ghi myt hem Amen

fol. 31r^o-39r^o : *Hier beghynt dat testament der heiligher moeder synte Clare* ⁽⁸⁴⁸⁾

Inc. ONder die ander beneficien die wij ontfanghen hebben van den milden gheuer onsen vader der ontfermherticheit. daer wij hem den gloriosen vader meer schuldich syn aff te dancken ...

Expl. ende yn een teyken onser benedictien uwes moeders ende dienstedeerne om dat ghi te beth moeghet volhaerden Amen *Finis testamenti*

(845) Deze regel voor de clarissen en de voorafgaande 'confirmatie' o.m. ook in Hs. Rotterdam, Gemeente-Bibliotheek 96 E 2 : VAN HEEL, p. 135-136. Afgezien van de door Van Heel vermelde Leidse handschriften Ltk. 607 en 608 (*Catalogus compendarius. Pars IV* (Catalogus, dl. XXXVII), Lugduni-Batavorum, 1937, p. 27-28) wordt de regel ook aangetroffen in Den Haag, K.B. 133 G 1 (*Catalogus codicum manuscriptorum bibliothecae regiae*. Vol. I. *Libri theologici*, Hagae Comitum, 1922, p. 294), San Marino (Cal.), Huntington Library Hm. 1052 (C. W. DUTSCHKE, *Guide to medieval and renaissance manuscripts in the Huntington Library*, Vol. I, (San Marino) 1989, p. 328-329) en, volgens de gegevens in de B.N.M., in Averbode, Norbertijnen 6. Zie verder de literatuur vermeld bij DUTSCHKE, *A.W.*, p. 329.

(846) Hs. : *regl'e*.

(847) Benedictie, Testament van St. Clara, Privilegium paupertatis, Professie voor clarissen, Constitutiën van Meester Willem de Casali en Capestranus' Declaratie van de regel worden meestal samen met de regel overgeleverd. Voor handschriften en literatuur, zie dus onder fol. 11v^o hierboven.

(848) Vgl. fol. 29v^o hierboven.

fol. 39r°-41r° : *Hier beghynt dat priuilegium dat die susteren nyet en moeghen werden ghedwonghen tot eyghendom* ⁽⁸⁴⁹⁾

Inc. INNocencius bisscop ende knecht der knechten gods den ghemynden dochteren in christo Clare ende den anderen dienst deernen christi der kercken van synte Damiaens tho assijs ...

Expl. op dat si vrucht haere gueder wercken moeghen verneemen ende bi den strenghe richter moeten vynden dat loen des ewighen vredes Amen *Hier eyndighet dat priuilegium Innocencij*

fol. 41r°-46v° : *Hier beghynt die manyre die susteren van synte Claren orden te cleeden dat hier nae volghet is ghenomen wt der minre brueders generael statuten* ⁽⁸⁵⁰⁾

Inc. WI insetten ende ordinyren yn den irsten dat die ghone die yemant ter orden sal ontfangen die sal sorchuoldelick aen mercken ende naerstelick ondersoeken of vraghen ...

Expl. recensentes celestium gaudiorum sua facias interventione participes et tui vnigeniti coheredes Qui tecum vivit et regnat

fol. 46v°-49v° : *Hier beghynt die manyre die susteren tot professi the neemen* ⁽⁸⁵¹⁾

Inc. Als dat proeuel iaer wt ys ende die nouicien een guet ende laeflicke ghetuychnisse hebben der professider susteren daer si mede oem ghegaen hebben soe sal die abdisse myt orloff des prouinciaels ...

Expl. dese na ghescreuen versiculen mydden ynt choer voer dat irste pulmpter segghen Ende die officatrix die collecten *Die versiculen ende collecten require supra de induitione etc Sancta Clara ora pro me*

fol. 50r°-106v° : *Hier begynnen die constitucien of te samen settynghe meyster willems de casali ... ter instancien begherten ende bedinghen eerwerdigher ghehoechnysse suster Colete Int iaer ons heeren m cccc ende xxxiiij ...* ⁽⁸⁵²⁾

Inc. Broeder willem de casali der orden der mynre broeders generael minister of dienre ende knecht meister ynder godheit die der religioser of goddienstigher in christo suster Colete ...

Expl. Want si myt groter vuericheit ende liefden ter bewaeringhe der regel ghemaect schinen te wesen Deo gratias *Laus cuiuslibet operis stat in factis et non in verbis*

(849) Vgl. fol. 29v° hierboven.

(850) Vgl. fol. 29v° hierboven. Als afzonderlijk geheel (fragment '): Brussel, K.B. 16512 (VAN DEN GHEYN, *Catalogue*, dl. 6, p. 198).

(851) Vgl. fol. 29v° hierboven.

(852) Vgl. fol. 29v° hierboven.

fol. 107r°-108v° : *Als ghi een suster toe der orden ontfanghet soe spieghelt w hier yn*

Inc. Een mensche die myt christo nyet ghecruyt en ys gheestelick wt gotlicker liefden die ontfanget selden of nummermeer troest ...

Expl. Salich syn sy die volhaerden then eynde tho yn eenen gueden willen vnde cruysschen haer vleyss van begherlicheit der sonden

fol. 109r°-110v° : blanco (met afschrijving)

fol. 111r°-146v° : *Hier begint capistranen declaracie op sinte Claren ofte der armer vrouwen regel* ⁽⁸⁵³⁾

Inc. TEn eersten om wech te neemen alle twifelachticheit vander susteren harten ende consciencien soe suldij weeten dat die susteren tot anders gheen raeden ...

Expl. sonder middel onder gheworpen sijn den voeten der roemscher heiligher kercken als die regel seit A M E N / *Hier eindet Capistranen declaracie op sinte Claren ofte der armer vrouwen regel*

fol. 147r°-152r° : [Korte punten betreffende de orde van de clarissen en St. Clara]

Inc. ytem alsoe [dat ⁽⁸⁵⁴⁾] die clarhiet [sic] der sonnen te bouen gaet dat licht van manen alsoe gaet sancte claren orde te bouen die catusers vnde alle relyghen der hilger kerken ...

Expl. heeft dy altoes bewaret vnde ghemint mit groter lieften als een moder horen enighen soenne du here wes ghe benedit die my ghespapen [sic] hemste

Hs. 1357

Regel voor de zusters van het St.-Janshospitaal te Oudenburg, berijmde gebeden en andere devoties

Papier, 126 bldn, ca. 138 × 102 mm, 1562

IV ([2+] 6) ⁽⁸⁵⁵⁾ + IV (14) + III (20) + I (22) + 13 IV (126). Geen reclamen, geen signatures. Afschrijving en liniëring met stift, meestal nauwelijks zichtbaar; de horizontale afschrijving met inkt overschreven en zodoende zichtbaar gemaakt tot fol. 31r° : ca. 110 × 78 mm; meestal 16 r., waarvan de onderste niet beschreven; 20 r. op fol. 33r°-v° (Paasdatum), 31 r. op fol. 34r°-36v° (kalender). Moderne foliëring met zwarte inkt in de rechterbovenhoek van elke rectozijde (1-126).

(853) Vgl. fol. 29v° hierboven.

(854) Doorstreept.

(855) De eerste twee bladen van het eerste katern zijn niet gefolieerd.

Watermerken : 1. tot fol. 30 : een wapenschild met een kroon en twee lelies, niet geïdentificeerd ; 2. in het vijftiende katern (fol. 103-110) : een ander wapenschild (?), niet geïdentificeerd ; 3. in de overige katernen : een druiventros gelijkend op Briquet 13 065 (1485-1530).

Vermoedelijk één hand : textualis met soms hybride elementen tot fol. 30v° ; daarna een forse en regelmatige littera textualis. Rubricering, rubrieken, rode onderstreping. Rode en bruine lombarden van meestal één, soms twee r. hoog ; in de *Regule* (fol. 31r°-54r°) ook *blauwe* lombarden van één en twee r. hoog. Eenvoudige schets van een hand op fol. 2v°-3r°.

19de-eeuwse halflederen band met gemarmerd papier over kartonnen platten. Rug (beschadigd) versierd met twee keer eenzelfde motief (ca. 17 mm hoog, een kelk of een beker) en met horizontale en schuine filets, alles in gouddruk. Onderaan op het voorplat is, vertikaal langs de rug, een groenlederen strookje opgekleefd, met daarop in gouddruk : *HS.1357 (0-3)*. Voor- en achteraan telkens één papieren schutblad. Bovenaan op de achterkant van het voorplat een ex-libris opgekleefd met de tekst : *EX BIBLIOTHECA / ANSELMUS VANDEN BOGAERDE*. Onderaan op de binnenzijde van het achterplat, in zwarte inkt : *1829 bruges, deijs, 18 fr.* ; daaronder, in potlood, maar van dezelfde hand : *1829569* ; een stuk hoger eveneens in potlood en misschien nog steeds van dezelfde hand : *13139,A*.

Uit de inhoud van het handschrift, m.n. uit het colofon op fol. 126v°, blijkt dat het manuscript ten behoeve van de zusters van het St.-Janshospitaal te Oudenburg werd geschreven in 1562, wellicht door Christophorus Brukere⁽⁸⁵⁶⁾, wiens naam op fol. 30v° opduikt. Uit de aantekeningen op het achterplat blijkt verder dat het handschrift in 1829 uit het bezit van Guillaume Deys werd geveild. In de catalogus van deze auctie⁽⁸⁵⁷⁾ vinden we het hier beschreven manuscript inderdaad terug onder het nr. 864 : "Dit is de regule der susteren van den hospitaal van St Jans-huys in Oudenburgh, van den jare 1462 [sic]. in -8°, hoorn band". Vermoedelijk op deze veiling kwam het handschrift in het bezit van Anselmus vanden Bogaerde, wiens ex-libris we op het voorplat aantreffen⁽⁸⁵⁸⁾.

Literatuur : *Sint-Arnoldus en de Sint-Pietersabdij te Oudenburg 1084-1984*, Oudenburg, 1984, p. 284 (nr. 171) — *Van Sint-Jansgasthuis tot Riethove. Zeven*

(856) De naam wordt aangetroffen in het necrologium van de St.-Pietersabdij te Oudenburg, op 29 juli ; Christophorus (de) Brukere was prior van de genoemde benedictijnenabdij vanaf 1558 (A. H[OSTE] in *Sint-Arnoldus en de Sint-Pietersabdij te Oudenburg 1084-1984* (Oudenburg, 1984), p. 284).

(857) *Catalogue d'une belle collection de livres tant imprimés que manuscrits ... délaissés par feu Mr. Guillaume Deys* [25 augustus e.v. 1829], Bruges, 1829, p. 64.

(858) We hebben het hier beschreven manuscript echter, althans als afzonderlijke vermelding, niet teruggevonden in de *Catalogue des manuscrits, gravures, tableaux, ... formant le cabinet de feu monsieur Anselme van den Bogaerde* (2 dln, Brugge, 15 oktober 1866 en 18 maart 1867), Bruges, 1866-67.

eeuwen sociale voorzieningen in Oudenburg. *Tentoonstellingscatalogus* (Oudenburg, 1986), p. 65 (nr. 21).

INHOUD

fol. 1r^o-v^o : *Een goede leerijnghe ende schone / Uoor den hemelschen vader en god den zone / Eist een zuuer onbesmet religioen / Wiltmen naer dit ghescrifte doen.* [berijmd] ⁽⁸⁵⁹⁾

Inc. Een clooster en heift gheen noot reformatie / Daer niemant es staende naer prelatie / Voor hij bij shelichs gheest vocatie / Als aaron vercoren is vut ordinatie ...

Expl. En regiere mij zo scamel sondaer blent / Dat ic mach vercrijghen hu rijcke excellent

fol. 2r^o : *Thelich Pater noster int vlaemsche* [berijmd] ⁽⁸⁶⁰⁾

Inc. Onse vader ghebenedijt / die in den hemel zijt / ghehelicht zijt huwen name / in ons comme hu rijcke wijt ...

Expl. maer van alle quaet onbesneden / Verlost ons heere. dat moet waer zijn.

fol. 2v^o-3r^o : *Een goede corte instructie* ⁽⁸⁶¹⁾

Inc. *Dit is een handt vul wijsheit / dienende zeer wel ter zalicheyt / Seght altijts Waerom bem ick commen* Om god te dienen. en alle zonden te laten ...

Expl. *Hebt ghij dese hant in rechtuerdicheyt / Ghij comt tot groote gherusticheyt*

fol. 3r^o : [Gedicht] ⁽⁸⁶²⁾

Ureest den heere. bewijst hem eere / Den dach des steruens naket zeere. / Och lacen het is een aerm zoet / Daer dat zuer naer volghen moet / Die hier gheerne dat zuer drijncken / God zal hem vanden zoeten schijncken. / Leift alijt godlic ende rechtuerdelick / Zo en durft ghij niet vreesen zekerlick.

fol. 3v^o-4r^o : *Tot de drieuuldicheit. Retrograde* [Berijmd]

Inc. O onhendelic god helich vader almachtich / behoet mij heden. ende gheift mij gratie / inwendelick therte duerlayende eendrachtich / versoet hier ons lijden ende tribulatie ...

(859) In totaal 26 verzen, waarvan de eerste negentien alle rijmend op *-atie*, de laatste zeven, waarvan overigens het eerste met een lombarde wordt gemarkeerd, op het schema ababbcc

(860) In totaal veertien verzen, op het rijmschema aabaabbbccdd.

(861) Deze titel en de navolgende tekst "verticaal" gecopieerd, eerst op de linker-, dan op de rechterbladzijde, zodat men het geopende boek 90 graden in klokwijzerzin moet draaien om te lezen. Midden in de tekst, op de vouw, een tekening van een hand.

(862) Ook deze tekst nog "verticaal" gecopieerd; rechts ernaast, erboven wanneer men het handschrift op de gewone wijze voor zich houdt, en in de gewone schrijfrichting: 1562.

Expl. duerlaeyt memorie. versterct tbeghin / prijselic weert van ons scaden en scanden / *ghemact per Bart 1526* / Hoe dat ghij lesen wilt dese retrograde van onder vpwaert. van achter tot vooren ghij bid gode drieuoudich om zijn ghenade tes mueghelick hij zal hu bede anhooren.

fol. 4v° : *Een ghebet tot de maghet maria* [berijmd] ⁽⁸⁶³⁾

Inc. ICK aerm katiuich broosch vat vul sonden / aenroupe hu fonteyne der ghenaden / nochtans niet weerdich hu om vermonden / voor ick van sonden zal wesen ontladen ...

Expl. maghet moeder marie. bid god voor mij. / Doet duecht. laet quaet : dats iesus raet

fol. 5r°-6v° : *Die thien gheboden ons zalichmakers* [berijmd]

Inc. HEft vp hu herte. en stelt hu ooren / ghij volck hartneckich om verstaen / den voeys van gods ghebot al vooren / wilt hu ter herten nu laten gaen ... ⁽⁸⁶⁴⁾

Expl. die god vreest. god zal hem eeren / also ons de scriftuere claerlick leert.

fol. 6v° : *Dit cort ghebet spreict tot god*

O god almachtich weist mij ghenadich / in de laetste huere van deser weerelt zoet / duer hu bitter passie mij sondaer onghestadich / wilt hulpe verleenen. en in hu rijke behoet. / Doet mijn gheboden en met mij lijdende lijt / huwen naersten bemint eeuwelic behouden zijt

fol. 7r°-11v° : [Religieus refrein, op de stok *Maect hu bedde zo ghij slapen wilt*] ⁽⁸⁶⁵⁾

Inc. Naer dat die hooghe godlicke cracht / Bij haerder ghebenedider macht / Ons heift ghegheuen dach ende nacht / Daer alle tijden in belenden ...

Expl. al zeg ick ruyt als een hanebilt / Maect hu bedde zo ghij slapen wilt ⁽⁸⁶⁶⁾.

(863) Rijmschema : ababbcbccded.

(864) Na deze introductie volgen acht verzen over het eerste gebod, daarna telkens vier verzen over de overige geboden (rijmschema : abab bcba cded etc.). Heel wat uitvoeriger dus (en recenter) dan de 'Tien geboden op 't kortste' zoals ze inverschillende versies in omloop waren : zie bijv. W. DE VREESE, "Dit sijn de X gheboden ons heeren", *T.N.T.L.*, jg. 14 (1895), p. 181.

(865) Hetzelfde gedicht in de bundel *Refreynen Int sot amoreus wijs* uitgegeven door Jan van Doesborch (Antwerpen, ca. 1530), ed. C. KRUYSKAMP, *De refreinenbundel van Jan van Doesborch*, dl. 2, Leiden, 1940, p. 157-162 ; we vinden deze tekst ook, als een soort epiloog, terug in de proza-*Vergi* : R. J. RESOORT, *Een schoone historie vander borchgravinne van Vergi. Onderzoek naar de intentie en gebruikssfeer van een zestiende-eeuwse prozaroman*, Hilversum, 1988, p. 290-294. Een ander gedicht blijkbaar, maar met analoge stok, in Jan Michiels' bundel fol. 150v° : A. VAN ELSLANDER, "De refreinenbundel van Jan Michiels", *T.N.T.L.*, jg. 66 (1949), p. 241-284.

(866) Dit laatste vers komt als een soort *stok* aan het einde van de tien strofen terug (rijmschema : aaabaaabcbccdd, de verzen 10 en 12 korter dan de overige).

fol. 12r° : *Leist dese ghebedekins als de clocke slaet vp de noene. tot Christum*

Inc. O zoete heere iesu christe laet hu bitter passie en hu helighe bitter doot zijn mij leuen inder eeuwicheyt. amen. O zaechtmoedighe heere iesu christe laet hu bitter doot ...

fol. 12v°-13r° : *Alle menschen die dese ghebedekins leist alsme Aue maria cleipt hebben lxxx duyst iaer aflaets. zo iulius paus ghegheuen heift* ⁽⁸⁶⁷⁾

Inc. O alder glorioeste ende hoochlicste conijnghinne der bermherticheyt ick groete den ghenadighen tempel dijns alder helichste zuuerste lichaems ...

fol. 13r° : *Aue maria vlaemsch* [berijmd] ⁽⁸⁶⁸⁾

Inc. Uerblijt hu weerde maghet marie / vul alder gratie vrouwe playsant / dheere is met hu tot allen tie / gheen vrouwe zo helich men noyt en vant ...

Expl. Draecht int herte tot allen tijden / Jesus smerte ende bitter lijden

fol. 13r°-14r° : *Snauents een goddelicke lofsprekinghe* || *Laudate pueri dominum* [berijmd]

Inc. Kynders spreict lof en danct de heere / wiens woenstede is daer de inghels zijn / den name gods wilt euen zeere / elck prijsen sonder moedich schijn

...

Expl. O moeder der ghenaden ons beschermt / in die huere des doots en ons ontfermt ⁽⁸⁶⁹⁾.

fol. 14v°-15r° : *Tkersten ghelooue. Credo* [berijmd] ⁽⁸⁷⁰⁾

Inc. IC gheloue in god onsen vader almachtich / die hemel ende eerde maecte warachtich / ende oock in iesum Christum excellent / des vaders eenich zone van ons bekend ...

Expl. en zonder hent een leuen te verweruen / Dits mijn ghelooue. en daer wil ic in steruen.

fol. 15r°-v° : *Een goet ghebet tot iesum Christum* [berijmd] ⁽⁸⁷¹⁾

Inc. O heere iesus christus ghebenedijt / ghenaghelt ant cruce zonder ghenaden /

(867) Hetzelfde bij F. PRIMIS, *Een Limburgsch Gebedenboek uit de xvde eeuw*, Baasrode, 1926, p. 207 ; vgl. verder ACHTEN-KNAUS, p. 214 (fol. 270v°). Wellicht ook Hs. Luik, U.B. Witterty 42, fol. 84r° (J. BRASSINNE, *Catalogue des manuscrits légués à la Bibliothèque de l'Université de Liège par le Baron Adrien Wittert*, Liège, 1910, p. 82).

(868) Rijmschema : ababbcbdd ; de laatste twee verzen ook door een rode lombarde aan het begin van v. 9 van het voorafgaande onderscheiden.

(869) Afgezien van deze laatste twee vlak rijmende verzen, zeven strofen op het rijmschema abab.

(870) Vierentwintig gepaard rijmende verzen. Te vergelijken met Hs. J. Michiels, fol. 144v° (A. VAN ELSLANDER, *A. W.*, p. 258) " Het daar aan J. B. Houwaert toegeschreven gedicht heeft hetzelfde incipit, maar is verschillend wat de lengte betreft.

(871) Zestien verzen in totaal (rijmschema : ababbcbc enz.).

Wij bidden hu heere sonder respijt / als dat hu passie ons comme in staden

...

Expl. dat bidden wij iesus van nazarenen / in glorien eeuwich ghebenedijt.

fol. 15v°-16v° : *Een schoone godlicke Benedictie*

Inc. Mij ghebenedie + die keyserlicke mueghentheyt. mij bescherme die //
cuenijnclicke godheyt. mij moet bewaren ...

fol. 16v° : *Salomons ghebet* [berijmd] ⁽⁸⁷²⁾

Inc. OVeruloedighe rijcdom noch armoede groot heere wilt mij vp dese weerelt
niet gheuen ick mocht hu versaeken duer grooten noot segghende waer is
den heeren ghebleuen ...

fol. 17r° : *Een cort ghebet tot den goeden inghel* [berijmd]

Helich inghel gods wilt mij bewaren / voor alle becuerijnghe naer sheeren beuel
/ dat die verwoede duuels van dhelsche scaren / mij niet en iaghen int eeuwich
ghequel.

fol. 17r° : *Oratie voor alle ghelouighe zielen*

Inc. God die yeghelick toebehoort te ontfermen altijt en te sparen weist alle
ghelooighe zielen ghenadich. en bijsonder daer ict voor begheere ...

fol. 17v°-20v° : blanco (afschrijving en liniëring aanwezig)

fol. 21r°-22v° : *Tlast vande gheestelicheit*

Inc. Alle Religieuse gheestelicke personen behoorden dicwils vermaent te zijne
van huerlier hueuerste dat zij neerstich wesen zouden ten dienste gods ...

Expl. Alzo pijn elck zijn wille te breken ende te stellen onder de wille van
zijnen vpperste. en zo christum na te volgen.

fol. 23r°-30v° : *Een tractaet tot de religieusen. Huut minnen vreesende mijns
hoofst sententie. houde ic de waeke vut obediencie*

Inc. SInte Basilius in een bouck gheenaemt hexameron beschrijft de natuere van
diueersche beesten. daer hij verhaelt de conditien en de nature van een vrome
voghel in onse tale gheseyt de crane ...

Expl. De welcke erfue bij zijne gron/ deloose gratie ende ghenade ons naer
dit katiuich en broosch leuen wil god verleenen. om met hem te regneren
in der eeuwicheyt. amen.

fol. 30v° : *Materie* [berijmd]

Inc. Fundeert hu altijts vp de duecht / schuijt quaet gheselschap daer ghij muecht /
Ende verkeert al met den goeden / zo wort gherekent met den vroeden ...

Expl. Daer om mensche wilt voor hu zien / Want een van beede moet hu ghe-
schien. *Per Christophorum Brukere in Oudenb.*

(872) ababbcbccdd. Voor verdere tekstgetuigen, zie A. VAN ELSLANDER, "De refreinen-
bundel van Jan Michiels" p. 259 en DE FLOU-GAILLIARD, dl. 3, p. 67.

fol. 31r°-32r° : *Dit is de regule der susteren vanden hospitael van s. ians huys in Oudenburch die eendrachtich moeten leuen onder de derde ordene van s. Augustijn* [Proloog van de Regel]

Inc. *Virgo cogitat que domini sunt. vt sit sancta et corpore et spiritu .I. Corinth. vij. | | Tot den Leser. | Dese naeruolghende regule der zusteren van s. ianshuys in Oudenburch. es ghedeelt in vijf Capitulen ...* ⁽⁸⁷³⁾

Expl. *Zo wie dese regule met goeder herten es vulbrijnghende god zal hem loonen*

fol. 33r° : *De maniere om paeschen te vijnden*

Inc. *Wilt ghi eeuwewlick paeschen vinden zouct in de vpperste reghel van dese tafel de sondachsche letter ...*

fol. 33v° : [Tabel voor de berekening van de paasdatum]

fol. 34r°-36v° : [Kalender "bi sillaben"] ⁽⁸⁷⁴⁾

Inc. *Tiaer / is / nieu / als / die / Co / nin / ghen / gaen / of / fe / ren / sprac / Pon / ti / aen / An / tho / nis / heift / Ag / neit / ghe / heert / Pau / lus / wert / van / god / be / keert ...*

fol. 37r°-48v° : *Inden name des vaders. tzoons. ende shelich gheests. Dit is de reghele ...*

Inc. *Dat eerste artikel of punct. SO wie haer wil begheuen int voorseide godshuijs. zal daer in bringhen al zijn goet ...*

Expl. *oft anders violeren zij die helighe belofte. en doen huerlier ziele scade ende grief. daer of zij moeten groote rekenijnghe gheuen. Hier eyndt de regule.*

fol. 49r°-50v° : *Ten Loue van den heilighen gheest* [*Veni creator en Veni sancte spiritus* met bijhorende gebeden, in het Latijn] ⁽⁸⁷⁵⁾

Inc. *Ueni creator spiritus mentes tuorum visita imple superna gratia que tu creasti pectora Qui paraclitus diceris ...*

Expl. *da nobis in eodem spiritu recta sapere et de eius semper consolatione gaudere. Per christum dominum. Deinde induatur vt premissum est.*

fol. 51r°-54r° : [Latijnse gebeden bij de professie]

Inc. *In indutione, vel potius in alicuius sororis professione ... OMnipotens sempiterna deus qui arctam et angustam viam iussisti arripi. famulam tuam ...*

(873) Na deze proloog (fol. 31v°-32r°) volgt een blanco blad (fol. 32v°) en dan, vóór de eigenlijke aanhef van de *Regule*, een berijmde kalender, voorafgegaan door *De maniere om paeschen te vijnden* (fol. 33r°). De kalender geeft naast de dagletters telkens één lettergreep van een mnemotechnisch gedichtje om de belangrijkste feestdagen te onthouden. Zie fol. 34r°.

(874) Voor het genre (naar het Latijnse model ook wel *Cisiojanus* genoemd) en voor verdere handschriften en literatuur, zie D. VANDECANDELAERE, *De tijdrekening*, Roeselare (1989⁴), p. 64. De syllaben worden in werkelijkheid telkens voorafgegaan door de dagletter : *A Tiaer | b is | c nieu... | f Co | g nin | a ghen | b gaen* enz.

(875) Beide met muzieknotatie.

Expl. *Sic professa tota deuotione se Deo committat. cuius annulo fidei se subarratam gaudeat. et in timore ac amore eius proficere quotidie satagat. vt ab ipso brauium apprehendere mereatur.*

fol. 55r° : *Tot den helighen gheest ghebet* [Middelnederlandse bewerking van *Veni sancte spiritus*, berijmd]

Inc. COMt helighen gheest / met huwer liefden keest / veruult inwendich ons herte / weert alle onsuuer smerte ...

Expl. hebt ons heydens ghebracht / tot tsgheloofs eendracht.

fol. 55r°-61v° : *Hoe dat een christen mensche daghelicx de wercken ouerleueren zal tot god voort oordeel*

Inc. God heift den mensche vele weldaden bewesen : daer om zal de mensche voor hem wandelen / / alle de weke ouer om danckaer te wesen ...

Expl. en iesum die ghebenedide vrucht huwes lichaems toocht ons na deser vutganck. o goedertieren. o sachtmoedighe. o zoete maria.

fol. 61v°-63v° : *Een generael belijdinghe ende verzoenijnghe daghelicx god deuotelicke te offeren*

Inc. O Mijn heere mijn god ende vader ick bid hu bouen al. daer na alle helighen ende alle menschen verghefuenis van alle mijn sonden ...

Expl. leuen mach in een vroom vast ghelooue. warachtighe hope en vulmaecte charitate nu en inder eeuwicheyt. Amen

fol. 64r°-67v° : *Het helich Christen ghelooue* [*Symbolum Athanasii* ⁽⁸⁷⁶⁾ in het Middelnederlands]

Inc. [S ⁽⁸⁷⁷⁾]Oe wie zalich wil wesen. hem is nootsakelick voor alle saken dat hij houde trechte ghelooue. Dat welcke eist dat elck mensche ...

Expl. Dit is trechte kersten ghelooue. twelcke ten zij dat elc mensche ghetrauwelic en vastelick ghelooue en zal niet mueghen zijn behouden.

fol. 67v°-68r° : *Ghebet*

Inc. O almachtighe god wij bidden hu oetmoedelic verleent ons in dese weerelt zo vast en trauwelick te belijden. zo warachtelick en simpelick te gheloouen ...

fol. 68r°-v° : *Ad trinitatem / Oratio*

Inc. O Helighe drieuuldicheyt onbegrijpelicke hoocheyt. god vader. die huwen eenighen zone niet ghespaert en hebt. maer voor ons allen ghegheuen ...

(876) Deze titel onderaan fol. 63v°. Het *Credo* van Athanasius maakt meestal deel uit van de gezangen die aansluiten bij de psalmen : vgl. bijv. Hs. 1355, fol. 244v° (noot 5). Afzonderlijk ook bij MEERTENS, dl. 6, p. 28 en J. DESCHAMPS, *The Vienna Manuscript of the 'Second Part' of the "Spiegel historiael"*, Copenhagen, 1971, p. 40 en de verwijzingen aldaar.

(877) Door invreten van de inkt verdwenen.

fol. 68v°-69v° : *Een groetenesse bedijnghe ende memorie tot den zone gods toecomende ten oordeel.*

Inc. Weist ghegroet o salighe begheerlicke en inder eeuwich/ /heit met alle saken gheordineirde toecomste iesu christi ten oordeele ...

fol. 69v°-72r° : *In alle benautheyt droufheyt ende tentatie. Ghebet* ⁽⁸⁷⁸⁾.

Inc. O Heere god vader vertrooster van alle bedructe herten die zel/ /ue gheseyt hebt. comt al tot mij die aerbeyt ende eenichsins benaut en belast zijt ...

fol. 72r°-74v° : *Balade in druck en tribulatie* ⁽⁸⁷⁹⁾

Inc. Ick die gheerne van lijden sprake / ende zeere gheneghen bem tot dien / Zegghe dat lijden is een zake / Zeer onbegheerlick en zuer van smake ...

Expl. Prince laet ons god bidden voor alle zaken / met herten deuoot, oock niet versteent / al mach ons lichame wat bitters smaken / lof god van dies ghij ons verleent. amen

fol. 74v°-75v° : *Zo wie dese nauolghende versen* ⁽⁸⁸⁰⁾ ... *leist. en zal niet verloren bliuen* [Acht verzen die de duivel St. Bernardus leerde : *Illumina oculos meos*] ⁽⁸⁸¹⁾

Inc. O Lieue heere verlicht mijn inwendighe ooghen vp dat ick niet en slape in de doot der sonden. zo dat mijn vianden niet en segghen ...

fol. 75v°-78r° : *Ghebet*

Inc. O hemelsche iubiliatie. weist mijnder zielen recreatie. zo worde ick beschermt van des duuels tentatie. Die vrede ons heeren iesu christi ghebenedijft. die cracht zijnder bitter passien ...

fol. 78r°-v° : ... *oracie ... ter eere va* [sic] *dhelighe drieuuldicheyt ...*

Inc. O Alder helichste drieuuldicheyt en onghedeelde eenicheit. almachtich eeuwich god. eenighe hope der weerelt die hemel ende eerde maecte ...

fol. 78v°-80r° : ... *ghebet ... ieghen pericle ende ongheual. om troost der zielen.*

Inc. Die vrede ons heeren. daenschijn ons heeren. tlichaem ons heeren. tprecieuse bloet christi zij mij hulper en vertrooster en ooc verlosser ...

fol. 80r°-81v° : *Dit ghebet heift sint augustijn ghemact Ende is zeer goet daghelicx ghesen ieghen de pestilentie ende ander ongheual* ⁽⁸⁸²⁾

(878) Met aansluitend *Antiphone, Versus* en *Collecte*.

(879) Negen strofen van acht verzen op het rijmschema abaabbcc, gevolgd door een 'prince' van vier verzen (abab).

(880) Het woord *versen* is uit de Latijnse brontekst overgenomen. De term kan misleidend zijn : het stuk is immers *niet* berijmd.

(881) Zie Hs. 1347, fol. 107v° en de verwijzingen aldaar. Vgl. ook ACHTEN-KNAUS, p. 52 (fol. 47v°) en de verwijzingen aldaar.

(882) Vgl. *Catalogus Gent*, dl. 1, Hs. 208, fol. 99v° en de verwijzingen aldaar.

- Inc. GOd weist mijns sondaer ghenadich. Weist mijn behouder al die daghen mijns leuens. god abrahams god ysaacs ...
- fol. 81v°-83r° : *Dit ghebet is zeer goet daghelicx ghelesen ieghen de sterfte. en heet* ⁽⁸⁸³⁾ *Hec est preclarum [Haec est praeclarum vas]* ⁽⁸⁸⁴⁾
- Inc. O glorieuse weerde maghet maria ghij zijt een zeer claer vat des troosters der[sic] helighen gheests. ghij zijt / / die eerlicke stadt gods ...
- fol. 83r°-84v° : *Tot onser vrouwen. ghebet*
- Inc. O schoone zoete maria keyserinne en cueninghinne en ooc edel hertoghinne des hemelschen hofs. ick lacen hu schamel dienaer groete hu ...
- fol. 85r° : *Ghebet tot onsen lieuen heere iesum christum*
- Inc. O Lieue heere iesu christe vergheeft mij alle mijn zonden en al mijn vrienden en al mijn vianden. ende neimt ons al te samen ...
- fol. 85r°-87v° : *Een daghelicxsche biechte.*
- Inc. (fol. 85v°) ICk aerm sondich mensche ic versake den viant vander hellen. alle zijn raet. al zijn daet. al zijn wille. al zijn wercken ...
- fol. 88r°-91v° : *[Vijf gebeden voor tijdens de mis]* ⁽⁸⁸⁵⁾
- Inc. O Lieue heere maect mij dat ic niet en bem. en gheeft mijn dat ic niet en heb. en betaelt voor mij dat ic sculdich bem ...
- fol. 91v°-93r° : *Dese nauolghende oratien zalme lesen in de messe als men dat lichaem ons heeren iesu christi vpheft*
- Inc. O Minnelicke heere iesu christe duer dat bloedighe sweet dat ghij sweetede doen ghij int houeken laecht / / vp hu bloote knien ...
- fol. 93v° : *Om vertroostijnghe van al de allendighe zielkens Ghebet*
- Inc. O alder ontfermtichste [sic] en ghenadichste heere god die altijt verhoort dat ghebet der guene die hu aenroupende zijn. anhoort doch dat ghescrey ...
- fol. 94r°-102v° : *Een schoon onderwijsinghe om te ontfanghen dat warachtich weerdich helich sacrament iesu christi [bestaande uit een ochtendgebed en gebeden vóór, tijdens en na de Communie]*
- Inc. Och heere god almachtich die niet duer onse verdienten. maer duer hu milde ghenade ons hebt laten commen tot beghinsel van desen daghe ...

(883) Na *heet* volgen eigenlijk nog de woorden “de ana” het laatste van de twee in rode inkt ; ik kan er in de context geen verklaring voor vinden.

(884) Voor verdere literatuur en vindplaatsen zie men in eerste instantie LIEVENS, p. 26 en de aanvullingen hierbij door P. JUNIUS, “Losse aantekeningen bij handschriften uit Oost-Europa”, *Leuvense Bijdragen*, 54 (1965), p. 1-20 (p. 10). Verder o.m. LIEFTINCK, p. 125 ; VAN HEEL, p. 98 (Hs. 96 E 6, fol. 43v°) ; ACHTEN-KNAUS, p. 138.

(885) Vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 182 (fol. 123v°).

Expl. van binnen dit te vercrijghen in den voorghenoomde drie persoonen die
// een eeuwigh god is almachtich en onuerscheyden. Amen.

fol. 102v°-104v° : *Dit goet ghebet plach te lesen Thomas van aquinen* ⁽⁸⁸⁶⁾.

Inc. O Ontfermhertighe god verleent mij vierichlic te begheeren al dat hu behaghelick zij. dat wijselick te zoucken ...

fol. 104v°-106v° : *Een goet ghebet / Van de zoete name ihesus*. [naar Anselmus van Canterbury, *Meditatio II*] ⁽⁸⁸⁷⁾

Inc. (fol. 105r°) O goede iesu alder goedertierenste iesu marien zuene vul van ontfermherticheyt gratie en goedertierenheyt. o zoete iesu ontfermt hu mijnre
...

fol. 107r°-116r° : *De expositie vp den Pater noster* [berijmd]

Inc. Die almoghende god sonder beghin / bij wien beghinnen alle weldaden
/ wilt zo verlichten nu onsen sin / dat wij bij gratien worden beraden /
te ghecrijghene zijne ghenaden ... ⁽⁸⁸⁸⁾

Expl. Vader bij huwer ghenaden groot / Wilt ons beschermen van haestighe
doot / keert van ons droufheyt en allende / maer laet ons krijghen een zalighe
hende.

fol. 116r°-122r° : *Tot de maghet maria. Balade* [Parafrase op het *Ave Maria*] ⁽⁸⁸⁹⁾

Inc. AUe moeder ende maecht / mijn aerne noot zij hu gheclaecht / Hemelsche
cueninghinne. / conscientie heift mij gheuraecht // hoe verre dat mijn leuen
draecht ...

Expl. dat ionne ons god. en brijngt ons daer // daer vruecht zo groot es sonder
iaer / zij en mach niet zijn vulpresen / ghelooft zij god van desen.

fol. 122r° : *Tot de maghet marie. Salue regina*. [berijmd] ⁽⁸⁹⁰⁾

(886) Vgl. ACHTEN-KNAUS, p. 233 (fol. 230 v°) en p. 286 (fol. 259r°) en de verwijzingen aldaar p. 286.

(887) Vgl. Gent, U.B. Hs. 205 I, fol. 68r : *Catalogus Gent*, dl. 1, p. 36 en de verwijzingen aldaar.

(888) De rest van het gedicht in eenvoudig gepaard rijm.

(889) Twaalf strofen van dertien, één strofe (de tweede) van zestien verzen ; rijmschema's respectievelijk aabaabaabaabb en aabaabaabaabaabb. Hetzelfde gedicht, afgezien van enkele tekstuele afwijkingen, in Hs. London, British Museum, Add. 39.638, olim Robert Curzon 245 (R. PRIEBSCHE, *Deutsche Handschriften in England*, dl. 2, Erlangen, 1901, p. 319) en afzonderlijk op een zevental bladen (15de eeuw ; "Banneke Boldaerts, wonende in de wyngaert to Brugghe") Hs. Berlin, Staatsbibliothek Ms. Germ. Oct. 211 (H. DEGERING, *Kurzes Verzeichnis der germanischen Handschriften der preussischen Staatsbibliothek*, dl. 3, Leipzig, 1932, p. 72). Zie nu ook J. B. OOSTERMAN, *De gratie van get gebed*, Amsterdam, 1995, p. 233 (nr. 22) ; het derde handschrift dat hier naast het Londense en het Berlijnse wordt vermeld als olim *Gent*, *Kerckhove* is wel niet met het hier beschreven manuscript te identificeren, daar de foliëring voor *Ave moeder reyne maecht* (daar : fol. 231r°-234r°) niet overeenstemt.

(890) Elf verzen in totaal : ababbcbccdd.

Inc. Ontfarmighe cueninghinne hu groeten wij / ons leuens zoetheyt ende hope mede / ghegroet zijt. want wij roupen tot dij / als Eue kinderen der allendichede ...

Expl. vrucht dijns buycx toocht ons hier na / goedertieren oetmoedighe o soete maria.

fol. 122v°-123v° : *Een schoon ghebet van de passien ons heeren ghemaect bij f. dieric munster* ⁽⁸⁹¹⁾.

Inc. O heere iesu chreste verhoort mij. duer hu grondelose bermherticheyt bid ic dij. int ghetal dijnre vutvercoren zet mij ...

fol. 123v°-126v° : *Een schoon ghebet tot alle helighen* ⁽⁸⁹²⁾.

Inc. COMt mij te hulpe bid ick hu alle helighen gods. Ick aerm son / / dich mensche make mijn toevlucht tot hu bijstant ...

Expl. dat ic met hulier mach ghebruken die glorie gods inder eeuwichheit. die ons ionne de vader de zone en die helighe gheest. Amen.

fol. 126v° : [Colofon]

Bidt voor hem die dit screef / Met vijf aue marie vut minnen / Want een schamel sondaer bleef / Dat hij gods rijcke mach winnen. / *Ghescreuen int iaer .1562.*

Hs. 1359

Excerpten uit Tauler en Eckhart en andere mystiek-ascetische teksten

Papier, 127 bldn, ca. 125 × 86 mm, 16de eeuw

III ([1*+] 5) ⁽⁸⁹³⁾ + (IV+1) (14) + IV (22) + 2 II (30) + 2 IV (46) + III (52) + V (62) + 2 IV (78) + V (88) + (V-1) (97) + 2 IV (113) + (IV-2) (119) + (IV-1) (126) ⁽⁸⁹⁴⁾. Geen signatures, geen custoden of reclamen. Sporen van afschrijving en liniëring met stift tot fol. 70 : ca. 90 × 60 mm ; 19 r. tot fol. 22v°, 18 r. vanaf

(891) Te vergelijken met Gent, U.B. Hs. 208, fol. 101v° (*Catalogus Gent*, dl. 1, p. 64) ? Het betreft hier, naar het incipit te oordelen, het eerste deel van de zgn. *Corte oefeninghe vander passien ons heeren* van Dirk van Munster, bekend uit een druk van Adriaan van Liesfeldt (1498-1500) en uit Hs. Brussel, K.B. 21.665. Vgl. B. DE TROEYER, *Bio-bibliographia franciscana Neerlandica ante saeculum XVI*, dl. 1, Nieuwkoop, 1974, p. 205.

(892) Vgl. MEERTENS, dl. 6, p. 78 (fol. 157r°) en p. 10 (fol. 184r°) en de verwijzingen aldaar. Verder o.m. LIEFTINCK, p. 122 (fol. 209v°) ; LIEVENS, p. 39 (fol. 137v°) ; DESCHAMPS, *Vierde reeks*, p. 678.

(893) Het eerste blad van het eerste katern is genummerd 1* ; pas op het tweede begint de eigenlijke foliëring ; vgl. hierna.

(894) Deze opbouwformule met enig voorbehoud, daar het handschrift niet alleen vrij strak gebonden is, maar op een aantal plaatsen bovendien door overkleven van hieltsjes gerestaureerd is.

fol. 23r° ; daarna bladspiegels wisselend naargelang van de handen (zie hieronder). Oorspronkelijke foliëring in rode Romeinse cijfers bovenaan rechts op de rectozijden vanaf het tweede blad van het eerste katern tot fol. 67 (.J. tot lxvij) ; gedeeltelijk weggesneden oude foliëring in Romeinse cijfers onderaan rechts op de rectozijden fol. 80r°-94r° (x[...] en xx[...]) ; moderne foliëring met potlood op het eerste en het tweede folio van het eerste katern : 1* en 1 ; met potlood en inkt vanaf fol. 68 tot het einde (68-126).

Watermerken onder de vouw en meestal voor een groot deel in de kopsnede weggesnoeid : 1. in de eerste tien katernen (tot fol. 70) : vermoedelijk een wapenschild, niet geïdentificeerd ; 2. katernen XI tot XVI (fol. 71-119) : enkele keren een gotische letter (Y of P) met vierklaver ; 3. in het laatste katern : niet geïdentificeerd.

Vier handen : 1. fol. 1*r°-68r° (r. 1) : littera textualis (19 en 18 r.) ; 2. fol. 68r°(r. 2)-73r°, 79r°-96r° en 106r°-113v° : een slordige hybrida (ca. 15 r.) ; 3. fol. 73v°-78v°, 96v°-97r° en 114r°-119v° : een verzorgde hybrida ; 4. fol. 97v°-105v° en fol. 120r°-125v° : cursief (21 tot 23 r.). Met uitzondering van hand 2 maken alle kopiïsten gebruik van rubricering, rubrieken en rode lombarden van één en twee r. hoog ; in het deel van de derde hand valt elke rubricering echter weg na fol. 75r° ; de vierde hand maakt, soms heel overvloedig, gebruik van rode onderstreping. Représentanten.

Band geheel vernieuwd in 1971, zoals af te leiden uit een op de binnenzijde van het voorplat opgekleefd etiket. Bruin kalfsleder over houten borden. Drie ribben. Voor- en achteraan telkens één modern papieren schutblad ; achteraan bovendien ook een schutblad van ouder papier, echter niet dat van het boekblok.

Literatuur : S. AXTERS, "Bijdragen tot een bibliographie van de Nederlandsch dominikaansche vroomheid. II", *O.G.E.*, jg. 6 (1932), p. 119 (nr. 116) — DEZ., *Bibliotheca dominicana Neerlandica manuscripta 1224-1500*, Louvain, 1970, pp. 148 en 250.

INHOUD

fol. 1*r°-v° : *Dit sijn merkelike punten wt veel sermoenen ghenomen*
[Inhoudsopgave op het navolgende]

Inc. *vanden liden .J.* / *Vander oetmoedicheit iij.* / *Vander liefden wat corts .v.*
/ *Vander ghelatentheit des willen ...*

Expl. *Op den heileghen sacraments dach een sermoen .liii.*

fol. 1r°-64v° : *Hier na volghen sommige vanden merkelijcsten punten ghenomen wt veel verscheyden sermonen van den heileghen man tauleer*
[Excerpten uit Tauler en Eckhart] ⁽⁸⁹⁵⁾

(895) Zie voor een detaillering van de tot nu geïdentificeerde fragmenten : S. AXTERS, "Bijdragen...", *O.G.E.* 1932, p. 113-156 (p. 144) ; J. QUINT, *Fundbericht zur handschriftlichen*

Inc. *vanden liden* INden iersten vanden liden. Sinte bernaert seit Het es beter ende onghelijc weerdegher een cleyn liden met verduldicheit. Dan veel grooter oeffeninghen ...

Expl. ende sette hem onder alle menschen dit sijn wel die hemelen in dien die vader woent

fol. 64v°-67v° : *hier na volghen leeringhen van enen gheleerden op woerden van enen simpelen*

Inc. Een simpel mensche seide tot enen gheleerden my es gheseit Datter een mensche waer die soe grooten rouwe hadde voer haer sunden ...

Expl. Van allen dat leden is laet dat sijn. ic neemt op my sterft du voert aen

fol. 67v°-73r° : [Gesprekken tussen 'een mensche' en een geleerde] ⁽⁸⁹⁶⁾

Inc. Een mensche vraechde wat daer sy hoer sinnen in voeden soude. och sijt doen mochte want sijs niet en kende ...

Expl. maer die hom hier niet gesteruen encan sult raden int cloester tegaen selke mochten se sijn

fol. 73v°-74v° : *Vander ghelatenheit* ⁽⁸⁹⁷⁾

Inc. Gheminde dochter die soe seer ghemint sijt vanden afgront der bliscappen daer alle riuieren der vrouwen ende bliscappen wtuloeyende sijn. ghi sult wesen een oetmoedighe bruit ...

Expl. Siet dochter ghemint dit heb ic v nv ende op ander tiden wel gheleert // vander duecht der lijdsamheit

fol. 75r°-76v° : *Vander ghelatender oetmoedicheit* ⁽⁸⁹⁸⁾

Inc. Ghi sult dat weten Een recht oetmoedich mensche en weet gheen onderscheet weder datmen hem eert of versmaet. het is hem alleleens [sic] ...

Expl. mer ic salt in v wercken ouermits mijn gracie die ic noch in v storten sal by voertganc van duechden

fol. 76v° : *Die Cock van gronendael* [Fragment uit Jan van Leeuwen]

Inc. Item wie onsen heere ihesum volmaectelick na volghen wilt die moet al

Überlieferung der deutschen Werke Meister Eckharts und anderer Mystiktexte (Meister Eckhart, die deutschen und lateinischen Werk. Untersuchungen II), Stuttgart, 1969, p. 12 e.v. ; R. A. UBBINK, *De receptie van Meester Eckhart in de Nederlanden gedurende de middeleeuwen* (Amsterdam, 1978), p. 177-179.

(896) Na de eerste vraag en het daarop gegeven antwoord wordt de tot dan gebruikte littera textualis, vanaf de tweede regel van fol. 68r°, vervangen door een heel wat minder verzorgde hybrida/cursiva. Naar de inhoud lijkt me de tekst gewoon door te lopen.

(897) Dit en het navolgende excerpt leunen thematisch aan bij een aantal van de 'Institutiones Taulerianae', m.n. bij C. 9, 10, 11, 12 : van tekstuele identiteit lijkt evenwel geen sprake te zijn. Vgl. A. AMPE, "Een kritisch onderzoek van de 'Institutiones Taulerianae'", *O.G.E.*, jg. 40 (1966), p. 167-240 (p. 181-183).

(898) Vgl. de voorafgaande noot.

vercopen goet lijf ziel hert ende sinne ende oec al dat hi ligghende ende ruerende heeft ...

Expl. ende ghehelic sonder eyghen achter waert sien na volghen willen. die moeten hen seluen daer toe hebbelic ende haestelic bereet maken

fol. 76v^o-78v^o : [(pseudo-)Eckhart, *Diu Zeichen eines wârhaften grundes*, Middelnederlandse vertaling] ⁽⁸⁹⁹⁾

Inc. [D]ie meesters spreken dat die gherechte vernufte ende die ghewarighe scouwere der waerheit nyet bedroeghen en mach worden ...

Expl. van synre vernufticheit en derfmen nyet houden noch hi en derf daer selue twijnt af houden

fol. 78v^o : [Dictum uit Bernardus]

Inc. Sinte bernaert seet Soe wie die gracie gods in hem behueden wilt die behoeren dese puynten toe In alle onvrede sal hi te vrede bliuen ...

Expl. Ende als hem liden op ualt dat sal hi nemen als een minlike gaue van sinen lieuen vrient ende nyet als liden

fol. 79r^o-91r^o : hier na volght kennisse hoet beter is bijden inkeer wtter bloeticheit te bliuen ende weerom al is my met god vereenicht inder bloeticheyt hoet beter is wt gekeert [mystiek traktaat]

Inc. Dat een mensch vermant weerde van binen intekeeren bloetelic tot god Ende dat hi enich dinck voerhanden het Dat hi om gods wille doen / / woude

...

Expl. nemt al dat v god gheeft het sij hoet sij oft groot och cleyn inset v op geen eygenheit

fol. 91r^o-92r^o : [Exempel]

Inc. Een exempel op een geestelicke plaetse weert geordeneert dat my een kiesen soude tot ouerste / / Ende sij weert genoemt ...

Expl. maer sy sochter hoer seluen in dat sijs niet sijn en woude

fol. 92^or-95r^o : [Exempel]

Inc. Een geleerde seide ic en doe god geen gelic noch Den mensche geen gelic noch my seluen geen gelic ...

Expl. maer die hom scommels alleen houwen in scommels onder de menschen is tsekerste

fol. 95r^o-v^o : [Exempel]

[Een mensche seide sommege menschen bidden den heiligen dat sij voer hom bidden och sij lesen hom pater nosters, dat vermiddelt, my sal tot god selue

(899) Voor parallelle handschriften en literatuur, zie J. REYNAERT, "Het vroegste Middelnederlandse Palmboomtraktaat" *O.G.E.* jg. 52 (1978), p. 15-16, noot 5.

gaen Alle heiligen sijn in god, het behagt den heiligen // bat dat myt god doet dan dat myt hom doet] ⁽⁹⁰⁰⁾

fol. 95v° : Exempel

Inc. Een mensch ghinch ten heiligen sacrament voer een siele in bat god daer voer ...

Expl. Dat daer doer die siele verlost weert in noch hondert ander sielen daer toe

fol. 96r° : [Exempel]

Een gelerde seide tot eenen mensch gy selt v soe vroemelic steruen in dit in dat doen in + ⁽⁹⁰¹⁾ al gij voer duet comt soe springdi acter waert

fol. 96v°-105v° : [Dicta, toegeschreven aan Hieronymus, Bernardus, Augustinus, en overdenkingen, o.m. over de Communie en over Christus' Lijden] ⁽⁹⁰²⁾

Inc. Sinte iheronymus seet Veel geestelike mensche sijn vergaen. want si hem alte seer becommerden met haren werliken ouden vrienden ende maghen ...

Expl. in alle tribulacien in alle alleijndicheit. sonder troest van god oft van eenneghen creatuer Amen

fol. 106r°-113v° : *vander naester bloetichheit alsoe voel alt my moegelic is tescriuen* [mystiek traktaat]

Inc. i ⁽⁹⁰³⁾ nden heere ende in volheit sinder bloeter liefden si v voer een vriendelike groote v gelieft teweeten Een wennich vandat wij met melcander spraken ...

Expl. Ende van allen tribulaci Ende hoe wi wt bloeter begherte god meer aen hangen hoe die bloetheit naerder is

fol. 114r°-v° :

Inc. Sauonts als ghi slapen gaet seldi v met dieper oetmoedicheit nederlegghen voer die voeten gods ende met enen grondighen vernyetten ...

Expl. met gheheelder herten keren totter goetheit gods ende tot uwen grondighen vernyetten ende tot uwen nyet vermoeghen (?) ⁽⁹⁰⁴⁾

(900) Doorstreept.

(901) Het kruis verwijst naar een aanvulling in de buitenmarge, die echter voor een groot deel is weggesneden.

(902) In een verzorgde littera hybrida tot onderaan fol. 97v°, daarna in een vrij haastige cursieve letter; de tekst loopt evenwel door.

(903) Representant in ruimte opengelaten voor een niet ingevulde initiaal.

(904) Aan het begin van het woord kan een letter afgesneden zijn.

fol. 114v°-119v° :

Inc. a ⁽⁹⁰⁵⁾ Is ghi inder kercken comt ende ghi v totten heer keren wilt. soe sult ghi nederdalen voer den [he ⁽⁹⁰⁶⁾]re in syn suete teghenwoerdicheit ...

Expl. mer hi blijft daer in met ghenuechten ende behout dat syne met lust synre sinlicheit ende syns eyghen wils

fol. 120r°-124r° : Vanden vernieten [Een viertal mystieke stukjes] ⁽⁹⁰⁷⁾

Inc. Den mensche sende om eenen anderen tot gan te helpen Ic heb enen mensch hooren segghen ons heere doet mij een licht op van binnen seer cort. Daer ic in verstaet dat alle sonden ...

Expl. Den inkeer vander liefden is menigherley Deen meerder dan dander. na dat se in groeten graet van liefden sijn

fol. 124r°-v° : Vanden inkeer voer die int cloester sijn

Inc. Al god den mensche inwart keert ende trec inder bloeticheit. dats beeter dat hij daer bij blijft. dan dat hij uter bloetiche[it ⁽⁹⁰⁸⁾] hem daer af keerde

...

Expl. dat hem sijn ouerste riepe Soe dee hij bat dat hij god liete. in dee dat hem sijn ouerste hiete. Amen

fol. 124v°-125v° : [J. Tauler, *Surge illuminare...*] ⁽⁹⁰⁹⁾

Inc. [S ⁽⁹¹⁰⁾]Vrge illuminare Iherusalem quia venit lumen tuum Staet op Iherusalem. ende wert verlicht Ons lieue heere ihesus cristus ghewarich god ende mensche. en begheert ...

Expl. Ende ghescheit hem tot te hans hebben si schellende wonden [sic ?] ende weeder worde oft haet ende vertoeringhe oft deser ghe/ / ... ⁽⁹¹¹⁾

(905) Representant in ruimte opengelaten voor een niet ingevulde initiaal.

(906) Weggesneden.

(907) Tussentitels zijn voor een deel niet ingevuld, weggesneden of onleesbaar geworden ; ik geef hier kort de incipits : fol. 120v° : "Al een mensch tot vernieten comen es als voerstaet..." ; fol. 121r° : "Hoe min verlichtinghen ende min gheuoelens Ende hoe veel verscheiden swerder becoringhen..." ; fol. 121v° : "Aal een mensch eenen inkeer heeft. dat hij denct inder bloeticheit..."

(908) Afgesneden.

(909) Ook in Hs. Dr. P. S. Everts, fol. 202v° e.v. : R. LIEVENS, "De mystieke inhoud van het Handschrift Dr. P. S. Everts", *Leuvense Bijdragen*, jg. 51 (1962), p. 16. Het betreft de Tauler-preek A. L. CORIN, *Sermons de J. Tauler et autres écrits mystiques*, dl. 2, nr. 3 (p. 33) = F. VETTER, *Die Predigten Taulers*, Berlin, 1910, nr. 5.

(910) Initiaal niet ingevuld.

(911) De tekst breekt af onderaan de bladzijde.

Gebeden en devoties

Papier, 111 bldn, 134 × 96 mm, tweede helft 15de eeuw

3 IV (24) + VI (36) + 4 IV (68) + II (72) + (IV+1) (81) + II (85) + (V-1) (94) + (IV+1) (103) + I (105) + III (111). Aan het tiende katern is vooraan een blad van iets kleiner formaat toegevoegd waarop, op de versozijde, aanvullende tekst is gekopieerd; in het twaalfde katern is, zonder tekstverlies, het tweede blad uitgesneden; het eerste folio van het dertiende katern (fol. 95), dat slechts op de versozijde beschreven is, vormt een afzonderlijk blad (hieltje na fol. 103) van een verschillende papiersoort. Geen reclamen, signaturen of custoden. Sporen van verticale afschrijving met inkt tot fol. 36v° en van fol. 61r° tot 72v°; met stift van fol. 37r° tot 44v°, van fol. 86r° tot 94v° en van fol. 106r° tot 111v° (in dit laatste katern ook sporen van horizontale afschrijving en van liniëring). Bladspiegel: ca. 85 × 62 mm tot fol. 36v°, ca. 24 r.; ca. 87 × 62 mm van fol. 37r° tot 44v°, meestal 21 r.; ca. 90 × 60 mm van fol. 45r° tot fol. 60v°, 24-25 r.; ca. 92 × 63 mm van fol. 61r° tot 72v°, ca. 22 r.; ca. 88 × 60 mm van fol. 74r° tot 84v°, 24-25 r.; ca. 100 × 75 mm van fol. 86r° tot 94r°, 23 r.; ca. 98 × 70 mm van fol. 95v° tot 105v°, 17-18 r.; ca. 107 × 69 mm van fol. 106r° tot 111v°, 22 r. Moderne foliëring met inkt in de rechterbovenhoek van elke rectozijde, vanaf fol. 11 naast een doorstreepte foutieve moderne foliëring eveneens met inkt.

Watermerken (onder de vouw en besnoeid in de kopsnede): 1. fol. 1-36: twee letters P met vierklaver, niet geïdentificeerd; 2. fol. 37-72: onder meer een letter Y met vierklaver, niet in Briquet; 3. fol. 74-81 en 106-111: de ossekop G. Piccard, *Die Ochsenkopfwasserzeichen* IX, 4-5 (1461-1474); 4. fol. 86-94: een letter P, niet geïdentificeerd; 5. fol. 95-103: niet geïdentificeerd.

Zes handen: 1. fol. 1r°-36v°: hybrida; 2. fol. 37r°-72v°(r. 11) en fol. 74r°-85r°: hybrida met cursieve elementen; 3. fol. 72v°(r. 12)-73v°: hybrida; 4. fol. 86r°-94v°: littera textualis; 5. fol. 95v°-105v°: hybrida; 6. fol. 106r°-111v°: hybrida. Met uitzondering van het gedeelte van hand 3, waar alleen bruine inkt wordt gebruikt, overal rubricering, rubrieken en rode lombarden van één en twee r. hoog.

18de-eeuwse kalfslederen band over kartonnen borden. Geen versiering op de platten. Vier ribben. In het tweede vak bovenaan op een rood schildje: *SERMON / C. ARTIC / ETC. M.S.*; in de overige vakjes geometrische en plantaardige motieven; alles in gouddruk. Onderaan links op het voorplat parallel aan de rug is een groenlederen strookje opgekleefd waarop in gouddruk de huidige signatuur. Vooraan drie moderne en één oud schutblad; achteraan twee moderne schutbladen. Bovenaan op het eerste (moderne) schutblad vooraan, in potlood: *n 1307* (19de e.). Het vierde (oude) schutblad heeft een hieltje tussen de folio's 8 en 9; het zou dus ook tot het eerste katern kunnen worden gerekend. Op de rectozijde van dit oude schutblad

is een strookje papier gekleefd, waarop in inkt door een 19de-eeuwse hand een korte beschrijving van de inhoud van het manuscript.

Volgens A. Ampe⁽⁹¹²⁾ kan het hier beschreven manuscript aan het brigittinessenklooster Maria Troon te Dendermonde worden toegeschreven. Deze toeschrijving blijft, ook na de studie van U. Sander Olsen, onzeker⁽⁹¹³⁾.

Literatuur: S. AXTERS, "Bijdragen tot een bibliographie van de Nederlandsch dominikaansche vroomheid. VII" *O.G.E.*, jg. 8 (1934), p. 141-177 (p. 158).

INHOUD

fol. 1r°-16r° : [Jan van Schoonhoven, *Fiet unum ovile et unum pastor* in Middelnederlandse vertaling]⁽⁹¹⁴⁾

Inc. HEt sal wesen een coy ende een herde het is te weten dat vier hande coy is daer elc religioes van cristo toe ghenoot wort Daer die goedertieren herde siine scaepen in voedet ...

Expl. almachtich god een inden wesen ende drieuoldich inden personen vaeder zoene ende den heilighen gheest / AmeN

fol. 17r°-36v° : [Hendrik Suso, *Honderd atikelen van de Passie*]⁽⁹¹⁵⁾

Inc. Dat prologus vanden hondert articulen ghedenckenisse der passien ons heren / SOe wie gheloeckenisse der minliker passien ons heren ihesum cristi nae siin vermoeghen begheert te doen ende siinre menichuoudigher pinen ...

Expl. ende dat ick ewelic moet vermaect werden inder onweteliker⁽⁹¹⁶⁾ soetheit ende rusten inden [...] ⁽⁹¹⁷⁾

(912) "Aantekeningen over een zestiende-eeuws handschrift uit Dendermonde (hs. 4407-08 der K.B. te Brussel)", *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, 16 (1962), p. 9-54 (p. 36).

(913) "Handschriften en boeken uit het brigittinessenklooster Maria Troon te Dendermonde", *O.G.E.*, jg. 64 (1990), p. 89-106 (p. 96).

(914) Voor de verdere handschriften, zie A. GRUIJS en E. PERSOONS, "Index des manuscrits contenant les œuvres de Jean de Schoonhoven (1352-1432)", *Scriptorium*, jg. 20 (1966), p. 75-82 en W. LOURDAUX en E. PERSOONS, *Petri Trudonensis catalogus scriptorum Windeshemensium*, Leuven, 1968, p. 145-146.

(915) Vgl. *Catalogus Gent*, dl. 1, pp. 52 en 72, en de literatuur p. 52, noot 104. In tegenstelling tot veel andere Middelnederlandse afschriften van de *Honderd artikelen*, die nl. meestal op een vertaling uit het *Duits* teruggaan, betreft het hier, evenals in het hierboven beschreven Hs. 1340 (fol. 47r°), een vertaling van de aan W. Jordaens toegeschreven *Latijnse* overzetting; zie voor de handschriften van deze redactie: W. LOURDAUX en E. PERSOONS, *Petri Trudonensis catalogus...*, p. 58 en J. DESCHAMPS, "De Middelnederlandse vertalingen en bewerkingen van de *Hundert Betrachtungen und Begehungen* van Henricus Suso" in: *Spiritualia Neerlandica. Opstellen voor Dr. Albert Ampe S.J.*, red. E. COCKX-INDESTEGE e.a., Antwerpen, 1990, p. (223)-(225). Hs. Gent, U.B. 1360 wordt hier vermeld op p. (224).

(916) Later (met andere inkt) gecorrigeerd tot *onmeteliker*.

(917) De tekst breekt af onderaan fol. 36v°.

fol. 37r°-41r° : Dit ghebet wart van gode gheopenbairt der heiligher ioncfrouwen brigitten In welken ghelouet warden die leden des gloriosen lichaems marien ende die dueghetsame werken haers lichaems

Inc. O Mine vrouwe moder gods coninghinne des hemels al bin ic des seker dat dine gloriose lichaem vanden hemelschen burgheren mit jubilacien ghelouet wart ...

fol. 41r°-43v° : *Machtelt* [Naar Mechthild van Hackeborns *Liber specialis gratiae* ?] ⁽⁹¹⁸⁾

Inc. HET was een eersamighe nonne een heilighe ioncfrou gheheten machtelt Dese op ene tijt sach sy onder ander heilighe ioncfrouwen die in welker weelden ...

Expl. Dese maghet om dat si heuet ghehouden den ewighen coninck die machtich is in hemelrijck ende inder eerden hoer trouwe soe regniert si nv mit hem

fol. 43v°-44v° : Hoe wi inder missen den hemelschen vader sullen offeren dat liden ende duechden syns zoens voir onse zonden

Inc. (fol. 44r°) [O ⁽⁹¹⁹⁾] Almachtighe hemelsche vader Ic bid v dat ghi neder wilt sien van uwer hogher woninghe op die alre heilichste offerhande uwes minliken zoens ...

fol. 45r°-49v° : *Cantica* [Commentaar op Hooglied 4, 16]

Inc. Myn lief coem in sinen hof om te eten die vruchte synre appelen Dese woerden moghen wel toe behoeren der vierigher sielen Want een ghemoede dair die siele den hemelschen brudegom ouermits der begheerten verenicht is ...

Expl. hent het di vinde syn god dair moetet rusten daer moetet eynden syn begheerte

fol. fol. 49v°-51r° : *Wt machteldis legende* [Naar Mechthild van Hackeborns *Liber specialis gratiae* ?] ⁽⁹²⁰⁾

Inc. TE vespertijt onder die antiffen Regina celi sach si die moeder ende maghet

(918) We hebben dit (en de hierna volgende) uittreksels niet kunnen terugvinden in de editie R. L. J. BROMBERG, *Het Boek der bijzondere genade van Mechthild van Hackeborn*, Zwolle (s.d.). De Middelnederlandse versie geeft overigens geen complete vertaling van de Latijnse tekst. Dat we hier met de weinig verspreide legende van de H. Mechthild van Schotland te maken zouden hebben, lijkt gezien de inhoud en de context in het hier beschreven handschrift weinig waarschijnlijk (vgl. W. WILLIAMS-KRAPP, *Die deutschen und niederländischen Legendare des Mittelalters*, Tübingen, 1986, p. 443). Excerpten uit Mechthild van Hackeborns *Boek der bijzondere genade* werden soms in *Legenda aurea*-vertalingen opgenomen, zodat de omschrijving als *legende* met deze toewijzing niet in strijd hoeft te zijn (zie b.v. WILLIAMS-KRAPP, p. 65).

(919) Initiaal niet ingevuld.

(920) Vgl. hierboven bij fol. 41r°.

inden choer staen ende hebben horen ioncfrouweliken zoen in horen rechter hant ...

Expl. Wit die vijfte sel ick hem // verlenen een vrolic geselschap alle mynre heiligen

fol. 51r°-52v° : Een danclic ⁽⁹²¹⁾ ende een vermaninge der vroecheden cristi die hem syn vader verleende in synre verrisenisse

Inc. IC loue ick aenbede ic groete ic glorificier ick benedie di guede ihesu in den onbegripeliken iolijt dat dine heilighe menscheit hadde in dynre verrisenisse ...

fol. 52v°-54v° : Van drie dinghen die een mensche ouerwendel [sic] sel in syn herte [Uit Mechthild van Hackeborns *Liber specialis gratiae* ?] ⁽⁹²²⁾

Inc. Item hair inwiser die alre beste alre meisteren seide Drie dinghen sel ic di leren die dyn ziel daghelics denckende sel ouerwenden ...

Expl. een herte dat my altoes in mynnen sel louen nader manieren // der hemelscher die my inder minne louende altoes benedien

fol. 54v°-55v° : Dit ghebet leest men voir die sielen Ende is ghehieten van weerdicheden dat gulden ghebet ...

Inc. Ontfruchtsamighe verscrickelike god dien die enghelen ontfruchten ende die archangelen aenbeden O god du woudes mensche warden ...

fol. 55v°-59r° : Wt machteldis legende [Uit Mechthild van Hackeborn, *Liber specialis gratiae* ?]

Inc. OP ene tijt doe machtelt die nonne ende maghet was in horen ghebede wart si ouerdenckende hoe onse lieue zuete vrouwe maria ende oec ander ioncfrouwen ...

Expl. Alsoe als die lelie is onder die doornen also is myne vriendinne onder die dochteren

fol. 59r°-60v° : Hoe maria een deuote maghet openbaerde brigitta

Inc. MARIA sprack tot brigitta voert aldus In dier tijt als myns lieues zoens // passie ghenakeden soe grepen hem sine vianden ...

Expl. Myn god wair om hebstu my ghelaten Doe openbairden syn oghen als half doot syn wanghen [...] ⁽⁹²³⁾

fol. 61r°-85r° : [Sequenties in het Middelnederlands op heiligen en op feestdagen van het kerkelijk jaar ; achtereenvolgens : Maria's geboorte, Ontvangen, Visitatie, Lichtmis (gevolgd door *Ave praeclara*, *O quam*

(921) Waarschijnlijk ontbreekt hier een woord, bijv. *ghebet*.

(922) Het incipit laat vermoeden dat we ook hier met een excerpt uit een legende van Brigitta of Mechtildis te maken hebben. Vgl. hierboven bij fol. 41r°.

(923) De tekst breekt af onderaan fol. 60v°.

glorifica luce coruscas, beide in Middelnederlandse vertaling, en door hymnen en gebeden voor completen, eerste -, tweede -, derde nocturne en lauden van Kerstdag), Alle Heiligen, Martelaren, Confessoren, St. Steven, St. Jan, Aller Kinderendag, Kerstdag en Nieuwjaardag, Driekoningen, "Paeschen Victiem", Heilige Geest, "Van onser lieuer vrouwen lichaem" (?), Drievuldigheid, St. Jan in de Olie, H. Sacrament, Octaaf van Pasen, Hemelvaart]

fol. 86r°-94v° : [Sequenties in het Middelnederlands op heiligen en op feestdagen van het kerkelijk jaar ; achtereenvolgens : Heilige Geest, Paasmaandag, Kerkwijding, Tussen Pasen en Pinksteren, St. Augustinus, Geboorte van St. Jan Baptist, Onthoofding van St. Jan Baptist, St. Franciscus, Elfduizend Maagden, St. Martinus, Vier Leraars (= Gregorius, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus)]

fol. 95v°-98r° : *een ghebet* [Tot de H. Drievuldigheid]

Inc. DI si lof di si glorie ende eer o ewighe almachtighe heilighe drieuoudicheit
Ic begheer dat alle creaturen inden hemel ende in eerde ...

fol. 98r°-v° : [Gebed tot Maria]

Inc. O Alre zuetste glorioeste begheerlicste maria O rose maria O du vrouwe
ghebenedide gods moder O maria vrouwe gods moder ende maghet O du
alre edelste // creatuer ...

fol. 98v°-100v° : *Een leringhe*

Inc. (fol. 99r°) : HEt is goet dat wi somwilen swaerheit ende yeghenheit hebben
want dicwiil den menschen ter herten roept op dat hi hem beken ...

Expl. Ende siet allen dinghen mit goden oghen an Die sel dat meeste loen ontfanen

fol. 100v°-105v° : *Een goet ghebet*

Inc. O Edel coninghinne der hemelen ende reine maghet maria moder alre ontfarmherticheit ende mildicheit om den bitteren rouwe ende die grote bedroefnisse ...

Expl. rechte bekennisse ende een goet salich eynde ende allen menschen gracie
ende alle zielen rusten amen

fol. 106r°-111v° : [Gebeden tot het H. Sacrament]

Inc. Ghegroet siistu alre heilichste ende soetste lichaem ons heren ihesu christi
onthouden ende bedect in desen heilighen sacramente. di beli ic mit minen
monde ...

Expl. licht ende cracht in allen woerden ende in allen werken troest ende een
salighe bescerminghe inder doot amen / *Lust te deruen wil to beghe[n]* [sic] ⁽⁹²⁴⁾
gaet bouen martelaers leuen

(924) Bedoeld : *begheuen* ? of *boghen* ?

Hs. 1365

Teksten van pseudo-Brigitta van Zweden, Johannes Brinckerinck en anderen

Papier, 209 bldn, ca. 135 × 101 mm, eerste helft 15de eeuw

11 IV (88) + (IV+I) (97) + 11 IV (185) + V (195) + III [+1-1 ?] (201) + IV (209). In het twaalfde katern is achteraan, om de tekst te kunnen voltooien, een folio toegevoegd. Aan de buitenkant van het voorlaatste katern is een strook papier aangebracht die als twee "talons" verschijnt tussen fol. 195 en 196 en tussen fol. 201 en 202, waarvan de rechter helft (het tweede "talon") sporen van kleefstof vertoont : ook het feit dat tussen fol. 201v^o en 202r^o tekstverlies is te constateren, kan erop wijzen dat hier een blad (of twee ?) is verloren gegaan. Geen reclamen, signaturen of custoden. Sporen van verticale afschrijving met inkt tot fol. 79r^o : één kolom van ca. 95 × 70 mm ; daarna verticale én horizontale afschrijving : met stift fol. 91r^o-97r^o : ca. 90 × 70 mm ; met inkt fol. 98r^o-195v^o : ca. 95 × 63 mm ; geen (sporen van) afschrijving in de laatste twee katernen (fol. 196-209). Moderne foliëring met potlood in de rechterbovenhoek van elke rectozijde (1 tot 209).

Watermerken : 1. katernen I en II (fol. 1-16) : een ossekop, gelijkend op de reeks Piccard, *Ochsenkopfwasserzeichen*, Stuttgart, 1966, IX, 391-400 (1399-1432), maar niet identiek aan een van deze nummers ; 2. katernen III-VIII (fol. 17-64) : een anker van het type Piccard, *Wasserzeichen Anker*, Stuttgart, 1978, reeksen I en II (in hoofdzaak 15de eeuw) ; 3. katern IX (fol. 65-72) : een ossekop, niet geïdentificeerd ; 4. katern XI (fol. 81-88) : een kruik, niet geïdentificeerd ; 5. katern XII (fol. 89-97) : een eenhoorn, niet geïdentificeerd ; 6. katernen XIII-XV (fol. 98-121) : een ossekop, niet geïdentificeerd ; 7. katernen XVI-XVIII (fol. 122-145) : een ossekop, gelijkend op Piccard, *Ochsenkopfwasserzeichen*, VII, 518 (1424) ; 8. katernen XIX-XX (fol. 146-161) : twee sleutels gekruist, in de aard van Briquet 3867-69 (1420-1445) ; 9. katernen XXI-XXII (fol. 162-177) : een ossekop, vermoedelijk dezelfde als nr. 7 hiervoor ; 10. katern XXIII (fol. 178-185) : een kroon in de aard van Briquet 4639-40 (1438-1441) ; 11. katern XXIV (fol. 186-195) : een ossekop, wellicht Piccard, *Ochsenkopfwasserzeichen*, IX, 71 (1427-28) of IX, 73 (1437-38). Geen watermerken geïdentificeerd in de katernen X, XXV en XXVI.

Vijf of zes handen : 1. fol. 1r^o-10r^o : hybrida, met plaatselijk cursieve kenmerken ; 2. fol. 10v^o-79r^o : hybrida ⁽⁹²⁵⁾ ; 3. fol. 81r^o-97r^o : hybrida ; 4. fol. 98r^o-v^o : littera textualis ; 5. fol. 99r^o-195v^o : cursief, met hybride trekjes (onregelmatige achterwegelating van de lussen aan *b*, *d*, *h*, ...) ; 6. fol. 197r^o-209r^o : littera textualis, vermoedelijk dezelfde als nr. 4 hiervoor. Alle handen maken gebruik van rubrieken, rubricering en rode lombarden van één tot enkele r. hoog.

(925) Volgens BIEMANS (vgl. Literatuur hieronder) nog dezelfde hand als fol. 1r^o-10r^o.

Gebonden in een eenvoudige hoornen registerband met één sluitthaak midden op het voorplat. Bovenaan op het voorplat in potlood : 698, daaronder : *ms 1365* ; ; deze huidige signatuur ook nog op de achterkant van het voorplat en op het (losgekomen) schutblad voorin. Op ditzelfde schutblad is een nota in inkt door een 19de-eeuwse hand opgekleefd : “Hier beghint een devoet boec van der passien ons heren die onse heer gheopenbaert heeft Brigida der heiliger maget. MS. in 4° po (?) sur papier de la fin du XVe siècle...” (volgt nog een korte opgave van de verdere inhoud van het handschrift). Op de binnenzijde van de achterflap, in inkt (18de-19de e.) : n° 198.

Als enig bezittersmerk bovenaan fol. 1r° : *Bibliothecae Pastoralis* [...] (926) (18de e. ?). Volgens A. Ampe (927) zou het hier beschreven handschrift van de brigittinessen te Dendermonde afkomstig zijn ; U. Sander Olsen beschouwt dit als onzeker (928).

Literatuur : J. A. A. M. BIEMANS, *Middel nederlandse bijbelhandschriften* (C.S.S.N. Catalogus), Leiden, 1984, p. 188-189 (nr. 165) — G. HENDRIX, *Bernardina en Cisterciensia in de Universiteitsbibliotheek*, Gent (1990), p. 130 (E16).

INHOUD

fol. 1r°-50v° : *Hier beghint een deuoet boec van der passien ons heren die onse heer gheopenbaert heeft brigida der heiliger maghet* [Pseudo-Brigitta van Zweden] (929)

Inc. WAt mach ic nv anders spreken want mijn siele is bedrouet totter doot
Doe sprac symon petrus heer waer om bedrouestu di ic wil mit di inden
kerker ...

Expl. Ende ic gheue hem mijn mynne ende die en sel nymmermeer van hem
ghenomen warden Deo gratias

fol. 50v°-63v° : *Dit is hoe een maghet sprac mit gabriel*

Inc. HOert hier van eenre ioncfrouwen die begheerde te spreken mit den engel
gabriel ende beghint aldus Eya seyde si mijn lieue gabriel segt mi hoe di
te moede was ...

(926) Geradeerd.

(927) “Aantekeningen bij een zestiende-eeuws handschrift uit Dendermonde (hs. 4407-08 der K.B. te Brussel)” *Handelingen van de Kon. Zuidn. Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, 16 (1962), p. 9-54.

(928) “Handschriften en boeken uit het brigittinessenklooster Maria Troon te Dendermonde” *O.G.E.*, jg. 64 (1990), p. 89-106 (p. 96).

(929) Vgl. DESCHAMPS, *Middel nederlandse handschriften uit Europese en Amerikaanse bibliotheken*, Leiden, 1972², p. 225, alwaar de parallelle handschriften van zowel de korte als de in dit Gentse handschrift bewaarde langere versie van dit pseudo-Brigittijns werk worden opgegeven.

Expl. Sich siel ic wil di weder keren tot minen scepper ende mit loue voer
[hem ⁽⁹³⁰⁾] sijn troen staen Amen

fol. 63v°-68r° : *Dit is die glose op die engelsce gruet* [Parafrase op het *Ave Maria*, gevolgd door het gebed dat Maria in de Kerstnacht in een verschijning aan Elisabeth leerde, wanneer deze de woorden van de engel Gabriël overdacht]

Inc. Ghegruet sijstu maria poerte des paradijs der werelt leytsterre Der hellen
verderuenisse vol van ghenaden Ende volcomenre mynnen ...

Expl. dat minen heer behaechliken was in woerden ⁽⁹³¹⁾ in werken ende in ghe-
dachten dat dede ic altoes amen

fol. 68r°-79r° : *Hier na beghint dat auentmael* [Laatste Avondmaal volgens Johannes, in de vertaling van Johan Scutken] ⁽⁹³²⁾

Inc. (fol. 68v°) UOer den feest dach van paeschen ⁽⁹³³⁾ want ihesus wiste dat
sijn vre quam dat hi gaen soude van deser werelt tot den vader Doe hi die
sijn ghemynt hadde ...

Expl. ende ic sellen condich maken Op dat die mynne dair du my mede
ghemynnet hebste in hem sy ende ic in di amen amen

fol. 79v°-80v° : blank

fol. 81r°-97r° : *Dit is van die doernen croen ons heren ihesu christi*

Inc. Nae dien opuaert ons heren ihesu christi ist gheboert ende gheschiet dat
die ioden een ouer dracht ghemaect hebben mit malcander Dat si die wapenen
ons heren ...

Expl. Daer veel teykenen na of gheschieden ende noch huden des daechs als
binnen paerys AmEN

fol. 98r° : [Aria magdalena] ⁽⁹³⁴⁾

de herte dat vol was alre wijsheit wart doer scoeten mitten speer ende al sijn
lijf ende alle sijn leden worden ghemartelijt onweerdelic Daer spreekt hi Dat
die sonne verloes terden deel haer scoenheit ende haer cracht

(930) Doorstreept.

(931) Eerste *e* boven de regel toegevoegd.

(932) Vgl. J. DESCHAMPS, "De verspreiding van Johan Scutkens vertaling van het Nieuwe Testament en de oudtestamentische perikopen", *Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis*, jg. 56 (1975), p. 159-179.

(933) Eerste *e* boven de regel toegevoegd.

(934) Latere toevoeging, doorstreept; eerste letter *M* opengelaten, wellicht voor rubricering. De naam van Maria Magdalena heeft met wat hier onmiddellijk volgt geen verband. Vgl. het incipit op fol. 99r°.

fol. 98r°-v° :

Inc. Sente bernaert seyt daer of crighet de martelaer lijdsamheit dat hi mit alre deuotien wandert ende mit stadigen ghedachten woent inden wonden ...

Expl. Sijn armen heeft wt gherect want hi die weder keres daer in ontfangen wil

fol. 98v°-195r° : *Hier beghint een deuuoet bouwkyn dat slaefkyn heet* [Johannes Brinckerinck, *Collaties*] ⁽⁹³⁵⁾

Inc. (fol. 99r) MAría magdalena sochte den here vroe inder morghenstont ende si vant hem recht als een gaerdenaer Also doen die hem in horen ioghet tot onsen lieuen here keren ...

• Expl. Hier om soe laet ons altoes sorchuoudelic voer gode wanderen ende al onse wegghen bewaren ey Amen Biddet voer den scriuer een aue maria God die besit dat bynneste ons herten die hem uerblijden wil vander godliker teghenwoerdicheit die piin altoes in sinen bynneste vergadert te siin

fol. 195r°-v° : [Excerpten]

Inc. Onse lieue here openbaerde eenre maghet ende seyde haer doesi was in horen ghebede Ouermits onachtsamheit der goeder vermaninghe ...

Expl. DOe hae scu di re
 t t u e den Amen
 goe quae nv ny de

fol. 196rv°-208v° : *Dit is baernaerdus eenlike sprac* [Eckbert van Schönau, *Soliloquium* ⁽⁹³⁶⁾ in Middelnederlandse vertaling]

Inc. (fol. 197r) O ihesu christi [sic] coninc der ewicheden mi is een woert tot di die werken dijnre handen vermet hem in die boutheit der liefden di toe te spreken ...

Expl. ende een vast ewich durende rijc moet di wesen enige soen gods mitten ewighen vader ende mitten heilighen gheest amen

fol. 208v°-209r° : [Religieus-ethische voorschriften]

Inc. O edel mensche clage dijn liden niemant. laet di ghenoghen dattet god alleen weet. ende begheer ghien troeste van creaturen ¶ en vrese niemant dan god minnentlic...

Expl. hebt een op gherechte minne tot god ende soect v seluen niet in ghenen dinghen ¶ gheeft v in dat verdienen (...) ⁽⁹³⁷⁾

(935) Voor verdere handschriften en literatuur : LIEFTINCK, p. 30 ; LIEVENS, p. 75-76 ; P. F. J. OBBEMA, "Brinckerinck en Jan van Schoonhoven" in : *Codex in context. Studies over codicologie, kartuizergeschiedenis en laatmiddeleeuws geestesleven aangeboden aan Prof. Dr. A. Gruijs*, ed. Chr. DE BACKER e.a., Nijmegen, 1985, p. 277-287 (p. 281).

(936) P.L. 195, 105-114. In tegenstelling tot wat G. HENDRIX, *Bernardina...*, p. 130 aangeeft, betreft het hier dus niet het *Soliloquium* uitgegeven in de Bernardus-delen van de *Patrologia Latina* (P.L. 184, 1157 e.v.).

(937) De tekst breekt af onderaan folio 209r°.

Hs. 1369

Astronomische aantekeningen, huishoudelijke nota's, gebeden

Papier, 24 bldn, ca. 148 × 110 mm, ca. 1481 en later

V (10)⁽⁹³⁸⁾ + 1 (11) + (V-3) (18) + II (22) + I (24). Fol. 11 is een afzonderlijk ingevoegd blad van iets grotere afmetingen (ca. 224 × 147 mm), ingevouwen tot het formaat van de overige bladen. Na fol. 18 zijn drie bladen uitgesneden, zo te zien zonder tekstverlies. Geen reclamen, signaturen of custoden. Geen sporen van afschrijving of liniëring. Moderne foliëring met zwarte inkt bovenaan rechts op elke rectozijde (1-24).

Watermerken : 1. fol. 7-8 : een ossekop gelijkend op Piccard, *Ochsenkopfwasserzeichen*, Stuttgart, 1966, IX, 183 (IX, 181-183 : 1469-1480) ; 2. fol. 19 : een letter P of Y met vierklaver, niet geïdentificeerd ; 3. fol. 24 : een schild met drie lelies, vermoedelijk Briquet 1817 (1524-1532)⁽⁹³⁹⁾.

In hoofdzaak een drietal cursieve handen, alle omstreeks einde 15de, begin 16de eeuw, ten dele door elkaar ; grosso modo : 1. fol. 1r°-10v° ; 2. fol. 11r°-18v° ; 3. fol. 19r°-22v°. Geen rubricering of decoratie.

Moderne kartonnen band met perkamenten rug ; gemarmerd papier over de buitenkant van de platten. Voor- en achteraan telkens één schutblad van nog vrij oud papier (het blad achteraan heeft een gotische P als watermerk). Op de binnenzijde van het voorplat, in zwarte inkt : *Geschonken door den heer F. v.d. Haeghen, sept. 1872* ; onderaan, in potlood : *R. 17065*. Op de rectozijde van het schutblad vooraan, door een 18de- of 19de-eeuwse hand in zwarte inkt : *1481 / Prognosticatie / voor het Jaer / 148i. etc.*

De datering 1481 kan worden afgeleid uit de tekst op fol. 1r° e.v. (zie het incipit sub INHOUD hierna). Voor de geschiedenis van het handschrift zijn verder ook de huishoudelijke nota's fol. 12r° e.v. van belang, m.n. de daar vermelde localiteiten Zingem, Kaster, Anzegem en Elzegem, naast Oudenaarde zelf, waaruit blijkt dat het ontstaan van het manuscript in de streek (ten zuidwesten) van Oudenaarde of te Oudenaarde zelf moet worden gesitueerd.

Hoe het handschrift in het bezit is gekomen van F. Vanderhaeghen is ons niet bekend. Zoals uit de nota op het voorplat en anderzijds uit de aantekening (nr. 17065) in het betreffende deel van het inschrijvingsregister van de bibliotheek blijkt, heeft Vanderhaeghen het in september 1872 aan de Bibliotheek afgestaan.

(938) Binnenste diploma (fol. 5-6) losgekomen.

(939) Dit zou dus impliceren dat het dubbel blad fol. 23-24 pas een vijftigtal jaar na de werkzaamheid van de eerste hand is toegevoegd.

Literatuur : R. JANSEN-SIEBEN, *Repertorium van de Middelnederlandse artes-literatuur*, Utrecht (1989), p. 308.

INHOUD

fol. 1r^o-7v^o : [Astronomische aantekeningen] ⁽⁹⁴⁰⁾

Inc. De mane sal nieuwe werden naer dinhouden vande prononse casie [sic] vanden jare lxxxj den xxvij^{en} dach van mey te iij hueren ende xliij minuten naer noene ende daer ontrent sal de sonne ⁽⁹⁴¹⁾ zijn eclipsie alsoe staet Inde prononscacie ...

fol. 8r^o-9v^o : [Nota's en tabel met het oog op de berekening van het 'gulden getal', van 1401 tot 1501]

fol. 10r^o : [Latijns gebed op Passie en Sacramentsdag]

Inc. Deus qui nobis sub sacramento passionis tue domine ⁽⁹⁴²⁾ memoriam reliquisti ...

fol. 10r^o : [Ochtendgebed, berijmd]

Inc. IC sie den dach ic wille verblijden / Ic dancke gode van allen tijden / dat hij my zo langhe heeft ghespaert / dat ic den dach zie verclaert ...

Expl. al desen dach ende alle de hueren / van sonden van scanden ende van quade auentueren

fol. 10r^o : [Gebed]

Inc. O heere die almoghende zijdt Ic bidde hu bijden helegghen cruusse daer ghij an ghenaghelt waert omme onsen wille dat dat heleghe cruusse ...

fol. 10v^o : [Nota's over de tijdstippen van geboorte van vos (*jnt Jaer xlvj*), *Wulf van coerde (xliij)* en *mijnkijn van coerde (lxxv)*, met astrologische bedoeling]

fol. 11r^o-v^o : [Astronomische tabellen]

fol. 12r^o-15v^o : [Huishoudelijke nota's]

Inc. Item gherekent Jeghen frans vanden meulebroucke .xiiij. lb. *p* vander meulene te singhem ende vander meulene te castere .vj. lb. x. s. ... ⁽⁹⁴³⁾

(940) JANSEN-SIEBEN (*Repertorium*, p. 308) onderscheidt hier : fol. 1r^o-v^o : berekening van de nieuwe maan ; fol. 2r^o-7v^o : maanzodiologicum (katarchen).

(941) Dit woord boven de regel bijgeschreven.

(942) *dne* doorstreept.

(943) *lb* en *s* de gebruikelijke afkortingen voor pond en schelling ; de *p* met doorgestreepte staart wel te begrijpen als *parisis*. Naast *singhem* en *castere* worden nog de volgende plaatsnamen vermeld : *brughe*, *audenaerde*, *helseghem*, *ansdeghem*, *ghent*, *denremonde*...

fol. 15v°-22v° : [Latijnse gebeden ; daartussen, fol. 16v°-17v° pseudo-Gregorius' *Gebed tot de Wapenen Christi* in het Middelnederlands, inc. : O here Jhesus christe ic anebede dij hanghende anden crusse draghende die dornin croenne in dinen hoofde Ic bidde dy dat dijne pijn ... ⁽⁹⁴⁴⁾ en fol. 20r°-v° een Middelnederlands gebed, inc. : [I]c biddu lieue heere Jhesus Kerst duer die minne die ghij an allen meinschen leuende hads daer di ande cruce hinghes hemels coninc met godliker minne ...]

fol. 23v°-24r° : [Alfabetten bij wijze van schrijfoefeningen of penneprobeersels]

Hs. 1371

Twee biechtboeken

Perkament, 32 bldn, 120 × 95 mm, (eerste helft ?) 15de eeuw

4 IV (32). Geen reclamen, signaturen of custoden. Afschrijving en liniëring met bruine stift : één kolom van ca. 79 × 56 mm ; 17 r. De liniëring loopt op de meeste plaatsen in de binnenmarges door ; in de buitenmarges alleen de afschrijving en de eerste en de voorlaatste regel. Prikken voor afschrijving en liniëring bijna overal bewaard. Moderne foliëring met zwarte inkt in de rechterbovenhoek van elke recto-zijde (1-32).

Eén hand : littera textualis, naar de aantekeningen van De Vreese in de B.N.M., sterk gelijkend op het schrift in hs. Gotha, Landesbibliothek Membr. II 76 ⁽⁹⁴⁵⁾. Rubricering, rubrieken, rode onderstreping, regelvullingen. Rode lombarden van meestal één, uitzonderlijk twee (fol. 23r°) en drie (fol. 1r°) r. hoog.

Moderne halflederen band met gemarmerd papier over kartonnen borden. Op het voorplat is parallel aan de rug een groenlederen strookje opgekleefd waarop in gouddruk de huidige signatuur. Vier valse ribben op de rug ; boven, op en onder elke rib een enkelvoudig filet. Aan kop en staart een met een rolstempeltje aangebrachte fries (3 mm hoog) met bladmotieven. In het tweede vakje : *OVER / DE / BIEGTE*. Helemaal onderaan de rug : *H.S.* Dit alles in gouddruk. Voor- en achteraan zijn telkens 15 moderne papieren bladen toegevoegd. Op de versozijde van het eerste van die bladen vooraan in potlood : *boexken vander biechten*.

Wij treffen in het handschrift de volgende sporen van bezit aan : fol. 1r°, bovenmarge : *F.N.V.E.P.S.* ; fol. 1r°, ondermarge : *N. 19. L.z.* ; daaronder, nog nauwelijks

(944) Vgl. Hs. 205 I, fol. 64v° (*Catalogus Gent*, dl. 1, p. 35-36) ; 205 III, fol. 40v° (p. 48) ; 209, fol. 54v° (p. 73) en de verwijzingen bij Hs. 205 I. Verder hierboven bij Hs. 1330, fol. 49r°.

(945) LIEVENS, p. 66.

leesbaar en met voorbehoud : *Marie naclavie boschs* ; fol. 23v°, eveneens met voorbehoud : *Suster merianis* ; fol. 32r° : *desen boeck hoert / tou clecken munsters*. Dit laatste eigendomsmerk wellicht nog van de 16de eeuw ; de overige recenter.

Er is ons, afgezien van de korte beschrijving in A. Derolez, *Inventaris van de handschriften in de Universiteitsbibliotheek te Gent* (Gent, 1977) geen literatuur over dit handschrift bekend.

INHOUD

fol. 1r°-22r° : [Instructie voor het biechten]

Inc. ALs een kersten mensche biechten wille sal hi hem boghen ter eerden dencken dat hi daer af comen is ende hebben gans berou van sinen sonden. met wille die sonden te latene ende te voldoene ... ⁽⁹⁴⁶⁾

Expl. den naecten	den armen	den dooden
cleeden	herbergen	grauen
Tego	colligo	cando

fol. 23r°-32r° : *Dit is hoe hem een mensche biechten sal.*

Inc. *Die sondare seyt*. BEnedicite De priester seyt Dominus. Here ic come te biechten gode van hemelrike mijnre vrouwen sinte marien ende allen gods heyligen ende v priester inder stat gods ...

Expl. dat / / ic mach mijn sonden beteren ende dat ewighe leuen mach vercrighen Amen De priester seit Misereatur & indulgenciam

Hs. 1374

Heber-Serrurecodex :

**Jacob van Maerlant, Martijns en excerpten uit Spiegel historiael ;
Hein van Aken (?), excerpten uit Die rose ; diverse andere geschriften**

Perkament, 137 bldn, ca. 153 × 106 mm, einde 14de eeuw

(V-5) ([2+3] ⁽⁹⁴⁷⁾) + (V-2) (11) + 2 V (31) + IV (39) + (IV+2) (49) + (III+5) (60) + (III+4) (70) + (III+2) (78) + IV (86) + V (96) + (II+1) (101) + (IV+4)

(946) Vgl. over de zgn. vossenbiecht in deze tekst : W. DE VREESE, "Kleinigheden (...) 5. Toespelingen op den Reinaert", *T.N.T.L.*, jg. 22 (1903), p. 75-76.

(947) De samenstelling van het eerste katern is zeer onregelmatig en, vanwege het hechte bindwerk, moeilijk te ontleden. Ik sluit mij hier aan bij wat Th. MERTENS opgeeft in *Den anderen merten. Synoptische archiefeditie van Jacob van Maerlant's tweede Martijn*, Nijmegen, 1978, p. 37, waar overigens verwezen wordt naar het getekend overzicht van de opbouw in katernen dat bij de restauratie in 1968 in de Bibliotheek werd gemaakt en dat in het 'dossier-hs. 1374' in de handschriftenafdeling bewaard wordt. Aan fol. 1 gaan twee (schut-)bladen vooraf, waarvan het eerste niet gefolieerd is, het tweede het folionummer 0 draagt.

(112bis) + (IV+2) (122) + 2 III (134). Een zeer onregelmatig gevormde codex : veel katernen werden ten dele aan de hand van afzonderlijke, meestal per twee met kimmen elkaar overlappende en aldus 'diploma-vormende' bladen samengesteld (katernen VI, VII, VIII, IX, XIII, XIV). In het tweede katern werden de bladen 4 en 5 van het oorspronkelijk quintern nagenoeg geheel, en mét tekstverlies, uitgescheurd (wat ervan overblijft nu genummerd 6a en 6b). De folio's genummerd 3 en 60 zijn van een kleiner formaat : de hoogte bedraagt in beide gevallen minder dan de helft van de gewone afmeting. Reclamen op fol. 11v°, 21v°, 31v°, 39v°, 49v°, 70v°, 86v°, 96v°, 103v°, 112bis v°, 122v° ; soms met de gewone inkt omraamd (fol. 39v° en 49v°), één keer rood onderstreept (fol. 96v°). Geen signaturen. Koptitels in zwarte inkt van fol. 1v° tot fol. 78v° (*Tullius, Seneca, Persius, Juvenael, Stacius, Quintilliaen, Jeronimus, Claudiaen, Ambrosius, Prosper, Fulgentius, Ysidorus, Boetius, Hoge van Sente victors* (of : *van Felieton*), *Meester rijckaert van sente victoers, Sente bernaert*) ; van fol. 79r° tot fol. 96v° : soms zwarte, soms rode, soms géén koptitels (*rin-clus*, over linker en rechter bladzijde gespreid) ; vanaf fol. 102v° weer regelmatig met zwarte inkt in de bovenmarge het nummer van de betreffende *Martijn* (i, ij, iij, iiij) ; van fol. 129v° tot fol. 131v° in zwarte inkt : *iacob van marlant*. Onregelmatige sporen van afschrijving en liniëring met stift. Eén kolom van ca. 115 × 80 mm ; meestal 27 r. Prikken voor de liniëring in de buitenmarges op veel plaatsen bewaard. Moderne foliëring met potlood in de rechterbovenhoek van elke rectozijde : van 0 (tweede schutblad) tot 134. Onregelmatigheden : na fol. 6 werden de twee ten dele uitgescheurde bladen genummerd 6a en 6b ; op fol. 112 volgt 112bis, 113 enz. Fol. 133r° draagt, eveneens in de rechterbovenhoek, het Romeins cijfer .Cxxix., vermoedelijk een oorspronkelijke foliëring.

Er kunnen in het boekblok duidelijk vijf codicologische eenheden onderscheiden worden : 1. fol. 1r°-78v° ; 2. fol. 79r°-96v° ; 3. fol. 97r°-101v° ; 4. fol. 102r°-128v° ; 5. fol. 129r°-134v°. Zoals uit de tekst blijkt, sloot deel 4 oorspronkelijk bij deel 1 aan ; vgl. hierna INHOUD, fol. 102r°.

Eén hand : (vrij slordige) littera textualis. Rode lombarden van 1, 2 en 3 r. hoog. Rubrieken in het gedeelte tot fol. 78v° : de tekst van de rubriek staat dan meestal, met de gewone bruine inkt, soms rood onderstreept, tevens in de ondermarge ; op fol. 43v°-45v° echter in de buitenmarges, *naast* de rubriek, evenals op fol. 12r°, 39v°, 46v° en 47v°. Rubricering ; rode onderstreping ; hier en daar in de buitenmarges zwarte paragraaftekens, rood aangestreept. Talrijke correcties en aanvullingen in de marges.

Band gerestaureerd in 1968 : kalfsleideren band op houten borden, met op voor- en achterplat een raam in dubbele fileet (ca. 144 × 93 mm), waarbinnen een kleinere rechthoek in enkele fileet (ca. 120 × 68 mm) met ruitenveld in de binnenruimte. Vijf ribben op de rug. In het onderste vakje een klein groenleideren strookje opgekleefd met in goudstempeling : *HS. 1374*. Vooraan twee perkamenten schutbladen, waarvan het eerste, afkomstig uit een afgedankt handschrift met Latijnse tekst,

oorspronkelijk dienst deed als dekblad. Achteraan één schutblad, oorspronkelijk dekblad : op de rectozijde een notariële tekst in het Frans (13de eeuw), gedeeltelijk weggeveegd en overschreven met Middelnederlandse tekst (15de eeuw), waarvan echter het grootste deel is weggesneden, op de versozijde een Latijnse tekst (15de eeuw ?).

W. de Vreese heeft er als eerste op gewezen dat dit manuscript van dezelfde hand is als hs. Brussel, K.B. 2905 dat, op grond van een eigendomsmerk achterin, aan het Rooklooster kan worden toegekend⁽⁹⁴⁸⁾. Inmiddels heeft men de kopiist kunnen identificeren als een broeder die ten laatste vanaf 1393 in het genoemde klooster als librarius van de Dietse boeken actief was en aan wie, afgezien van wat rubriceerwerk, correcties e.d. in weer andere handschriften, in totaal een vijftal manuscripten (ten dele) kunnen worden toegeschreven⁽⁹⁴⁹⁾. Na de opheffing van Rooklooster in 1784 geraakte het boekenbezit van de abdij verspreid. Het hier beschreven handschrift dook in 1825 weer op bij de veiling van een deel van de bibliotheken van de abdij van Tongerlo en van het Museum der Bollandisten, waar het door de Engelse bibliofiel Sir R. Heber werd verworven. Misschien nog voor de dood van Heber kwam het in het bezit van C. P. Serrure, uit wiens nalenschap het in 1878 door de Universiteitsbibliotheek werd gekocht⁽⁹⁵⁰⁾.

Literatuur : N. DE PAUW, "De vijf nieuwe Handschriften van Maerlant's Spiegel Historiael", *V.M.K.V.A.*, 1888, p. 378-385 (p. 381-384) — Hein van Aken, *Vierde Martijn*, uitgegeven, ingeleid en toegelicht door W. E. HEGMAN, Zwolle, 1958, p. 34-52 — *Van der feesten een proper dinc, uitgegeven door een werkgroep van Groningse neerlandici*, Groningen, 1972, p. 9-12 — *Den anderen merten. Synoptische archiefeditie van Jacob van Maerlant's tweede Martijn*, bezorgd door Th. MERTENS, Nijmegen, 1978, 37-43 — *Pretiosa Neerlandica*, p. 51-52 (nr. 20) — G. HENDRIX, *Bernardina en Cisterciensia in de Universiteitsbibliotheek*, Gent (1990), p. 120-124 (E12).

INHOUD

fol. 1r° : Dit sijn dier liede woerde van gallen [*Spiegel historiael*, 1ste Partie, VI, 7]⁽⁹⁵¹⁾

(948) W. DE VREESE, "Nieuwe Middelnederlandsche fragmenten. IX. Drie nieuwe fragmenten van den Spiegel historiael", *T.N.T.L.*, jg. 17 (1898), p. 200-222 (p. 221).

(949) J. DESCHAMPS, *Middelnederlandse handschriften uit Europese en Amerikaanse bibliotheken*, Leiden, 1972², p. 96-97 ; vgl. DEZ., *The Vienna Manuscript of the 'Second Part' of the "Spiegel historiael"*, Copenhagen, 1971, p. 44-48.

(950) *Catalogue de la bibliothèque de M. C. P. Serrure*, dl. 2, Bruxelles, 1873, p. 96, nr. 2563 ; *Manuscripts relatifs à notre histoire littéraire délaissés par feu M. Serrure*, (Brussel, 1872), nr. VIII.

(951) Vgl. M. DE VRIES en E. VERWIJS, *Jacob van Maerlant's Spiegel historiael*, Leiden, 1863, dl. 1, p. 242-243 ; de tekst van het hier beschreven handschrift uitgegeven door N. DE PAUW, *Middelnederlandsche gedichten en fragmenten*, dl. 2, Gent, 1903, p. 171-172.

Inc. Die gode die eweleke leuen : Ende hare giften bi redenen geuen : Als si ane liede willen wreken : Hare mesdoen ende hare mespreken : So geuen si hen een geval : Ende hare gevoech te male al ...

Expl. Men vint van hen menegen groet : Die hen seluen eer slaen te doot : Dan si wiselike in der hoede : GhedoeGEDen lange armoede :

fol. 1v^o-3v^o : In dierste partie van den spiegele hystoriale In tseste boec Tullius cyceroens prouerbien [*Spiegel historiael*, 1ste Partie, VI, 8-10] ⁽⁹⁵²⁾

Inc. VAn gerechtecheiden es bekent : Dat dat es fundament : Dat men niemen onrecht ne doet : Ende men si der gemeinten goet : ...

Expl. Hier dunct mi best af gebroken : Van des wijs mans tullius sproken : Nu eest tijt dat wi keren : Tote des vroeds senecaes leeren : // Seneca. Plus possunt pauca precepta sapientie si illa in prumptu et in usu tibi sint : Quam si multa didiceris si illa non habeas ad manus

fol. 4r^o-37r^o : In dierste partie van den spiegele hystoriale In dachtenste boec .xxxij.ste capittel Van seneca den wisen [*Spiegel historiael*, 1ste Partie, VIII, 32-75] ⁽⁹⁵³⁾

Inc. SENeca als wijt horen. Was wt spaengen geboren. Van cordes vter goeder poert. Te roeme quam hi om dat hi gehoert. Gherne was van allen wisen

...

Expl. Die dese twee trect te hem waert. Sonder hoegen clercgien art. Mach hi wel ter wijsheit comen. Diene bringt te langer vromen

fol. 37r^o-38v^o : *Persius prouerbien* [*Spiegel historiael*, 1ste Partie, VIII, 76] ⁽⁹⁵⁴⁾

Inc. Seneca endt hier ter stede. Sine woerde ende sine sproken mede. So datmen wel mach verstaen. Dat hi met wijsheiden was bevaen ...

Expl. Hi leuet harde salechlike. Getroesti dorperre troest maecti rike. Al mindert dijn coren in den tas. Dijn ander coren leit in tgras.

fol. 38v^o-39v^o : *Juvenaels prouerbien* [*Spiegel historiael*, 1ste Partie, VIII, 77] ⁽⁹⁵⁵⁾

Inc. Percius endt hier sine tale / Hoert hier voert van iuuenale. Ru ghehaert ouer die lede. Toecht moet van groter wreethede ...

Expl. die wille van voert te winnene meer. Ghelt doet wachten nauwen keer. Hier endt nu altemale. Die prouerbien van iuuenale

fol. 39v^o-40r^o : *Stacius prouerbien* [*Spiegel hietoriael*, 1ste Partie, VIII, 78] ⁽⁹⁵⁶⁾

(952) Vgl. DE VRIES-VERWIJS, *A. W.*, dl. 1, p. 243-246.

(953) Vgl. DE VRIES-VERWIJS, *A. W.*, dl. 1, p. 411-453.

(954) Vgl. DE VRIES-VERWIJS, *A. W.*, dl. 1, p. 453-454.

(955) Vgl. DE VRIES-VERWIJS, *A. W.*, dl. 1, p. 454-455.

(956) Vgl. DE VRIES-VERWIJS, *A. W.*, p. 455-456.

- Inc. In desen seluen tiden mede : Was te rome in die stede / Een portere als
wijt horen : Ute gallea geboren ...
- Expl. Hets catiuecheide groet. Vrese anevaen sonder noet : Hier endden stacius
bloemekine : Ende nemmeer van den boeken sine
- fol. 40r°-42r° : Dander partie van den spiegele hystoriael. in dierste boec.
lxxxvij. *Marchus fabius quintilliaens bloemen* [*Spiegel historiael*, 2de Par-
tie, I, 87] ⁽⁹⁵⁷⁾
- Inc. Nu vanc van enen man tverstaen : Marchus fabius quintilliaen : Dese .iij.
namen was een man : Die de keiser galba die tyran : Vte spanien brachte
te rome ...
- Expl. Vor iemene te sprekene iet : Dienmen mach geloeuen niet : hier late wi
die tale staen : Van marchus fabius quintilliaen.
- fol. 42r°-46v° : In de derde partie van den spiegele hystoriale In dierste
boec tseuendertechste capittel Van iheronimus bloemen [*Spiegel historiael*,
3de Partie, I, 37-43] ⁽⁹⁵⁸⁾
- Inc. Niet en es salegher dan kersten diet : Want hen god hemelrike behiet : Niet
en es salegher sonder sage : Dan leuen seker alle dage ...
- Expl. Dien te na gaet mine sprake : Biddic te beterne sine sake : Hier endden
iheronimus woert : Nu hort van anderen bloemen voert
- fol. 46v°-47r° : In dander boec vander derder partien. In den spiegel hysto-
riael / *Claudiaens bloemen* [*Spiegel historiael*, 3de Partie, II, 15] ⁽⁹⁵⁹⁾
- Inc. IN des selues theodosius tiden : Daer [ic ⁽⁹⁶⁰⁾] die woert liet voren liden :
Wart temaus in iherusalem : Een kint geboren men sach an hem : ...
- Expl. Dichtere ende scriuere mede : Die beste die was in enege stede : Hoe hi
an den keiser es coemen : Latic staen ende ga ten bloemen
- fol. 47r°-48v° : In terde boec van der seluer partien / *Ambrosius bloemen*
[*Spiegel historiael*, 3de Partie, III, 15-16] ⁽⁹⁶¹⁾
- Inc. Nv selen wi ambrosius bloemen : Selke nuttelike hier noemen : Die mildelike
deilt in sijn leuen : Die gracie die hem es gegeuen : Den anderen diere hebben
noet : Hen comter af wasdoem groet ...
- Expl. Onder der riker liede wesen : De arme hebben voordeel van desen : Hier
late wi sente ambrosius woert : Ende gaen bloemen zoeken voert.
- fol. 48v°-49v° : Dit steet in den vijfsten boec vander derder partien van den

(957) Naar het hier beschreven handschrift uitgegeven in DE VRIES-VERWIJS, *A. W.*, dl. 2, p. 11-15; vroeger al in J. F. WILLEMS, *Mengelingen van historisch-vaderlandschen Inhoud*, Antwerpen, 1827-1830, p. 463-476.

(958) Vgl. DE VRIES-VERWIJS, *A. W.*, dl. 2, p. 79-86.

(959) Vgl. DE VRIES-VERWIJS, *A. W.*, dl. 2, p. 106-107.

(960) In de marge, met invoegeteken op deze plaats.

(961) Vgl. DE VRIES-VERWIJS, *A. W.*, dl. 2, p. 165-167.

spiegele hystoriael / prospers bloemen [*Spiegel historiael*, 3de Partie, V, 47] ⁽⁹⁶²⁾

Inc. Prosperes doet ons bekinnen : // Wi selen die liede also minnen : Dat wi niet en selen laten : Wi en selen hare messtaen haten ...

Expl. Den kelnere binnen diep : Alst ouer toter vonden liep : Datter na volgt laten wi liden : Ende willen ten anderen bloemen tiden

fol. 49v°-50v° : In de selue partie In tselue boec / *Fulgentius bloemen* [*Spiegel historiael*, 3de Partie, V, 55] ⁽⁹⁶³⁾

Inc. IN skeisers zenons tiden was : Fulgentius die vele las : Ende maecte mede vele vertoene : Louelijc van goeden doene ...

Expl. Menech ander heilech man : Dies ic gescriuen niet en can : Waren in dien seluen tiden : Maer wi moeten ouerliden : Elre daer ander bloemen staen : Die willen wi u seggen saen

fol. 50v°-51v° : In dachtende boec van dier seluer partien Sente ysidorus bloemen [*Spiegel historiael*, 3de Partie, VIII, 9] ⁽⁹⁶⁴⁾

Inc. Nv leggen wi van den keyseren neder : Ende keren ten pausen weder : Doe de paeus deusdedit was doot : Doe wart paeus een here groet ...

Expl. So hoger staet so swaerre val : Want men emmer dalen sal : Hier laten wi ysydorus woert : Ende keren weder ten bloemen voert :

fol. 51v°-53r° : Hier keric weder in den sesten boec van der seluer partien. van boecius bloemen. // *boecius bloemen* [*Spiegel historiael*, 3de Partie, VI, 11-12] ⁽⁹⁶⁵⁾

Inc. Te dien tiden so was symachus : Ende die reine patricius : Een wijs man die enen boec maecte : Daer hi der wijsheit in genaecte ...

Expl. Nam hi hem in dinde sijn leuen : Als ment besceeden sal hier naer : Ende dit was in ons heren iaer : .xxi. ende hondert weruen viue : Dat hine dede van den liue.

fol. 53r°-57r° : In den vierden boec. vander vierder partien in den spiegele hystoriael *Meester huges doot ende ander dinc* [*Spiegel historiael*, 4de Partie, IV, ?] ⁽⁹⁶⁶⁾

Inc. IN diaer doemen screef gereede .m. c. ende .xl. mede : Soe starf huge van parijs : Te sente victors die harde wijs : Was ende van groter conste godweet ...

(962) Vgl. DE VRIES-VERWIJ, *A.W.*, dl. 2, p. 330-331.

(963) Vgl. DE VRIES-VERWIJ, *A.W.*, dl. 2, p. 343-345.

(964) Vgl. DE VRIES-VERWIJ, *A.W.*, dl. 3, p. 71-72.

(965) Vgl. DE VRIES-VERWIJ, *A.W.*, dl. 2, p. 360-363.

(966) Naar dit handschrift uitgegeven door N. DE PAUW, *Middelnederlandsche gedichten en fragmenten*, dl. 2, p. 172-185.

Expl. Dies heuet mijn here nv al vergeten : Hine can niewer af vermeten : Dan van hogen sticken godweet : Die hem wilen waren ongereet :

fol. 57r°-60r° *Van meester rijckarde van sente victors* [*Spiegel historiael*, 4de Partie, IV, ?] (967)

Inc. Ouer suete auonture : Hoe menegen sidi worden suere : Lettel goet van dijnre salecheit : Es in mijn herte nv bereit ...

Expl. Want dies niet en conde verstaen : Mochter lichte onbate aue ontfæen : Daer latic van rikarde die bloemen : Ende ic salse v voert van sente bernarde noemen :

fol. 61r°-78v° : Inden vijfsten boec vander vierder partien van den spiegele hystoriale Sente bernaerd / *Hier begennen sente bernards bloemen van goeden leuene* [*Spiegel historiael*, 4de Partie, V, ?] (968)

Inc. BESich wi hebben al gelaten : Ende sijn di gevolget in caritaten : Want die werelt es ouerlidende : Ende al dat es ouertidende ...

Expl. Wie dat woert heeft in den mont : Ende niet in therte te geeerre stont : Hi es ydel ende roekeloës : Ende diet in therte heuet altoes : Ende niet in den mont godweet [...] (969)

fol. 79r°-96v° : [Gielis van Molhem en Hendrik, *Rinclus*] (970)

Inc. Deus edel god vanden paradyse : Gheeft gracie van molhem gielise : Dat hi wten walssche vertiere : In dietsche woerde die staen in prise ...

Expl. Si trect met haren telken kere : Sonden ende quaetheiden meerre : Die gerne v doget maken cleene : Si cnaecht u tflaesck af toten beene : Alse si es daer hort wat ic meene (971)

fol. 97r°-97v° : Dit es wanen dat de heren sijn comen Ende es vter rosen genomen [Uit Hein van Aken (?), *Die Rose*] (972)

Inc. Armoede heeft ghierecheiden bracht : Die in de werelt heeft groete macht : Want gierecheide heeft gedaen : Dicke menegen man verslaen ...

(967) Naar dit handschrift uitgegeven door N. DE PAUW, *A.W.*, p. 185-193.

(968) Naar dit handschrift uitgegeven door N. DE PAUW, *A.W.*, p. 193-250.

(969) Naar het (enig bewaarde) afschrift in dit manuscript uitgegeven door P. LEENDERTZ, *Het Middennederlandsche leerdicht Rinclus*, Amsterdam, 1893 ; voordien al door C.P. SERRURE in *Vaderlandsch Museum*, jg. 3 (1859-60), p. 225-286.

(970)

(971) Onderaan de bladzijde, als reclame : "Ende als en dar".

(972) Vgl. *Die Rose van Hein van Aken*, ed. E. VERWIJ, 's-Gravenhage, 1868, p. 154-55, v. 9001-9014. De tekst uit ons handschrift uitgegeven door F. A. SNELLAERT, *Nederlandsche gedichten uit de veertiende eeuw*, Brussel, 1869, p. 704-706 ; zie ook de verwijzingen aldaar. Het vervolg op het *Rose*-fragment vertoont slechts *thematisch* overeenkomst met Jan van Boendale, *Der leken spiegel*, I, 35 (vgl. ed. M. DE VRIES, Leiden, 1844, p. 137 e.v.) ; in werkelijkheid gaat het om een tweede uittreksel uit *Die Rose* : vgl. W. E. HEGMAN, "Een fragment uit het Heber-Serrure-Hs. (U.B. Gent, MS 1374) geïdentificeerd", *De Nieuwe Taalgids*, jg. 46 (1953), p. 153-154.

Expl. Daer af princen ende coninge : Ierstwerf quamen ende lantsheren : Die nu hare aerme volc ontderen :

fol. 97v^o-99r^o : Noch een redene sal hier na comen : Die vten leeken spiegel es genomen : [Jan van Boendale (?), *Vander wraken*] ⁽⁹⁷³⁾

Inc. Hier begent die ander boec : Hoe god sinen swaren vloec : Op die kerstene senden sal : Ende om der menschen sonden al ...

Expl. Sal hen god doen na dit leuen : Ende hen alselc ordeel geuen : Also hi selue doet gewach : Wies mont niet liegen en mach :

fol. 99v^o-101v^o : blank (fol. 100v^o en 101r^o afgeschreven en gelinieerd)

fol. 102r^o : [Slot van de tekst fol. 61r^o-78v^o : *Sente bernards bloemen : Spiegel historiael*, 4de Partie, V, ?] ⁽⁹⁷⁴⁾

Hi es houerdech ofte wreet : Met desen benic ten endde ⁽⁹⁷⁵⁾ comen : Beide van dichte ende van bloemen : Die sente bernaert in sijn leuen : Van cleervaus heeft wt gegeven :

fol. 102r^o-111r^o : Dit es dierste boec vanden wapen merten [Jacob van Maerlant, *Eerste Martijn*] ⁽⁹⁷⁶⁾

Inc. Wapen merten hoe saelt gaen : Sal dese werelt lange staen : In dus crancken loue : Soe sal mijn vrouwe ver eere saen : ...

Expl. Van hare comt ons dbehout : In hare benic tindenne bout : Onse dyaloge : In vrage nemmeer no en toge :

fol. 111r^o-113v^o : Hier es dierste boec vte dat heeft .LXXi. clauselen. ende elc clausele heeft .xiiij. verse : Ende hier volgt dander boec ende heeft in .XXvi. clauselen ende elc clausele oec .Xiiij. verse [Jacob van Maerlant, *Tweede Martijn*] ⁽⁹⁷⁷⁾

Inc. Slaepstu mertijn slaep dijn sin : Sprec heefstu geen spreken in : Du duncs mi verdoren : Dune achts anders meer no min : Dan weelde ende gewin ...

Expl. Nu moete ons god brengen daer : Daer minne niet en endt hare iaer : Ende ten lesten stonden : Vrien met sinen wonden : Amen

fol. 113v^o-119r^o Hier es dander boec vte. die .xxvj. clauselen in heeft. Ende

(973) Vgl. F. A. SNELLAERT, *A.W.*, p. 706-709 ; N. DE PAUW, *A.W.*, p. 260-264. Wat de verkeerde identificatie in ons handschrift betreft, zie : J. VERDAM in *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Akademie van Wetenschappen. Afd. Letterkunde*, 7 (1891), p. 16.

(974) Naar dit handschrift uitgegeven door N. DE PAUW, *A.W.*, p. 250.

(975) Of : *ende* ; de tweede *d* hoe dan ook onduidelijk.

(976) Vgl. *Jacob van Maerlant's Strophische gedichten*, ed. J. VERDAM en P. LEENDERTZ, Leiden, 1918, p. 1-45 ; J. VAN MIERLO, *Uit de Strophische gedichten van Jacob van Maerlant*, Zwolle, 1954, p. 26-91.

(977) Vgl. VERDAM-LEENDERTZ, *A.W.*, p. 46-60 ; *Den anderen merten. Synoptische archief-ediitie van Jacob van Maerlant's tweede Martijn*, ed. Th. MERTENS, Nijmegen, 1978.

hier volgt de derde boec [Jacob van Maerlant, *Derde Martijn* of *Van der Drievoudechede*] ⁽⁹⁷⁸⁾

Inc. IC mane manne metten wiuen : Die dit gedichte lesen ende scriuen : Op den hoechsten ban : Dat sijt laten reene bliuen : ...

Expl. Die de doot wrac van abelle : Moet ons bringen ter hoegher celle : Dats in abrahams scoet : Na dese corte doot. Amen

fol. 119r°-128r° : Hier es de derde boec vte Die .XXXIX. clauselen in heeft ende elc clausele .Xij. verse Ende hier volcht de vierde boec ende dese indt op .XiX. elc clausele [Hein van Aken (?), *Vierde martijn*] ⁽⁹⁷⁹⁾

Inc. Iacop die van mertene vant : Heeft mi gesent enen brant : Die mi heeft ontsteken : Nu eest met mi also bewant ...

Expl. Ende die valsche wonden : Die heren mesdoen merten spaer : En valle niet in haren caer : Latet den genen gronden. Die de dinc gemonden : Nota : — Hier es tferde mertens boec vte. dat in heeft .Xlvij. clauselen ende elke van .XiX. versen

fol. 129r°-131v° : Dit dichte oec iacob van marlant [Jacob van Maerlant, *Der kerken claghe*] ⁽⁹⁸⁰⁾

Inc. In dit gedichte settic voren : Wie dat doget heeft vercoren : Van hem en comt negeene blame : Al eest dat hem de quade storen ...

Expl. Die ons troeste in dit ellinde : Dor sijn heilege wonden viue : Soe dat de heilege kerke in eeren bliue. Amen

fol. 131v°-132r° : Dits vter roljen van der feesten genomen [*Van der feesten een proper dinc*, v. 169-212] ⁽⁹⁸¹⁾

Inc. Lieue her clerc hoe mach dat sijn : Dat de minnaren so sere clagen : Ouer de minne die es so fijn Ic wane sise niet en connen dragen ...

Expl. Si die minne souden beiaigen : Ende hoe sise vort souden antieren : Ende vroedelike in therte dragen :

fol. 132r°-133r° : Dit sijn .iiij. dinge die de minne werct oec in die rolje [*Van der feesten een proper dinc*, v. 561-648] ⁽⁹⁸²⁾

Inc. Noch sijn vrouwe .iiij. ander dinge : Die de minne te werkene pliet : In alle minneren sonderlinghe : Die si doegen doet verdriet ...

Expl. Onversadelike es die minne : Altoes in den vierden graet : Want al heeft si alsoe ict kinne : Hare begherte si es onuersaedt

(978) VERDAM-LEENDERTZ, A.W., p. 61-85.

(979) Hein van Aken, *Vierde Martijn*, ed. W. E. HEGMAN, Zwolle, 1958 ; voordien al uitgegeven door C. P. SERRURE in *Vaderlandsch Museum*, jg. 4 (1861), p. 55-90.

(980) Vgl. VERDAM-LEENDERTZ, A.W., p. 144-150 ; VAN MIERLO, A.W., p. 164-179.

(981) *Van der feesten een proper dinc. Temperamentvolle vriendschap tussen hof en hemel*, Tekstuitgave en interpretatie door H. VEKEMAN, Nijmegen, 1981, p. 11-12.

(982) In de editie VEKEMAN, p. 25-28.

Lit: J.A.M. Biemans, *Onsen Spieghele*
Ystoriacle in Vlaemsche Reusen, 1992.
zie document.

CODICOLOGISCH REGISTER (*)

1. Kopieerwerk en decoratie

- afschrijving : 663 ; 668 ; 693 ; 697 ; 705 ; 718 ; 785 ; 895 ; 896 ; 902 ; 904 ; 908 ; 941 ; 942 ; 946 ; 965 ; 966 ; 976 ; 1016 ; 1017 ; 1029 ; 1035 ; 1080 ; 1101 (1) ; 1171 ; 1267 ; 1268 ; 1269 ; 1271 ; 1272 ; 1273 ; 1291 ; 1292 ; 1293 ; 1305 ; 1330 ; 1342 ; 1348 ; 1359 ; 1365 ; 1371 ; 1374
- cadellen : 1029 ; 1271
- foliëring (oude) : 693 ; 718 ; 904 ; 976 ; 1035 ; 1038 (?) ; 1080 ; 1267 ; 1269 ; 1272 ; 1273 ; 1291-93 ; 1359
- fragment(en) : 691, 896a
- grotesken : 941
- houtsnode : 1342
- initialen (versierde) : 663 ; 668 ; 693 ; 705 ; 902 ; 908 ; 941 ; 942 ; 946 ; 966 ; 976 ; 1016 ; 1017 ; 1038 ; 1101 (1) ; 1171 ; 1267 ; 1269 ; 1301 ; 1305 ; 1329 ; 1339 ; 1340 ; 1343 ; 1347 ; 1354 ; 1355
- kopiïsten :
- Blaren, Jakeminne van - : 1354
- Braem, Joanna : 668 (?)
- Brukere, Christophorus : 1357
- Craeys : 942
- Cuyermans, Baerbara : 902
- Gherijts dochter, Machtelt : 663
- Jacobs, Heilken : 966
- Moninx, Thomas : 1016 ; 1080
- Poelke, Elizabeth van - : 902
- Rincs, Wiven : 1339
- Rooklooster-librarius : 1374
- Steenberghen, Mergriete van - : 902
- Swettere, Jan de - : 1271
- Vlieghe, Lijsken : 904
- Woelputte, Martine van - : 693
- koptitels : 693 ; 1374
- liniëring : 663 ; 668 ; 691 ; 718 ; 895 ; 896 ; 902 ; 904 ; 941 ; 942 ; 946 ; 965 ; 966 ; 976 ; 1016 ; 1035 ; 1038 ; 1080 ; 1101 (1) ; 1268 ; 1271 ; 1292 ; 1293 ; 1329 ; 1330 ; 1339 ; 1340 ; 1344 ; 1348 ; 1351 ; 1353 ; 1354 ; 1355 ; 1357 ; 1359 ; 1360 ; 1365 ; 1371 ; 1374
- littera cursiva : 693 ; 697 ; 705 ; 718 ; 785 ; 902 ; 1017 ; 1029 ; 1038 ; 1049 ; 1273 ; 1291 ; 1292 ; 1293 ; 1305 ; 1330 ; 1342 ; 1348 ; 1359 ; 1365 ; 1369
- littera hybrida : 668 ; 895 ; 896 ; 902 ; 904 ; 908 ; 946 ; 965 ; 966 ; 1016 ; 1035 ; 1038 ; 1080 ; 1171 ; 1267 ; 1268 ; 1269 ; 1272 ; 1301 ; 1329 ; 1330 ; 1339 ; 1340 ; 1342 ; 1343 ; 1344 ; 1346 ; 1349 ; 1350 ; 1351 ; 1352 ; 1354 ; 1355 ; 1356 ; 1359 ; 1360 ; 1365
- littera textualis : 663 ; 691 ; 693 ; 697 ; 718 ; 895 ; 896a ; 941 ; 942 ; 976 ; 1101 (1) ; 1269 ; 1271 ; 1272 ; 1330 ; 1347 ; 1348 ; 1353 ; 1357 ; 1359 ; 1360 ; 1365 ; 1371 ; 1374
- lombarden : 668 ; 691 ; 693 ; 697 ; 895 ; 896 ; 896a ; 904 ; 908 ; 941 ; 942 ; 946 ; 965 ; 966 ; 976 ; 1016 ; 1017 ; 1035 ; 1038 ; 1049 ; 1080 ; 1101 (1) ; 1171 ; 1267 ; 1268 ; 1269 ; 1271 ; 1272 ; 1273 ; 1291 ; 1292 ; 1293 ; 1301 ; 1305 ; 1329 ; 1330 ; 1339 ; 1340 ; 1343 ; 1344 ; 1346 ; 1347 ; 1348 ; 1349 ; 1350 ; 1351 ; 1352 ; 1353 ; 1354 ; 1355 ; 1356 ; 1357 ; 1359 ; 1360 ; 1365 ; 1371 ; 1374
- miniaturen : 693 ; 1347 ; 1353
- paragraaftekens : 663 ; 693 ; 896 ; 941 ; 942 ; 946 ; 965 ; 966 ; 976 ; 1038 ; 1049 ; 1080 ; 1101 (1) ; 1171 ; 1267 ; 1269 ; 1271 ; 1272 ; 1273 ; 1291 ; 1292 ; 1293 ; 1330 ; 1339 ; 1344 ; 1347 ; 1349 ; 1351 ; 1374
- prikken : 663 ; 693 ; 718 ; 896 ; 902 ; 904 ; 941 ; 946 ; 966 ; 1016 ; 1017 ; 1029 ; 1038 ; 1049 ; 1080 ; 1101 (1) ; 1171 ; 1268 ; 1269 ; 1271 ; 1273 ; 1291 ; 1292 ; 1305 ; 1329 ; 1330 ; 1339 ; 1344 ; 1347 ; 1348 ; 1353 ; 1354 ; 1355 ; 1356 ; 1371 ;
- randversiering : 668 ; 895 ; 902 ; 946 ; 1171 ; 1354
- reclamen : 663 ; 693 ; 705 ; 896 ; 902 ; 904 ; 941 ; 942 ; 946 ; 965 ; 1016 ; 1017 ; 1038 ;

(*) De getallen in dit register verwijzen naar het nummer van het handschrift.

1080 ; 1101 (1) ; 1171 ; 1267 ; 1269 ; 1271 ;	1741 : 902
1273 ; 1305 ; 1329 ; 1330 ; 1339 ; 1340 ;	1743-44 : 1355
1350 ; 1351 ; 1353 ; 1355 ; 1374	1746 : 1268
regelvulling : 1371	1750 : 1271
representanten : 691 ; 896 ; 904 ; 941 ; 942 ;	1756 : 1355
965 ; 966 ; 1016 ; 1017 ; 1080 ; 1171 ;	1760 : 1301
1272 ; 1291 ; 1292 ; 1329 ; 1350 ; 1359	1817 : 1369
rubricering (rood) : 663 ; 668 ; 693 ; 697 ;	2141 : 668
718 ; 895 ; 896 ; 902 ; 904 ; 908 ; 942 ; 946 ;	3818 : 1329
965 ; 966 ; 976 ; 1016 ; 1017 ; 1029 ; 1035 ;	3823 : 1080
1038 ; 1049 ; 1080 ; 1101 (1) ; 1171 ; 1267 ;	3856 : 1017
1268 ; 1269 ; 1271 ; 1272 ; 1273 ; 1293 ;	3867-69 : 1365
1301 ; 1305 ; 1329 ; 1330 ; 1339 ; 1340 ;	4235 : 966
1343 ; 1344 ; 1346 ; 1347 ; 1348 ; 1349 ;	4636-46 : 1348
1350 ; 1351 ; 1352 ; 1353 ; 1354 ; 1355 ;	4639-40 : 1365
1356 ; 1357 ; 1359 ; 1360 ; 1365 ; 1371 ;	5304 : 1351
1374	5670 : 1339
rubricering (geel) : 941	5817 : 1330
rubrieken : 663 ; 668 ; 693 ; 895 ; 896 ; 896a ;	5824 : 908
902 ; 904 ; 908 ; 941 ; 942 ; 946 ; 965 ; 966 ;	5855-57 : 1351
976 ; 1016 ; 1017 ; 1029 ; 1038 ; 1049 ;	6109-16 : 1355
1080 ; 1101 (1) ; 1171 ; 1267 ; 1268 ; 1269 ;	7079 : 1352
1271 ; 1273 ; 1291 ; 1301 ; 1305 ; 1329 ;	7223 : 1330
1330 ; 1339 ; 1340 ; 1343 ; 1344 ; 1347 ;	7546 : 1016
1348 ; 1349 ; 1350 ; 1351 ; 1352 ; 1353 ;	7546/47 : 1080
1354 ; 1355 ; 1356 ; 1357 ; 1359 ; 1360 ;	7547 : 1330
1365 ; 1371 ; 1374	7549 : 902
signaturen : 663 ; 705 ; 895 ; 896 ; 902 ; 946 ;	8068 : 1351
965 ; 966 ; 1016 ; 1017 ; 1038 ; 1049 ;	8077 : 1351
1171 ; 1267 ; 1268 ; 1269 ; 1271 ; 1329 ;	8526 : 705
1330 ; 1339 ; 1340 ; 1343 ; 1347 ; 1351 ;	8531 : 902
1352 ; 1353 ; 1355 ; 1356	8590 : 697
tekeningen : 1272 ; 1273 ; 1330 ; 1353 ; 1357	8599 : 1080
	8573 : 1029
2. Papier	8601 : 1269 ; 1301
Briquet	8606 : 1080
230 : 697	8614 : 902
357 : 663 ; 1329 (?)	8615 : 1330
358 : 1080 ; 1340	8627 : 1348
380 : 697	8635 : 946
382 : 1305	8651 : 1343
393 : 663	8658 : 1269
399 : 1272	8660 : 1080
400 : 663	8680 : 1271
1038/39 : 1080	8684 : 904
1050 : 1349	9177 : 904
1654 : 1035	9179 : 1273
1680-1700 : 1080	9181 : 1267
1697 : 1330	9181-83 : 1080
1726 : 1350	9183 : 1016 ; 1329 (?)
1739 : 1330	9613 : 1342
	10019 : 1339

10022 : 1343
 11080-11085 : 1017
 11087 : 1330
 11404 : 895
 11417 : 902
 11423 : 1348
 11423-24 : 1344
 11424 : 1268
 12061 : 1348
 12464 e.v. : 1346
 12476 : 693
 12512 : 1038
 12520 : 1354
 12612-35 : 1349
 12613 : 946
 12616 : 1268
 12627 : 1271
 12628/29 : 1268
 12998 : 1339
 13065 : 1357
 13852 : 1017
 13857 : 697
 13859 : 902
 14181 : 1339
 14229 : 1272
 14236 : 1016
 14237 : 1269
 15063 : 1016
 15076 : 1076

Mošin

Anchor Watermarks

57 : 29 I

152 : 29 i

162 : 663

Piccard

Anker 665 : 896

Buchstabe P IV 359 : 1029

IX 966-1070 : 1269

IX 1067 : 1267

XIII 365-77 : 1269

Kronen I 301-327 : 1348

Ochsenkopf VII, 518 : 1365

IX, 4-5 : 1360

IX, 71/73 : 1365

IX, 183 : 1369

IX, 187 : 902

IX 188 : 1080

IX 189-90 : 1269

IX 331 : 902

IX 391-400 : 1365

3. Banden

band (oorspronkelijke of oude) : 663 ; 693 ;
 697 ; 895 ; 896 ; 902 ; 904 ; 941 ; 942 ; 966 ;
 1016 ; 1017 ; 1038 ; 1049 ; 1080 ; 1267 ;
 1268 ; 1339 ; ; 1343 ; 1347 ; 1351 ; 1355 ;
 1356
 (18de eeuw) : 946 ; 1269 ; 1346 ; 1348 (?) ;
 1360
 (19de eeuw) : 668 ; 1171 ; 1291-93 ; 1329 ;
 1342 ; 1344 ; 1349 ; 1350 ; 1357
 (moderne) : 785 ; 908 ; 965 ; 976 ; 1035 ;
 1273 ; 1330 ; 1340 ; 1352 ; 1353 ; 1354 ;
 1359 ; 1369 ; 1371 ; 1374

binder :

De Buck : 1035

Hulpiau, L. : 1342

Pernot Verstraeten, L. : 1344

fenestra : 663

klavieren : 1038 ; 1356

noppen : 663 ; 1268

paneelstempel : 941

registerband : 1365

ruitenveld : 896 ; 902 ; 904 ; 942 ; 966 ; 1016 ;

1049 ; 1267 ; 1268 ; 1271 ; 1301 ; 1339 ;

1343 ; 1344 ; 1355 ; 1374

slot : 663 ; 693 ; 966 ; 1016 ; 1267 ; 1271 ;

1301 ; 1343 ; 1351 ; 1356

sluithaak : 896 ; 902 ; 1365

sluitlinten : 1272

sluitriemen : 904 ; 941 ; 942 ; 966 ; 1017 ;

1049 ; 1080 ; 1101 (I) ; 1268 ; 1305 ; 1347 ;

1355

stempel

arend : 941 ; 1016 ; 1347

bladmotieven : 976 ; 1371

bloem : 904 ; 1271 ; 1343 ; 1344 ; 1354 ;

1356

bloemen : 1038

Christus gekruisigd : 1269

dieren : 1038

eikel : 1268

fries : 1269

gelaat (?) : 1347

geometrische motieven : 1353

hert : 941

'ihesus' : 1101 (I)

kelk (?) : 1357

kruisbloem : 1353

lelie : 895 ; 1016 ; ; 1343 ; 1347

'maria' : 1101 (I)

'matias': 895
 paaslam : 895 ; 941 ; 942 ; 1339
 pelikaan : 941
 planten : 1268 ; 1329 ; 1348 ; 1356
 ranken : 941 ; 1347 ; 1351
 rozet : 895 ; 1101 (1)
 ruitjes : 1353 ; 1356
 vierpas : 1351
 vogel : 941

4. Bezitters

Alexianen, Antwerpen (Cellebroeders) : 1268
 Assche, August van - : 1101 (1)
 Augustijnen, Herent (Bethlehem) : 941 ; 1271
 Augustijnen, Oudergem (Rooklooster) : 1374
 Augustijnen, Sint-Genesius-Rode (Zevenborren) : 1080 /
 Augustinessen, Bergen op Zoom (Dal van Josaphat) : 693
 Augustinessen, Brussel (Jericho) : 902 ; 904 ; 1016
 Augustinessen, Delft (Dal van Josaphat) : 663
 Augustinessen, Maaseik (St.-Agnes) : 1301
 Augustinessen, Oostmalle : 966
 Augustinessen, Oudenburg (St.-Jansgasthuis) : 1357
 Augustinessen, St.-Truiden (St.-Luciendal) : 895 ; 896 ; 1330
 Barrois, J.-B. : 693
 Beatze, Dominicus en Jacobus : 965
 Begijnhof (Groot), Haarlem : 1269
 Begijnhof, Leuven : 1038
 Behagel (Cousijn) : 1346
 Bogaerde, Anselmus van den - : 1357
 Bollandisten, Antwerpen : 941
 Bolle, Francijnken de - : 1339
 Bosch(s), Marie N. : 1371
 Brigittinessen, Dendermonde (Maria Troon) : 1360 (?) ; 1365 (?)
 Clarissen : 1351, 1356
 Clercq, Pieter de - : 965
 Couflat : 663
 Dechering, Fabianus : 1049
 Deys, Guillaume : 1357
 Dixmude, Johannes : 942
 Doeren (?), Heyndric van den - : 697
 Duyse, Prudens van - : 663 ; 668
 Elderen, Maria van - : 1347
 Essenroe, Aryon van - : 1347
 Franciscanen : 965 ; 1342

Franciscanessen : 1340
 Franciscanessen, Hasselt (St.-Catharinadal) : 1305
 Franciscanessen, Zutphen (St.-Catharina) : 1049
 Gasthuis St.-Elisabeth, Antwerpen : 1101 (1)
 Gf. f[...] : 1267
 Handres, N. de - : 693
 Heber, R. : 1374
 Heremans, J. F. J. : 1339 ; 1353
 Hilbrant dochter, Mari : 1343
 Jezuïeten, Leuven : 1353
 Jonghe, Th. de - : 1354
 Keingiaert, Jkhr de - : 942
 Kloß, Georgius : 908
 Kockx, P. : 1272
 Koekelberg (klooster) : 1017
 Lambin, J. J. : 942
 Lepez, F. : 965
 Lokere, Joos van - : 1080
 Maatschappij der Vlaamsche Bibliophilen, Gent : 1035
 Meere, Jan van der - : 965
 Melges, Henri : 1329
 Meulenaer, O. de - : 718
 Moninx, Thomas : 1016
 Mortier, Carolus de - : 965
 Munsters, Clecken : 1371
 Nijhoff (?) : 966
 Nimmen, Barbara van der - : 1356
 Norbertus van [?], f. - : 946
 Premonstratenzer-klooster : 1355
 Rekendale, J.B. van - : 1346
 Rincs, Wiven : 1339
 Sanggoossa, Clara : 1356
 Schepens : 785
 Schoepen, J.-B. : 1301
 Serrure, C.P. : 693 ; 697 ; 895 ; 896 ; 902 ; 904 ; 908 ; 941 ; 942 ; 1330 ; 1353 ; 1374
 Sleurs (Steurs ?), N.S.G. : 1355
 Snellaert, F. A. : 1017 (?) ; 1029 ; 1038 (?) ; 1171 (?) ; 1250 ; 1267 (?) ; 1268 (?) ; 1272 ; 1273 ; 1301 ; 1305 ; 1350 (?) ; 1351 (?) ; 1355
 Stevens dochter, Agniet en Rikelant : 1269
 Storms, Margariete : 1353
 Vanderhaeghen, F. : 705 ; 946 ; 1049 ; 1369
 Venen, Eva van - : 1038
 Verdussen, J. B. : 1171 (?)
 Vilers, D. (?) : 1352
 Zijpe, Hendric van den - : 1353

REGISTERS OP DE INHOUD DER HANDSCHRIFTEN (*)

I. Register op de gebeden

Aanschijn, gebed tot het H. – van Christus :
1340, 119r° ; *Ad sanctam Veronicam ora-
tio* : 1353, 114v°

Advent, getijden van de – : 1343, 1r° ; zie
ook : tijdeigen

aflaat : zie : vagevuur, zielen

Agatha, gebed tot de H. – : 1343, 175r° e.v.

Agnes, gebed tot de H. – : 1269, 2r°a ; 1343,
175r° e.v. ; getijden van de H. – : 1329,
92v°

Aller Kinderendag, sequentie op – : 1360,
61r° e.v.

ambocht van goeden vridach : zie : Passie,
Goede Vrijdag

Ambrosius, gebed toegeschreven aan de H. – :
1343, 95v° ; gebed tot de H. – : 1340,
189v° ; *Te Deum laudamus* : 1355, 293r°
e.v.

Ananias, Azarias en Misaël, Canticum van – :
1355, 293r° e.v.

Andreas, gebed tot de H. – : 1329, 99r° e.v. ;
1343, 175r° e.v.

Anna, zeven bloemen van St. – : 668, 71r° ;
– *croenken* : 668, 65r° ; gebed tot de H. – :
668, 69r° e.v. ; 1329, 99r° e.v. ; 1343,
102r° ; 1347, 109r° ; gebed op de nage-
dachtenis van de H. – : 1343, 102v° ;
rozenkrans van de H. – : 1347, 110v°

Anna (Samuels moeder), Canticum van – :
1355, 293r° e.v.

Anselmus van Canterbury, gebed van – :
1340, 197v° ; gebed op de naam Jezus
van – : 1357, 104v° ; *Meditatio* van – :
1340, 39v° ;

Antonius, gebed tot de H. – : 1343, 175r°
e.v.

Apollonia, gebed tot de H. – : 1343, 175r°,
e.v.

Arnulf van Leuven, *Salve meum salutare* :
1340, 20r° ; 1343, 168v° ; 1354, 40v°

Artikelen van de Passie : zie : Passie

Athanasius : zie : *Symbolum*

Augustinus, gebed tot de H. – : 1329, 99r°
e.v. ; gebed toegeschreven aan de H. – :
668, 44v° ; 1346, 12v° ; 1357, 80r° ; *Te
Deum laudamus* : 1355, 293r° e.v. ; se-
quentie van de H. – : 1360, 86r° e.v.

Ave facies praeclara : 1340, 119r°

Ave Maria : zie : Maria

avondgebed : *Laudate pueri dominum* : 1357,
13r° ; zie ook : slapengaan

Azarias : zie : Ananias

Barbara, gebed tot de H. – : 1329, 99r° e.v. ;
1340, 216r° ; 1343, 175r° e.v. ; 1347,
117r° ; getijden van de H. – : 1329, 78v°
Bartholomeus, gebed tot de H. – : 1343, 175
e.v.

Beda (pseudo-), gebed op de Zeven Kruis-
woorden : 1346, 104r° ; 1347, 103r°

begin, gebed bij het begin van een onder-
neming : 1346, 1r° ; zie ook : *inganc*

belijdenis : *een generael belyden* : 1346, 99r° ;
*beliinghe der gauen die wi ontfangen
hebben* : 1353, 52v°

Benedictie (Een schone godlike) : 1357, 154v°
berg van Calvarie : 1354, 16v°

berijmd gebed : zie : register op de overige
teksten, onder : gedicht (religieus –)

Bernardus, 'biecht : 1354, 210v° ; gebed tot
de H. – (*ymne*) : 1340, 187v° ; gebed
toegeschreven aan de H. – : 1340, 20r° ;
1343, 168v° ; 1346, 131r°, 134r° ; 1354,
40v° ; (Gulden) Psalter van Maria, toe-

(*) In de hierna volgende registers wordt verwezen naar het nummer van het *handschrift* : de getallen gevolgd door r° en v° geven het folio aan in het handschrift waarvan het nummer voorafgaat.

geschreven aan – : 668, 75r° ; 1340, 101r° ;
acht verzen die de duivel St. – leerde :
1347, 107v° ; 1357, 74v°

Besnijdenis, gebed op de – : 1346, 73v°

*Betrouwene tot gode (van enen minnech-
liken)* : 1353, 63r°

Bevelinghe (een soete –) : 1346, 2r°

biecht, dagelijkse – : 1357, 85r° ; zie ook :
Bernardus

Bloetsturinghen (vij –) : 668, 46v°, 176v° ;
1354, 204v°

Boetpsalmen, zeven – : 1347, 61r° ; 1353,
123r° ; zie ook : psalmen

Brigitta, gebed geopenbaard aan de H. – :
1360, 37r° ; vijftien Pater Nosters van de
H. – : 1346, 107v°

Brugman : zie : Jan Brugman

Calixtus, Pater Nosters toegeschreven aan
Paus – : 1353, 113v°

Calvarie : zie : berg van –

Cantica : 1355, 293r°

Cecilia, gebed tot de H. – : 1343, 175r° e.v.

Chrysostomus : zie : Johannes –

Christina, gebed tot de H. – : 1343, 175r°
e.v.

Clara, gebed tot de H. – : 1343, 175r° e.v.

Clemens, gebed toegeschreven aan Paus – :
668, 39v° ; 1353, 70r°

collecte : 668, 216v° ; 1329, 44r° ; 1347, 92v°

communiegebed : 1330, 146r°, 147v° ; 1340,
35r°, 36r°, v° ; 1343, 95v°, 98v° e.v. ;
1346, 46r° e.v. ; 1347, 128v° e.v. ; 1354,
65v° ; 1357, 94r° ; 1360, 106r° ; zie ook :
Sacrament

Confessoren, sequentie van de – : 1360 ; 61r°
e.v.

Confiteor (in het Latijn) : 1330, 33v°

Cornelius en Cypriaan, gebed tot de H. – :
1343, 175r° e.v.

Credo : 1353, 3r° e.v. ; 1357, 14v°

Croen ons heren : 668, 22v°

crucifix : gebed te lezen voor een – : 668,
84r° ; 1346, 106r°

Cypriaan : zie : Cornelius en Cypriaan

Cyprus, gebed door paus Leo gezonden aan
de koningin van – : 668, 43r°

dagelijks gebed : 1357, 55r°, 61v°, 80r°, 81v°,
85r° ; zie ook : avondgebed enz.

De profundis, vijf – : 668, 197v°

Dirk van Munster, gebed op de Passie : 1357,
122v°

Dominicus, gebed tot de H. : 1340, 180r° ;
1343, 175r° e.v.

Dorothea, gebed tot de H. : 1330, 42r° ;
1343, 175r° e.v.

Driekoningendag, sequentie van – : 1360,
61r° e.v.

Drievuldigheid, gebed tot de H. – : 1343,
175° e.v. ; 1346, 3v° e.v., 12v° e.v. ; 1353,
50v° ; 1357, 3v°, 68r°, 78r° ; 1360, 95v° ;
getijden van de H. – : 1343, 104r° ; se-
quentie van de H. – : 1360, 61r° e.v.

droefheid : zie : troost

duivel, acht verzen die de – St. Bernardus
leerde : 1347, 107v°

elevatie, gebed bij de – : 1347, 127v° ; 1357,
91v°

Elisabeth, gebed tot de H. – : 1329, 99r° e.v. ;
1343, 175r° e.v.

Engelbewaarder, gebed tot de – : 1343, 175r°
e.v. ; 1357, 17r°

Engelen, gebed tot de – : 1343, 175r° e.v. ;
tot de negen koren der – : 1340, 179r° ;
1343, 175r° e.v. ; 1354, 65v°

Erasmus, gebed tot de H. – : 1343, 175r° e.v.

Eucharistie : zie : communiegebed

Ezechiël, Canticum van – : 1355, 293r° e.v.

Fécamp, zie : Johannes van –

Franciscus, gebed tot de H. – : 1343, 175r°
e.v. ; getijden van de H. – : 1340, 185v° ;
sequentie van – : 1360, 86r° e.v. ; vijf
vreugden van – : 1340, 187v°

geboorte, gebed op Christus' – : 1346, 69r°
e.v. ; getijden op Christus' – : 1343, 16v° ;
hymne op Christus' – : 1330, 134r° ; zie
ook : tijdeigen

Geest, *Vanden heiligen* – : 1353, 48r° ; gebed
tot de H. – : 1343, 167r° ; getijden van
de H. – : 1354, 234r° ; sequentie van de
H. – : 1343, 166v° ; 1360, 61r° e.v., 86r°
e.v. ; zie ook : *Veni creator, Veni sancte
spiritus*

geloof, gebed voor een sterk – : 1342, 61v°
e.v.

Gertrudis, gebed tot de H. – : 1343, 175r°
e.v.

getijden : 668 ; 1329 ; 1340 ; 1343 ; 1347 ;

1353 ; 1354 ; zie ook : Geest (H. -), Kruis,
Maria, Wijsheid, enz.

Ghehoeghenisse van onsen here ihesu christi
(*Een bloemeghe*) : 1329, 19r° ; 1340, 40v°

Gregorius, gebed tot de H. - : 1340, 188v°

Gregorius (pseudo-), *Adoro te* : zie : Wapenen
Christi

Gudula, gebed tot de H. - : 1329, 99r° e.v.

Gulden gebed : zie : vagevuur

Habakuk, Canticum van - : 1355, 293r° e.v.

Haec est praeclarum vas : 1357, 81v°

Heiligen, gebed tot Alle - : 1340, 178v° ;

1343, 175r° e.v. ; 1357, 123v° ; getijden

van Alle - : 1329, 61r° ; sequentie van - :

1360, 61r° e.v. ; zie ook litanie

Hemelvaart, sequentie van O.L.H. - : 1360,
61r° e.v.

Hiëronymus, gebed tot de H. - : 1340, 188v° ;
1343, 175r° e.v.

hongersnood, gebed tegen - : 668, 46v°

Honorius, gebed toegeschreven aan paus -
XXI : 1354, 200v°

Hymnen, voor Kerstdag : 1360, 61r° e.v. ;
- voor het hele jaar : 1329, 99r° ; zie ook :
sequenties

inganc van bedinghen (Een) : 1353, 46v°

Innocentius III, gebed toegeschreven aan
paus - : 1347, 92v°

Israël, Canticum van de kinderen van - :
1355, 293r° e.v.

Jacob, gebed tot de H. - : 1343, 175r° e.v.

Jan Brugman, *Och eewelic is so lanck* : 1347,
135v°

Jesaja, Canticum van - : 1355, 293r° e.v.

Jan, sequentie van St. - : 1360, 61r° e.v. ;
sequentie van St. - in de Olie : 1360, 61r°
e.v.

Johannes Baptista, gebed tot de H. - : 1329,
99r° e.v. ; 1340, 184r° ; 1343, 175r° e.v. ;
sequenties van - : 1360, 86r° e.v.

Johannes Chrysostomus, 'Misgebed' : 1346,
43v°

Johannes Evangelist : zie ook : Jan

Johannes van Fécamp, *Summe sacerdos* :
1330, 147v° ; 1343, 95v°

Joris, gebed tot de H. - : 1340, 183v°

Jozef, gebed tot de H. - : 1330, 22v° ; 1346,
67v°

Katharina, gebed tot de H. - : 1329, 99r°
e.v. ; 1340, 213v°, 215r° ; 1343, 175r°
e.v. ; getijden van de H. - : 1329, 88v°

Kelk, gebed tot de - : 1347, 128r°

kerk, gebed als men een - betreedt : 1346,
41v°

kerkhof, gebed voor een ziel te lezen op
een - : 668, 213r°

kerkwijding, sequentie : 1360, 86r° e.v.

Kerstdag, gebed voor na - : 1346, 66r° ;
hymnen voor de getijden van - : 1360,
61r° e.v. ; sequentie van : 1360, 62r° e.v. ;
zie ook : geboorte

Kind Jezus, gebed te ere van het - : 1346,
67r°

kinderen : zie : Aller kinderendag

Koningen, gebed tot de H. Drie - : 1330,
21v° ; 1346, 75r°

Kribbe : gebed tot Jezus in de - : 1346, 70
e.v. ; zie ook : geboorte, Kerstdag

kroon : zie : *Croen, Voorghespan*, Maria

Kruis, devotie tot het H. - : 1330, 41r° ; 1346,
126v° ; 1353, 68v° ; 1369, 10r° ; gebed op
de drie uren van Christus aan het - : 668,
226r° ; gebed tot Christus aan het - : 1340,
119v° ; 1346, 125v° ; getijden van het
H. - : 1329, 1r° ; 1340, 1r° ; 1353, 5v° ;
zie ook : Maria

kruisbeeld : zie : crucifix

kruisgang : 1354, 1r°

Kruiswoorden, devotie op de Zeven - : 1330,
20r° ; gebed op de Zeven - : 1343, 142r° ;
zie ook : Beda

Lambertus, gebed tot de H. - : 1329, 99r e.v.

Laudate pueri dominum : zie : avondgebed

Laurentius : gebed tot de H. - : 1329, 99r°
e.v. ; 1340, 181v°, 183r° ; 1343, 175r° e.v.

Leden Christi, gebed tot de - : 1340, 190v°
leydinghen, gebed op negen - van Christus :
668, 220v°

Leo, gebed toegeschreven aan paus - : 668,
43r°

Leraars, sequentie op de Vier - : 1360, 86r°
e.v.

Leuven : zie : Arnulf van -

liedje, geestelijk - : 1347, 135v°

lijden, gebed in - : 668, 43r°, 45v° e.v. ; gebed
om alle - aan God op te dragen : 1342,
64v° ; zie ook : Passie, ziekte

litanie : 668, 41v°, 122v°, 199v° ; 1329, 37v° ;
Gulden - : 1346, 25r°

lof : – *ons heren* : 1353, 71r° ; *Hoemen god loven sal* : 1330, 146v° ;

Lucia, O's beginnend op St. – : 1340, 217v°

Maagden, gebed tot alle – : 1329, 99r° ;
getijden van de H. – : 1343, 117v° ; se-
quentie van de Elfdruizend – : 1360, 86r°
e.v.

Magnificat : 1353, 3r° e.v. ; 1355, 293r° e.v.

Margareta, gebed tot de H. – : 1340, 216v° ;
1343, 175r° e.v.

Maria, *Ave* – : 1320, 158r° ; 1353, 3r° ; 1357,
13r°, 116r° ; drie gulden *Ave* – : 1346,
89r° ; vijftien *Ave* – : 668, 56v° ; eenen-
tachtig *Ave* – : 668, 57v° ; honderd *Ave* – :
668, 87r° ; bevelinghe (een devote) tot – :
1346, 2v° ; Doornenkroon van – : 1354,
149r° ; exempel van – : 668, 74v° ; gebed
tot – : 668, 58v° e.v., 77r° e.v. ; 1329,
44r°, 52v°, 54r°, 162r° ; 1330, 49v°,
136r° ; 1340, 16r°, 36v°, 82v°, 138v°,
153r°, 171v°, 175v°, 176r° ; 1343, 175r°
e.v. ; 1346, 18r°, 131r° e.v. ; 1347, 52r°,
98v° ; 1353, 117r° ; 1357, 4v°, 12v°, 83r° ;
1360, 98r°, 100v° ; gebed te lezen bij een
beeld van – : 668, 59v° ; 1347, 126r° ; ge-
bed op de ledematen van – : 1340, 114v° ;
1360, 37r° ; gebed op het lijden van – :
1353, 14v° ; gebed tot – bij de communie :
1346, 55r° ; gebed tot – bij de Kribbe :
1346, 72v° ; gebed tot – bij het Kruis :
1346, 127r° ; 1354, 113r° ; gebed tot – bij
de Passie : 1346, 139r° ; gebed tot – bij
de Verrijzenis : 1346, 87v° ; gebed tot –
op zaterdag : 1354, 167r° ; gebed tot –
voor de zielen : 668, 171v° ; 1343, 165v° ;
getijden (gulden) : 1340, 68v° ; getijden
van – : 1347, 11r° ; getijden op het lij-
den van – : 1329, 28v° ; 1343, 48v° ; ge-
tijden op het lijden van Jezus en – : 1353,
38v° ; groeten tot – : 668, 227r° ; 1340,
142r°, 154r° ; krans, kroon (*Onser lie-
uer vrouwen crone*, e.d.) : 1329, 46v° ;
1340, 85r° ; 1354, 132v°, 174r° ; zie ook
Doornenkroon ; Lichtmis (gebeden voor
O.L.V.) : 1340, 176v° ; lof van – : 1340,
150v°, 151v° ; 1343, 48r° ; 1353, 71v° ;
1354, 121r°, 174r° ; (*Benedijnghe*) : 1340,
143r° ; (*Gulden prijs*) : 1340, 120v° ; na-
men van – : 1340, 157r° ; psalmen van – :
668, 75r° ; 1329, 31v° ; 1354, 155r° ;

psalter (gulden) van – : 1340, 101r° ; *Psal-
terken (klein)* : 1340, 154r° ; rozenkrans
van – : 1340, 139v° ; sequenties voor de
feestdagen van – : 1360, 61r° e.v. ; vreug-
den (*hoichtijden*) van – : 1340, 201r° ; vijf
vreugden van – : 1354, 145r° ; zeven
vreugden van – : 668, 51v° ; 1354, 144r° ;
veertien vreugden van – : 1354, 140v° ;
zestien vreugden van – : 1340, 174r° ;
1354, 138r° ; zeven weën van – : 1346,
20r° ; zie ook : *Magnificat*, *Salve regina*,
tijdeigen

Maria Magdalena, gebed tot de H. – : 1329,
99r° e.v.

Martelaren, gebed tot de H. – : 1343, 175r°
e.v. ; sequentie van de – : 1360, 61r° e.v.

Martinus, gebed tot de H. – : 1329, 99r° e.v. ;
1343, 175r° e.v. ; sequentie van de H. – :
1360, 86r° e.v.

Mattheus, gebed tot de H. – : 1343, 175r°
e.v.

menswording, gebed op de – van Christus :
1353, 58r° ; zie ook Advent, geboorte,
Kerstdag

Michael : gebed tot de H. – : 1329, 99r° e.v. ;
gebed toegeschreven aan de H. – : 1354,
238v°

middaggebed : 1357, 12r°

minnen (bedinghe vander) : 1353, 46v°

mis, gebed(en) tijdens de – : 1330, 49r° ; 1346,
42v° ; 1357, 88r° ; 1360, 43v° ; gebed om
deelachtig te worden aan al de missen die
op die dag gecelebreerd worden : 1340,
15r°

Misaël : zie : Ananias

Mozes, Canticum van – : 1355, 293r° e.v.

Munster : zie : Dirk van –

Naam Jezus, gebed op de – : 1340, 37v°,
39v° ; 1357, 104v°

Nicolaas, gebed tot de H. – : 1329, 99r° e.v. ;
1343, 175r° e.v.

Nieuwjaardag : sequentie voor – : 1360, 61r°
e.v.

O-antifonen, beginnend op het feest van St.
Lucia : 1340, 217v°

ochtendgebed : 668, 44v° ; 1347, 94v° ; 1357,
94r°

Oefeninghe (Een goede) : 1330, 75r°

Offeringhe : 668, 50v°

Oglerius van Trino, *Quis dabit capiti meo aquam* : 1353, 14v°

onderneming : zie : begin

ongeluk : zie : troost

Oordeel, gebed met het oog op het – Gods : 1357, 68v°

oorlog, gebed tegen – : 668, 46v°

overledenen, gebed voor de – : 1347, 92v° ; zie ook : psalmen

Pasen, getijden van – : 1343, 62v° e.v. ; sequentie van de octaaf van – : 1360, 61r° e.v. ; zie ook : tijdeigen, verrijzenis

Passie, Honderd artikelen van de – (H. Suso) : 1340, 47r° ; 1360, 17r° ; devotie op de – : 1330, 21r° ; 1346, 120r° ; devotie op het leven en de Passie van Christus : 668, 90v° ; 1340, 62r° ; gebed(en) op de – : 668, 79r° e.v. ; 89r° e.v. ; 1340, 20r°, 26r°, 27r°, 199r° ; 1343, 168v° ; 1346, 139r° ; 1353, 70r° ; 1354, 40v° ; 1369, 10r° ; getijden op het lijden van Jezus en Maria : 1353, 38v° ; Goede Vrijdag (*ambocht van*) : 1343, 134v° ; de 24 uren van de – : 1354, 215r° ; zie ook : Dirk van Munster, Kruis, Pater Noster ; vallen

Pater Noster : 1353, 3r° ; 1357, 2r° ; het Keuls – : 1340, 64r° ; gebed op het – : 1343, 145r° ; – tegen haastige dood : 1346, 90r°

Pater Nosters : drie – : 1353, 113v° ; 1354, 209v° ; zeven – : 1347, 120v° ; zeven – voor een ziel : 1354, 207v° ; vijftig – op de Passie : 668, 84r° ; zie ook : Brigitta

Paulus, gebed tot de H. – : 1329, 99r° e.v. ; 1343, 175r° e.v.

pestilentie : zie : ziekte

Petrus, gebed tot de H. – : 1343, 175r° e.v.

Petrus en Paulus, gebed tot de H. – : 1329, 99r° e.v.

Presentatie : zie : tempel

professie, gebeden bij de – : 1357, 51r°

Proprium de tempore : zie : tijdeigen

psalmen : 1355, 44r° ; twee psalmen : 1346, 78r° ; zes – : 1354, 100r° ; zeven – voor de zielen (voor de overledenen) : 668, 122v° ; 1343, 151v° ; tien – : 1354, 72v° ; zie verder Boetpsalmen, Maria enz.

reis, gebed bij het aanvatten van een – : 1346, 2v°

Remigius, gebed tot de H. – : 1329, 99r° e.v.

Rombout, gebed tot de H. – : 1329, 99r° e.v.

Sacrament : gebed tot het H. – : 1346, 43v° ; 1353, 49r° ; getijden van het H. – : 1343, 76r° ; sequentie van het H. – : 1340, 34r° ;

1360, 61r° e.v. ; zie ook : communiegebed

Salomon, gebed van – : 1357, 16v° ; – na de bouw van zijn tempel : 1305, 30r°

Salve regina : 1357, 122r°

Sebastiaan, gebed tot de H. – : 1347, 119v°

Servatius, gebed tot de H. – : 1340, 185r°

sequenties : 1360, 61r° e.v., 86r° e.v.

Simeon : *Canticum* van – : 1355, 293r° e.v.

slapengaan, gebed bij het – : 1347, 134v°

Stefanus, gebed tot de H. – : 1343, 175r° e.v. ; sequentie van de H. – : 1360, 61r° e.v.

stervende, gebed bij een – : 668, 173v° ; 1342, 62v° e.v.

straf, gebed voor verlichting van – : 1340, 198r°

Suso (Hendrik) : zie : Passie

Symbolum Athanasii : 1357, 64r°

Te Deum laudamus : 1355, 293r° e.v.

tempel, gebed op de opdracht in de – : 1346, 76r°

Thomas : gebed tot de H. – : 1340, 180v° , 181r°

Thomas van Aquino, gebed toegeschreven aan – : 1357, 102v°

tijdeigen : gebeden voor het – : 1343, 199r° ; 1360, 61r° e.v., 86r° e.v.

toekomst ons heren : zie : Advent

Trino, zie : Oglerius van

troost : gebed om – : 1357, 69v° , 78v° , 93v°

uren : zie : Passie

Ursula, gebed tot de H. – (en haar gezellen) : 1340, 182r° ; 1343, 175r° e.v. ; getijden van de H. – : 1329, 95r° ; 1340, 210r°

uutreckinghen, gebed op de twaalf – van Christus : 668, 223r°

vader en moeder, gebed voor – : 1347, 92v°
vagevuur, gebed voor zielen in het – : 668, 181r° e.v. ; 1354, 200v° ; gulden gebed voor zielen in het – : 668, 193v°

vallen, gebeden op de 35 – van Christus : 668, 1r°

Vasten, gebed tijdens de – : 1346, 77r° e.v. ;
getijden van de – : 1343, 30v° ; zie ook :
tijdeigen

Veni creator : 1357, 49r°

Veni sancte spiritus : 1357, 49r°, 55r°

verleiding : gebed tegen – : 1357, 69v°

vergifenis : zie : zonden

Veronica : zie : Aanschiijn

Verrijzenis : 1346, 85r° e.v. ; gebed op de – :
1360, 51r° ; zie ook : Pasen

verscrickinghen, gebed op de – van Christus :
668, 181r°

Victima paschalis, sequentie : 1360, 61r° e.v.

Voorghespan der keyserlicker crone : 1354,
50v°

vriend(en), gebed voor – : 668, 36r° e.v. ;
gebed voor de ziel van een – : 1343, 166r°

vrijdagen, de gulden – : 668, 227v°

vrucht der verdienten ons heren : 1353, 61r°

Wapenen Christi, Gregorius' gebed tot de – :
1330, 49r° ; 1342, 70r° ; 1347, 106r° ;
1354, 197v° ; 1369, 15v° e.v.

Wijshheid, getijden van de Eeuwige – : 1340,
74v° ; H. Suso, *Horologium aeternae sapientiae* : 1330, 1r°

Wonden Christi, gebed(en) tot de – : 1346,
116v° e.v. ; 1347, 100r° ; zie ook Keuls
Pater Noster ; officie van de vijf – : 1330,
44r°

zaak, gebed voor een bijzondere – : 1346,
95v°

Zacharias, Canticum van – : 1355, 293r° e.v.
zachtmoedigheid, gebed om God te brengen
tot – : 1346, 15v°

zieke : zie : stervende

ziekte, gebed tegen – : 668, 39v°, 46v° ; 1357,
80r°, 81v°

ziel, gebed voor een – : 668, 213r° ; 1347,
85r° ; zie ook : Pater Nosters, vriend

zielen, gebed voor de – : 668, 158r° e.v.,
221v° e.v. ; 1343, 151v°, 164r° e.v. ; 1357,
17r° ; 1360, 54v° ; gebed om troost van
de – : 1357, 93v° ; zie ook : *bloetsturtin-*
ghen ; vagevuur

zonden : gebed voor vergiffenis van – : 1346,
88v°

zoon, gebed op de Verloren – : 1353, 54v°

2. Register op de overige teksten

aantekenigen, persoonlijke en(of) huishoude-
lijke – : 1369, 10v°, 12r° ; zie ook astrono-
mische

Abbusye ende blijntheit der wereltlikere eere
(*Vander groter*) : 1330, 26v°

Actus beati Francisci et sociorum eius : 965,
73v°, 157r°, 180r°

Affra (St.), legende van – : 1080, 268v° a

Agnes (St.) : 1269, 2r° a, 7r° a, 230r° a, 233r° a
e.v.

Aleidis (St.), legende van – : 896, 163r° a

Alexander (St.), legende van – : 1080, 322v° a

Alexius (St.), legende van – : 896, 2r° a ; 1080,
309v° a

alfabet : 1369, 23v°

Alphabetum religiosorum : 1351, 103r°

Ambrosius (St.) : 1374, 47r° ; dicta van – :
1293, 29r° ; 1330, 118r° ; *Tē Deum lau-*
damus : 1355, 293r° e.v.

Amorem (Ad – concitandum) : 1021a, 127v°,
128v°

Ananias, Canticum van , Azarias en Misaël :
1355, 293r° e.v.

Anna (St.), exempel van – : 895, 118r° a ;
geboorte van – : 1080, 278r° b ; historie
van – : 895, 62v° a ; legende van – : 1080,
279r° b ; sermoen tot lof van – : 895,
110r° b

Anna (Samuels moeder), Canticum van – :
1355, 293r° e.v.

Anselmus van Canterbury : dicta van – :
1293, 17r° ; 1329, 28v° ; 1330, 139r° ;
1348, 15v°

Antonius (St.) : dicta van – : 1293, 17r° ;
legende van – : 896, 187r° ; 1080, 286v° b

Apostelen, sermoen op Alle – : 902, 192r°

Apteke (Die gheestelike) : 1301, 1r°

armoede : 1291, 119v° ; 1330, 118v°

Arnoldus (frater), dominikaan : 902, 186r°

Arsenius (St.) : dicta van – : 1330, 30r°

astrologische teksten (korte –) : 1273, 149r° b
astronomische aantekenigen : 1369, 1r° ;

– tabel : 697, 1r° ; zie ook : lunarium
augustijnen (reguliere kanunniken) : zie Storm
(Willem)

Augustinus (St.) : 1305, 104r° ; 1330, 27v° ;
1353, 133r° e.v. ; dicta van – : 902, 33v°,
233v° ; 1293, 17r°, 29r°, 30r° ; 1330,
43v°, 98r°, 109v°, 114v°, 118r°-v°, 123r°,

- 139r°; 1339, 73v°, 107v°; 1342, 61v; 1348, 15v°; 1351, 112v°; 1359, 96v°; exempel over -: 1080, 246r°b; lof der Psalmen van -: 1355, 30r°; regel van -: 1101 (1), 88r°; sermoen op -: 902, 212r°; pseudo -, *Hiëronymus-brieven*: zie: Hiëronymus; *Te deum laudamus*: 1355, 293r° e.v.; zie ook *Leringhe der waerheit van* -
- Ave Maria: parafrase van het -: 1365, 63v°; verklaring van het -: 1354, 227r°; over honderd Pater Nosters en -'s: 1101 (1), 84v°
- Avondmaal (Laatste): 1365, 68r°
- Azarias: zie: Ananias
- ballade: 1357, 72r°, 116r°
- Barbara (St.), sermoen op -: 902, 12r°
- Basilus (St.), legende van -: 896, 201r°
- Beda: dicta van -: 1330, 118v°
- Bede die onse lieue vrouwe dede teghens haren lieuen soen des woensdaghes voer paesschen*: 663, 184r°
- Benignus (St.): 1269, 230r°a
- berg: zie: Gulden
- bergrede: 1353, 133r° e.v.
- Berninck (Hendrik): 902, 228r°
- Bernardus van Clairvaux: 902, 34r°; 1269, 7r°a; 1293, 28r°; 1301, 192v°; 1351, 101r°; 1374, 61r°; dicta van -: 902, 233v°; 1293, 30r°; 1330, 98r°, 109v°, 114v°, 118r°-v°, 123r°, 139r°; 1351, 238r°; 1353, 89v° e.v.; 1359, 78v°, 96v°; 1365, 98r°; exempel over -: 1080, 211r°b; 1293, 29r°; 1330, 96r°; testament van -: 1353, 73r°
- Bernardus van Clairvaux (pseudo-): *Meditationes piissimae de cognitione humanae conditionis*: 1339, 1r°; *Soliloquium*: zie: Eckbert van Schönau
- Beswaringhe van den lidene ons heren*: 1353, 74v°
- Beleem (Dat gheestelycke huys van)*: 1038, 184v°
- Betrouwen (een merckelyck punt van goet - te hebben)*: 1351, 144r°
- bezwingen: 697, 5v°, 45r°, 55r°
- biechten, instructie voor het -: 1371, 1r°, 23r°
- bijbelexcerpten: 1293, 30r°
- Bijbelvertaler van 1360: 1269, 233r°a e.v.
- Blandina (St.), legende van -: 1080, 252v°a
- Boek van garnaten*: 1305, 101v°
- Boendale: zie: Jan van -
- Boëthius: 1374, 51v°; dicta van -: 1353, 89v° e.v.
- Bogaert der glorioser maghet marien*: 946, 1r°
- Bonaventura, *Legenda maior Sancti Francisci*: 965, 1r°;
- Botendale*: 902, 27v°, 36r°, 44v°
- Brabant, kroniek van -: 908, 1r°
- Brigitta (St.): 1351, 156v°; 1360, 59r°; legende van -: 1080, 267v°b; Passie toegeschreven aan -: 1365, 1r°
- Brinkerink (Johannes), *Collaties (Slaefkin)*: 1365, 98v°
- Brugge: 785, 1r°
- Brugman (Jan): 1080, 213r°b; 1301, 133r° e.v.
- Brulocht (Vander gheisteliker)*: 1330, 50r°
- cartularium: 705, 1r° e.v.
- Calster: zie: Hendrik van der Kalster
- Campan: zie: Geert van Campan
- Cantica: 1355, 293r°
- Canticum canticorum: commentaar op -: 1339, 100v°; 1360, 45r°; sermoenen op het -: 1351, 1r° e.v.
- Capestranus, *Declaracie van de regel van St. Clara*: 1356, 111r°
- Capittel (Een troestelick)*: 1348, 13v°
- Casali: zie: Willem de -
- Cassianus: zie: Johannes -
- Casteel*: zie: kasteel
- Cecilia (S.): over -: 1351, 154v°
- chiromantie: 697, 48r°
- Christus: dicta van -: 1330, 43v°, 98r°, 109v°, 114v°, 118v°, 123r°, 139r°; 1351, 236r°; *Liber generationis ihesu christi*: 1330, 46r°; samenspraak tussen - en Johannes: 1330, 95v°
- Cicero: 1374, 1v°
- Cisjolanus*: zie: kalender *bi sillaben*
- Clara, benedictie van de H. -: 1356, 29v°; brieven van de H. -: 1356, 1r°; testament van de H. -: 1356, 31r°
- Clarissen, regel van de - en bijhorende teksten: 1356, 1r° e.v.
- Claudianus: 1374, 46v°
- Climachus (St.), dicta van -: 902, 233v°
- Cloester der devoter zielen*: 1339, 40r°

Coleta, constitutiën voor de H. – : 1356, 50r°
collaties : – der oude vaders : 1353, 133r°
e.v. ; zie ook : Brinkerink, Johannes Cas-
sianus

communie : 1359, 96v° ; zie ook : Eucharistie
Concordius (St.), legende van – : 1080, 329r°b

constitutiën : zie : Willem de Casali
*Contemplacie (Eyn deuote – ende oeffenin-
ghe)* : 1038, 106r°

Curia palacium : 1325², 34v°

Cyrillus (pseudo-), *Hiëronymus-brieven* : zie :
Hiëronymus

David : dicta van – : 1330, 98r°, 118v°, 139r°

Declaratie : zie : Capestranus

deuotie : 1351, 216r°, 229r°

dicta (anonieme) : 1330, 30r°, 98r°, 114v°,
123r°, 139r° ; zie verder op de namen van
de auteurs

dieetleer : 1272, 162r°

Dietsche doctrinale : 942, 1r°

Dionysius (St.-) : dicta van – : 1330, 98r°,
139r°

Dionysius van Holland : 902, 44v° e.v.

Dirk van Munster (?) : 1351, 126r°

Doerlant (Peter) : zie : Dorlandus

dominicanen (*predicaren*) : 902, 23v°, 40v°,
172r° e.v., 186r° e.v., 212r° e.v., 235v°

doodstekens : 1273, 127v°b, 137v°a

Doornenkroon : 1365, 81r°

Dorlandus (Peter) : 895, 1r°a, 62v°a

Driekoningen, sermoen op : 902, 36r°

Drievuldigheid : sermoen op de H. – : 1351,
82r° ; zie ook : Jacob van Maerlant

Drijver (Francken den –) : 1351, 236r°

duivel : 1330, 149v°

Dymfna (St.), leven van : 896, 146r°a

Eckbert van Schönau, *Soliloquium* : 1365,
197r°

Eckhart (Meester – of pseudo-) : 1305, 63r° ;
1320, 6r°, 100v°, 110r° ; 1330, 127r° ;
1359, 1r°, 76v° ; dicta uit – : 1330, 123r°,
139r° ; goede punten uit – : 1353, 108r°

edelstenen (zeven) : zie onder *Ghedinckenisse*
Eenlike sprae : zie : *Soliloquium*

Egidius Assisiensis, *Dicta* : 965, 168v° ; 1049,
42v°a

Egidius, broeder – (dominicaan) : 902, 172r°

Epistel van te doen enen volcomenen wt ganc
(*Een merkelike*) : 1305, 64r°

Epistelen en evangeliën voor de zondagen :
1267, 2r°a

eucharistie : 1293, 28r° ; 1330, 64v°, 92v° ;
1351, 213r° ; 1353, 133r° e.v. ; zie ook :
vruchten

Eusebius (pseudo-) : 904, 20r°

Eustachius (St.), legende van – : 1080, 309v°a

Eustochium (regel van Hieronymus tot –) :
1348, 17r°

*Evangeliën (Epistelen en – voor de zonda-
gen)* : 1267, 2r°a

Evangeliënharmonie : 1330, 106r

Evel (Grote) : 1272, 154r°

exempel(en) : 663, 197v°b ; 668, 86r° ; 693,
396r°a ; 895, 118r°a ; 902, 10v° ; 1080,
207r° e.v. ; 1293, 15r° e.v. ; 1301, 185r° ;
1305, 29v° ; 1330, 88v° e.v., 96r°, 109r°,
112v° e.v., 131v° ; 1339, 73r°, 117v° ;
1349, 2r° (noot) ; 1351, 154v°, 234r° ;
1359, 91r°

Exhortatie : 1351, 155r° ; – *oft leeringhe (Een
schoon)* : 1351, 94r°

Expositie van cantica canticorum : 1351, 1r°
e.v.

Ezechiël, Canticum van – : 1355, 293r° e.v.

Feesten (Vander – een proper dinc) : 1374,
131v° e.v.

Franciscus (St.) : 1049, 1r°a, 27v°b, 57v°b ;
dicta van – : 1330, 98r° ; exempel (mira-
kel) van – : 895, 124r°a e.v. ; legende
van – : 965, 1r° e.v. ; – *vermaningen*
(*Verba admonitionis sancti F.*) : 965, 180v°
franciscanen : 902, 17r° ; 965, 1r° e.v. ; 1049,
1r°a e.v.

Fulgentius : 1374, 49v°

Gabriël, gesprek van een maagd met de
engel – : 1365, 50v°

Gabriël-Maria : 1351, 158r°

Garnaten (Boek van) : 1305, 101v°

geboden (Tien) : 1293, 30r° ; 1330, 86r° ;
1357, 5r°

geboorte (Christus' –) : 1353, 133r° e.v.

gedicht, religieus – : 904, 177r° ; 1330, 129r°,
138r° ; 1339, 39v° ; 1346, 97r° e.v. ; 1347,
134v° e.v. ; 1353, 11r°, 58r°, 71v°, 114v° ;
1357, 1r° e.v. ; 1369, 10r° ; zie ook :
Hadewijch

Geert van Campen : 1351, 160v° e.v., 237v° (?)
gehoorzaamheid, nota over – : 1355, 1v°

geleerde : zie : gesprek, *Leeringhe*
Gerard van Vliederhoven : 1339, 108r° e.v.
Gerlachssoon (Jan) : 1080, 217r° a
Gerson (Johannes) : 1080, 110v° b ; 1330, 30v°
gesprek, leer- : 1359, 91r° ; - van een maagd met de engel Gabriël : 1365, 50v° ; - tussen een mens en een geleerde : 1359, 64v°
gezondheidsleer : 1273, 163r° a
Ghedinckenisse bij enen gulden rinc Ghechiert met vij costeliken steenen : 1080, 297r° a
gelatenheid : 1351, 118r° ; zie ook : *Ghelatenheit*
Gent : zie : Sint-Pietersabdij
Gerardus, proloog van broeder - bij de werken van Ruusbroec : 693, 2r° a
Gertrudis (St.), leven van - : 896, 183r° b
Ghelatenheit (Vander) : 1359, 73v°
Gielis van Molhem : zie : *Rinclus graden* : *Van vij* - : 1351, 241r° ; *Van ix* - : 1351, 192r°
graf : *Hoe dat die vrienden gods ons heren graf bescreyden ende aanbeden* : 663, 195r° a
grammatica, Latijnse - : zie Latijn
gratie : onderscheid tussen natuur en - : 1330, 149r° ; gratiën (die God geeft) : 1330, 104v°
Gregorius (St.) : 1351, 239v° ; dicta van - : 902, 233v° ; 1293, 30r° ; 1330, 98r° , 109v° , 118r° -v° , 123r° , 139r° ; 1339, 107r°
Gudula (St.), legende van - : 896, 168v° b
Guiard de Laon, *De XII fructibus sacramenti* : 1353, 103r°
Gulden Berg (Preek op de) : 1101 (1), 86v° ; 1330, 111r° ; 1353, 133r° e.v.
gulden getal : zie tijdsberekening
Habakuk, Canticum van - : 1355, 193r° e.v.
Hadewijch : 941, 1r° e.v., 74v° a
handleeskunde : zie : chiromantie
Hein van Aken : zie : *Rose* ; *Martijn*
Hemelvaart, sermoeu op O.L.H. - : 902, 161r°
Hendrik : zie : *Rinclus*
Hendrik Berninck : zie : Berninck
Hendrik Herp : zie Herp
Hendrik van der Kalster : dicta van - : 1353, 89v° e.v.
Hendrik van Santen : 895, 273r° a e.v.
heremijt : vragen van een - : 1339, 39v°

hermetische teksten : 1021A
Herp (Hendrik) : 1351, 192r°
hertog : exempel over een - : 1339, 73r°
Hiëronymus : 1348, 17r° ; 1374, 42r° ; dicta van - : 1330, 98r° ; 1342, 61v° ; 1359, 96v° ; lof van de H. - : 904, 1r° ; vita van de H. - : 904, 10v°
Hiëronymus-brieven : 904, 20r°
Hippocrates (pseudo-) : 1273, 139v° a
Hoe een mensche eyn gheestelic suster sal sijne : 1301, 89v°
Hooglied : zie *Canticum canticorum*
hovaardij : 1348, 191r°
Hugo van St.-Victor : 1330, 139r° ; 1374, 53r°
Hurst (pater) : 1351, 124v°
Huys van betleem (Dat gheestelycke) : 1038, 184v°
iatromathematica (pseudo-hippocratische -) : 1273, 139v° a
Inkeer (Vanden - voer die int cloester sijn) : 1359, 124r°
inkleding, Clarissen : 1356, 41r°
Institutiones Taulerianae : 1351, 210v° , 215v° , 216v° e.v.
Instructie (Een goede corte) : 1357, 2v°
Isidorus van Sevilla : 1374, 50v°
Israel, Canticum van de kinderen van - : 1355, 293r° e.v.
Jacob (St.) : dicta van - : 1293, 17r° ; excerpt uit de Brief van - : 1330, 29v°
Jacob van Maerlant, *Historie van Troyen* : 691, 1r° ; *Der kerken claghe* : 1374, 129r° ; *Eerste Martijn* : 1374, 102r° ; *Tweede Martijn* : 1374, 111r° ; *Derde Martijn (Van der drievoudichede)* : 1374, 113v° ; *Spiegel historiael* : 1374, 1r° e.v.
Jacobus de Voragine : 1269, 233r° a e.v. ; *Legenda aurea* : 896, 1v° a e.v.
Jan Storm : zie : Storm
Jan van Boendale : zie : *Wraken*
Jan van Leeuwen : 1320, 55r° , 156v° ; 1359, 76v°
Jan van Namen : 902, 40v° , 175v° e.v., 188v°
Jan van Ruusbroec : 693, 2r° a e.v. ; 1080, 211v° b ; 1271, 139r° a ; 1292, 1r° ; 1293, 1r° ; 1320, 156v°
Jan van Schoonhoven : 1305, 1r° ; 1360, 1r°
Jesaja, Canticum van - : 1355, 293r° e.v.
Jezus' Minne : 1330, 138r°

- Job : dicta uit het Boek – : 1330, 123r°
 Johan Scutken : zie Scutken
 Johannes Brinkerink : zie : Brinkerink
 Johannes Cassianus : 1351, 126r°, 138v°
 Johannes Chrysostomus : dicta van – : 1293, 30r° ; 1330, 118r°
 Johannes Evangelist : 1101 (1), 87r° ; 1330, 116r° ; dicta van – : 1330, 98r°, 123r°, 139r° ; Evangelie van – : 1330, 106r° ; 1365, 68r° ; samenspraak tussen Jezus en – : 1330, 95v° ; sermoen op – : 902, 31r° ; 1080, 338r°a
 Jodocus (St.), legende van – : 1080, 316r°a
 Jonkvrouw van 22 jaren, exempel van een – : 1293, 15r° ; zie ook *Vrouken van xxi iaren*
 Jordaens (Willem) : 1351, 65v°
 Jordanus van Quedlinburg (en Pseudo-) : 976, 1r°a ; 1038, 1r° ; 1268, 1r°a en 137r°a
 Jozef (St.), 895, 61r°a ; historie van – : 895, 1r°a ; legende van – : 1080, 101r°a
 Julianus (St.), legende van – : 1080, 270r°a
 Justina (St.), legende van – : 1080, 313v°b
 Juvenalis : 1374, 38v°

 kalender : 1347, 1r° ; 1355, 5r° ; – *bi sillaben* : 1357, 34r°
 Kalster : zie : Hendrik van der –
Karel ende Elegast : 896a
 kasteel-allegorie : 904, 177v°
 Katharina (St.), mirakel van – : 902, 254v° ; sermoen op – : 902, 5r°, 250r°
 kerk, devote oefening bij het betreden van een – : 1359, 114v°
 kerkwijding, sermoen op het feest van de – : 902, 228r°
 Kerstdag, sermoen op – : 902, 23v°, 27v°
 kerstlied : 1330, 46v°
 kerstnacht : 1330, 46r°
 klooster : zie *Cloester*
 koningen : zie : Driekoningen
 kookboek : 1035, 1r°
 kroniek van Brabant : 908, 1r°
 kruiden, geneeskrachtige en magische – : 697, 58v°
 Kruisverheffing : sermoen op – : 1351, 53v°
 Kunera (St.) : leven van – : 1330, 163r°

 Landrada (St.), legende van – : 1080, 248r°b
 Lanfranc van Milaan : 1272, 1r°

 Lanspergius (J.) : 1351, 183v°
Last van de gheestelicheit : 1357, 21r°
 Latijn, leerboek – : 1325 (2)
 Laurentius (St.), geboorte van – : 1080, 334r°a
Leckers (Vanden) : 1330, 28v°3
 Leesmeester van Straatsburg : 1101 (1), 86v° ; 1330, 111r°
 leesmeesters : exempel van de vijf – : 1330, 109r° ; 1353, 82v°
Legenda aurea : zie : Jacobus de Voragine
 legenden : 1080, 207r° e.v. ; zie ook Francis-
 cus
Leiken reghel (Der goeder) : 1330, 34r°
 Leo (broeder, gardiaan van Botendale) : 902, 27v°, 31r°
 Leo (Frater), *Speculum perfectionis* : 965, 130r° ; 1049, 1r°a
 Leo (paus) : dicta toegeschreven aan – : 1293, 17r°
 Leopardus (St.), legende van – : 1080, 257r°a
Leeringhen van enen gheleerden op woerden van enen simpelen : 1359, 64v°
Leringe van orinen : 1272, 135r°
Leringe der waarheit : – van enen geesteliken leuene : 1353, 85r° ; – van enen ingel gods : 1353, 88r° ; – van onsen here selue : 1353, 89v ; – van sente augustine : 1353, 86v°
Leringhe (Een) : 1360, 98v°
Leringhe (Een goede – ende schone) : 1357, 1r°
Leringhe der volmaectheyt : 1351, 192r°
Leringhe vp elken dach vander weken : 1354, 217v°
Leven van Jezus (Pseudo-Bonaventura-Ludolfiaanse) : 663, 1r°a ; 1017, 1r° ; 1080, 5r°a ; 1171, 1r°a en 139r°a
Leven van St. Kunera : 1330, 163r°
 lied (kerst-) : 1330, 46v°
 Liedewij van Schiedam : 1080, 217r°a
 liefde : zie : *Amorem*
 lijden : 1342, 64r° ; Christus' – : 1359, 96v° ; zie ook : *beswaringhe, werdicheit*
 lijdzzaamheid : 1293, 13v°
 Lodewijk van Velthem, *Spiegel historiael* : zie : Jacob van Maerlant
Loue ende werdicheyt der megdelijker zuuerheyt (Vanden) : 1350, 2r°
 Lucianus (St.), legende van – : 1080, 330v°b
 lunarium : 697, 37r°

maagden : vroede en dwaze - : 1353, 133r°
 e.v. ; zie ook : Ursula
 Macharius (St.) : leven van - : 1305, 31r°
Maect hu bedde zo ghij slapen wilt (refrein
 op stok) : 1357, 7r°
 Maerlant : zie : Jacob van
 magie : zie : hermetische teksten
Magnificat : 1355, 293r° e.v.
Maniere hoe ghij die heylighe daghen : H :
maken : 1351, 114, v°
 Margaretha, een antwoord van God aan de
 H. - : 902, 233v° ; sermoen op de H. - :
 902, 188v°
 Margaretha van Antiochië, legende van de
 H. - : 896, 2r° a
 Maria : - en St. Jan : 1330, 116r° ; geboorte
 van - : 1080, 281r° b e.v. : sermoen op de
 Ontvangen van - : 902, 17r° ; sermoen
 op - Boodschap : 902, 107r° ; sermoen op
 de Geboorte van - : 902, 220v° ; sermoen
 op - Tenhemelopneming : 902, 207v° ;
 sermoen op - Lichtmis : 902, 49r° ; zie
 ook : *Bogaert, Swert, Weeën*
 Maria Magdalena : 1365, 98r° ; legende
 van - : 1080, 242r° a ; sermoen op de
 H. - : 902, 196v° ; 1351, 124v°
 Marina (St.), exempel van - : 1080, 284v° b
 Martha, sermoen op de H. - : 902, 201v°
Martijn (Vierde) : 1374, 119r° ; zie ook :
 Jacob van Maerlant
Materie : 1357, 30v°
Materie (Een suuerlike - vanden heiligen sa-
crament) : 1349, 2r°
 Mattheus (St.) : dicta van - : 1330, 123r°
 Mechthild van Hackeborn, over - : 1360,
 41r° (?) , 49v° (?) , 52v° (?) , 55v° (?)
 medicijnen (over het geven van) : 1273, 164r° b
 medische teksten (korte) : 1273, 149r° b ; zie
 ook : recepten
Meditacie (Eyn deuoete - of oeffeninghe) :
 1038, 136r°
Meditationes piissimae de cognitione huma-
nae conditionis : 1339, 1r°
 meester : - exempel : 1330, 88v° ; twaalf -s
 spreken : 1330, 89r°
meininghe bij het werk : 895, 290v° a
 Merswin (Rulman) : 1348, 105r°
 Michael (St.), sermoen op - : 902, 235v°
Minne (Jezus' -) : 1330, 138r° ; (*Een onder-*
sceet van tweerande -) : 1353, 105r° ;
 (*Vander -n wonder*) : 1353, 133r° e.v.

mirakel : 1080, 267v° b ; zie ook : Franciscus
 mis : 1330, 44r° , 46r° ; zeven verdiensten van
 de - : 1347, 99r
 Misaël : zie : Ananias
 molenarin, exempel van de - : 1080, 209r° a ;
 1293, 11r°
 Mozes : Canticum van - : 1355, 293r° e.v. ;
 dicta van - : 1330, 123r°
 muzieknotatie : 1330, 46v° ; 1357, 49r°
 mystiek : zie : traktaat, *Inkeer, Vernieten* en
 verder de betreffende persoonsnamen
Name ons heren (Den) : 1293, 33v°
 natuur : onderscheid tussen - en gratie : 1330,
 149r°
Negligencien inder ghetijden (Van) : 1305,
 29v°
Nernsticheit (Van) : 1330, 32r°
 Nicolai (Gilbert) : zie Gabriël-Maria
 non : exempel van een - : 1080, 214r° a
Noettorft dis pelgrijms (Vander) : 1330, 25v°
 nota's : zie : aantekeningen
Oefeninghe (Ene goede) : 1268, 133v° b
Oetmoedicheit (Vander ghelatender) : 1359,
 75r°
Officium misse : 1330, 44r°
Omrinck des oppersten conincks (Den) :
 1352, 3r°
Onderscheyt van sonden (Een) : 1351, 129v°
 ootmoedigheid : 902, 35r° ; 1339, 47v° ; 1348,
 191r° ; zie ook *Oetmoedicheit*
 Origenes : dicta van - : 1353, 89v° e.v.
 Ortlieb van Straatsburg : dicta van - : 1330,
 98r°
 Otto van Passau : 1271, 2r° b
 Paasdatum, berekening van - : 1357, 33r° -v°
 Palmboomtraktaat : 1305, 105r°
 Palmzondag, sermoen op - : 902, 113v°
 Pasen, sermoen op - : 902, 148r° ;
 Passie : 895, 128r° a, 252r° a ; 1016, 1r° ;
 1101 (1), 1r° ; 1171, 63r° e.v. ; 1352, 3r° ;
 1360, 17r° ; expositie op de - : 1016,
 12r° ; sermoen op de - : 902, 99r° , 120r° ;
 1301, 192v° ; zie ook : Brigitta
 Pater Noster : expositie op het - : 1357,
 107r° ; over het - : 1330, 143v° ; over
 honderd -s en Ave Maria's : 1101 (1),
 84v°
Patientien (Van) : 1344, 34v°

Paulus (St.): 1351, 239v°; dicta uit -: 1330, 43v°, 98r°, 114v°, 123r°, 139r°; sermoen op -: 902, 40v°

Pelgrijm (Van eynen): 1330, 24r°; (*Wat eynen goiden - toevoert*): 1330, 31v°

penitentie: 1330, 32v°

Peregrinus de Oppeln -: 1080, 113r°a

Persius: 1374, 37r°

Petrus (frater), dominicaan: 902, 5r°, 12r°, 201v°, 212r°, 235v°

Petrus (St.), dicta uit -: 902, 33v°; sermoen op -: 902, 179r°

Philosophus: 1330, 118v°

Pinksteren, sermoen op -: 902, 167r°

pleisters, recepten voor -: 1273, 125r°a

probatio pennae: 1369, 23v°

professie, Clarissen: 1356, 46v°

Prosper van Aquitanië: 1374, 48v°

Psalmen -: 1355, 30r° e.v.; liturgisch gebruik van de -: 1355, 18r°; zie ook het register op de gebeden

punten: goede -: 1330, 98r°, 109v°, 114v°, 118r°, 123r°; 1351, 112v°, 245r°; - betreffende de Clarissenorde: 1356, 147r°; - met het oog op het ontvangen van het H. Sacrament: 1354, 64r°; - *aengaende den godlijcken dienst*: 1351, 95v°; - *tot ten volcomenen schouwenden leuen*: 1351, 238v°; EEN *merckelijck* -: 1351, 135r°; 1351, 151v° e.v.; over *rechte deuocie*: 1351, 216r°; - van *betrouwen*: 1351, 144r°; - van *ghelatenheyt*: 1351, 118r°; - *van die liefde gods*: 1351, 236r°; DRIE goede -: 1080, 213v°b; 1342, 67r°; - die de mens hinderen: 1344, 27v°; VIER goede -: 895, 290v°b; 1080, 214r°a; 1353, 78v°; - over *reynicheit*: 1038, 179v°; VIJF -: 1330, 122v°; 1344, 26v°; - met het oog op de Eucharistie: 1330, 151r°; - betreffende de Eucharistie: 193, 28r; - bij ziekte: 1080, 213r°a; - die de mens hinderen: 1080, 213r°b; - over bekoring: 1293, 17v°; ZES -: 1351, 237v°; ZEVEN -: 1330, 117v°; - die een mens hinderen: 1351, 115v°; - om te komen tot een ingekeerd leven: 895, 289r°b; NEGEN - die een mens hinderen: 1351, 183v°; TIEN goede -: 1330, 105v°, 131v°; TWAALF - die een mens hinderen: 1330, 41r°, 94v°; 1348, 102v°; VIEREN-

TWINTIG - van de volkomen geestelijke mens: 1353, 108r°

Quadragesima, sermoenen op en na -: 902, 58v° e.v.

Quinquagesima: sermoen op -: 902, 53v°

Quintillianus: 1374, 40r°

Raden (xij): 1330, 132v°; 1344, 38r°; 1351, 109r°

Raet (Enen - daer ghi v af wachten moet): 1351, 128r°

rapiarium: 1320

recepten: alchemistische -: 1272, 162r°; keuken-: 1035, 13r°; magische -: 697, 5v°; 1021A, 127v°, 128v°, 142v°; medische -: 697, 5v°, 42v° e.v., 60v°; 1272, 138v°, 154r°, 158r°, 162r°, 172v°; 1273, 125r°a, 165v°; wijn-: 1273, 164v°b; zie ook: kruiden

refrein: 1357, 7r°

regel van St. Augustinus: 1101 (1), 88r°; - van St. Clara: 1356, 11v°; - van de zusters van het St.-Janshospitaal te Oudenburg (derde orde van St. Augustinus): 1357, 31r° e.v.

Regele (Een): 1351, 129r°

Reghel (Der goeder leiken): 1330, 34r°

reinicheit: 1038, 179v°; regel der -: 1269, 2r°a

Remedie...: zie: recepten

renteboek: 718, 1r° e.v.

retrograde: 1357, 3v°

Richard van St.-Victor: 1374, 57r°

Rijcke (Jan de): 1350, 2r°

rijkdom: 1291, 119v°

rijm, gebed op -: zie: gedicht

Rinlus: 1374, 79r°

ring (gouden): zie onder *Ghedinckenisse*

Rose (Die): 1374, 97r°

Ruusbroec: zie: Jan van Ruusbroec

Sacrament, sermoen op (het feest van) het H. -: 902, 172r° e.v.; *Een suuerlike materie vanden heiligen* -: 1349, 2r°; *Een scoen onderwijsinghe om te ontfanghen dat warachtighe heleghe* -: 1354, 221r°; *Hoe hem een mensche bereiden sal totten heileghen* -: 1353, 102v°; zie ook: Eucharistie

Salomo: dicta uit -: 1293, 17r°; 1330, 43v°,

98r°; gebed van – na de bouw van zijn tempel : 1305, 30r°

samenspraak : tussen Jezus en Johannes : 1330, 95v°; tussen een jongeling en Schriftuere : 1029, 1r°

Santen : zie : Hendrik van

Sara : (geschiedenis van – en Tobia) : 1344, 19r°

Schoonhoven, zie : Jan van

Schwester Katrei : 1330, 131v°

Scriptuere : zie Samenspraak

Scutken (Johan) : 1365, 68r°

Seneca : 1101 (I), 87v°; 1374, 4r°; dicta van – : 1330, 118v°; 139r°; 1353, 89v° e.v.

sententies : 291r° a

sermoen(en) : 895, 110r° b, 254r° a, 273r° a; 902, 1r° e.v.; 1038, 99r° e.v.; 1330, 27v°; 1351, 1r° e.v.; 1359, 1r° e.v.; – voor zonen feestdagen : 1080, 113r° a e.v.

Sexagesima, sermoen op – : 902, 44v°

Sieken te visiteren (Om die) : 1342, 49r°

Simeon, Canticum van – : 1355, 293r°;

Sint-Pietersabdij, Gent : 705, 1r° e.v.

Slaefkin : zie : Brinkerink

slapengaan : oefening bij het – : 1359, 114r°

Soliloquium : 1365, 197r°

spalken : 1273, 165v°

Spiegel des doots : 1348, 1r°

Spiegel van den kersten ghelove : 1291, 1r°

spreken : 1330, 29v°, 30r°, 43v°; 1351, 127r°

spreuken : Latijnse – : 1343, 103r°; zie ook : sententies

Statius : 1374, 39v°

Steenen (xij precieus) : 1344, 1r°

Storm (Jan) : 902, 179r°, 196v°, 207v°

Storm (Willem) : 902, 240v° e.v.

Straatsburg : zie : leesmeester van –; Ortlieb van –;

Strijt (Enen gheestelijken) : 895, 269r° a

Suso (Hendrik) : 1305, 44r°; 1330, 1r°; 1340, 47r°; 1360, 17r°; pseudo— : 1353, 76v°, 78v°

Swert, vierde en vijfde – van Maria : 895, 128r° a e.v.

Symbolum Athanasii : 1357, 64r°

tabel : zie : astronomische –; tijdsberekening

Tauler (Johannes) : 1038, 169r°; 1305, 51v°; 1330, 50r°, 64v°, 75r°, 81r°, 153r° e.v.; 1351, 53v°, 82r°, 199v° e.v., 208v°; 1359,

1r°, 124v°; sermoenen van – : 966, 1r° e.v.

Tauleriana : zie : *Institutiones Taulerianae*

Tekene van den veygen lieden ter dood : zie doodstekens

testament, van St. Bernardus : 1353, 73r°; – van St. Clara : 1356, 31r°

Theogenus (St.), legende van – : 1080, 330r° a
Thomas a Kempis : 1305, 73r°; 1339, 83r°; toeschrijving aan – : 1351, 103r°

Thomas van Aquino : 902, 175v°; 1354, 64r° (?); legende van – : 1080, 331v° b
tijdsberekening, tabellen voor – : 1355, 3v°, 17r°; 1369, 8r°, 11r°

Tobia : geschiedenis van Sara en – : 1344, 19r°

Tractaeten (Twee-vormich) : 941, 71v° a

traktaat, mystiek – : 1359, 79r°, 106r°; religieus – : 1038, 164v°; 1293, 18v°; 1330, 86r°; 1339, 101r°; 1342, 1r°; 1357, 23r°

Troest der conciencien : 1305, 44r°

urinetraktaat : 1272, 162r°; 1273, 127v°; zie ook : *Leringe van orinen*

Ursula, sermoen op de H. – en haar maagden : 902, 240v°

Utersten (De vier) : 1339, 108r°

Vaderboek : 1305, 31r°

Varen (Van) : 697, 54r°

vasten (sermoen voor tijdens de) : 1038, 99r°

Velden (Vanden ix) : 1348, 105r°

Verba admonitionis : zie : Franciscus

verdiensten, zeven – van het Mis horen : 1347, 99r°

verduldicheit : 1330, 30v°; *Van* – : 1339, 48r°
Vermaninghe (Een corte – tot een gheestelijke theolosie) : 1351, 173r°

Vernieten (Vanden) : 1359, 120r°

Vincentius (S.) : sermoen op – : 1351, 65v°

Visitatie, sermoen op de – : 902, 186r°

Vita Jesu Christi : 663, 1r° a; 1017, 3v°; 1171, 1v°; zie ook *Leven van Jezus*

vragen : – van een heremijt : 1339, 39v°

Vraghe (Een) : 1351, 205r°, 208v°

Vraghen ende antwoorden (Goede gheestelijc) : 1305, 62v°

Vrouen van xxi iaren, exempel van het – : 1080, 210r° a; zie ook : Jonkvrouw van 22 jaren

vruchten : twaalf – van de Eucharistie : 1330,
92v° ; 1353, 103r°

Walburgis (St.), legende van – : 1080, 247r° a
wapens, inventaris van – van de stad Brugge :
785, 1r°

Wech van salicheden (Den) : 1291, 1r°

Weeën, zeven – van Maria : 895, 251r° b ;
broederschap van de zeven – van Maria :
895, 250v° a

Weeghen (Van tween hoghen) : 1353, 82r°

*Werdicheit des lidens ons heren (Vander
hogher)* : 1353, 76v°

Wijnkelder (De geestelijke) : 1339, 40r°

Willem de Casali, *Constitutiën* : 1356, 50r°

Willem Storm : zie : Storm

Willibrordus (St.), legende van – : 1080,
326r° a

woordenlijst, Latijnse – : zie : Latijn

*Woort tot den beghinnenden menschen (Een
troostelijck)* : 1351, 117r°

Wraken (Vander) : 1374, 97v°

Yperman (Jan) : 1273, 2r° a

Ypocras : 1273, 133r° a

Zacharias : Canticum van – : 1355, 293r° e.v.

zelfverloochening : 1330, 108r

Zickelen (Victor van der) : 718, 1r° e.v.

zieke : 1273, 137v° a ; zie ook *Sieken*

zonde : 1101 (1), 87r° ; 1351, 129v°, 132r°

*Zuuerheit (Vanden loue ende weerdicheyt der
megdelijker)* : 1350, 2r°

zwijgen : 1330, 30r°

INITIA (*)

1. Initia van de gebeden

Bij het alfabetisch ordenen van de Middelnederlandse initia der gebeden werd alleen rekening gehouden met :

1. de substantieven (ook eigennamen) met uitzondering van : a. het woord *heere* in de uitdrukking *heere ihesu christe* ; b. de woorden *heere*, *vrouwe*, *joncfrouwe*, *sinte* en *heilighe*, wanneer ze gevolgd worden door de naam van de heilige, c. de Latijnse vormen.

2. alle werkwoordelijke vormen, met uitzondering van a. de hulpwerkwoorden, b. de koppelwerkwoorden, c. de Latijnse vormen

3. de gesubstantiveerde en de predicatief gebruikte adjectieven.

Spellingsvarianten werden niet onderscheiden maar gegroepeerd onder de meest voorkomende schrijfvorm : zie dus voor *engel* en *ynghel* : *inghel*, voor *siele* : *ziele*, voor *heer* en *here* : *heere*, voor *jesu* : *ihesu*, voor *maget* : *maghet*.

Van Latijnse initia worden alle woorden in aanmerking genomen.

Aue *agnes* guedertieren edel van *doechden Ghif dancberheit* den ghesontmaker 1269, 2r^o a

O Heilighe *alders Joachym* ende *Anna* ic arme *sundersche bid* v oetmoedelijcken 668, 69r^o

O Eerwerdige vrouwe sancte *anna* O edel *stamme gebenedijt* moet sijn *god* van *israhel* 668, 65r^o

O *Anna* heilighe *vrouwe moeder bidt* voer ons Ende wilt ons *helpen* 668, 71r^o

Dit es het *auontmael* heere *ihesu christe* dat hu *behaghelic* ende *lieuelic* es 1346, 62r^o

O heileghe *barbara ghewerdeghe* di *christum* te *biddene* dat hi ons vander *ghenaden* 1329, 78v^o

BEatus vir qui non abiit in concilio impiorum et in via peccatorum non stetit 1355, 44r^o

SOe wie dese nae beschreuen *bedinge* alle *sonnendage leset* ter *eren* der dornen *cronen* 668, 22v^o

IN haerre *bedroeffenisse* sullen si vroe *op staen* tot my *Coemt* ende laet ons weder keren 1343, 135r^o

Heden *begheric here tontfane* uwen heylighen *lichame* 1330, 146r

Ick sal di *belien here* wanttu my *tornich* bust 1355, 293r

Als ghi den *berch* van *caluarien* O du mynende *ziele visenteren* wilt So suldi 1354, 1r^o

Beschuldiget gevroeget *verordelt verdoemt* ende een wyt *cleet* aengetagen 1355, 319r^o

Ic *beuele* myn *leuen* in dat helich *leuen*. ons heeren *ihesu christe* Ic *beuele* myn doot 1346, 2v^o

IC *bid* v lieue *heere* door v groot *ontfermhertecheyt* 1320, 136r^o

IC *bidde* dy *here* hemelsche *vader* doer den *name* dijnre hoechster *ghewalt* ende dijnre vaderliker *ghenaeden* 668, 158r^o

Ic *bidde* v *heere* ende *vermane* v door den *name* der alder hoechster *ghewelt* 1354, 200v^o

(*) In de hierna volgende lijsten van initia wordt verwezen naar het nummer van het *handschrift* ; de getallen gevolgd door r^o of v^o geven het folio aan in het handschrift waarvan het nummer voorafgaat.

Ic *bidde* hu alder minnelicste heere *ihesu christe* door die groote *liefde* 1346, 106r°

Ic *bid* v mijn werde vrouwe heilighe *maghet maria moeder gods* vol gracie ende ghenade 1330, 49v°

IC *bidde* dy heilighe ioncfrouwe suete *maria* doer die *genade* die dy *god* gegeuen heuet 668, 59v°

Ic *bidde* hu heilighe *maria moder gods* vol ende oueruloedich van *ghenaden* 1346, 134v°

Bidi voer ons heileghe *maghet katherine* ende *martelersse* dat wi *werdich* moeten sijn 1329, 88v°

O *bloeme* der *meegde* o gloriose alre reynste *maget* inde *martelersse* 1347, 117r

O Heilighe duerbaer *bloet* mijns lieuen heren *ihesu christi* O serighe *smaert* 668, 222r°

Ic ben dat leuende *broot* die ben *ghedaelt* van den *hemel* 1354, 221r°

O alder zoetste *brudegoem* goede *ihesus*. Ghi syt een *volbringer* 1346, 116v°

Als die heilighe *bruyt christi* sinte *brigitta* haer te *roome* in sinte *pauwels* kercke 1346, 107v°

O Weerde heilige *bruyt* ons heren *ihesu christi*. gloriose *maghet* ende *martelersse* 1330, 42r°

Christe du bis *daich* inde *leicht* / vur dir en is *verborgen* neit 1347, 134v

Cristus es *ghepassijt* voer ons een *exempel* *ghegheuen* op dat wij sijn voetstappen 1340, 27r°

COemt *ader* der *genaden* *Coem* *weech* dijns corten *leuens* O suete *maria fonteyne* 668, 78r°

COm heylighe *gheest* ende *wtsende* vanden *hemel* die *raden* dijns lichtes 1343, 166v°

COmt helighen *gheest* / met huwer *liefden keest* / *veruult* inwendich ons *herte* 1357, 55r°

COmt mij te *hulpe* *bid* ick hu alle *helighen gods*. Ick aerm son/ /dich *mensche* 1357, 123v°

COemt *vallen* ende *screyen* wi voir hem Di om onsen *wille* *mensche* *gheboren* is 1340, 28r°

Confiteor deo omnipotenti et beate marie virgini et omnibus sanctis eius 1330, 32v°

Dje hemelsche *coninc* onse here *ihesus cristus hinc* aen den *cruce* alleene 1330, 147r°

O heilighe drie *coninghen melchior caspar. balthasar. ic beuele* myn siele. myn lyf 1346, 75r°

O alder glorioeste ende hoochlicste *conijnghinne* der *bermherticheyt* ick groete den *ghenadighen tempel* 1357, 12v°

Ontfarmighe *cueninghinne* hu *groeten* wij / ons *leuens zoetheyt* ende *hope* mede / *ghegroet* 1357, 122r°

O Edel *coninghinne* der *hemelen* ende reine *maghet maria moder* alre *ontfarmherticheit* 1360, 100v°

O Alre schoenste alre weeldichste ende salichste *Coninghinne* dess *hemels* 1340, 178v°

O Werdige *coninghinne* dess *hemels* Ic *bid* v dat ghi wilt *ontfaen* den loff 1340, 101r°

O Alre weldichste ende vriedelste *coninghinne* des *hemels maria* *Ghedanct gheloeft* 1340, 36v°

O *Coneghinne* des *hemels* *verblijft* dy O *blinckende dagheraet* O wtuercoren *bruit* gods 1354, 138r°

Alle *creaturen helpt* my *dancken* ende *louen* onsen *here* god van alle sinen *gauen* 1343, 100r°

Cruijs gads sij mijt mij + *Cruijs gads* is mijn *toeuerlaet* 668, 45v°

Dat *cruce goitz* sy mit myr dat + *cruitz goitz* is mijn *zuverloes* 1347, 97v°

Danc. lof. eere ende *glorie* in *eewicheit* moet hu *wesen* alder goedertierenste heere 1346, 69r°

Ic *dancke* hu eenighe *gheboerne sone gods. des vaders.* dat ghi *aen naemt* 1346, 66r°

Domine qui nobis sub sacramento passionis tue ... memoria reliquisti 1369, 8r°

O Alder helichste *drieuuldicheyt* en ongedeelde *eenicheit.* almachtich 1357, 78r°

O alder helige *drieuuldicheit* ende ongedeelde *eenicheit.* Almachtich *eewich god* 1346, 14r°

O Heilighe *drieuuldicheyt* onbegrijpelicke *hoocheyt. god vader.* die huwen *eenighen zone* 1357, 68r°

O Hoe *eerlijc* bistu wtnemende heilige *belidere* Sinte *Ambrosius* 1340, 189v°

Elizabeth veruult wesende vanden heleghe
gheest riep wt met groter stemmen ghe-
benedijt 1354, 227r°

IN die ere ende enicheyt der heyligher vijf
wonden ende alle dijnre wonden 1343,
151v°

INder eren ende enicheit der vijf wonden
ende dijns duerbaeren bloets Dattu wt
ghestoriet 668, 122v°

SInte *franciscus sach* Inden *slape* die schi-
nende wapenen des heilighen *cruce*n 1340,
185v°

IC *ghebenedide* hu ende *dancke* hu zoete
heere *ihesu christe verlosser* der mensche-
licke *gheslachte* 1346, 73v°

Mij *ghebenedie* + die keyserlicke *mueghent-
heyt*. mij *bescherme* die cuenijnclieke *eeu-
wichheit* 1357, 15v°

GEbenedijt moestu sijn O *maria maget*
Inder ewigher ewicheit dair du ewelijc In
beste 1340, 143r°

Ghebenedyt sydy sone des vaders die ons
ghegheuen es. ewewich *gheboerne* in den
hemele 1346, 65r° :

GEbenedijt bestu heilech vader alre hoechst
ende louelijc 1353, 50v°

Ghedenct o alder zoetste moeder ende *vrauwe
maria*. des druckelic *staens* dat ghi *stont*
1346, 131r°

Bis *gegroit* o hillich *bloit* dat vyss *xpristus*
syden vlois 1347, 128r°

WEest *gegruet* O grote *borgher* des *hemels
sinte seruues* een mede geselle der ingelen
1340, 185r°

Weest *ghegroet* onse *coninc dauids sone
verlosser* der werrelt wien die propheten
1346, 67r°

WEs *ghegruet* coninghynne der hemelen Wes
ghegruet vrouwe der ingelen 1343, 16v°

Ghegruet sijstu coningyne der hemelen *Ghe-
gruet* sijstu heilige wortel 668, 78v°

Ghegruet sijstu Coninghinne der *ontfermhertich-
heit* O Heilige *maget* 1340, 151v°

Weest *ghegroet* alder helichste *dienstmaegt*
der heiligher *drievuldicheit maria* 1346,
137v°

WEist *ghegroet* o salighe begheerlicke en
inder *eeuwichheit* met alle *saken gheor-
dineirde* 1357, 68v°

GHegruet sijstu o durbar *gemme blinckende*
onder die *choren* der *Ingelen* 1340, 213v°

Ghegruet sijstu vruchtende *hoift* des *almech-
tigen* ons *ghesontmekers* voir ons ghe-
croent 1340, 119v°

WEest *gegruet* o lieue heer *ihesu christe* alre
edelste *morch* des vaderliken *herten* 668,
223r°

Ghegroet siistu alre heilichste ende soetste
lichaem ons heren *ihesu christi* 1360, 106r°

Ghegruet sij di gloriose scoone edele *maeghet
maria* vol *ghenaden* Een besloten *gheerde*
1329, 54r°

Gegroit sys du o *maria moder* ons heirren
ihesu xpristi eyne schoen wunntlichgee
morgens roeidt 1347, 131r°

Ghegruet sijstu *maria poerte* des *paradijs* der
werelt *leytsterre* Der hellen verderuenisse
1365, 63v°

WEest *ghegruet maria* wt nemende clare
sterre der zee godlike *op gheghaen* in een
licht 1329, 52v°

WEest *ghegruet* gloriose durbar *martelersse
margareta bruyt christi* maghet wtuercoren
1340, 216v°

GHegruet sijstu mijn *salicheit* O du lieue
here *ihesu criste* wes *ghegruet* 1340, 20r°

GHegruet sijstu mijn *salicheit* O du lieue here
ihesu christe. wes *ghegruet* 1343, 168v°

GHegroet sijstu myne *salicheit* O du lieue
heere *ihesu christe* 1354, 40v°

Sydt *gegroet* alle geleuffige *selen* derwilger
licham 1347, 93v

Sijt *gegruet* alder moghenste *soen* des ewigen
vaders een *licht* ende figuer 1340, 40v°

Weest *ghegroet* helighen ende eerwerdighen
vader *ioseph dauids sone*. wiens *lof* 1346,
67v°

WEest *ghegruet* heilige gloriose oitmodighe
mynlike preciose blinckende wtuercoren
vader *Iheronime* 1340, 188v°

WEs *ghegruet* O gloriose *verlichter* alle der
werelt *Ghebenedide confessor* Sinte *domi-
nice* 1340, 180r°

GHeloest gheert ende *gebenedijt* ende *gegruet*
si die gulden *porte* dat alre vaste slot 1340,
150v°

IC *gheloue* in god onsen vader almachtich /
die *hemel* ende *eerde maecte* warachtich
1357, 14v°

Die seuen *ghetiden* dijnre *passien* moeten ons

- helpen ende beschermen van allen liden* 1343, 48v°
- DY *gewalt des vaders die wijsheit des soens* ynde die gouderterenheit des hilgen geist 1347, 94v
- GHewerdeghe my dy te louene O ghelichde *maghet maria* 1354, 174r°
- GHewerdiget mi di te loeuen O gheheilichde *maget* met dijnre ghebenedider vrucht 1340, 85r°
- O Alder goedertierenste *god* ic *anbede* v *goedertiereheit* dat ghi my 1354, 72v°
- O bermhertzziche *got* de dae neit in *begeers* der *doedt* 1347, 118r°
- Die almoghende *god* sonder *beghin* bij wien *beghinnen* alle *weldaden* wilt zo *verlichten* 1357, 107r°
- O heirre bermhertzychger *got* de dae bis eyn selich *behelder* 1347, 133v°
- O heyleghe werdeghe vriendeleke troesteleke *god* alre minleecste *behoudare ihesus* 1353, 46v°
- O almachtighe *god* wij *bidden* hu oetmoedelic *verleent* ons in dese *weerelt* 1357, 67v°
- O Du hoge loeflijc *god* hemelsche *coninc* alre *vorsten* edelste Ic *dancke* di 1340, 199r°
- God* wilt *dincken* in mijn *hulpe* *heere* om my te *helpen haeste* 1354, 234r°
- O *almachtich ewich god* die *drievoudich* syt in *persoone* ende *eenvoudich* 1346, 6r°
- Got* de ons *geboeden* hais *vader* inde *moeder* zcu *eren*. *erberme* dich 1347, 92v°
- O *god* *genadech* ende goedertieren hoe grote *genade* ende vele *dogeden* hebstu mi *ghedaen* 1353, 54v°
- O *god* *almachtich* weist mij *ghenadich* / in de laetste *huere* van deser *weerelt* 1357, 6v°
- God* *gruetu aenscijn* edele *figure*. *behouder* alre *creatures* daer in blicket 1353, 114v°
- God* *gruet* v *clair ansicht* onss *heren* di om onsen *wille* bleec sijt worden an den heilighen *cruce* 1340, 119r°
- GOD* *gruet* di alre heilichste *lichem* ons liefs *heren ihesum christum* 1340, 35r°
- GOD* *gruet* v wtuercoren enige *maget moeder* *goids* Vol *glorie* alre edelste coninghinne 1340, 120v°
- GOD* *gruet* v *maria* wter *almechticheit* dess *vaders* *God* *gruet* v *maria* wter wijsheit 1340, 175v°
- God* *groete* hu *maria* coninghinne des *hemels*
- O salighe vruchtbarighe bloiende *wortele* 1346, 65r°
- GOD* *gruetu* heylighe *maria* coninginne der *hemele*. saleghen vruchtbareghe bloijende *wortele* 1330, 136r°
- God* *gruet* v *guedertiren maria* een blinkende *dagheraet* een *morghen sterre* 1340, 142r°
- God* *gruet* v *maria* Een gulden *monstrancie* die *verchiet* ende beset sijt metten *ghesteinte* 1340, 139v°
- GOD* *gruet* v heylighe *moeder* *sinte anna* wes *ghebenedijt* moeder der moeder ons *heren* 1343, 102r°
- God* *gruet* v *porte* des *hemels* 1340, 101r°
- GOD* *gruet* v edel *rose angelier bloem* vol bijstu der *genaeden* O heilighe *vrouwe* 668, 71r°
- O *almachtich ewich god* ende goedertierene *heere* die alleene die *verzwynde duechden* 1346, 77r°
- Ay *soete god* *here* wie sal *minen* *hoefde* *gheuen* so vele *waters* 1353, 14v°
- O Ontfruchtende ende verscriclike *god* den die *ingelen ontfuchten* Ende die *archengelen* 668, 193v°
- Ontfruchtsamighe verscrickelike *god* dien die *inghelen ontfuchten* ende die *archangelen* 1360, 54v°
- O *almachtich ewich god* ic *kenne* dat ic niet en *hebbe* al sulcke berrende *liefde* 1346, 46v°
- God* heift den *mensche* vele *weldaden bewezen* : daer om zal de *mensche* voor hem *wandelen* 1357, 55r°
- O Almechticher bermhertzich ewich *got* dit *Pater noster offeren* ich 1347, 121v
- God* die best een wonderlijc *schijnsel* alle dijnre *heiligen* ende die In desen *daghe* 1340, 180v°
- GOD* weist mijns *sondaer ghenadich*. Weist mijn *behouder* al die *daghen* mijns leuens 1357, 80r°
- GOD* weest my *sondare ghenadich* weest mijn *behouder* alle die *daghen* mijns leuens 1354, 198v°
- O Alre bermhertichste *god* diemen myt *genen sonden* onuersuoendelijcken *vertoernen* en mach 668, 226r°
- God* die yghelick *toebehoort* te *ontfermen* altijt en te *sparen* weist alle *gheloouighe* 1357, 17r°

O Alre bermhertichste *god* een *troester* der *bedroefder* die *bedinge* moete tottij *coemen* 668, 41v°

Onhendelic *god* helich *vader* almachtich / *behoet* mij heden. ende *gheeft* mij *gratie* 1357, 3v°

G*Od* die *vader* die alle *dingen geschapen* heeft van *niet* Die *benedie* mij *Godt* die soen 668, 39v°

O alre baermhertichste *god* hemelsche *vader* ic arme sundighe *mensche bidde* ende *aen sye* dijn hoege moegentheit 668, 216v°

O Ontfermhertighe *god verleent* mij vierichlic te *begheeren* al dat hu *behaghelick* 1357, 102v°

O leuende *gods sone* heere *ihesu christe* Ic *offer* hu die *benautheit* mynder aerder sondichs herten 1346, 14v°

Ic *groete* hu preciose *hout* O wonderlick *teekene* ouermits welcke *teekene* de *viant* 1346, 126v°

IC *gruet* v bloeyende *lelye* ende onbeulecte *rose coningyne ioncfrouwe maria* 668, 58v°

IC *gruet* v alre suetste *maria* Een opgewassen *rose* ende *lely* der *reynicheit* 668, 59r°

IC *gruete* di gloriose *martileer* sinte *Jorijs* wtuercoren *kemp christi* 1340, 183v°

Ic *groete* hu alder helichste eerwerdich *sacrament* ghebenedide *lichame* ons leifs *heeren* 1346, 52v°

Mijtter moegender *hant* ons heren *ihesu christe* moet ic huyden *gesegent* sijn 668, 44v°

O Ghi hemelsche *heerdom* negen *choren* der *Ingelen* die dair exemplaelijck *scouwen* 1340, 179r°

O *heere* die *almoghende* zijdt Ic *bidde* hu bijden heleghe *cruusse* daer ghij an *ghe-naghelt* 1369, 10r°

H*Ere* en *berespe* mi niet in dinen *torne* noch en *begripe* mi niet in dijnre *gramscap* 1353, 123r°

O Du mijn alre liefste *here* ende trouwe *beschermmer* heilighe *enghel* *goids* 1343, 175r°

H*Eer* almechtich Ic *beuel* mij ende alle mijn *lieue vrienden* in desen vijf *dage* 668, 36r°

O *Lieue here* ick *beuele* dy desen *deprofundis* dijnren *gebenediden* *hoefde* 668, 197v°

O *lieue heere* ic *bid* v dat ghi mi wilt *dooden* in alre *menschen harte* 1320, 137v°

O *lieue heere* ic *bid* v dat ghi mi uwer *doot* ende uwes *lidens* nummermeer en laet *vergheten* 1320, 137r°

O *Lieue here* Ic *bid* di dattu met dijnre ouerloedigher *genaden* *verwandelen* wilt 1340, 179r°

O *lieue heere* ic *bid* v dat ghi mi in *gheenen liden* noch *droefenissen sparen* en wilt 1320, 138r°

O *lieue heere* ic *bid* v dat ghi mi wilt alsoe vele *minnen verleenen* 1320, 137v°

O *gheminde heere* ic *bid* v dat ghi mi *ont gheheelleec* van mi seluen te *gane* 1320, 136v°

O *lieue heere* ic *bid* v dat ghi mi die onbekende *vre* mijnre *doot* 1320, 138v°

O *lieue heere* ic *bid* v dat ghi metten *verdienen* uwes *doots* ende uwer *passien* 1320, 138r°

H*Ere* *gheloeft* ende *ghedanc*t moet ghi sijn dat ic ben een kersten *mensche* 1340, 197v°

H*Ere* *gheloeft* en *ghedanc*t soe moeti sijn van uwen *godliken wesene* 1330, 146v°

Ay werde *heere* vol van *ghenaden* ic *bidde* hem allen die *minder* syn dan ghi 1346, 8v°

O *heere god* doer hu *belofien* wilt my *beweghen*. *Bewaert* my altyts 1346, 2v°

O *heere god* wy *bidden* hu bider *verrisenessen* dyns soens *verdriyft* 1346, 87r°

O myn *heere* myn *god* myn *toeuerlaet*. dyn *hooghen* van *compassie* op myn slaet 1346, 97r°

O *Here god* alles *troestes* O du soete *gast* ende du heylighe *gheest* 1343, 167r°

O Mijn *heere* mijn *god* ende *vader* ick *bid* hu bouen al. daer na alle *helighen* 1357, 61v°

O myn *heere* myn *god* ende *vader* ic *bidde* hu bouen al. daer naer allen *helighen* 1346, 99r°

O *heere god* hemelsche *vader* ic *kenne* my des *onwerdich* te ontfanghene 1346, 45r°

O *heere god* hemelsche *vader* ic *kenne* dat ic sulcken *penitentie* niet ghedaen en hebbe 1346, 46r°

O *Heere god vader* *vertrooster* van alle bedructe *herten* die zelue *gheseyt* hebt. comt 1357, 69v°

Och *heere god* almachtich die niet duer onse verdienet. maer duer hu milde *ghenade* 1357, 94r°

O alder ontfermtichste en ghenadichste *heere god* die altijt *verhoort* 1357, 93v°

O *heere* wilt doer hu goddelicke *gratie* alle myn *besickheit* voren gaen 1346, 1r°

HEirre in dynre *grymmichgeit* in *stroeff* mich neit 1347, 61r°

O lieue *heere* wilt mijn *harte* wonden met uwer *minnen* 1320, 137r°

O goedertieren *heere* minnelicke *ihesus*. ontfaermhertich *god*. wat *dancs* of *louens* 1346, 61r°

O Lieue *heere* maect mij dat ic niet en *bem*. en *gheeft* mijn dat ic niet en *heb* 1357, 88r°

O lieue *heere* ont mi in allen *liden* dat ghi ouer mi *ghestaden* wilt 1320, 138r°

Lieue *heere* ont mi allen *menschen* in *reuerencien* te hebben 1320, 136r°

O lieue *heere* ont mi dat ic nummermeer *vrede* noch *ghenoechte* *sueken* noch *vinden* en moet 1320, 139r°

Here *ontdoe* mine *lippen*. ende mijn *mont* sal *bootscappen* dinen *lof* 1353, 5v°

Heere ontfaermt dy onser *Christe* ontfaermt dy onser *Heere* ontfaermt dy onser 1346, 25r°

HEere ontfermt onser *Christe* ontfermt onser *Here* ontfermt onser 1329, 37v°

HEere ontferme dy onser *christe* ontferme dy onser *Heer* ontferme dy onser *Ghesontmaker* 668, 173v°

HEere ontferme dij onser *christe* ontferme dij onser *Heer* ontfermt dij onser 668, 46v°

HEere ontferme dy *Here* ontferme *Criste* ontferme *christe* ontfermt *Criste* hoert 1355, 311r°

HEere du selte op doen mijn *lippen* ende mijn *mont* sal vorkundighen dijn *lof* 1343, 1r°

HEere du salte opdoen mijn *lippen* Ende mijnen *mont* sal voertcondighen dinen *lof* 1340, 1r°

HEirre du salt vp doen myne *lippen* Inde mijn *mont* sal vorkundigen dynen *loff* 1347, 11r°

O *Heere* door v onnendelike *precieusheit* ende door de *verdiente* 1354, 238v°

O *heere* ic soude seer *quellen* wist ic niet hu groote ontfaermherticheit 1346, 78r°

O Lieue *heer* siet aen mijn *armoede* ende

bangicheit ende *tribulacie* daer ic mede beuangen 668, 84r°

O *Here vader* ende ghenadighe *god* wanttu een *troester* alder bedroefder *herten* biste 1343, 166r°

O *Here* ic valle voir di in enen *ontuallen* alre *creatures* ende mijns 1340, 179v°

O Lieue *heere* verlicht mijn inwendighe *ooghen* vp dat ick niet en slape in de doot 1357, 74v°

O *heirre* erlucht myne *ougen*. dat ich neit in *ontsloeff* 1347, 107v°

O *heere* ic en bem niet werdich dat ghi onder my *dac comt* in my sondich *lichame* 1346, 57r°

Och leyffe *Heirre* ich in byn neit werdich dat du onder mijn *daich* in *geis* 1347, 130v°

O minnechleke *here* ende goedertiere du *wets* al mine *beroeringhe* ende *onghesaetheit* 1353, 46r°

HEft vp hu *herte*. en stelt hu *ooren* / ghij volck *hartneckich* om *verstaen* 1357, 5r°

Alle gods *heileghen* *bidt* ouer onser alder *salicheit* *HEere* du sult op doen mijn *lippen* 1329, 61r°

Die *hemele* wtspreken dijn *glorie* O *maghet maria* ende die edel *roecke* dijnre *saluen* 668, 75r°

Die *hemelen* moeten seer *verbliden* met *loue* die *eerde* moet weder *gheluyt* *gheuen* 1340, 181r°

Hoe mochte mijn *hert* hem *opdoen* ende *vermoeden* te *spreken* totten *guldenen* *herte* *maria* 1340, 138v°

Diet *herte* heeft met *rouwen* *gheladen*. Ende wille *ghetroest* *sijn* ende *beraden* 1353, 11r°

ONse *hulpe* moet *sijn* inden *naem* des *heren* Die *hemel* ende *aerde* *ghemaect* heeft 1343, 104r°

In die *ieghenwordicheit* dyns *helighe lichaems* ende huus *ghebenedide* *dierbaer bloets* 1346, 43v°

O *Ihesu* behoeder des *werelts* tot v soe *roepe* ick nv : ende inder *lester* *noet* 1342, 63r°

O goede *ihesu* myn lieue *gheminde* *brudegoem* Ic *bidde* hu opent myn *herte* 1346, 12v°

O *heirre ihesu xpriste* ich *anbeden* dich an den *cruce* *hanghende* 1347, 106r°

- O werdighe here *ihesu christe* ic *aenbede* v
hanghende aenden *cruce* 1330, 48r°
 O lieue heere *ihesu christe* Ic *aenbede* di
hangende inden *cruyce* 1342, 69r°
 O Heere *ihesu christe* ic *aenbede* di in den
cruce hanghende 1354, 197v°
 O here *Ihesus christe* ic *aenbede* dij *han-*
ghende anden *cruce* 1369, 16v°
 O Here *ihesu christe* *aenbeede* dynen heili-
 ghen *licham* dat huyden ouer alle die
werelt 1340, 15r°
 O lieue heere *ihesu christe* ic *aenbede* hu om
 dyn heilige vyf *wonden* 1346, 119r°
 O Heere *ihesu christe* *afgront* der godlicker
mynnen alle *creatueren* moeten dy 1354,
 50v°
 O Ghebenedide heer *ihesu christe* een *afgront*
 alre *salicheit* ende een *leuen* alre *mensen*
 668, 37v°
 O alder zoetste heere *ihesu christe* wien ic
 nv deuotelic *begherre tonfanghene* 1346,
 48r°
 Lieue minlike here *ihesu christe* ic *bidde* dy
 doer alle dijn *mijnne* ende *liefde* 668, 90v°
 O ghenadighe heere *ihesu christe* ic *bidde* hu
 oetmoedelic *ontfaermt* hu myns 1346,
 97r°
 O Heer *ihesu christe* ic *bid* v doer die *smert*
 alle uwer heiligher *wonden* 668, 221v°
 O Alder goedertierenste Heere *Jesu Christe*
 ic *bid* u door dat *uistorten* uws dierbaren
 bloets 1017, 173v°
 O minnechleke here *ihesus christus* *blijft* in
 mi ende ic in di een in *minnen* 1353, 48r°
 O heirre *ihesu christe* *kunnynck* alre *connyn-*
gen inde *heirre* alre *heirren* 1347, 128v°
 O *ihesu christi* *coninc* der *ewicheden* mi is
 een woert tot di 1365, 197r°
 HEre *ihesu christe* *coninc* der *glorien* Ic arme
 sondighe *mensche ghedencke* der *minnen*
 1343, 98v°
 O heere *ihesu christe* onsterffelicke ende
 onuerwinnelic *coninc* Ic alder minste *let*
 1346, 85r°
 Lieue here *ihesu christe* ic *danck* dij des
 mijnlicken *vals* den du *vielste* 668, 1r°
 O suete here *ihesus cristus* Ic *dancke* ende
 ic *loue* di ende ic *doe* di oppe 1353, 70r°
 O minnechleke here *ihesus christus* ic *dancke*
 ende ic *loue* di van dijnre groter *minnen*
 1353, 49r°
 O Here *ihesu christe* die alle *dinc ghemaeft*
 heues ende die heyliche *gheest* mede wer-
 kende 1343, 102v°
 O Minlike ende mijn alre liefste heere *ihesu*
*christe ghedanc*t *gheloeft* ende *ghebenedijt*
 1340, 36r°
 O heere *iesus christus* ghebenedijt *ghenaghelt*
 ant *cruce* zonder *ghenaden* Wij *bidden*
 1357, 15r°
 O alder ontfaermhertichste ende goedertie-
 renste heere *ihesu christe* Duer hu onghe-
 metene *goetheit* 1346, 88v°
 O lieue here *ihesu christe* leuende *goids sone*
 ic *dancke* ende *loue* di alle des minliken
lidens 1343, 142r°
 O heirre *ihesu xpriste* goude *herde*. *widder*
leyde mych 1347, 130r°
 O Goedertiere heere *ihesu christi* alre sacht-
 moedichste *lammekin* 1354, 16v°
 O milde here *ihesu christe* die vr heilich *li-*
chaem vanden onbeulecden *lichaem* 1330,
 49r°
 O lieue heere *ihesu christe* ic aerm sondich
mense aenbede hu helich *lichaem* 1346,
 42v°
 O lieue here *ihesu christe* om groete *mijn*
 ende *heite* die du *ghehadt* heuest altoes
 668, 166v°
 O zoete minnelicke heere *ihesu christe* in hu
 grondeloose *ontfaermherticheit* 1346, 54v°
 O Heere *ihesu christe ontfaet* dees *salmen* in
deere dijs naems 1354, 100r°
 O zoete heere *ihesu christe* laet hu bitter
passie en hu heilige bitter *doot zijn* mij
leuen 1357, 12r°
 O lieue heere *ihesu christe* te desen *pater*
noster offer ic ter *eeren* hu heilige vyf
wonden 1346, 90r°
 O Here *ihesu christe schoenheit* des *hemels*
coninck der *ingelen* Ende een toeueraet
 668, 50v°
 O Heer *Ihesu Christe* soen des leuendighen
gads Ic vermaen ende *bidde* dij dattu Op
 doetste mijn hert 668, 187v°
 HEre *ihesu christe sone* des leuendighen *gods*
 wi *aenbeden* di ende ghebenedien di 1329,
 1r°
 O *ihesu christe sone gods*. hu moeten *louen*
 alle de *chooren* der *inghen* der patriarken
 1346, 86r°
 O minnelicke lieue heere *ihesu christe*. want

- gheen *saken* voer dynen goddelicken
ooghen 1346, 95v°
- O heere *ihesu christe* ewighe *zoeticheit* der
gheenre die hu *minnen* 1346, 108v°
- O Heirre *ihesu christe* ich erme *sundersse*
ermanen dich dynre hilger seuen wort die
1347, 104r°
- O Minnelicke heere *iesu christe* duer dat
bloedighe *sweet* dat ghij *sweetede* 1357,
91v°
- O alder ontfaermhertichste heere *ihesu christe*.
wat *tonghe* oft wat *herte* 1346, 57v°
- O Alre ghenaedichte heere *ihesu christe* in
vereninghe der hoegher mynnen 668,
176v°
- O Lieue heere *iesu christe* *vergheeft mij alle*
mijn zonden en al mijn vrienden 1357,
85r°
- O heere *iesu christe* *verhoort mij*. duer hu
grondelose *bermherticheyt* *bid* ic dij 1357,
122v°
- O Mijn lieue ghetrouwe here *ihesu christe* Ick
vermaen dy des *verscrickens* 668, 181r°
- O heere *ihesu christe* ic en bem niet *werdich*
dat ghi onder my *dac in gaen* *saudes* 1346,
55v°
- O Heere *ihesu christe* *wijsheit gods* op dat
ic iets wat *weder doe* 1340, 47r°
- O *Ihesu christe* *wijsheit* des *vaders* die *ghe-*
cruyst best om onsen wille ic aenroep
1340, 61v°
- O heere *ihesu christe* die de seuen *worden*
inden lesten *dach* huus *leuens* inden cruce
hanghende 1346, 104r°
- O Guedertiren *Ihesu* O alre suetste *ihesu* O
alre sachtmoedichte *ihesu* 1340, 39v°
- Ihesu Ihesu* Ontfermhertige *ihesu* *ontfermt v*
mijns arme *sunders* 1340, 37v°
- O goede *iesu* alder goedertierenste *iesu* *marien*
zuene vul van *ontfermherticheyt* 1357,
104v°
- O alder zoetste *ihesu* *leert* my so oetmoedelic
ende zo stille duer dese *werrelt gaen* 1346,
98v°
- O nakten bloedighen ghecruijsten *iesus* *leert*
mij wven goddelijcken *wille* kennen 1342,
64v
- O Alder soetste *ihesus* inder alder hoechster
mynnen dat ghi v teeder *ionghe bloet*
1354, 204v°
- O *Ihesu* mijn *mynne* mijn *sueticheit* mijn
salicheit mijn *troest* wat sal ic di 1340,
190v°
- O goede *Ihesu* ewighe *mynne* ter *weerdicheit*
dat v *leuen* heeft gheweest *druck* 1342,
64v°
- O alder zoetste *ihesu* myn *ziele* *begheert* ouer
te *wandelen* dat *velt* huwer zoete wonden
1346, 125v°
- Die *inghel gabriel* es *ghesonden* van *gode*
toter *maghet maria* die *ioseph* hadde *ghe-*
traut 1354, 167r°
- Helich *inghel gods* wilt mij *bewaren* voor alle
bewerijnghe naer *sheeren* *beuel* 1357, 17r°
- O Ghi eerwerdeghe heleghe *inghelen* Ic aerne
creatuere *bidde* v oetmoedelic 1354, 65v°
- HET was een *ioffrouwe* in een *cloester* *ghegaen*
ende hadde hoeren *magdom* *god ghelaeft*
668, 86r°
- O hemelsche *iubilatie*. weist mijnder *zielen*
recreatie. zo worde ick *beschermt* 1357,
75v°
- Kynders *spreikt lof* en *dancet* de heere / wiens
woenstede is daer de *inghels* zijn 1357,
13r°
- Een *kint* es ons *gheboren* Een *sone* es ons
ghegeuen 1353, 58r°
- O alder zoetste goedertierenste ende minlicste
kint ihesus. Hoe groot es die *volheit* 1346,
70r°
- Helich *lam gods* *ontfaermt* hu heden ouer
myn aerne *sondaresse* ende *laeft* my
hedent 1346, 60v°
- Doen die heilige *sinte laurencius* opten *roester*
gheleet wass ende *briet* 1340, 183r°
- O Heilige *sinte laurens* wtnemende hoge
merteleer *goids* te gader met *Sinte Sixto*
1340, 181v°
- Een edel *leraer* is huden *op gheclommen* ten
hemel den welken heeft *toe ghetogen*
1340, 187v°
- Die ierste *leydinge* was Dat ic *gebonden* ende
gheleyt waert Vanden *berch* van *olyueten*
668, 220v°
- Dat helich *lichaem*. ende dat helich *bloet* ons
heeren *ihesu christe* moet *behouden* 1346,
57v°
- Loff inde eir sy dir mynen *heirren* inde mynen
goede de nv komen bis 1347, 132r°

Loff inde eyr sy den vader inde deme soenne
inde dem hilgen geist 1347, 126r°

Lof eer ende *weerdicheit* ende *dancberheit*
sy v weerdighe gloriose heilighe *drieuol-*
dicheit 668, 191v°

Lof ende *glorie* sy den *coninc* der werrelt die
ons *gheboren* es *coninc* der coninghen
1346, 72r°

DI si *lof* di si *glorie* ende *eer* o ewighe al-
machtighe heilighe *drieuoudicheit* Ic *be-*
gheer 1360, 61r°

Loff inde *glorie* inde *wyrckonge* der *dancber-*
heit sy dir *heirre* 1347, 100r°

IC *loue* ick *aenbede* ic *groete* ic *glorificier*
ick *benedie* di *guede ihesu* in den onbe-
gripeliken 1360, 51r°

Ic *loue* ic *ghebenedye*. ende huut al mynder
herten so *dancke* ic hu o hemelsche vader
1346, 64r°

Loue syon den *behouder loue* den beleider
ende den herde in *louesanghe* 1340, 34r°

O Du alre suetste ende minlijcste lustelijcste
ende alre begheerlijcste suete *maget* 1340,
176r°

O ghi alder zoetste minnelicste *maghet ma-*
ghet maria O schoone *bloeme* 1346, 133r°

Dien du alre suuste *maghet maria* ouermits
die *bootscap* des *inghels* 1354, 121r°

O Heilige *maghet maria* wilt *compassie* ende
medeliden op onss *hebben* 1340, 151v°

O Alre heilichste *maghet maria* Dit *gebet*
offer ic v inder *eeren* alle der *blijtschappen*
die ghij hadt 668, 77r°

O Gloriose *maghet maria* wat onwtspreke-
liker *gracien* heuestu *verdient* 1354, 145r°

Ave *Maghet* ghebenedijt. *Maria moeder* in
alder *tijt*. *Gratia* die hebdij vonden 1320,
158r°

O gloriose weerde *maghet maria* ghij zijt een
zeer claer *vat* des *troosters* 1357, 81v°

O alder soetste *maghet maria* ic hu *vermane*
des bitter *wee*. dat hu moederlike *herte*
leedt 1346, 20r°

O *Maghet* der *meechden vrouwe* ende *co-*
ninghinne der *Ingelen* hope alre hopen
1340, 171v°

Vrouwe *maria almachtich* in der *verbolghent-*
heit gods en *verhinghet* ons niet 1354,
155r°

O *maria* Onghequetst ende onghieuoleert

bloemken Ic *gruet* di O *zee* der ontferm-
herticheit 1340, 154r°

O *maria* hooghe eerweerdighe hemelsche *co-*
ninghinne. Ic aerm *sondaresse offer* hu
1346, 127r°

O *Maria* den eersten *doorne* der *cronen* die
omme v maechdelicke *herte* ghinc 1354,
149r°

O *maria* eenighe *hope* ende *troost* inder
salicheit, O alder zoetste *moeder* gods
1346, 132v°

O myne vyssuerkoeren ioffrauwe *maria*. eyne
ewyge *ioffrauwe* bouen alle *ioffrauwen*
1347, 52r°

O schoone zoete *maria keyserinne* ende
cueninghinne en ooc edel *hertoghinne*
1357, 83r°

O *maria maghet* bouen alle *inghelen*. door
dat elindeghe ende dat anxtelijc *verscud-*
den 1329, 28v°

Heileghe *maria* eewighe *maghet* bouen alle
maegden. *moeder* der *ontfaermherticheit*
1346, 139r°

O Alder salichste *maria maget* der *meeghden*.
santinne der *santen* tot di *sunderlinghe*
1329, 44r°

O *Maria* onbeulecte *maget* ende *moder* dess
heren tot dijnre *werdicheit* 1340, 157r°

Maria maghet ontfanget dat *ghebet* ende di
gruete die v vanden here 1340, 68v°

O *Maria* suete *maget* ic *vermaen* v der groeter
eren die onse lieue *heer* v heeft *gedaen*
668, 87r°

O *maria moder* alre *genaeden*. ich onseliche
sundersse. ich beuelen dyr 1347, 98v°

O *Maria* suete *moeder gads* ende *conyngijnne*
Ic *vermaen* v der groeter oueruloedigher
vrouden 668, 51v°

O Alre heylichste *maria moeder goids* ons
enighe *hope* ende *troest* naest gode ic on-
weerdighe sondighe mensche 1343, 164r°

O heilighe *maria moeder* ons heeren *ihesu*
christi in dynen *handen* ende in die *handen*
1346, 2v°

Maria du best *onbeulect* ende *onghetast*
ende *suuer* die welke een *maget* 1340,
176v°

O Alre zuetste glorioeste begheerlicste *maria*
O *rose maria* O du *vrouwe* ghebenedide
1360, 98r°

O Gloriose vrouwe heilige *maria* Inden *schoet*

dijnre moederliker *guedertirenheit* 1340, 153r°

O *Maria* ic *vermane* v der groter *bangicheit* die v moederlike *herte gheuoelde* 1354, 113r°

O *maria* dalder saechtmoedichste vrouwe en wilt niet *ghehinghen* dat ic in die *toren gods* 1329, 31v°

O hilge vysserkoeren *merteler* synt *sebastianus* grois is dijn *gelouffe* 1347, 119v°

O Hoghe *martilersse* ende edel bruyt *christi* Gloriose *maget barbara* Ic valle 1340, 216r°

O Alre heilichste *martilersse* ende *ioncfrouwe katherina*. die *onder trouwet* 1340, 215r°

O Ontellike ende onsprekelike ende gloriose scoone *meechden* Sinte *Ursula* 1329, 98v°

ICk aerm sondich *mensche* ic *versake* den *viant* vander *hellen* 1357, 85r°

Te *mettentide* alle *diepheit* wart *gesocht* Alle *trouwe* liet haer *vinden* 1353, 38v°

Te *middage* doe *leiden* si hem sijn *cruce* op sinen *hals* ende *leiden* wt 1353, 68v°

IC *minne christum* in wies *slaepcamere* ic *inghegaen* ben wes moeder *ioncfrouwe* es 1329, 92v°

O Heilige moeder *sancta Anna* die edel *stamme* Ende voert *brencter* der glorioser *Joncfrouwen* 668, 69v°

O Heilige moeder *sancta Anna* Weest ons een ewich *troest* 668, 70v°

O Hillige moeder synt *anna* bis ons eyn ewich *troist* 1347, 110v°

O moeder der *bermherticheit* ic *anbede* hu doer tgroote inwendich *lyden* 1346, 120r°

O Alre heilichte moeder *gads maria* onse enighe *hape* ende *troest* naest *gade* ic onwerdighe 668, 171v°

O Alre mildeste moeder *goids* onse enighe *hope* naest *ihesum* want v *ghegheuen* is 1343, 165v°

O ghebenedyde moeder *gods* ende bermherteghe moeder der aerm *sondaren* Ic *bidde* oetmoedelic 1346, 18r°

MOeder kirke verblijt hanterende nuwe *blijscap* dliecht schijnt vander duysternissen 1340, 201r°

AUe moeder ende *maecht* mijn aarme *noot* zij hu *gheclaect* Hemelsche *cueninghinne* 1357, 116r°

O moeder der *ontfaermherticheit* ic *dancke* hu van huwen bitteren *rauwe* 1346, 89r°

Inden *name* dess *heren* werden *gheboeghet* alle *knyen* hemelsche eertsche ende helsche 1340, 28r°

Omnipotens sempiterne deus qui arctam et angustam *viam* iussisti 1357, 51r°

Dat eerste *pater noster* *offere* ic dy lieue *heere* ter *eeren* der *cracht* ende der *moghentheit* 1354, 209v°

DAt ierste *pater noster* *offer* ic dij lieue *heer* ter *eren* dijns heilighen *leuens* 668, 213r°

DAt eerste *pater noster* *offere* ic dy lieue *heere* ter *eeren* dijns heleghe *leuens* 1354, 207v°

Jc *peinsde* in mi seluen ic wille een luttel *spreken* met *gode* 1353, 63r°

DJe heilige sinte *peter* *seyt* in di *werken* der *apostolen* dat ghenen *name* 1340, 74v°

Die *poorte* des *paradys* es ouer mits *euam* allen *menschen* voren *ghesloten* 1346, 87v°

O Ouerste *priester* ende ghewaerre *biscop* here *ihesu christe* die di seluen *offerste* 1343, 95v°

Alre ouerste *priester* ende ghewarich *bisscop* die di seluen *offert* dinen *vader* 1330, 147v°

OVeruloedighe *rijcdom* noch *armoede* groot wilt mij vp dese *weereit* niet *gheuen* 1357, 16v°

O Bloeiende *rosen christi* bouen *maten* schone O lachende *lelien* 1340, 209v°

O Bloeyende *roosen christi* bouen *maten* schoon O lachende *margariten* ernstelijc wtghesocht 1329, 95r°

Soe wie *zalich* wil *wesen*. hem is *nootsakelick* voor alle *saken* dat hij *houde* trechte *ghe-looue* 1357, 64r°

Salich sijn die *zielen* den dijt *ghebet* myt *aendacht* ende myt gansen *herten* gespraken 668, 89r°

O *scheppere* alder *creature* ghi syt *ontfaermhertich* van *nature* laet hu myns *ghedincken* 1346, 97v°

O Alre glorioste ende alre scoenste *scepper* des *hemels* ende der *erden* mijn *verlosser* 1354, 199v°

Alder beste *scepper* des *lichts* die welke *voert* *bringhende* best dat *licht* 1329, 99r°

Scryft alder zoetste heere ihesu christe dyn wonden in myn herten 1346, 12r°

IC sie den dach ic wille verblijden / Ic dancke gode 1369, 10r°

Singt onsen coninck Singt Singt Singt wijse-lijc Want die psalter is vrolijk 1340, 184r°

O Gloriose werdighe hoich geboren son godes. leyff genedige gouderten *ihesu xpriste* 1347, 85r°

Ich onseliche sundersse ich hayn den heirren inde got ontfangen 1347, 133r

OP een tijt quam die suete ihesus tot eenre ioncfrouwen geheiten *magdaleena* 668, 199v°

MJin tonge sprekt victorie der meechdeliker rosen ende der blinkender lelien 1340, 114v°

Te vj vren dedet ghi v auentmael met v be- mynde iongheren 1354, 215r°

O Almachtighe hemelsche vader *IC bid v dat ghi neder wilt sien* 1360, 43v°

Uader onse die bist inden hemel gheheilecht werde dijn *name* toecome ons dijn *rike* 1353, 3r°

O almoghende goedertieren vader ic hu aerm *creature ghemaect* na hu *beelde* 1346, 15v°

O almachtich hemelsche vader ic *dancke* hu van alle dynre *ghenaden* ende ic *bidde* allen 1346, 59v°

O Lieue hemelsche vader doer dat heilighe *gebet* dat dijn lieue *soen* dede op den *berch* 668, 81r°

O hemelsche vader doer dat helich vierich *ghebet* dat hu lieue *sonne* dede 1346, 92v°

O ghi hemelsche vader almachtich *god ontfuerme* dy ouer my aarme *sondaresse* 1346, 5r°

O Heilige vader sinte *gregorius* Du best een alte suete *organe* dess heiligen *geest* 1340, 188v°

O ghetrauwe vader ende ghenadighe *heere.* *IC vermane* hu die onghemetene *minne* 1346, 90v°

Onse vader ghebenedijt / die in den *hemel zijt* / *ghehelicht* zij huwen *name* 1357, 2r°

O milde bermhertighe vader in wien ic alle

mijn *hoep* : troest ende *salicheijt* 1342, 62v°

O minnelicke zoete vader goedertierene *ihesu christe.* *IC beuele* hu heden 1346, 10r°

O Hemelsche vader lof ende *danck* soe moetti *hebben* al des ghebenediden *guets* dat dat ghij ons *gedaen* hebt 668, 185r°

O ontfuermherteghe hemelsche vader ic aerm sondich *mensche comme* in huwen helighen *temple* 1346, 41v°

VAder mijn ist *moegelick* soe *ouervuert* desen *kelck* der martelien van mij 668, 50r°

O almachtich ewich vader van wiens *moghentheit* *hemel* ende *aerde ghescepen* 1346, 3v°

O ghebenedide ewich vader ic *offer* ende *presenteere* hu die hooghe *gloriose vrucht* 1346, 76r°

O Hemelsche vader ic *offer* v ws enighen *soens* verdende *aderen* 1340, 198r°

O Vader der *ontfermherticheit* ic arme ongheraect sondich *mensche dancke* dij 1340, 64r°

O Almechtich ewich vader. ich *roeffen* vch an inde *bidden* 1347, 82v°

ICk aerm katiuich broosch *vat vul sonden* / *aenroupe* hu *fonteyne* der *ghenaden* 1357, 4v°

Ueni creator spiritus mentes tuorum visita imple superna gratia 1357, 49r°

UErblide dy vrouwe der *inghelen* *O maria* *IC vermane* dy der ontsprekelicker bliscpen 1354, 140v°

UErbliden wy ons inden *here* wy *ballinghe* der *salicheyt* ende *bedroefde adams kinder* 1343, 199r°

Verbliden wi ons inden heylighen *here* wi *ballinghe* der *salicheit* ende *bedroefde kindere* 1330, 134r°

Laet ons *verblyden* inden *heere* wy *ballinghen* der *salicheit* ende *bedroefde kinderen* 1346, 71v°

Uerblijt v blinkende *dagheraet* wtuercoren *bruyt goids* Inder engelscher *grueten* 1340, 174r°

Uerblijt hu weerde *maghet marie* / *vul* alder *gratie* *vrouwe* playsant / *dheere* is met hu 1357, 13r°

UErblijt v schone suuer *maget Ursula* ouermits welker *suuerheit* sij di *behaichlijc* worden 1340, 182r°

*Verblijdt vch hilge moeder synt anna selige
vrouwe 1347, 109r°*

*UErblijt v moeder ende maghet want ghi O
alre soetste maghet maria alleene 1354,
144r°*

*UErblijt v heilige vader francisce naevolgher
ende mynre der wet ende versmader 1340,
187v°*

*My verwondert O heere god mijns selfs leuen
want als ict neerenstelic onder souke 1354,
210v°*

*Die vrede ons heeren. daenschijn ons heeren.
lichaem ons heeren. tprecieuse bloet 1357,
78v°*

*Die vrede ons heren ihesu christe Die ver-
dienste ende cracht sijnre heiliger passien
668, 43r°*

*Mit vreuden wil wir syngen inde loeffen die
trinitaet 1347, 135v*

*MEt vrouwen laet ons vieren die ghedincke-
nisse den naem marie. op dat si wil bidden
1329, 46v°*

*Den vrijdach in die quatertemper in die
vasten Dan leest drie pater noster 668,
227v°*

*O gloriose vrouwe coninghinne der bliscepe
O fonteyne der goddienslicheit 1346, 134r°*

*O Vrouwe vol ghenadecheden Moeder van
alre ontfarmecheden 1353, 117r°*

*O Du eerwerdighe vrouwe ende alre suetste
maget heilige moder goids vol van ghe-
naden 1340, 82v°*

O Mine vrouwe moder gods coninghinne des

*hemels al bin ic des seker dat dine gloriose
lichaem 1360, 37r°*

*O Vrouwe hoe langhe sulstu my vergheten
om my te verlossenne inden daghe mijnre
bedruckenesse 1354, 132v°*

*O du waerheit ende hoghe verborghene ouer
weseleke goede der hogher drieheit 1353,
52v°*

*Wandelt voor my ende weset vulmaect sprac
god tot abraham int eerste bouc der
bibelen 1354, 217v°*

*Bys willekomen mijn got inde mijn schepper
heirre ihesu christe 1347, 127v*

*Welcome here ihesu christe goids soen woert
des almachtighen vaders marien soen
1343, 101r°*

*O Ewighe wijsheit die welke wten monde dess
alren ouersten voeregheet 1340, 217v°*

*O eewighe wysheit. wort des vaders. leuende
broot des hemels dat hier neder ghecom-
men 1346, 64v°*

*O heyleghe wonden O heyleghe bloet O hey-
leghe verdiente O grote vrucht O oueruloet
1353, 61r°*

*Mijn siel houdt v nu stantvastich in het
weerdich heylich christen ghelooue 1342,
61v°*

*O edele ziele mijn en was die trouwe niet
groet dat ihesus cristus marien sone 1330,
138r°*

2. Initia van de overige teksten

Bij het alfabetisch ordenen werd met de uitroepen *Ay*, *O* en *Och* geen rekening gehouden.

*Agniet, als Ambrosius seit was een seer vrede
maghet 1269, 233r° b*

*Agniet is gheseit van agnus dats een lam
wantsi was saftmoedich ende oitmoedich
1269, 233r° a*

*Al dat oijt leuen heeft ontfanghen dat moet
steruen : het sij ewat vroegher 1342, 49r°*

*Ay al es nu die winter cout. Cort die daghe
ende die nachte langhe. Ons naket 941,
49r° b*

*Al god den mensche inwart keert ende trec
inder bloeticheit. dats beeter 1359, 124r°*

*Al sijn die principael .vij. doetsonden aen
malcanderen ghebonden 1351, 126r°*

*Al waren alle de tonghen van allen creatueren
versament 904, 1r°*

*Alder lieffsten och oft wij inden gront der
rechter ghelatenheyt 1351, 118r°*

*Alder liefste dat mach wel een steruende
leuen heeten Als yemant om die minne
gods 1351, 202v°*

*Alder liefste in christo Jhesu. Ende bicken
also langhe als sij op die bloemkens 1351,
215v°*

O Aldersuetste heere Jhesu christi wijst mij
toch uwe weghe 1351, 103r°

Aldus salstu doen alsoe baude als dy in
eenech dinc in onordeninghe ghevallen
bist 1320, 115r°

Aleydis die gloriose weerdighe heilighe mag-
het ende vrouwe was gheboren 896, 163r° a

Alle des menschen leuen staet op ghelatenheyt
1320, 44r°

Alle deuchden die niet en sijn gheproeft met
tribulatiën die is onseker 1351, 113v°

Alle menschen nemen deser waernender le-
ringhe waer mit eenen gansen toeghekeer-
den eernste 1348, 104v°

Alle onse gheestelike voert ganc ende ons
fundament gheestelijcs leuens 1339, 48r°

Alle Religieuse gheestelicke personen be-
hoorden dicwils vermaent te zijne 1357,
21r°

Allen die vanden .h. geest ghedreuen werden
tot eenen inghekeerden leuen 895, 289r° b

als ghi inder kercken comt ende ghi v totten
heer keren wilt. soe sult ghi nederdalen
1359, 114v°

Als dat proeuel iaer wt ys ende die nouicien
een guet ende laeflicke ghetuychnisse 1356,
46v°

Als een kersten mensche biechten wille sal
hi hem bogen ter eerden 1371, 1r°

Als een mensch tusschen twe voerworpen in
twijfel staet wat hem best ghedaen ware
1351, 204v°

Als ghij aerbeyt v in goede wercken te oeffe-
nen dan sullen v licht veel quade begheer-
ten 1351, 117r°

Als onse here ihesus christus inden lesten
auontmael om een exempel te laten 1016,
12r°

Alse de mane es van eenen daghe / dan es
die tijt harde ghelaghe 697, 37r°

Alse die mensche etet ende drincket dat comt
in die maghe dan ziedet die maghe al 1272,
135r°

Alse du comes voer eenen zieken dye due
noyt eer en zaghes zo zaltu mercken 1273,
127v° a

Als te gader quamen ende te spreken van
geesteleken ende van hemelschen dinghen
1353, 133r°

Also als belouet es inder toecomender tijt
onghemeten bliscap den ghenen Die gode
1305, 1r°

alsoe dat die clarhiet der sonnen te bouen
gaet dat licht van manen 1356, 147r°

Alsoe vele als ghi niet gheacht ende ghesien
noch gheprijs en wilt wesen 1320, 108r°

Armoede heeft ghierecheiden bracht : Die in
de werelt heeft groete macht 1374, 97r°

Arsenius die heilighe vader seede Noet en
beroudet my dat ic sweech 1330, 30r°

Ascendam in palmam et apprehendem fructus
eius Dit segget salomon 1305, 105r°

Ascendit deus in iubilatione 902, 161r°

Audi filia et vide et inclina aurem tuam quia
concupiuit rex speciem tuam 902, 107r°

Augustinus seyt wij ghelouen dat alle ghe-
schapen dinghen sienlijck ende onsenlijck
1351, 144r°

Beda die Eerweerdighe .h. leeraer seijt. Sy be-
hoeden grootheyt des strijdens 1351, 135r°

Bernardus seght. O mensche als du gaest
slapen merct nernstelike dine dachvaert
1330, 118r°

Besich wi hebben al gelaten : Ende sijn di
gevolget in caritaten 1374, 61r°

Bouen al soe neem dijns gronts ware ende
dijns roeps 1320, 110v°

Broeder willem de casali der orden der mynre
broeders generael minster of diene 1356,
50r°

BRoeder ghi selt v selfs geweldich sijn Ghi
sult v ghemode alle tijt voert scrauen 1353,
86v°

Calicem quidam meum bibetis sedere autem
ad dexteram uel ad sinistram 902, 70r°

Capite nobis vulpes paruulas. que demoliun-
tur vineas. nam vinea nostra floruit 1351,
1r°

Cleynt reket u vercrighen / Groot achtet u
ontbliuen 1320, 28v°

Cristus ihesus op ten steen sittende Ende
maria neuen hem ligghende met groeter
pijnen 895, 198r° b

Cum ieiunasset .xl. diebus et .xl. noctibus
postee esuriit 902, 58v°

Daer isser vele die hem seluen aftrecken ende
bliuen alleene 1351, 205r°

Daer op set alle dijn studeren. dat di god
groot werde 1320, 6r°

Daer sijn drije gheslachten van menschen die
vanden gheest gods gheleijt 1351, 216v°

Das anderen daghes als opten palmen dach
 stont onse here op ende bereyde hem
 1171, 63r°

Dat ander dat den mensche van sonden trect
 is dat leste oft dat wterste ordeel 1329,
 115v°

Dat boec der gheborten christi dauids soens
 ende abrahams. Abraham wan yzaac
 yzaac 1330, 46r°

Dat een mensch vermant weerde van binen
 intekeeren bloetelic tot god Ende dat hi
 enich dinck 1359, 79r°

Dat eerste es dat sine werdecheit noit men-
 sche te gronden verstaen en mochte 1353,
 78v°

Dat eerste es wat ghi doet dat doet altoes
 inden name cristi 1330, 105v°

Dat eerste principael poent spreek van gods
 heerlicheit 693, 294v° a

Dat eerste punt es Een waerechtich volcomen
 ende willich afkeeren van allen ouervloe-
 dicheijt 1342, 65r°

Dat eerste wee was Doe sij haeren lieuen
 soene offerde inden tempel 895, 251r° b

Dat ierste capittel vander navolghinghe ons
 heren ihesu christi ende versmadinghen
 1305, 73r°

Dat ierste hinder dat den voertgaenden let
 Ende waer van alle ander sonden 1351,
 183v°

Dat ierste hinder is presumtie dat .ij. is negli-
 gentie 1351, 115v°

Dat licht der gracen gods en mach niet ver-
 borghen bliuen het en moet scinen 693,
 2r° a

Dat ooghe onser meynighen ende dat waerom
 al onser wercken in gode ghevest 1038,
 184v°

Dat seghet sinte augustijn O wat verweent-
 heiden soe is jeghen Di 1305, 104r°

Dat seit onse here die gherne gaet daer men
 van mi sprict ende gherne hoert 1330, 98r°

Dat werc es vergadert wt soe menegen ouden
 legenden die sinte franciscus gesellen 965,
 130r°

Datmen gode vercrijcht daer toe behoert een
 gans ghewarich afkeer 1330, 155r°

De genade gods ende die duechden sijn recht
 als een leeder ende een wech 965, 168v°

De lieden en dorsten nemmermeer peynsen
 wat si daden 1320, 110r°

De mane sal nieuwe werden naer dinhouden
 vande prononse casie 1369, 1r°

De mensche sal sueken vrede in onvreden
 1320, 44r°

De mensche sal voer alle dinghen hem setten
 in sijn niet 1320, 111v°

De woorde noch de minlike scriftuere der
 heyleghen die en gheeft ons 1320, 55r°

Deerste dat die mensche sijn waerheit niet
 behouden en mach 1351, 127r°

Den ghemeynen volke des heilighen kersten
 gheloofs ende sonderlinghe den mede
 brueders 1080, 316r° a

Den mensche soude om eenen anderen tot
 gan te helpen Ic heb eenen mensch hooren
 segghen 1359, 120r°

Den yersten raet is ghewillige aermoede son-
 der eyghendom 1351, 109r°

Des ghelijcs vint men van eenre nonnen die
 met vier punten gecreech van gode 1080,
 214r° a

Des maendachs nae dat die priestere haeren
 vastauont houden 1038, 136r°

Des morgens vroeck vanden saterdaghe soe
 stonden inden huse iohannes beslotenre
 doren 1171, 139r° a

Descendi in hortum nucum. vt viderem poma
 conuallium 1351, 29r°

dese boecken die hier in staen en staen niet
 vervolghens soe hoert gescreuen 693, 4r° b

Dese dinghen maken den lichame vet ende
 maken wac Dat es tewartene ruste 1273,
 163r° a

Dese expositie vanden tabernakele es ghe-
 deylt in vij. principalen pointen 693, 3r° b

Dese tauweler was een sonderlinghe vermert
 leeraer vander predicaren ordenen 966,
 1r°

Dese zelue vrouwe begheerde eens van onzen
 lieuen heere te wetene 1293, 16r°

Deus edel god vanden paradyse : Gheeft gra-
 cie van molhem gielise 1374, 79r°

Dicwyl soe pleghet die werelt te verwerpen
 als voer quaet dat die ouerste here pleghet
 1339, 74r°

Dicwile ende langhe heb ic in minen sinne
 ghedocht te maken in duutscher talen
 1171, 1r° a

Dicwile ende langhe heb ic in minen sin ghe-
 dacht te maken in dietscher tale 1017, 1v°

Die bereidinghe totten heilighen sacrament

- tontfanghen en is in allen menschen niet 1301, 182v°
- Die boete wille hebben jeghen alle cortse sonder den vierden dach doe hem laten 1272, 158r°
- Die coninc heeft mi ingheleyt in die wijnkelre. hij heeft gheordineert in my caritate. 1339, 40r°
- Die dat grote euel wille leeren ghenesen so dat den mensche nemmermeer en deert 1272, 154r°
- Die den heiligen tranen ons heren ihesu xpristi wil spreken alle daghe .C. pater noster 1101 (1), 84v°
- Die dit werck wilt ouer [...] die bre[...] Hem [...] 895, 1r°a
- Die edele werdeghe penitencie die onse lieue here ihesus christus dede 1330, 64v°
- Die eerste vrucht es dat die mensche gheganst wert van allen doot sonden 1353, 103r°
- Die eerwerdighe ende alre heilichste vrou agnes hier voer die alder hoechste ende edelste 1356, 1r°
- Die ewighe wijsheit gods ihesus christus god ende mensche heuet ons gheleert 693, 221v°b
- Die forme ende regel des leuens der orden van der armer susteren die synte franciscus 1356, 11v°
- Die ghenade gods ende die dogheden sijn recht alse ene ledder 1049, 42v°a
- Die ghenade des hemelschen vaders si met ons allen Amen men heeft heden 966, 1r°
- Die gloriose hoghe god bescermer der gheenre die in hem hopen des welcs name 1272, 1r°
- Die gode die eweleke leuen / Ende hare giften bi redenen geuen 1374, 1r°
- Die goede vroede ypocras ende dye behendichste bouen alle medicinen dye zeg 1273, 139v°a
- Die goedertieren ynnighe begheerte ende mynne der gheheilichder maechden 1348, 15v°
- Die graden die comen totter sueticheyte der warachtigher minnen sijn .vij. 1351, 241r°
- Die heere seit Trike gods es binnen v. Daer omme .o. ghetrouwe mensche bekeere 1339, 83r°
- Die heilige appostel paulus scrijuet van christo Met trouwen seit hij heuet hij geleden 895, 252r°a
- Die heilighe maertelare sinte iuliane minde soe sere suuerheit 1080, 270r°a
- Die heilighe kerke heeft huden hoer ambacht ghetreckt ende ghenomen van den exemplae 1301, 187r°
- Die hemelsche vader gaf getugenesse van sinen sone ende hi sprac dit es mijn gheminde 1353, 71r°
- Die historien der ewangelien bewisen ons claeliken dat die vrienden ons heren 663, 195r°a
- Die hooren heift te hoorne hi hoore wat de gheest gods spreict den kerken 1293, 1r°
- Die ic hebbe vut vercoren Maria si es herde reine die dienst die en blijft niet verloren 1353, 71v°
- Die ierste es dat hi die sonden vutwerpt ende hi met gracen in comt 1330, 104v°
- Die ierste deucht is ootmoedicheyt die ons god onderworpen sijn 1351, 238r°
- Die ionghen die willen comen ter eren / Die selen hoer herte daer toe keren 1330, 34r°
- Die leeraers segghen van vijf questien die sij onderscheyden 1351, 129v°
- Die leeuwe van Judas geslacht heeft verwonnen Claerlike 1269, 101r°a
- Die lieue bruyt brigitta begeerde also veel te lijden om gods wil 1351, 156v°
- Die meesters spreken dat die gherechte vernufte ende die ghewarighe scouwere 1359, 76v°
- Die mensche dye leghet in ziecheden ende men taste zinen puls gaet hij effene 1273, 137v°a
- Die metten borghers van hogher name / Als hi van deser werelt sceydt 904, 173v°
- Die minnelijcke bruydegom Jhesus begheert van sijnre bruyt der innigher zielen 1351, 243r°
- Die oeren heeft te hoerne hi hoere wat de gheest gods spreect den Kerken 693, 386r°a
- Die oetmoedicheit die een moeder ende een fundament is alre doechde 1339, 47v°
- Die propheet ysayas seit onse god die verbeyt ons Dat hi onser ontfermen wil 1348, 13v°
- Die prophete samuel die beweende den coninc saulle Nochtan dat hi wel wiste 693, 204v°b

- Die quade gheest sal di voerlegghen inder tijt der doot onmetelike vele onghelouen 1339, 107r°
- Die saelighe maghet Sinte gheertruyt wiens vader was gheheiten pyppinus 896, 183r°b
- Die sondare seyt. Benedicite De priester seyt Dominus. Here ic come te biechten 1371, 23r°
- Die sonden des herten sijn Quade ghedachten Onsuuer lusten volbracht inden sonden 1351, 132r°
- Die te sacramente werdelijc wilt gaen die sal hebben vijf poente 1330, 151r°
- Die vijfte paeus na Sente peeteren hiet alexander ende was een heilich man 1080, 322v°a
- Die wilt liden / die en sal niet liden 1320, 12r°
- Dierste es datty alle cierlycke treckende behaghelheyte der weerelt van hem sal worpen 1038, 179v°
- Dit sacrament werdelike ontfaen sal hem sijn noet .v. poente 1353, 102v°
- Dilictus meus descendit in hortum suum ad aureolam aramatum 1351, 25r°
- Diligis deum tuum ex toto corde 1351, 236r°
- Dit boec mach wel j. spiegel wesen Daermen waerlijc in mach lesen 693, 141r°b
- Dit is die derde orden van maria ende al die ghene diese houden 1351, 158r°
- Dit is mijn sciencia tema Als die heilighe apostel pauwels scrijft totten volke 1301, 162r°
- Dit sermoen predicte die leesmeester uan straesborch te louene te capitellen 1101 (1), 86v°
- Dit seyt Sinte Augustijn Soe veel als hem een mensche wt gaet om gods wille 1351, 112v°
- Dit sijn die ghebode die wi ghebieden dat ghi houden moet ghi die in die cloestren 1101, 88r°
- Dit sijn die sekerste teekene diemen merken mach ende bekennen in die orine 1272, 162r°
- Dit sijn xij rade des gheestelekens leuens. Dat eerste raet es willich aermoede 1330, 132v°
- Dit sijn die namen van Sinte franciscus ghesellen die ierst van hem gheroepen waren 965, 73v°
- Dit werc is vergadert vit somighen olden legenden die sancte franciscus ghesellen 1049, 1r°a
- Dits een slot daer hem elc gheestelic mensche in sluyten sal. Du suls besluyten 1080, 211v°b
- Dit sijn goede poenten daer die mensche niet en bedroghen en mach werden 1330, 114v°
- DOchter mij behaghet wel dat ghi kennesse hebt Maer paciensie ende oetmoedicheit 1293, 13v°
- Doe anthonius keyser was wort Sente concordius ghemartiliseert 1080, 329r°b
- Doe bruder anthonius op eene tijt vor den paus ende voer sinen cardinalen predicte 1049, 55r°a
- Doe constantinus die keyser regneerde wert theogenus ghevanghen 1080, 330r°a
- Doe dat auontmael gedaen was ende al datter nauolghet soe ghinck onsen heer Jhesus 1171, 79r°a
- Doe die coninc salomon sinen tempel hadde ghesticht tot iherusalem 1305, 30r° :
- Doe een salich ende deuoet minre broeder die grote mynne hadde tot sinte franciscum 895, 124r°a
- Doe hertoech aelbrecht wt beyeren graue van hollant ende van zeelant was 1080, 214r°b
- Doe onse lieue heer ihesus christus xxxij. iaer out was doe ghinc hi van galyleen 663, 184r°a
- Doe pilatus hadde gehoord die antwoirde van herodes soe leide hi ihesum 1171, 101r°a
- Doe quam den heere groete orloghe / des hi in sijn herte dooghen / hadde 697, 54r°
- Doe sente bernaert an sinen einde lach doen liet hi sinen Jongeren dit testament 1353, 73r°
- Doen den tijt quam dat god almachtich wilde storten sijn diepe ontfermherticheit 895, 62v°a
- Doen die ewighee schepper god almechtich hemel ende erde ende die wateren 895, 254r°a
- Doen eyne mensche op eyne tijt hem soude gheuen tot penitencie ende den gueden inspreken 1330, 24r°
- Doen ic begheerde te scriuen de gheboorte der alder heilichster matronen sente Annen 1080, 278r°b
- Doen ic bekende dat die alderhoochste geworden was voor mij die aldernederste doen en mocht mij 1352, 1v°
- Doen onse vrouwe te hemele voer doen hadde seinte Jan groete pine 1330, 116r°

Doer god hoedt uwe woorde. Des leede
clappens es nu soe vele 1320, 112r°

Doet trouwe mar en verwacht niet weder
1320, 23v°

Drie poente sijn daer die mensche aen proe-
uen mach of die vermaninghe van gode
sijn 1330, 149v°

Ecce ancilla domini. Siet die dienst maghet
des heren 902, 201v°

Ecce ascendimus iherosolimam et consum-
mabuntur omnia quae scripta sunt de filio
hominis 902, 53v°

Ecce prandem meum parau / MEn begheet
huden den dach der feesten van hoe dat
1330, 50r°

Ecce rex tuus venit, tibi mt xij [...] Heden
soe begaen wi int ambacht 1080, 113r°a

Ecce tu pulcra es amica mea ecce tu pulcra
902, 12r°

O edel mensche clage dijn liden niemant. laet
di ghenoghen dattet god alleen weet 1365,
208v°

Een aflaten van grouen sonden ende hem
oefenen in genaden dat maect den men-
sche 1353, 85r°

Een ander fundament en mach nyement
setten dan dat geset is. dat is christus
ihesus 663, 1r°a

Een clooster en heift gheen noot reformatie /
Daer niemant es staende naer prelatie
1357, 1r°

Een geestelic persoon begheerde van gode te
weten wat een verdienen soude denckende
663, 197v°b

Een gheestlic mensche sal sijns selfs seer nau-
we waer nemen van binnen 1017, 1r°

Een gheleert man vraghede ere joncfrouwen
hoe dat si comen ware te also hoghen state
1330, 131v°

Een goet boumans beghin is den acker van
allen oncruyt te reinighen 1351, 138v°

Een heilich mensche begheerde te wetene van
onsen here hoe hi best leuen mochte 1330,
112v°

Een heilich vader ontmoete eens anders heile-
ghen vaders Discipel ende sprac hem
aldus 1305, 63r°

Een heylich man leerd ons hoe wi begherlike
tons heren tafelen soelen gaen 1330, 146r°

Een leeraer der heiligher kerken. die roept

al vermanende Ghedenck o mensche 1348,
1r°

Een man was inden lande van israel gheheeten
Joachim Dese was godfruchtich ende sim-
pel 1080, 281r°b

Een meester inder godheit die quam in een
stat daer een ionge vrouwe was 1080,
210r°a

Een meester spreckt het comen onder wilen
wel viele liede te claere verstantesse 1353,
108r°

Een meester vander godheit die quam in eene
stat Ende daer quam eene ioncvrouwe
1293, 15r°

Een mensch sal hem seluen proeuen Dat
es hij sal hem seluen neerstelijck door-
mercken 1351, 213r°

Een mensche die myt christo nyet ghecruyt
en ys gheestelick wt gotlicker liefden 1356,
107r°

Een mensche en weet niet hoe lijdtseem of
hoe oetmoedich hij is 1351, 121v°

Een mensche vraechde wat daer sy hoer
sinnen in voeden soude. och sijt doen
mochte 1359, 67v°

Een mensche sat ende beede doen quam daer
een scoen licht scinende 1339, 117v°

Een minder brueder die een minister ende een
zeere geleert man was ordinerde 965,
180r°

Een plaester van iheruzalem dat eneghe heten
tplaester van .9. dagen 1273, 125r°a

Een religieuse die int choer staet ende syncht
tgheualt by tijden bynnen dat synghen
1344, 33r°

Een simpel mensche seide tot enen gheleerden
my es gheseyt Datter een mensche waer
1359, 64v°

Een werlijc man was die eene cleene eneghe
dochter hadde 1080, 284v°b

Eenen heremijt quam eens een ghedochte /
Hi dachte wien hijt vraghen mochte 1339,
39v°

En bouwet niet dan op dijn luter niet 1320,
100r°

En duet niet weer. dan hem seluen verwinnen
1320, 48r°

En heeft de mensche niet rouwe soe hebbe
om dat selue rouwe 1320, 111r°

En wilt niet werden te veel rachtueerdich.
Weet dat een sorchlijck dinck es 1351,
224r°

Enen eersamen vader Damaso bisscop portuensen. Ende den alre ghetrouwsten keerstenen 904, 20r°

Erat Ihesus eiciens demonum et illud erat mutum 902, 85r°

Estote misericordes sicut et pater vester misericors est 1351, 82r°

Eustachius hiet yerst placidus Dese was meester van den ridders trayaens skeysers 1080, 309v° a

Ewangelizo vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie saluator mundi luce 902, 27v°

Exijt qui seminant seminare semen suum 902, 44v°

Exurgens autem maria abijt in montana 902, 186r°

Facite homines discumbere 902, 92v°

Fundeert hu altijts vp de duecht / schuijft quaet gheselschap daer ghij muecht 1357, 30v°

Gaet ghij ooc in mijnen wijngaert ende dat recht is sal ic v gheuen seyt die heer 1351, 160v°

Gheloouet dochter isser een paradijs opter eerden Dat is in eenen gheestelijcken mensch 1351, 127r°

Gheminde dochter die soe seer ghemint sijt vanden afgront der bliscappen 1359, 73v°

O Ghemynde dochter begherdy te wesene een arme diensse van ihesu christi 1344, 1r°

Ghewaerlijc al dattu voersettes in dijne meynighen dat god an hem seluen niet en is 1330, 152r°

Ghi sult dat weten Een recht oetmoedich mensche en weet gheen onderscheet weder datmen 1359, 75r°

Glorie ende lof moet die goedertieren god hebben die ons traghe menschen ende onwerdich 1305, 31r°

God die oyt was ende nie begonste / Heeft cyromanchia eene conste / Allen creaturen 697, 48r°

God, die de clare minne. die onbekint was verclaerde bi siere doghet 941, 20v° b

God si met v van mijnre groeten. Mach v clene virtuu't ontmoeten 941, 74v° a

Gracie ende de heilige vrese ons heeren si met ons allen Al dat wt gode gheboeren 693, 173r° a

Gracieuse ghelesen op tsente Jans auende tusschen middach ende noene 697, 58v°

hair inwiser die alre beste alre meisteren seide Drie dinghen sel ic di leren 1360, 52v°

O Heere ghij sijt mijn liefde mijn eere mijn toeverlaet mijn hope mijn leuen 1351, 101r°

Het en es nyemant lidens weert Dan die liden begheert 1320, 157r°

Het ghesichte dat die salighe nv inden hemel hebben ende nv ghebruycken 1351, 167r°

Het gheueil op enen tijt dat mijn here sente bernaert sat onder .v. sijne broeders 1330, 96r°

Het is gheschiet inder steden ymolan Want die buscop vander voerseider stat 895, 125r° a

Het is goet dat wi somwilen swaerheit ende yeghentheit hebben 1360, 98v°

Het is ondersceit tusschen gracie ende nature. Want alle die werke die sonder gracie 1330, 149r°

Het is seer te bescreyen dat eyn redelike dier als eyn mensche is. dat hi alsoe verblijnt 1330, 26v°

Het sal wesen een coy ende een herde het is te weten dat vier hande coy is 1360, 1r°

Het saten .xij. beghinen Ende spraken om her ihesus den finen 693, 213v° b

Het sijn xij punten die seer hinderlick een gheestelick mensch 1348, 102v°

Het sijn .xij. raden der heligher euangelien die den mensche te hemelrike bringhen 1344, 38r°

Het sijn twelf ghebreken die den mensche letten te comen te volmaecten leuen 1330, 41r°

Het sijn vier die een mensche hebben moet die in vergaedinghe vredelick staen wilt 895, 290v° b

Het sijn xij poenten die sere hinderen den mensche die gheesteleec sijn wille 1330, 94v°

Het sijn brulochten ghemaect in een dorp gheheeten cana galilee Men vint met ondersceyde 1038, 1r°

Het waren twee priester vander predecaren ordine die camen voer eens arms molenaers huus 1293, 11r°

Het waren .iij. gulseghe moneke op ghenen rijen die altoes besiden vanden conuente 693, 396r° a

Het waren drie clercken die lagen te gader
ter scholen. ende die twe plagen 1301,
185r°

Het waren .v. lese meesters bi een vergadert
Ende worden te rade wat si van gode 1353,
82v°

Het waren .v. leese meestere vergadert ende
spraken van gode 1330, 109r°

Het was een man dair god grote gracie in
wrachte nochtan en was hi 1080, 213v° a

Het was een eersamighe nonne een heilighe
ioncfrou gheheten machtelt 1360, 41r°

Het was een feestdach der ioden Ende ihesus
clam op te iherusalem 1038, 169r°

Het was in ongherien een rijck man van
goede ende machtich van gheboerten 895,
118r° a

Het was een coninc in yspaendien die welke
heiden was ende alle sijn lantschap 1080,
334r° a

Het was een hertoghe die te rade was ghe-
worden sijns vaders lichame te veruoeren
1339, 73r°

Het was een ingel ghesent van gode tote enen
geesteleken mensche van ordenen 1353,
88r°

Het was in enen sondaghe Ter octauen van
pentecosten dat men mi onsen here 941,
1r°

Hi es wijs. ende wel gheleert die alle dinc
1320, 94r°

Hier begent die ander boec : Hoe god sinen
swaren vloec : Op die kerstene senden sal
1374, 97v°

Hier beghint een ynneghe ghedinckenisse bij
enen gulden rinc Ghechiert 1080, 297r° a

Hier beghint de prologe vanden leuene ons
liefs heren ihesu xpristi 1080, 3r°

Hier beghynt alsoe die leerres segn een boec
vanden laue gades mit vrolike gedancken
1355, 30r°

Hier mede verwintmen alle becoringhen dat-
men ghelijc sta 1320, 130v°

Hier vindi .vi. graden daer ghij bij moecht
mercken oft uwen wille heel doot es 1351,
210v°

Hijer moet der vrede goedts zijn god zeeghen
vch mijn leue vrunt 1342, 1r°

Hoc facite in mea commemoratione 902,
172r°

Hoc sentite in vobis quod et in christo ihesu
que cum in forma dei esset 902, 120r°

HOdie in domo tua oportet me manere 902,
228r°

Hoe coemt dat twe minschen een werck doen
ende vanden enen werdet gheloeft ende
ghepresen 895, 290v° a

Hoe wel dat vanden heylighen vaders ver-
scheyden weghe ouergheluert worden
1351, 173r°

Hoert hier van eenre ioncfrouwen die be-
gheerde te spreken mit den engel gabriel
1365, 50v°

Hora est iam nos de sompno surgere Dese
woerde sijn huden inder heiliger missen
ghelesen 1268, 1r° a

Hora est iam nos de sompno surge quia
proprior est nostra salus quam cum cre-
didimus 1267, 2r° a

Huden soe sullen wi beghaen ende vieren mit
werdiger innicheit 1301, 178r°

Humiliauit semetipsum deus et dominus
noster ihesus christus usque ad mortem
1330, 44r°

Iacop die van mertene vant : Heeft mi gesent
enen brant : Die mi heeft ontsteken 1374,
119r°

Ic hoerde dit exempel vertrecken doen ic was
onder mijn .xv. iaer 902, 10v°

Ic mane manne metten wiuen : Die dit ge-
dichte lesen ende scriuen 1374, 113v°

Ic sal v eene waerheit leeren ende elc pijnse
hem met erenste te houdene 1330, 111r°

Ic versuecke aen v o barmhertighe moeder
anna want ic uwen lof begere te kondigen
895, 110r° b

Ick die gheerne van lijden sprake / ende zeere
gheneghen bem tot dien / Zegghe dat
1357, 72r°

Ick hebbe ghesien seyt die propheet esechielis
winden comen blasende 1351, 151v°

Iemant verlichs mocht vlytichs vrighen oft
alle beelden af te worpen sijn 1351, 220r°

Iheronimus es gheseyt van ierar Dats heylich.
Ende nemus dats bosch 904, 10v°

Ihesus egressus inde secessit in partis tyri et
sydonis 902, 64r°

In cristo ihesu van doechden in doechden
voert te ghaen. ende dat guede beghinnen
1301, 89v°

In den beghinsel miins woords biddic ghenade
den vader ende vrede den zone 1293, 18v°

In den iaer der gheboerten ons heren M cccc

xcviij Es die broederscap van onser lieuer
 vrouwen seuen wee 895, 250v° a
 In den iersten is to weten dat sante franciscus
 in allen sinen werken 1049, 27v° b
 In den naem des vaders ende des soens ende
 des heilighen gheestes Amen Die heere
 ghebenedie w 1356, 29v°
 In des selues theodosius tiden : Daer die woert
 her voren lieden : Wart temaus 1374, 46v°
 In desen hoechtide sijn twee poente dicke
 vermaent inden ewangelio 1353, 133r
 In deser onghelijcheit des boems ende der
 vruchte so merke onderscheit der on-
 dochden 1348, 187v°
 In deser seluen tiden mede : Was te rome in
 die stede Een portere 1374, 39v°
 In diaer doemen screef gereede .m. c. ende
 .xl. mede : Soe starf huge van parijs 1374,
 53r°
 In dien tijde dat Juliaen die apostaat keyser
 was So was in die stat van rome 1080,
 257r° a
 In dit boecksken der verclaringhe staet eerst
 vanden verworpenen coninc saul 693,
 204v° b
 In dit gedichte settic voren : Wie dat doget
 heeft vercoren : Van hem en comt 1374,
 129r°
 In ne gheenrewijs en es te verswighen dit
 myrakel. dat gheschiede doen men ver-
 maecte 1080, 267v° b
 In skeisers zenons tiden was : Fulgentius die
 vele las 1374, 49v°
 inden heere ende in volheit sinder bloeter
 liefden si v voer een vriendelicke groote
 1359, 106r°
 Inden iare ons heren .m. cc. gheschiede dit
 nauolghende groot ende wonderlijc mira-
 kel 902, 254v°
 Inden ierste es te weten dat Sinte franciscus
 in allen sinen werken 965, 157r°
 Inden iersten sijt altijt ghehoorsaem uwen
 ouersten sonder cruenen 1351, 237v°
 Inden iersten Jheronimus ende Siprianus
 segghen. Soo wanneer men gaet ten ghe-
 bede 1351, 95v°
 Inden iersten so salmen hem seluen nau waer
 nemen ende pijnen hem te steruen 1351,
 245r°
 Inden name des vaders des soons ende des
 heilichs geests Soe willic vter ouder co-
 roniken 908, 1r°

Inden name ons heren ihesu christi. meret ic
 salt v segghen 1320, 131v°
 Inden tiden dat die wreetheit der denen seer
 ontsteken was tegen den walen 1269,
 230r° a
 Inden yersten in allen v doen ende laten so
 verkiest v eenen leydtman 1351, 129r°
 Inder martelaren tijden was een vrouwe die
 blandina hiet daer cristus in bewijsde
 1080, 252v° a
 Inder tijt doen constantijn keyser was so
 vintmen ghescreuen dat hi gheen kint
 1080, 286v° b
 Innocentius biscop knecht der knechten gods
 onbiet den lieuen dochteren in christo
 1356, 10r°
 Innocentius bisscop ende knecht der knechten
 gods den ghemynden dochteren in christo
 1356, 39r°
 Inspice et fac secundum exemplar quod tibi
 monstratum est in monte 976, 1r° a
 Int begin was dat woert ende dat woert was
 bi gode 1330, 106r°
 Ipocras seyt ende orcont ons inden boec van
 naturen Ende seyt aldus dat heeste wijf
 1273, 133r° a
 Ipsa conteret caput tuum 902, 188v°
 Ist dat dat terwen coren steruet so bringhet
 veel vruchten 1351, 65v°
 Iustina was eens papen vanden afgoden doch-
 ter van anthiocien ende sij sat daghelijs
 1080, 313v° b
 Iustum deduxit dominus per vias rectas et
 ostendit illi regnum dei 693, 294v° b
 Izaias die heylighe propheet seyt van seuen
 geesten die sullen rusten op seuen bloemen
 1351, 152v°
 Jacop autem genuit virum marie de qua natus
 est ihesus qui vocatur christus 1080,
 110v° b
 Jan Willem wouter ofte gheeraert ofte hoe
 ghi ghenaeamt ofte ghetoe-naemt sijt 697,
 55r°
 jeghen dat roede menisoen soe seldi nemen
 raapkinen van blaederen 697, 42v°
 Job seit. Die mensche is gheboren ten arbeide.
 ende die voghele te vliegghen 1330, 32r°
 Johannes in apocalipsi. ick was seit hij inden
 gheest ende siet eenen stoel was ghesect
 1352, 3r°

Och kindere welken wonder vermochten wij
met gode oft wi ons tot ons seluen keerden
1320, 55r°

Kinder wisti hoe scadelec dat es dat ghi der
maninghen gods wederstaet 1320, 114v°

Kint ghef mi dijn herte. ende hier om soe
seecht ende vermaent ons die godlike
mynne 1301, 170v°

Lieue bruederen waeckt mit herten dat v niet
te vergheefs voer by en gaen 1301, 192v°

Lieue her clerc hoe mach dat sijn : Dat de
minnaren so sere clagen 1374, 131v°

O lieue mensche seit onse here. Minne mi
ende versmade die solacie van dinen vrin-
den 1330, 123r°

Lieue zuster bouen alle dinc zij god ghemeint
ende ghemint 1292, 1r°

O Lieve gheminde brueder want wi sijn inden
wech deser allendegher werelt 1339, 108r°

Lieve suster bouen alle dinc Si god ghemeint
ende ghemint Ende sedt v 693, 190r° a

Lijden heeft een cortte bitterheit mer een
langhe sueticheit 1342, 64r°

Lijdt v ende laet v in allen 1320, 13v°

Lijt onwil / Lijdt onreden / Lijdt onrecht
1320, 11v°

Loept alsoe dat ghi begripen mogt. Dit sijn
sinte pauwels woerde 693, 4r° b

Longinus was een centurio die metten ande-
ren ridderen neuen ons heren cruce 896,
2r° a

Maer nv merket .ij. hoge weghe die de beste
sijn Die eerste es dat men merke 1353,
82r°

Magi venerunt ab oriente iherosolimam que-
rentes et dicentes vbi est qui natus est 902,
36r°

Maria die yerste. ¶ Johannes baptista dander.
¶ Johannes ewangeliste 941, 18v° b

Maria magdalena sochte den here vroe inder
morgenstont ende si vant hem 1365,
98v°

Maria magdalena ende maria iacobi ende
salome cochten wel riekende cruden 1268,
136r° b

Maria sprack tot brigitta voert aldus In dier
tijt als myns lieues zoens passie ghenake-
den 1360, 59r°

Maria stabat ad monumentum foris plorans
902, 196v°

Marien onser lieuer vrouwen gheboorte was
ten yersten van gode voer sproken 1080,
283v° a

Men leest een exempel dat was een goet
brueder die siec was ende waert inden
gheest 1305, 29v° :

Men leest in den leuen sigiberti eertsch bisscop
londomesis dat hi hadde sinte augustijn
1080, 246r° b

Men mach twifelen oft beter es datmen die
crancheyt des lichaems 1351, 229r°

Men vynt in seker scrijftueren. dat wilent was
een meester een doctuer 1344, 34v°

O mensche kiest hem toet enen vrient. voer
alle dijn vriende. onsen here ihesum 1339,
107v°

O mensche merke in hoe groter hoecheit god
ons heere di geset heeft 965, 180v°

O Mensche merke in hoe groeter hoecheit
god onse heere di gheset heuet 1049,
57v° b

Menssch nu hoort dits deerste ghebot Mint
ende oufent eenen god 1293, 30r°

Met .vij. doegheden comt die mensche te
hemelrike sonder vagheuiet 1330, 117v°

Met asschen van hoye maect men zwart was
697, 5v°

Met desen tekenen zaltu bekenne oft .j. ziec
mensche veyge es oft en es 1273, 127v° b

Mi En pijn. Noch en gherijnt / Dat ic moet
dichten. Daer hi die leuet 941, 85r° b

Mi lust van den verdienten des eenliken
leuens een lettel te scriuene 896, 201r°

Michael archangelus princeps missus est in
adiutorium michi 902, 233v°

O mijn god willic my pynen dy te beschou-
wenne soe bestu onbegripelic 1330, 75r°

O mijn suster mijn bruyt du hebste ghewont
mijn herte in een dijne oghen 1339, 101r°

Mijn alder liefste heden es ons een tweeuol-
deghe blijscap want die wile dat 1080,
338r° a

Mijn kinderkens die waghen op welken ic
alle sielen begheer te brenghen 1301, 133r°

Mijn lief kint van dit navolghende moet ghij
v neerstelijck wachten 1351, 128r°

Mijn lieue meecheden bouen al vercoren in
christo. doe ic lest van v scheiden 1301,
135v°

Minnen louen ende begheeren. Ende volghen
der ouerster reden 1330, 129r°

Minnic enen mensche hi en bekent niet hoe

vrient dat ic hem ben met herten 1353, 105r°
 Mocht nijt wesen in hemelrike alst es inder hellen 1320, 156v°
 Myn lief coem in sinen hof om te eten die vruchte synre appelen 1360, 45r°
 Na den lesten auent male soe ghinc ihesus met sinen discipulen 1016, 1r°
 Na der glorioser opuerrijsenisse ons heeren ihesu christi Doe dat vier 1080, 248r°b
 Nae dat onse here ihesus christus was op verresen vander doot Ende op gheclommen 896, 145v°
 Nae dien opuaert ons heren ihesu christi ist gheboert ende gheschiet dat die ioden 1365, 81r°
 Naer dat die hooghe godlicke cracht / Bij haerder ghebenedider macht / Ons heift ghegheuen 1357, 7r°
 Neemt alle dinc van gode 1320, 14v°
 Nemen van gode sonder middel woe dat come 1320, 14v°
 Niet beters dan wil ende lust te deruen 1320, 40r°
 Niet en es salegher dan kersten diet. Want hen god hemelrike behiet 1374, 42r°
 Niet en let ons also sere met gode te sine als een eighene minne ons selfs 1330, 108r°
 Noch merket van den lidene ons heren de beswaringhe Dese .ij. beswaringhe 1353, 74v°
 Noch sijn vrouwe .iiij. ander dinge : Die de minne te werkene pliet 1374, 132r°
 Non est talis mulier super terram in pulcritudine et sciencie 902, 5r°
 Notum facio vobis euangelium meum quod euangelizatum est a me 902, 40v°
 Novissime misit filium suum dicens forte verebuntur filio meo 902, 76r°
 Nu vanc van enen man tverstaen : Marchus fabius quintilliaen 1374, 40r°
 Nummermeer en pijnje om enighe dinghen. die du niet vercrigen en moeghes 895, 291r°a
 Nummermeer en staet onvrede in di op. het en coemt al van eyghen wille 1320, 44v°
 Numquid ad preceptum tuum eleuabitur aquila 902, 31r°
 Nv leggen wi van den keyseren neder : Ende keren ten pausen weder 1374, 50v°

Nv merket die vruchte des lidens Een meester seget dat dat liden ons heren 1353, 76v°
 Nv moeten wij mercken wat wilen dat doet goet medicine nemen Oft jn wat planeten 1273, 164r°b
 Nv selen wi ambrosius bloemen : Selke nuttelike hier noemen 1374, 47r°
 Nv willic trecken een cussen vten cussenne daer die bruut af seghet. In die cantiken 941, 71v°a

Och of hem de mensche in dien keer also gode opdroeghe 1320, 100v°
 Om dat wij nv ghesproken hebben vander oeffeninghe totten heileghen sacramente 902, 178v°
 Om die minne van gode ende minen evenkerstin dat hij van alle creatureren sij gheheert 1291, 1r°
 Om diuersche puenten laet god zine vrienden temptatie hebben 1293, 17v°
 Om eenighe dinghen laet god zine vrienden niet hine es hem bi met gracen 1293, 16v°
 Om salue te makene ieghen drope man sal nemen coperroet en vierendeel vi sulfer 697, 45r°
 Om te veruolghen dat vierde punt dat ons leiden sal tot eenen bescuwenden leuen 895, 283r°b
 Om te comen totten schouwenden leuen is v noot ierst te oeffenen int werckende leuen 1351, 238v°
 Om te comen tot eenen gheestelijcken leuen Als god te leeren kennen 1038, 164v°
 Om te kennen hoe vele o mensch ghy door den wech der versakinghen 1351, 192r°
 Omme te ghenesen een hondtsbete Neempt een Eij ghestampt metter schale 697, 60v°
 Omme wijn claer te matekene nempt eene corste van gherstenen broede al 1273, 164v°b
 Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum 902, 250r°
 Onder alle / creaturen / Heeft de meester / der naturen / Twe ghemaect 942, 1r°
 Onder die ander beneficien die wij ontfanghen hebben van den milden gheuer 1356, 31r°
 Ons Heere sprack tot den kinderen sepedeus moecht ghij drincken den kelckt 1351, 168r°

Ons here seit Jc en starf nemmeer dan ene
doet doer den mensche 1330, 109v°

Ons lief heere Toende eenen heylichen per-
soen een beelden dat ghewonden was
1351, 154v°

Ons lieue here beclaechede hem tot enen
gheesteliken mensche dat hem sijn vrien-
den 1080, 213r° b

Ons staet wel aen te merken als die sondeghe
ziele beghinnet te scheeden vanden lichame
902, 33v°

Onse beddecken es ghebloeit Alsoe onghelijc
als es een lijflic bedde 1305, 44r°

Onse heere ihesus hinc aenden cruce alleen.
Met minnender godheit. Met sueter sielen
1101, 1r°

Onse here sprac die na mi comen wille die
verloechene sijns selfs ende volghe mi
1353, 89v°

Onse here sprict in die ewangelie Een deel
des saets viel in goet erdrike 1305, 51v°

Onse here vragede eenre heiligher zielen wie
hi ware. Ende si antwerde hem 1330,
114r°

Onse lieue heer spreckt Eest dat ic verheuen
worde so treck ick alle dinck na mij 1351,
53v°

Onse lieue here openbaerde eenre maghet
ende seyde haer doesi was in horen ghe-
bede 1365, 195r°

Onse minlike werdige vader Sinte augustijn
seecht ic hadde lieuer 1305, 101v°

Onsen lieuen heer seyde tot eender deuoter
maghe die niet ghebidden en coste 1351,
234r°

Onze lieve heere zecht inden heileghen evan-
gelio ic ben dat licht der weerelt 1038,
99r°

Op den dach der heylicher drye uoldicheyt.
doen die mogende persoene des vaders
1038, 106r°

op een geestelicke plaetse weert geordeneert
dat my een kiesen soude tot ouerste 1359,
91r°

Op ene tijt doe machtelt die nonne ende
maghet was in horen ghebede wart si
ouerdenckende 1360, 55v°

Op enen tijt uraechde mijn heere Sinte Jan
ewangeliste onsen heere xristum 1101,
87r°

Op enen tijt vragede mijn here sinte jan

ewangeliste onsen here Here seet hi 1330,
95v°

Orietur stella ex iacop et in gredietur virga
de israel 902, 220v°

Ouer suete auonture : Hoe menegen sidi
worden suere 1374, 57r°

Ouidius seet van eenen man die appollo hiet
Dese hadde eenen sone 902, 35r°

Percius endt hier sine tale / Hoert hier voert
van iuvenale 1374, 38v°

Poelgen metten raspeyte inden somer zidse
in eenen pot met sticken 1035, 1r°

Prosperes doet ons bekinnen : Wi selen die
liede also minnen 1374, 48v°

Quadrabant es tferendeel vanden circle ghe-
deelt met linien met compasse 1273,
149r° b

Quam bonus israel deus hiis qui recto sunt
corde. 902, 240v°

Quasi vas auri solidum ornatum omni lapide
precioso 902, 212r°

Qui manducat meum carnem et bibit meum
sanguinem in me manet et ego in illo 902,
175v°

Qui manducat meam carnem et bibit meum
sanguinem Habebit vitam eternam 1349,
1r°

Quis ex vobis arguet me de peccato. sij veri-
tatem vobis dico quare non creditis michi
902, 99r°

Quoniam magna multitudo dulcedinis tue
domine quam abscondisti timentibus te
902, 245v°

Rechte deuotie es hem seluen gode heel op
te draghen oft te belouen 1351, 216r°

Repleti sunt omnes spiritu sancto et seperunt
loquebantur 902, 167r°

Ridderscap es dleuen des mynschen opder
eerden Een ridder die uoel sterker 1330,
81r°

Salich sijn sij o heere die daer woenen in v
huys want van ewicheyt tot ewicheyt
1351, 98r°

Salomon der wijsman seet. Eyn sachtmoedich
antwordt brient den toern des menschen
1330, 43v°

Salue jeghen alrehande quetsinghe Nem .j.

hant uol nasschaden ende .j. hant vol eppen 1272, 162r°

Sanctus iohannes ewangel[i]sta sach inden boeke der godlijcker openbaringhe 1271, 2r°b

Sante matheus scrijft in sijnen .xxij. capittel ende seecht. wes is dit beelde 1301, 148r°

Sauonts als ghi slapen gaet seldi v met dieper oetmoedicheit nederlegghen 1359, 114r°

Scriftuere hierna hebbic gewacht / Die jet beginnen wilt hem behoef een cracht 1029, 1r°

Seght altijts Waerom bem ick commen Om god te dienen. en alle zonden te laten 1357, 2v°

Seneca als wijt horen. Was wt spaengen geboren. Van cordes vter goeder poert 1374, 4r°

Seneca endt hier ter stede. Sine woerde ende sine sproken mede 1374, 37r°

Seneca seit. Aermoede es een goet datmen hatet een moeder der ghesontheide 1330, 118v°

Sente augustijn spreect. Het es groet doerheit Dat die ziele sonder den ghenen es 1330, 139r°

Sente bernaert hi was tot eenen Tiden op ghetoghen inden gheeste daer begheerde hi 1293, 29r°

Sente bernaert seyt daer of crighet de martelaer lijdsamheit dat hi mit alre deuotie 1365, 98r°

Sente Iheronimus seit niet mere en eert den riken dan den armen 1291, 119v°

Sente lucianus sente peters discipel wert van Sente clement den paeus 1080, 330v°b

Sente maria magdaleena want sij edel. soon ende rijc was. Soe gaf si haer 1080, 242r°a

Sente pauwels spreect in sire ierster epistelen inden derden capittel corinthen 1017, 3v°

Sente thomaes van aquijnen was een edel man leerraer vander predicaren oerden 1080, 331v°b

Sente walburch quam met twee heiligen mannen dat haer brueders waren 1080, 247r°a

Sente williboert was gheboren in inghelant van religiosen ouders nader werelt 1080, 326r°a

Seuen beden sijn inden pater noster. Die verdriuen .vij. hoeftsonden 1330, 143v°

Si consurexistis cum christo que sursum sunt querite ubi christus est 902, 148r°

Sic currite ut comprehendatis Loept alsoe dat ghi begripen moecht 1271, 139r°a

Siet die brudegoem comt gaet vte hem te ontmoete. Dese woerde beschriuet sinte matheus 693, 328r°a

Siet ghi mechde vr alre scoenste lief hanghen aenden cruce met gheneichden hoefde 1330, 41r°

Signum magnum apparuit in celo. mulier amicta sole et luna sub pedibus eius 902, 207v°

Sint Jacob die heilighe appostel seet in eenen van sijnen epistelen Broeders 895, 273r°a

Sinte ancelmus seit Die gode alre ghelijcste wilt sijn inden eweghen leuene. Hi spiegel hem 1329, 28v°

Sinte augustiin die zeit niemant en mach leuen zonder zonde ende zonder temptatie 1293, 17r°

Sinte Augustijn seyt Soo wie in deuchden niet voort en gaet Die beuoelt die becooringhe 1351, 235r°

Sinte augustinus seet. Soe wie niet met bedinghen ende met goeden werken en is bekommert 1339, 73v°

Sinte Augustinus seit leest ende ouerleest al dat die helegghen vaderen 1293, 29r°

Sinte Basilus in een bouck ghenamt hexameron beschrijft de natuere van diueersche beesten 1357, 23r°

Sinte bernaert seit Het es beter ende onghelijc weerdegheer een cleyn liden 1359, 1r°

Sinte bernaert seet Soe wie die gracie gods in hem behueden wilt die behoeren 1359, 78v°

Sinte bernart die nam op een tijt wt sinen brueders .vijf. sonderlinge brueders 1080, 211r°b

Sinte brigida die go versien ende bereyt heeft tot sinen beelde 1080, 258r°a

Sinte deuwingeliste seit Ghi ne sult niet minnen de weerelt noch de dinghen 1293, 30r°

Sinte iheronymus seet Veel geestelike mensche sijn vergaen. want si hem alte seer becomerden 1359, 96v°

Sinte pauwels seyt oordelden wij ons seluen wij en souden niet veroordeelt worden 1351, 155r°

Slaepstu mertijn slaep dijn sin : Sprec heefstu geen spreken in : Du duncs mi verdoren 1374, 111r°

SO wanneer als ghij dat sacrament ontaet so ontfadi v deelen 1293, 28r°

Soe als sinte pouwels scrijft in sijner eerster epistel inden derden capittel 1171, 1v°a

Soe als de Apostel paulus scrijft in sijnder ierster epistelen inden derden capittel 1080, 5r°a

Soe wanneer een mensche ten heileghen sacramente gaen sal. daer sal hi gaen op dontfermicheit 902, 177v°

Soe wat menschen beghert gheherberghet te sine vander eewigher driuoldicheit 904, 177v°

Soe wie behouden wilt sijn ende comen in dat eewighe leuen hem es van noede noet 693, 390v°a

Soe wie dat ziec es ende hem pijnt verduldich te sijn. dien comen dair af 1080, 212r°a

Soe wie een goet mensche wilt werden die sal sijn leuen richten op drie punten 1080, 213v°b

Soe wie ghewoenisse der passien ons heren ihesum cristi nae sijn vermoeghen begheert te doen 1360, 17r°

Soe wie in synen woerden nyet ghequetst en heeft. die is een volcomen man 1330, 29v°

Soe wie van sinen sonden ghereijnicht wil wesen ende ghenade verweruen 1268, 133v°b

Statura tua assimilata est palme et vbera tua botris 1351, 44v°

Stetit ihesus in medio discipulorum suorum et dixit illis pax vobis 902, 154v°

Suscepimus Deus misericordiam tuam. psalmo xxxvij. 902, 49r°

Susteren alle te samen hertelic ghemynt in christo. die almachtighe god willende 1301, 1r°

Svrge illuminare Iherusalem quia venit lumen tuum 1359, 124v°

Sy namen dat kindekijn metten teenen. metten teenen. susoe nynnoe 1330, 46v°

Te dien tiden so was symachus : Ende die reine patricius : Een wijs man 1374, 51v°

Te dien tide dat honorius ende archadius de keyzers regneerden so was te rome 1080, 298v°

Te dien tijde dat een coninc reengneerde die by namen hiet daghebertus 896, 168v°b

Te rechte heetmen de moeder der moeder gods des hoochtijs dat wi als heden 1080, 279r°b

Te vespertijt onder die antiffen Regina celi sach si die moeder ende maghet 1360, 49v°

Teerste es van ander lieder sonden ende ghebreken te spreken. ende achter clap 1344, 27v°

Tempus flendi. et tempus ridendi 902, 17r°

Ten eersten om wech te neemen alle twifelachticheit vander susteren harten ende consciencien 1356, 111r°

Ten eersten ansiet uwe menichfoudighe sonden die ghi ghedaen hebt 1344, 26v°

Ten iersten so moet ghij pijnen wt v te stellen alle dat god in v soude moghen mishaghen 1351, 114v°

Ten loue gods ende sijrre gebenedider moeder ende ter eeren hairs liefs brudegoms 1080, 101r°a

Ten tiden doen constantinus de keyser regeerde sijn rijk in de stat van bizancien 896, 183v°

Ter eeren der glorioser reynder Joffrouwen marien der lieuer moeder gods 946, 1r°

TGhebuerde dat sara eens was berespende een van haers vaders dienst maeghet 1344, 19r°

Tiaer is nieu als die Coninghen gaen offeren sprac Pontiaan Anthonis heift Agneit gheheert 1357, 34r

Tibi dabo clauces regni celorum 902, 179r°

Tis so ingheset vanden heiligen vaders die voor ons gheweest hebben 1269, 5r°

Tot drierley menschen roept god dese woerden. Eerst tot onachtsaem menschen 1351, 116r°

Tot eenre tijt doemen die kerstene liede sochte om te treckene toter martelien 1080, 268v°a

Tot eynen goiden pelgrijme horen zeuen dinghen. dat yersten eynen goiden hoyt 1330, 31v°

Turba multa que preibat et que sequebatur clamabant dicentes osanna 902, 113v°

Twaelf meestre sijn verheuen inder scolen te parijs elke sprict sinen sin 1330, 89r°

Twaelf vrochte machmen merken en den sa-

- cramente datmen sacreert op den outaere 1330, 92v°
- Twee bruederen vander predecaren ordenne die quamen voir eens molenneren huys 1080, 209r° a
- Van gerechtecheiden es bekent / Dat dat es fundament 1374, 1v°
- VAn groeten haete ende van leede dat die oncujsheit ter reynicheit draegende es 895, 269r° a
- VAnden vierden druck der reijnder maghet marien ende der passien haers soens ihesum 895, 128r° a
- VEle luden weten vele maer hem seluen en weten si niet ander luden aensien si 1339, 1r°
- Vele menschen gheuen dickwille tot eyne gheisteliken gheselschappen meer oms lichaems 1330, 28v°
- VERbum caro factum est 902, 23v°
- VERvaert v van al uwer herten als v eeneghen troost gheschiet 1320, 11v°
- Vides hanc mulierem meliorem partem elegit 1351, 124v°
- Vijf dingen sijn die den mensche hinderen dat hem god sijn genade niet mede en deylt 1080, 213r° b
- Vijf poenten maken den mensche seker hemelrijcs Dat eerste poent es datmen sal weesen 1330, 122v°
- Virgo cogitat que domini sunt. vt sit sancta et corpore et spiritu 1357, 31r°
- VOer den feest dach van paeschen want ihesus wiste dat sijn vre quam 1365, 68r°
- Voluntas bene merendi perpetua 1320, 13v°
- Vos amici mei estis si feceritis me precipio vobis 902, 192r°
- Vreest den heere. bewijst hem eere / Den dach des steruens naket zeere 1357, 3r°
- Vwen wil sal al gheschien / Mer en wildi des werden niet 1330, 162r°
- Want god es in allen dinghen ende creaturen et al met al in hem seluen is 1305, 62v°
- Want wi dit vinden dat adaem onse eerste vader gheuallen es ende bedrogen es 1330, 127r°
- Want wij gode eeren sullen in sijn heilighen soe staet ons te sien 895, 61r° a
- Wapen merten hoe saelt gaen : Sal dese werelt lange staen : In dus crancken loue 1374, 99v°
- Wat blijscappen sal ic hebben in hiemelrijc. daer ic nyet eeten noch drincken 1330, 27v°
- Wat es doch rechte ootmoedicheyt ; Voorwaer seyt hij niet anders 1351, 208v°
- Wat god es ende wat hi ons ghedaen heeft Ende wat wij sijn 1320, 156v°
- Wat hou wat hou waer willen dese liede 29 1r°
- Wat mach ic nv anders spreken want mijn siele is bedrouet totter doot Doe sprac symon 1365, 1r°
- Wat mach hem enich mensche becruenen van enigher tijtelikere zwaerheit oft lijden 1330, 30v°
- Wee allen den ghenen die nae lost ende nae ghenuechte huers herten ende hoers vleyschs 1330, 18v°
- Wi insetten ende ordinyren yn den irsten dat die ghone die yemant ter orden sal ontfangen 1356, 41r°
- wie onsen heere ihesum volmaectelick na volghen wilt die moet al vercopen 1359, 76v°
- Wie binnen puerheit niet en leert / Gaet hi vut hi wordt verkeert 1320, 81r°
- Wie daer begheerte heeft om totter perfectien te comen na vermoghen 1351, 199v°
- Wie es dien god alder meest mint 1320, 107v°
- Wie hier der natueren min heeft ende haren loste 1320, 30r°
- Wie was ye in soe grooter tribulacien keerde hi hem te gode 1320, 17v°
- Wij en hebben hier gheen bliuende stat. mer wy sijn versuekende eyne toecomende stat 1330, 25v°
- Wij moeten ons van dreij dinghen keeren eerst van die werelt 1351, 164v°
- Wij sijn sculdich onse werck yerst gode te beueelne Onse vader ende den sone 1273, 2r° a
- Wildi weten lieue mensche wat daer toe behoert dat die mensche woerde een hemels mensche 1330, 154r°
- Wilstu deuoet sijn. so salstu gherne alleyn sijn. Du salt alle dinc vander herten 1330, 151v°

Wilt ghi eeuwelick paeschen vinden zouct in de vpperste reghel 1357, 33r Wiltu goet ersatere sijn So saltu lesen inden meye lesen dijn crude eppe polioen 1272, 138v°	Wiltu weten oft u dinen euenkersten mins gelijc di seluen dat saltu daer ane proeuen 1330, 88v° Wtuercoren kint om te comen tot een gron- dich steruen ws selfs 1351, 94r°
---	--

3. Initia van de (al dan niet vertaalde) Latijnse gebeden, voorzover in of bij de rubrieken vermeld (*)

Adoro te in cruce pendentem : 1330, 49r° ; 1342, 70r° ; 1347, 106r° ; 1354, 197v° ; 1369, 15v° e.v. Ave caro Christi : 1353, 3r° e.v. Ave facies praeclara : 1340, 119r° Ave Maria : 1320, 158r° ; 1353, 3r° e.v. ; 1357, 13r° , 116r° Ave praeclara : 1329, 52r° ; 1360, 61r° Ave salus mundi verbum : 1353, 3r° e.v. Beatus vir qui non abiit : 1355, 44r° Confiteor : 1330, 33v° Credo in unum Deum : 1353, 3r° e.v. ; 1357, 14v° De profundis : 668, 197v° Haec est praeclarum vas : 1357, 81v° Illumina oculos meos : 1347, 107v° ; 1357, 74v° Laudate pueri dominum : 1357, 13r°	Lucis creator optime : 1329, 99r° Magnificat : 1353, 3r° e.v. ; 1355, 293r° e.v. Nunc dimittis : 1353, 3r° e.v. O quam glorifica luce coruscas : 1360, 61r° e.v. Omnipotens sempiterne deus qui arctam et angustam viam iussisti : 1357, 51r° Pater noster : 1353, 3r° ; 1357, 2r° Quis dabit capiti meo aquam : 1353, 14v° Salve meum salutare : 1340, 20r° ; 1343, 168v° ; 1354, 40v° Salve regina : 1357, 122r° Summe sacerdos et vere pontifex : 1330, 147v° ; 1343, 95v° Te Deum laudamus : 1355, 293r° e.v. Veni creator : 1357, 49r° Veni sancte spiritus : 1357, 49r° , 55r°
---	---

(*) Zie ook hierboven het register op de gebeden, onder de namen van de auteurs.

INHOUD

INLEIDING	5
AFKORTINGEN	10
BESCHRIJVING DER HANDSCHRIFTEN	11
Hs. 29 I : Spel van den somer ende van den winter (fragment)	11
Hs. 650 : Latijnse sequenties	12
Hs. 663 : Leven van Jezus	12
Hs. 668 : Gebedenboek	15
Hs. 691 : Jacob van Maerlant, Historie van Troyen (fragment)	25
Hs. 693 : Jan van Ruusbroec, Werken	26
Hs. 697 : Prognosticaties, geneeskundige en andere recepten	32
Hs. 705 : Cartularium van de St.-Pietersabdij	36
Hs. 718 : Renteboek van Victor van der Zickelen	39
Hs. 785 : Inventaris van de wapens in het bezit van de stad Brugge	40
Hs. 895 : Petrus Dorlandus, Die historie des patriarchen sijnte Joseph ; andere vrome geschiedenissen en sermoenen	41
Hs. 896 : Legenda aurea, Zomerstuk (eerste, Zuidnederlandse vertaling)	47
Hs. 896a : Karel ende Elegast (fragmenten)	51
Hs. 902 : Sermoenen gepredikt in het klooster Jericho te Brussel... ..	52
Hs. 904 : Hiëronymusbrieven - Een gheestelic casteel	67
Hs. 908 : Kroniek van Brabant	70
Hs. 941 : Hadewijch, Werken	72
Hs. 942 : Die dietsche doctrinale	76
Hs. 946 : Den bogaert der glorioser maghet marien	78
Hs. 965 : Levens en legenden van St. Franciscus en zijn gezellen ...	80
Hs. 966 : Sermoenen van Johannes Tauler in Middelnederlandse vertaling	83
Hs. 976 : Jordanus van Quedlinburg, Meditationes de passione Christi (Middelnederlandse vertaling)	85
Hs. 1016 : Passie en Expositie van de Passie	86
Hs. 1017 : Leven van Jezus	89

Hs. 1021A :	Tractatus magici (Hermetische en astrologische teksten, Latijn en Middelnederlands)	91
Hs. 1029 :	Samenspraak tussen een jongeling en Schriftuere	92
Hs. 1035 :	Kookboek	93
Hs. 1038 :	Jordanus van Quedlinburg, Sermoenen : religieuze traktaten en devoties	94
Hs. 1049 :	Levens en legenden van St. Franciscus en zijn gezellen	98
Hs. 1080 :	Leven van Jezus ; sermoenen ; exempelen ; devoties	101
Hs. 1101 (1) :	Heinrich von St. Gallen, Passietraktaat in het Middelnederlands ; religieuze traktaten en oefeningen ; regel van St. Augustinus	112
Hs. 1171 :	Leven van Jezus	114
Hs. 1250 :	Jacob van Maerlant, Rijmbijbel (fragmenten)	117
Hs. 1267 :	Epistelen en Evangelien voor de zondagen	119
Hs. 1268 :	Jordanus van Quedlinburg, Sermoenen	121
Hs. 1269 :	Bernardus van Clairvaux, Liturgische sermoenen	123
Hs. 1271 :	Otto van Passau, Boeck des gulden troens — Jan van Ruusbroec, Van den gheesteliken tabernakel	127
Hs. 1272 :	Lanfranc van Milaan, Chirurgia magna (eerste Middelnederlandse vertaling) ; medische voorschriften en recepten	130
Hs. 1273 :	Jan Ypermans, Cyrurgie en andere geneeskundige geschriften	133
Hss. 1291-93		138
Hs. 1291 :	Den wech van salicheden	139
Hs. 1292 :	Jan van Ruusbroec, Vanden seven sloten	140
Hs. 1293 :	Jan van Ruusbroec, Vanden vier becoringhen en andere religieuze teksten	141
Hs. 1301 :	Jan Brugman, Sermoenen en andere religieuze teksten	145
Hs. 1305 :	Religieuze traktaten (Jan van Schoonhoven, Hendrik Suso, Johannes Tauler, Thomas a Kempis e.a.)	150
Hs. 1320 :	Rapiarium (Latijn en Middelnederlands)	154
Hs. 1325 (2) :	Latijnse grammatica	161
Hs. 1329 :	Getijdenboek	162
Hs. 1330 :	H. Suso, Horologium aeternae sapientiae (fragment) ; J. Tauler, Sermoenen ; diverse religieuze teksten	167
Hs. 1339 :	Religieuze traktaten	186
Hs. 1340 :	Gebeden en getijden	192
Hs. 1342 :	Religieuze traktaten en gebeden	205
Hs. 1343 :	Getijden en gebeden	209

Hs.	1344 : Religieuze traktaten en goede punten	214
Hs.	1346 : Gebedenboek	216
Hs.	1347 : Gebedenboek	226
Hs.	1348 : Rulman Merswin, Boek van den negen velden en andere religieuze traktaten	234
Hs.	1349 : Een suuerlike materie vanden heiligen sacrament	237
Hs.	1350 : [Jan de Rijcke ?] Vanden loue ende weerdicheyt der megedijker zuuerheyt	239
Hs.	1351 : Sermoenen, goede punten, excerpten	240
Hs.	1352 : Een deuoeet boxken ende zeer nuttelijcke oefeninghe (De omrinck des oppersten conincks)	255
Hs.	1353 : Gebeden en devoties	256
Hs.	1354 : Gebeden en devoties	267
Hs.	1355 : De Psalmen en andere gebeden	274
Hs.	1356 : Regel van St. Clara en andere teksten voor clarissen	278
Hs.	1357 : Regel voor de zusters van het St.-Janshospitaal te Oudenburg ; berijmde gebeden en andere devoties	282
Hs.	1359 : Excerpten uit Tauler en Eckhart en andere mystiek-ascetische teksten	293
Hs.	1360 : Gebeden en devoties	299
Hs.	1365 : Teksten van pseudo-Brigitta van Zweden, Johannes Brinckerink en anderen	304
Hs.	1369 : Astronomische aantekeningen, huishoudelijke nota's, gebeden	308
Hs.	1371 : Twee biechtboeken	310
Hs.	1374 : Heber-Serrurecodex : Jacob van Maerlant, Martijns en excerpten uit Spiegel historiael ; Hein van Aken (?), excerpten uit Die Rose ; diverse andere geschriften	311
CODICOLOGISCH REGISTER		321
REGISTERS OP DE INHOUD DER HANDSCHRIFTEN		325
INITIA		339